LARRY L. WATTS

OAIA ALBĂ ÎN TURMA NEAGRĂ

Lupta pe frontul intern: politica de securitate a României în perioada Războiului Rece

LARRY L. WATTS

OAIA ALBĂ ÎN TURMA NEAGRĂ

LARRY L. WATTS

OAIA ALBĂ ÎN TURMA NEAGRĂ

Lupta pe frontul intern: politica de securitate a României în perioada Războiului Rece

Traducere din limba engleză
ADRIANA BĂDESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

WATTS, LARRY L.

Oaia albă în turma neagră : politica de securitate a României în perioada Războiului Rece / Larry L. Watts ; trad. din lb. engleză: Adriana Bădescu. - Bucureşti : RAO Distribuţie, 2018

ISBN 978-606-006-094-9

I. Bădescu, Adriana trad. (trad.)

32

RAO Distribuţie
Str. Bârgăului nr. 9–11, sector 1, Bucureşti, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

LARRY L. WATTS
Fighting Along Interior Lines:
Romanian Security Policy During the Cold War
© 2018 by Larry L. Watts
Toate drepturile rezervate

© RAO Distribuţie, 2018
pentru versiunea în limba română

2018

ISBN 978-606-006-094-9

Cuprins

Introducere 7

Capitolul 1
Loialitea împărțită: tăierea sforilor ascunse prin care sovieticii țineau legată România 12

Capitolul 2
Criza din Cuba: zorii unei politici de securitate independente (1962-1966) 38

Capitolul 3
Medierea între America și Vietnam 68

Capitolul 4
Măsuri active ale sovieticilor împotriva României: modelul INTERKIT, 1965-1989 216

Capitolul 5
Transformarea alianței și trecerea la dezarmare (1980-1985) 282

Capitolul 6
Eforturile Blocului sovietic de a prezenta România ca pe un agresor: problemele maghiară și poloneză din 1989 366

Indice 402

INTRODUCERE

În perioada Războiului Rece, România făcea parte din Pactul de la Varșovia, care era cea mai periculoasă alianță pentru ea. Deși observatorii străini percepeau în mod eronat această anomalie ca pe un efect secundar al politicilor independente pe care Bucureștiul începuse să le pună în practică la sfârșitul anilor '50 și începutul deceniului următor, situația avea rădăcini mult mai adânci. Din punct de vedere strategic, rușii priveau principatele române ca pe o zonă în care își puteau extinde teritoriul, ignorând tratatele bilaterale care stabileau frontierele (semnate în 1656 și 1711) imediat ce au ajuns până la granițele române. La fel ca și alți imperialiști, rușii dezvoltaseră un șovinism etnic antiromânesc, menit să le justifice pretențiile teritoriale în detrimentul populațiilor locale. Cu timpul, argumentul „panslavismului" a susținut expansiunea rusească prin faptul că o considera o necesitate imperială, românii de sorginte latină reprezentând unicul impediment în calea constituirii unui vast teritoriu slav, din Rusia, trecând prin România, până în Bulgaria, Macedonia, Muntenegru, Serbia, Croația și Slovenia.

La drept vorbind, gândirea ideologilor sovietici era puternic influențată de lucrările lui Karl Marx și Friedrich Engels. Încă din 1849, în ziarul condus de cei doi, românii erau considerați drept un popor contrarevoluționar, care trebuia „extirpat" din istorie.[1] Această idee era în deplină concordanță cu atitudinile și obiectivele expansioniste ale predecesorilor lor imperialiști, pentru care românii constituiseră de asemenea un ghimpe în coastă. În mod previzibil, Lenin și Stalin au inclus în politicile lor în domeniul naționalităților ideile filosofice ale lui Engels și Marx, care îi condamnau pe români (și pe alți „irecuperabili") la dispariție.[2]

---

[1] Friedrich Engels, „Der Magyarische Kampf [Lupta maghiarilor]", *Neue Rheinische Zeitung*, nr. 194, 13 ianuarie 1849, în *Marx and Engels Collected Works*, vol. 8, *Articles from Neue Rheinische Zeitung: November 8, 1848 - March 5, 1849*, Moscow, Progress Publishers, 1977, pp. 227-235.

[2] Vezi de pildă Iosif Stalin, *Foundations of Leninism*, vol. 6, *The National Question*, New York, International Publishers, 1932, p. 77.

Astfel, o ostilitate sistemică la adresa României a fost înglobată în ideologia sovietică încă de la începuturile ei, iar această animozitate s-a accentuat atunci când, periodic, românii au refuzat să se conformeze stereotipului de popor „inferior" – ca, de exemplu, atunci când, deși mult depășită numeric, armata română s-a văzut nevoită să disciplineze trupele bolșevice prădalnice ale Rusiei, în 1918.[1]

În conformitate cu declarațiile unui general rus care activa în cadrul Armatei a IV-a ruse pe frontul românesc în acea perioadă:

> Soldații noștri căpătaseră o frică de necrezut de regimentele românești, pe care mai înainte le priviseră cu un dispreț vecin cu dezgustul; căci trupele române, înfuriate de purtarea incalificabilă a camarazilor ruși, îi pedepseau adesea fără nicio blândețe. (...) O ură adâncă, amestecată cu frică, se răspândi atunci în rândul trupelor ruse, care, pentru întâia oară de la revoluție, întâlneau în drum un obstacol în calea exceselor lor.[2]

Moscova, „centrul revoluționar al lumii", detesta România și pentru faptul că aceasta îl înfrânsese pe aliatul său, Ungaria, în 1919, și îi blama pe comuniștii români fiindcă nu preîntâmpinaseră răsturnarea singurei „revoluții" comuniste reușite din Europa, cu excepția celei sovietice.[3] Până în 1924, Moscova le ordonase tuturor partidelor membre ale Internaționalei Comuniste (Comintern) să coopereze activ pentru distrugerea statului român.[4] Teritoriile smulse din acesta urmau să fie împărțite între vecinii săi, partea leului revenind Uniunii Sovietice. Invazia sovietică și anexarea teritoriilor românești în 1940 au determinat Bucureștiul să se alieze cu Berlinul pentru a nu pierde și alte teritorii solicitate de Moscova – fapt care

---

[1] George F. Kennan, *Russia Leaves the War: Soviet-American Relations 1917-1920*, Princeton, Princeton University Press, 1989, pp. 330-342.

[2] Generalul Nicolas de Monkevitz, *La décomposition de l'armée russe* [Dezintegrarea armatei ruse], Paris, Payot, 1919, pp. 170-173. Monkevitz a fost șeful de Stat Major al Armatei a IV-a a Rusiei.

[3] Lev Troțki, „Speech to the Moscow Soviet", 30 august 1921, în *The Military Writings of Leon Trotsky*, volume 4, 1921-1923, *Banditry and Famine*, www.marxist.com

[4] Pentru rezoluțiile celui de-al V-lea Congres Mondial al Cominternului, din iulie 1924, vezi Documentele 22 și 24 în Gheorghe E. Cojocaru, *Cominternul și originile „Moldovenismului"*, Chișinău, editura Civitas, 2009, pp. 124-136. Vezi și Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania 1944-1962*, Oxford, Oxford University Press, 1964, pp. 24-25.

a consolidat imaginea de dușman ostil a României.[1] Este de remarcat că Kremlinul n-a dezavuat niciodată în mod oficial politica Internaționalei Comuniste de a împărți teritoriul României între vecinii ei în cel de-al Doilea Război Mondial, nici măcar după dizolvarea oficială a Comintern-ului, în decembrie 1943.

Dimpotrivă, a continuat să se comporte ca și cum granițele României nu ar fi fost încă stabilite, chiar și la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, încurajându-i și pe alții să procedeze la fel. În 1952, Stalin a inclus personal în noua Constituție a României prevederea referitoare la o regiune autonomă la granița cu URSS, trimițând un semnal foarte clar că rămânerea Transilvaniei în granițele României depindea de bunăvoința Moscovei.[2] Cu aceeași ocazie, Stalin a forțat Bucureștiul să cedeze Uniunii Sovietice o altă parte a teritoriului românesc, Insula Șerpilor, și a transferat o suprafață însemnată din provincia istorică românească Basarabia de la Republica Socialistă Sovietică Moldovenească la RSS Ucraineană.

Astfel, chiar de la fondarea Pactului de la Varșovia, în 1955, România s-a confruntat cu o dilemă de securitate nemaiîntâlnită de niciunul dintre ceilalți membri ai Blocului sovietic. URSS, sponsorul Pactului, și vecinii săi aliați au constituit totodată principala amenințare militară la adresa independenței și integrității teritoriale a României. Totuși, deși temută de Moscova, retragerea din Pactul de la Varșovia nu a fost nicio clipă o opțiune viabilă pentru români. Neavând perspectiva altei alianțe, o asemenea separare ar fi atras după sine o izolare și mai accentuată, o vulnerabilitate sporită și pierderea oricărui acces la informațiile din cadrul Pactului și lipsa oricărei posibilități de a avea o influență asupra politicilor acestuia.

---

[1] Bucureștiul a apelat, mai întâi, pentru ajutor la Marea Britanie și la SUA, dar niciuna dintre aceste țări nu a putut să-i ofere altceva decât compasiune. Deja la momentul invaziei sovietice din iunie-iulie 1940, Franța, prima opțiune a României, fusese ocupată de armata germană.

[2] Stefano Bottoni, „The Creation of the Hungarian Autonomous Region in Romania (1952): Premises and Consequences", *Regio-Minorities, Politics, Society*, nr. 1 (2003), Teleki László Intezet, pp. 71, 73, 75; și Documentele 530-532 în Tofik M. Islamov și Tatiana V. Volokitina, editori, *Vostochnaia Evropa v dokumentakh rossiiskikh arkhivov, 1944-1953 gg.* Tom 2, 1949-1953 [Europa de Est în Documentele Arhivelor Ruse 1944-1953, vol. 2, 1949-1953], Moskva-Novosibirsk: Sibirskii Khronograf, 1998, 185. Vezi și Documentul 213 în T.V. Volokitina, editor, *Sovietskii faktor v Vostochnoi Evropa 1944-1953*. T. 2. 1949-1953 [Factorul sovietic în Europa de Est 1944-1953, vol. 2, 1949-1953] Moskva, Rosspen, 2002.

Astfel, pentru a-și proteja interesele și a-și urmări propria agendă, România a fost nevoită să se opună Uniunii Sovietice și celorlalți membri ai Blocului sovietic luptând din interior. Iar în aceste circumstanțe este uimitor succesul pe care l-a repurtat în atingerea principalelor sale obiective: asigurarea supraviețuirii ca națiune independentă, transformarea politicilor Blocului sovietic și diminuarea componentei militare a alianței. Cele șase studii prezentate aici conturează dezvoltarea și aplicarea în practică a ofensivei politice a Bucureștiului în această luptă, dar și unele dintre măsurile defensive și de contraofensivă adoptate de Moscova și de aliații ei loiali, de la începutul anilor '60 până la sfârșitul lui 1989.

Cinci dintre aceste studii au apărut inițial în cadrul Cold War International History Project al Centrului Internațional Woodrow Wilson pentru Cercetători, situat în Washington, DC.[1]

Primul prezintă raționamentele și procesul care au stat la baza deciziei Bucureștiului de a elimina rețelele de agenți sovietici și de a restrânge cooperarea sa în domeniul informațiilor cu celelalte țări din Blocul comunist la începutul anilor '60, dar și reacțiile stârnite la Moscova de această decizie.

Cel de-al doilea tratează rolul esențial al Crizei Rachetelor din Cuba, în 1962, în mobilizarea autorităților de la București pentru dezvoltarea unui plan coerent de a contracara unilateralismul sovietic și de a reorienta politica Blocului comunist, plan pe care România l-a urmat apoi pe toată durata Războiului Rece, deseori în ciuda voinței sovieticilor.

Cel de-al treilea studiu, cel mai lung din serie, analizează debutul activității de intermediere a României între Washington și Hanoi în timpul Războiului din Vietnam. De asemenea, identifică deosebirile dintre abordarea sovietică și cea românească în vederea încetării conflictului și examinează modul în care Bucureștiul și-a susținut obiectivele de securitate în fața URSS (dar și în fața SUA și a Chinei), concomitent cu eforturile de mediere.

Cel de-al patrulea studiu are ca subiect operațiunile clandestine pe care, în perioada 1965-1969, URSS le-a pus în aplicare pentru a limita capacitatea României de a-și urma „cursul special" și de a sabota relațiile acesteia cu Occidentul, cu China și cu țările în curs de dezvoltare, așa cum sunt ele reflectate în documentele Comitetului Central al Partidului

[1] Un studiu, cel din capitolul 5, are la bază o versiune publicată în 2013, la care s-au adăugat materiale din Culegerea de Documente ale Pactului de la Varșovia, pusă la dispoziția publicului de Arhivele Naționale ale României în 2015.

Comunist al Uniunii Sovietice, ale KGB și ale conducerii Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești.

În cel de-al cincilea studiu sunt detaliate eforturile depuse de România în prima jumătate a anilor '80 pentru transformarea Pactului de la Varșovia dintr-o alianță militară într-una cu caracter economico-social și pentru a schimba politica sovietică de la una caracterizată de concurența militară și de cursa înarmărilor, la una de dezarmare și de cooperare internațională pe baze nonideologice. Surprinzător într-o anumită măsură este răspunsul ostil pe care l-a dat Mihail Gorbaciov la propunerile României din 1985, când noul lider sovietic încă nu adoptase „Noua Gândire" în domeniul politicii externe, iar abordarea sa încă semăna îndeaproape cu cea a predecesorilor săi, Brejnev, Andropov și Cernenko.

Ultimul studiu analizează măsurile active ale sovieticilor, încă prezente în literatura dedicată Războiului Rece la data scrierii acestei cărți, care pretind că România a renunțat la politica sa de securitate pe care a dus-o vreme de un sfert de secol și a militat pentru intervenția militară împotriva Poloniei și a Ungariei. Această afirmație este examinată atât în lumina documentelor contemporane și a contextului politic, cât și în termenii readucerii pe tapet a unei vechi teme a activității sovietice de dezinformare, temă lansată inițial în anii '20 și care susținea că România ar fi fost o „tabără înarmată agresivă", hotărâtă să atace URSS și pe vecinii săi.

Capitolul 1

Loialitea împărțită: tăierea sforilor ascunse prin care sovieticii țineau legată România (1963-1964)

Eludarea controlului sovietic era prioritatea principală a celei mai mari părți a elitei comuniste din România chiar și înainte de moartea lui Stalin, în martie 1952. Unul dintre principalele motive era ostilitatea pe care Rusia bolșevică o nutrea față de prezența însăși a României în cadrul Cominternului unde, în 1924-1943, autoritățile de la Moscova ordonaseră tuturor membrilor acestuia să militeze și să acționeze pentru distrugerea statului român. Două decenii de cooperare și de operațiuni antiromânești lăsaseră o amprentă notabilă asupra mentalității celorlalți lideri comuniști. Când au preluat puterea în țările comuniste din Europa de Est, foștii cominterniști au continuat să manifeste aceleași atitudini șovine la adresa românilor.

Problemele teritoriale nesoluționate referitoare la anexările sovietice survenite la câteva luni după invazia din 1940 și care nu erau stipulate în Pactul Ribbentrop-Molotov, precum și jafurile economice continue de după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial constituiau celelalte două motive ale dorinței de independență a românilor.[1] Deja în 1946, liderul român Gheorghe Gheorghiu-Dej avea disensiuni cu autoritățile sovietice pe tema plătirii forțelor sovietice de ocupație și a reinterpretării exagerate a

[1] La sfârșitul lui octombrie 1940, trupele sovietice au ocupat și anexat trei insule de pe Dunăre aparținând României. Vezi Document 328 în *Documents on German Foreign Policy,* Series D, Volume XI, Washington DC, U.S. Government Printing Office, 1957, pp. 550-561.

obligațiilor României privind despăgubirile financiare postbelice.[1] Într-adevăr, analizele meticuloase realizate de observatorii independenți ajunseseră la concluzia că până în 1949, în locul celor 300 de milioane de dolari SUA reparații de război stipulate în tratatul de pace, România plătise de peste patru ori mai mult, iar Moscova continua să pretindă milioane în chip de despăgubiri de război prin intermediul SOVROM-urilor din țară.[2]

Aceste considerente au constituit rațiunea care a stat la baza orientării către independență atât în plan politic, cât și economic, pe care Bucureștiul a manifestat-o aproape imediat după moartea lui Stalin și care a culminat, într-o primă etapă, cu închiderea oneroaselor întreprinderi sovieto-românești din perioada 1954-1957.[3] Totodată, au fost motorul campaniei de retragere a trupelor și consilierilor sovietici, începute în 1955.[4] Până în 1963, eforturile României de a-și exercita suveranitatea deplină în interiorul propriilor granițe trecuseră de la eliminarea, în mare parte încununată de succes, a instrumentelor evidente de control sovietic, la eliminarea formelor lor

---

[1] Acestea sunt teme care apar constant în documentele din 1946-1947 reproduse în Dan Cătănuș, Vasile Buga (editori), *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii, 1944-1952*, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, București, 2012. Vezi, de pildă, documentele 10, 36-40.

[2] Detalii specifice ale abuzurilor economice ale sovieticilor sunt prezentate în documentul românesc redactat pentru Conferința de Pace de la Paris, dar „retras la solicitarea delegatului sovietic Vîșinski". Central Intelligence Group, Washington D.C., *Secret Memorandum on the Economic Clauses of the Rumanian Armistice Convention*, 25 noiembrie 1946, CIA Freedom on Information Act Electronic Reading Room, https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp83-00415r000100210029-5. În conformitate cu o analiză aprofundată a Central Intelligence Agency, până în 1949, „URSS secătuise constant România prin: reținerea unei sume estimative de un miliard șapte sute cincizeci de mii de dolari ca „pradă de război"; operațiuni de despăgubire; și exploatarea societăților mixte. *Rumania*, SR-12, 5 octombrie 1949, p. 14, *Ibid.* Vezi, de asemenea, CIA Information Report, *Soviet Extortion in Foreign Trade and Reparations*, 1 februarie 1954, *Ibid.*

[3] ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 20/1953, fila 2.

[4] Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, București, editura Rao, 2011, capitolele 7 și 8. Vezi și Mihai Retegan, *In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 18-20; și Constantin Hlihor și Ioan Scurtu, *The Red Army in Romania*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 172-175, 255-257 și 277-278.

clandestine.[1] Oficialii de la București au avut ca țintă primară eliminarea rețelelor de spionaj sovietic „remanente", a practicii KGB și GRU de recrutare directă a cetățenilor români și de șantajare a ofițerilor militari și de informații români care participau la instruiri în Uniunea Sovietică.

După victoria Aliaților în cel de-al Doilea Război Mondial, Stalin intenționase să-și consolideze controlul asupra noului său „imperiu" est-european prin duplicarea instituțională și prin subordonarea directă față de autoritățile de la Moscova a structurilor politice, economice și militare impuse de URSS. În plus, Kremlinul a populat aceste structuri și instituții cu personal sovietic și sovieto-român.[2] Stalin a acordat o atenție deosebită instituțiilor de coerciție la nivel de stat – armata, serviciile de informații și de securitate și miliția. Astfel, la fel ca în celelalte țări din Europa de Est, a impus și în România, la conducerea acestor instituții și a principalelor lor subunități, cetățeni și ofițeri sovietici.[3] Dar transformarea puterii în autoritate necesita o legitimitate pe care doar liderii naționali o puteau conferi. În acest scop, ofițeri est-europeni de rang înalt au fost trimiși să participe la cursuri de pregătire și la academii militare din URSS, aleși fiind în funcție de deschiderea dovedită față de cauza sovietică, după care, în marea lor majoritate, erau vizați de serviciile de informații sovietice în vederea recrutării.

---

[1] O versiune anterioară a acestui studiu, însoțită de documentația aferentă, a apărut în Larry L. Watts, „Divided Loyalties within the Bloc: Romanian Objection to Soviet Informal Controls", Cold War International History Project (CWIHP) e-Dossier #42, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 1 octobmbrie, 2013, https://www.wilsoncenter.org/publication/divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet-informal-controls-1963.

[2] Cetățeni sovietici se aflau de asemenea la conducerea economiei din România, deținând locuri de prim rang în ierarhia de partid.

[3] Konstantin Rokossovski, numit mareșal și ministru al Forțelor Armate ale Poloniei la ordinele lui Stalin, este probabil cel mai cunoscut caz de comandant militar impus de sovietici, deși Rokossovski avea o anume ascendență poloneză. Întrucât în România existau puțini cominterniști români disponibili, numărul ofițerilor sovietici impuși la conducerea organelor de securitate a statului a fost, probabil, cel mai ridicat. Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989*, London, Hurst & Company, 1995, pp. 15-17; Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din Romania*, vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003.

Instruire în străinătate sau recrutare în străinătate?

Practica le amintea românilor de altele, similare, care se dovediseră dăunătoare – dacă nu chiar riscante – pentru consolidarea statului modern. În cursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, pregătirea ofițerilor de rang inferior în cadrul forțelor armate ale marilor imperii europene – îndeosebi cel german, cel țarist și cel austro-ungar – a cauzat, în mod repetat, corpului de ofițeri al armatei române probleme de loialitate șubredă sau contradictorie.[1]

Aceste programe de instruire presupuneau, în mod obișnuit, o perioadă de instrucție efectivă într-una dintre academiile de studii militare ale țării-gazdă, urmată de un an de serviciu militar în cadrul forțelor armate ale acesteia. Ca parte a ceremoniei de absolvire, ofițerii astfel pregătiți depuneau același jurământ de credință către țara-gazdă pe care îl rosteau și ofițerii locali, servind apoi, înainte de a reveni acasă, ca ofițeri ai armatei respective, nu ca reprezentanți ai propriilor forțe armate.[2] Asupra tinerilor ofițeri încadrați în armata cu resurse limitate a unei țări aflate în faza de început a dezvoltării sale economice și instituționale, această practică exercita o atracție uriașă, adesea copleșitoare. Ambiguitatea loialității astfel create era amplificată de tendința ofițerilor tineri – toți având un anumit statut social în țara lor – de a reveni acasă cu soții din țara în care își făcuseră pregătirea, tendință exacerbată ulterior de obligațiile de tip juridic sau fiduciar (achiziții de proprietăți imobiliare, credite etc.) asumate în țara-gazdă.

Spre exemplu, în conformitate cu un studiu efectuat în 1908 de Statul Major al Armatei Române cu privire la rezultatele ofițerilor de rang inferior pregătiți în cadrul Armatei Imperiale Germane, această situație a dus la apariția unei serii întregi de obstacole în calea creării unei „perspective unitare" în interiorul corpului de ofițeri al Armatei Române:

---

[1] Deși existau ofițeri trimiși pentru pregătire militară și în Franța, în cazul lor problemele nu erau atât de mari, deoarece francezii asigurau pregătire pentru ofițerii de rang înalt, mai înaintați în vârstă, nu pentru cei tineri, mai ușor de influențat.

[2] Referitor la practici sovietice similare, vezi Dale R. Herspring, „The Soviets, the Warsaw Pact, and the Eastern European Militaries" în Lincoln Gordon, editor, *Eroding Empire: Western Relations with Eastern Europe*, Washington, Brookings, 1987, pp. 146-147; Viktor Suvorov, *Inside Soviet Military Intelligence*, New York, Macmillan, 1984, p. 165; și Antoni Macierewicz, coordonator, *Report on the actions of soldiers and employees of the former Military Intelligence Services (WSI) performing military intelligence and counter-intelligence activity and other actions going beyond the issues of State defense and safety of the Polish Army*, Varșovia, Comisia de verificare, 16 februarie 2007, pp. 28-64.

> Tinerii ofițeri români care au fost în Germania s-au înstrăinat, la fel ca majoritatea cetățenilor care au fost trimiși la studii în țări străine la o vârstă prea tânără. Unii dintre ei păreau să nu mai știe limba română, alții s-au întors cu monocluri și cu obiceiuri copiate de la junkerii prusaci, în vreme ce mulți alții credeau că fac parte dintr-o nobilime la fel de veche ca aceea pe care o imitau, iar unii dintre ei și-au adus chiar și soții germane.[1]

Situația cea mai gravă – schimbarea de loialitate în toiul unei crize naționale – s-a manifestat în timpul Primului Război Mondial, când un colonel cu pregătire în Germania, dintr-o familie aristocratică românească, și-a abandonat trupele aflate sub comanda sa, și-a trădat țara și a încercat în mod activ să-și instige colegii ofițeri să treacă alături de el de partea Germaniei și a Puterilor Centrale.[2] După ce s-a pregătit alături de Regimentul I prusac la Potsdam, viitorul rege al României, Carol al II-lea, a manifestat o simpatie mai mare pentru tabăra germană în cursul războiului, una dintre principalele lui priorități fiind aceea de a înlocui monarhia constituțională de inspirație franceză cu fascismul de tip german și italian atunci când a preluat tronul, în 1930.[3] În cel de-al Doilea Război Mondial, un ofițer român pregătit peste graniță a dezertat pentru a prelua comanda unei divizii SS germane, iar altul, un fost ministru al Apărării și șef de Stat Major în 1941-1942, a conspirat cu trupele SS germane și cu organizația radicală Garda de Fier pentru răsturnarea de la putere a conducerii militare și politice din România.[4]

Identități în confruntare, loialitatea împărțită

Loialitatea împărțită a constituit o altă problemă importantă pentru comuniștii români în această perioadă. Membrii Internaționalei Comuniste (Comintern) fuseseră agenți plătiți ai Moscovei în intervalul 1919-1943, indiferent de originile lor naționale sau de afilierile de partid, iar operațiunile

---

[1] Radu R. Rosetti, *Mărturisiri* vol. I, București, „Bucovina" I.E. Torouțiu, 1940, pp. 145-146. Rosetti fusese șef al Statului Major român și fondator al Inspectoratului General al Armatei.

[2] Glenn E. Torrey, „When Treason Was A Crime: The Case of Colonel Alexandru Sturdza of Romania", *Emporia State Research Studies*, vol. 39, nr. 1 (1992), pp. 1-75.

[3] Larry L. Watts, *Incompatible Allies*, Umeå, Umeå University (Sweden), 1998, pp. 97-106.

[4] *Op.cit.* pp. 156-157.

desfășurate de ei în afara Uniunii Sovietice nu puteau fi distinse de cele de spionaj ale sovieticilor.[1] De fapt, Cominternul își „permuta" frecvent membrii destinați operațiunilor de informații sovietice, transferându-i, după dorință, pe listele diverselor servicii de informații[2], iar subordonarea a continuat atunci când membrii respectivi au preluat puterea ca lideri naționali comuniști în țările lor, după cel de-al Doilea Război Mondial.

Dilema loialității împărțite a fost una acută pentru comuniștii români, ca urmare a vechilor practici și politici ale URSS cu privire la țara lor, datând din vremea Primului Război Mondial. În 1920, Stalin cerea Cominternului: „România trebuie strivită!"[3] Începând din 1924, Moscova a obligat toate partidele comuniste și pe membrii lor din cadrul Cominternului – inclusiv pe cei români – să susțină și să militeze activ pentru distrugerea statului român și pentru împărțirea teritoriului său între URSS, Ungaria, Bulgaria și Iugoslavia, ca un element al politicii oficiale.[4] Cominternul nu și-a reconsiderat această politică, n-a modificat-o și n-a renunțat la ea până la dizolvarea sa oficială, în decembrie 1943.

Deloc surprinzător, obligația de a pune în practică distrugerea propriei patrii constituia o povară grea pe umerii comuniștilor de la București, conferind partidului lor un caracter extrem de nepopular în rândul tuturor românilor – cu excepția minorităților etnice.[5] Mai mult decât atât, din 1924 până în 1944, Moscova a impus ca lideri ai comunismului în România persoane care nu aveau nici măcar cetățenie română (cu atât mai puțin etnici români), deoarece sovieticii nu aveau încredere că reprezentanții comunismului din România acceptau programul Cominternului. Și, într-adevăr, comuniștii români nu înțelegeau motivele unei asemenea tendințe clare de distrugere a statului român, în loc să se urmărească doar răsturnarea

---

[1] Vezi și David McKnight, *Espionage and the Roots of the Cold War: The Conspiratorial Heritage*, London, Frank Cass, 2002, pp. 52, 61; Raymond W. Leonard, *Secret Soldiers of the Revolution: Soviet Military Intelligence, 1918-1933*, Westport CT, Greenwood Press, 1999, pp. 17-18, 43, 57, 60, 97, 141-142, 148.

[2] Suvorov (1984), pp. 12, 18-19, 36.

[3] Jonathan Haslam, *Near and Distant Neighbors: A New History of Soviet Intelligence*, Oxford, Oxford University Press, 2015, p. 9.

[4] Vezi Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania 1944-1962*, Oxford, Oxford University Press, 1964, pp. 14, 24-25. Vezi și discuția din Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, București, editura Rao, 2010, pp. 80-140, 158-161.

[5] Watts (2011), pp. 167-179.

conducerii sale „reacționare" și schimbarea sistemului social.[1] Programul inițiat de Comintern în 1924 a fost abandonat în cele din urmă, ca urmare a ceea ce s-a întâmplat în România – o lovitură de stat internă, care a instalat la putere o conducere locală, în aprilie 1944 – și deoarece sovieticii și-au reconsiderat ideile.

Complicând și mai mult situația, de mai multe ori între anii '20-'40 (și, din nou, pentru scurt timp după revolta din Ungaria din 1956), la solicitatea Moscovei membrii de partid români au fost instruiți să-și schimbe afilierea de la Partidul Comunist Român la cel maghiar și la cel sovietic. Concomitent, în conformitate cu practica uzuală, membrii români ai Cominternului au primit cetățenie sovietică, la fel ca ofițerii comandanți ai diviziilor formate din prizonieri de război – Divizia Tudor Vladimirescu și Divizia Horia, Cloșca și Crișan – care au revenit în România după încheierea războiului.[2] Aceste divizii au furnizat comisarii politici care mai întâi au asistat și apoi au înlocuit, în 1947, peste 200 de comandanți ai Armatei Regale a României (30 de generali, 49 de colonei, 65 de locotenent-colonei și 61 de maiori).[3]

Exploatarea relațiilor personale în scopuri clandestine

Deși căsătoriile între membrii elitelor ca metodă de sudare a alianțelor și de cimentare a relațiilor politice datează din Antichitate, autoritățile de la Kremlin le-au folosit cu consecvență ca pe o modalitate de a exercita o influență clandestină și un control ascuns asupra partenerilor nonsovietici. Moscova avea o veritabilă tradiție în acest sens, dat fiind că serviciile de informații țariste, prebolșevice, „se bazau substanțial pe agenți de sex feminin, mai cu seamă în

[1] *Transcrierea discuțiilor dintre delegațiile Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez în Beijing*, 3-10 martie 1964, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 29/1964, filele 1-124 (de aici înainte: Discuții I PMR-PCC (1964)). Vezi și Document 8 în Budura (2008), pp. 147-151.

[2] Întrunirea Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Român, 30 august 1963, ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 44/1963, filele 75-82 (de aici înainte: Întrunirea BP al PMR (1963)).

[3] Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară: Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, București, *Ziua*, 2003, pp. 47-52, 64, 78-79, 267.

operațiunile de peste hotare".[1] Relația personală de cuplu era rareori ținta unei atenții susținute din partea oficialităților, fiind, din acest motiv, ideală pentru exercitarea unei astfel de influențe clandestine. Iar când era combinată cu forme mai vizibile de îndoctrinare, incluse în programele de pregătire destinate ofițerilor străini, cuprinzând aproape inevitabila încercare de recrutare avansată ori de spionajul sovietic ori de KGB, furnizarea unei iubite sau soții sovietice amplifica substanțial influența pe care o putea exercita Moscova asupra respectivilor ofițeri, mai cu seamă atunci când din relație se năștea și un copil.

Căsătoriile aranjate erau folosite atât ca acoperire, cât și ca modalitate de control. Pe de o parte, ofițerii sovietici aflați la conducerea instituțiilor românești – marcați de româna lor stâlcită ori cu puternic accent rusesc – dobândeau nume tipic românești și soții „romînce". Pe de altă parte, femeile sovietice erau folosite pentru a-i controla în diverse moduri pe ofițerii români. Unii dintre aceștia (atât din armată, cât și din aparatul de securitate) care fuseseră instruiți în URSS se întorceau acasă cu soții sovietice. Alții se căsătoreau cu fete din familii care lucraseră pentru Comintern și astfel aveau cetățenie sovietică. Iar alții, căsătoriți cu romînce înainte de a pleca la instruire, legau relații amoroase cu femei sovietice în URSS, relații care îi făceau vulnerabili la manipulare și șantaj.[2] În conformitate cu evaluările românești și poloneze, soțiile sovietice ale elitelor militare și politice revenite de la Moscova erau aproape invariabil ofițeri sau agenți ai serviciilor de informații sovietice.[3]

După toate aparențele, serviciile de informații sovietice aveau chiar planuri de rezervă în eventualitatea unor provocări violente la adresa acestor femei: se foloseau de cetățenia lor sovietică pentru a justifica o intervenție mai agresivă. În conformitate cu documente ale KGB sustrase după prăbușirea Uniunii Sovietice, înainte de invazia din 1968 Kremlinul intenționa, ca plan secundar, să le execute pe soțiile sovietice ale liderilor

---

[1] Vezi, de pildă, Rita T. Kronenbitter, „The Okhrana's Female Agents", *Studies in Intelligence*, vol. 92, nr. 2 (22 septembrie 1993): 25-42. Vezi și fragmentul despre „Doamnele lui Lenin" în Stephen Koch, „Lying for the Truth: Münzenburg & the Comintern", *New Criterion*, vol. 12 (noiembrie 1993).

[2] În acest sens este interesant faptul că soțiile și/sau iubitele celor mai mari trădători români din perioada Războiului Rece – de exemplu Ion Șerb, Nicolae Militaru și Ion Mihai Pacepa – aveau, toate, cetățenie sovietică.

[3] Vezi, de pildă, Macierewicz (2007), p. 44.

politici și militari ai Cehoslovaciei, pentru a folosi apoi „atacul la adresa unor cetățeni sovietici" ca justificare pentru o intervenție militară imediată.[1]

Posibilitățile de a contracara eforturile susținute ale Moscovei de a transfera loialitatea față de propria țară către „centrul de conducere" sovietic erau limitate înainte de 1953. De fapt, contactele de acest tip ofereau privilegii și avantaje în carieră. Dar aproape imediat după moartea lui Stalin, unele state est-europene au luat măsuri menite să-i îndepărteze pe comandanții impuși de Moscova și să limiteze influența consilierilor sovietici în instituțiile militare și de informații.

Inițial, Bucureștiul a solicitat retragerea acelor consilieri în 1956, la un an după ce îi ceruse lui Hrușciov retragerea trupelor sovietice.[2] Astfel a început o corespondență oficială cu Kremlinul, care s-a prelungit în următorii ani, chiar și după ce forțele sovietice au părăsit România, în 1958.[3] Astfel spus, Moscova accepta să-și retragă consilierii, dar numai atunci când considera ea de cuviință și din motive proprii, iar corespondența trebuia să reflecte acest demers ca fiind o inițiativă sovietică. Bucureștiul și-a intensificat eforturile în acest sens în perioada crizei de la Berlin, din 1961, după ce Moscova a pus în alertă forțele armate române transmițându-și instrucțiunile prin intermediul consilierilor sovietici către ofițerii școliți la Moscova și aflați în poziții de comandă la înalt nivel.

În consecință, România a pus capăt practicii de a-și trimite ofițerii militari și de informații la pregătire în URSS și a început să restrângă oportunitățile de avansare în carieră pentru cei care trecuseră printr-o astfel de pregătire. Aceste măsuri nu au reușit să rezolve însă problema, din cauza numărului mare de ofițeri superiori pregătiți în Uniunea Sovietică aflați deja în posturi de comandă. Vulnerabilitatea creată de această situație a devenit evidentă în timpul Crizei Rachetelor din Cuba, în 1962, când Moscova și-a demonstrat încă o dată capacitatea de a pune în alertă armata română fără a se consulta cu autoritățile de la București.[4] Drept urmare,

---

[1] Christopher Andrew și Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, New York, Basic Books, 2001, p. 334.

[2] Conform propriilor sale relatări, Hrușciov a fost înfuriat de această solicitare. Strobe Talbott, ed., *Khrushchev Remembers*, Boston, Little, Brown & Company, 1970, p. 514. Vezi, de pildă, Mihai Retegan, *In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 18-20.

[3] Această corespondență este redată în Hlihor și Scurtu (2000), pp. 255-257 și 277-278.

[4] Vezi această temă în capitolul 2 al lucrării de față.

România a trecut la epurarea forțelor sale armate, țintindu-i în primul rând pe ofițerii pregătiți în URSS și pe cei cu soții sovietice.[1]

Ca parte integrantă a eforturilor sale de a reduce influența disimulată a sovieticilor, Bucureștiul a inițiat, de asemenea, o campanie de de-rusificare în anii 1962-1963, închizând principalele căi prin care Moscova penetrase structurile de putere ale României, prin pretinse contacte culturale.[2] În aprilie 1963, Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat în fața biroului său politic că nu exista nicio justificare pentru a organiza rețele de spionaj „pe teritoriul țărilor socialiste" și că perpetuarea la Moscova a acestei practici arunca „o umbră asupra" relațiilor româno-sovietice.[3] În mai 1963, România l-a informat oficial pe șeful KGB, Vladimir Semiceastnîi, că ultimii doi consilieri sovietici care lucrau în cadrul Ministerului de Interne „nu mai erau necesari și că, în viitor, cooperarea dintre cele două ministere ale noastre se va face numai la nivel înalt".[4]

Conducerea sovietică nu putea să-și apere în mod deschis rețeaua de agenți, dar s-a folosit din plin de cetățenia soțiilor de proveniență sovietică. În cadrul discuțiilor româno-sovietice din iulie 1964, când Nikolai Podgornîi i-a mustrat, imprudent, pe români pentru „persecutarea capricioasă" a femeilor sovietice, Maurer a ripostat cu o ironie egală, declarând că „ar fi foarte bine dacă așa ar sta situația", fiindcă atunci „n-ar trebui decât să așteptăm să ne mai vină vreo toană pentru ca problema să fie rezolvată".[5]

---

[1] Jan Sejna, *We Will Bury You*, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 67. De exemplu, generalul Șerb a fost șantajat, cu iubita lui sovietică și copilul lor ilegitim, să trădeze, la sfârșitul anilor '60, planurile de apărare a României împotriva unei eventuale invazii conduse de sovietici. Generalul Militaru, care a trădat Moscovei secrete privind apărarea românească la sfârșitul anilor '70 și care s-a autoimpus ca ministru al Apărării în perioada revoluției din 1989, era căsătorit cu o femeie dintr-o familie cu membri în Comintern. Ea îl însoțise în URSS într-un program de pregătire personală, în timp ce el era instruit la o instituție aparent „militară" din URSS, în anii '50.

[2] *Central Intelligence Bulletin: Daily Brief*, 13 septembrie 1963; William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 28-33, John F. Kennedy Library Oral History.

[3] *Transcript of the Meeting of the Political Bureau of the CC of the PMR of 3 April 1963* în *Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989*, vol. I, document CWIHP compilat de Mircea Munteanu pentru conferința internațională „Romania and the Warsaw Pact", 3-6 octombrie 2002, București, România.

[4] *13 May 1963 protocol of meeting of the Political Bureau of the CC of the Romanian Worker's Party*, ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 10/1963, filele 1-3; Hlihor și Scurtu (2000), p. 280.

[5] Vezi ședința din 9 iulie 1964 în Discuții II PMR-PCUS (1964).

Apoi, cu mai multă seriozitate, a explicat de ce situația soțiilor de origine sovietică și aceea a copiilor rezultați din căsătoriile româno-sovietice era „mult mai complicată" atunci când se intersecta cu interesele de securitate națională.

> În general, bărbații care s-au căsătorit cu femei sovietice sunt persoane care au studiat în Uniunea Sovietică și care au fost trimiși acolo pentru a-și ridica nivelul profesional. La revenirea în țară, ei ocupă funcții cu un nivel de răspundere mai mic sau mai mare. În această situație, uneori sunt trimiși peste hotare, în unele cazuri cu caracter permanent. De exemplu, sunt trimiși în diplomație: bărbatul cu pașaport românesc, femeia cu pașaport sovietic. Astfel ia naștere – și nu rareori – o situație oarecum delicată. Situația nu este una care să poată fi trecută cu vederea în străinătate. Autoritățile (din țara-gazdă) știu ce fel de pașaport au diplomații acreditați în țara lor.
>
> (...) Deci v-aș putea întreba: dumneavoastră aveți cazuri de diplomați aflați la post peste graniță în care soțul are pașaport sovietic, iar soția, pașaport al unei alte țări?[1]

Cu privire la afirmațiile că „noi am luat măsuri de a-i exclude din activitatea profesională pe acești tovarăși", Maurer a continuat:

> Acest lucru este parțial adevărat, parțial fals; atât la noi, cât și la dumneavoastră există anumite forme de muncă pentru care sunt angajați numai cetățeni ai respectivei țări. Dacă am avut pe aceste posturi femei cu altă cetățenie decât română, le-am spus: veți avea altă slujbă și le-am dat altceva de muncă.[2]

Situația era și mai problematică în privința cetățeniei copiilor proveniți din cupluri cu cetățenie mixtă. Așa cum a explicat Maurer mai departe:

> Și mai există un aspect. Ei au copii. Unii și-au înregistrat copiii la birourile administrației de stat din România; unele femei sovietice măritate cu români s-au întors în URSS, au născut în URSS și și-au înregistrat copiii în URSS, spunând că vor ca și copiii lor să aibă

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*

cetățenie sovietică. Acest lucru a creat o serie de probleme. Copiii aceștia sunt, concomitent, și copii ai unor cetățeni români. În conformitate cu legile noastre, sunt cetățeni români, dar, pentru că sunt născuți în URSS, sunt înregistrați acolo ca fiind cetățeni sovietici, așa că sunt simultan și cetățeni sovietici. Astfel, sunt persoane care au dublă cetățenie. Știți că această problemă a dublei cetățenii este una dintre cele mai dificil de rezolvat în cadrul dreptului internațional și al relațiilor interstatale.[1]

Acesta era un domeniu în care doritul transfer de loialitate de la București la Moscova și deci tentativa de legitimizare a influenței sovietice în problemele interne ale României erau cele mai evidente. Iar autoritățile de la București nu erau dispuse să le accepte. Era adevărat, recunoscuse Maurer, că guvernul concediase soți/soții români care solicitaseră cetățenia sovietică pentru copiii lor și care deținuseră „posturi de răspundere" în aparatul guvernamental și de partid. Iar motivul era cât se poate de simplu:

Nu înțelegem de ce un român care are un copil dorește cu atâta insistență ca acest copil să aibă cetățenie sovietică în locul celei române. Când am întâlnit un astfel de român într-un post de răspundere, am spus: probabil ești mai bine pregătit pentru altfel de muncă, decât pentru un post de înaltă răspundere. Poate că greșesc în acest caz. Poate că ideile mele sunt considerate înapoiate, retrograde. Dar nu pot accepta ca propriul meu copil să aibă altă cetățenie decât mine, să fie altceva decât român. Aceasta este problema.[2]

Când Iuri Andropov a combătut poziția României, a avut grijă să evite subiectul copiilor. Existau, de fapt, puține motive – altele decât cele evidente – pentru a încerca un control de la Moscova asupra cetățeniei copiilor. Andropov a adoptat o tactică diferită, pretinzând că românii erau în mod voit rău intenționați și că punctul de vedere sovietic era susținut de dreptul internațional:

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

Permiteți-mi să spun câteva cuvinte despre cetățenii sovietici din România. Cred că tovarășii români n-au înțeles exact când tovarășul Podgornîi a declarat că noi considerăm linia adoptată de autoritățile române față de femeile sovietice din România ca o manifestare a caracterului dumneavoastră capricios. Noi credem că nu este o chestiune care ține de capricii. Noi credem că este o chestiune care ține de atitudinea neprietenoasă față de Uniunea Sovietică manifestată recent în România.

Tovarășul Maurer și alți tovarăși au explicat aici mai multe dintre motivele pentru care guvernul român s-a simțit îndemnat să ia măsuri pentru ca ori cetățenii sovietici să primească cetățenie română, ori să fie concediați din posturile de răspundere pe care le dețineau. S-a făcut referire la faptul că, dacă femeile sovietice nu acceptă cetățenia română, s-ar crea, din mai multe puncte de vedere, o serie de inconveniente de ordin legal pentru guvernul Republicii Populare România în legătură cu soții lor trimiși în serviciul diplomatic peste granițe și s-ar complica problema cetățeniei pentru copiii lor.

Și noi considerăm că aceste probleme sunt importante, numai că suntem uimiți de faptul că ele trebuie rezolvate prin presiuni brutale, când există norme internaționale unanim recunoscute, în cadrul cărora ele pot fi soluționate fără complicații. Dreptul femeilor de a-și păstra cetățenia este un principiu democratic internațional recunoscut. Acesta este înscris deopotrivă în dreptul sovietic și în cel românesc. Ambele noastre țări au semnat convenția din 29 ianuarie 1957 cu privire la cetățenia femeilor, iar această convenție le statuează drepturile. Mi se pare că legile RPR și obligațiile pe care RPR și le-a asumat față de URSS prin semnarea acestei convenții, și invers, permit rezolvarea problemei cetățeniei femeilor sovietice care trăiesc în România fără adoptarea unor măsuri administrative.[1]

Andropov se referea la *Convenția asupra Naționalității Femeilor Căsătorite*, adoptată de Adunarea Generală a ONU pe 29 ianuarie 1957, semnată pe 20 februarie 1957 și intrată în vigoare pe 11 august 1958. În cele trei articole principale ale sale, convenția prevedea că (1) nici căsătoria și nici divorțul nu duc în mod automat la schimbarea naționalității; (2) schimbarea naționalității soțului nu afectează în mod automat naționalitatea soției; și (3) soția

[1] Discuții II PMR-PCUS (1964).

provenită dintr-o țară străină poate primi naționalitatea soțului prin aplicarea unor proceduri de naturalizare speciale privilegiate și, de asemenea, poate primi naționalitatea soțului cu anumite restricții determinate de motive de securitate națională.[1] Convenția din 1957 nu prevedea nimic cu privire la chestiunea copiilor. Sugestiv este faptul că Andropov n-a făcut referire la un alt act, mai direct aplicabil și mai recent adoptat, *Convenția asupra Reducerii Numărului de Cazuri de Naționalitate Multiplă și asupra Obligațiilor Militare în Cazurile de Naționalitate Multiplă*, din 1963, care aborda multe dintre chestiunile ridicate de România în discuțiile bilaterale.[2] În orice caz, românii au perceput argumentul lui Andropov ca pe o tactică de amânare și au acționat în consecință.

Rețeaua „inexistentă" de agenți a Moscovei

În cadrul vizitei lui Hrușciov la București, în iunie 1963, autoritățile române au mers și mai departe, trecând de pe terenul relațiilor bilaterale pe cel al discuțiilor multilaterale, și făcând recomandarea ca liderul sovietic să desființeze toate rețelele de spioni pe care Kremlinul le deținea pe teritoriile țărilor „socialiste surori", după ce, aparent, obținuseră din partea lui Hrușciov recunoașterea indirectă a faptului că Moscova opera cu asemenea rețele.[3] Oficialii români i se plânseseră și înainte lui Hrușciov cu privire la anumite tentative fățișe de recrutare. Cu un an înainte, spre exemplu, în 1962, românii protestaseră după ce KGB „încercase să-l recruteze pe atașatul nostru militar" la Moscova, și reclamaseră că reprezentantul armatei

---

[1] Articolele 1, 2 și 3 din *Convenția asupra Naționalității Femeilor Căsătorite,* New York, ONU, 20 februarie 1957, http://www.un.org.ua/images/Convention_on_the_Nationality_of_Married_Women_eng1.pdf.

[2] *Convenția asupra Reducerii Numărului de Cazuri de Naționalitate Multiplă și asupra Obligațiilor Militare în Cazurile de Naționalitate Multiplă*, Strasbourg, 1963, http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/043.htm. Membrilor Blocului sovietic nu li s-a permis să adere la această convenție.

[3] Vezi ședința din 9 iulie 1964, în *Transcrierea discuțiilor între delegațiile CC al PMR și CC al PCUS la Moscova*, iulie 1964, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 35/1964, vol. II, filele 1-237 (de aici încolo: Discuții II PMR-PCUS (1964)); Întrunire BP al PMR (1963); Discuții I PMR-PCC (1964); și Notă despre chestiunile pregătite de partea română pentru discuțiile de la Moscova. București, 6 iulie 1964, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 36/1964, filele 9-13 (de aici înainte: Lista de probleme ale românilor cu sovieticii (1964)).

române în cadrul Comandamentului Unificat a Pactului de la Varșovia, de la Moscova, descoperise „microfoane în apartamentul său", pe care „le-a înmânat" apoi oficialilor KGB, după ce a raportat incidentul superiorilor săi.[1] Hrușciov a replicat că fenomenul era unul „firesc", în care „informatorii apar de la sine" ori de câte ori „bunele relații sunt compromise", și că situația nu era rezultatul „vreunui agent de-al nostru în țările socialiste".[2] În scurt timp, aceasta a devenit explicația la care recurgeau sovieticii.

Deja în august 1963, chestiunile ținând de spionajul sovietic pe teritoriul său și de cetățenia sovietică deveniseră elemente centrale ale relațiilor româno-sovietice, Bucureștiul trecând la acțiuni directe pentru a închide rețelele GRU și KGB. Așa cum își amintea ulterior șeful Legației americane, „românii pregătiți la Moscova, pe care rușii îi plasaseră în poziții-cheie în aparatul intern de securitate după război, au fost rapid înlăturați", așa cum au fost și „elementele NKVD pregătite de ruși, care, în unele cazuri, erau cetățeni ruși plasați în aparatul intern de securitate, pe care românii începuseră acum să-l «românizeze».[3]

Primul pas fusese deja făcut cu un an în urmă, în 1962, când Gheorghiu-Dej autorizase înființarea unui foarte secret „Birou al Țărilor Socialiste" în cadrul secției de contrainformații a Securității de Stat din România. Până în 1963, biroul identificase 149 de persoane ca „agenți sovietici infiltrați în România".[4] Nicolae Ceaușescu a fost desemnat să conducă această campanie, așa cum reiese din expunerea sa pe această temă în fața Biroului Politic, din august 1963:

> Am analizat modul în care au fost și continuă să fie organizate rețelele sovietice de agenți de informații și felul în care operează ele. Discuțiile mele cu unii dintre cei implicați arată că ei continuă chiar și acum să recruteze rețele de agenți pentru serviciul sovietic de spionaj. Continuă să recruteze cetățeni români în rețelele sovietice de agenți pentru a-i folosi atât în această țară, cât și peste graniță (...)

---

[1] Discuții II PMR-PCUS (1964).

[2] O parte din transcrierea discuțiilor din 24-25 iunie 1963 este reprodusă în sesiunea din 9 iulie 1964 a Discuții II PMR-PCUS (1964). Vezi și Întrunirea PB al PMR (1963).

[3] William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 19 martie 1971, partea a II-a, John F. Kennedy Library Oral History Program, Courtesy of John F. Kennedy Presidential Library and Museum.

[4] Cristian Troncotă, *Duplicitarii: O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România 1965-1989*, București, editura Elion, 2004, pp. 19-20.

Am strâns date despre unii dintre acești oameni, care stau mărturie că ei au operat în aceste rețele de agenți, mai ales în cazul celor care au făcut parte din Divizia Tudor Vladimirescu. Cei mai mulți dintre ei recunosc că au fost recrutați și că au lucrat în rețelele sovietice de agenți.[1]

Foarte probabil, referindu-se la propria experiență de la începutul anilor '50, când el însuși fusese la pregătire „militară" în URSS timp de câteva luni, după care se întorsese în România cu gradul de general, Ceaușescu a subliniat că „acei care au fost trimiși să studieze în URSS" au fost ținta predilectă a recrutorilor sovietici și că necesitau acum o evaluare din partea autorităților de partid din România.[2] În continuare, a explicat că ofițerii sovietici care fuseseră infiltrați în România în perioada războiului și care continuau să opereze formau structura de bază a rețelelor de spionaj. Așa cum a declarat Ceaușescu în fața Biroului Politic, exista „o rețea la nivelul Comitetului Central" și câte una în fiecare dintre „localitățile în care fuseseră desfășurate trupe sovietice" (Transilvania, Moldova și zona Dobrogei), care operau fără întrerupere încă de după război.[3]

Ceaușescu i-a indicat pe „Pintilie, Nicolau (și) Gavrilovici" ca fiind capi ai diverselor rețele sovietice de agenți din România. Gheorghe Pintilie era numele sub care era cunoscut ofițerul NKVD/MVD Pantelei Bondarenko, fost șef al Securității din România (Direcția Generală de Securitate a Poporului – DGSP) în 1948. Sergiu Nicolau era numele sub care era cunoscut fostul ofițer OGPU Serghei Nikonov, primul șef al Serviciului de Informații Externe Române (care pe atunci purta încă numele din timpul războiului, SSI), în perioada 1948-1951, și apoi șef al spionajului militar din România, între 1954 și 1960. Mihail Gavrilovici era un ofițer MGB/KGB plasat ca șef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej în 1948. Experiența și contactele pe care le aveau acești oameni le confereau un acces foarte larg la cele mai bine păzite secrete ale țării.

---

[1] Întrunirea BP al PMR (1963).

[2] *Transcriere, Ședința Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, 30 august 1963; ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie în Out (1999), p. 24.

[3] *Op.cit.*, p. 20.

Mai mult decât atât, a subliniat Ceaușescu, consilierii sovietici „au organizat activități de spionaj pe tot timpul cât s-au aflat aici".[1] Cel mai cunoscut dintre aceștia era șeful echipei de consilieri pe probleme de informații, generalul Aleksandr Saharovski. La întoarcerea la Moscova, generalul Saharovski devenise șeful cu cele mai lungi state de serviciu al Primului Directorat responsabil cu informațiile externe. Așa cum a conchis Ceaușescu:

> Este evident că sovieticii nu doar că au avut rețele de informații aici, dar încă operează cu ele. Toți (agenții) care au susținut că au lucrat doar până în 1949-1953 au declarat și că li s-a spus să-și păstreze contactele cu (ofițerul KGB Gheorghe) Pintilie chiar și după întreruperea activității. Se pare că aceasta fusese o etapă în ideea de a-i face „acoperiți". Le-am explicat acestor oameni că trebuie să se subordoneze partidului și că nu vom accepta ca aceste rețele de agenți să-și continue existența în niciun fel și sub nicio formă.[2]

La baza nemulțumirii Bucureștiului se afla pretenția ieșită din comun a sovieticilor ca românii să le fie loiali alături de inechitatea acestei pretenții. Așa cum le explica Gheorghiu-Dej liderilor de partid români:

> Rețelele de spionaj în interiorul partidului, într-un stat socialist, sunt menținute doar atunci când consideri că deții o poziție de supremație și că celălalt este un subordonat în care nu poți avea încredere. (...) Acest lucru nu este doar o încălcare a suveranității. El sugerează ceva mult mai dificil de acceptat, relația dintre stăpân și sclav.[3]

Gheorghiu-Dej i-a propus lui Hrușciov ca Moscova să sisteze toate operațiunile de spionaj sovietice, nu doar în România, ci în întreaga comunitate a țărilor socialiste. Așa cum declara el în fața Biroului Politic:

> Am ridicat problema ca ei să nu mai aibă rețele de agenți în nicio țară socialistă. Ca să pună capac la toate, asta l-a determinat pe

[1] *Ibid.*
[2] Întrunirea BP al PMR (1963).
[3] *Ibid.*

Hrușciov să ne spună că suntem „niște ticăloși", chiar înainte de a enumera toate punctele de divergență dintre noi și sovietici. N-ar trebui să vă faceți iluzii cu privire la faptul că suntem supravegheați în orice țară socialistă ne-am duce. Când i-am spus asta, Hrușciov a încercat să justifice existența acestor rețele de agenți, susținând că oamenii erau îngrijorați de ceea ce se petrecea în relațiile dintre România și Uniunea Sovietică, (dar) de fapt ei au adoptat această politică de recrutare cu mult timp înainte și au continuat-o fără întrerupere.[1]

În mod evident, autoritățile sovietice n-au fost dispuse să abordeze acest subiect și eventuala recunoaștere pe care românii credeau că au obținut-o din partea lui Hrușciov în iunie 1963 reflecta, fără îndoială, o scăpare a acestuia, nicidecum o deschidere mai mare din partea sovieticilor. Deosebirea considerabilă dintre cele două perspective a devenit și mai marcantă pe măsură ce Bucureștiul a încercat să elimine rețelele de spionaj sovietice, să rezolve problema loialităților împărțite și să pună relațiile cu Moscova pe o bază nouă. Moscova însă era mult mai interesată în contracararea campaniei de derusificare, astfel încât să salveze ceea ce mai putea salva din influența sa, aflată în scădere rapidă după îndepărtarea directorilor economici sovietici, a trupelor, a consilierilor și a instituțiilor „culturale" sovietice, și, totodată, să-și păstreze și să-și extindă rețelele secrete.[2] De fapt, ceea ce dorea Moscova era *status quo ante*.

Problemele corelate ale cetățeniei, loialității și spionajului au revenit în actualitate, în termeni expliciți, în martie 1964, în timp ce partidul de la București pregătea ceea ce avea să devină cunoscut ca „declarația sa de independență". În conformitate cu Nikolai Podgornii, sovieticii au considerat drept jignitoare declarația făcută de șeful aparatului de securitate din România, anume că „trebuie să avem o poziție foarte clară în privința problemei cetățenilor sovietici, fiindcă există mulți în rândul lor angajați în activități de spionaj (ostil)."[3]

Prim-secretarul Gheorghiu-Dej i-a prezentat ambasadorului chinez, în luna iunie a aceluiași an, poziția României:

---

[1] *Ibid.*

[2] Discuții II PMR-PCUS (1964).

[3] Vezi ședința din 7 iulie 1964 în *ibid.*

Tovarășul Hrușciov are încredere în noi, dar, cu toate acestea, dorește să aibă oameni proprii în țara noastră și în partidul nostru. Are un personal numeros, care se ocupă de acest lucru, și, în plus, încearcă să recruteze personal militar, civil etc, care să lucreze pentru ei.

La Moscova, diplomații noștri sunt urmăriți la fel ca imperialiștii, iar ei au instalat dispozitive de ascultare în locuința reprezentantului nostru militar în cadrul Pactului de la Varșovia. Toate acestea sunt făcute în numele internaționalismului proletar! (...)

Noi nu avem oameni angajați în activitatea de informații în niciuna dintre țările socialiste. Spre deosebire de noi, ei au rețele de informații care operează în țara noastră. Din această cauză ne-am simțit obligați să redactăm un material special, menit să sporească vigilența în partid și în rândurile populației. (...) Ei ne consideră un aliat nesigur și capricios fiindcă noi ne exprimăm părerea și nu înghițim toate opiniile lor.[1]

Problema este discutată deschis

În lipsa unei relaxări previzibile și cu Moscova pregătindu-se aparent să exercite presiuni militare – un alt batalion sovietic fusese desfășurat în apropiere de graniță în RSS Moldovenească la sfârșitul lunii mai și, în plus, sovieticii își măriseră efectivele, de la doi soldați și jumătate pe kilometru la unsprezece soldați pe kilometru de-a lungul întregii frontiere sovieto-române – la sfârșitul lui iunie Bucureștiul a solicitat „întâlniri la nivel înalt pentru a se analiza divergențele care au apărut între cele două părți".[2] Moscova a răspuns în mod favorabil la începutul lui iulie 1964.[3]

---

[1] *Notă privitoare la discuțiile dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR, președintele Consiliului de Miniștri al RPR, și Liu Fang, ambasadorul RP Chineze la București, referitoare la relațiile bilaterale și la conflictul ideologic sovieto-chinez*, Snagov, 5 iunie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe – China, Dosar 5/1964, filele 28-53 (de aici înainte: Discuții Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964)).

[2] *Scrisoarea CC al PMR adresată CC al PCUS, propunând organizarea unei întâlniri la nivel înalt pentru analizarea divergențelor apărute între cele două partide*, 26 iunie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 36/1964, filele 3-4 (de aici înainte: Propunerea PMR către PCUS de analizare a divergențelor (1964)).

[3] *Scrisoarea de răspuns a CC al PCUS către CC al PMR*, 2 iulie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 36/1964, filele 5-6 (de aici înainte: Răspunsul PCUS către PMR (1964)).

În acest scop, românii au pregătit o listă cu cele mai stringente probleme din relațiile româno-sovietice, grupate în șase categorii, cu șaisprezece puncte principale.[1] Al treilea element de la primul punct, „Probleme în relațiile dintre Partidul Muncitoresc Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și dintre Republica Populară Română (RPR) și URSS", era „Rețelele de spionaj – organizarea și menținerea rețelelor de informații pe teritoriul RPR".[2] Principalele puncte susținute de români cu privire la rețelele sovietice de agenți au fost următoarele:

- Erau justificate înainte ca puterea să fie preluată în totalitate, iar noi le-am susținut;
- După preluarea completă a puterii nu au mai avut nicio justificare;
- Discuțiile pe această problemă între delegațiile CC al PMR și CC al PCUS în iunie 1963;
- Noi nu avem activități de spionaj în țările socialiste;
- De ce să avem încredere în asemenea surse de informare – lipsa de încredere în partid și în guvern;
- Noi considerăm că încetarea imediată a acestor activități este o necesitate imperioasă;
- În viitor vom lua măsuri, în conformitate cu legile RPR, împotriva celor angrenați în asemenea activități.[3]

Dacă speraseră la un dialog sincer pe această temă, românii au fost serios dezamăgiți. Când prim-ministrul român a ridicat problema rețelelor sovietice de agenți secreți care operau în țara sa, la începutul discuțiilor întinse pe durata unei săptămâni, delegația sovietică s-a prefăcut siderată de această idee:

---

[1] Lista de probleme ale românilor cu sovieticii (1964).

[2] Cele două elemente precedente erau: a. „Crearea unei atmosfere antisovietice" și b. „Problema cetățenilor sovietici în Republica Populară Română".

[3] Lista de probleme ale românilor cu sovieticii (1964).

Tov. Leseciko[1]: Cum? Pretindeți că noi, sovieticii, menținem rețele de agenți în România?

Tov. Maurer: Da, afirmăm acest lucru acum, în fața dumneavoastră, și n-o facem pentru prima dată. Am afirmat același lucru în cadrul discuțiilor pe care le-am avut la București cu tovarășul Hrușciov, și la care ați participat și dumneavoastră (adresându-se tovarășului Podgornîi).

Tov. Podgornîi: Această problemă nu a fost ridicată atunci; noi nu avem rețele de agenți în România.

Tov. Kosîghin[2]: Nici eu n-am auzit despre așa ceva.

Tov. Răutu: La întâlnirea la care au participat tovarășul Podgornîi, tovarășul Kosîghin și tovarășul Andropov, tovarășul Ceaușescu a ridicat această problemă.

Tov. Podgornîi: Noi n-am avut niciodată o rețea de agenți în România și chiar dacă 20 de Ceaușescu ar afirma că am avut, noi tot n-am fi de acord (că am avut).

Tov. Maurer: Avem aici transcrierea discuțiilor de la București (din 24-25 iunie 1963). Această transcriere atestă că problema a fost ridicată și că nu a fost ridicată tangențial, în cursul altor discuții, ci ca un punct special al discuțiilor.[3]

Nu pentru prima dată, dezbaterea sovieto-română a degenerat, căpătând accente absurde. Exemplele concrete aduse de partea română au fost respinse, iar descrierea nemijlocită a rețelelor sovietice de spionaj, făcută de viceprim-ministrul Emil Bodnăraș, cel care le gestionase în numele Moscovei în timpul războiului și la începutul perioadei postbelice, a fost, de asemenea, ignorată. Delegația sovietică s-a cramponat de linia dictată de partid, negând cu obstinație chiar și simpla posibilitate a existenței unor asemenea rețele.

---

[1] Mihail Avksentievici Leseciko era la acea dată vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS şi reprezentantul sovieticilor în CAER (1962-1980).

[2] Aleksei Nikolaevici Kosîghin era la acea dată prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS. După înlăturarea lui Hruşciov, în octombrie 1964, a devenit preşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS (1964-1980).

[3] Vezi şedinţa din 9 iulie 1964 în Discuţii II PMR-PCUS (1964).

La fel de inutile au fost și eforturile de menajare a sensibilităților sovietice, concretizate în faptul că acțiunile acestor rețele au fost puse pe seama unor elemente rebele din România și din URSS – a unor „persoane care n-au schimbat încă direcția" și „care nu s-au dezbărat de obiceiurile proaste din vremurile trecute, împotriva cărora știm că luptați".[1] Bodnăraș n-a avut mai mult succes nici atunci când a susținut că aceste practici creau vulnerabilități operaționale față de „principalul inamic" al Moscovei:

> Dorim să vă anunțăm, tovarăși, că am avertizat organele noastre de partid cu privire la pericolele acestei activități de informații. Nu putem tolera asemenea agenți informatori, nici chiar atunci când ei lucrează pentru o firmă economică din Uniunea Sovietică sau pentru (asociațiile de) prietenie cu alte state socialiste. Dacă permitem funcționarea unor asemenea mijloace de informații, vom deschide calea spionajului american și englezesc, care se va putea infiltra sub acoperirea unor firme de afaceri. (...) Cu privire la spionii de profesie sau ocazionali, am decis să luăm măsuri împotriva lor, fiindcă ei sunt cei mai periculoși agenți care alimentează ostilitatea dintre noi.[2]

Podgornîi a respins în mod „oficial și categoric" toate afirmațiile conform cărora „URSS conduce vreo activitate de informații în România".[3] În conformitate cu spusele sale, după consultarea cu Comitetul pentru Securitatea Statului Sovietic (KGB), delegația sa primise...

> ...deplina asigurare pentru a respinge categoric afirmațiile dumneavoastră cu privire la activitatea de informații împotriva RPR și a cetățenilor ei, oriunde ar fi ei și prin orice mijloace. (...) Afirmăm că acest lucru nu s-a întâmplat niciodată și că organele noastre de informații nu au nicio legătură cu asemenea activități.[4]

---

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] *Ibid.*

Podgornii a continuat să respingă argumentele prim-ministrului și ale adjunctului său ca fiind „tendențioase" și a sugerat că amândoi încercau doar să „ascundă atitudinea antisovietică manifestată la întâlnirile de partid de după Plenara din aprilie". Totodată, a atras atenția asupra afluxului de „știri și zvonuri referitoare la scăderea interesului tovarășilor români pentru Pactul de la Varșovia" și la afirmațiile că „România își poate asigura propria securitate și că n-ar trebui să facă parte din acest pact".[1] Apoi a încheiat pretinzând că „problema așa-numitelor rețele sovietice de agenți în România" era de acum „suficient și pe deplin clarificată" pentru toate părțile implicate – „nu există acum și nici n-ar putea exista agenți de-ai noștri, de orice fel".[2]

Confruntarea clandestină devine certă

În ceea ce se poate să fi fost unul dintre ultimele prilejuri de îmbunătățire a relațiilor româno-sovietice în perioada Războiului Rece, pe 17 iulie 1964 Hrușciov a confirmat această negare ca fiind politica oficială a sovieticilor. După ce a învinovățit exclusiv România pentru răcirea relațiilor dintre cele două țări, el a admonestat delegația română din cauza poziției pe care aceasta o adoptase:

> Am citit astăzi buletinul TASS și materialul serviciilor de informații externe. Ambasadorii străini discută despre faptul că în România are loc o epurare a persoanelor căsătorite cu cetățeni sovietici; că acestea își pierd pozițiile. Faptul vorbește de la sine și nu sugerează prietenie. Se spune că legea nu le permite celor căsătoriți cu femei de alte naționalități (cetățenii) să dețină posturi de răspundere în aparatul de stat. Această lege a existat și înainte, dar ei sunt concediați acum. Prin urmare, nu este o chestiune juridică, ci una care ține de relațiile stabilite acum. (...) Și apoi, în privința spionilor ruși. Trebuie să vă spun că asta miroase a stalinism. În afară de afectarea negativă (a

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*

relațiilor dintre noi), nu poate aduce nimic altceva. Niciunul dintre spionii noștri nu se află acolo (în România). Asta este o prostie.[1]

Hrușciov a sugerat apoi exact contrariul când a afirmat că românii nu puteau manifesta atitudini sau intenții ascunse față de URSS fără știrea Moscovei, și că o chestiune, cu cât este mai delicată, cu atât mai rapid va fi descoperită de Kremlin:

> Haideți să stabilim o regulă. Nu există secrete în această lume. (Dacă) o persoană într-un post de răspundere din România afirmă în fața cuiva, în mod confidențial, ceva despre relațiile dintre URSS și Republica Populară Română, noi vom avea documentele referitoare la ceea ce s-a spus în discuția aceea. (...) Astfel, practic nu există secrete pe care noi să nu le descoperim. (...) Cele mai secrete lucruri ajung cel mai rapid la cunoștința (noastră).[2]

Reacțiile românilor au fost previzibile. Printr-o mișcare sesizată de ceilalți membri ai Blocului, conducerea comunistă a țării le-a ordonat ofițerilor militari ori să divorțeze de soțiile lor sovietice și „să le trimită înapoi în URSS, ori să demisioneze din armată".[3] Există unele dubii că această ultimă instrucțiune a fost aplicată la nivel universal atât în cadrul forțelor armate, cât și al aparatului securității de stat (care, conform Constituției comuniste, era inclus, în mod oficial, în „forțele armate").[4] Cum prevederea le viza inițial pe soțiile originare din URSS, este posibil să nu fi fost destinată sau aplicată cu rigurozitate soțiilor născute în România, dar care aveau și cetățenie sovietică (și chiar mai

---

[1] Notă referitoare la întâlnirea delegației române cu prim-secretarul CC al PCUS Nikita Hrușciov, Moscova, 17 iulie 1964, ANR; Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 36/1964, filele 190-211 (de aici înainte: Întâlnire cu Hrușciov (1964)).

[2] *Ibid.*

[3] Sejna (1982), p. 67. Așa cum nota fostul șef de Stat Major cehoslovac, Kremlinul „sigur că nu le permite femeilor să-și schimbe naționalitatea".

[4] De exemplu, generalul Ștefan Kostyal pretindea că a fost silit să părăsească armata din cauza soției lui sovietice abia în 1970. Pe de altă parte, soția generalului Ion Ioniță (ministru al Apărării între 1966 și 1976) provenea dintr-o familie din cadrul Cominternului, dar era născută în România. Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989*, London, Hurst & Company, 1995, pp. 88, 343-344.

puțin femeilor originare din România care dețineau funcții de nivel superior în partid, având și pașaport sovietic).[1]

Referitor la colaborarea româno-sovietică în domeniul informațiilor, „ruptura" la care se referise Podgornîi devenise acum permanentă.[2] Măsurile adoptate de București cu privire la agenții sovietici cu cetățenie română includeau „consultări" la nivel individual în care le era explicată „noua situație" și foștilor agenți sovietici „clarificându-li-se" faptul că:

> Trebuie să fie devotați partidului nostru, și nu vreunui alt organ de informații care amenință să-i împuște. Fiindcă și noi putem face același lucru: „Acum vă vorbim calm și cu frumosul, dar să vă ferească Dumnezeu să vă prindem! Dacă perseverați în a vă face datoria față de ei, atunci ne vom face și noi datoria în fața partidului, împotriva tuturor celor care comit vreo ilegalitate."[3]

Așa cum s-a plâns ulterior conducerea KGB în fața omologilor din Stasi, „începând cu 1963 n-au mai existat ofițeri de legătură ai celor două servicii secrete în România sau în URSS", iar „schimburile de informații pe teme militare și de politică externă" prin intermediul canalului oficial al Ambasadei

---

[1] Dată fiind politica României în 1965, misterul care se cere explicat nu este motivul pentru care a fost îndepărtat generalul Kostyal, ci modul în care a reușit să-și păstreze un timp atât de îndelungat și funcția – fusese locțiitor al șefului Direcției Superioare Politice a Armatei –, și soția de origine sovietică. Protestul lui din 1970, cum că Ceaușescu se folosea de invadarea Cehoslovaciei ca „pretext pentru a-i îndepărta din fruntea armatei pe specialiștii pregătiți în Uniunea Sovietică" l-a scos în evidență ca agent prosovietic. *Op.cit.*, p. 343. Ulterior, după revoluția din decembrie 1989, Kostyal și-a confirmat implicarea în conspirațiile împotriva regimului.

[2] Ladislav Bittman, *The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare*, Syracuse, Syracuse University Research Corporation, 1972, pp. 144, 147, 185; U.S. Senate, Committee on the Judiciary, *Communist Bloc Intelligence Activities in the United States, Hearing before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws,* Ninety-Fourth Congress, First Session, 18 noiembrie 1975, Washington, U.S. GPO, 1975, pp. 27-28; Jeffrey T. Richelson, *Sword and Shield: Soviet Intelligence and Security Apparatus*, Cambridge, Mass., Ballinger, 1986, p. 210

[3] Întrunirea BP al PMR (1963).

române au fost „doar sporadice" și „neînsemnate".[1] Reprezentativă pentru această evoluție a fost crearea unei unități anti-KGB permanente („Biroul Țărilor Socialiste"), care avea să-și primească denumirea oficială (UM 0920/A) ca o componentă a aparatului securității de stat din România abia cinci ani mai târziu. Din acel moment, în luna mai a fiecărui an, conducerea de la București a folosit tripla aniversare a independenței României (mai 1877), sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (mai 1945) și fondarea Pactului de la Varșovia (mai 1955) pentru a denunța în mod public eforturile continue ale Moscovei de a exploata loialitățile împărțite pentru a manipula sau chiar răsturna conducerile statelor comuniste. Tipic în acest sens a fost avertismentul lansat de Ceaușescu în mai 1966 „la adresa eforturilor depuse de comuniștii străini de a stabili contacte *sub rosa* cu grupări sau indivizi din partidul său".[2]

---

[1] Markus Wolf, *Conversation with the Committee for State Security that took place between 3-6 April 1967 in Moscow*, BStU, MfS, SdM 1432, S. 2, 8; Georg Herbstritt și Stejărel Olaru, *Stasi și Securitatea*, București, Humanitas, 2005, p. 94; și „New Evidence on Soviet Intelligence: The KGB's 1967 Annual Report", cu comentarii de Raymond Garthoff și Amy Knight, *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 10 (martie 1998), pp. 215, 218.

[2] Fritz Ermarth, *Internationalism, Security, and Legitimacy: The Challenge to Soviet Interests in East Europe, 1964-1968*, Memorandum RM-5909-PR, Santa Monica, RAND Corporation, martie 1969, p. 49. Vezi și *Scînteia*, 7 mai 1967. După invadarea Cehoslovaciei, membrii NATO s-au reunit pentru a discuta despre posibilele operațiuni militare și secrete ale sovieticilor vizând răsturnarea de la putere a conducerii României. *NATO and Allied Consultations on Czechoslovakia Crisis and Possible Soviet Removal of President Ceaușescu of Romania*, 1968, Foreign and Commonwealth Office 28/57, Public Records Office, British National Archives.

Capitolul 2

Criza din Cuba: zorii unei politici de securitate independente (1962-1966)

România nu a jucat aproape niciun rol în Criza Rachetelor din Cuba. Și totuși, această criză a fost esențială pentru reorientarea politicii sale de securitate și a politicii externe. Astfel au avut loc transformări semnificative ale caracterului Războiului Rece atât la nivel regional, cât și global – așa cum atestă, de exemplu, campania ulterioară a Bucureștiului pentru dezarmare nucleară și în favoarea unor măsuri de sporire a încrederii în cadrul Pactului de la Varșovia, care i-au asigurat și un rol central în reconsolidarea relațiilor sino-americane și în medierea egipteano-israeliană. Criza din Cuba a constituit, de fapt, un punct de cotitură, care a stabilit caracterul politicii independente a României pe întreaga perioadă ulterioară a Războiului Rece.[1]

Primele inițiative de independență ale României au fost greșit înțelese și în mare parte ignorate la Washington, în prima jumătate a anilor '50 și timp de încă aproximativ un deceniu după aceea.[2] Inițial, au fost neglijate,

---

[1] O versiune anterioară a acestui studiu, împreună cu zece documente însoțitoare, a apărut în Larry L. Watts, „Romanian Security Policy and The Cuban Missile Crisis", Cold War International History Project (CWIHP) e-Dossier #38, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 17 aprilie 2013, https://www.wilsoncenter.org/publication/romania-security-policy-and-the-cuban-missile-crisis.

[2] Conform unei analize recente, „«tendința» României de a practica o politică deviantă" s-a manifestat din 1968, fiind recunoscută oficial în 1964. Csaba Békés, Melinda Kalmár, „Hungary and the Cuban Missile Crisis: Selected Documents, 1961-1963", CWIHP Bulletin, 17-18 (2012), p. 413. Gheorghiu-Dej a adoptat prima dată o poziție naționalistă, susținând existența României ca stat independent, în 1945 – precursor al conflictelor ulterioare pe tema independenței și a subordonării față de centrul de putere sovietic. NARA, Modern Military Branch, RG 319, 336 Rumania/section VI, Operations Division, Raport al gen. Schuyler la întrunirea cabinetului din 6.VI.45, 14.VI.45. Ofițerii cu loialități sovietice au fost îndepărtați, cei cu orientări naționaliste fiind reactivați până în 1955. Ithiel de Sola Poole în colab. cu George K. Schueller, *Satellite Generals: A Study of Military Elites in the Soviet Sphere*, Hoover Institute Studies, Stanford, Stanford University Press, 1955, p. 87.

trecute cu vederea sau asimilate în cadrul paradigmelor epocii, dominate de atitudini tendențioase încă din anii '40. Conform acestora, România era țara „cel mai puțin capabilă" să conteste dominația sovietică.[1] Abia în 1963 caracterul ostentativ al acestei poziții de sfidare a reușit să depășească (deși numai temporar) îndoielile serviciilor de informații americane.[2] Ținând seama de ezitarea și întârzierea cu care reorientarea politicii României a fost recunoscută în SUA – la un deceniu după primele sale manifestări – nu este deloc surprinzător faptul că schimbări și mai importante, survenite după Criza Rachetelor din Cuba, în special în anul 1963, au trecut neobservate de serviciile de informații și de comunitatea academică din SUA. De-a lungul a numai un an de la această criză, politica României a suferit o schimbare de intensitate tectonică, trecând de la simpla reafirmare a controlului la nivel național asupra politicilor și instituțiilor la restrângerea forței militare sovietice la nivel global și regional deopotrivă. Așa cum se observa la vremea respectivă într-un raport cu totul remarcabil al șefului Board of National Estimates din cadrul CIA, „argumentele" României erau „potențial explozive" prin aceea că:

> Se referă, în esență, nu la nivelul de control sovietic și la gradul libertăților publice, ca în 1956. Dimpotrivă, scopul declarat al experimentului întreprins de români este eradicarea controlului sovietic.[3]

---

[1] Vezi *Intelligence Memorandum Nr. 248: Satellite Relations with the USSR and the West*, 7 noiembrie 1949, CIA, pp. 14-15; *National Intelligence Estimate (NIE-33): Soviet Control of the European Satellites and Their Economic and Military Contributions to Soviet Power, Through Mid-1953*, 7 noiembrie 1951, pp. 1-11. Toate documentele CIA menționate aici pot fi accesate online la CIA's Freedom of Information Act Electronic Reading Room, la https://www.cia.gov/library/readingroom/home. Vezi și *Foreign Relations of the United States*, volume IV, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1956, p. 1230.

[2] Vezi, de pildă, *Rumania: The Crack in the CEMA [CMEA]*, 17 mai 1963, CIA; *Memorandum for the Director, [from] Sherman Kent, Chair Bureau of National Estimates, to John McCone*, 15 ianuarie 1964, pp. 4-5, CIA; *Memorandum: Rumania's Position Within the Bloc*, 22 aprilie 1964, CIA.

[3] Abbot Smith, președinte, Board of National Estimates, *Special Memorandum 6-68: The USSR and Eastern Europe*, CIA Board of National Estimates în parteneriat cu Office of Current Intelligence, 21 martie 1968, p. 5, CIA.

O relație agitată: 1954-1961

În răstimp de 48 de ore după moartea lui Stalin, pe 5 martie 1953, liderul român Gheorghe Gheorghiu-Dej a spus, în fața Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, că toți consilierii sovietici care gestionau economia „trebuie să predea reprezentanților țării noastre funcțiile pe care le-au deținut până în acest moment".[1] Concomitent, a insistat în mod repetat la Moscova pentru închiderea societăților mixte româno-sovietice (SOVROM-uri), descriindu-le ca având scopuri pur exploatatoare și „nefiind cu nimic mai bune" decât instituțiile capitaliste – o opinie deloc agreată la Kremlin, care i-a adus probleme serioase în 1947.[2] Așa cum observa Hrușciov cu ironie, „pentru români, cuvântul «sovrom» e o înjurătură".[3] La mijlocul anului 1945, România a devenit primul membru al Blocului sovietic care și-a „răscumpărat" SOVROM-urile. Deși majoritatea au fost transferate românilor în 1955, Moscova a păstrat SOVROM-urile de extragere a țițeiului și uraniului până în 1957.[4]

Deja la sfârșitul anului 1953, Gheorghiu-Dej manifestase deschidere către Occidentul extrem de sceptic, oferindu-se mai întâi să soluționeze problemele rămase în suspensie cu SUA, apărute în principal în urma confiscării activelor companiilor petroliere americane în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, ofertă la care americanii nu au răspuns. Un an mai

---

[1] ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 20/1953, fila 2; Mihai Retegan, *In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, p. 18. Partidul Muncitoresc Român și-a schimbat titulatura în Partidul Comunist Român în 1965.

[2] Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară: Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, București, *Ziua*, 2003, p. 183; Tatiana Volokitina, Tofik Islamov, Galina Murashko, Albina Noskova și L. Rogovaia, editori, *Vostochnaia Evropa v Dokumentakh Rossiiskikh Arkhivov, 1944-1953 gg.* Tom 1, 1944-1948 [Europa de Est în Documentele Arhivelor Ruse 1944-1953, vol. 1, 1944-1948], Moskva-Novosibirsk, Sibirskii Khronograf, 1997, pp. 636-641.

[3] Serghei Hrușciov, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953-1964*, volume 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, p. 389

[4] Sovieticii au renunțat la SOVROM-ul specializat în extragerea uraniului numai după ce românii au acceptat să continue să furnizeze tot uraniul către URSS în schimbul tehnologiei pentru producerea energiei nucleare, pe care însă Moscova n-a oferit-o. Bucureștiul a sistat unilateral acest aranjament oneros în 1963, când a optat pentru tehnologia americană în domeniu, în locul celei sovietice.

târziu a avut totuși succes cu Marea Britanie.[1] Gheorghiu-Dej a abordat lucrurile mai direct la manifestările prilejuite de ziua națională a Iugoslaviei, în noiembrie 1955, la București, unde „a subliniat în fața ministrului plenipotențiar american (Robert) Thayer necesitatea de a edifica relații culturale și economice mai strânse între România și Statele Unite" și „a promis cooperarea României pentru eliminarea măsurilor punitive stabilite în trecut".[2] Caracterul serios al mesajului a fost subliniat de faptul că la întâlnire au participat totodată prim-ministrul român de la data respectivă, un fost prim-ministru și ministrul de Externe. De fapt, prim-ministrul încercase o abordare similară cu o lună înainte.[3] Dar prejudecățile din cadrul serviciilor de informații din SUA erau atât de adânc înrădăcinate, încât, atunci când nu erau ignorate complet, aceste eforturi de deschidere ale României au continuat să fie privite prin optica dogmelor acelor vremuri, lucru care a făcut ca Washingtonul să reacționeze foarte lent.[4]

Astfel, spre exemplu, atât rapoartele CIA, cât și cele ale Departamentul de Stat au redus importanța tensiunilor evidente dintre conducerea României și ambasadorul sovietic la București, generalul Epișev, care asistase la dialogul cu Thayer și încercase, în mod repetat, să-l întrerupă. În aceste rapoarte, modul lipsit de considerație în care fusese tratat reprezentantul Moscovei era descris ca fiind unul „normal". În conformitate cu CIA, deși

---

[1] Vezi, de pildă, NARA, NND 862903, Box 1854, File: 411/6631/17-1554, p. 1; Joseph F. Harrington, „American-Romanian Relations, 1952-1965", document prezentat la Conferința Asociației Americane pentru Progresul Studiilor Slave, Chicago, 2 noiembrie 1989. Vezi și Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations*, New York, Columbia University Press, 1990.

[2] „Romanian Leader Promises Co-operation to Improve Relations with US" în *Current Intelligence Bulletin*, 4 decembrie 1955. Vezi și *Telegram From the Legation in Romania to the Department of State*, București, 1 decembrie 1955, 3 p.m., Document 40 în *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, volume XXV, *Eastern Europe*.

[3] *Telegram From the Legation in Romania to the Department of State*, Bucharest, 20 noiembrie 1955, 9 a.m., Document 38 în *FRUS, 1955-1957*, volume XXV, *Eastern Europe*.

[4] Vezi *Intelligence Memorandum Nr. 248: Satellite Relations with the USSR and the West*, 7 noiembrie 1949, CIA, pp. 14-15; *National Intelligence Estimate (NIE-33): Soviet Control of the European Satellites and Their Economic and Military Contributions to Soviet Power, Through Mid-1953*, 7 noiembrie 1951, pp. 1-11. Vezi și *Foreign Relations of the United States*, volume IV, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1956, p. 1230.

„eforturile ambasadorului sovietic Epișev de a întrerupe dialogul de două ore au fost ignorate de români" și în ciuda faptului că această „aparentă lipsă de respect" față de Epișev „pare neobișnuită, situații similare au fost remarcate anterior de diplomații occidentali și în legătură cu predecesorul său".[1] La momentul respectiv, serviciile de informații ale SUA considerau că Epișev era doar un „trepăduș al partidului".

Prejudecățile au fost în mod intenționat exploatate – și consolidate – de dezinformările sovietice bine plasate. De exemplu, la două luni după extraordinara sugestie făcută de Gheorghiu-Dej ministrului plenipotențiar Thayer, legația americană la București a primit informația că oferta românilor era, de fapt, parte a unui plan complex al sovieticilor de a submina Occidentul, România acționând ca un cal troian al Moscovei.[2] Așa cum declara atașatul american, orice îmbunătățire a reputației sau a „prestigiului" României în Vest servea, de fapt, unor interese ostile Statelor Unite. Washingtonul nu a fost interesat de relații solide cu România decât la finalul deceniului.

Este demn de remarcat faptul că ambasadorul sovietic în chestiune, generalul Epișev, fusese, cu puțin înainte de numirea sa la București, vicepreședinte al aparatului securității de stat sovietice.[3] În plus, după o carieră în care nu a avut nici cea mai mică legătură cu diplomația, lui Epișev i-a fost atribuită în mare grabă cea mai înaltă poziție diplomatică la București, imediat după ce Gheorghiu-Dej solicitase prima dată, în august 1955, retragerea trupelor sovietice de pe teritorul României. Această numire a fost atât de precipitată, încât predecesorul său în funcție s-a văzut nevoit să se retragă înainte ca mandatul să i se fi încheiat.

Iar Epișev nu era o persoană care să poată fi ignorată fără ca acest lucru să aibă repercusiuni. Un fost șef al comitetului pentru armată și serviciile de

---

[1] „Romanian Leader Promises Co-operation to Improve Relations with US", *Current Intelligence Bulletin*, 4 decembrie 1955. Vezi și *Telegram From the Legation in Romania to the Department of State*, București, 1 decembrie 1955, 3 p.m., Document 40 în *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, volume XXV, *Eastern Europe*.

[2] NARA, Record Group 59, Decimal File 766.00/2-1456, Nr. 233, AmLegation, Bucharest, to Department of State, 14 februarie 1956; Sergiu Verona, *Military Occupation and Diplomacy: Soviet Troops in Romania 1944-1958*, Durham, Duke University Press, 1992, p. 149.

[3] Epișev fusese adjunctul predecesorului său la conducerea KGB (MGB) în perioada 1950-1953.

informații din partidul cehoslovac îl descria nu numai ca pe un individ „sinistru" și „neînduplecat", ci și ca fiind „cel mai înfricoșător rus pe care l-am întâlnit vreodată".[1] Imediat după numirea sa în diplomație pe flancul sudic al Pactului de la Varșovia, Epișev a devenit, timp de două decenii, până la moartea sa în 1985, principala autoritate de supraveghere a loialității prosovietice a militarilor est-europeni.

Thayer a considerat informațiile valoroase cu privire la presupusul rol al României în conspirația sovietică de subminare a Occidentului, primite pe neașteptate, drept o reușită a serviciilor de informații, recomandând Washingtonului să nu răspundă la oferta de deschidere venită de la București și să nu încheie niciun acord economic cu România pe întreaga durată a mandatului său în această țară. După spusele lui Thayer, era o „naivitate" să crezi că România acționa independent de Moscova, fiindcă „sovieticii exercită asupra României un control și o dominație mult mai puternice decât ar putea părea la prima vedere".[2] Prin urmare, el nu vedea „niciun motiv pentru care Statele Unite ar trebui să-i sprijine pe români în atingerea obiectivului lor de a prezenta această fațadă falsă" prin încheierea unor acorduri cu ei.[3] Opinia lui Thayer avea o influență puternică în comunitatea americană a serviciilor de informații, în primul rând deoarece atunci când Eisenhower îl numise în cadrul legației, el venea mai degrabă de pe poziția unui ofițer de informații decât de pe cea a unui diplomat de carieră, dat fiind că anterior fusese șeful rezidenței CIA de la Paris.

Astfel, în evaluările serviciilor americane de informații, acțiunile României au fost subapreciate, punându-se la îndoială motivațiile și intențiile acesteia. Spre exemplu, un raport *National Intelligence Estimate* din februarie 1958 preciza:

> După revolta din Ungaria, regimul din România a făcut din unele puncte de vedere pași mai mari decât ceilalți sateliți ai Moscovei în direcția generală a reformelor post-staliniste. Pare, de exemplu, să depună eforturi considerabile de îmbunătățire a condițiilor de trai și să intensifice schimburile comerciale cu Vestul. În plus, relațiile

---

[1] Jan Sejna, *We Will Bury You*, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 42. Pentru o descriere mai puțin dură, care ilustrează, de asemenea, influența lui Epișev în România, vezi Verona (1992), pp. 135-137.

[2] *Despatch From the Legation in Romania to the Department of State*, Bucharest, 9 octombrie 1957, Document 268 în *FRUS, 1955-1957*, volume XXV, *Eastern Europe*.

[3] *Ibid.*

> României cu Iugoslavia au fost mereu mai bune decât cele ale altor sateliți sovietici, Bucureștiul reluându-și campania de dezvoltare a relațiilor cu SUA anterioară revoltei din Ungaria.[1]

În ciuda acestei recunoașteri, același buletin *Estimate* confirma apoi dovezile aduse de alți agenți din regiune și susținea că:

> Aceste evoluții i-au determinat pe unii observatori optimiști din Polonia și Ungaria să sugereze că România încearcă treptat, din proprie inițiativă, să se îndrepte spre autonomie. Noi considerăm că factorii menționați aici pot fi explicați mai degrabă în termeni diferiți (...) anume că, dacă regimul din România dorește să obțină o autonomie considerabil mai mare, acest lucru va fi realizat lent, cu precauție și sub controlul Moscovei.[2]

O schimbare substanțială de percepție cu privire la comportamentul independent al României a devenit evidentă în cadrul Departamentului de Stat la sfârșitul anilor '50, însă această opinie nu era unanim împărtășită în interiorul Departamentului și nici unanim acceptată în serviciile de informații.[3] În 1959, de exemplu, Departamentul de Stat le-a cerut reprezentanților săi la București să „depună toate eforturile pentru a păstra un contact strâns și continuu cu guvernul român" la cel mai înalt nivel posibil „chiar și atunci când situația este de așa natură încât nu există chestiuni bilaterale imediate de discutat".[4] Însă Washingtonul a început să se apropie de România abia la începutul lui 1962, odată cu sosirea la București a lui William Crawford ca ministru plenipotențiar al SUA.

Numit de președintele John F. Kennedy în decembrie 1961, Crawford condusese grupul de evaluare a relațiilor sino-sovietice și fusese directorul

---

[1] *Outlook for Stability in the Eastern European Satellites (NIE 12-58)*, 4 februarie 1958 (declasificat pe 22 septembrie 1993), pp. 6-7, CIA.

[2] *Ibid.*

[3] Biroul pentru Coordonarea Politicilor din cadrul Departamentului de Stat nota că, la sfârșitul anilor '50, România părea cel mai potrivit candidat pentru dezvoltarea relațiilor cu SUA și a influenței acestora în Europa de Est. Vezi, de exemplu, punctul 24 din *Statement of US Policy Toward the Soviet-Dominated Nations in Eastern Europe*, National Security Council Report (NSC 5811/1), Washington D.C., 24 mai 1958 în *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1958-1960*, vol. X, part 1 *Eastern Europe, Soviet Union and Cyprus*.

[4] Punctul 59 în *Operations Plan for the Soviet-Dominated Nations in Eastern Europe*, Operations Coordinating Board Report, Washington D.C,, 2 iulie 1959, *FRUS 1958-1960*, vol. X, part I *Eastern Europe, Soviet Union and Cyprus*.

Direcției de Studii și Analiză în cadrul Departamentului de Stat american în perioada 1955-1961. Direcția de Studii și Analiză fusese un vast organism de analiză care, după plecarea lui Crawford se scindase, cea mai mare parte a sa fiind transferată către CIA, iar restul rămânând în cadrul Departamentului de Stat. Fiind, în momentul numirii sale la legația americană de la București, unul dintre principalii experți guvernamentali ai SUA în problemele țărilor comuniste, Crawford deținea întreaga competență care să-i permită să evalueze evoluțiile României în contextul larg al Blocului sovietic.[1]

Descriind consecințele prejudecăților profund ancorate de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și din perioada stalinistă, Crawford observa că obstacolele cele mai mari în calea comunicării și cooperării americano-române veneau nu din partea românilor, ci, dimpotrivă, din partea americanilor. Dacă ar fi să-i dăm crezare, Crawford își petrecea „cam două treimi" din timp încercând să convingă Departamentul de Stat „că lucrurile se schimbă cu adevărat".[2]

> Este foarte ușor pentru cei din Departament să-și amintească situația dintr-o țară așa cum era când au fost ei acolo, mai ales în cazul unei țări comuniste, unde lucrurile se mișcă de obicei foarte încet și e greu de crezut că se vor schimba substanțial. Dacă ați fi lucrat în România, spre exemplu, la mijlocul anilor '50, în climatul de îngheț total al relațiilor, v-ar fi extrem de dificil acum să vă imaginați că, într-adevăr, pot surveni schimbări considerabile.[3]

Ritmul lent al schimbărilor de după moartea lui Stalin și mai cu seamă eșecul revoltei din Ungaria și regresul comportamentului aparent independent al Poloniei după 1956 stârniseră în rândul liderilor occidentali un fel de indiferență generalizată. În consecință, sublinia Crawford, Washingtonului

---

[1] Crawford a devenit ulterior, între anii 1965-1971, principalul consultant pe teme de relații internaționale al șefului Comandamentului Suprem al Forțelor Aliate din Europa (SACEUR), generalul Lyman Leminitz.

[2] William A. Crawford, interviu înregistrat luat de William W. Moss, 12 martie 1971, p. 12, John F. Kennedy Library Oral History.

[3] *Op.cit.*, pp. 15-16. Remarca lui Crawford privind „înghețul" de la mijlocul anilor '50 reflecta, de asemenea, prejudecățile care apăreau în analizele americane. În august 1955, Bucureștiul a solicitat retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României. În decembrie, Gheorghiu-Dej l-a abordat în mod public, în această chestiune, pe ministrul plenipotențiar Thayer (abordări mai puțin cunoscute de opinia publică au avut loc în noiembrie 1954 și în 1953).

îi era acum mai dificil ca oricând să creadă că „românii manifestau cu adevărat acest tip de rezistență la presiunile sovietice și că încercau să-și afirme independența", și, totodată, „că nu exista cineva care să tragă marionetele de sfori pentru un efect optic".[1]

O perioadă dificilă și surpriza Moscovei: 23-24 octombrie

Pe 8 octombrie 1962, principalii reprezentanți ai conducerii române – secretarul general al partidului Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-ministrul (și principalul arhitect al politicii externe a României) Ion Gheorghe Maurer, fostul prim-ministru Chivu Stoica, viceprim-ministrul (și principalul arhitect al politicii militare și de securitate) Emil Bodnăraș, alături de ministrul de Externe Corneliu Mănescu – au plecat într-o vizită de două săptămâni în Indonezia, Birmania și India. Liderii români fuseseră nevoiți să folosească în călătorii avioane și echipaje sovietice încă de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când URSS confiscase toate aeronavele României și, totodată, le interzisese românilor să producă și să achiziționeze aparate de zbor, cu excepția celor pe care Moscova le considera necesare pentru armata lor.[2]

Bucureștiul a decis să înceapă preparativele pentru a-și pune la punct o flotă aeriană independentă după iulie 1957, când aeronava sovietică la bordul căreia se aflau liderii români – mai puțin Gheorghiu-Dej, care renunțase la zbor în ultimul moment – s-a prăbușit la aterizarea pe aeroportul

---

[1] *Op.cit.*, p.12.

[2] Prevederea interzicea, de fapt, construirea de avioane de concepție germană, singurul tip pe care industria aeronautică din România îl producea la sfârșitul războiului. Întreaga flotă aeriană civilă a României fusese confiscată ca „pradă de război", la fel ca flota militară, și ea în mare parte de concepție germană. Vezi, de pildă, *Tratatul de pace cu România*, semnat pe 10 februarie 1947. *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, volume 4, redactat sub coordonarea lui Charles I. Bevans LL.B., Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1969. România fusese redusă la statutul de dușman învins deoarece statutul său de cobeligerant fusese respins de URSS, în ciuda contribuției sale la cauza aliată cu 548 000 de militari (și 169 000 de victime), în ultimele opt luni ale războiului. Acest element de dispută provocase disensiuni între comuniștii „locali" și autoritățile sovietice încă din 1944, rămânând o chestiune nesoluționată în relațiile bilaterale până în 1955, când Bucureștiul a început să abordeze subiectul în mod public. Vezi, de exemplu, Max Axworthy, Cornel Scafeș, și Cristian Crăciunoiu, *Third Axis, Fourth Ally: Romanian Armed Forces in the European War, 1941-1944*, London, Arms and Armour, 1995, pp. 185-218.

Vnukovo din Moscova, accidentul soldându-se cu moartea unui membru al delegației și rănirea altora, printre care și a lui Nicolae Ceaușescu.[1] Delegatul care și-a pierdut viața era ministrul de Externe Grigore Preoteasa, care nu era deloc bine văzut la Moscova fiindcă îi promisese Crucii Roșii Internaționale că-l va putea trata pe fostul lider maghiar Imre Nagy când acesta era ținut sub pază sovietică în România, după revolta din Ungaria, în 1956.[2] Deși nu au existat consecințe politice oficiale după prăbușirea avionului, puțini membri ai conducerii PCR au considerat tragedia ca fiind complet accidentală.[3] Dar chiar și în octombrie 1962, tot aeronavele și echipajele sovietice se ocupau de transportul liderilor români în toate călătoriile acestora peste granițã.

Astfel, a apărut o problemă serioasă atunci când autoritățile sovietice au solicitat, pe 21 octombrie 1962, aprobare pentru ca aeronava cu liderii români să survoleze teritoriul Chinei venind dinspre India, pentru o vizită scurtă la Moscova înainte de întoarcerea în România, o zi mai târziu.[4] Pe de o parte, solicitarea fusese făcută cu numai 24 de ore înainte ca zborul să decoleze. Pe de altă parte, China și India erau angajate la vremea respectivă într-un conflict deschis, care includea și operațiuni aeriene. Acest fapt făcea ca survolul să fie riscant chiar dacă avionul ar fi avut o escortă (dată fiind dificultatea de a garanta un coridor aerian sigur într-un răstimp atât de scurt).

Autoritățile române au luat imediat legătura cu Ambasada Chinei la București care, deși dorea să ofere acordul politic solicitat, a precizat că nu-și poate da acceptul tehnic ca urmare a conflictului militar și a prezenței

---

[1] Moscova a declarat că și echipajul sovietic fusese ucis.

[2] Autoritățile sovietice le-au determinat pe cele române să nu-și respecte promisiunea.

[3] Pe lângă disputa cu privire la politica economică, prăbușirea avionului în 1957 a survenit în toiul campaniei prin care România milita pentru retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul ei (ceea ce s-a reușit în iulie 1958) și la debutul eforturilor ei de a-l convinge pe Hrușciov să-i retragă pe toți consilierii sovietici pe probleme militare și de informații (ceea ce s-a reușit în 1963). Vezi Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, București, editura Rao, 2011, capitolele 7 și 8.

[4] *Note Regarding Audience of Dumitru Gheorghiu, Romanian Ambassador to Beijing, to the Foreign Affairs Ministry of the People's Republic of China Referring to the Over-Flight of Chinese Territory by the Aircraft Transporting Members of the Romanian Delegation Led by Gheorghe Gheorghiu-Dej*, 23 octombrie 1962, A.M.A.E., Fond China, problema 20F/1962, pagini nenumerotate (de aici înainte: Audiența lui Gheorghiu pentru survolarea teritoriului chinez (1962)). Vezi și Documentul 198 în Romulus Ioan Budura, coordonator, *Relațiile Româno-Chineze 1880-1974: Documente*, București, Ministerul Afacerilor Externe, Arhivele Naționale, 2005, pp. 407-408.

aeronavelor militare indiene în zonă.[1] La bordul avionului, șeful echipajului sovietic a ignorat instrucțiunile lui Gheorghiu-Dej de a se întoarce la Delhi și, în ciuda protestelor înverșunate ale românilor, a continuat zborul.[2] Conștient de faptul că, în urmă cu trei ani, predecesorul său fusese ucis într-un „accident" al aeronavei sovietice cu care călătorea, ministrul de Externe Mănescu l-a înjurat pe șeful echipajului sovietic în rusa pe care o stăpânea foarte bine, folosind formula standard „твою мать" („pe-a mă-tii...").[3] Deși la momentul respectiv pasagerii avionului nu au știut acest lucru, după un aprig schimb de replici, Beijingul își dăduse acordul pentru survol pe o rută anume, la o anumită altitudine.[4]

Interesant este că autoritățile sovietice de la Taşkent, prima escală a delegației în URSS, îi induseseră în eroare în mod deliberat pe români, susținând că chinezii nu aprobaseră survolul. Deși, în mod evident, se dorise astfel inducerea unor disensiuni între Beijing și București și cu toate că membrii delegației se pare că au crezut ce li s-a spus, această dezinformare a autorităților sovietice a avut o consecință nedorită: i-a convins pe cei din conducerea României că autoritățile de la Kremlin orchestraseră incidentul pentru a se asigura de eliminarea lor fizică. Așa cum relata ulterior Mănescu:

---

[1] Diplomatul român Romulus Budura, ulterior ambasador, a fost trimis la Ambasada Chinei din București cu această solicitare. După ce a primit acceptul politic, ambasada l-a chemat înapoi și l-a informat că nu putea primi și acceptul tehnic. Comunicarea ambasadorului Budura la conferința „România și Criza Rachetelor din Cuba", sponsorizată de Institutul Titulescu și de Asociația pentru Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI), Casa Titulescu, București, 23 octombrie 2012 (de aici înainte: Casa Titulescu (2012)). Conferința a reunit membri ai delegației române la ONU de la acea vreme (inclusiv pe reprezentantul român în Consiliul de Securitate în 1962), diplomați din Ministerul de Externe și membri ai delegației care l-a însoțit pe Gheorghiu-Dej în Indonezia, Birmania, India și apoi la Moscova, înainte de a reveni în România.

[2] Interviu cu fostul ministru de Externe Corneliu Mănescu în Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, pp. 499-501 (de aici înainte: Interviu Mănescu (2008)).

[3] Comunicări între fostul translator Ion Avram, aflat în aeronavă, și ambasadorul Budura, aflat la Ministerul de Externe de la București, în cadrul conferinței de la Casa Titulescu (2012). Vezi și interviul cu ministrul de Externe de la acea vreme, Corneliu Mănescu, realizat de Lavinia Betea, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane", *Magazin istoric* nr. 12, decembrie 2000, www.magazinistoric.ro

[4] Audiența lui Gheorghiu pentru survolarea teritoriului chinez (1962); Interviu Mănescu (2008).

Am fost nevoiți să rămânem acolo (în Tașkent) la o casă de oaspeți timp de o noapte și să plecăm a doua zi mai departe, spre Moscova. În casa aceea, liderul local de partid care i-a întâmpinat pe Dej și pe Maurer ne-a spus că traversasem teritoriul chinez în condiții de interdicție aeriană. Că chinezii nu-și retrăseseră refuzul și că Hrușciov, căruia i se transmisese ceea ce se întâmplase – aeronava și echipajul erau cele care îl deserveau și pe el – dăduse ordin ca avionul să-și continue drumul și să ne transmită mesajul care ne-a fost comunicat. Cu siguranță, au spus sovieticii, chinezii n-ar fi îndrăznit să ne ucidă.[1]

Din perspectiva României, decizia încăpățânată a echipajului sovietic de a continua drumul în lipsa aprobării se explica doar ca un efort de a împușca doi iepuri dintr-un foc. Remarca amară a lui Gheorghiu-Dej la revenirea la București spune totul în acest sens. Incidentul, a declarat el, aproape că oferise „exact ceea ce-i trebuia lui Hrușciov ca să arate lumii că el avea dreptate în disputa lui cu China, și anume cadavrul meu".[2]

Pasagerii din ultimul zbor al unui lider comunist român într-o aeronavă cu echipaj sovietic au ajuns la Moscova profund tulburați de ceea ce ei au perceput ca fiind un atentat la viața lor. Suspiciunile lor au părut să se confirme parțial ca urmare a eforturilor ieșite din comun depuse de Hrușciov de a explica scandalul iscat de amplasarea rachetelor sovietice în Cuba, fără a recunoaște însă că făcuse acest lucru și că îi mințise pe români. Gheorghiu-Dej n-a pierdut prilejul de a-l critica indirect, prefăcându-se că încă mai crede dezmințirile anterioare ale acestuia și declarând că afirmațiile din presă referitoare la desfășurarea de rachete în Cuba ar fi doar niște minciuni pe care numai un nebun le-ar putea scorni. Așa cum îi spunea el prim-ministrului Kosîghin: „Ziariștii ăia străini te cred smintit; ar trebui să fii cu totul sărit de pe fix ca să faci așa ceva".[3]

În cadrul întâlnirilor ulterioare, Hrușciov și-a repetat scuzele față de conducerea României, folosind însă diverse alte subterfugii și neadevăruri – de pildă susținând necesitatea păstrării caracterului confidențial și declarând că nici întregul său Birou Politic și nici vreunul dintre ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia nu fuseseră informați (o declarație pe care a

[1] *Ibid.*

[2] Interviu Mănescu în Betea (2000); Interviu Mănescu (2008).

[3] Interviu Mănescu (2008).

contrazis-o mai apoi).[1] Cu ocazia altor tentative ulterioare de a se scuza pentru că nu anunțase Bucureștiul, Hrușciov a recunoscut că le spusese dinainte lui Ulbricht, Gomulka, Novotny și Husak (cu toate că reprezentanții diplomatici ai acestora la Havana fuseseră și ei lăsați pe dinafară, întocmai ca omologii lor români.)[2]

Pe lângă convingerea cu care delegații români au plecat de la Moscova pe 24 octombrie 1962 – că Hrușciov încerca să-i ucidă și că declanșa un război în care România avea să fie atrasă fără voia ei, posibil unul nuclear – Bucureștiul avea alte două probleme foarte mari. În primul rând, Hrușciov îi informase pe români că, date fiind ultimatumul lansat de președintele Kennedy și anunțul său privind blocada, Moscova considera necesar să ordone armatei sovietice și *armatelor statelor membre ale Pactului de la Varșovia* să treacă la pregătirile necesare pentru a fi gata în cazul unei posibile acțiuni militare din partea SUA.[3] Pe durata întregului lor tur de două săptămâni, membrii delegației române au putut fi contactați prin radio – stația radio a echipajului sovietic. Însă nu fuseseră nici consultați cu privire la respectivele preparative și nici informați referitor la instrucțiunile emise de liderii militari sovietici prin care Statului Major român i se cerea să pună armata în stare de alertă.[4]

---

[1] *Raport despre discuțiile dintre Nicolae Ceaușescu și Nikita Hrușciov, Moscova, 8 iunie 1963* (extras), 8 iunie 1963, Moscova, în „România și Criza Rachetelor din Cuba: Focoase nucleare sovietice pentru România? Documente obținute, traduse și introduse de Petre Opriș", CWIHP Buletin 17-18 (2012) (de aici înainte: Opriș (2012)), p. 520; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 17U/1963, fila 46. Pentru spusele contradictorii ale lui Hrușciov vezi *Transcrierea discuțiilor dintre delegația Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Pitsunda, 15 martie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 29/1964, filele 172-238 (de aici înainte: Discuții I PRM-PCUS (1964)). Vezi și Document 11 în Budura (2008), p. 247.

[2] *Raport despre discuțiile dintre Nicolae Ceaușescu și Nikita Hrușciov, Moscova, 8 iunie 1963* în Opriș (2012), p. 520. Hrușciov subliniase că i-a spus lui Ulbricht „la ureche", adică personal. Vezi și *Notă referitoare la întâlnirea delegației române cu prim-secretarul CC al PCUS Nikita Hrușciov,* Moscova, 17 iulie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 36/1964, filele 190-211 (de aici înainte: Întâlnirea cu Hrușciov (1964)). Vezi și Document 5 în Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice: Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, Academia Română, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, 2012, pp. 198-212.

[3] Opriș (2012), p. 515: Întâlnirea cu Hrușciov (1964).

[4] Solicitările oficiale adresate liderilor de partid din Polonia, RDG, Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia de a-și pune armatele în stare de alertă sunt reproduse în diverse capitole din CWIHP Buletin 17-18 (2012).

Încă de la crearea Pactului de la Varșovia practica obișnuită și intenția vădită a Moscovei erau de a ignora conducerile de partid din țările membre și de a comanda în mod direct armatele naționale ale aliaților.[1] Mai mult decât atât, autoritățile sovietice comiseseră același abuz în timpul crizei de la Berlin, în 1961, ordonând în mod direct armatei să intre în stare de alertă, fără a consulta mai întâi conducerea României. Acest comportament a determinat Bucureștiul, în același an, să pună capăt practicii de a-și trimite ofițerii superiori din armată și serviciile de informații pentru pregătire la academiile sovietice.[2]

La întrunirile membrilor PCR și în discuțiile cu chinezii, americanii și chiar cu liderii sovietici, oficialii români s-au referit, în mod repetat, cu amărăciune, la tendința sovieticilor de a evita orice consultări în privința Cubei, (dar nu numai), pe toată perioada anilor '60.[3] De exemplu, liderii români le-au tot repetat omologilor lor din China, în decursul anilor care au urmat, că în ciuda interesului manifestat în problema respectivă, Bucureștiul nu a fost consultat „cu privire la amplasarea rachetelor în Cuba".[4] În mod similar,

---

[1] Serviciile de informații americane credeau, în mod greșit, că, odată cu fondarea Pactului de la Varșovia, comanda sovietică asupra tuturor forțelor armate ale Pactului era un fapt de la sine înțeles. De exemplu, buletinul *National Intelligence Estimate* din 8 ianuarie 1964 afirma că „forțele sovietice și cele ale sateliților europeni au făcut parte dintr-o comandă militară unificată instituită în cadrul Pactului de la Varșovia" încă din mai 1955, remarcând totodată că funcțiile de comandă „erau evident deținute aproape în exclusivitate de ofițerii Statului Major sovietic" și că, „pe timp de război, forțele sateliților europeni se află sub controlul suprem al Înaltului Comandament sovietic". *National Intelligence Estimate: Capabilities of the Soviet General Purpose Forces* (NIE 11-14-63), 8 ianuarie 1964, CIA. Acest lucru nu a fost niciodată adevărat în cazul României, iar ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia au ieșit de sub acest control abia în 1980.

[2] Vezi, de pildă, *Scînteia* (București), 7-19 decembrie 1961; Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania 1944-1962*, Oxford, Oxford University Press, 1964, pp. 333-334. Vezi, de asemenea, Alex Alexiev, *Romania and the Warsaw Pact: The Defence Policy of a Reluctant Ally*, P6270, Santa Monica, RAND Corporation, 1979, p. 17.

[3] Vezi, de pildă, Interviu Mănescu (2008); Discuții I PMR-PCC (1964); Discuții Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964); Discuții II PRM-PCUS (1964); și *Transcrierea discuțiilor dintre Emil Bodnăraș, conducător al delegației de partid și de stat care a vizitat Republica Democrată Vietnam, și Zhou Enlai, prim-ministru al Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze*, Beijing, 12 mai 1966, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe – China, Dosar 71/1966, filele 2-46 (de aici înainte: Discuții Bodnăraș-Zhou Enlai (1966)).

[4] Discuții PRM-PCC (1964); Discuții Bodnăraș-Zhou-Enlai (1966).

prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer le-a explicat activiștilor de partid conaționali că rachetele sovietice au fost desfășurate în Cuba fără știrea României, și totuși comandamentul sovietic al Pactului de la Varșovia ordonase ca forțele armate române să fie „puse în stare de alertă":

> Există în textul Tratatului de la Varșovia articolul 3, care obligă toate țările semnatare la consultări reciproce cu privire la probleme importante de politică internațională. Și vă întreb: oare aceste probleme nu necesită asemenea consultări? Sau, cel puțin, ordinul de a pune armatele țărilor membre în stare de alertă nu ar fi necesitat consultări anterioare? (...) Ordinele au fost date, acțiunea a fost pusă în practică, și nimeni n-a fost consultat. Noi, cel puțin, nu.[1]

Așa cum își amintea mai târziu ambasadorul american Crawford, atunci când a exprimat punctul de vedere românesc, Gheorghe Gheorghiu-Dej a folosit imaginea „unei înfruntări între doi tauri mari, cu privire la care ei n-au fost consultați și în care nu doreau să fie implicați":

> În discuțiile ulterioare cu înalți oficiali români a devenit mai limpede ca oricând că ei niciodată nu fuseseră informați de sovietici și nu aveau habar despre planurile sovietice de amplasare a rachetelor în Cuba. În scurt timp și-au dat seama că erau doar niște pioni în jocul de forță al sovieticilor, ca să spunem așa. Cred că această dură trezire la realitate a consolidat substanțial tendințele naționaliste pe care ei le manifestau deja și, analizând lucrurile, au devenit tot mai hotărâți să nu se lase implicați din nou în acest gen de situații, dacă le stătea în putință. (...)
>
> Nu fuseseră consultați și probabil au crezut inițial afirmațiile rușilor, că nu există baze de rachete în Cuba. Când au aflat că rușii joacă un joc murdar cu propriul destin, cred că s-au simțit trădați: mai întâi fiindcă nu au fost înștiințați și apoi, pentru că i-au văzut pe ruși că acționează complet iresponsabil, punând în pericol soarta întregii lumi, inclusiv a României.[2]

---

[1] Alexandru Oșca și Vasile Popa, *România: O fereastră în Cortina de Fier*, Focșani, Vrantop, 1997, pp. 167-168.

[2] Fostul ambasador al SUA în România (1961-1965) William A. Crawford, interviu înregistrat realizat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 31-32, John F. Kennedy Library Oral History.

Din acel moment, România avea să-și sporească eforturile de a exclude orice contacte nepotrivite între conducerea superioară a armatei sale și ofițerii sovietici. Aceste eforturi presupuneau și crearea unor bariere juridice și constituționale în calea oricărei pretenții la comanda forțelor sale armate din partea unor entități străine sau a unora locale, controlate din exterior. De aceea, Bucureștiul nu a permis niciodată desfășurarea de exerciții militare ale Pactului de la Varșovia pe teritoriul său.

Straniul caz al petrolierului BUKAREST: 25 octombrie

Cea de-a doua mare problemă a Bucureștiului avea legătură cu un eveniment petrecut la o zi după întoarcerea delegației române de la Moscova, eveniment care a pus surprinzătoarea *mea culpa* făcută de Hrușciov într-o lumină foarte cinică. Românii s-au simțit profund jigniți de faptul că Moscova minți în legătură cu amplasarea rachetelor nucleare în Cuba și erau serios îngrijorați de posibilele implicații ale acestui fapt – ceea ce le confirma prejudecățile în privința comportamentului sovieticilor la nivel local și global. Liderii români erau de asemenea extrem de nemulțumiți de această nouă demonstrație cu privire la abilitatea sovieticilor de a comanda armatei române pe la spatele lor, mai cu seamă după ce ei protestaseră atât de îndârjit împotriva unei acțiuni similare, cu numai un an în urmă.

Dar ceea ce-i oripilase cel mai mult pe Gheorghiu-Dej și pe colegii lui la revenirea la București fusese aparenta decizie a Moscovei de a încerca să străpungă blocada americană cu o navă menită în mod evident să sugereze implicarea României în „aventura" lui Hrușciov.[1] Ținând seama de cele întâmplate cu echipajul sovietic la survolarea teritoriului chinez și având în vedere mărturisirile făcute cu jumătate de gură de Hrușciov la Moscova, faptul că prima navă trimisă de Kremlin să spargă blocada americană se numea *BUKAREST* București, i-a determinat pe mulți oficiali români să creadă că URSS dorea ca România să devină ținta unui atac nuclear american. Faptul că SUA au privit nava *BUKAREST* ca fiind doar un vas sovietic a fost mai puțin semnificativ (și necunoscut la vremea respectivă)

[1] Hrușciov însuși s-a referit la desfășurarea de rachete în Cuba numind-o „aventura" lui, afirmând chiar că susținuse insistent ideea în fața lui Fidel Castro. Vezi Opriș (2012). În mod ciudat, Hrușciov li s-a plâns mai târziu românilor atunci când chinezii au folosit pentru această acțiune termenul „aventură".

pentru autoritățile române decât modul în care Moscova a dorit să implice România în Criza Rachetelor din Cuba. În realitate, România era singurul stat membru al Pactului de la Varșovia cu ieșire la mare care nu avea nicio navă în regiune sau care să se îndrepte spre Cuba în perioada respectivă; Germania de Est, Polonia și Bulgaria aveau. La nici un an după aceea, observatorii occidentali raportau public că Moscova făcea eforturi de a se debarasa prin orice mijloace de Gheorghiu-Dej și de anturajul acestuia – fapt pe care oficialii de la București l-au interpretat ca pe o altă confirmare, *post factum*, a intențiilor necurate ale sovieticilor în octombrie 1962.[1] Eforturi similare au fost raportate de agențiile de informații britanice și americane.[2]

În absența documentelor sovietice referitoare la motivele Kremlinului de a alege nava *BUKAREST* (care a pornit spre Cuba din Marea Neagră, putând fi deci percepută ca aparținând românilor), nu putem decât să speculăm cu privire la acestea. Se pare însă că Moscova dorea să „devieze" un atac american în eventualitatea că Statele Unite ar fi folosit forța împotriva navei sovietice, oferindu-le ținte fără nicio legătură cu amplasarea rachetelor. De asemenea, se poate ca nava *BUKAREST* să fi fost aleasă pentru a sugera existența unei ample susțineri multinaționale (la nivelul Pactului de la Varșovia) pentru acțiunile lui Hrușciov în zona Caraibilor. Ambele motive au fost confirmate implicit când, la câteva ore după ce navei *BUKAREST* i-a fost permis să treacă de linia de carantină.[3] Aceasta a fost urmată de nava de pasageri est-germană *VÖLKER FREUNDSCHAFT* [Prietenia între popoare], la bordul căreia se aflau studenți est-germani și tehnicieni cehoslovaci.

---

[1] Pentru rapoartele din 1963, vezi, de pildă, Paul Lendvai, *Eagles in Cobwebs: Nationalism and Communism in the Balkans*, Garden City, NY, Doubleday and Company, 1969, pp. 305-306.

[2] Vezi, de exemplu, *Intelligence Report on attempt on life of Georgiu Dej* [sic!] *and Soviet-Romanian relations*, 1965, FO 371/182729, Foreign Office, Political Departments: General Correspondence for 1906-1966, Northern, Romania (NR), PRO. Serviciul britanic MI6 a raportat trei asemenea tentative. Vezi și referirile similare în *Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 82-10124)*, 1 decembrie 1982 (declasificat pe 29 ianuarie 2001), pp. 8, 19, CIA.

[3] Președintele Kennedy a folosit termenul de „carantină" din cauză că instituirea unei blocade ca atare ar fi echivalat cu o violare a dreptului internațional. Instanțele internaționale „considerau ilegală instituirea unilaterală de către SUA a blocadei, interzisă expres ca un act agresiv". Vezi academician Mircea Malița, „Criza din Cuba", *Revista de Științe Politice și Relații Internaționale*, nr. 1, 2017, pp 5-23. (n.red)

O confirmare suplimentară, cel puțin după părerea liderilor români, a fost oferită prin repetata menționare a numelui petrolierului sovietic *BUKAREST* în emisiunile în limba română ale postului Radio Moscova în zilele de 25 și 26 octombrie.[1] Faptul că liderii din conducerea de partid și de stat au fost ținuți departe de știrile despre acest eveniment în cursul călătoriei lor nu a făcut decât să alimenteze suspiciunile. Dată fiind relația lor rece cu Moscova, îndeosebi după 1958, conducătorii români nu au putut crede că șirul de decizii și evenimente de inspirație sovietică din cauza cărora ei au ajuns să fie cei mai puțin informați cu privire la această criză dintre membrii Blocului sovietic și totuși cei mai vizibil implicați în ea (cu excepția URSS) a fost doar o simplă coincidență. Așa cum a recunoscut Hrușciov mai târziu, el îi informase pe liderul polonez Gomulka, pe cel bulgar Jivkov, pe cel cehoslovac Novotny și pe cel est-german Ulbricht cu privire la amplasarea rachetelor (deși niciunul dintre aceștia nu pare să-și fi informat la rândul lui reprezentantul la Havana) și le-a cerut să-și pună armatele în stare de alertă – în loc să emită ordine sovietice adresate direct comandanților militari, așa cum procedase în cazul României.[2]

Deși aparent Washingtonul nu a făcut greșeala de a asocia România cu petrolierul sovietic, în ciuda numelui său, nava *BUKAREST* era cât pe ce să constituie primul test al blocadei și miza celui dintâi incident armat americano-sovietic din perioada Războiului Rece. În dimineața zilei de 25 octombrie, CIA raporta că paisprezece nave sovietice își schimbaseră cursul, opt își continuau drumul înainte (cinci petroliere și trei cargoboturi), dar se aflau încă la distanță de linia de carantină; o navă, petrolierul sovietic *BUKAREST*,

---

[1] Ambasadorul Mircea Malița la Casa Titulescu (2012). Accentul voit pus de *Pravda* pe faptul că, la acel moment, Hrușciov și conducerea română asistau împreună la un spectacol de operă în Moscova a fost, de asemenea, considerat o dovadă că sovieticii îi „aranjaseră" pe români în așa fel încât să pară că sunt în înțelegere cu ei. Vezi, de exemplu, *Telegram from Polish Embassy in Moscow (Paszkowski)*, 24 octombrie 1962, reprodusă în „Poland, Cuba, and the Missile Crisis, 1962: Ciphered Telegrams from the Foreign Ministry Archives in Warsaw", Documente obținute și prezentate de James G. Hershberg și traduse de Margaret K. Gnoinska, CWIHP Bulletin 17-18 (2012), p. 480.

[2] Raport cu privire la convorbirile dintre Nicolae Ceaușescu și Nikita Hrușciov, Moscova, 9 iunie 1963 (extras), 8 iunie 1963, Moscova, în Opriș (2012), p. 520; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 17U/1963, fila 46; Discuții II PMR-PCUS (1964).

atinsese această linie și era somat de un portavion american de clasa *Essex*.[1] La întrebarea președintelui Kennedy cu privire la implicațiile faptului că *BUKAREST* ar fi fost lăsat să treacă de linia de carantină (mai cu seamă cu privire la impresia pe care acest lucru ar fi putut-o face la Kremlin), Robert McNamara a ales să răspundă subliniind că principala consecință ar fi aceea „a evitării unui incident armat cu o navă care pentru public ar fi un exemplu evident de vas care *nu* are la bord arme nepermise".[2]

În fața riscului de a stârni o reacție violentă din partea lui Hrușciov sau de a pierde teren în confruntarea cu URSS, subminând astfel credibilitatea SUA și declanșând un potențial dezastru în domeniul imaginii publice, Kennedy și membrii administrației sale au dezbătut ce să facă în privința petrolierului sovietic. Inițial, principalele întrebări erau dacă să abordeze nava *BUKAREST*; dacă s-o abordeze imediat, înainte să ajungă la Havana, sau pe drumul de întoarcere; și cum s-o imobilizeze.[3] Dar orice decizie privitoare la această navă, care, în mod evident, nu transporta rachete, a devenit extrem de controversată și tot mai puțin atrăgătoare atunci când comandantul operațiunilor navale și-a schițat planul de a opri nava folosind „un foc spre cârmă".[4] Apoi însă, *BUKAREST* a ieșit din discuțiile posibilelor ținte, locul său fiind luat ori de o navă sovietică purtătoare de componente balistice (dar niciuna dintre acestea nu se apropiase de linia de carantină), ori de un vas al unei țări din afara Blocului sovietic (cargoul libanez *MARUCLA*, care a fost abordat mai târziu, în aceeași zi).

Reacția României: „Devianța" evoluează într-o direcție cu totul nouă

După ce și-au revenit din consternarea inițială, liderii României au încercat să conceapă modalități de a împiedica URSS să-și folosească după bunul plac forța militară în moduri capabile să declanșeze un război, mai

---

[1] Lawrence Freedman, *Kennedy's Wars: Berlin, Laos, Cuba and Vietnam*, New York, Oxford University Press, 2002, p. 198. Vezi și comandantul operațiunilor navale, Report on the Naval Quarantine of Cuba, Operational Archives Branch, Post 46 Command File, Box 10, Washington, D.C..

[2] Sheldon M. Stern, *The Week the World Stood Still: Inside the Secret Cuban Missile Crisis*, Stanford, Stanford University Press, 2005, p. 124.

[3] *Op.cit.*, pp. 124, 126, 128.

[4] Freedman (2002), p. 198.

ales unul nuclear, în care să fie atrasă și România.[1] În cursul anului următor, autoritățile române au dezvoltat un set de politici complementare menite să restrângă exercitarea forței militare sovietice – măcar atunci când aceasta implica în mod direct și alți membri ai Pactului de la Varșovia. Prima verigă în acest set de politici a fost aceea de a declara medierea și negocierea ca fiind unica modalitate legitimă de soluționare a tensiunilor internaționale și totodată o „obligație sacră" a României (de asemenea, obligația tuturor statelor, inclusiv a celor mici și mijlocii).[2] Deși Bucureștiul se implicase în medieri încă de la mijlocul anilor '50, acum era prima dată când medierea era declarată drept politică de stat a României.[3]

În mod clar, consultările obligatorii stipulate în cadrul Pactului de la Varșovia se dovediseră insuficiente. Faptul că sovieticii evitau, în mod repetat, să se consulte cu aliații lor asupra chestiunilor importante de politică devenise un motiv de constante obiecții din partea Bucureștiului – atât în cadrul alianței, cât și în afara ei – și avea să rămână astfel pe toată durata Războiului Rece.[4] Ca un remediu parțial, conducerea PCR căuta acum să reformeze Pactul de la Varșovia, astfel încât acesta să devină o coaliție pe principii autentic egalitariste.[5] Până în acel moment, România se opusese eforturilor sovietice de a da Pactului un caracter suprastatal sau de a-l transforma dintr-o alianță pur defensivă împotriva agresiunilor militare în Europa, într-un instrument de afirmare a forței sovietice.

---

[1] Interviu Mănescu (2008).

[2] *Scînteia*, 23 aprilie 1964.

[3] Ion Gheorghe Maurer, „Temelia de neclintit a unității mișcării comuniste internaționale", *Problemy Mira i Sotsializma* [Problemele păcii și socialismului/World Marxist Review], vol. 4, nr. 11 (noiembrie 1963), pp. 11-22 (de aici înainte: Maurer în Problemele păcii și socialismului (1963)). Eforturile de mediere ale României în conflictul sino-sovietic erau bine cunoscute încă de la începutul anilor '60. Israelul contactase Ambasada României de la Varșovia în 1956 pentru a solicita o mediere cu Egiptul, la o săptămână după ce Bucureștiul propusese ONU să ofere forțe de menținere a păcii, în urma crizei Canalului Suez. MAE, Fond Telegrame Varșovia, Dosar nr. 25/1956, telegrama nr. 29017, 15 noiembrie 1956; Retegan (2000), p. 25. România începuse, de asemenea, eforturi de mediere cu Vietnamul de Nord la solicitarea SUA, în 1965. Vezi capitolul 3 al acestei lucrări.

[4] Max Frankel, „Rumanians Widen Independent Line: Seek 'Spiritual' Tie to West – Even Hint at Claim to a Soviet Border Area", *New York Times*, 19 decembrie 1964, pp 1, 4. Pentru obiecțiile în interiorul alianței, vezi Maurer în Problemele păcii și socialismului (1963); Discuții I PMR-PCC (1964); Discuții Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964); și Discuții II PMR-PCUS (1964).

[5] Max Frankel, „Hint of Warsaw Pact Split Is Seen in Rumanian Stand", *The New York Times*, 14 mai 1966.

Astfel, România a fost răspunzătoare (nu Polonia, așa cum se afirmă câteodată) pentru faptul că Mongoliei i s-a blocat accesul în alianță – acces susținut de URSS – în iulie 1963.[1] Deși Bucureștiul și-a făcut publice obiecțiile față de acceptarea Mongoliei în scrisori trimise tuturor membrilor Pactului cu câteva zile înainte, niciunul dintre aceștia n-a susținut poziția României în cadrul întrunirii la vârf.[2] Așa cum remarca liderul maghiar János Kádár, „singura reacție negativă a fost cea a românilor".[3] În fața opoziției singulare din partea României, Moscova și-a retras rapid susținerea față de admiterea Mongoliei.

Existența unei poziții scrise a polonezilor, care relua obiecțiile aduse de România, i-a determinat pe unii analiști să creadă că Varșovia a avut un rol în blocarea primirii Mongoliei în alianță (unii crezând chiar că acest rol a fost cel principal). Însă, la întrunire, delegația poloneză n-a susținut niciunul dintre punctele din opinia sa scrisă, iar aceasta din urmă nu a fost transmisă înainte celorlalți membri ai Pactului.[4] Pe de altă parte, România și-a trimis

---

[1] Discuții Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964). Oficialii maghiari au remarcat, de asemenea, că opoziția României era singulară. *Excerpts of Report to the Hungarian Politburo on the PCC Meeting by the First Secretary of the MSzMP (János Kádár)*, 31 iulie 1963, PHP. Fostul atașat militar est-german, col. Joachim Schröter, observator la fața locului, atribuia României blocarea accesului în alianță al Mongoliei. Xiaoyuan Liu și Vojtech Mastny (editori.), *China and Eastern Europe, 1960s-1980s*, Beijing, 24-26 martie 2004, Zurich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH Zurich, noiembrie 2004, p. 140, „Reviewing Relations Between China and East European Countries: From the 1960s to the 1980s", în Nuenlist și Locher (2004), „Global Cold War", PHP.

[2] Maghiarii caracterizaseră poziția României ca fiind „vagă și inutilă", aceeași caracterizare fiind repetată și în nota editorilor la documentele întrunirii la vârf a Pactului din 1963, la care a fost propusă admiterea Mongoliei, în *Parallel History Project on Cooperative Security*. Vezi Vojtech Mastny, „Editorial Note: VI. Meeting of the PCC, Moscow, 26 July 1963", PHP. Mastny afirmă că nu România, „ci sovieticii înșiși au anulat ideea pe care inițial o susținuseră". Dar sovieticii n-ar fi făcut acest lucru dacă nu s-a fi confruntat cu opoziția singulară a României. Vezi Discuții I PMR-PCUS (1964).

[3] *Excerpts of Report to the Hungarian Politburo on the PCC Meeting by the First Secretary of the MSzMP (János Kádár)*, 31 iulie 1963, PHP.

[4] Pentru afirmațiile privind rolul principal al Poloniei în blocarea accesului Mongoliei, vezi Vojtech Mastny, *Learning from the Enemy: NATO as a Model for the Warsaw Pact?* Zürcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung #58, Zurich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH, 2001, p. 15; Békés și Kalmár (2012), p. 413.

obiecțiile din vreme către toți membrii Pactului.[1] Nota ministrului de Externe polonez de la sfârșitul argumentației sale scrise cu privire la schimbarea de atitudine a Varșoviei, anume că „poziția negativă a României față de admiterea Mongoliei trebuie serios luată în considerare", sugerează limpede faptul că opoziția Bucureștiului se manifestase anterior.[2]

În cadrul întrunirii la vârf, delegația României și-a repetat dubiile cu privire la oportunitatea unei asemenea extinderi a alianței. Un an mai târziu, în cursul discuțiilor-maraton cu conducerea română, în iulie 1964, Iuri Andropov, pe atunci liderul Departamentului pentru Relația cu Partidele Socialiste Conducătoare din cadrul CC al PCUS, a recunoscut că opoziția României a fost cea care a determinat Moscova să renunțe la propria-i propunere de primire a Mongoliei în Pactul de la Varșovia. Adresându-se prim-ministrului Maurer, Andropov spunea:

> Vă amintiți probabil că anul trecut s-a discutat problema solicitării Republicii Populare Mongolia de a fi primită în Pactul de la Varșovia. Noi nu am avut îndoieli cu privire la justețea acestei solicitări. În cursul consultărilor însă, guvernul Republicii Populare Române s-a pronunțat împotriva acestei propuneri și, așa cum știți, punctul de vedere al RPR a fost luat în considerare în totalitate.[3]

Deși acest lucru era sugerat în tratatul inițial, Moscova și-a concretizat abia la începutul anilor '60 eforturile de creare a unui organism permanent care să-i confere capacitatea de control centralizat asupra politicilor și contactelor externe ale aliaților ei. România a privit acest pas ca pe o renaștere a Cominternului și, în aprilie 1964, și-a exprimat clar refuzul de

---

[1] *Transcrierea Întrunirii Biroului Politic al CC al PMR* din 18 iulie 1963, ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 39/1963, filele 122-128, în Mircea Munteanu, ed., *Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989: CWIHP Document Reader*, pentru conferința internațională „România și Pactul de la Varșovia", 3-6 octombrie 2002, București, România, pp. 177-183.

[2] *Memorandum by the Polish Foreign Minister (Adam Rapacki)*, 20 iulie 1963, PHP.

[3] Vezi ședința din 13 iulie 1964, în Discuții II PMR-PCUS (1964).

a se implica într-un asemenea proiect.[1] În schimb, a propus o variantă de reformare conform căreia puterea în cadrul alianței urma să fie împărțită în mod echitabil. În ciuda murmurelor de susținere din partea oficialilor est-europeni de rangul al doilea, în cadrul consiliilor Pactului, toți ceilalți membri ai Blocului și-au aliniat pozițiile în această chestiune alături de cea sovietică, împotriva României.

Unii analiști au susținut că propunerea din 1963 a lui Kádár privind un comitet permanent al miniștrilor de Externe avusese „obiectivul clar" de a spori ponderea est-europeană în procesul decizional al Pactului.[2] Acest lucru ar fi fost posibil, dar numai dacă, la momentul respectiv, Moscova ar fi luat serios în calcul această perspectivă. Kádár susținea în mod constant poziția sovietică în favoarea unui control mai centralizat, iar Ferenc Münnich, venit la putere odată cu Kádár, în 1956, prim-ministru al Ungariei în perioada 1958-1961, descria politica externă maghiară ca fiind o „atribuție a Uniunii Sovietice" – o atitudine care făcea improbabilă orice inițiativă a Budapestei de democratizare a alianței în lipsa unei aprobări din partea Moscovei.[3] Așa cum sublinia Gomulka în mod repetat la întrunirea la vârf din ianuarie 1965, cu privire la aceeași chestiune: „Toți tovarășii

---

[1] Bucureștiul s-a manifestat foarte vehement împotriva Cominternului în declarația sa din aprilie 1964, în mai 1966 și, din nou, în mai 1967, criticându-i ordinul de a înceta orice acțiune antihitleristă în perioada alianței dintre Hitler și Stalin și de a-și concentra toate eforturile împotriva Franței și Marii Britanii, ceea ce a distrus Partidul Comunist Român. Vezi Max Frankel, „Hint That Rumania May Be Preparing to Quit the Warsaw Pact Seen by Officials in U.S.", *The New York Times*, 14 mai 1966, p. 5; *Scînteia*, 6 mai 1966; „Excerpts from Rumanian Chief's Talk on Independent Line", *The New York Times*, 14 mai 1966, p. 4; and *Telegram From the Department of State (Rusk) to the Embassy in Romania*, Washington, 16 mai 1966, 4.16 p.m., Document 152 în *FRUS*, 1964-1968, volum XVII, *Eastern Europe*. Pentru discuțiile interne, vezi Discuții PMR-PCC (1964), Discuții II PMR-PCUS (1964); Întâlnire cu Hrușciov (1964) și Discuții Bodnăraș-Zhou-Enlai (1966).

[2] Vezi, de pildă, Békés and Kalmár (2012), p. 413.

[3] László Borhi, „Kádár and the United States in the 1960s" în Ansii Halmesvirta, ed., *Kádár's Hungary–Kekkonen's Finland*, Jyväskylä, Finland, University of Jyväskylä, 2002, p. 64. Kádár, se pare, „nu intenționase niciodată" să se opună Moscovei și „întotdeauna avea grijă să informeze Moscova despre schimbările de politică", inclusiv despre cele interne. Andrew Felkay, „Hungary and the Soviet Union in the Kádár Era, 1956-1988", în Ignác Romsics, ed., *20th Century Hungary and the Great Powers*, Boulder, Social Science Monographs, 1995, pp. 276-282.

prezenți sunt pentru. Doar tovarășii români sunt împotrivă".[1] Într-adevăr, Gheorghiu-Dej era de neclintit în această privință: „Noi nu suntem și nu vom fi de acord cu crearea de noi organe ale Pactului de la Varșovia. Putem organiza consultări în lipsa unui organ permanent."[2]

Din 1962 până în a doua jumătate a anilor '60, pe lângă faptul că a militat pentru reformarea Pactului de la Varșovia, România a depus eforturi pentru ca glasul est-european să fie auzit în contextul politicii nucleare sovietice, cu scopul de a limita atitudinea discreționară a sovieticilor în amplasarea (și utilizarea) rachetelor lor, care ar fi putut duce la izbucnirea unui conflict nuclear. Referindu-se în mod explicit la precedentul din cadrul NATO, Bucureștiul a susținut un „aranjament cu două chei", de tipul celui folosit de NATO, conform căruia armele nucleare americane desfășurate pe teritoriul unui alt stat membru NATO nu puteau fi declanșate fără acordul acestuia din urmă.[3] Așa cum îi explica un diplomat român reporterului de la *The New York Times* în vara anului 1966, scopul urmărit era acela de „a evita o situație precum criza cubaneză din 1962, în care rachete străine ar fi putut fi declanșate de pe teritoriul nostru, fără să ne dăm consimțământul".[4]

Întrucât era puțin probabil ca Moscova să renunțe la controlul total asupra propriilor arme, indiferent de circumstanțe și cu atât mai puțin în cazul unei crize sau într-o situație de luptă, Bucureștiul a conceput de asemenea politici menite să schimbe mediul în care era stabilită politica de securitate a sovieticilor. Anunțate pentru prima dată de premierul Maurer în ziarul partidului în noiembrie 1963, acestea au fost reafirmate în cea care avea să fie cunoscută ca „declarația de independență" a României (de fapt, o declarație împotriva polemicii sino-sovietice),

---

[1] Minută românească a întâlnirii CPC, 20 ianuarie 1965, pp. 15-16, PHP; Minută poloneză a discuțiilor la întâlnirea CPC în Varșovia, 20 ianuarie 1965, PHP.

[2] Minută românească a întâlnirii CPC, 20 ianuarie 1965, pp. 15-16, PHP.

[3] Peter Grosse, „Rumania Opposes Soviet on Control of Armies", *The New York Times*, 18 mai 1966. Oficialii români și-au confirmat „solicitarea ca folosirea armelor nucleare de pe teritoriul unui stat membru să fie condiționată de consimțământul acelei țări", subliniind că „principiul unanimității trebuie să domine în toate deciziile Pactului de la Varșovia". Henry Kamm, „Bucharest Denies It Seeks Pact's End", *The New York Times*, 19 mai 1966, p. 15.

[4] Peter Grosse, „Rumania Opposes Soviet on Control of Armies", *The New York Times*, 18 mai 1966, p. 2.

din aprilie 1964.[1] Ulterior, Bucureștiul avea să se refere la această politică numind-o una de „dezarmare și dezangajare militară". Gheorghe Gheorghiu-Dej a anunțat-o în mod oficial la întrunirea la vârf a alianței din ianuarie 1965.[2] Ca răspuns la solicitările de înarmare ale sovieticilor, ca reacție la escaladarea militară din SUA și NATO, și mai cu seamă la inițiativa Forței Nucleare Multilaterale (FNM), care ar fi dus la împărțirea controlului asupra rachetelor nucleare cu Germania de Vest, liderul român a propus o politică de dezarmare care să includă reduceri unilaterale ale armamentelor.[3]

Din acel moment, România avea să se opună URSS și celorlalți membri ai Pactului care urmau linia dictată de Moscova ori de câte ori liderii sovietici insistau pentru consolidarea alianței, pentru un efort militar sporit și pentru angajarea în competiția militară cu SUA și NATO. Așa cum le spunea premierul sovietic Kosîghin interlocutorilor săi polonezi o lună mai târziu, deși „întrunirea Comitetului Politic Consultativ chemase în unanimitate la adoptarea măsurilor necesare în conformitate cu Tratatul Pactului de la Varșovia" ca răspuns la FNM și în ciuda faptului că „a fost discutată acolo o propunere de înființare a unui Centru de Comandă al Pactului de la Varșovia care să se ocupe de creșterea continuă a capacităților defensive", „realizarea practică a acestei măsuri" a fost împiedicată de „poziția negativă a delegației României", care propusese „desființarea tuturor pactelor, inclusiv a Pactului de la Varșovia".[4]

Așa cum remarca un analist, întrunirea la vârf din ianuarie 1965 fusese „un punct de cotitură în alianța estică", deoarece România își instituționalizase rolul de „obstacol serios în calea oricărei coordonări a

---

[1] Maurer în Problemele păcii și socialismului (1963); *Scînteia*, 23 aprilie 1964; William E. Griffith, *Sino-Soviet Relations, 1964-1965*, Cambridge, MIT Press, 1967, pp. 32, 269-296.

[2] *Speech by the Romanian Head of State (Gheorghe Gheorghiu-Dej)*, 19 ianuarie 1965, PHP.

[3] *Ibid.*

[4] *Record of a conversation with the Soviet Ambassador in the DPRK Comrade V.P. Moskovsky about the negotiations between the Soviet delegation, led by the USSR Council of Ministers Chairman Kosygin, and the governing body of the Korean Workers Party, which took place at the USSR Embassy in Pyongyang on 16 February 1965*, Document 2 în James F. Person, „The Cuban Missile Crisis and the Origins of North Korea's Policy of Self-Reliance in National Defense", CWIHP Bulletin, vol. nr. 17-18 (2012), pp. 124-125.

politicilor".[1] Bucureștiul nu proceda așa fiindcă adoptase un rol obstrucționist cu orice preț sau (nici măcar) unul antisovietic, ci ca urmare a politicii sale clare îndreptate împotriva escaladării cursei înarmărilor de ambele părți ale competiției militare Est-Vest. Iar acea politică fusese structurată și adoptată în mare măsură ca reacție la Criza Rachetelor din Cuba, reflectând dorința esențială a României de a evita să fie atrasă într-un război declanșat de URSS.

Lipsa fundamentală de încredere dintre Moscova și București s-a reflectat ulterior în îngrijorarea, exprimată de sovietici în mod repetat, că România ar putea părăsi Pactul de la Varșovia; în disputa permanentă asupra creării unor organisme suprastatale în cadrul Pactului de la Varșovia Bucureștiul opunându-se cu hotărâre înființării acestora; și în campania neobosită de eliminare a rețelelor de spionaj sovietice din România (și din celelalte țări ale Blocului), a căror existență fusese inițial recunoscută de Hrușciov și de oficialii sovietici în 1962 și apoi negată în 1964.[2] Cu privire la acest ultim element, ofițeri de rang superior din serviciile de securitate ale altor state din cadrul Blocului confirmaseră faptul că, în domeniul activității de informații, cooperarea dintre România și URSS și România și Pactul de la Varșovia începuse să se deterioreze în 1962 și dispăruse complet înainte de sfârșitul deceniului respectiv.[3] Surse din KGB confirmau, la rândul lor, acest lucru.[4] La întâlnirile cu conducerea română din iulie 1964, Nikolai Podgornii,

---

[1] Douglas Selvage, *The Warsaw Pact and Nuclear Non-Proliferation 1963-1965*, aprilie 2001, Cold War International History Project, Working Paper Series, Woodrow Wilson International Center for Scholars, p. 21.

[2] Discuții PMR-PCC (1964); Discuții I PMR-PCUS (1964); Discuții Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964); Discuții II PMR-PCUS (1964); Întâlnire cu Hrușciov (1964); Discuții Bodnăraș-Zhou-Enlai (1966).

[3] Vezi, de pildă, Ladislav Bittman, *The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare*, Syracuse, Syracuse University Research Center, 1972, pp. 146-147; Jan Sejna, *We Will Bury You*, London, Sedgwick and Jackson, 1982, pp. 66-67, 75-76; Ladislav Bittman, *The KGB and Soviet Disinformation: An Insider's View*, Washington, Pergamon-Brassey's, 1985, pp. 32-33; Josef Frolik, mărturie în fața Congresului SUA, Comitetul Senatului pentru Activitatea Judiciară, *Communist Bloc Intelligence Activities in the United States*, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1975; Richelson (1986), p. 210. Bittman, Sejna și Frolik fugiseră din Cehoslovacia în perioada Primăverii de la Praga sau imediat după invazia condusă de sovietici din 1968.

[4] Markus Wolf, *Conversation with the [Soviet] Committee for State Security that took place between 3-6 April 1967 in Moscow*, BStU, MfS, SdM 1432, S. 2, 8; Herbstritt și Olaru (2005), p. 94.

membru al Biroului Politic al CC al PCUS (și cel care avea să fie în scurt timp numit președinte al Prezidiului Sovietului Suprem) sublinia:

> Fenomene anormale au apărut în România încă de la sfârșitul anului 1962. Acestea s-au manifestat în primul rând prin limitarea contactelor cu instituțiile sovietice din România – un lucru pe care l-am observat cu siguranță. (...) Începând cu anul 1963, organele de informații din România au pus capăt oricărui tip de colaborare cu organele de informații de la noi. Aceasta este starea reală a lucrurilor.[1]

Scrisoarea lui Gheorghiu-Dej către Kennedy și post-scriptumul lui Ceaușescu

Lansarea oficială a noii politici de dezarmare și dezangajare militară a fost precedată de deja celebrul mesaj al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej adresat președintelui John F. Kennedy și prezentat de ministrul de Externe al României, Corneliu Mănescu, secretarului de stat Dean Rusk pe 4 octombrie 1963.[2] Mesajul includea patru puncte principale: (1) faptul că România nu fusese informată despre desfășurarea rachetelor sovietice și nu fusese de acord cu aceasta; (2) faptul că România nu avea să ia parte la un război de tip ofensiv împotriva SUA, provocat de Uniunea Sovietică și că spera că acest lucru avea să fie luat în calcul în alegerea țintelor sale balistice de către SUA; (3) faptul că forțele armate române se aflau pe deplin sub control național și nu trebuiau considerate un auxiliar al forței militare sovietice; și (4) faptul că România nu găzduise rachete nucleare sovietice pe teritoriul său și că americanii

[1] Ședința din 11 iulie 1964 în Discuții II PMR-PCUS (1964).

[2] Raymond L. Garthoff, „When and Why Romania Distanced Itself from the Warsaw Pact" în *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 5 (Spring 1995), p. 111. Secretarul de stat Rusk îl informase pe Garthoff despre mesaj la data respectivă, când acesta din urmă lucra în cadrul Departamentului de Stat și al Consiliului pentru Securitate Națională. În 1990, Garthoff a reconfirmat toate detaliile împreună cu Dean Rusk. Ulterior, Corneliu Mănescu a confirmat, de asemenea, mesajul. Interviu Mănescu (2008). Garthoff a sugerat că este posibil să nu fi existat o înregistrare scrisă depusă în arhivele administrației, dată fiind delicatețea extremă a chestiunii. În mod cert însă, nu a avut niciun efect asupra CIA sau a analizelor efectuate la nivelul comunității de informații americane, care, din 1963 până în 1990, a crezut că România ar putea participa la o ofensivă sovietică împotriva Occidentului.

erau bine-veniți să facă inspecții la fața locului pentru a verifica acest lucru.[1]

Așa cum i-a spus Mănescu lui Rusk, interesul deosebit al României pentru „încheierea unui acord eficient cu privire la neproliferarea armelor nucleare" avea la bază faptul că „România nu dorește să primească asemenea arme, nu vrea să le producă și nici nu dorește să aibă loc vreun atac nuclear".[2] Liderii români au subliniat punctul (1) – că nu au fost informați despre desfășurarea rachetelor sovietice și nu au fost de acord cu aceasta – și în discuțiile cu alți interlocutori străini, toate punctele fiind comunicate Moscovei, după cum se pare, în ceea ce Gheorghe Gheorghiu-Dej a considerat a fi o scrisoare „foarte dură" trimisă autorităților de la Kremlin, după Criza din Cuba.[3]

În toamna anului 1983, la aproape douăzeci de ani după scrisoarea lui Gheorghiu-Dej din 1963, este posibil ca Nicolae Ceaușescu să fi încercat să atragă din nou atenția asupra mesajului acestuia către Kennedy printr-un mesaj propriu, trimis președintelui Ronald Reagan în perioada crizei eurorachetelor.[4] Din păcate, scrisoarea lui Ceaușescu, pe care i-a înmânat-o vicepreședintelui George Bush Sr. în cursul vizitei acestuia la București, în septembrie 1983, n-a fost încă publicată.[5] La scurt timp însă, românii i-au informat cu privire la ea pe ceilalți membri ai Pactului; ulterior, au prezentat

---

[1] *Ibid.* Vezi și Opriș (2012), p. 514.

[2] Notă a MAE către Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat, cu privire la discuția din 4 octombrie 1963, care a avut loc la New York între Corneliu Mănescu, ministrul român al Afacerilor Externe, și Dean Rusk, secretar al Departamentului de Stat, 14 octombrie 1963; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 91/1963, filele 21-35.

[3] Vezi Discuții PMR-PCC (1964); Discuții între Gheorghe Gheorghiu-Dej și Liu Fang (1964).

[4] Inițial, Mănescu a dorit să aibă o întâlnire cu oficialii administrației americane la sfârșitul lui septembrie 1963, dar dificultățile de punere de acord a agendelor au dus la amânarea întâlnirii până pe 4 octombrie. Vicepreședintele George Bush Sr. a primit scrisoarea lui Ceaușescu pe 23 septembrie 1983. Unele surse susțin ca dată luna august 1983, deși este posibil ca alte mesaje pe aceeași temă, cu caracter mai puțin oficial, să fi fost trimise și în august. Vezi, de asemenea, F. Stephen Larrabee, *The Challenge to Soviet Interests in Eastern Europe: Romania, Hungary, East Germany*, R-3190-AF, RAND Corporation, decembrie 1984, pp. 54-55.

[5] Ceaușescu a trimis o serie de scrisori cu privire la rachetele nucleare din Europa atât lui Reagan, cât și lui Andropov în perioada 1981-1983; niciuna dintre ele nu a fost publicată. Vezi, de exemplu, EFE, „Reagan envía al presidente rumano una carta sobre los euromisiles" [Președintele român îi trimite lui Reagan o scrisoare pe tema eurorachetelor], *El País*, 19 septembrie 1983.

în mod oficial conținutul acesteia, cel puțin în linii mari, la reuniunea la vârf a alianței din octombrie 1983.[1] Scrisoarea lui Ceaușescu către Reagan sublinia că: (1) România nu fusese de acord cu desfășurarea de rachete sovietice; (2) România avea să participe numai la operațiuni defensive, specificând că va analiza cu atenție buna credință a oricăror solicitări de asistență din partea unui partener din alianță înainte de a-și trimite trupele în afara teritoriului țării; (3) forțele armate române se aflau pe deplin sub control național, oferind și detalii clare cu privire la modul în care garanta acest lucru; și (4) România nu găzduise și nu avea să găzduiască rachete nucleare sovietice sau americane pe teritoriul său, menționând acest lucru în mod explicit.[2]

În mod ironic, chiar dacă Ceaușescu intenționase să evoce scrisoarea anterioară a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej către președintele Kennedy – și totodată debutul „epocii de aur" a relației cu Statele Unite – care acum devenise tot mai agitată, puțin probabil ca oficialii de la Washington să fi făcut această legătură. Așa cum sublinia Raymond Garthoff, scrisoarea din 1963 fusese ținută secretă, până într-atât încât informațiile despre existența ei nu au apărut decât treizeci de ani mai târziu, când el însuși scrisese despre ea, și e posibil ca acea scrisoare să nu fi fost niciodată înregistrată, arhivată și nici măcar menționată în vreun document.[3] Pe lângă președintele Kennedy, micul grup de oficiali care avusese acces la mesaj îi includea doar pe vicepreședintele Lyndon B. Johnson și pe secretarul de stat Dean Rusk, acesta din urmă primind-o direct de la ministrul de Externe al României.[4]

Dacă niciun exemplar fizic nu a fost inclus în arhive, este foarte posibil ca informațiile despre existența acestei scrisori să nu fi supraviețuit trecerii de la administrația democrată de largă deschidere a lui Lyndon B. Johnson

---

[1] *Telex from the East German Ambassador to Romania (Bock) of October 14, 1983* în „Warsaw Pact Documents", „Defense Ministers", „Euromissiles Meeting, 20 October 1983", la Parallel History Project on Cooperative Security, http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/index.html, (de aici înainte: Telexul Ambasadei est-germane la București (1983)).

[2] Telexul Ambasadei est-germane la București (1983).

[3] Garthoff (1995), p. 111.

[4] În plus, este posibil ca McGeorge Bundy, consultantul pe probleme de securitate națională al lui Johnson în 1963, să fi avut cunoștință de ea și, poate, directorul CIA John McCone. Raymond Garthoff știa despre scrisoare fiindcă Rusk îi vorbise despre ea.

la cea republicană a lui Richard M. Nixon, cinci ani mai târziu. Este foarte greu de crezut că, după douăzeci de ani, patru schimbări de putere politică și șase administrații prezidențiale să fi existat cineva în administrația Reagan care să fi auzit despre scrisoarea aceea. Fără să știe despre transformările considerabile din politica de securitate a României, determinate de Criza Rachetelor din Cuba, autoritățile americane nu aveau cum să perceapă nici ecourile acestei scrisori douăzeci de ani mai târziu, mai ales într-o perioadă marcată de răcirea drastică a relațiilor dintre SUA și România.

CAPITOLUL 3

MEDIEREA ÎNTRE AMERICA ȘI VIETNAM 1965-1966

Se cunosc prea puține lucruri despre rolul României în eforturile de căutare a unei modalități de soluționare pașnică a Războiului din Vietnam în perioada 1965-1966, până la „Semnalul lui Trinh"[1] din ianuarie 1967, prin care Vietnamul de Nord accepta, pentru prima dată în mod oficial, posibilitatea negocierii cu Statele Unite, după ani de refuz.[2] De fapt, acest rol nu este menționat în niciuna dintre lucrările importante pe tema Războiului din Vietnam, scrise de la sfârșitul anilor '60 până la începutul mileniului următor.[3] Primul studiu dedicat

---

[1] În data de 28.01.1967, ministrul nord-vietnamez de Externe, NguYen Duy Trinh, a afirmat, pentru jurnalistul australian Wilfred Burchett, că tratativele de pace pot începe în orice moment, cu condiția ca Washingtonul să își sisteze, în mod necondiționat, bombardamentele (n.red.).

[2] Acest studiu a fost posibil datorită unei burse oferite de Woodrow Wilson International Center for Scholars. O versiune anterioară, cu 41 de documente însoțitoare, a apărut sub titlul *Mediating the Vietnam War: Romania and the First Trinh Signal, 1965-1966*, CWIHP Working Paper no. 81, Woodrow Wilson International Center for Scholars, iulie 2016, https://www.wilsoncenter.org/publication/mediating-the-vietnam-war-romania-and-the-first-trinh-signal-1965-1966. Autorul dorește să le mulțumească doamnelor Gabriela Dumitrașcu și Doina Sima de la Arhivele Naționale pentru ajutorul amabil și profesionist.

[3] Vezi, de exemplu, Wallace J. Thies, *When Governments Collide: Coercion and Diplomacy in The Vietnam Conflict, 1964-1968*, Berkeley: University of California Press, 1980; George C. Herring, *The Secret Diplomacy of The Vietnam War: The Negotiating Volumes of the Pentagon Papers*, Austin: University of Texas Press, 1983; și Fredrik Logevall, *Choosing War: The Lost Chance for Peace and the Escalation of War in Vietnam*, Berkeley, University of California Press, 2001.

contribuției românești, care a apărut în 2012, a ignorat eforturile depuse între anii 1965-1966, axându-se în întregime pe rolul jucat între anii 1967-1968.[1] În mod paradoxal, lucrarea *Pentagon Papers* a Departamentului de Stat al SUA, pe care sunt fundamentate toate celelalte studii, include într-un volum date privind eforturile depuse anterior de România (la mijlocul anului 1966), declarându-le însă neserioase și nesemnificative în volumul care detaliază (printre altele) cazul României.[2]

Spre deosebire de acesta, transcrierile discuțiilor care au avut loc în această perioadă între București, pe de o parte, și Hanoi și Washington, pe de alta, relevă faptul că România a promovat în mod activ negocierile și a transmis mesaje între americani și nord-vietnamezi în 1965-1966.[3] Transcrierile demonstrează că românii au exercitat pe lângă nord-vietnamezi o influență mult mai mare decât s-a crezut în mod obișnuit și sugerează că rolul Bucureștiului în atingerea a ceea ce este general considerat a fi prima reușită reală pe calea păcii nu a fost doar semnificativ, ci chiar decisiv.

Confuzii, autoamăgiri și disimulări

Dintre eforturile subestimate ale tuturor terților în negocierea unei soluții pentru încheierea Războiului din Vietnam, canalul românesc a fost unul dintre cele pe care Departamentul Apărării al SUA le-a interpretat cu

---

[1] Contribuția românească a „debutat în toamna lui 1967 și s-a încheiat pe 24 februarie 1968" în conformitate cu Mircea Munteanu, „Over the Hills and Far Away: Romania's Attempts to Mediate the Start of U.S.-North Vietnamese Negotiations, 1967-1968", *Journal of Cold War Studies*, vol. 14, nr. 3 (Summer 2012), p. 68.

[2] Vezi Part VI. A., pp. 22-23 and Part VI. C. 4., pp. 4-5 și 247-290 în *Pentagon Papers*, cu titlul oficial *Report of the Office of the Secretary of Defense Vietnam Task Force, United States - Vietnam Relations, 1945-1967*, U.S. Department of Defense, 1968.

[3] Aceste transcrieri sunt disponibile on-line în versiunea originală în limba română și în traducerea în engleză a autorului la Watts, *Mediating The Vietnam War* (2016), https://www.wilsoncenter.org/publication/mediating-the-vietnam-war-romania-and-the-first-trinh-signal-1965-1966.

totul eronat.[1] În *Pentagon Papers*, românii erau descriși ca „raportori foarte ineficienți", comunicările și informațiile oferite de ei fiind „ca nuca-n perete" comparativ cu cele ale altor surse, astfel încât nu erau luate în serios nici la Washington și nici la Hanoi.[2]

Pentagonul, îndeosebi comanda militară americană în Vietnam și Statul Major Interarme, îi considera pe români nu numai incapabili și inexacți, ci și nesinceri și duplicitari. Generalul William Westmoreland, comandantul operațiunilor americane din Vietnam, sugerase chiar că eforturile de mediere ale românilor erau menite să camufleze pregătirile nord-vietnamezilor pentru o ofensivă militară.[3] Când, în 1972, date din volumele despre negocieri din cadrul *Pentagon Papers* au apărut pentru prima dată în presă, oficialii de la Pentagon contactați de ziariști au susținut că rapoartele românești fuseseră „privite cu suspiciuni disproporționate de administrația Johnson".[4]

Rareori s-a întâmplat ca un departament guvernamental să distorsioneze până într-atât de grosolan poziția și opinia administrației americane. În *Pentagon Papers*, părerile președintelui Lyndon B. Johnson și ale consilierilor săi apropiați cu privire la canalul românesc au fost răstălmăcite,

---

[1] Vietnam Task Force, *United States – Vietnam Relations, 1945-1967*, U.S. Department of Defense, 1968. Numai canalul maghiar a mai fost desconsiderat într-o asemenea măsură. În acest caz însă, reprezentantul Budapestei la Washington a fost cel care a declarat canalul țării sale ca fiind o „escrocherie" elaborată. János Radványi, „A Bizarre Adventure in Make-Believe Diplomacy", *Life*, 22 martie 1968, pp. 60-68, 71-72, 74 și János Radványi, *Delusion and Reality: Gambits, Hoaxes, & Diplomatic One-Upmanship in Vietnam*, South Bend, IN: Gateway Editions, 1978. Suspiciunile SUA au fost alimentate și de faptul că ministrul de Externe ungar János Péter fusese identificat anterior ca agent sovietic, după ce acesta susținuse reprimarea sovietică a revoltei din 1956. *Memorandum of Conversation*, Washington, 10 septembrie 1964, Document 105, *Foreign Relations of the United States (FRUS), 1964-1968*, Volume XVII. Vezi și Martin Mevius, *Agents of Moscow: The Hungarian Communist Party and the Origins of Socialist Patriotism 1941-1953*, Oxford, Oxford University Press, 2005, pp. 237-238.

[2] PPDV, volume VI. A. „Settlement of the Conflict: Negotiations, 1965-67, The Public Record", p. 7; volume VI. C. 4. „Settlement of the Conflict: Negotiations, 1967-68, History of Contacts", p. 3; p. 263.

[3] Generalul William C. Westmoreland, *A Soldier Reports*, Garden City, New York: Doubleday & Company, 1976, p. 312.

[4] Stanley Karnow, „Pentagon Papers Bare Confused LBJ Truce Efforts", *Washington Post*, 27 iunie 1972.

fiind interpretate exact pe dos. Nu numai că președintele Johnson nu exprimase acele îndoieli și „suspiciuni disproporționate" față de rapoartele presupus inepte ale Bucureștiului, dar apreciase atât de mult „acuratețea și meticulozitatea" comunicărilor românești, încât a făcut un lucru fără precedent: a exprimat în mod oficial și cu mai multe prilejuri „mulțumirile sincere" ale Americii „pentru eforturile guvernului român", aflate încă în desfășurare.[1] Secretarul de Stat Dean Rusk, unul dintre consilierii apropiați ai lui Johnson, a fost de asemenea „impresionat de seriozitatea", „precizia" și „atenția acordată acurateții detaliilor", dovedite de români.[2] După ce și-au încheiat mandatul, atât Johnson, cât și Rusk au continuat să se refere la eforturile românilor în termeni pozitivi, caracterizându-le ca „echilibrate", „corecte", „serioase și sobre".[3]

Același lucru poate fi spus și despre alți membri ai administrației. În comunicările interne ale Departamentului de Stat, subsecretarul de stat Nicholas Katzencach descria canalul românesc ca fiind „clar și serios".[4] Chiar și cel mai belicos dintre membrii administrației Johnson, consultantul

---

[1] Telegrama 98490 către București, din 14 ianuarie, îi cerea adjunctului șefului misiunii diplomatice Neubert să-i transmită lui Ceaușescu un mesaj de la Johnson, de mulțumiri adresate guvernului său pentru eforturile „de a ajunge la o soluționare onorabilă și pașnică" a conflictului. *Memorandum of Conversation*, 18 ianuarie 1968, Document 18, nota 4. Vezi și nota din *Pentagon Papers* referitoare la „scrisoarea de apreciere" a lui Johnson „pentru eforturile românilor, adresată președintelui Ceaușescu", VI C.4, p. 288. Vezi și Paul Niculescu-Mizil, *România și Războiul americano-vietnamez*, București, editura Roza Vânturilor, 2008, pp. 252-253.

[2] U.S. Department of State, *Memorandum of Conversation*, Subject: Vietnam Peace Talks, 6 January 1968, 11.00 a.m., Secretary's Office, Secret – NODIS/PACKERS, pp. 1, 10 în Box 498, Folder 3, Harriman Papers, LOC. Într-un interviu din 1969, Dean Rusk aprecia în mod favorabil, pentru seriozitatea lor, doar două dintre eforturi: „canalul Kissinger [francez] și cel românesc". Transcriere, Dean Rusk Oral History Interview II, 9/26/69, de Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, Tape 2, p. 4, www.lbjlib.utexas.edu.

[3] Lyndon Baines Johnson, *The Vantage Point: Perspectives of the Presidency, 1963-1969*, New York, Holt Reinhart Winston, 1971, p. 269; Transcript, Dean Rusk Oral History Interview II, 9/26/69, de Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, Tape 1, pp. 4, 14, www.lbjlib.utexas.edu

[4] State 98130, SecState WashDC to Amembassy Saigon, Top Secret, Immediate, 12 ianuarie 1968, în NARA, RG 59, Pol 27/14 Viet/ PACKERS citat în Munteanu (2012), p. 77, nota 49.

pe probleme de securitate națională Walt W. Rostow, recunoștea seriozitatea interlocutorilor români.[1]

La fel de favorabile au fost evaluările făcute de cei implicați în mod direct în eforturile de încheiere a păcii. Chester Cooper, fost director adjunct în cadrul CIA, înainte de a se alătura ambasadorului W. Averell Harriman în încercarea de a încheia pacea, îi descria pe români ca fiind „unii dintre cei mai eficienți intermediari".[2] Benjamin Read, asistent special al secretarului de stat Rusk și secretarul executiv al Departamentului de Stat al SUA, era probabil persoana cea mai calificată pentru a evalua meritele diverselor canale, ținând cont de faptul că în răspunderea sa intrau comunicările clasificate dintre Rusk și Rostow, principalii consilieri pe probleme externe ai președintelui Johnson. În conformitate cu Read, românii erau „raportori loiali ai punctului de vedere al celeilalte părți" și „s-au dovedit a fi intermediari de primă clasă – mai buni decât francezii; mai buni decât rușii".[3]

Averell Harriman, liderul „Comitetului de Negociere" din cadrul Departamentului de Stat, aprecia „francheța" și „meticulozitatea" românilor în încercarea lor de a „evita orice posibilă neînțelegere" între protagoniști.[4] „Dintre toți intermediarii care s-au deplasat la Hanoi", Harriman considera că românii erau „cei mai pricepuți în a sesiza nuanțele care se reliefaseră în duelul continuu dintre cele două părți".[5] În octombrie 1968, în calitatea sa

---

[1] *Telegram from the President's Special Assistant (Rostow) to President Johnson in Texas*, Washington, 4 ianuarie 1968, 0510Z, Document 4 în *FRUS, 1964-1968*, volume VI. Canalul românesc a fost unul dintre cele două menționate de Rostow în interviul din 1969. Transcriere, Walt W. Rostow Oral History Interview I, 3/21/69, by Paige E. Muhollan, Internet Copy, LBJ Library, p. 51.

[2] Chester L. Cooper, *The Lost Crusade: America in Vietnam*, Dodd, Mead & Company 1970, p. 383.

[3] Transcriere, Benjamin H. Read Oral History Interview II, 3/70, by Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library. Se pare că Read se referea la canalul *PENNSYLVANIA*, care îi implica pe Henry Kissinger și pe francezii Herbert Marcovitch și Raymond Aubrac, la contactele anterioare prin intermediul diplomatului francez Jean Sainteny și la inițiativele SUA–URSS și SUA–Marea Britanie–RSS din cadrul canalului SUNFLOWER.

[4] *Record of Meeting*, Washington, 5 ianuarie 1968, Document 5 în *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, volume VI. Vezi și Library of Congress, Manuscript Division, Harriman Papers, Special Files, Public Service, Kennedy-Johnson, Subject Files, M-Man. Secret; Nodis; PACKERS.

[5] Rudy Abramson, *Spanning the Century: The Life of W. Averell Harriman*, New York, William Morrow, 1992, p. 653.

de șef al delegației americane la negocierile de pace, Harriman a trimis chiar un mesaj personal de mulțumire „pentru ajutorul României în organizarea Tratativelor de Pace în Vietnam, care aveau loc la Paris".[1]

Averell Harriman avea o părere atât de bună cu privire la contribuțiile Bucureștiului, încât în vara anului 1972 a contrazis în mod public, în presă, modul zeflemitor în care acestea fuseseră prezentate de Pentagon, insistând că românii meritau nu disprețul, ci recunoștința Statelor Unite.

Așa cum remarca el într-un editorial din *Washington Post*: „Niciodată n-am primit, în îndelungata mea experiență, rapoarte mai detaliate și mai riguroase", și „îmi este clar că nord-vietnamezii au luat foarte în serios eforturile românilor, așa cum au făcut-o și SUA".[2] Autoritățile de la Hanoi le considerau la rândul lor „pe primul loc" deoarece, așa cum subliniase la momentul respectiv prim-ministrul nord-vietnamez Pham Van Dong, fuseseră „extrem de eficiente" și „dăduseră rezultate foarte bune".[3] Deci nu numai că eforturile românilor nu fuseseră „ca nuca-n perete", inepte sau îndoielnice, dar se dovediseră a fi unele dintre cele mai bune, dacă nu chiar cele mai bune.

Astfel, nu putem să nu ne întrebăm cum și de ce a perceput Pentagonul România și eforturile ei de mediere în mod atât de distorsionat? Motivele au ținut, deopotrivă, de sistem și de birocrație. În primul rând, evaluarea obiectivă în SUA a eforturilor de pace ale terților era îngreunată de contrastul între diferitele percepții cu privire la caracterul războiului din Vietnam. Intermediarii est-europeni – precum și cea mai mare parte a celorlalte state ale lumii – considerau conflictul ca pe unul de decolonizare, combinând elemente ale războiului civil cu elemente ale războiului de independență, în care singura implicare externă era cea a Statelor Unite ale Americii. La polul opus, administrația americană percepea conflictul ca pe o simplă

---

[1] Cyrus Sulzberger, *An Age of Mediocrity: Memoirs and Diaries*, New York, Macmillan, 1973, p. 469.

[2] Scrisoarea originală a lui Harriman, datată 28 iunie 1972, se află în Box 604, Harriman Papers, Manuscript Division, U.S. Library of Congress. Ziarul i-a amânat publicarea cu două luni. Vezi W. Averell Harriman, „Gratitude for Romanians" în „Letters to the Editor", *Washington Post*, 13 septembrie 1972, A15.

[3] *Transcrierea discuțiilor dintre delegația PCR și delegația vietnameză*, Hanoi, 29 septembrie 1967, Arhivele Naționale ale României, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 82/1967, fila 50.

apărare împotriva unui invadator extern, americanii aliindu-se cu sud-vietnamezii împotriva „agresorului" nord-vietnamez.

Analiștii adepți ai perspectivei dominante au pus foarte rar sub semnul întrebării acuratețea percepțiilor SUA cu privire la dinamica acestui conflict sau la funcționalitatea obiectivelor și strategiei americane, înainte ca o altă paradigmă să prindă contur la sfârșitul anilor '90, când armata SUA a recunoscut, la nivel instituțional, că Washingtonul identificase în mod eronat caracterul fundamental al războiului.[1] În timpul conflictului, acest lucru a dus la o cascadă de eșecuri analitice. Mai întâi, SUA au apreciat în mod greșit caracterul esențial al războiului, iar acest lucru a dus la erori în identificarea motivațiilor adversarilor și în anticiparea comportamentului acestora. La rândul lor, aceste erori au determinat SUA să adopte tactici și strategii inadecvate pentru respectivul conflict. Astfel, Washingtonul a folosit repere greșite sau irelevante în evaluarea progreselor anticipate în înfrângerea adversarului.

Eroarea cu privire la caracterul războiului a dus la reacții inadecvate ale SUA nu doar față de conflictul militar, ci și față de găsirea unei soluționări negociate a acestuia. Altfel spus, ca urmare a acestei erori, semnalele trimise la Hanoi s-au dovedit a fi contraproductive – atunci când au fost totuși percepute și înțelese cât de cât. De asemenea, tot din acest motiv, semnalele primite de la Hanoi au fost trecute cu vederea, greșit interpretate sau chiar respinse, dat fiind că nu se potriveau cu „realitatea" așa cum era ea înțeleasă la Washington.

Evaluarea corectă a eforturilor de pace depuse de terțele părți era îngreunată și mai mult de considerabila discrepanță între politica declarată și cea concretă a SUA. Până la ofensiva Tet din ianuarie-februarie 1968, administrația președintelui Lyndon B. Joshnson folosise multiple canale și apeluri publice la o încheiere negociată a războiului, în primul rând pentru

---

[1] Modul în care a fost acceptată noua paradigmă în cadrul armatei americane este descris în Herbert Schandler, „U.S. Military Victory in Vietnam: A Dangerous Illusion?" în Robert S. McNamara, James Blight, Robert Brigham, Thomas Biersteker și col. Herbert Schandler, *Argument Without End: In Search of Answers to the Vietnam Tragedy*, New York, PublicAffairs, 1999: pp. 313-372. Vezi și Herbert Y. Schandler, *America in Vietnam: The War That Couldn't Be Won*, Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield, 2009.

a-și justifica eforturile de a impune o soluție militară în Vietnam.[1] În mod repetat, administrația a lansat inițiative de pace ca o acoperire parțială a noilor escaladări în efortul militar american.

Au existat, de asemenea, membri-cheie ai administrației care au sabotat funcționarea unor canale de tratative atunci când aceste canale puteau duce la scurtcircuitarea căutării unei soluționări militare, înainte de ofensiva Tet din 1968. Invariabil, eforturile care începuseră să prindă un contur de sine stătător au eșuat în mod dezastruos.[2] Cu o consecvență remarcabilă, diverse canale au fost închise ca urmare a raidurilor de bombardamente asupra Vietnamului de Nord în momente nepotrivite, deoarece condițiile anumitor propuneri americane au fost schimbate pe neașteptate și unilateral sau din cauză că Washingtonul decisese, în mod inexplicabil, să renunțe la un anumit canal, îndreptându-și atenția asupra altuia.[3] Conform afirmațiilor uneia dintre persoanele profund implicate în găsirea unei soluționări pașnice a conflictului:

> Atât timp cât ne limitam la activitățile de rutină, Casa Albă și mulți dintre consilierii președintelui ne ignorau sau ne tolerau activitatea. Dar îndată ce părea să apară o perspectivă de a atrage atenția oficialilor de la Hanoi, descopeream în cale o capcană.[4]

Ca urmare, terții care făceau eforturi pentru o soluționare pașnică a războiului erau și ei, în cel mai bun caz, doar tolerați, chiar și atunci când ajutorul lor fusese solicitat de Washington, fiind deseori ridiculizați de cei pentru care lucrau cu bună credință. În mod paradoxal, sinceritatea personalului american desemnat să găsească o modalitate pașnică de soluționare a conflictului constituia încă o sursă de dificultăți. Persoanele alese de

---

[1] Lipsa de sinceritate era evidentă mai ales față de populația SUA. Așa cum notează George Herring, *Pentagon Papers* confirmă că „atât Kennedy, cât și Johnson au implicat în mod secret țara în războiul din Vietnam, în timp ce în mod public negau asemenea intenții" și că „în mod repetat, au indus publicul în eroare prin declarațiile optimiste referitoare la progresele înregistrate". Herring (1980), p. ix.

[2] Chester Cooper, *In the Shadow of History: Fifty Years Behind the Scenes of Cold War Diplomacy*, New York, Prometheus, 2005, p. 245.

[3] Robert S. McNamara, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*, New York: Vintage, 1996, pp. 247-250.

[4] Cooper (2005), p. 245.

președintele Johnson pentru a căuta o modalitate de a realiza un acord de pace erau convinse de necesitatea unei soluții negociate, hotărâte să găsească una, și sincere în raporturile lor cu intermediarii (în limitele impuse de politica SUA). În vreme ce devotamentul lor conferea credibilitate pretențiilor de sinceritate ale SUA, preferința consecvent demonstrată a administrației pentru o soluție militară conferă politicii din acest domeniu un caracter vădit schizofrenic.

Dialogul româno-american în 1965-1966, spre exemplu, era purtat în principal prin intermediul ambasadorului SUA la sediul ONU din New York, Arthur Goldberg, sau direct prin Secretarul de Stat Dean Rusk. Președintele Johnson l-a desemnat pe Goldberg să conducă activitatea de căutare a unei soluții negociate pentru războiul din Vietnam în iulie 1965, însă nu i-a acordat autoritatea necesară și frecvent l-a exclus din acest proces. Așa cum spunea mai târziu Goldberg într-un interviu, i se ceruse să „încerce să scoată țara noastră" din război, „în calitate de consultant principal", însă a descoperit ulterior că „nu el era principalul consultant".[1] În conformitate cu McGeorge Bundy, consultantul pe probleme de securitate națională al președintelui în perioada 1961-1966, Johnson îl exploata pe Goldberg pentru a „dovedi" că nu puteau avea loc negocieri de pace, astfel încât să poată justifica politicile militare ale administrației sale.[2]

Eforturile SUA au fost și mai drastic divizate în iulie 1966, când Johnson l-a desemnat pe W. Averell Harriman pentru a coordona „căutarea păcii" prin intermediul unui „Comitet pentru Negocieri" în cadrul Departamentului de Stat.[3] La fel ca în cazul lui Goldberg, nici lui Harriman nu i-a fost acordată autoritatea necesară pentru a-și îndeplini misiunea. După spusele oficialilor administrației implicați în mod direct, președintele Johnson și Secretarul de Stat Rusk nu intenționaseră niciodată ca „grupul pentru pace"

---

[1] Transcriere, Arthur Goldberg Oral History Interview I, 23 martie 1983, by Ted Gittinger, Internet Copy, LBJ Library, pp. 11-12, 18.

[2] Transcriere, McGeorge Bundy, Oral History Interview II, 17 februarie 1969, by Paige Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, p. 19. Așa cum declara Bundy: „Oare el crede că se va schimba? Oare *Johnson* însuși crede că Goldberg va aduce pacea? Nu." Sublinierea figurează în original.

[3] Vezi, de pildă, Document 197 în *Foreign Relations of the United States (FRUS), 1964-1968*, volume IV, *Vietnam 1966*, nota de subsol 1; Rudy Abrahamson, *Spanning The Century: The Life of W. Averell Harriman, 1891-1986*, New York, William Morrow and Company, 1992, p. 639.

al lui Harriman să devină o instituție serioasă, care să-și poată îndeplini misiunea atribuită.[1]

Caracterul disfuncțional al acestei abordări a fost evident încă de la început. La sfârșitul anului 1965, de exemplu, Averell Harriman era unul dintre principalii emisari ai președintelui, însărcinat să le prezinte aliaților principali, prietenilor și altor eventuale părți modalitățile prin care administrația Johnson urmărea încheierea unei păci. Numai că oficialii de rang superior ai administrației le ascundeau anumite canale principalilor „reconciliatori" desemnați chiar de ei înșiși. Iată un exemplu: cu aprobarea președintelui Johnson, Secretarul de Stat Dean Rusk l-a împiedicat pe Harriman, la sfârșitul anului 1965, să ia legătura cu ceea ce Rusk considera a fi un canal-cheie francez către Hanoi.[2] Apoi Rusk a intervenit pe lângă oficialii maghiari de la Budapesta pentru a submina și vizita lui Harriman acolo.[3]

Numirea lui Walter W. Rostow în locul lui Bundy pe postul de consilier pe probleme de securitate națională în aprilie 1966 nu a ameliorat câtuși de puțin situația, ba dimpotrivă. Așa cum spunea mai târziu principalul asistent al lui Harriman, Rostow a fost „cu totul contraproductiv" și „nu numai că a denigrat misiunea lui Harriman în general, dar – sunt sigur – a subminat multe dintre eforturile noastre".[4] Modul haotic și disfuncțional în care era căutată la nivel instituțional soluționarea pașnică a conflictului a compromis capacitatea guvernului de a percepe în mod corect fiecare canal în parte.

O animozitate deosebită la adresa eforturilor României s-a înregistrat din partea componentei militare a Pentagonului, și mai ales din partea Statului Major Internarme și a comandamentului forțelor din Vietnam, ca urmare a faptului că românii stabiliseră contacte directe la nivel înalt cu

---

[1] Vezi, de pildă, comentariile lui Benjamin Read, asistent special al Secretarului de Stat și secretar executiv al Departamentului de Stat între 1963-1969, în Transcriere Benjamin H. Read Oral History Interview II, martie 1970, de către Paige Mulholland, Internet Copy, LBJ Library, p. 22.

[2] Vezi, de pildă, Documentele 261-263 și 273 în *FRUS 1964-1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*.

[3] *Ibid.*

[4] Cooper (2005), p. 245.

comandantul-șef al trupelor americane, cu puțin timp înainte de război, iar informațiile furnizate de București nu satisfăceau aproape niciodată preferințele și politicile comandamentului militar american, fiind deseori diametral opuse acestora. Situația Bucureștiului n-a avut de câștigat nici de pe urma faptului că România simpatizase în mod deschis cu Hanoiul și că, în cadrul Blocului sovietic, era cel mai mare furnizor de asistență nonmilitară al Vietnamului de Nord. Atât timp cât comanda militară americană (și conducerea politică civilă) acționau sub iluzia că duceau un război „just", nu aveau cum să nu critice cu asprime România.

Firește, căutarea unei soluții de pace în Vietnam nu se limita la îndeplinirea dezideratelor americane. Contribuțiile autentice ale terților care nu se mărgineau să susțină pur și simplu o tabără în detrimentul celeilalte aveau de depășit două provocări fundamentale și, așa cum s-a dovedit, insurmontabile. Prima era lipsa totală de sinceritate a administrației Johnson în privința căutării unei soluții de pace negociate în perioada 1965-1967, care avea la bază o interpretare greșită a factorilor inițiali și miopia analitică în privința evoluției evenimentelor. Din acest punct de vedere, principala misiune a terților era aceea de a determina administrația americană să evalueze mai realist caracterul conflictului, rezistența vietnamezilor și uriașele resurse de care dispunea Vietnamul de Nord la nivel intern, regional și care îi puteau fi puse la dispoziție de către comunitatea socialistă internațională. Dificultatea era aceea de a convinge administrația că negocierile sincere și retragerea forțelor erau cu adevărat în interesul SUA – spre deosebire de continuarea operațiunilor militare.

Cel de-al doilea obstacol considerabil care trebuia depășit era faptul că Hanoiul respingea orice formă de negocieri de pace, deoarece le considera o capitulare și ca urmare a convingerii sale adânc înrădăcinate că Washingtonul manifesta o atitudine duplicitară atunci când milita pentru ele. Acest obstacol nu putea fi surmontat doar cu argumentul sincerității americanilor; tentativa în acest sens s-a dovedit distructivă pentru o serie de canale, altfel serioase.

Principala problemă a credibilității americanilor era aceea că Washingtonul împiedicase organizarea de alegeri libere, așa cum impuseseră Acordurile de la Geneva, semnate în 1954.

După cum recunoscuse în mod deschis președintele Eisenhower, și toți specialiștii în problemele Indochinei erau de aceeași părere, dacă ar fi fost permisă desfășurarea alergerilor, „e posibil ca 80 la sută din populație să-l fi votat la conducere pe comunistul Ho Chi Minh".[1] În acest caz, interesul SUA de a preveni venirea la putere a comuniștilor era clar mai mare decât respectul pe care conducerea SUA îl manifesta în mod normal față de procesul democratic și de voința populară. Consilierul prezidențial pe probleme de securitate națională McGeorge Bundy exprimase acest punct de vedere în termeni lipsiți de echivoc, la sfârșitul anului 1965:

> Căutăm oare o soluție negociată în urma căreia puterea să fie preluată de comuniști, datorită abilităților politice superioare ale acestora? Sau suntem hotărâți să facem tot ce este necesar pentru a înființa și a susține un Vietnam de Sud non-comunist? Toți trei (Bundy, Rusk și McNamara) tindem către cea din urmă poziție, dar este limpede că aceasta devine din ce în ce mai costisitoare și chiar mai clar este faptul că numai președintele poate lua decizii în acest sens.[2]

Prin urmare, era necesar ca autoritățile de la Hanoi să fie convinse că era în interesul lor să se angajeze în negocieri, în ciuda lipsei de sinceritate a americanilor. Dacă aceste două considerabile dificultăți nu erau depășite, Washingtonul avea să continue să lanseze apeluri la negocieri de pace în care nici el nu credea. Iar Hanoiul avea să refuze negocierile considerându-le o înșelăciune americană, ambele tabere continuând astfel lupta.

Din această perspectivă, eficiența comparativă a eforturilor depuse de terți poate fi evaluată în funcție de abilitatea lor (1) de a convinge autoritățile de la Hanoi să accepte în principiu negocierile de pace și, mai mult decât atât, să se angajeze în ele; și (2) de a convinge SUA că o soluționare militară a conflictului era iluzorie și că unica opțiune viabilă era o angajare mai sinceră în procesul de negociere. Cu doar câteva excepții, acest tip de

---

[1] Dwight D. Eisenhower, *The White House Years: Mandate for Change, 1953-1956*, New York, Doubleday, 1963, p. 372.

[2] *Telegram from the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy) to President Johnson, in Texas*, Washington, 8 noiembrie 1965, 11.42 a.m., Document 192 în *FRUS, 1964–1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*.

analiză constituie încă „drumul mai puțin bătut" atunci când se analizează activitatea de intermediar a terților în timpul Războiului din Vietnam.[1]

Angajarea în mediere și „afacerea austriacă"

Bucureștiul a început discuțiile cu Washingtonul pe problemele Asiei de Sud-Est la scurt timp după ce și-a încheiat acordurile inițiale consulare, diplomatice și culturale postbelice, la începutul anilor '60. La vremea aceea, conflictul din Vietnam era abordat doar tangențial.[2] În conformitate cu rapoartele de presă americane, ambasadorul SUA la București, William Crawford, solicitase pentru prima dată „bunele oficii" ale României în abordarea nord-vietnamezilor în iunie 1965.[3] Desigur însă, la data de 3 octombrie 1965, când ambasadorul Crawford l-a vizitat pe prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer pentru a-și lua rămas-bun oficial înainte de a părăsi România spre a prelua un nou post, problema vietnameză ajunsese deja în centrul preocupărilor.

De aceea, vizita de rămas-bun a ambasadorului, de obicei o simplă chestiune de protocol cu durata de 10-15 minute, a dobândit un caracter extraordinar când premierul român a discutat în particular cu Crawford, timp de

---

[1] *Marigold*, a lui James Hershberg, constituie o considerabilă excepție. Deși se concentrează în mare parte pe canalul polonez, trasează evoluția atitudinilor și politicilor nord-vietnameze între anii 1966-1967, în paralel cu eforturile terților, permițând astfel formularea unor ipoteze cauzale.

[2] Conform spuselor lui Gheorghe Gaston Marin, care a venit la Washington pentru a încheia acorduri bilaterale economice și culturale în 1964, Rusk a ridicat această problemă în vreme ce se aflau la bordul iahtului lui Lyndon B. Johnson, pe 23 mai 1964. La vremea aceea, Gaston Marin era vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, șeful Comitetului de Stat al Planificării și al Comisiei pentru Energie Nucleară din România. Vezi interviul luat lui Gaston Marin de Lavinia Betea, „De la Kremlin spre Vest și Casa Albă", *Jurnalul Național*, București, 6 martie 2007. Mircea Malița, fost ministru de Externe adjunct, susține că, în 1964, atunci când Secretarul de Stat Rusk i-a cerut ministrului de Externe Mănescu părerea cu privire la Războiul din Vietnam, Mănescu l-a admonestat vehement. Mircea Malița, *Secolul meu scurt*, București, editura RAO, 2015, pp. 357-358. Documentele din arhivele române și americane vor confirma, probabil, momentul acestei discuții.

[3] De exemplu, *New York Times*, 22 noiembrie 1965, pp. 1, 3. Citând surse oficiale de la Washington, rapoarte de presă din 1966 și 1971 au identificat în mod repetat luna iunie 1965 ca momentul în care a început implicarea României.

aproape două ore, despre Războiul din Vietnam (și despre RP Chineză).[1] Maurer a declarat cu foarte puțină diplomație că politica americană avea la bază o înțelegere eronată a conflictului și că acțiunile SUA pe lângă că erau contraproductive pentru interesele americane, erau și periculoase pentru situația internațională. Deși raportul ambasadorului Crawford asupra acestei discuții nu a fost încă extras din arhivele Departamentului de Stat, românii le-au făcut cunoscută oficialilor chinezi o parte din el, puțin mai târziu, în aceeași lună.[2]

Ceva anume din perspectiva României a stârnit interesul Washingtonului într-o măsură suficient de mare încât Secretarul de Stat Dean Rusk să-l invite pe ministrul de Externe Corneliu Mănescu la o discuție la cină, pe 14 octombrie, adică la nici două săptămâni. În cursul discuțiilor, el a solicitat sprijinul României în vederea unor negocieri care să ducă la o soluționare a războiului și a adus în discuție subiectul Chinei.[3] Din păcate, numai o treime din transcrierea întâlnirii din 14 octombrie 1965 a fost publicată, iar partea reprodusă, descrisă ca fiind prima pagină din trei, sugerează mai degrabă o continuare, decât debutul unei discuții mai lungi pe tema

---

[1] Maurer i-a adus la discuție pe șeful și pe adjunctul șefului Departamentului pentru America de Nord din cadrul Ministerului de Externe și le-a cerut să fie atenți la orice semn al unui răspuns american sau al unei modificări a politicii americane. Interviurile și corespondența pe e-mail ale autorului cu Mircea Răceanu, fost șef (apoi adjunct) al Departamentului pentru America de Nord din cadrul Ministerului de Externe, 15 și 21 noiembrie 2013. Maurer a afirmat, de asemenea, că ar fi în interesul americanilor dacă SUA și-ar reconsidera relația cu Beijingul, aducând o serie de argumente economice, politice și militare și recomandându-i ambasadorului ca SUA să „nu ignore" China. Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane*, București, Silex, p. 196. Vezi Department of State, *Secretary's Memoranda of Conversation*: Lot 65 D 330. Act confidențial, menționat în subsolul #1, Document 146 în *FRUS, 1964-1968*, volume XVII, *Eastern Europe*.

[2] Notă asupra audienței lui Liu Fang, ambasador la București al Republicii Populare Chineze, primit de Emil Bodnăraș, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RS România, cu referire la aspecte ale relațiilor internaționale, 28 octombrie 1965 (de aici înainte: Fang-Bodnăraș (1965)), în ANR Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 4/1965, filele 215-237. Un extras apare în Budura (2005), p. 762.

[3] *Memorandum of Conversation*, 14 octombrie 1965, Document 168, *FRUS 1964-1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*.

Vietnamului.[1] Dar cererea lui Rusk de susținere în transmiterea semnalelor de la Hanoi, este destul de clară:

> Ministrul de Externe a spus că unul dintre colegii săi (ai lui Rusk) sugerase că, date fiind relațiile României cu Hanoiul, ar trebui ca aceasta să încerce să facă ceva. Domnul Mănescu replicase că, după părerea sa, o soluționare putea fi atinsă doar prin convorbiri directe și că România nu putea acționa ca mediator. Secretarul a spus că avem și noi contactele noastre cu Hanoiul și că nu-i cerea domnului Mănescu să acționeze ca mediator. Dar nimeni n-ar fi putut spune ce canal, direct sau indirect, ar fi putut fi folosit. Dacă România ar fi sesizat un semnal, el i-ar fi solicitat doar domnului Mănescu să se asigure că semnalul acela nu ar fi fost blocat.[2]

La scurt timp după discuțiile dintre Mănescu și Rusk, o campanie scurtă, dar zgomotoasă, a amenințat să închidă complet canalul românesc. După toate aparențele, cauza era distanțarea crescândă a României de celelalte țări din cadrul Blocului sovietic. Începând din 1962, oficialii de la KGB le ordonaseră serviciilor de informații ale celorlalte țări din Pactul de la Varșovia să nu mai comunice Bucureștiului informații despre SUA, China și despre comunitatea socialistă lărgită, care includea, deci, și Vietnamul de Nord.[3] În consecință, așa cum remarca ulterior prim-ministrul român în discuția cu omologul său nord-vietnamez, Bucureștiul „deseori primea mai multe informații din presa internațională, decât de la tovarășii sovietici", iar

---

[1] În conformitate cu nota de subsol 1 din *Memorandum of Conversation*, 14 octombrie 1965, Document 168 în *FRUS 1964-1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*, sursa textului era intitulată „Part I of III", restul aflându-se la Departmentul de Stat, Central Files, POL 27 VIET S. Secret; Limdis.

[2] *Ibid.* „Colegul" lui Rusk e posibil să fi fost ambasadorul Crawford (pe punct de plecare), care nu a participat la întâlnire – spre deosebire de cel care i-a luat locul, ambasadorul Richard Davies.

[3] Vezi, de pildă, Ladislav Bittman, *The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare*, Syracuse, Syracuse University Research Corporation, 1972, p. 146; Josef Frolik, mărturie în fața Congresului SUA, Comitetul Senatului pentru Activitatea Judiciară, *Communist Bloc Intelligence Activities in the United States*, Washington, D.C., U.S. Government Printing Office, 1975; Jan Sejna, *We Will Bury You*, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 66; Ladislav Bittman, *The KGB and Soviet Disinformation: An Insider's View*, Washington, Pergamon-Brassey's, 1985, pp. 32-33.

România îi transmitea Moscovei „doar informații foarte sumare" referitoare la discuțiile de la Hanoi.[1]

O serie de decizii luate de România la începutul anilor '60 a stârnit animozitatea sovietică, determinând Moscova să adopte contramăsuri, dintre care unele erau coordonate cu alți membri ai Blocului.[2] În 1963, a oprit colaborarea în domeniul informațiilor cu KGB și cu serviciile de securitate ale altor membri ai Pactului de la Varșovia și a făcut astfel o breșă în bariera electronică prin care URSS și partenerii ei erau protejați în fața transmisiunilor radio occidentale, retrăgându-se unilateral din rețeaua sovietică de bruiaj.[3] Totodată, a anulat politicile de *rusificare* impuse de Stalin după război (închizând instituțiile „culturale" sovietice, eliminând studiul obligatoriu al limbii ruse și readucând în actualitate istoriografia „burgheză" etc.).[4]

---

[1] *Transcrierea discuțiilor cu reprezentanții RP Chineze și ai PCUS cu ocazia întoarcerii tovarășilor Ion Gheorghe Maurer și Paul Niculescu-Mizil din Republica Democrată Vietnam* (Partea I – Beijing), 4-5 octombrie 1966 (de aici înainte: Maurer-Beijing (1966), în ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 129/1966, filele 1-21. Dar atunci când dorea sprijinul sovietic (sau neutralitatea sovietică), Bucureștiul putea arăta o deschidere considerabilă. Vezi, de pildă, informarea făcută de către Maurer și Niculescu-Mizil în fața lui Mihail Suslov după vizita la Hanoi, în septembrie 1967. ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 82/1967, filele 112-122.

[2] Măsurile împotriva României au fost instituite prima dată în 1962, ca urmare a relațiilor sale mai strânse cu SUA și China. Vezi, de pildă, Bittman (1972), pp. 144, 146-147, 185; Josef Frolik, Mărturie în fața Congresului SUA, Comitetul Senatului pentru Activitatea Judiciară, *Communist Bloc Intelligence Activities in the United States*, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1975. Vezi și Jan Sejna, *We Will Bury You*, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 66-68, 75-76. Dezertorul sovietic Arkadi Șevcenko plasează momentul în 1960, în *Breaking with Moscow*, Alfred A. Knopf, New York, 1985, p. 97.

[3] Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, București, editura RAO, 2011, capitolele 8 și 12; Georg Herbstritt, „Eine fiendliches Bruderland: Rumänien im Blick der DDR-Staatssicherheit" [Un stat frățesc dușman: România în percepția securității de stat a RDG], *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* (Berlin), nr. 1 (mai 2004); *Central Intelligence Bulletin: Daily Brief*, 9 august 1963: p. 7.

[4] Vezi, de pildă, *Central Intelligence Bulletin: Daily Brief*, 13 septembrie 1963; și William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 12, 15-16, 28-33, John F. Kennedy Library Oral History. Vezi și Larry L. Watts, *Divided Loyalties Within The Bloc: Romanian Objection To Soviet Informal Controls, 1963-1964*, Cold War International History Project e-Dossier no. 42, Woodrow Wilson International Center, octombrie 2013b, http://www.wilsoncenter.org/publication/divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet-informal-controls-1963.

În august 1963, controversatul dezertor KGB Anatoli Golițin s-a întors din Marea Britanie „amintindu-și" că scindarea sino-sovietică era falsă și că independența României era „un mit".[1] Așa cum comenta un observator, „era ca și când, după ce-și dovedise buna-credință în timpul primului său sejur în SUA", Golițin „se reîntorsese pentru a-și duce la îndeplinire misiunea de dezinformare".[2] Spre sfârșitul anului 1963, diplomați ai statelor din Blocul sovietic la Washington îi abordau pe formatorii de opinie din SUA cu povești despre caracterul trădător și neseriozitatea românilor, discreditând relațiile României cu SUA.[3] Deseori, observatorii percepeau în mod eronat „antipatia vădită a celorlalte state-satelit față de România" ca fiind, mai degrabă, determinată de „invidia și neîncrederea" celorlalți membri ai Blocului, decât ca fiind un atac coordonat, sub conducerea sovieticilor.[4]

Tensiunile sovieto-române au atins un nou nivel în 1964-1965, mai întâi odată cu „declarația de independență" a Bucureștiului, care respingea în mod explicit și public „rolul conducător" al Moscovei, și apoi prin susținerea, tot publică, a reformelor radicale în cadrul Pactului de la Varșovia.[5] În

---

[1] Anatoli Golițin, *New Lies for Old: An Ex-KGB Officer Warns How Communist Deception Threatens survival of the West*, New York, Dodd, Mead & Co, 1984, pp. 83-84, 90, 184, 187, 190, 194. Ofițerul KGB a dezertat în 1961 și apoi, frustrat fiindcă nu i s-a permis să-l consilieze direct pe președintele Kennedy, a părăsit SUA în martie 1963, ducându-se în Marea Britanie, dar a revenit în august același an.

[2] David C. Martin, *Wilderness of Mirrors*, Guildford, CT, The Lyons Press, 2003, pp. 203-207.

[3] Diplomați maghiari și polonezi transmiseseră asemenea dezinformări ziaristului Tad Szulc de la *New York Times*. *Memorandum of U.S. Department of State Deputy Director for Intelligence and Research, George C. Denny, Jr., for Governor Harriman*, Subject: *Soviet Attitude on Rumanian Contacts with the West*, 3 iunie 1964. Harriman Papers, Box 98, Folder 3, Manuscript Division, U.S. Library of Congress, Washington, D.C.

[4] Jess Gordon, „Will The Soviet Empire Crumble? Moscow is Losing Her Grip on Eastern Europe and Romania is the Key", *Parade Magazine*, 27 noiembrie 1964, p. 10.

[5] „Rumanian party declares its right to act independently within the Communist world" în *Central Intelligence Bulletin: Current Intelligence Relating to National Security*, CIA, 29 aprilie 1964, pp. 4-6; CIA, „Special Report: Rumania's Position In The Soviet Bloc", Office of Current Intelligence, 15 mai 1964; *Telegram From the Legation in Romania to the Department of State*, 12 mai 1964, Document 141 in *FRUS, 1964-1968*, volume XVII, *Eastern Europe*; și CIA, *Intelligence Memorandum: Military Aspects of Rumania's Independent Policy Within the Warsaw Pact*, Top Secret, SR IM 67-4, 25 august 1967. Vezi și Max Frankel, „Rumanians Widen Independent Line: Seek 'Spiritual' Tie to West – Even Hint at Claim to a Soviet Border Area", *New York Times*, 19 decembrie 1964, pp. 1, 4; și „Hint of Warsaw Pact Split Is Seen in Rumanian Stand", *The New York Times*, 14 mai 1966, pp. 1, 4, 5.

vreme ce Varșovia și Budapesta își coordonau întotdeauna „eforturile de pace" cu Moscova, acțiunile României erau de fiecare dată autentic independente și sincer detestate la Kremlin.[1] Dezertorii din serviciile de informații ale Blocului confirmaseră că „țările din Blocul sovietic, cu excepția României, nu duc politici externe independente de Uniunea Sovietică" și că Moscova nu primise acces la detaliile politicii externe a României, care „rămăseseră ținute sub cheie la București".[2]

În acest context, la sfârșitul lunii noiembrie 1964 circulau rapoarte venite de la Viena care afirmau că România își arogase rolul de mediator autorizat în război, lucru pe care SUA au trebuit apoi să-l dezmintă oficial.[3] Conform afirmațiilor ofițerului de presă al Departamentului de Stat:

> Cum România are în continuare relații diplomatice cu Hanoiul, firește că am discutat situația din Vietnam cu guvernul român, așa cum am discutat cu multe alte guverne. Am precizat, în repetate rânduri, că apreciem orice recomandare sau informație pe care guvernul României ni le-ar putea oferi cu privire la o soluționare a situației din Vietnam. Dar guvernul român nu a acționat ca mediator. Și, după știința noastră, nici nu și-a dorit acest rol.[4]

Cercetările austriece au scos la iveală ulterior faptul că nimeni nu făcuse asemenea afirmații și că sursa inițială a rapoartelor, un ziarist austriac, inventase întreaga poveste. După spusele cancelarului Austriei, „în cele patru ore de discuții cu Maurer, chestiunea medierii nu a fost menționată"

---

[1] Hershberg, „Who Murdered Marigold", (2000), p. 12. Vezi și *Note on Issues in Romanian-Soviet Relations Prepared by the Romanian Side for the Conversations in Moscow*, 6 iulie 1964, History and Public Policy Program Digital Archive, ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 36/1964, filele 9-13; Document 3 în Buga (2012), pp. 32-36, publicat în CWIHP e-Dossier no. 42. http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117991.

[2] Vezi, de exemplu, Bittman (1972), p. 89; Bittman (1985), pp. 32-33.

[3] Vezi, de exemplu, „Rumanian Leader Said to Be Seeking Talks On Vietnam" și „Both Hanoi and Washington Are Credited with Request That Bucharest Act", *New York Times*, 22 noiembrie 1965, pp. 1, 3. Vezi și *Die Presse* (Vienna), 22 și 23 noiembrie 1965. Raportul inițial, care cita „diplomați austrieci" anonimi și „surse de încredere" de la Viena, apăruse în dimineața zilei de duminică, în vreme ce Maurer și cancelarul austriac se aflau la vânătoare și nu puteau să reacționeze. În zilele următoare, presa a citat „surse românești" anonime.

[4] John W. Finney, „Washington Denies Rumania Is Acting As Mediator in War", *New York Times*, 23 noiembrie 1965, pp. 1, 11; „State Department Denies Rumanians Are War Mediators", *Washington Post, Times Herald*, 23 noiembrie 1965, p. 10.

niciodată. În mod similar, șeful cancelariei austriece afirma că povestea fusese difuzată de „un reporter care auzise câteva dintre afirmațiile lui Maurer referitoare la Vietnam", deși alți ziariști „care îl auziseră pe Maurer cu aceleași ocazii nu confirmaseră concluzia respectivă".[1]

De fapt, Maurer era unul dintre arhitecții politicii care respingea în mod oficial rolul de „mediator", deoarece așteptările pe care acest termen le crea erau păgubitoare pentru activitatea de mediere. Oficialii români responsabili nu pretinseseră niciodată că acționau ca „mediatori" neutri, ci facilitau contactele în calitate de prieteni ai ambelor părți implicate. Campania, care temporar a sabotat poziția României la Washington, a coincis cu anunțul Budapestei că „Ungaria ia măsuri, prin intermediul canalelor diplomatice și al partidului comunist, pentru a promova o soluționare pașnică a situației din Asia de Sud-Est".[2]

Așa-numita „afacere austriacă" a coincis cu al treilea dialog serios americano-român pe tema Vietnamului, la București. La începutul lunii noiembrie, la circa trei săptămâni după discuțiile dintre Mănescu și Rusk de la New York, președintele Johnson i-a solicitat liderului majorității din Senat, Mike Mansfield, să conducă un tur bipartit de strângere de date în Asia de Sud-Est, care includea discuții cu cei mai semnificativi intermediari: Franța, Polonia, URSS și România, pentru a le solicita ajutorul în soluționarea conflictului.[3] Mansfield era un specialist în problemele asiatice, predând, în

---

[1] *Memorandum of Conversation*, Washington, 29 noiembrie 1965, 11.30 a.m., Document 198 în *Foreign Relations Of The United States, 1964-1968,* volume XVII, *Eastern Europe.*

[2] Comparând în mod evident un efort „serios" cu acela al României, principalul cotidian austriac scria despre implicarea României într-un articol intitulat „Ungarn als Vermittler: Budapest will friedliche Lösung in Südostasien fördern" [Ungaria ca intermediar: Budapesta dorește să promoveze o soluție pașnică în Asia de Sud-Est], *Die Presse,* 22 noiembrie 1965. *New York Times* scria, în articolul său despre medierea României, că partidul comunist maghiar „a anunțat sâmbătă că a luat măsuri prin intermediul canalelor diplomatice și de partid în vederea păcii în Asia de Sud-Est". *New York Times*, 22 noiembrie 1965.

[3] William Krasser, „Rumania Seen in Viet Peace Role; Talks Coincide With Mansfield Visit", *Washington Post Herald Tribune*, 22 noiembrie 1965, p. 1; *The Vietnam Conflict: The Substance and the Shadow*, Report of Senator Mike Mansfield, Senator Edmund S. Muskie, Senator Daniel K. Inouye, Senator George D. Aiken, and Senator J. Caleb Boggs to the Committee on Foreign Relations United States Senate, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 6 ianuarie 1966. Călătoria a fost de fapt o inițiativă a lui Mansfield, dar, în noiembrie, Johnson s-a decis să o susțină politic.

anii '30, ca profesor universitar, istoria acestei regiuni și conducând misiuni similare ale Congresului pentru diverși președinți începând cu anul 1944.[1]

Cum Maurer și Mănescu erau încă în Austria, misiunea condusă de Mansfield s-a întâlnit între 20-24 noiembrie cu viceprim-ministrul Gheorghe Apostol, cu președintele Marii Adunări Naționale Ștefan Voitec (omologul lui Mansfield) și, separat, cu ministrul de Externe adjunct Gheorghe Macovescu, apreciat la Washington ca fost șef al Legației române atunci când fuseseră semnate primele acorduri româno-americane, în 1960.[2] Macovescu avea să devină ulterior, la sfârșitul anului 1967, principalul emisar la Hanoi și Washington.[3]

Nici discuțiile Mansfield-Apostol și nici cele dintre Mansfield și Macovescu nu pot fi încă accesate în arhivele românești sau în cele americane.[4] Judecând însă după raportul prezentat de Mansfield președintelui Johnson la întoarcerea acasă, senatorul american și înalții oficiali români aveau opinii comune asupra chestiunilor esențiale referitoare la conflict: asupra caracterului unitar al poporului vietnamez, indiferent că locuiește în Sud sau în Nord, și legat de faptul că orice soluție militară impusă din

---

[1] Vezi, de pildă, Don Oberdorfer, *Senator Mansfield*, Washington, D.C., Smithsonian Books, 2003; Gregory A. Olson, *Mansfield and Vietnam: A Study in Rhetorical Adaptation*, East Lansing, MI, Michigan State University Press, 1995.

[2] Cu numai câteva zile înainte de sosirea lui Mansfield, Apostol primise o delegație a Frontului Național de Eliberare din Vietnamul de Sud. Radio București, 16 noiembrie 1965; „Senator Mansfield to Bucharest" și „Maurer's Visit to Austria", *Radio Free Europe Research* (*RFER*), *East Europe*, Romanian Situation Report, 17 noiembrie 1965, pp. 1-3 și „Senator Mansfield in Bucharest" și „Maurer Returns from Austria", *RFER*, *East Europe*, Romanian Situation Report, 24 noiembrie 1965, pp. 1-3.

[3] Într-adevăr, abilitățile lui Macovescu și experiența sa în relația cu SUA au făcut să i se acorde mai multă atenție canalului românesc și au atras atenția americanilor pe perioada implicării sale evidente, care a coincis în mare cu canalul PACKERS, identificat ca atare în *Pentagon Papers*.

[4] Este posibil să existe materiale suplimentare asupra discuțiilor cu românii în Lyndon Baines Johnson Presidential Library, National Security File, International Meetings and Travel File, „Senator Mansfield's Trip (Southeast Asia)" și George D. Aikens Papers, Special Collections, The University of Vermont Libraries, Collection „South East Asia – Europe Nov.– dec. 1965", îndeosebi rapoartele: „«Memories of the Mansfield Mission»: Briefing Papers-Vietnam Conflict Galley 1965", și „Rumania-Background Information Nov. 19-20, 1965", Crate 33, Carton 3, Folder 22 și respectiv Carton 3A, Folder 8.

exterior era lipsită de şanse de succes.[1] Aşa cum avea să se dovedească, misiunea lui Mansfield a avut un efect minor, deoarece concluziile sale contraziceau politicile administraţiei, fiind deci respinse de Johnson.[2]

Moscova şi partenerii săi subordonaţi au continuat să atace credibilitatea României ca intermediar mult timp după etapa de care se ocupă această lucrare. Aşa cum constata preşedintele Johnson ulterior, într-un exemplu şocant de subevaluare, „probabil că Moscova cunoaşte canalul şi că acesta nu-i place în mod deosebit".[3] Răspunzând afirmaţiei lui Kosîghin că nu te puteai încrede în canalul românesc şi că nimeni la Hanoi nu-l lua în serios, Johnson a remarcat că „avem toate motivele să credem să suntem în contact cu (prim-ministrul) Pham Van Dong şi cu (Nguyen Duy) Trinh, ministrul de Externe" prin intermediul românilor, motive care sunt susţinute deopotrivă prin probe interne, prin ceea ce s-ar fi spus, cât şi prin probe externe, ce constau în concordanţa dintre ceea ce s-a spus în particular, ceea ce a declarat Hanoiul în mod public şi interpretările rezonabile ale numeroaselor

---

[1] Vezi, de pildă, *The Vietnam Conflict: The Substance And The Shadow*, Mansfield et. al (1966); *Memorandum from Senator Mike Mansfield to President Johnson*, Washington, 18 decembrie 1965, Document 233 în *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*. Ceauşescu îi informase pe sovietici, pe 23 noiembrie 1965, că misiunea Mansfield „a clarificat mai ales modul în care percep ei problemele din Vietnam. Noi le-am prezentat punctul nostru de vedere şi le-am dat comunicatul pe care îl semnasem cu vietnamezii cu doar o zi înainte. Le-am explicat că trebuie să-i înţeleagă pe vietnamezi, că noi susţinem în totalitate poziţia vietnameză; că, desigur, situaţia actuală ne îngrijorează deoarece acţiunile lor prezintă un risc pentru întreaga omenire şi că suntem pe deplin de acord cu poziţia vietnameză cu privire la unica modalitate de soluţionare a situaţiei. Ei ne-au spus că ne cunoşteau poziţia şi că văzuseră deja comunicatul, situaţia fiindu-le clară." ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 55/1966, fila 13. Vezi şi Fang-Bodnăraş (1965); şi *Notă privind audienţa: Emil Bodnăraş, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România l-a primit în audienţă de acreditare pe Richard H. Davis, ambasador al Statelor Unite ale Americii la Bucureşti*, 27 mai 1966 (de aici înainte: Bodnăraş-Davis (1966)), în ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 181/1966, filele 83-95.

[2] Oberdorfer (2003).

[3] *Telegram from President Johnson to Prime Minister Wilson*, Washington, 24 ianuarie 1968, 0530Z, Document 24, *Foreign Relations, 1964-1968*, volume VI, *Vietnam, January-August 1968*.

discuții diplomatice dintr-o serie de capitale, la care au luat parte reprezentanți ai Hanoiului".[1]

Cu mai bine de un an înainte de vizita lui Mansfield, România luase parte la o dezbatere cu privire la utilitatea și la oportunitatea negocierilor cu Republica Democrată Vietnam (RDV), Republica Populară Chineză (RPC) și URSS, ceilalți membri ai Blocului urmând linia dictată de sovietici. Bucureștiul abordase subiectul negocierilor cu americanii la convorbirile cu liderii chinezi și vietnamezi ocazionate de funeraliile fostului lider de partid român Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965, dar aceștia nu se arătaseră receptivi.[2] A readus apoi subiectul în discuție la cea de-a IX-a plenară a PCR din iulie 1965, ale cărei dezbateri s-au concentrat în mare parte pe soluționarea prin negocieri a tensiunilor și conflictelor internaționale.[3] Încă nu se poate spune cu precizie dacă insistența României pentru eforturi diplomatice sporite în dialogul său cu oficialii RDV din martie a avut vreun efect asupra discuțiilor de atunci din cadrul Partidului Muncitorilor din Vietnam.[4]

---

[1] *Ibid.* Johnson remarcase ca, „probabil, mai amenințător" faptul că „Moscova ar putea sabota eforturile României („playing a spoiling game") în Hanoi din cauza nemulțumirii față de procedura actuală".

[2] *Transcrierea discuțiilor dintre delegația română condusă de prim-secretarul CC al PMR, Nicolae Ceaușescu, și delegația chineză condusă de premierul Consiliului de Stat al RPC, Zhou Enlai, cu ocazia funeraliilor lui Gheorghe Gheorghiu-Dej*, 25 martie 1965 (de aici înainte: *Ceaușescu-Zhou Enlai* (1965)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar nr. 39/1965, filele 53-86. Vezi și Romulus Ioan Budura, *Relațiile româno-chineze, 1880-1974: Documente*, București, Ministerul Afacerilor Externe și Arhivele Naționale, 2005, pp. 690-714.

[3] Ceaușescu-Zhou-Enlai (1965); Notă privind discuțiile cu ocazia primirii ambasadorului Republicii Democrate Vietnam la București, Hoang Tu (informare asupra situației din Vietnam), 28 mai 1965 (de aici înainte: Audiența lui Huang Tu (1965)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 23/1965, filele 4-7; Ceaușescu-Deng Xiaoping (1965); vezi și *Transcriere, primirea delegației Partidului Muncitorilor din Vietnam la Comitetul Central al Partidului Comunist Român*, 24 iulie 1965 (de aici înainte: *Vietnam – CC al PCR* (1965)), ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 52/1965, filele 2, 10.

[4] Vezi *Resolution of the 11 Plenum (Special Session) of the Party Central Committee (Third Congress) on the Immediate Situation and Urgent Responsibilities*, 25-27 martie 1965, în Merle Pribbenow, *North Vietnam's „Talk-Fight" Strategy and the 1968 Peace Negotiations with the United States*, CWHIP e-dossier Nr. 33, Woodrow Wilson Center, 16 aprilie 2012, https://www.wilsoncenter.org/publication/north-vietnams-talk-fight-strategy-and-the-1968-peace-negotiations-the-united-states.

În august 1965, insistențele românilor stârniseră atâta preocupare în rândul liderilor chinezi, încât Beijingul a emis instrucțiuni de a descuraja, „în primul rând, România și celelalte țări socialiste prietene" de la căutarea unei soluționări negociate a conflictului.[1] Pericolul, sublinia Beijingul, era acela ca Hanoiul „să nu închidă complet ușa în fața convorbirilor de pace, creând astfel prilejul ca imperialismul, revizionismul și reacționarii (...) să exercite presiuni asupra RDV ca aceasta să înceapă negocierile de pace".[2] În ciuda avertismentului chinez, încă dinainte de sfârșitul anului Bucureștiul milita activ pentru discuții cu liderii de la Hanoi exact în acest scop.

Canalul românesc în 1966

După solicitarea americanilor din octombrie 1965, românii încercaseră să convingă autoritățile americane să-și reconsidere poziția cu privire la caracterul conflictului din Vietnam și la dușmănia lor față de China, analizând concomitent modalitățile de a atrage Hanoiul pe o cale care ar fi putut să-l aducă la masa negocierilor.[3] În ianuarie 1966, autoritățile de la București deciseseră deja să se implice în mod oficial în căutarea unei soluții de pace, în primul rând pentru a preîntâmpina evoluția către cele mai sumbre scenarii – o extindere a conflictului, care i-ar fi atras în ostilități și pe membrii Pactului de la Varșovia, și/sau transformarea conflictului într-unul nuclear.[4] Așa cum

---

[1] Circulara Ministerului de Externe, 3 august 1965, Document 1 în Qiang Zhai, *Beijing and the Vietnam Peace Talks, 1965-1968: New Evidence from Chinese Sources*, Working Paper nr. 18, Cold War International History Project, iunie 1997, p. 26.

[2] Circulara Ministerului chinez de Externe, „Vietnam 'Peace Talk' Activities", 19 august 1965, Document 3 în Zhai (1997), p. 32

[3] România a militat insistent pentru o reconsiderare a politicii SUA față de China. O discuție pe tema Chinei între Rusk și Mănescu se află la Departamentul de Stat, Secretary's Memoranda of Conversation: Lot 65 D 330. Confidential, citat în *Memorandum of Conversation*, New York, 3 decembrie 1964, amiază, Document 146 în *FRUS 1964-1968*, volume XVII, *Eastern Europe*.

[4] Pe lângă faptul că a devenit principalul promotor al dezarmării nucleare în cadrul Blocului sovietic, România a încercat să impună un aranjament de tip NATO „cu două chei" pentru a preveni lansarea de rachete nucleare sovietice de pe teritoriul aliaților. Așa cum îi explica un oficial român unui jurnalist american: „Vrem să evităm o situație de tipul Crizei Rachetelor din Cuba, în 1963, în care rachete nucleare străine ar fi putut fi acționate de pe teritoriul nostru, fără acordul nostru". Peter Grosse, „Rumania Opposes Soviet on Control of Armies", *New York Times*, 18 mai 1966, p. 2.

declara Ceaușescu la prezidiul PCR, „și noi trebuie să ne preocupăm de găsirea soluțiilor pentru a preveni extinderea acestui război".[1]

După riscurile de amplificare și escaladare nucleară, cea mai mare îngrijorare la București era stârnită de tentativele sovieticilor de a-i împinge pe vietnamezi de la spate în negocieri, în același mod în care Moscova încerca să-și impună controlul asupra politicilor aliaților și clienților săi. Astfel, la mijlocul lunii ianuarie 1966, adresându-se conducerii de partid, Ceaușescu afirma:

> Mi se pare limpede că scopul (Moscovei) este acela de a presa China și Vietnamul pentru a accepta negocierile. Ca o coincidență, acest lucru se întâmplă concomitent cu ofensiva de pace a SUA, cu vizita lui Harriman la Varșovia și la Saigon, cu vizita lui Șelepin în RDV etc. Poate că între aceste acțiuni a existat o conivență; poate că e doar o coincidență.[2]

Pentru București, acest lucru sugera genul de conivență practicat de o mare putere, care submina și chiar nega independența statelor mai mici. Românii cunoșteau deja destul de bine practica Moscovei de a organiza întâlniri cu partenerii loiali fără ca Bucureștiul să fie informat, și cu atât mai puțin invitat, întâlniri în urma cărora ceilalți membri ai Blocului încercau să-și prezinte deciziile ca fiind deja un fapt împlinit. Așa cum recunoștea un consultant sovietic, șeful Departamentului Internațional din cadrul CC al PCUS îi reunea în mod obișnuit pe omologii săi est-europeni „în secret" și „separat de delegația României, pentru a conspira" împotriva ei și pentru a-i „învăța cum să respingă" argumentele României.[3] Bucureștiul acționa sârguincios pentru a preveni impunerea oricărui „fapt împlinit", asigurându-se că Hanoiul își păstra capacitatea de decizie asupra tuturor inițiativelor

---

[1] Note de la ședința din 19 ianuarie 1966 a Prezidiului Permanent al CC al PCR, 16 ianuarie 1966, ANR, Dosarele PCR, Secția Cancelarie, 5/1966, pp. 12-13 citate în Munteanu (2012): p. 72.

[2] *Ibid.*, p. 11, citat în Munteanu (2012): p. 71.

[3] *The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1991*, The National Security Archive, 2011, 20 octombrie 1991, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB345/index.htm.

de pace izvorâte din tabăra socialistă, în ciuda preferințelor contrare ale sovieticilor.[1]

În mod paradoxal, în martie 1966, aceleași oficialități sovietice care se străduiseră să decredibilizeze România ca intermediar al SUA solicitau ajutorul Bucureștiului în discuțiile cu China obstrucționistă și pentru a convinge Hanoiul să accepte negocieri. Nivelul de frustrare al Moscovei în privința chinezilor era clar reflectat în strigătul disperat de ajutor către români lansat de membrul Biroului Politic al CC al PCUS (și fost lider KGB) Aleksandr Șelepin:

> Ne denigrează; susțin că ne-am aliat cu imperialiștii americani. Este o situație foarte dificilă. Sincer vorbind, noi nu vedem nicio posibilitate, cel puțin nu în viitorul apropiat. (...) Nu știm ce să facem. Poate ne oferiți un sfat; poate aveți niște propuneri constructive. Cât despre noi, suntem dispuși să analizăm orice propuneri. Vorbesc serios; poate aveți unele recomandări sau propuneri.[2]

Concomitent, Bucureștiul insista pe lângă conducerile altor state, inclusiv ale celor din NATO și ale țărilor neutre, să convingă Washingtonul să

---

[1] *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. N. Ceaușescu a lui I. Czesak, membru al CC al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (PMUP) și șef al Secției Relații Internaționale a CC*, 7 ianuarie 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Czesak (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 2/1966, filele 1-8; *Scrisoare a CC al PMUP către tov. Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR*, 5 ianuarie 1966 (de aici înainte: PMUP-Ceaușescu (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 5/P Ceaușescu, 5 ianuarie 1966, filele 6-7; *Răspuns către tov. Wladislaw Gomulka, prim-secretar al CC al PMUP, 26 ianuarie 1966* (de aici înainte: Ceaușescu-Gomulka (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 5/P – Ceaușescu, 26 ianuarie 1966, filele 8-9; *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a ambasadorului RS Cehoslovacia la București, Cestmir Cisar*, 17 februarie 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Cisar (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 15/1966, filele 1-8; *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a ambasadorului sovietic la București*, A.V. Basov, 24 februarie 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Basov (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 16/1966, filele 3, 19-20; și *Discuția tov. Nicolae Ceaușescu cu A.N. Șelepin la dineul oferit de CC al PCUS în onoarea delegațiilor străine la al 23-lea Congres al PCUS*, 31 martie 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Șelepin (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 28/1966, filele 1-6.

[2] Ceaușescu-Șelepin, 31 martie 1966.

renunțe la politica sa iluzorie și să informeze mai bine autoritățile americane cu privire la situația reală din Vietnam și din interiorul taberei socialiste.[1] Deși argumentele SUA erau formulate într-un limbaj rațional, în realitate, așa cum remarca la momentul respectiv subsecretarul de stat Ball, Washingtonul „urma modelul tradițional pentru negocierea cu un catâr: continuă să-i dai în cap până când va face ce vrei tu să facă".[2] În luna martie a aceluiași an, liderul PMV Le Duan a confirmat prima vizită la nivel de stat a oficialităților române la Hanoi pentru luna aprilie, vizită amânată pentru mai.[3]

Primviceprim-ministrul Emil Bodnăraș a condus delegația română la Hanoi pentru convorbirile din 6-10 mai. Încă de la sfârșitul anului 1965, românii făcuseră aluzii, pe propriul teren, la dorința de a-i vizita pe reprezentanții Vietnamului și de a discuta cu privire la oportunitatea unor eforturi diplomatice mai susținute și la avantajele negocierilor.[4] Nimic nu era ușor în această privință, după ce Moscova susținuse cu duritate „negocierile necondiționate" în februarie 1965,

---

[1] *Retranscrierea discuțiilor de la București între partea română (Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer și Corneliu Mănescu) și Maurice Couve de Murville, ministru de Externe al Franței, asupra relațiilor bilaterale, a războiului din Vietnam și asupra securității în Europa*, 28 aprilie 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Couve de Murville (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 64/1966, filele 2, 4-7; *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a domnului Mario Zagari, subsecretar de stat în Ministerul de Externe italian*, 26 mai 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Zagari (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 75/1966, filele 1-14; și *Transcrierea discuțiilor oficiale dintre partea română (președintele Consiliului de Stat Chivu Stoica și prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer) și cea iraniană (șahul Mohammad Reza Pahlavi)*, 28 mai 1966 (de aici înainte: Stoica-șahul Pahlavi (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 76/1966, filele 1-13 (și 79/1966, filele 1-14).

[2] George W. Ball, *The Past Has Another Pattern*, New York, W.W. Norton and Company, 1982, p. 405.

[3] Le Duan a explicat că plenul C.C. al PMV și participarea sa la Congresul PCUS de la Moscova amânaseră întâlnirea. ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 27/1966, filele 1-4.

[4] Vezi, de pildă, *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceaușescu și Ion Gheorghe Maurer a unei delegații guvernamentale economice din Republica Democrată Vietnam, condusă de Le Thanh Nghi, membru al Biroului Politic al CC al Partidului Muncitorilor și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RDV*, 3 ianuarie 1966 (de aici înainte: Le Thanh Nghi-Ceaușescu (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 1/1966, nr. 1, 15/01/1966.

care aminteau de prost camuflatele invitații ale americanilor la capitulare.[1] Într-adevăr, nord-vietnamezii și chinezii, în mai mare măsură, respinseseră cu insistență negocierile în fața românilor în martie, iulie și octombrie 1965, iar chinezii făcuseră referiri obsesive la faptul că sovieticii susțineau negocierile „necondiționate" și în cursul anului 1966, de parcă ar fi fost vorba de un păcat capital.[2]

Dacă delegația română a menționat posibilitatea unor eforturi politice mai ample și a negocierilor la Hanoi, ambele subiecte au fost primite cu atâta reticență, încât orice mențiune despre ele a fost eliminată din transcrierea oficială. Unul dintre principalele obiective ale vizitei fusese identificarea tuturor oportunităților de a dirija Hanoiul în direcția negocierilor. Dar, așa cum a declarat Bodnăraș în fața Comitetului Executiv al PCR la scurt timp după întoarcerea sa în țară, nu exista „nicio altă acțiune care să stârnească mai multe sensibilități și o reacție imediată decât chiar și cea mai slabă încercare de a găsi o (soluționare) mediată între (vietnamezi) și agresorii americani. Sunt dispuși să vorbească despre orice altceva, numai despre asta nu."[3]

Confruntată cu refuzul categoric al Hanoiului, delegația s-a concentrat pe chestiuni de interes comun evident: solidaritatea în cadrul Blocului, controlul național al procesului de decizie și egalitatea reală în comunitatea socialistă. Abordarea s-a dovedit una reușită pentru București. Politica externă a României era dependentă de relații relativ bune în cadrul comunității socialiste, de relații interstatale relativ pașnice și de respectul acordat de marile puteri suveranității și independenței țărilor mai mici. Hanoiul considera aceste probleme ca fiind esențiale nu doar pentru efortul de război al momentului, ci și pentru supraviețuirea țării pe termen lung. Abordarea României era deci unică în cadrul Blocului sovietic și corespundea

---

[1] Ball (1982), p. 405.

[2] Vezi, de exemplu, Ceaușescu-Zhou Enlai (1965); Audiența lui Hoang Tu (1965), Ceaușescu-Deng Xiaoping (1965); Vietnam-CC al PCR (1965); și *Transcrierea discuțiilor oficiale între delegația română condusă de Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, și delegația de partid și de stat din RP Chineză, condusă de Zhou Enlai, premier al Consiliului de Stat al RPC cu ocazia vizitei lor în România*, 15-23 iunie 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Zhou Enlai (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 87/1966, filele 12-42, 51-144.

[3] Minută a discuțiilor de la ședința Comitetului Executiv al PCR, 17 mai 1966, ora 18.00; ANR, Secția Cancelarie, Dosar 77/1966, p. 22, reprodusă în Munteanu (2012): p. 73.

extrem de bine preocupărilor vietnamezilor, fapt care le conferea românilor un anumit grad de influență asupra conducerii RDV.[1]

Pe 27 mai 1966, la șaptesprezece zile după ce delegația a părăsit RDV, viceprim-ministrul Bodnăraș l-a informat personal pe ambasadorul american, Richard Davis.[2] Bodnăraș era unul dintre cei mai influenți lideri din România, alături de Nicolae Ceaușescu și de Ion Gheorghe Maurer, și principala autoritate a țării în privința chestiunilor militare și de securitate. El i-a împărtășit ambasadorului american opinia României cu privire la conflict și la probabila reacție a vietnamezilor față de politica și inițiativele SUA, subliniind nepotrivirea dintre planurile americane și realitățile Vietnamului. Din păcate, raportul ambasadorului asupra acestei informări nu a fost inclus în *Pentagon Papers* și nu a fost reprodus de Departamentul de Stat.[3]

Intervalul de două săptămâni și jumătate dintre plecarea delegației române de la Hanoi și informarea oficialilor americani a devenit perioada standard care a caracterizat toate aceste schimburi în perioada 1966-1968.[4] În parte, întârzierea a fost cauzată de drumul de patru zile de la Hanoi la

---

[1] *Transcrierea discuțiilor cu ocazia vizitei în Republica Democrată Vietnam a delegației de partid și de stat a Republicii Socialiste România*, Hanoi, 6-10 mai 1966 (de aici înainte: Întâlnirile de la Hanoi I (1966); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 70/1966, filele 1-146; și *Transcrierea discuțiilor dintre Emil Bodnăraș, conducător al delegației de partid și de stat care a vizitat Republica Democrată Vietnam, și Zhou Enlai, prim-ministru al Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze*, Beijing, 12 mai 1966, (de aici înainte: Discuții Bodnăraș-Zhou Enlai (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe – China, Dosar 71/1966, filele 2-46.

[2] Bodnăraș-Davis (1966).

[3] Davis face referire la informări în raportul său din 23 ianuarie 1967, Document 154 în *FRUS 1964-1968, Volume XVII, Eastern Europe*. Încă nepublicat, raportul lui Davis a fost trimis Secretarului de Stat cu titlul „Bucharest 1095", 27 mai 1966 (în Department of State, Central Files, POL 27 VIET S).

[4] În cazul României, acest interval de timp varia de la două săptămâni la nouăsprezece zile. Întârzierile asociate cu vizitele la Hanoi în perioada administrației Johnson au fost următoarele: mai 1966 (17 zile), octombrie 1966 (18 zile), octombrie 1967 (14 zile), decembrie 1967 (19 zile) și ianuarie 1968 (15 zile). În *Pentagon Papers* se sugerează în mod greșit că intervalul după vizita din ianuarie 1968 a fost neobișnuit – și deci suspect – de lung, când, în realitate, a fost unul dintre cele mai scurte, în ciuda ofensivei Tet din acea perioadă. Eroarea apare ca un „ecou" în lucrările care o folosesc drept sursă. Vezi, de exemplu, „The Rumanians left Hanoi on January 28, but for some unknown reason a report on their talks was not transmitted to Washington until February 12". Hershberg (2012), p. 200.

București, prin Beijing/Nanning și Moscova. În plus, pregătirea, redactarea și expedierea informărilor adiționale oferite între timp autorităților chineze și sovietice au durat alte una sau două zile (în cazul Moscovei) ori chiar o săptămână întreagă (în cazul Beijingului). În cursul săptămânii sau al celor zece zile rămase, liderul delegației și-a completat raportul scris asupra întâlnirilor și apoi a informat conducerea superioară a PCR, care a evaluat rezultatele discuțiilor. Pașii următori au fost decișI în cadrul unor întâlniri separate ale Prezidiului și ale Comitetului Politic Executiv.

În ciuda rapoartelor din presa internațională din mai și iunie 1966, existența acestui canal nu a fost recunoscută de administrația americană la data respectivă.[1]

Pe de altă parte, *Pentagon Papers* datează deschiderea canalului românesc odată cu discuția din 22 octombrie 1966 între reprezentantul permanent al SUA la ONU în New York, Arthur Goldberg, și ministrul de Externe român aflat în vizită oficială, Corneliu Mănescu.[2] La acea dată, Bucureștiul lucra deja la problema respectivă de cel puțin un an și jumătate – de un an la cererea expresă a americanilor. Pe lângă evaluarea pozițiilor pe care se situau Hanoiul, Washingtonul și Beijingul față de negocieri, cele nouă luni precedente fuseseră destinate în mare parte încercării de a remedia răul făcut însăși ideii de negociere de eforturile anterioare ale sovieticilor de a determina Hanoiul să ia parte la negocieri în ciuda

---

[1] Așa cum am menționat, în *Pentagon Papers* s-a făcut referire la articole de presă despre eforturile României în mai-iunie 1966, în Part VI. A. („Negotiations 1965-1967: The Public Record", p. 22), dar acestea au fost apoi ignorate când a fost analizat canalul românesc, în Part VI. C. 4. Unul dintre articole raporta vizita din mai la Hanoi, Beijing și Moscova și discuțiile lui Le Duan cu Emil Bodnăraș (*Newsweek*, 6 iunie 1966). Celălalt cita eforturile românilor „de a convinge Pekinul să accepte negocierile cu SUA pe tema Vietnamului" (*Le Monde*, 31 mai 1966). Ambele erau corecte. *Pentagon Papers* au ignorat alte articole pe aceeași temă. Vezi, de pildă, William H. Stringer, „Viet Peace Bid Hinted in Romanian Visits", *Christian Science Monitor*, 13 mai 1966; David K. Willis, „Hanoi Peace Feeler in Romania", *Christian Science Monitor*, 2 iunie 1966.

[2] *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, pp. 248-250. Pentagonul se referea la dialogurile românești dintre octombrie 1966 și noiembrie 1967 numindu-le „contacte", nu „canal" continuu.

voinței sale.[1] Pe 12 august 1966, ca rezultat al dialogului său cu interlocutorii americani, cu aliații SUA, cu statele neutre și cu alți membri ai Pactului de la Varșovia cu puțin timp înainte de vizita din mai la Hanoi și după ea, Bucureștiul a solicitat o a doua întâlnire „între conducătorii de partid și de stat ai României și Vietnamului".[2]

La fel ca în octombrie 1965, ceva în dialogul americano-român de după mai 1966 a atras din nou atenția Washingtonului. Așa se face că Departamentul de Stat a cerut în august autorităților române să-l primească pe ambasadorul Goldberg pentru a discuta despre posibilele căi de soluționare pașnică a conflictului din Vietnam.[3] Românii au răspuns imediat favorabil.[4]

Inițial, deplasarea lui Goldberg trebuia să includă deopotrivă Polonia, Iugoslavia și Bulgaria. Polonezii s-au arătat însă reticenți, preferând o întâlnire la New York. Tito a refuzat direct, pretinzând că este ocupat, iar

---

[1] Oficialii de la Hanoi li s-au plâns românilor de aceste eforturi ale Blocului sovietic în mai 1965, dar încercările Bucureștiului de a-i convinge pe ceilalți membri ai Blocului că respectivele eforturi erau greșite par să fi început abia după octombrie 1965 (și mai ales din ianuarie 1966), adică după ce Rusk (și Șelepin) au solicitat ajutorul României. Vezi, de pildă, Ceaușescu-Czesak (1966); Ceaușescu-Gomulka (1966); Ceaușescu-Basov (1966); Ceaușescu-Șelepin (1966); Ceaușescu-Couve de Murville (1966); și *Extras din Protocolul nr. 41 al întrunirii Prezidiului Permanent al CC al PCR,* 28 septembrie 1966 (de aici înainte: Întrunirea Prezidiului (1966)), Document 9 în Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano-vietnamez*, București, editura Roza Vânturilor, 2008, pp. 190-191; Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, Nr. 2433, 19.10.1966.

[2] Ceaușescu-Couve de Murville (1966); Ceaușescu-Zagari (1966); Stoica-șahul Pahlavi (1966); și *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a ambasadorului Republicii Democrate Vietnam la București, Hoang Tu,* 3 iunie 1966 (de aici înainte: *Ceaușescu-Hoang Tu* (1966); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 80/1966, filele 1-5.

[3] „Comitetul de negociere" al lui Harriman a considerat util să-l informeze pe Goldberg despre „3-Track", documentul lor cu privire la negociere, „care stabilește elementele fundamentale ale viziunii noastre cu privire la problemele și posibilitățile unei soluții negociate în Vietnam" înainte de „propusa deplasare în Europa de Est". *Memorandum of Meeting of the Negotiations Committee*, Washington, 18 august 1966, 4.30 p.m., Document 212 în *Foreign Relations Of The United States*, 1964-1968, volume IV, *Vietnam*, 1966.

[4] *Notă a delegației române la a 21-a sesiune a Adunării Generale a ONU către tov. Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, Partea I: Interviul Goldberg, și Partea a II-a: Interviul Rusk,* 12 octombrie 1966 (de aici înainte: *Del Ro ONU Interviu Goldberg (1966)* și *Del Ro ONU Interviu Rusk (1966)*); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 176/1966, 10 octombrie 1966, filele,1-8 și 19-26.

Sofia, ezitând, și-a amânat răspunsul până la începutul lui septembrie.[1] Goldberg și-a exprimat disponibilitatea de a veni doar în România, dar complicații de ultim moment apărute de partea americană au blocat vizita programată în septembrie. Discuțiile între Goldberg și Mănescu au fost reluate în birourile României de la sediul ONU din New York în septembrie-octombrie. Deși Rusk și Goldberg conveniseră o posibilă reprogramare a vizitei în cadrul discuției lor din 5 octombrie cu Mănescu, avea să mai treacă încă un an înainte ca un membru de nivel înalt al „echipei de negociere" să facă deplasarea în România.

Interesant este faptul că Secretarul de Stat Rusk l-a scurtcircuitat pe Goldberg și i-a trimis mesaje direct lui Mănescu în mai, în timp ce delegația română se afla în Hanoi. Transmiterea acelor mesaje exact în timpul vizitei – mesaje care cuprindeau în esență reafirmări ale condițiilor americane pentru negocieri, menite în mod evident să influențeze termenii discuțiilor româno-vietnameze, i-ar fi conferit în mod cert României, în ochii vietnamezilor, statutul de susținător și agent american. Astfel, Ambasada României de la Hanoi a primit instrucțiuni să nu transmită mesajul către nord-vietnamezi decât după plecarea delegației.[2]

Discuțiile de la Hanoi, din mai și octombrie, au fost ieșite din comun ca urmare a frecvenței și a accesului României la nivelurile superioare ale conducerii RDV. În mai, în decurs de trei zile și jumătate, Bodnăraș și secretarul CC pentru Relații Internaționale Paul Niculescu-Mizil au participat la șase întâlniri separate, două dintre ele în cadru restrâns, dar și la o îndelungată „nonîntâlnire", de la care până și translatorii au fost excluși. Au avut loc patru întâlniri cu prim-ministrul Pham Van Dong; ministrul de Externe (și viceprim-ministru) Nguyen Duy Trinh; viceprim-ministrul Le Thanh Nghi:

---

[1] În conformitate cu documentul românesc *Notă despre discuție*, „Goldberg a afirmat că răspunsul României a fost cel mai prompt și singurul în totalitate pozitiv". Del Ro ONU Interviu Goldberg (1966).

[2] *Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe către Ion Moangă, ambasador al României la Hanoi, cu privire la discuția lui Petre Bălăceanu, ambasador al României la Washington, cu Dean Rusk, Secretar de Stat al SUA, referitoare la Războiul din Vietnam*, 10 mai 1966 (de aici înainte: *MAE către Beijing-Bălăceanu-Rusk I* (1966)), Document 2 în Niculescu-Mizil (2008), pp. 181-183; AMAE, Telegram nr. 123156 (to Hanoi from Dr VI) 10 mai 1966; și *Telegrama Ministerului Afacerilor Externe către Aurel Duma, ambasador al României la Beijing, cu privire la discuția lui Petre Bălăceanu, ambasador al României la Washington, cu Dean Rusk, Secretar de Stat al SUA, referitoare la Războiul din Vietnam.* Telegrama nr. 12 317, 10 mai 1966 (de aici înainte: *MAE către Beijing-Bălăceanu-Rusk II* (1966)), Document 292 în Budura (2005) pp. 786-787; AMAE, fond Telegrame, Pekin, vol. I, 1966, filele 141-143.

membrul în Biroul Politic Hoang Van Hoan; secretarul CC al PMV Nguyen Van Tran; ministrul adjunct al Apărării Tran Quy Hai; ministrul adjunct de Externe Hoang Van Tien: și ambasadorul RDV în România Noang Tu. Întâlnirile „în cadru restrâns" i-au inclus doar pe Pham Van Dong, Trinh și Nghi, iar discuția de la „nonîntâlnire" a avut loc în franceză, doar cu Pham Van Dong.[1]

Arhivele din România ar putea oferi detalii suplimentare, dat fiind că transcrierea reprodusă aici nu include nicio notă de la cele trei întâlniri ale delegației cu președintele Ho Chi Minh – prima în seara sosirii, când Ho și întregul Birou Politic al PMV au venit la reședința românilor; cea de-a doua când Ho a participat la o recepție oferită de români; și cea de-a treia în cursul unui dineu de 4-5 ore organizat în onoarea lor la reședința lui Ho Chi Minh, înainte de plecarea delegației.[2] Lipsesc de asemenea din transcriere discuțiile particulare între ministrul român al Apărării, Ion Ioniță, și omologul său vietnamez, generalul Vo Nguyen Giap. Transcrierea face însă referire la intenția românilor de a furniza armele și echipamentele pentru dotarea unui batalion vietnamez.[3]

Pe lângă nivelul înalt la care au avut loc, întâlnirile din octombrie 1966 au avut un caracter extraordinar și pentru că Beijingul și, într-o măsură mai mică, Hanoiul au descurajat inițial intenția românilor de a le organiza. În urma solicitării din partea vietnameză, vizita din octombrie a premierului Ion Gheorghe Maurer, însoțit de Paul Niculescu-Mizil, nu numai că a avut un caracter neoficial, ci a fost și incognito.[4]

---

[1] Întâlniri Hanoi I (1966); Bodnăraș-Zhou Enlai (1966).

[2] Bodnăraș-Zhou Enlai (1966).

[3] Întâlniri Hanoi I (1966).

[4] *Telegrama Ministerului Afacerilor Externe către Ambasada României la Beijing cu privire la escala în Beijing a delegației guvernamentale române conduse de Emil Bodnăraș la întoarcerea din vizita în RD Vietnam*, Telegrama nr. 12 285, 26 aprilie 1966 (de aici înainte: *MAE către Beijing-vizita Bodnăraș* (1966)), Document 291 în Budura (2005), p. 785; AMAE, Fond Telegrame, Pekin, vol. 1, 1966, pagină nenumerotată; *Memorandumul discuției dintre Ion Gheorghe Maurer, președinte al Consiliului de Miniștri al RS România, și Hoang Tu, ambasador al RD Vietnam*, 10 septembrie 1966 (de aici înainte: *Maurer-Hoang Tu* (1966)), Document 8 în Niculescu-Mizil (2008), p. 188; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 118/1966, filele 26-28. Vizita, „incognito a unei delegații a RS România conduse de Ion Gheorghe Maurer și Paul Niculescu-Mizil în RD Vietnam pentru un schimb de opinii cu privire la situația din Vietnam" fusese aprobată pe 12 septembrie 1966, la întrunirea Prezidiului CC al PCR. Vezi Extras din Protocolul nr. 39 al întrunirii Prezidiului Permanent al CC al PCR, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, nr. 2176, 21.09.1966; reprodus ca Document 7 în Niculescu-Mizil (2008), p. 187.

În ciuda evenimentelor prealabile, care nu prevedeau nimic bun, delegația a fost condusă, imediat după sosire, direct la reședința președintelui Ho Chi Minh, care în prima seară a oferit un dineu în onoarea oaspeților. Ca un semn de mare respect, președintele Ho i-a însoțit pe membrii delegației la aeroport, la plecarea acestora. Odată reveniți la București, Niculescu-Mizil a raportat Comitetului Politic Executiv al CC al PCR că, în ciuda naturii sale informale, protocolul cu care a fost primită delegația română l-a depășit pe cel pe care vietnamezii l-au pus în practică la prima vizită oficială în țara lor a premierului cehoslovac, care luase sfârșit cu puțin înainte de sosirea lor.[1]

Maurer și Niculescu-Mizil s-au întâlnit, pentru două zile de discuții intense, cu Pham Van Dong, Trinh și cu șeful Secției Relații Externe din cadrul CC al PMV (și fost ministru de Externe) Xuan Thuy. Remarcabil a fost schimbul de idei în trei runde dintre cele două părți, asupra oportunității negocierilor. Fiecare rundă începuse cu afirmația vietnamezilor că negocierile erau imposibile și inadecvate în acel moment, afirmație urmată de explicațiile românilor cu privire la motivele pentru care negocierile ar fi trebuit acceptate și apoi de concesiile vietnamezilor cu privire la acuratețea, logica și caracterul convingător al argumentelor aduse de români, această succesiune fiind reluată la runda următoare. În cursul ambelor vizite, din mai și din octombrie, vietnamezii și-au reunit Biroul Politic după prima serie de prezentări pentru a discuta despre argumentele aduse de România și pentru a formula răspunsul în vederea următoarei etape a discuțiilor.[2]

Pe 5 octombrie 1966, Secretarul de Stat al SUA Rusk s-a întâlnit cu ministrul de Externe Mănescu pentru a discuta pe diverse teme și, în primul

---

[1] *Transcrierea discuțiilor avute de tov. Ion Gheorghe Maurer și Paul Niculescu-Mizil și delegația în RD Vietnam*, 3-4 octombrie 1966 (de aici înainte: Întâlniri Hanoi II (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, 127/1966, Dosar nr. 3345, 31.XII.1966, filele 1-110; *Transcrierea discuțiilor cu reprezentanții RP Chineze și ai PCUS cu ocazia întoarcerii tov. Ion Gheorghe Maurer și Paul Niculescu-Mizil din RD Vietnam (Partea a II-a – Moscova)*, 4-5 octombrie 1966 (de aici înainte: *Maurer-Moscova (1966)*); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 129/1966, filele 22-32; *Protocolul nr. 34 al întâlnirii Comitetului Politic Executiv*, 11 octombrie 1966 (de aici înainte: *CPEx (1966))*, Document 10 în Niculescu-Mizil (2008), pp. 191-120; și *Transcrierea convorbirilor la CC al PCR cu delegația PMV (Nguyen Duy Trinh)*, 21 noiembrie 1966 (de aici înainte: *Ceaușescu-Trinh (1966)*); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 150/1966, nr. 2925, 14/XII/1966.

[2] Întâlniri Hanoi I (1966); Întâlniri Hanoi II (1966); și CPEx (1966).

rând, despre Vietnam. Întâlnirea nu este menționată în *Pentagon Papers*, fapt oarecum surprinzător dat fiind că a fost un dineu semi-public, în onoarea ministrului de Externe român, găzduit de Rusk în apartamentul său din hotelul Waldorf Astoria din New York. Seria documentară Foreign Relations of the United States a Departamentului de Stat a omis, de asemenea, secțiunea despre Vietnam, publicând doar „partea a IV-a din VI", care se referă la relațiile economice bilaterale.[1] Din fericire, secțiunea despre Vietnam este disponibilă și în nota despre discuții a românilor.[2]

Din motive rămase încă neexplicate, informarea premierului Maurer referitoare la vizita din octombrie la Hanoi i-a fost înaintată direct ambasadorului Goldberg la New York, nu prin intermediul Ambasadei SUA de la București. Documentul nu este disponibil încă în arhivele românești (și nu e publicat în FRUS), dar o parte a raportului american cu privire la această informare este reprodusă în *Pentagon Papers*.[3] Fragmentele menționate încep însă cu răspunsul SUA la punctul „4" (și se încheie cu puncte de suspensie), care exclude prezentarea românească a discuțiilor cu liderii RDV.[4]

Șapte dintre documentele care se referă la discuțiile din mai și octombrie au fost identificate până în prezent în arhivele românești. Acestea includ transcrieri ale ambelor documente menționate mai sus, informările de după întâlniri adresate liderilor chinezi și sovietici, informarea oferită de Bodnăraș ambasadorului SUA la București după vizita din mai și discuția din Prezidiul Permanent al CC al PCR cu privire la vizitele din octombrie

---

[1] Vezi *Memorandum of Conversation*, New York, 5 octombrie 1966, 8 p.m., Document 153 în *Foreign Relations of the United States, 1964-1968* volume XVII, *Eastern Europe*. Cele cinci secțiuni nepublicate se referă la „Romanian-German relations, East-West relations, Vietnam, Manescu's travel, peacekeeping, and Cyprus" și se află la Departamentul de Stat, Conference Files: Lot 66 D 347, CF 85. Confidential.

[2] Del Ro ONU Interviu Rusk (1966).

[3] „USUN New York 1777 to SecState (SECRET-NODIS), 22 octombrie 1966, Refs: USUN's 1764 și Deptel 691440" în *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, pp. 248-249. Este posibil ca raportul lui Goldberg referitor la informarea oferită de români să fi precedat cu câteva zile telegrama USUN 1777, dată fiind referirea la o telegramă anterioară – USUN 1764 –, care nu e reprodusă nici în *Pentagon Papers* și nici în FRUS.

[4] *Ibid.* Bucureștiul le-a comunicat italienilor unele dintre concluziile sale pe 20 octombrie. În *Pentagon Papers* este reprodus doar un fragment sumar dintr-o telegramă care informa Ambasada SUA la Manila despre contact și îl data în mod greșit pe 22 octombrie 1967 (p. 250). Raportul italian integral poate fi găsit în Document 279 din *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1964-1968, volume IV, Vietnam 1966.*

la Hanoi, Beijing și Moscova.[1] Ceaușescu discutase de asemenea cu viceprim-ministrul Le Thanh Nghi la București, în ianuarie și septembrie, despre nevoia implicării mai active a Vietnamului de Nord în diplomație.[2] Alte dialoguri au avut loc cu ambasadorul RDV la București.[3]

Autoritățile române au discutat, totodată, pe larg cu ministrul de Externe vietnamez Trinh la Congresul Partidului Muncitorilor din Albania, de la Tirana (1-8 noiembrie), unde România a fost singura țară din Blocul sovietic care a participat. Un alt prilej în acest sens au avut la Congresul Partidului Comunist Bulgar de la Sofia (14-19 noiembrie). Până la data întocmirii acestei lucrări, nu sunt disponibile înregistrări ale discuțiilor româno-vietnameze de la Tirana și Sofia, dar este cunoscut faptul că Trinh și-a modificat programul în cursul acestor dialoguri pentru a include o vizită de trei zile la București, ceea ce sugerează că discuțiile au fost extinse.

Interesant este că, deși Pham Van Dong i-a informat în octombrie pe români cu privire la intenția polonezilor de a vizita Vietnamul în noiembrie, Trinh pare să fi preferat să nu-l informeze pe ministrul de Externe polonez că va face o astfel de vizită neprogramată în România, cu toate că cei doi discutaseră pe teme similare cu mai puțin de 48 de ore înainte de plecare.[4] În timpul unei opriri anterioare la Moscova, în drum spre congresul din Bulgaria, pe 12 noiembrie, Trinh a refuzat să dea curs insistențelor lui Gromîko de a

---

[1] Întâlniri Hanoi I (1966); Bodnăraș-Zhou Enlai (1966); Bodnăraș-Davis (1966); Întâlniri Hanoi II (1966); Maurer-Beijing (1966); Maurer-Moscova (1966); și CPEx (1966).

[2] Le Thanh Nghi-Ceaușescu (1966); și *Transcrierea primirii la CC al PCR a delegației economice guvernamentale a RD Vietnam, conduse de tov. Thanh Nghi, membru al Biroului Politic al CC al Partidului Muncitorilor din Vietnam*, 21 septembrie 1966 (de aici înainte: Le Thanh Nghi-CC al PCR (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 119/1966, filele 1-18.

[3] Audiența lui Hoang Tu (1965), Ceaușescu-Hoang Tu (1966); și Maurer-Hoang Tu (1966).

[4] *Polish cable from Sofia, Bulgaria, reporting on conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh*, 19 noiembrie 1966, Document 7 și *Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh leader*, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 8 în *Cracking a Vietnam War Mystery: Evidence from James G. Hershberg, Marigold: The Lost Chance for Peace in Vietnam* (Stanford University Press/Wilson Center Press, ianuarie 2012), National Security Archive Electronic Briefing Book no. 369, 15 ianuarie 2012, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB369/#_ftnref22.

acorda o atenție sporită posibilității negocierilor. Totuși a admis că Hanoiul va adopta o atitudine mai agresivă atât în plan militar, cât și politic.[1]

De la Sofia, Trinh a plecat la București pentru discuții între 21-23 noiembrie. În cadrul convorbirilor de pe 21 noiembrie, Ceaușescu, Maurer, Bodnăraș și Niculescu-Mizil au repetat toate argumentele folosite în octombrie și au adăugat unele noi care, după părerea lor, subliniau că acceptarea negocierilor era o chestiune urgentă, a cărei amânare ar fi avut repercusiuni negative asupra intereselor Vietnamului. La fel ca în octombrie, Trinh a recunoscut logica și acuratețea argumentelor românești. De data aceasta însă, refuzul său inițial de a-și asuma o asemenea abordare a fost temperat de asigurările date românilor că recomandările acestora aveau să fie puse în practică „în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat".[2]

Prin ce anume era unică abordarea românească?

Spre deosebire de toți ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia, România avea o perspectivă comună cu Vietnamul cu privire la (1) controlul național independent asupra politicii externe și a celei de securitate, (2) „războiul popular" și (3) relațiile cu China. Concomitent, Bucureștiul învățase câteva lecții utile din experiența sa ca intermediar între Moscova și Beijing la începutul anilor '60, învățăminte care îi folosiseră în eforturile sale ulterioare. Printre acestea era importanța pe care o aveau chiar și cei mai mărunți pași spre dezangajarea militară și valoarea oricăror ameliorări, fie ele modeste și temporare, ale atmosferei generale, chiar și atunci când situația părea lipsită de speranță.

Românii au constatat cât de important era să înțeleagă faptul că medierea realizată de statele mici diferea mult față de abordările țărilor mai mari. În lipsa mijloacelor de a impune un compromis, unica abordare eficientă aflată la dispoziția statelor mici era aceea de a ajuta părțile beligerante să-și recunoască propriul interes într-o soluție negociată. Și extrem de important era ca ele să recunoască dacă au interese proprii în lansarea în respectivul efort. Bucureștiul nu oferea „pachete" de pace sau planuri detaliate, ci

[1] Hershberg (2012), p. 219.

[2] Ceaușescu-Trinh (1966).

identifica paşi mărunţi de îmbunătăţire a comunicării şi înţelegerii între părţile aflate în conflict, cu scopul de a le determina să se aşeze faţă în faţă şi să identifice ele însele deosebirile de vederi esenţiale, ocolind astfel inevitabilul efect distorsionant al intermediarilor.

Deşi a fost percepută ulterior în mod greşit ca exploatând diferenţele între SUA şi URSS, dar şi pe cele dintre RP Chineză şi URSS, politica României avea în realitate un obiectiv diametral opus.[1] Ideea fundamentală şi convingerea aflate la baza ei era aceea că, dacă toate statele erau reunite la aceeaşi masă a discuţiilor, niciunul nu le putea domina pe celelalte. Bucureştiul nu vedea deloc cu ochi buni acele state care îşi urmăreau interesele prin încurajarea tensiunilor dintre alte ţări şi încerca în mod constant să împiedice marile puteri cu care dorea să aibă relaţii funcţionale şi prieteneşti să adopte o asemenea abordare.

Desigur, aceasta era procedura operaţională standard în competiţia dintre marile puteri, fie că era numită „exploatarea contradicţiilor" dintre state (sau dintre lideri şi societatea lor), aşa cum o făcea URSS, sau „diferenţiere", aşa cum obişnuiau să o numească SUA şi China. Această tactică fusese folosită în mod clar de toate cele trei ţări în perioada rupturii sino-sovietice, în vreme ce România depunea eforturi titanice de îmbunătăţire a relaţiilor dintre ele. După spusele liderului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej:

> Ţările capitaliste consideră că înrăutăţirea relaţiilor dintre China şi Uniunea Sovietică este elementul fundamental. Ele au aşteptat îndelung această situaţie, şi-au dorit-o şi încă şi-o doresc, şi ar fi o prostie să n-o dorească. Lucrurile evoluează în această direcţie.[2]

Ceilalţi membri ai Blocului urmau calea dictată de Moscova, de „exploatare a contradicţiilor", aceeaşi practică de utilizare a tensiunilor dintre

---

[1] Se poate ca la originea erorii să fi stat dezinformările sovietice, dar această interpretare greşită a continuat graţie atrăgătorului raţionament conform căruia mediatorii ar beneficia de pe urma tensiunilor şi a conflictelor, şi chiar ar avea nevoie de ele – întrucât altfel nu ar mai fi necesari.

[2] „Întrunirea Biroului Politic al CC al PMR, 30-31 martie 1964 (30 martie 1964)", reprodusă ca *Protocol of Two Meetings of the Politburo of the Romanian Workers' Party*, prin amabilitatea Parallel History Project on European Cooperation (PHP), www.php.isn.ethz.ch, cu permisiunea Center for Security Studies at ETH Zürich pentru reţeaua PHP (de aici înainte: PHP), p. 20

state în scopul realizării propriilor interese fiind adoptată de conducerile întrucâtva independente în gândire ale Iugoslaviei, Albaniei și Coreei de Nord, ceea ce le conferea statutul de „aliați" problematici ai Bucureștiului și evidenția caracterul cu adevărat unic al politicii externe a României în cadrul comunității socialiste. S-a dovedit că această insistență continuă asupra principiilor, ridiculizată de Moscova, avea scopuri cât se poate de practice. Așa cum explicase Gheorghe Gheorghiu-Dej în martie 1964 la ședința Biroului Politic cu privire la ruptura sino-sovietică:

> Dacă examinăm lucrurile îndeaproape, nu putem decât să conchidem că această luptă, această acutizare a diferendelor, este convenabilă pentru Kim Il-Sung, la fel ca pentru albanezi și pentru iugoslavi. (...) Să nu ne amăgim; coreenii sunt interesați ca lupta dintre cele două mari puteri să continue; pe baza acesteia își fac ei calculele meschine. (...) Kim Il-Sung spune: să-i lăsăm pe cei doi leviatani să se bată între ei. Eu nu cred că această atitudine este principială sau corectă; este o atitudine dictată de interese înguste. Am remarcat același mod de abordare în rândul iugoslavilor. Trebuie să faci pace, dar nu pe spinarea altora, fiindcă, din nefericire, același lucru ți se poate întâmpla și ție.[1]

La fel ca și ceilalți membri ai conducerii PCR, Maurer s-a arătat de acord:

> Cât despre Kim Il-Sung, nu poți pune bază pe nimic din ce spune el. El zice: „noi suntem împotriva polemicilor publice", dar, după ce am plecat, a publicat materiale polemice. (...) Kim Il-Sung fusese de acord cu încetarea polemicii, fusese de acord cu acțiunile noastre, dar pe urmă a continuat și a publicat articolele polemice. Se vede cât de „sincer" a fost.[2]

(1) Politici externe și de securitate independente versus subordonate

Politica externă și de securitate independentă îi conferise deja României, în 1963, un loc unic în cadrul Blocului sovietic. În acel an, spre exemplu,

[1] *Ibid.*, pp. 26, 29.
[2] *Ibid*, pp. 19, 26.

Bucureștiul anunțase Washingtonul că dezaproba amplasarea de rachete sovietice în Cuba și că nu avea să ia parte la operațiuni militare ofensive ale URSS împotriva SUA sau împotriva NATO; împiedicase încercarea Moscovei de a primi Mongolia în Pactul de la Varșovia și a extinde responsabilitățile militare ale alianței până la granița chineză; și încheiase un acord economic cu Germania de Vest, despre care Kremlinul susținea că este principala amenințare și sursă de instabilitate în Europa.[1] Deși negau în mod public orice diferențe serioase de opinii comparativ cu aliatul lor mai mic și răspândeau rapoarte false conform cărora România era „calul lor troian", deja în 1964 oficialii sovietici recunoșteau, în particular, că România „își urma drumul propriu", opunându-se unor politici importante ale Kremlinului în cadrul Blocului și, de asemenea, la nivel internațional.[2]

Pe lângă presiunile de ordin politic, economic și de propagandă, semnalele trimise de Moscova iscau îngrijorări considerabile pe motiv că s-ar pregăti o intervenție militară sovietică ori a Blocului sovietic, determinând astfel Bucureștiul să solicite asistență economică și militară din partea Chinei.[3]

---

[1] Vezi „Criza din Cuba: Zorii unei politici de securitate independente (1962-1966)", capitolul 2 în acest volum.

[2] Vezi, de pildă, Brejnev în Raport asupra politicii externe a URSS și lupta pentru unitatea mișcării comuniste, la a XXIII-a Plenară a CC al PCUS, 12-13 decembrie 1966, Arhiva rusă de stat pentru istoria contemporană (*Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Noveishei Istorii*: RGANI), Moscova, Fond 2, opis 3, delo 45, pp. 32-33. Pentru cele 16 puncte principale referitoare la disensiunile sovieto-române și pentru reacția sovietică în iulie 1964, vezi Documentele 3-7 în Larry L. Watts, *Romanian Security Policy and the Cuban Missile Crisis*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Cold War International History Project e-Dossier no. 38, februarie 2013, https://www.wilsoncenter.org/publication/divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet-informal-controls-1963.

[3] *Notă asupra discuțiilor dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR și președinte al Consiliului de Stat al RP Române, și Liu Fang, ambasador al RP Chineze la București, referitoare la relațiile bilaterale și la conflictul ideologic sovieto-chinez*, 5 iunie 1964, Snagov, Document 219 în Romulus Ioan Budura, *Politica independentă a României și relațiile româno-chineze, 1954-1975: Documente*, București, Arhivele Naționale, 2008 și *Relațiile româno-chineze, 1880-1974: Documente*, București, Ministerul de Externe și Arhivele Naționale, 2005, pp. 472-476. Beijingul acceptase în iulie să le furnizeze românilor echipamente militare. ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 93/1963, filele 41-53. Vezi și Elena Dragomir, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change Towards the Soviet Union, 1960-1964*, Helsinki, Disertația la Universitatea din Helsinki, 2014, pp. 169, 174, 191.

În scurt timp, adresându-se celorlalți membri ai Blocului, Brejnev avea să spună că România era „obstacolul fundamental în calea noastră".[1] Așa cum anticipase CC al PCUS, în următoarele decenii opoziția avea să devină din ce în ce mai puternică.[2] În ciuda dezinformărilor permanente care susțineau că România era un „cal troian", iar independența ei era doar una de fațadă, în anii '60 comunitatea serviciilor de informații americane – la fel ca presa internațională – erau conștiente de faptul că România pornise pe o cale proprie.[3]

Această independență încăpățânată îi asigura pe reprezentanții altor state că România nu acționa, în relațiile cu ei, ca un „mandatar" al sovieticilor. La polul opus, încă de la sfârșitul anilor '50, conducerile tuturor celorlalți membri ai Pactului de la Varșovia acceptaseră să-și subordoneze politicile externe și de securitate celor ale Uniunii Sovietice.[4] Cu excepția României, niciun membru est-european al Blocului comunist nu punea în aplicare inițiative politice fără a obține mai întâi aprobarea sovieticilor și niciunul dintre ei nu a adoptat vreodată o poziție în domeniul politicii externe și de securitate contrară dorințelor sovietice.[5]

---

[1] *Record of the Meeting between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea (Including Discussion on China)*, 2 august 1971, pp. 40-43, în Christian Nuenlist și Anna Locher, editori, „China and Eastern Europe from the 1960s to the 1980s: International Conference, Beijing, 24-26 March 2004", PHP. Comitetul Central al PCUS fusese instruit să se arate „vădit pozitiv cu privire la Polonia și Ungaria" și să trateze România ca pe o „oaie neagră". *The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1973*, 16 aprilie 1973, National Security Archive, 2013, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB430/.

[2] Pentru evaluări similare în mandatul lui Iuri Andropov, vezi Documentele 1-5 în Watts (2012a),http://www.wilsoncenter.org/publication/ e-dossier-no-29-the-soviet-romanian-clash-over-history-identity-and-dominion.

[3] De exemplu, propunerea de reformă a României a fost discutată detaliat în numerele succesive din *New York Times* din 14-18 și 22 mai 1966. Vezi și *The Times* (Londra), 16 mai 1966.

[4] Albania a rupt relațiile cu Pactul în 1961, înainte ca acesta să devină o alianță militară funcțională, boicotându-i întrunirile ulterioare până când s-a retras oficial din alianță, în 1968. Deși liderii militari cehoslovaci începuseră să lanseze inițiative de securitate independente, cu implicații majore pentru politica externă, în timpul Primăverii de la Praga, în 1968, regimul Dubcek a renunțat la acest lucru.

[5] Subordonarea în fața Moscovei a politicilor externe și de securitate ale Poloniei, Ungariei, Cehoslovaciei, RDG și Bulgariei este documentată în Anna Locher, „Shaping the Policies of the Alliance: The Committee of Ministers of Foreign Affairs of the Warsaw Pact, 1976-1990" mai 2002, și Christian Nünlist, „Cold War Generals: The Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969-1990", mai 2001, PHP. Această subordonare a început să se reducă în mod serios abia în 1989.

Politica României nu era doar independentă, ci tindea totodată să insufle viață unei serii de principii muribunde pe care Moscova le inclusese în tratatul original din 1955, aflat la baza Pactului de la Varșovia (reafirmate în declarația Moscovei din 1960), referitoare la deplina egalitate a tuturor membrilor alianței, la neamestecul în treburile interne și la respectarea suveranității și independenței statale. În aprilie 1964, Bucureștiul a susținut aceste principii ca fiind baza unui „nou tip de relații" în tabăra socialistă, consacrându-le ca politică națională și fundament al tuturor relațiilor externe ale României, indiferent de ideologie ori de „orânduirea socială".[1] Conform Declarației:

> Fiecare stat are datoria sacră de a-și aduce contribuția la diminuarea tensiunilor internaționale și la reglementarea problemelor interstatale prin intermediul negocierilor. Principiul coexistenței pașnice în rândul statelor cu sisteme sociale diferite este baza politicii externe a țărilor socialiste. Acest principiu implică soluționarea controverselor prin negociere, fără a se recurge la război, pe baza recunoașterii dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, a respectării suveranității și integrității teritoriale a statelor, a deplinei egalități și a neamestecului reciproc în treburile interne. (...)
>
> Experiența ne-a arătat că oamenii de stat care renunță la limbajul amenințărilor și dau dovadă de realism, înțelepciune, răbdare și perseverență, pot găsi, prin negociere, soluții reciproc acceptabile la cele mai spinoase și mai complicate probleme ale relațiilor interstatale. Negocierea pe această bază cu oricare țară capitalistă, cu scopul de a căuta soluții la problemele existente și de a îmbunătăți relațiile dintre state, nu implică în niciun caz renunțarea la principii; dimpotrivă, înseamnă servirea intereselor păcii.[2]

---

[1] „Declarația de independență", exprimată în cadrul unei solicitări oficiale adresate Beijingului și Moscovei de a pune capăt polemicii dintre ele, avea titlul oficial *Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român cu privire la problemele Internaționalei Comuniste și ale mișcării muncitorești. Scînteia*, 26 aprilie 1964.

[2] După 1989, în România au apărut numeroase studii pe această temă, pe baza documentelor din arhive. Printre ele: Mihai Croitor, *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej și geneza declarației din aprilie 1964*, Cluj-Napoca, editura Mega, 2012; Vasile Buga, editor, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice: Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, 2012; Florian Banu și Liviu Țăranu, *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București": Cum s-a adoptat „Declarația de independență" a României?*, București, Editura Enciclopedică, 2004; și Dan Cătănuș, *Între Beijing și Moscova: România și conflictul sovieto-chinez*, București, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, 2004.

Aceasta nu era doar o declarație oficială, între altele mii, și nici o contribuție propagandistică la „politica de pace sovietică", ci era o revizuire fundamentală a politicii externe a României, pregătită timp de câțiva ani.[1] Declarația fusese comunicată tuturor comitetelor și liderilor de partid locali și constituia o linie directoare pentru toți diplomații români de peste hotare.[2] Avea să fie, totodată, una dintre principalele surse de susținere populară a regimului și de prestigiu internațional al României în următorii 25 de ani.

România se baza pe acest „nou cod de principii internaționale" pentru a combate încercările Moscovei de a crea organisme supranaționale, de a-și asuma rolul de „centru conducător" și de a impune controlul sovietic asupra Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc (CAER) și asupra Pactului de la Varșovia. Spre exemplu, Declarația stipula că: „Nu există și nu pot exista un partid «părinte» și partide «fii», nici partide «superioare» sau «subordonate»; există o mare familie a partidelor comuniste și muncitorești egale în drepturi; niciun partid nu are și nu poate avea o poziție privilegiată, niciunul nu-și poate impune gândirea sau opiniile asupra celorlalte partide."[3] Mai mult, Bucureștiul nu se sfia să-și împărtășească experiențele din această confruntare cu colegii vietnamezi și chinezi.[4]

Pentru Hanoi, abordarea era destul de atrăgătoare, deoarece se confrunta cu presiuni similare din partea Moscovei și a Beijingului deopotrivă, păstrând în același timp o independență a politicii ca o valoare la care nu era dispus să renunțe. Așa cum nota Pham Van Dong:

> Încercăm să avem cele mai bune relații cu aceste două mari partide. Dar suntem de acord că trebuie să facem chiar mai mult în acest sens. Vom discuta mai des despre acest lucru într-un mod serios. Probabil aceasta este cea mai importantă chestiune. Pentru noi este

[1] Deși este posibil ca aspecte ale acestei schimbări să fi fost luate în calcul chiar înainte de moartea lui Stalin, motivele principale ale enunțării și publicării ei au fost încercările sovietice de exercitare a unui control mai strâns asupra economiilor și a forțelor armate ale membrilor Blocului est-european la începutul anilor '60 și în perioada Crizei Rachetelor din Cuba. Vezi, de pildă, Watts (2013a), http://www.wilsoncenter.org/publication/romania-security-policy-and-the-cuban-missile-crisis.

[2] Referitor la importanța Declarației ca linie directoare pentru oficialii români, vezi Banu și Țăranu (2004), pp. 44-277. Vezi și Dragomir (2014), pp. 159-160.

[3] *Scînteia*, 26 aprilie 1964.

[4] Fang-Bodnăraș (1965); Întâlniri Hanoi I (1966), Bodnăraș-Zhou Enlai (1966); și Întâlniri Hanoi II (1966).

extrem de importantă. N-aș merge chiar atât de departe, încât să spun că e vitală, fiindcă noi suntem cei care ne decidem soarta, dar oricum este foarte importantă.[1]

În mod repetat, Bucureștiul a intervenit pe lângă Moscova și Beijing cu privire la consecințele nefaste pe care ruptura sino-sovietică le-ar putea avea asupra soluționării conflictului din Vietnam și asupra intereselor Vietnamului. Așa cum îi explica Maurer lui Kosîghin în octombrie 1966:

Ar trebui să fie bine înțeles că lupta Vietnamului se bazează în principiu pe doi piloni externi: voi și China. Voi, fiindcă aveți posibilitățile materiale de a-i susține substanțial și, totodată, dispuneți de posibilitățile politice; China – fiindcă se află unde se află și nimic nu poate intra în Vietnam decât prin China. (...)

Astfel, ei sunt obligați să ia în considerare și să cântărească, ori de câte ori vor să facă un anumit lucru, modul în care vor acționa așa încât să nu strice ceva. Spre exemplu, eu am doi prieteni. Viața mea depinde de ei, dar cei doi nu se înțeleg deloc. Și când fac ceva, trebuie s-o fac în așa fel încât să nu-l supăr nici pe unul, nici pe celălalt.[2]

Pentru București, asigurarea independenței țărilor mici și mijlocii era necesară pentru o evoluție sănătoasă a comunității internaționale. Românii credeau că statele mai mici abordau în general relațiile internaționale în mod mai înțelept decât marile puteri, deoarece acordau o atenție mai mare consensului și compromisurilor, dat fiind că nu aveau mijloacele care să le permită să se gândească măcar la ideea de a-și impune politicile asupra altora. Așa cum îi explica prim-ministrul Maurer ministrului de Externe olandez (și, ulterior, secretarul general al NATO cu cele mai îndelungate state de serviciu) Joseph Luns:

Voi vorbi deschis. Când ești puternic, îți permiți luxul de a te comporta câteodată în mod necontrolat. Când ești mic și slab însă, nu poți să faci așa ceva. Trebuie să fii inteligent, fiindcă dacă nu ești inteligent și prudent, vei plăti, și vei plăti scump. Din această cauză,

[1] Întâlniri Hanoi I (1966).

[2] Maurer-Moscova (1966).

într-o măsură foarte mare, viitorul omenirii va fi dictat și decis de inteligența și de spiritul de hotărâre pe care le vor demonstra țările mici, fiindcă ele vor fi cele care vor găsi cele mai flexibile și mai rezonabile modalități, dat fiind că nu au forța de a le impune, în vreme ce alții pot recurge la forță.[1]

Bucureștiul nu era singurul care nutrea această convingere. Logica în conformitate cu care țările mici și vulnerabile aveau nevoie să se comporte mai înțelept era inatacabilă, deși nimic nu garanta că va fi aplicată. Așa cum replicase Luns: „Aveți dreptate că, prin natura lucrurilor, noi trebuie să fim mai înțelepți decât statele mari". Această logică, rodul experienței câștigate de o țară care, la fel ca Vietnamul, era situată la granița imperiilor și în calea invaziilor, atrăsese de asemenea atenția și interesul oficialităților de la Hanoi.

Deloc mai prejos era rețeaua deja extraordinar de vastă de relații internaționale pe care Bucureștiul și le crease urmând această politică. Ochii și urechile românilor absorbiseră multe în cursul numeroaselor vizite și consultări care formaseră o parte esențială a politicii sale externe energice și proactive. Deja la mijlocul anilor '60, Bucureștiul devenise un mijlocitor valoros, folosindu-și deseori experiența și „bunele oficii" pentru a facilita îmbunătățirea relațiilor dintre terțe părți aflate în conflict și stabilirea de relații acolo unde acestea nu existaseră înainte. Așa cum se exprimase premierul nord-vietnamez: „Sunteți o țară bine plasată pentru a avea relații vaste și a cunoaște mai bine opiniile unora sau ale altora, ceea ce vă permite să oferiți idei și sugestii de pe urma cărora noi putem să profităm".[2]

(2) Război de coaliție versus război popular

România era, de asemenea, în dezacord cu celelalte state din cadrul Blocului și în acord cu Vietnamul cu privire la strategia și tacticile „războiului popular". Deși țara era membră a Pactului de la Varșovia, conducerea

---

[1] *Transcrierea primirii la tov. Ion Gheorghe Maurer a ministrului de Externe al Olandei, Joseph Luns*, 13 ianuarie 1967 (de aici înainte: *Maurer-Luns* (1967)), ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 2/1967, filele 1-13.

[2] Întâlniri Hanoi II (1966).

de la București îi declarase președintelui Kennedy în 1963 că nu va participa la nicio ofensivă inițiată de sovietici și apoi și-a încetat orice participare majoră la exercițiile militare din cadrul Pactului, reducând constant, în anii '60, măsura în care unitățile sale militare erau instruite pentru operațiunile coaliției și puse la dispoziția acestora. În 1966, Bucureștiul a început să-și construiască propria industrie de apărare adecvată strategiei sale privind războiul popular, oricum neavând de ales, dat fiind că Moscova încetase să-i furnizeze echipament militar greu (chiar și contra cost).

Strategia privind războiul popular era extrem de prost privită de URSS deoarece încuraja orientările independente, care periclitau controlul exercitat de Moscova asupra armatelor naționale din cadrul Pactului de la Varșovia, și contracara strategia sovietică de război de coaliție. Armatele limitate la operațiuni pe teritoriul propriu (mai mult sau mai puțin) deveniseră indisponibile pentru desfășurări și operațiuni regionale sau extinse. O asemenea strategie submina misiunea de „proiecție a forței"[1] pe care autoritățile militare sovietice încă intenționau s-o folosească în cadrul Pactului de la Varșovia la începutul anilor '60.[2]

Chiar și atunci când erau interesați de strategiile de apărare a teritoriului național, ceilalți membri ai Blocului erau dependenți de strategia militară, instruirea, recrutarea, echipamentele sovietice etc.[3] Acceptând controlul sovietic asupra politicii lor militare și de apărare, dar și instruirea în URSS a ofițerilor lor superiori, ceilalți membri ai Blocului adoptaseră totodată percepțiile și ideile preconcepute ale Moscovei. În consecință, ofițerii lor de rang superior vorbeau deseori la fel ca omologii sovietici, iar rapoartele lor oglindeau fidel linia dictată de Moscova, anume că vietnamezii subestimau drastic forța, eficacitatea și hotărârea SUA, supraestimându-și în schimb propriile succese, capacități și forța de rezistență.

---

[1] Termen care definește extinderea capabilităților militare ale unei țări dincolo de granițele ei geografice. (n.trad.)

[2] Vezi, de pildă, Francis Fukuyama, *Soviet Civil-Military Relations and the Power Projection Mission*, R-3504, Santa Monica, RAND, aprilie 1987.

[3] Statul Major polonez, de exemplu, susținea cu seriozitate o asemenea strategie, dar conducerea de partid și cea militară a Poloniei n-au permis niciodată punerea ei în practică. Vezi, de pildă, 1956-11-02-*Gen. Jan Drzewiecki's Critique of the Statute of the Unified Command, and Intelligence Information Special Report: 1979 Wartime Statute of the Combined Armed Forces*, 28 noiembrie 1979, CWIHP, www.CWIHP.org, cu permisiunea Woodrow Wilson International Center for Scholars.

De exemplu, în conformitate cu o evaluare făcută de polonezi la mijlocul lunii ianuarie 1966:

> Liderii vietnamezi își percep situația într-o lumină foarte roz, își supraestimează succesele militare, nu conștientizează pregătirea SUA pentru război pe scară largă, subestimează potențialul militar al SUA. Tovarășii vietnamezi (...) supraestimează posibilitatea ca opinia publică din SUA să se ridice împotriva Războiului din Vietnam.[1]

Analiștii militari de la Praga criticau teza „victoriei prin războiul popular" aproape în aceiași termeni și nouă luni mai târziu, pretinzând că existau „discrepanțe" între modul în care apreciau vietnamezii situația militară și realitate. În conformitate cu evaluarea cehoslovacilor, pretinsa „problemă" era aceea că Hanoiul își „supraestima" succesele militare, „în vreme ce forța militară a SUA și posibilitatea ca SUA să ducă la o agravare a situației sunt subestimate".[2]

Ca mari puteri, URSS și SUA riscau să cadă într-o capcană: aceea de a crede că forța militară copleșitoare asigura victoria și că utilizarea ei se traducea în mod necesar prin obținerea consecințelor politice dorite. Maurer le descrisese autorităților vietnameze abordarea pe care ministrul sovietic al Apărării, Malinovski, o adoptase în propria „comunicare cu privire la situația militară din Vietnam, în scopuri informative" la întrunirea din iulie 1966 a Pactului de la Varșovia. Malinovski subliniase superioritatea militară a SUA, volumul uriaș de resurse militare neimplicate de care SUA dispuneau și pe care aveau să le folosească pe măsură ce operațiunile militare escaladau, plus faptul că „raportul de forțe între vietnamezi și americani le este favorabil americanilor", toate acestea sugerând pregnant caracterul inevitabil al victoriei SUA. Conștient de scepticismul sovieticilor cu privire

---

[1] *Reception by Soviet Vice Foreign Minister V.V. Kuznetsov for the General Director of the PRP FMA, Cde. Jerzy Michalowski*, 24 ianuarie 1966, Document 16 în *CWIHP Bulletin* no. 16 (Fall 2007-Winter 2008), pp. 387-388; Hershberg (2012), p. 58.

[2] „Information on the Visit of a Czechoslovak Party and Government Delegation Headed by [Prime Minister] Comrade Lenart in North Vietnam, 24-28 September 1966," septembrie 1966, History and Public Policy Program Digital Archive, PAAA-MfAA, Botschaft Moskau–Politische Abteilung, Microfiche 001170, 8-9. Tradus de Lorenz Lüthi. http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117740.

la șansele lor, Pham Van Dong subliniase că lupta vietnamezilor pentru eliberarea națională nu era nicidecum o himeră, și că Malinovski nu doar că greșea, dar era de-a dreptul defetist: „Dacă pornește de la premisa că nu putem face nimic împotriva forțelor armate americane, atunci nouă ce ne rămâne de făcut?"[1]

Românii s-au arătat de acord cu poziția lui. Maurer, de fapt, îl contrazisese pe Malinovski cu privire la „caracterul complet" al informării lui, ca urmare a faptului că nu inclusese nici punctul de vedere și nici opiniile experților militari vietnamezi. Acest tip de analiză, remarcase Maurer, era larg expus criticilor deoarece nu oglindea faptul că respectivul conflict nu era unul de tipul războiului convențional:

> Acest război are un caracter special. Nu este o competiție între două armate gata formate, în care victoria e decisă prin faptul că una o înfrânge pe cealaltă. Acesta este un tip cu totul diferit de conflict. Dar nu este ceva nou în istorie, deoarece conflicte similare au mai existat în trecut – de exemplu, în Spania în epoca lui Napoleon, în Rusia în 1812, plus în numeroase alte cazuri. Chiar dacă le analizăm din perspectivă pur militară, lucrurile nu stau exact așa cum le-a prezentat Malinovski.[2]

În continuare, Maurer i-a precizat colegului vietnamez că problema nu avea nimic de-a face cu ideologia, cu superioritatea militară convențională sau cu bogăția națională, ci numai cu logica fundamentală a războiului popular:

> Când francezii au decis să se retragă din Spania, nu existau marxist-leniniști care să-i sfătuiască; s-au retras fiindcă nu mai puteau rezista. Fără îndoială, înfrânseseră armatele regale (spaniole), dar apoi s-au văzut confruntați cu poporul (spaniol). (Document 30)

(3) Relațiile cu China

Relațiile cu RP Chineză constituie al treilea element major care deosebea România de celelalte țări din cadrul Blocului comunist, aliniind-o la

[1] Întâlniri Hanoi II (1966).
[2] *Ibid.*

poziția Vietnamului. La fel ca toți ceilalți membri ai Blocului, România întrerupsese relațiile cu RPC la indicațiile sovieticilor, în 1961, dar fără să rupă complet relațiile diplomatice. În 1962, și mai cu seamă după Criza Rachetelor din Cuba, Bucureștiul și-a reconsiderat poziția și a început eforturile de reluare a relațiilor cu Beijingul.

Acest lucru a fost realizat parțial la mijlocul lui 1962, când România a blocat admiterea Mongoliei în Pactul de la Varșovia (admitere susținută de Moscova), care ar fi plasat forțele armate ale membrilor Blocului la granița cu China și în opoziție cu Armata Populară de Eliberare chineză.[1] Deja la sfârșitul aceluiași an, Bucureștiul căuta în mod activ ajutorul Beijingului pentru a împiedica o nouă impunere a controlului sovietic asupra Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc (CAER) și asupra membrilor acestuia.[2] Strategia românilor viza crearea unui cvorum în cadrul CAER pentru implementarea principiilor unor relații „de tip nou", obstrucționând astfel tendințele hegemoniste ale Moscovei.[3]

Așa cum explicau românii conducerii de la Beijing, China avea să-și „reia participarea" în CAER, mai întâi ca observator, după care Albania avea să-și reasume calitatea de membru deplin al organizației, pe care n-o pierduse și la care nu renunțase oficial. În cele din urmă, China, Vietnamul de Nord și Coreea de Nord aveau să solicite și ele și să capete calitatea de membri deplini în CAER.[4] Odată aceste condiții îndeplinite, Bucureștiul avea să colaboreze cu Beijingul, Hanoiul, Tirana și Phenianul pentru a găsi modalitățile cele mai bune de a „reforma această organizație, astfel încât să respecte principiile asupra cărora am convenit".[5] În ianuarie 1964, Beijingul a informat Bucureștiul că, în ceea ce-l privește, „Comitetul Central studiază problema", recunoscând că, „dacă împreună cu Vietnamul și Coreea vom accede în CAER, voi nu veți mai fi singuri" și că „intrarea Chinei, Coreei și

---

[1] Vezi, de pildă, Documentele 6 și 7 în Watts (2013a), http://www.wilsoncenter.org/publication/romania-security-policy-and-the-cuban-missile-crisis.

[2] Dragomir (2014), pp. 131-134, 153. Vezi și *Nota lui Maurer*, 3 martie 1964, Beijing, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 5/1964, filele 1-3.

[3] Discuțiile româno-chineze din noiembrie 1964 cu privire la această strategie sunt reproduse în Documentele 234 și 236, în Budura (2005), pp. 609-629, 637-645.

[4] Dragomir (2014), p. 131.

[5] *Ibid*, p. 153.

Vietnamului în CAER va zdrobi controlul (Moscovei) asupra CAER".[1] În cele din urmă însă, deși recunoscuse validitatea logicii românilor și posibilitatea unei viitoare calități de membru, Beijingul a hotărât că va susține Bucureștiul numai din afara CAER.

În 1964 și 1965, Bucureștiul a încercat din nou să atragă China de partea sa pentru a combate controlul sovietic asupra Pactului de la Varșovia, redând aliatului apropiat al Beijingului, Albania, calitatea de membru deplin și reinstituind practica de a include observatori chinezi, nord-vietnamezi și nord-coreeni la întrunirile Pactului de la Varșovia.[2] Așa cum îi spunea Bodnăraș ambasadorului chinez în noiembrie 1964, românii „consideră că Pactul de la Varșovia deservește Uniunea Sovietică prin aceea că-i asigură dominația politică și militară asupra celorlalte state socialiste".[3] În iulie 1965, Ceaușescu i-a explicat în termeni clari lui Deng Xiaoping intenția României: „În esență, armatele celorlalte țări socialiste din Europa sunt subordonate (Moscovei) în cadrul organizației Pactului de la Varșovia și al comenzii unificate. Noi vrem să punem punct acestei situații".[4]

Însă Beijingul a refuzat să adopte orice poziție din care, teoretic vorbind, Moscova să-l poată convoca la o reuniune și apoi să-i exploateze prezența ca pe o dovadă a controlului sovietic și a faptului că autoritățile chineze acceptă politicile Kremlinului.[5] În mod repetat, conducerea de la Beijing și-a exprimat admirația și sprijinul moral față de lupta României pe frontul intern al comunității socialiste. În ianuarie 1965, spre exemplu, Beijingul și-a exprimat „susținerea fermă" pentru „lupta (Bucureștiului) împotriva tendințelor URSS de a transforma Pactul de la Varșovia într-un instrument de control asupra celorlalte state membre", și admirația pentru eforturile sale „în cadrul Pactului de la Varșovia, având drept scop restrângerea

---

[1] *Notă referitoare la audiența acordată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe 21 ianuarie 1964, lui Xu Jianguo*; și *Audiența acordată de Liu Shaoqui pe 24 ianuarie 1964 lui Dumitru Gheorghiu,* ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 93/1963, filele 23-32 și Dosar 42/1964, filele 12-31.

[2] Această poveste extraordinară este redată într-o serie de discuții chino-române din noiembrie 1964 – ianuarie 1965. Vezi Documentele 234, 236, 240-242, 244 în Budura (2005), pp. 609-629, 637-645, 651-669, 671-679.

[3] Document 236 în Budura (2005), pp. 637-645; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 5/1964, filele 159-169.

[4] Document 267 în Budura (2005), pp. 731-740; ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 105/1965, filele. 2-15.

[5] Vezi, de pildă, cele două audiențe acordate de Emil Bodnăraș ambasadorului Liu Fang pe 1 și pe 9 ianuarie 1965, Documentele 240 și 241 în Budura (2005), pp. 651-662.

erorilor de tip șovin prin care Uniunea Sovietică își manifesta comportamentul de mare putere".[1] Chinezii aveau să continue și ei să combată tendințele hegemoniste ale sovieticilor, dar exclusiv din exteriorul Blocului.

Moscova a interpretat greșit atât scopul acestor eforturi, cât și, după cum se pare, originea lor. Conducerea sovietică credea și se temea că România dorea, de fapt, să părăsească Blocul sovietic, nu „doar" să stabilească noi reguli și relații în interiorul lui. În plus, Moscova credea că la baza acțiunilor „antisovietice" din cadrul CAER și al Pactului de la Varșovia se afla China, care încerca să scindeze comunitatea socialistă și să creeze un al doilea „centru de conducere", dirijat de Beijing. Drept răspuns, Moscova și-a pus la punct campania „INTERKIT" împotriva Chinei (și a României, ca aliat al Beijingului în interiorul Blocului).[2] În cadrul primei serii de priorități, care reieșea din documentele trimise ambasadelor și aliaților săi, Moscova era interesată în mod deosebit de „genul de influență" exercitată de Beijing asupra României și de motivațiile apropierii sino-române (cel mai sumbru scenariu pentru Kremlin):

> Ce poziții adoptă Partidul Comunist Român în evaluarea politicilor duse de conducerea Partidului Comunist Chinez? Există perspectiva de a crea o nouă Internațională Comunistă, care să coordoneze politica și practica mișcării comuniste internaționale?[3]

---

[1] Notă referitoare la audiența lui Liu Fang, ambasador al RP Chineze la București, la Emil Bodnăraș, 9 ianuarie 1965, Document 241 în Budura (2005), pp. 659-662; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 4/1965, filele 16-19. Cu șase luni înainte, Zhou Enlai declarase că: „Partidul nostru vă admiră rezistența la presiunile exercitate de URSS, deoarece sunteți într-o situație mai rea decât noi, dat fiind că sunteți înconjurați de țări revizioniste. Presiunile exercitate de URSS sunt foarte mari. „Notă referitoare la audiența acordată de Zhou Enlai lui Dumitru Gheorghiu; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 93/1963, filele 41-53.

[2] Vezi capitolul 4 în acest volum, „Măsuri active ale sovieticilor împotriva României: Modelul INTERKIT (1965-1989)". Vezi și James G. Hershberg, David Wolff, Péter Vámos, și Sergey Radchenko, *The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship*, CWIHP Working Paper #63, februarie 2011.

[3] CC al Partidului Comunist Moldovenesc, Informare cu privire la rezultatele luării la cunoștință de către comuniștii din RSS Moldovenească a scrisorii CC al PCUS din 30 decembrie 1965, 12 februarie 1966, în Arhiva organizațiilor social-politice ale Republicii Moldova (AOSPRM), Chișinău, Fond 51, inventar 27, cutia 11, pp. 43-47. Unsprezece luni mai târziu, Moscova solicita informații despre legăturile economice ale Bucureștiului cu Beijingul și despre susținerea de către PCR a „politicii schismatice a conducerii PCC". Întrebări: Sarcinile comuniste privind luarea la cunoștință a materialelor informative ale CC al PCUS, 16 noiembrie 1966, în AOSPRM, Fond 51, inventar 27, cutia 11, pp. 110-113.

Deja la începutul lui 1966 relația sino-română avea un caracter atât de pregnant, încât alte state care doreau să-și îmbunătățească relațiile cu „uriașul adormit" al Asiei sau să-l înțeleagă mai bine începuseră să apeleze la autoritățile de la București pentru sprijin. Un exemplu ilustrativ în acest sens este solicitarea făcută de Șelepin, în martie, ca românii să intervină pe lângă Beijing.[1] De asemenea, în octombrie 1965, Washingtonul le ceruse părerea românilor cu privire la modul de a gândi al chinezilor. Așa cum explica Leslie Glass, ambasadorul Marii Britanii la București, el însuși un reputat specialist în problemele Chinei și ale Asiei în general, într-o întâlnire din ianuarie 1966 cu Ceaușescu:

> România a creat o platformă unică pentru bunele relații cu China, păstrând concomitent legături strânse cu celelalte state socialiste și dezvoltându-și relațiile cu țările occidentale. Această politică echilibrată și flexibilă se bucură de o mare apreciere în Anglia și în alte regiuni ale lumii. Poate că această situație cu totul particulară este cea care îi permite României (care are incomparabil mai multe posibilități de contact cu China decât oricare altă țară din lume) să ajute Occidentul – în cazul în care consideră util, și la momentul oportun – să înțeleagă mai exact politicile Chinei și modul de gândire al liderilor chinezi.[2]

România a câștigat, un plus de influență în Beijing, funcționând ca un fel de înlocuitor de Minister de Externe atunci când RP Chineză și-a închis ambasadele și și-a retras diplomații, în perioada Revoluției Culturale. Eforturile continue ale Bucureștiului de a asigura acceptarea Chinei în ONU au constituit, probabil, cel mai vizibil aspect al acestui rol. În prima jumătate a anului 1965, Bucureștiul a ajutat Beijingul să-și înființeze primele birouri comerciale și apoi să stabilească relații diplomatice cu Uruguay, Italia, Austria și, mai târziu, cu Belgia și Germania Federală, dar și cu Turcia și India.[3]

---

[1] Ceaușescu-Șelepin (1966).

[2] Notă privind discuțiile referitoare la audiența lui Leslie Charles Glass, ambasador al Marii Britanii la București, la tov. Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, 27 ianuarie 1966 (de aici înainte: Ceaușescu-Glass (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 181/1966, 3 februarie 1966, filele 3-7. Ambasadorul Glass era perfect conștient că „România nu intenționează să se angajeze în nicio activitate de mediere", dar a solicitat opiniile românilor cu privire la intențiile și la modul de gândire al chinezilor „pe care țările occidentale nu au posibilitatea practică să le afle singure".

[3] Vezi Documentele 245, 247 și 256 în Budura (2005), pp. 683, 685, 717.

Aceasta nu a fost o pură întâmplare. În conformitate cu propriile lor comunicări, românii îi sprijineau pe chinezi să stabilească relații comerciale „pentru a pregăti extinderea relațiilor, cu scopul de a încheia relații diplomatice".[1] Relația sino-română era de așa natură, încât Beijingul i-a încredințat Bucureștiului misiunea de a se îngriji de proprietățile sale diplomatice și de interesele sale în Ghana, atunci când relațiile cu această țară au fost întrerupte, la începutul lui 1966. Același lucru l-a făcut la Jakarta, când relațiile sino-indoneziene au intrat într-un hiatus, în 1967.[2]

În răstimp de câteva luni de când Maurer îi atrăsese atenția ambasadorului american Crawford, la încheierea misiunii acestuia, că SUA ar trebui să „nu ignore" China, Washingtonul nu doar că și-a îmbunătățit politicile față de Beijing, ci le-a și modificat într-un mod subtil, dar profund.[3] În doar ceva mai mult de șase luni, președintele Johnson avea să facă apel direct la „bunele oficii" ale României, pentru ajutor în intermedierea relațiilor dintre SUA și China.[4] Este de remarcat faptul că, înainte cu câteva luni ca Johnson să-și lanseze solicitarea, în martie 1967, conducerea de la București avusese

---

[1] Document 264 în Budura (2005), p. 726.

[2] Vezi Documentele 285, 288, 293 și 305 în Budura (2005).

[3] Răceanu (2005), p. 196. Departamentul de Stat a redus restricțiile de călătorie în RPC (o mișcare propusă încă din 1963) în decembrie 1965. În martie 1966, vicepreședintele Hubert Humphrey a susținut în mod public o nouă politică față de Beijing, una de „constrângere fără izolare" – o sintagmă lansată de expertul în probleme chineze A. Doak Barnett la audierile în Comitetul pentru Relațiile Externe al Senatului cu privire la politica în domeniul relațiilor americano-chineze, audieri organizate în luna respectivă. Vezi *CIA Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement*, Reference Title: ESAU LI, februarie 1971, p. 3, http://www.foia.cia.gov/document/intelligence-study-soviet-thinking-about-danger-sino-us-rapprochement-february-1971; *Memorandum From James C. Thomson, Jr, of the National Security Council Staff to the President's Special Assistant (Moyers)*, Washington, 15 martie 1966, Document 136 în *FRUS, 1964-1968*, volume XXX, *China*.

[4] *Memorandum of Conversation*, Washington, 26 iunie 1967, Document 157 în *Foreign Relations of the United States* 1964-1968, volume XVII *Eastern Europe*. Deși nivelul influenței pe care o avea Bucureștiul asupra politicii SUA față de China rămâne incert, un fost ambasador chinez nota că, în anii '60, România era „entuziastă" și „sinceră" în susținerea ei pentru apropierea sino-americană „cât mai curând posibil". Chen Denlai în Xiaoyuan Liu și Vojtech Mastny, editori, *China and Eastern Europe, 1960-1980s*, Proceedings of the International Symposium: Reviewing the History of Chinese-East European Relations from the 1960s to the 1980s, Beijing, 24-26 martie 2004, pp. 132-133, în „Global Cold War", PHP.

discuții mai semnificative pe această temă cu fostul vicepreședinte Richard M. Nixon, în cursul vizitei acestuia din urmă în România.[1]

Nord-vietnamezii apreciau în mod deosebit relația de prietenie pe care Bucureștiul reușise s-o păstreze cu Beijingul, în ciuda poziției antagonice evidente a Blocului sovietic față de China și a efectelor negative ale Revoluției Culturale. Hanoiul recunoștea că ambele țări erau ieșite din comun în cadrul comunității socialiste prin capacitatea lor de a menține relații bune cu ambii giganți socialiști. Așa cum sublinia Pham Van Dong în cadrul convorbirilor din mai 1966:

> Unul dintre elementele care unesc cele două părți este faptul că promovăm o politică de egalitate și de independență a partidului nostru față de alte partide și a țării noastre față de alte țări. Aceasta este singura politică justă. Perseverăm în această direcție și trebuie să avem un schimb de experiență în acest sens. Ca urmare a acestei politici, avem relații bune cu tovarășii chinezi și cu tovarășii sovietici – un lucru excepțional în acest moment.[2]

Reconstruirea unei căi către negociere

Sovieticii se loviseră de un zid de piatră în februarie 1965, când compromiseseră involuntar însăși ideea de negociere, susținând-o în fața Hanoiului pe baza tezei victoriei „inevitabile" a forțelor armate americane superioare.[3] Reacțiile dure ale Hanoiului și Beijingului au convins Moscova să renunțe la rolul de mediator direct, cu toate că eforturile Kremlinului de a se asigura că orice negocieri de pace aveau să servească intereselor fundamentale

---

[1] *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a lui Richard Nixon, fost vicepreședinte al SUA, 22 martie 1967*, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 15/1967, filele 1-24.

[2] Întâlniri Hanoi I (1966).

[3] Liderii chinezi au discutat această chestiune în detaliu atunci când au participat la funeraliile lui Gheorghiu-Dej, în martie 1965, dar și câteva luni după aceea. Vezi, de pildă, *Stenographic Transcript of Ceaușescu-Deng Conversation*, 26 iulie 1965, în PHP, National Collections,http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=16325&navinfo=15342

sovietice, fără să fie în avantajul unilateral al Chinei sau al SUA, au continuat în ritm alert. În mod paradoxal, administrația americană a ajuns să fie convinsă că Moscova era cea mai bună (și chiar singura) speranță de progres al negocierilor de pace aproape exact în același timp în care eforturile Kremlinul în cadrul Blocului sovietic nu mai erau relevante. Ostilitatea sino-sovietică neutralizase aproape în întregime orice rol activ al sovieticilor în căutarea unei soluționări pașnice a conflictului. În vreme ce Moscova dorea să condamne și să excludă China din tabăra socialistă, Beijingul îi denunța pe sovietici ca fiind niște „trădători" care acționau în complicitate cu Statele Unite și trădau nu doar Vietnamul, ci și comunitatea socialistă și marxism-leninismul în general.[1]

Eforturile depuse de Polonia, Ungaria și Cehoslovacia au avut de suferit din cauza acestei situații, deoarece conducerile acestor state urmau linia sovietică în interpretarea tipului de război. Astfel, la fel ca autoritățile de la Kremlin, exagerau importanța superiorității militare convenționale și subestimau sistematic strategia războiului popular și voința poporului vietnamez aflată la baza lui. Varșovia, Budapesta și Praga au fost la fel de negativ afectate de insistența Moscovei conform căreia orice negocieri de pace implicau subminarea poziției chinezilor și constrângerea vietnamezilor.

Delegația chineză care a participat la funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965, a condamnat ferm eforturile făcute de sovietici, în luna februarie a aceluiași an, de a obliga Hanoiul să accepte propunerea americană a „negocierilor necondiționate". Conform analizei lui Deng Xiaoping, acceptarea propunerii americane ar fi consacrat existența unui stat client al SUA în sud și divizarea în continuare a Vietnamului, ceea ce ar fi reprezentat o înfrângere pentru Hanoi și pentru socialism în general, dar și o amenințare permanentă la adresa Chinei.[2]

Discuțiile cu delegația vietnameză la funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej încă nu sunt accesibile, dar, la sfârșitul lunii mai 1965, vietnamezii le descriau colegilor de la București ceea ce ei considerau a fi diversele abordări „contraproductive" adoptate de aliații socialiști „care nu ne înțeleg

[1] Ceaușescu-Zhou Enlai (1965); Maurer-Hoang Tu (1966).

[2] Ceaușescu-Zhou Enlai (1965).

foarte bine".[1] Hanoiul era de părere că unele țări socialiste „se abăteau de la normă" din cauza liniei impuse de Moscova: „De exemplu, URSS consideră mai mult sau mai puțin acceptabilă propunerea prezentată de Johnson".[2]

Două luni mai târziu, chinezii le explicau liderilor români că Moscova încerca să organizeze, pe neașteptate și fără o pregătire detaliată prealabilă, o conferință pe tema Vietnamului pentru a prezenta o serie de „fapte împlinite" atât în coordonarea ajutorului (și astfel în influența asupra Hanoiului), cât și în forțarea unei „decizii comune" a țărilor socialiste din Europa și Asia.[3] Aceste suspiciuni li s-au părut întemeiate românilor și în urma experiențelor avute în cadrul CAER și al Pactului de la Varșovia, unde, cel puțin din 1963, Moscova se întâlnea separat cu ceilalți membri ai Blocului pentru a ajunge la înțelegeri prezentate apoi românilor ca „fapte împlinite", ceea ce atrăsese, în mod repetat, nemulțumirile acestora din urmă.

Când a fost întrebat de Ceaușescu referitor la perspectiva negocierilor de pace, Deng a respins fără echivoc această posibilitate, susținând că ele nu ar servi decât ca pretext pentru ample atrocități la adresa vietnamezilor. Încercarea lui Maurer de a menține posibilitatea pe tapet – reformulând problema astfel: „Dacă, în ultimă analiză, văzând că nu au altă ieșire, americanii se deșteaptă și se arată dispuși să-și retragă trupele" – l-a făcut pe Deng să izbucnească în râs. Sigur, a declarat el, de parcă eventualitatea avea șanse zero de realizare, „atunci negocierile trebuie ținute".[4]

Le Duc Tho, membru în Biroul Politic, a subliniat acest lucru atunci când a condus delegația vietnameză la cea de-a noua Plenară a PCR din iulie 1965. Reafirmând evaluarea – corectă – a Hanoiului că propunerea americană de negocieri imediate servea interesele SUA fiindcă ele erau în avantaj la momentul respectiv, el a declarat că lucrurile s-ar schimba numai

[1] Această evaluare, comunicată de ambasadorul vietnamez direct noului lider de partid român, începuse cu o trecere în revistă similară a inițiativelor „contraproductive" ale statelor nealiniate neutre, la conferința acestora de la Belgrad, din 1965, cu critici deosebit de aspre la adresa lui Tito și a inițiativei lui.

[2] Audiența lui Hoang Tu (1965).

[3] Ceaușescu-Deng Xiaoping (1965).

[4] *Ibid.*

atunci când rolurile se vor inversa. Până atunci, a adăugat el, „ne opunem negocierilor".[1]

În vara anului 1965, Bucureștiul înțelesese deja că Moscova otrăvise fără să vrea „puțul" negocierilor, desconsiderând strategia războiului popular, exagerând urmările considerabilei discrepanțe între resurse, subestimând rezistența și voința vietnamezilor și ignorând experiența de secole a Vietnamului. Această evaluare era, fără îndoială, susținută de faptul că România adoptase recent o strategie de război popular (în primul rând, pentru a contracara o amenințare militară din partea sovieticilor) ca o garanție suplimentară a independenței sale. La fel ca Hanoiul și, mai ales, ca Beijingul, Bucureștiul era de părere că URSS presa RDV să se angajeze în negocieri și să accepte o pace care servea mai degrabă intereselor sovietice decât celor vietnameze, negând astfel însuși motivul pentru care Vietnamul se angajase în luptă[2]: independența și unificarea țării. Românii înțeleseseră că, atât timp cât subiectul negocierilor era abordat în această manieră, era imposibil ca Hanoiul să considere negocierile altfel decât ca pe o „capitulare".

În urma acestor dialoguri, Bucureștiul a desprins o serie de reguli de tip „asta da, asta nu" privind propriile eforturi de a împinge RDV către negocieri. Printre acestea se numărau:

1. Nu presa Hanoiul direct sau indirect să accepte negocieri punând la îndoială capacitatea Vietnamului de a rezista în fața forței militare americane sau sugerându-i să-și sacrifice interesele fundamentale prin angajarea în negocieri.

---

[1] Vietnam-CC al PCR (1965).

[2] Subiectul era unul delicat pentru noua conducere de la București, care abia începuse să încrucișeze săbiile cu Moscova pe tema asimilării forțate a etnicilor români care trăiau pe teritoriile românești ocupate și anexate de URSS în urma celui de-al Doilea Război Mondial (Basarabia și nordul Bucovinei, atunci parte a Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești și a Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene). Larry L. Watts, *A Romanian INTERKIT? Soviet Active Measures and the Warsaw Pact Maverick 1965-1989*, Woodrow Wilson International Center, CWIHP Working Paper #65, decembrie 2012b, http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHP_Working_Paper_65_Watts_Romanian_Interkit_0.pdf și Watts (2012a), http://www.wilsoncenter.org/publication/e-dossier-no-29-the-soviet-romanian-clash-over-history-identity-and-dominion.

2. Insistă ca Hanoiul să abordeze negocierile pe baza intereselor Vietnamului așa cum sunt ele definite de Hanoi și arată-i ce anume ar avea de câștigat în contextul eforturilor sale.

3. Nu le permite sovieticilor să creeze nicio structură, organizație, conferință sau „decizie comună" care să-i îngăduie Moscovei să oblige Hanoiul să participe la negocieri, fără să țină seama de interesele sale sau de circumstanțele preferate.

4. Insistă pentru o exprimare la nivelul întregii comunități socialiste a solidarității și orientării comune în favoarea Vietnamului ca o modalitate de:

(a) a convinge SUA și alte părți de ineficiența practicii de a se baza pe diviziunile din cadrul Blocului pentru a submina susținerea acordată Vietnamului;

(b) a descuraja comportamentul de „abatere de la normă" al țărilor socialiste și al statelor neutre;

(c) de a promova unitatea (și a diminua tendințele hegemoniste) în cadrul comunității socialiste marcate de disensiuni.

5. Insistă ca toate inițiativele referitoare la război lansate în cadrul comunității socialiste să fie mai întâi evaluate și aprobate de Hanoi, evitând astfel exacerbarea suspiciunilor din interiorul Blocului și al comunității socialiste.

Vietnamul de Nord își reconsideră strategia

Așa cum am menționat mai sus, este extrem de dificil să evaluăm impactul relativ al unei singure inițiative de pace atunci când două sau mai multe canale suprapuse operează simultan. Între septembrie și noiembrie 1966, Hanoiul a fost vizitat de delegații din Ungaria, Cehoslovacia, URSS, România și Polonia. Toate au discutat problema Vietnamului în perioada summitului din 16-22 octombrie 1966 de la Moscova. Toate au trimis delegații la cel de-al nouălea Congres al Partidului Comunist Bulgar desfășurat la Sofia (14-19 noiembrie), unde a fost prezentă și o delegație vietnameză, și apoi la cel de-al nouălea Congres al Partidului Socialist al

Muncitorilor din Ungaria, de la Budapesta (28 noiembrie – 3 decembrie).[1] În termeni de simplă proximitate și oportunitate, majoritatea membrilor Blocului sovietic se aflau, în perioada octombrie-noiembrie 1966, în poziția de a interacționa cu autoritățile vietnameze și, poate, de a le convinge să-și concentreze din nou eforturile pe lupta în plan politico-diplomatic.

Decizia de a accepta negocierile pe care Partidul Muncitorilor din Vietnam a adoptat-o în noiembrie 1966 și rezoluția Biroului său Politic cu privire la intensificarea eforturilor politico-diplomatice constituie exemple ilustrative ale dificultății de a identifica relațiile de cauzalitate atunci când există canale multiple care vizează, în același interval, același obiectiv general. Din păcate, versiunile rezoluției adoptate de Biroul Politic în noiembrie 1966 disponibile la momentul scrierii acestei cărți nu specifică data emiterii sale. Este clar însă că autoritățile vietnameze au luat decizia-cheie în prima săptămână a lunii. Deja pe 8 noiembrie 1966, liderul PMV Le Duan informa autoritățile de la Beijing că Hanoiul hotărâse să accepte negocierile.[2]

Este logic să credem că vietnamezii i-au informat pe chinezi imediat după ce au luat decizia – în parte și pentru a evita să fie devansați în acest sens de elementele pro-chineze din interiorul conducerii PMV – înainte de a formula rezoluția destinată membrilor de partid (și Viet Congului) în săptămânile următoare.

Au existat trei perioade în care canale terțe ar fi putut influența, încuraja sau chiar inspira decizia nord-vietnamezilor de a accepta negocierile, înainte de semnalul dat de Trinh. Prima a fost la sfârșitul lui septembrie și începutul lui octombrie 1966, chiar înainte de o serie de dezbateri în cadrul sesiunii Biroului Politic al PMV, care începuse în primele zile ale lui octombrie 1966, dezbateri menite să decidă dacă Hanoiul își va intensifica sau nu eforturile politico-diplomatice și va porni pe calea negocierilor. Cea de-a doua ocazie s-a ivit la sfârșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie, când PMV a hotărât să accepte negocierile, anunțând această intenție autorităților chineze pe 8 noiembrie 1966. Cel de-al treilea și ultim prilej a apărut în a

---

[1] Al V-lea Congres al Partidului Muncitorilor din Albania a avut loc relativ în aceeași perioadă (1-8 noiembrie 1966). Deși la el a participat și o delegație a Partidului Muncitorilor din Vietnam, România a fost singurul membru al Blocului sovietic care a trimis o delegație.

[2] Întâlnirea a fost raportată inițial de ambasadorul polonez la Hanoi pe 13 noiembrie și confirmată ulterior de surse chineze. Hershberg (2012), pp. 219-220.

doua jumătate a lunii noiembrie, când Biroul Politic al PMV își elabora rezoluția care anunța și justifica – membrilor de partid (și Viet Congului) – schimbarea de politică.

Singurele canale active vreme de câteva luni înainte de lunile octombrie-noiembrie 1966 și imediat după au fost cele ale Poloniei și României – primul având numele de cod MARIGOLD, iar cel de-al doilea fără un nume oficial (primind numele de cod PACKERS abia în decembrie). Un dialog semnificativ între Varșovia și Hanoi la începutul activității MARIGOLD, în iunie 1966, dusese la o inițiativă americană, inspirată de polonezi, prin intermediul italienilor. Însă în luna iulie nu au mai existat alte contacte între Varșovia și Hanoi, iar eforturile diplomatului polonez de a se întâlni cu liderii vietnamezi în cursul vizitei sale la Hanoi în august-septembrie 1966 s-au dovedit lipsite de rezultat.[1] În ciuda eforturilor depuse, polonezii nu au reușit să restabilească legătura cu autoritățile nord-vietnameze înainte de 19 noiembrie 1966, când au izbutit, într-un târziu, să transmită propunerea în zece puncte MARIGOLD către reprezentanții Vietnamului care participau la congresul Partidului Comunist Bulgar de la Sofia și, o zi mai târziu, oficialilor de la Hanoi.[2]

Astfel, deși considerabile, eforturile polonezilor din perioada iunie-noiembrie nu au avut o influență directă asupra discuțiilor interne din PMV în octombrie-noiembrie, pe tema negocierilor. Nu au existat discuții sau contacte polono-vietnameze în septembrie-octombrie 1966, care să explice inițierea dezbaterilor vietnameze. În mod similar, eforturile poloneze nu au avut ecou asupra deciziei Hanoiului de a accepta negocierile, la începutul lui noiembrie. Prin urmare, este incorectă ideea că Varșovia ar fi putut inspira dezbaterea asupra politicii din cadrul PMV în octombrie sau decizia oficială a Biroului Politic de a accepta negocierile, din prima săptămână a lunii noiembrie.[3] Așa cum remarca un oficial, „Hanoiul hotărâse să «subscrie» la discuțiile de pace cu Washingtonul chiar înainte de a afla despre «cele zece puncte» (din MARIGOLD)."[4]

---

[1] Thies (1980), pp. 139-140.

[2] Hershberg (2012), pp. 216-217; Henry Brandon, *Anatomy of Error,* Boston, Gamit, 1969, pp. 74-75.

[3] Vezi, de pildă, Hershberg (2012), p. 239.

[4] Hershberg, *Who Murdered "Marigold"* (2000), p. 22, notă de subsol 73.

La polul opus, conducerea României a discutat cu cea de la Hanoi despre necesitatea de intensificare a eforturilor politico-diplomatice și de acceptare a negocierilor, mai întâi în a doua jumătate a lui septembrie și apoi din nou la începutul lui octombrie, chiar înainte de demararea dezbaterilor interne din PMV asupra negocierilor. Când viceprim-ministrul Le Thanh Nghi l-a informat pe Ceaușescu, pe 21 septembrie 1966, cu privire la o decizie a CC al PMV de a intensifica eforturile politice și diplomatice în paralel cu cele militare, liderul român și-a exprimat acordul deplin și a încurajat această abordare:

> Este corect să subliniem decizia Comitetului Central al partidului în legătură cu combinarea luptei militare cu cea diplomatică și politică. Trebuie folosite toate căile și posibilitățile de luptă. (...)
>
> Cu siguranță, o intensă activitate politică și diplomatică poate atrage și mai mult sprijin pentru această luptă și îi poate izola pe imperialiștii americani. În mod similar, ceea ce exprimă acea decizie, că trebuie create condițiile necesare pentru ca discuțiile să fie posibile, este o poziție corectă. Discuțiile trebuie să înceapă atunci când există condițiile necesare, iar aceste condiții pot fi obținute atât prin lupta armată, prin înfrângerea și respingerea agresiunii, cât și prin activitate diplomatică și politică. (...) Astfel putem accelera într-un mod real posibilitatea de a obține victoria împotriva agresorilor americani. Noi credem că se poate face mai mult, atât cu privire la ajutorul material pe care îl putem acorda, cât și referitor la activitatea politică și diplomatică.[1]

Bucureștiul a trimis apoi la Hanoi, pe 3-4 octombrie 1966, o delegație la nivel înalt condusă de premierul Maurer și de secretarul CC pentru Relații Externe Niculescu-Mizil, cu scopul precis de a discuta nu numai „de ce" trebuie purtate negocieri, ci și „de ce acum". Judecând după răspunsul vietnamezilor, se pare că acesta a fost imboldul care a inițiat dezbaterea internă de la Hanoi cu privire la negocieri. După prima zi de discuții cu Maurer și Niculescu-Mizil, prim-ministrul Pham Van Dong a anunțat că Biroul Politic

[1] Le Thanh Nghi-CC al PCR (1966).

al PMV s-a reunit în mod extraordinar pentru a analiza propunerile românești și argumentele în favoarea negocierilor:

> Am putut să prezentăm Biroului nostru Politic un raport detaliat al discuțiilor. (...) Tovarășii noștri consideră că preocupările voastre sunt totodată și ale noastre, îngrijorările voastre sunt și ale noastre, iar relațiile dintre noi sunt inspirate din ideologia noastră comună, din obiectivele comune și de solidaritatea noastră în luptă. (...)
>
> Suntem de acord cu dumneavoastră asupra necesității de a duce o luptă politică în plan internațional și o luptă intensă în domeniul diplomatic. În ceea ce ne privește, vom studia cu mare seriozitate și în detaliu toate aceste chestiuni, fiindcă sunt de prim interes pentru noi. În mod cert, avem în vedere obiectul și rezultatul ideilor dumneavoastră, așa cum ni le-ați exprimat. Referitor la aceste chestiuni, gândim la fel. Cu privire la forma și la modalitățile de acțiune, vom vedea, tovarăși.[1]

Dong a subliniat că „Biroul Politic consideră vizita dumneavoastră utilă", toate argumentele aduse de români i s-au părut convingătoare, cu excepția momentului, care era încă privit ca „nefiind suficient de potrivit", și a descoperit „noi elemente asupra cărora vom reflecta". Problema momentului era în mare parte dependentă de faptul că Hanoiul știa că Washingtonul se pregătea să dea o mai mare amploare conflictului, iar acceptarea publică a negocierilor în aceste condiții ar fi fost interpretată de SUA ca o capitulare.

> Fără doar și poate că trebuie să examinăm problema în viitorul apropiat și să facem declarații, trebuie să trecem la acțiune pe plan internațional. În acest moment însă, când o nouă escaladare a războiului este iminentă, condițiile nu sunt optime, iar una dintre condițiile fundamentale pentru noi este aceea ca americanii să respecte RD Vietnam. (...)
>
> Noi suntem de acord cu toate acestea și vom studia condițiile și mijloacele care ne pot oferi cele mai mari șanse de succes. Deocamdată

[1] Maurer-Beijing (1966).

însă, suntem de părere că încă nu există condiții potrivite pentru anumite negocieri.[1]

După trei runde de dialoguri asupra problemei negocierilor, Pham Van Dong a încheiat reafirmând acordul Biroului său Politic pentru abordarea susținută de România și, totodată, hotărârea sa de a participa la discuții și dezbateri privind cea mai bună modalitate de a o pune în practică în viitorul imediat:

Tovarăși, noi credem că discuțiile dintre noi au dat rezultate. Vă înțelegem foarte bine și, aș vrea să adaug, într-un mod profund. Nu îndrăznesc să spun mai multe, dar noi credem că vă înțelegem și suntem de acord cu dumneavoastră, cu modul în care priviți lucrurile și cu tezele pe care le-ați susținut.

Ne bucură acordul dintre noi, fiindcă nu este un lucru ușor de realizat. Am discutat aici despre chestiuni foarte importante, care pentru noi sunt fundamentale și despre care experiența și viața ne-au arătat că sunt adevărate.

Adaug că, în ceea ce ne privește, vom avea de câștigat din tot ce s-a spus aici. Ne vom gândi la aceste chestiuni și este indicat, ba chiar indispensabil, ca, în paralel cu acțiunile militare, să dezvoltăm demersuri politice și diplomatice. Dar trebuie să cumpănim îndelung asupra acestei probleme. Trebuie să examinăm toate condițiile și să evaluăm atât avantajele, cât și dezavantajele. Nu trebuie să neglijăm nimic și, pe această bază, trebuie să adoptăm inițiative și decizii concrete. Trebuie să trecem la ofensivă.[2]

Dat fiind dialogul desfășurat între premierul român și cel vietnamez în perioada 3-4 octombrie 1966, pare limpede că insistența românilor a fost cea care a grăbit dezbaterea în cadrul PMV a ideii de acceptare a negocierilor, dezbatere care a durat toată luna octombrie și o mare parte din noiembrie. Mult mai dificilă și incertă este încercarea de a evalua efectele din

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*

exterior asupra deciziei PMV de a accepta negocierile la începutul lui noiembrie. Așa cum remarcam mai sus, aportul polonez este improbabil.

Și totuși, deși insistența românilor în acest sens a fost la fel de intensă pe toată perioada anului 1966, dovezile că ea a influențat decizia vietnamezilor rămân circumstanțiale. În ianuarie și septembrie 1966, liderii români discutaseră cu vicepremierul Nghi despre necesitatea intensificării acțiunilor politico-diplomatice.[1] În octombrie, cu o lună înainte de călătoria lui Le Duan la Beijing, au avut loc discuții similare cu prim-ministrul Pham Van Dong, cu ministrul de Externe Trinh și cu secretarul CC pentru Relații Externe Xuan Thuy, printre alții.[2] În plus, o delegație română la nivel înalt petrecuse o săptămână împreună cu ministrul de Externe vietnamez, în perioada 1-8 noiembrie 1966, la cel de-al cincilea Congres al Partidului Muncitorilor Albanezi de la Tirana, care s-a încheiat în ziua în care Hanoiul a informat Beijingul cu privire la decizia sa.[3] Dacă a existat o influență est-europeană asupra momentului în care Le Duan a anunțat conducerea chineză că Vietnamul acceptă negocierile, aceasta a fost, cel mai probabil, exercitată de români.

Înainte de finalul lunii, Biroul Politic al PMV adoptase rezoluția intitulată „Despre intensificarea luptei militare și a celei politice în Vietnamul de Sud".[4] Speculațiile anterioare, conform cărora interacțiunile polonezilor cu autoritățile de la Hanoi ar fi dus la rezoluția Biroului Politic al PMV din noiembrie 1966, par să fi fost incorecte (sau, cel puțin, incomplete). România fusese, în mod evident, cea care exercitase principala influență externă asupra deciziei vietnamezilor de a reconsidera ideea negocierilor.

---

[1] Le Thanh-Nghi-Ceaușescu (1966); Le Thanh-Nghi-CC al PCR (1966).

[2] Întâlniri Hanoi II (1966); CPEx (1966).

[3] Pe lângă cele română și nord-vietnameză, delegațiile nord-coreeană și chineză au fost singurele delegații ale partidelor aflate la putere care au participat la congresul partidului albanez. Discuțiile româno-vietnameze de la Tirana nu sunt încă disponibile în arhivele românești.

[4] „Rezoluția Biroului Politic asupra intensificării luptei militare și a luptei politice în Vietnamul de Sud (octombrie și noiembrie 1966)", nr. 154–NQ/TW, Hanoi, 27 ianuarie 1967, în Pham Thi Vinh, ed., *Van Kien Dang, Toan Tap*, Tap 28, 1967 [Documente de Partid, vol. 28, 1967], ed. Tran Tinh (Hanoi: Nha Xuat Ban Chinh Tri Quoc Gia, 2003), pp. 141-170 (citat la p. 145), tradus de Merle Pribbenow și citat în Hershberg (2005), pp. 236-245.

Este însă posibil ca polonezii să fi influențat formularea rezoluției în stadiile finale ale acesteia.

Pe 15 noiembrie 1966, ambasadorul american Lodge, cel italian D'Orlandi și diplomatul polonez Janusz Lewandowski au conceput mesajul final prin MARIGOLD, pe baza căruia Lewandowski a formulat apoi cele zece puncte pe care avea să le prezinte Hanoiului patru zile mai târziu. Polonezii au avut discuții cu ministrul de Externe Trinh la congresul Partidului Comunist Bulgar, în perioada 15-19 noiembrie 1966, iar între 18-10 noiembrie 1966, autoritățile poloneze au informat despre cele zece puncte atât Moscova, cât și Hanoiul.

Dacă PMV și-ar fi redactat rezoluția Biroului Politic din noiembrie la acea dată sau la o dată ulterioară, ar fi fost foarte posibil să fi fost influențată de MARIGOLD. Pe de altă parte, delegația română s-a întâlnit și cu Trinh la congresul partidului bulgar, dată la care ministrul de Externe vietnamez acceptase deja invitația pentru o vizită neprogramată la București, imediat după lucrările congresului. Deși atât românii, cât și polonezii discutaseră cu Trinh la Sofia, cei dintâi militau pentru o schimbare a strategiei vietnameze, în vreme ce polonezii puneau la punct un contact direct americano-vietnamez.

Lewandowski era de părere că echipa MARIGOLD oferea un „pachet de măsuri" care să ducă relativ direct „la convorbiri de pace, dacă nu la pacea în sine".[1] Această percepție nu era împărtășită însă și de Hanoi. Dimpotrivă, Pham Van Dong a abordat situația cu mult mai multă prudență, mai degrabă ca pe un prim pas într-un joc de-a „mai dă tu, mai las eu" decât ca pe un „pachet de măsuri".[2]

În acest sens, disponibilitatea vietnamezilor de a se întâlni cu adversarul a fost conformă cu ceea ce Pham Van Dong și Nguyen Trinh numiseră în discuțiile cu românii „o foarte elastică atitudine în politică" – ceea ce

[1] Vezi, de pildă, Hershberg (2012), pp. 185-186, 212.

[2] În vreme ce exprima disponibilitatea Hanoiului de a accepta necondiționat contactele, Pham Van Dong sublinia de asemenea scepticismul cu privire la sinceritatea americanilor (și la intenția acestora de a opri bombardamentele): „Independent de orice altceva, SUA ar trebui să înceteze bombardamentele. Aceasta nu este o condiție necesară înaintea unei întâlniri la Varșovia. Nu se știe dacă SUA vor accepta o întâlnire. Nu se știe dacă vor confirma cele exprimate de Lodge sau dacă vor veni cu altceva. Este clar că, dacă ar înceta bombardamentele, acest lucru ar constitui un pas înainte". Hershberh (2012), p. 232.

însemna că erau de acord să aibă întâlniri cu intermediari și chiar cu oficiali americani atunci când primeau invitații în acest sens, pentru a-și prezenta poziția și a o afla pe cea a interlocutorului. Așa cum o descrisese viceprim-ministrul Nghi în septembrie, această „politică elastică" era „evidentă în faptul că nu respingem discuțiile și dialogurile" cu Chester Ronning din Canada sau cu Jean Sainteny din Franța, „și că am avut și alte discuții".[1]

Pham Van Dong subliniase același lucru la începutul lui octombrie 1966, când prezentase delegației române un rezumat al diverselor contacte ale Hanoiului cu americanii și cu „intermediarii lor":

> Până în prezent, le-am considerat întotdeauna utile pentru noi și nu refuzăm contactele; prin urmare, le cerem reprezentanților noștri în diverse capitale ale lumii să accepte contactele de bună credință, cu fiecare ocazie care li se ivește. În acest fel, diverse contacte au fost stabilite la Paris, Rangoon, Alger și, într-o oarecare măsură, la Cairo și la Moscova. Indiferent că vorbim cu ambasadorii americani sau cu alți intermediari, noi nu am închis niciodată ușa.[2]

Este posibil, ipotetic vorbind, ca Hanoiul să fi intenționat să facă și pașii următori din cadrul „pachetului de măsuri" al MARIGOLD, odată ce primii se vor fi dovedit eficienți. Faptul că PMV a trimis un reprezentant la Varșovia special pentru contactul MARIGOLD sugerează în mod clar disponibilitate. Din păcate însă, scepticismul nord-vietnamezilor s-a dovedit a fi corect. După nici două săptămâni, MARIGOLD a fost închis ca urmare a unei combinații de amânări, neînțelegeri și operațiuni militare americane inadecvate care, așa cum au sugerat mai mulți analiști, par să fi fost, la un anumit nivel, voite din partea administrației Johnson.[3]

Imediat după congresul Partidului Comunist Bulgar, în dimineața zilei de luni, 21 noiembrie, Trinh a luat avionul pentru zborul scurt de la Sofia la București. La sosire, a fost invitat la o întâlnire cu liderul de partid

---

[1] Le Thanh-Nghi-CC al PCR (1966).

[2] Întâlniri Hanoi II (1966).

[3] Așa cum nota Chester Cooper, „orice propunere americană care părea să ofere concesii sau compromisuri autentice, nu doar cosmetice, era de neacceptat" pentru „belicoșii" din administrația Johnson. Cooper (2005), p. 245. Vezi și Logevall (2001).

Ceaușescu, prim-ministrul Maurer, viceprim-ministrul Bodnăraș și secretarul CC Niculescu-Mizil.[1] Românii și-au reafirmat argumentele care specificau de ce era recomandabil ca Hanoiul să-și intensifice activitățile politico-diplomatice și de ce era de dorit ca acest lucru să fie făcut atunci, și nu mai târziu. Ținând seama de decalajul de patru ore, discuția româno-vietnameză de la București se desfășura cam în același interval de timp în care lui Lewandowski îi fusese confirmat faptul că liderii PMV primiseră cele zece puncte ale sale.[2]

În aceeași seară, Trinh a putut să raporteze Hanoiului despre discuțiile sale din 21 noiembrie. Lewandowski credea că în cadrul Biroului Politic al PMV se iscase, în 21-24 noiembrie, o „dezbatere furtunoasă" din cauza celor zece puncte ale sale. Ținând seama însă de schimbarea de itinerar de ultim moment, putem presupune, în mod logic, că discuțiile lui Trinh cu românii la București au fost cel puțin la fel de importante pentru vietnamezi ca și cele zece puncte ale canalului MARIGOLD. Într-adevăr, întrucât protocolul a fost, în mare măsură, motivul felului în care a fost tratat Lewandowski la Hanoi, diplomatul polonez nu și-ar fi putut transmite cele zece puncte decât prin intermediul unui oficial de rang inferior, și abia pe 20 noiembrie. După aceea a fost lăsat să aștepte cinci zile înainte de a se întâlni, în sfârșit, cu premierul Pham Van Dong pe 25 noiembrie 1966 – prima întâlnire între cei doi în mai bine de patru luni.[3]

Este sugestiv faptul că Trinh nu le-a spus liderilor de la Kremlin nimic din cuprinsul discuțiilor sale cu românii. Trinh a plecat de la București spre Moscova miercuri, 23 noiembrie.[4] Spre marea iritare a Moscovei, nu a avut grijă nici măcar să-l informeze pe omologul său sovietic. La fel a procedat și Le Duc Tho, membru al Biroului Politic al PMV când i s-a alăturat lui Trinh la Moscova pe 25 noiembrie (deși Ambasada poloneză l-a informat pe Gromîko cu privire la întâlnirea cu Lewandowski, o zi mai târziu).[5]

---

[1] A participat și ambasadorul Vietnamului la București, Hoang Tu.

[2] Ceaușescu-Trinh (1966). Lewandowski i le prezentase cu o zi înainte contactului său din Comisia Internațională de Control. Hershberg (2012), pp. 221, 224.

[3] Hershberg (2012), pp. 229, 230.

[4] Bucharest embtel 21555 (Davis), 23 nov. 1966, POL 7 VIET N 1/1/66, box 2923, CFPF, 1964-1966 citat în Hershberg (2012), p. 231.

[5] *Ibid.*

Deși Pham Van Dong s-a exprimat fără echivoc cu privire la rolul Bucureștiului în declanșarea dezbaterii interne din octombrie-noiembrie pe tema acceptării negocierilor, în absența documentelor edificatoare din arhivele vietnameze, nu poate fi totuși confirmat rolul României în stabilirea momentului în care au fost adoptate decizia din noiembrie și rezoluția ulterioară referitoare la intensificarea luptei politico-diplomatice. Deși românii au insistat în acest sens pe lângă ministrul de Externe Trinh la congresul partidului albanez în perioada 1-8 noiembrie, este posibil ca Hanoiul să fi luat decizia înainte de acest dialog și independent de el.[1]

Desigur, RDV considera esențial ca deciziile sale să fie înțelese și văzute ca fiind adoptate în mod independent. Era imperios necesar, mai presus de orice, să nu se creeze impresia că SUA (urmate la o oarecare distanță de China și de URSS) dictau deciziile și comportamentul vietnamezilor. Aceeași necesitate era aplicabilă și altor state, ca România. Indiferent de nivelul relației lor și de valoarea recomandărilor unei surse anume, conducerea RDV era fundamental interesată să sublinieze lipsa de legătură între originea recomandărilor externe și acțiunile ulterioare ale autorităților vietnameze. Conducerea Vietnamului de Nord nu-și putea permite să lase impresia cuiva – oricui – că autoritatea și influența hotărâtoare asupra deciziilor sale privind chestiuni atât de importante veneau din altă parte decât de la Hanoi.

Evaluarea influențelor externe asupra modului de a gândi al vietnamezilor

Înrâurirea relativă a Varșoviei și a Bucureștiului asupra modului de a gândi al autorităților de la Hanoi poate fi evaluată în parte prin compararea argumentelor fiecăreia dintre cele două capitale cu formulările alese de Biroul Politic al PMV în rezoluția sa din noiembrie 1966 și cu acelea din rezoluția, revizuită ulterior, a plenului Comitetului Central

[1] Lămuriri suplimentare în acest sens vor putea fi oferite de partea română, dacă va fi găsită înregistrarea discuțiilor româno-vietnameze de la Tirana, în perioada 1-8 noiembrie 1966.

al PMV din 23 ianuarie 1967.[1] Pentru a determina asemănările și deosebirile și a aprecia astfel influența exercitată de fiecare, ar trebui, în mod ideal, să comparăm transcrierile discuțiilor polono-vietnameze și ale celor româno-vietnameze cu rezoluțiile adoptate de vietnamezi. Cititorul nu trebuie să uite însă că nici această metodă nu oferă decât rezultate aproximative. Este posibil ca Hanoiul să fi fost influențat de argumente prezentate cu mult timp înainte și asimilate de gândirea vietnameză chiar înainte de dezbaterile din octombrie-noiembrie, ceea ce pune la îndoială orice posibile corelații.

Din nefericire, nu sunt deocamdată disponibile în arhive nici transcrierile poloneze, nici cele vietnameze ale discuțiilor bilaterale. Pe de altă parte, au fost date publicității rapoartele diplomatice trimise de ministrul de Externe polonez Adam Rapacki după discuțiile sale cu Brejnev și Trinh la Sofia, pe 18 și 19 noiembrie, la congresul PC Bulgar, dar și cele ale ambasadorului Lewandowski după consultările sale cu Pham Van Dong la Hanoi, pe 25 și 28 noiembrie 1966.[2] Aceste rapoarte și telegrame includ principalele puncte ale prezentării oferite de polonezi vietnamezilor, ceea ce permite comparații atât cu discuțiile româno-vietnameze din octombrie-noiembrie, cât și cu rezoluțiile adoptate de Hanoi în noiembrie 1966 și ianuarie 1967.

În ce măsură corespund recomandările românilor cu principalele puncte ale noii strategii vietnameze? Tema esențială a ambelor rezoluții, anume hotărârea Hanoiului de a acorda mai multă atenție eforturilor politice și diplomatice, pe lângă cele militare, era un aspect inclus cu regularitate în recomandările Blocului sovietic la mijlocul anului 1966 și, prin urmare, o comparație nu este suficient de sugestivă. Totuși, tema era una principală și constantă în cadrul discuțiilor româno-vietnameze.

Deosebiri semnificative apar în explicațiile Hanoiului cu privire la motivele pentru care își modifica strategia și la cele pentru care alesese acel moment pentru a o modifica. În conformitate cu rezoluția Biroului Politic

---

[1] Merle Pribbenow, specialist în probleme vietnameze și fost analist CIA pentru Vietnam, și-a exprimat convingerea că rezoluția din ianuarie 1967 era „doar o revizuire ulterioară a Rezoluției Biroului Politic aprobate inițial în noiembrie 1966", fiind apoi „distribuită către diverse terțe părți" și, modificată și reactualizată, „a ajuns până la Comitetul Central". Hershberg (2012), p. 237, nota 122.

[2] Vezi Documentele 6-9, 11-12 în *Cracking a Vietnam War Mystery* (2012) http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB369/#_ftnref22.

din noiembrie – „Intensificarea luptei militare și a luptei politice în Vietnamul de Sud (octombrie și noiembrie 1966)" – noua abordare a negocierilor avea un scop triplu:

(1) să înceapă ofensiva „pe frontul diplomatic";

(2) să demascheze și să expună lipsa de sinceritate a apelurilor la pace ale americanilor;

(3) să atragă de partea sa opinia publică internațională.

Astfel, pentru a implementa strategia „luptă discutând" *(talk-fight)*, pentru a câștiga un sprijin public mai amplu și a consolida obstacolele puse pe plan intern în calea comportamentului american și a escaladării războiului, era necesar ca Hanoiul să „preia inițiativa".[1]

Rezoluția plenului din 23 ianuarie 1967 conținea o versiune mai elaborată și mai cizelată a noii politici, exprimată sugestiv în titlul ei: „Intensificarea activităților diplomatice pentru preluarea inițiativei politice și pentru implementarea strategiei «luptă discutând și discută luptând»".[2] Pe de o parte (cea pozitivă), Hanoiul izbutise să-și „păstreze" atât libertatea de inițiativă, cât și independența în domeniul politicilor. Partea negativă era „dezacordul considerabil în interiorul taberei socialiste", care făcea ca lupta Vietnamului să fie „foarte complicată și dificilă".[3] Deși strategia de tip „luptă discutând și discută luptând" era în general susținută de aliații Vietnamului, „nivelul de susținere era diferit", unii dintre ei având „diferende cu noi pe tema strategiei sau a stratagemelor". De aceea, Vietnamul era intens preocupat să-i împiedice pe aliați să „se abată de la normă":

> Trebuie că concepem un plan prin care să insistăm, să le explicăm și să le convingem atât pe acele țări socialiste prietene care ar putea bănui că vizăm negocierile prea curând și ar putea adopta deci o atitudine direct sau indirect neconformă cu a noastră, cât și pe cele

[1] Rezoluția Biroului Politic pe tema intensificării luptei militare și a luptei politice în Vietnamul de Sud (octombrie și noiembrie 1966), citată în Hershberg (2012), p. 237, nota 121.

[2] *Report by Nguyen Duy Trinh to the 13 Plenum of the Central Committee of the Communist Party of Vietnam*, 23 ianuarie 1967, în Pribbenow (2012), https://www.wilsoncenter.org/publication/north-vietnams-talk-fight-strategy-and-the-1968-peace-negotiations-the-united-states.

[3] *Ibid.*

care sunt atât de mult în favoarea negocierilor, încât ne presează să ajungem prea curând la o reglementare politică, înainte ca momentul să fie prielnic. Trebuie să avem o grijă deosebită pentru ca dușmanul să nu exploateze dezacordurile dintre noi și țările socialiste prietene pe tema strategiei.[1]

Opinia publică internațională, deși foarte favorabilă, „încă nu înțelege clar că am putea începe să discutăm cu americanii dacă ei ar opri bombardarea Vietnamului de Nord în mod permanent și necondiționat". De aceea, se considerase necesară „abordarea acestei chestiuni la nivel public" pentru ca presiunile asupra și în interiorul SUA „să crească". În rezoluție se observa de asemenea că membrii favorabili ai comunității internaționale „nu doresc să respingem total negocierile în vreme ce continuăm să luptăm".[2] În timp ce luptele continuau în Sud, puteau exista și „discuții între noi și inamic în diverse forme, de la contacte individuale până la o conferință de pace". Era, prin urmare, necesar să „ne intensificăm lupta diplomatică, preluând ofensiva pentru a ataca dușmanul în plan politic și a ne folosi stratagema de a lupta discutând și a discuta luptând".[3]

Referindu-se la întrebarea extrem de importantă „de ce acum?", rezoluția stipula:

- Opinia publică acordă acum o atenție deosebită subiectului și, dacă nu luăm și alte măsuri, atenția se va diminua. Iar odată ce se va întâmpla acest lucru, când vom ridica noi problema, va fi dificil să mai obținem același nivel de atenție ca în acest moment.

- Încă este posibil ca Johnson să decidă să escaladeze conflictul pentru a avea câștig de cauză asupra factiunilor adverse. Dacă acest lucru se întâmplă, ne va fi mai greu să folosim această stratagemă într-o asemenea situație. De asemenea, dacă SUA văd că nu trecem la acțiune, vor iniția o ofensivă la nivel public și ne vor denatura și ne vor calomnia poziția.

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*

- Prietenii noștri pot adopta măsuri eronate într-o direcție sau în alta, ceea ce ne va complica și mai mult eforturile de a folosi această stratagemă.[1]

Sub titlul „Cum vom prezenta public această chestiune în fața lumii", rezoluția din ianuarie prevedea că Hanoiul va „spune ceva de genul: Recent, SUA au sugerat că ar vrea să discute cu Republica Democrată Vietnam". Mai departe, va spune: „După ce SUA vor înceta necondiționat bombardamentele și toate celelalte acte de război împotriva Republicii Democrate Vietnam, Republica Democrată Vietnam și SUA vor putea discuta".[2]

Stimularea presiunilor populare tot mai insistente pentru „oprirea necondiționată a bombardamentelor împotriva Vietnamului de Nord" necesita totodată o concentrare mai puternică pe activitățile diplomatice „pentru a câștiga susținere suplimentară din partea țărilor socialiste, a celor neutre și a tuturor popoarelor lumii".[3] Astfel, rezoluția declara:

> Situația actuală ne impune să rămânem într-o continuă ofensivă și să luăm inițiativa prezentând problema astfel: Dacă Statele Unite pun capăt bombardamentelor în mod permanent și necondiționat, Republica Democrată Vietnam și Statele Unite vor putea iniția convorbiri.[4]

Orice oprire a bombardamentelor ar fi însemnat un câștig evident. Dar Hanoiul avea de câștigat chiar și „dacă nu opresc bombardamentele", deoarece, în acest caz, SUA ar fi cele care obstrucționează negocierile, lucru care le-ar spori izolarea „în ochii opiniei publice". Așa cum preciza rezoluția, dilema americanilor era aceasta: „Ei știu că, dacă încetează

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.* Precizând că noua direcție a politicii avea să fie anunțată public (ceea ce s-a și întâmplat cinci zile mai târziu), rezoluția adăuga, între paranteze: „Cele de mai sus constituie esența declarației noastre, care va fi transmisă de ministrul nostru de Externe, sub forma unui răspuns, în cursul unei conferințe de presă. După ce va scrisă sub forma unui răspuns oficial, vom revizui frazarea și o vom corecta".

[3] *Ibid.*

[4] *Ibid.*

bombardamentele, am putea începe să vorbim cu ei". Rezoluția reafirma că angajarea în negocieri – convorbirile din cadrul stratagemei „luptă discutând" – era o măsură ofensivă, nu una de capitulare, și că, deși lua cunoștință de recomandările aliaților săi, RDV nu renunța niciodată la propria-i independență:

> Faptul că folosim stratagema „luptă discutând și discută luptând" și eforturile noastre de a găsi cât mai curând un prilej pentru a ne prezenta poziția – anume că „după ce dușmanul încetează necondiționat bombardamentele, Republica Democrată Vietnam și Statele Unite vor putea începe convorbirile" – demonstrează atitudinea noastră ofensivă, de atacare pe plan politic a dușmanului, care este menită să-l pună pe acesta din urmă în defensivă și să-l izoleze și mai mult. (...) Partidul nostru își va menține permanent independența, deși vom acorda în continuare atenție țărilor prietene și ne vom consulta cu acestea.[1]

Instrucțiunea transmisă de Hanoi către COSVN[2] în aceeași zi reducea și mai mult rezoluția din ianuarie la esența ei, subliniind caracterul oportun al momentului pentru a informa lumea cu privire la faptul că Vietnamul era dispus să participe la discuții în cazul în care bombardamentele erau oprite, cu privire la exploatarea atitudinii favorabile a opiniei publice și referitor la prevenirea comportamentului de „abatere de la normă" al aliaților. Dacă nu treceau la acțiune acum, se sublinia în instrucțiune, „prietenii noștri ar putea lua măsuri care să se abată de la cursul adecvat într-o direcție sau în alta, ceea ce ar însemna că pentru noi ar fi mai greu și mai complicat să ne folosim strategia".[3] Concomitent, sublinia că noua abordare era cât se poate de realistă și că nu depindea de o interpretare exagerat de optimistă a bunei-credințe americane:

---

[1] *Ibid.*

[2] COSVN – Central Office for South Vietnam – sintagmă folosită de SUA pentru a desemna cartierul general militar și politic al nord-vietnamezilor pe teritoriul Vietnamului de Sud în perioada Războiului din Vietnam (n.tr.)

[3] *Secret North Vietnam Politburo Cable*, 23 ianuarie 1967, în Pribbenow (2012), https://www.wilsoncenter.org/publication/north-vietnams-talk-fight-strategy-and-the-1968-peace-negotiations-the-united-states.

> Nu suntem subiectivi, dar trebuie să facem eforturi pentru a forța SUA să înceteze bombardamentele. Este posibil ca eforturile noastre să forțeze SUA să înceteze bombardamentele. (...) Și chiar dacă nu, noi tot vom avea de câștigat de pe urma poziției noastre politice.[1]

Instrucțiunea reda într-o formă mai concisă importanța noii direcții și modul în care aveau să se deruleze evenimentele, oferind o explicație de facto a deosebirii dintre contacte și discuții:

> Dacă putem face acest lucru, la un moment dat poate că vom reuși să forțăm SUA să oprească bombardamentele pentru a putea discuta cu noi. (...) Reprezentanții noștri îi vor primi pe reprezentanții SUA când aceștia vor solicita un contact și le vor spune americanilor că SUA trebuie să înceteze bombardarea Vietnamului de Nord și că, dacă opresc bombardamentele, Republica Democrată Vietnam și Statele Unite vor putea începe discuțiile bilaterale. Ulterior, ministrul nostru de Externe va da un răspuns în cadrul unei conferințe de presă pentru ca acest concept să fie limpede precum cristalul.[2]

În măsura în care rezoluția plenului și instrucțiunea către COSVN reflectau ideile aflate la baza rezoluției Biroului Politic din noiembrie 1966, Hanoiul n-a considerat niciodată contactele de tipul celor promise de MARIGOLD ca pe un „pachet de măsuri" care să ducă direct la convorbiri de pace sau poate chiar la o soluționare a conflictului. Prima fază a strategiei era menită „să pună capăt în mod necondiționat bombardării Vietnamului de Nord, ducând la contacte publice și oficiale între Vietnamul de Nord și Statele Unite". Odată ce SUA acceptau să oprească bombardamentele, se stipula în instrucțiune, „Vietnamul de Nord și SUA vor discuta, nu cu scopul de a ajunge la o soluționare totală a problemei vietnameze, ci pentru a clarifica poziția fiecăreia dintre părți".[3]

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] *Report by Nguyen Duy Trinh to the 13 Plenum of the Central Committee of the Communist Party of Vietnam*, 23 ianuarie 1967, în Pribbenow (2012), https://www.wilsoncenter.org/publication/north-vietnams-talk-fight-strategy-and-the-1968-peace-negotiations-the-united-states.

În rezoluțiile Hanoiului din noiembrie și ianuarie erau reliefate, de asemenea, temele care prezentau reorientarea pe diplomație, văzută ca o „măsură ofensivă" menită să „expună" perfidia americană, importanța „preluării inițiativei", a menținerii independenței în formularea politicilor, a asigurării comunicării cu aliații și necesitatea de a exprima clar, pentru simpatizanții de pe plan internațional și pentru opinia publică americană, disponibilitatea RDV de a accepta negocierile. Atât rezoluția din ianuarie, cât și instrucțiunea către COSVN transmisă tot atunci enumeră trei motive pentru introducerea noii direcții politice în momentul respectiv:

(1) pentru a profita de opinia publică favorabilă actuală și a evita riscul de a pierde susținerea internațională;

(2) pentru a preveni o nouă escaladare militară din partea SUA și a contracara propaganda americană;

(3) pentru a preîntâmpina alte comportamente de „abatere de la normă" ale aliaților Hanoiului, care i-ar putea submina strategia și îndeplinirea obiectivelor.

Puține dintre aceste elemente sunt reflectate în recomandarea poloneză adresată ministrului de Externe Trinh și premierului Pham Van Dong în perioada 18-28 noiembrie 1966. Argumentele menționate în cele zece puncte ale canalului MARGOLD, formulate în urma unei strânse consultări cu diplomații americani și italieni, reprezentau în cea mai mare parte perspectiva SUA și cea sovietică și implicau presupunerea că SUA sunt sincere și de bună-credință.[1]

Ele includeau declarații privind:

(1) interesul SUA pentru o pace negociată;

(2) asigurarea că negocierile nu erau echivalente cu capitularea;

(3) faptul că SUA nu sunt interesate să-și prelungească prezența militară în zonă;

(4) disponibilitatea SUA de a discuta toate problemele;

(5) acceptarea de către SUA a alegerilor generale și a supravegherii lor;

[1] Aceste comunicări sunt reproduse în *Cracking a Vietnam War Mystery* (2012), http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB369/#_ftnref22.

(6) acordul SUA ca problema unificării să fie „soluționată de vietnamezi după încheierea păcii și după înființarea organelor reprezentative";

(7) acceptarea de către SUA a neutralității Vietnamului de Sud;

(8) faptul că SUA erau dispuse să înceteze bombardamentele și să nu forțeze RDV să recunoască infiltrarea sa în Sud;

(9) respingerea de către SUA a „reunificării sub presiuni militare";

(10) refuzul SUA de a „declara acum sau în viitor că acceptă punctele 4 sau 5 ale Vietnamului de Nord".[1]

Niciodată în cursul discuțiilor cu vietnamezii, nici Rapacki și nici Lewandowski nu au susținut folosirea diplomației ca o măsură ofensivă și nu au sugerat că discuțiile ar fi putut fi folosite pentru a „da în vileag" lipsa de sinceritate a SUA. Mai mult decât atât, ideea lor, conform căreia americanii erau acum mai sinceri ca urmare a considerentelor politice, financiare și de reputație, contravenea acestui plan de acțiune. Deși nu apare menționată în telegramele lui Rapacki și Lewandowski, strategia „luptă discutând" a fost amintită indirect în analiza poloneză, care afirma că acceptarea negocierilor ar permite totuși „o continuare" a luptelor în Vietnamul de Sud.[2] Această aluzie nu apare însă ca un punct principal de discuție, iar analiza nu abordează niciunul dintre avantajele strategiei de tip „luptă discutând".

Polonezii nici nu au subliniat, nici nu au menționat necesitatea ca nord-vietnamezii să preia inițiativa și să păstreze controlul independent asupra propriului proces de stabilire a politicilor. De fapt, ambele idei contraveneau liniei directoare a Moscovei, care pretindea pentru URSS un „rol conducător" în adoptarea politicilor externe și de securitate în cadrul comunității socialiste, Varșoviei fiindu-i astfel imposibil să le susțină. Acordul tacit al lui Rapacki cu comentariile lui Brejnev referitoare la necesitatea de a „frânge voința" vietnamezilor, care păreau deconectați de la realitate, astfel încât să-și modifice politicile în conformitate cu interesele Blocului sovietic, sugerează că ar fi preferat exact opusul – și anume ca inițiativa și autoritatea în privința stabilirii politicilor să fie transferate de la Hanoi la Kremlin. Liderul sovietic „reiterase" intenția Moscovei de a „săpa treptat o cale

[1] Part VI. C. 2, Settlement of the Conflict, History of Contacts, Polish Track, *Pentagon Papers*, pp. 60-61.

[2] *The Polish Analysis*, Document 10 în *Cracking a Vietnam War Mystery* (2012).

pentru ca vietnamezii să ajungă la o înțelegere corectă a situației și a concluziilor care derivă din ea".[1]

Niciuna dintre recomandările polonezilor nu exprima nici cea mai vagă preocupare pentru comportamentul de „abatere de la normă" al aliaților RDV. Deși au ridicat problema simpatiei internaționale pentru Vietnam ca urmare a bombardamentelor, nici Rapacki și nici Lewandowski nu au insistat deloc asupra posibilității ca Hanoiul, în cazul în care nu trece la acțiuni diplomatice, să piardă susținerea din partea opiniei publice internaționale. Amândoi par să fi sugerat că inițierea unor discuții cu americanii în momentul respectiv ar putea contribui la evitarea altor escaladări militare din partea SUA, dar niciunul dintre ei nu a lăsat de înțeles că lipsa acțiunilor diplomatice ar oferi Washingtonului un avantaj în domeniul propagandei. Este însă posibil ca Rapacki să se fi gândit la acest lucru atunci când i-a prezentat lui Trinh opinia sa, și anume că, acceptând contactele, americanii nu urmăreau scopuri propagandistice, „cel puțin, nu pe moment".[2]

Deși, pe 25 noiembrie 1966, Pham Van Dong a reacționat la spusele lui Lewandowski într-un mod optimist, declarând că Hanoiul va face o încercare, el și-a exprimat totodată îndoielile cu privire la sinceritatea SUA:

> Nu se știe dacă SUA vor organiza o întâlnire. Nu se știe dacă vor confirma spusele lui Lodge sau dacă vor veni cu altceva. (...) Nu putem exclude posibilitatea ca aripa favorabilă războiului din SUA să aibă câștig de cauză.[3]

---

[1] *Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and Soviet leader Leonid Brezhnev*, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 9 în *Cracking a Vietnam War Mystery*, (2012).

[2] *Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh leader*, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 8 în *Cracking a Vietnam War Mystery* (2012).

[3] Hershberg (2012), p. 232. Prim-ministrul vietnamez semnala că Hanoiul avea să facă o evaluare preliminară a seriozității SUA în funcție de „pe cine vor delega SUA – dacă se hotărăsc să participe la întâlnire", susținând că „dacă intențiile lor sunt serioase, fără îndoială nu vor delega un oficial de rang mărunt". *Ciphered telegram from Lewandowski in Hanoi reporting on Conversation with North Vietnamese Premier Pham Van Dong*, 28 noiembrie 1966, Document 12 în *Cracking a Vietnam War Mystery*, (2012). Nu se știe încă dacă Hanoiul considera că ambasadorul american în Polonia era un oficial de rang suficient de înalt. Desemnarea ambasadorului nu i-a descurajat pe vietnamezi să-și trimită propriul reprezentant.

În cea mai mare parte, recomandarea poloneză susținea tratativele diplomatice cu SUA pe baza ideii că, teoretic, acestea ar putea fi constrânse, din punct de vedere politic și economic, pe plan intern și internațional, să abordeze cu mai multă sinceritate negocierile de pace. Mai multe dintre aceste constrângeri sunt menționate din nou în rezoluția din ianuarie, dar niciuna ca argument în favoarea unei sinceități sporite a americanilor. Deși Varșovia considera că șansele ca SUA să fie sincere erau reale în proporție de 50%, argumentația polonezilor folosea acest lucru ca premisă.[1] Polonezii aveau „impresia" că americanii „hotărâseră de o vreme să-și asume riscul" unei încetări a bombardamenelor deoarece preferau să nu consume timpul și resursele militare suplimentare care le-ar fi garantat succesul – insinuarea clară fiind aceea că SUA erau perfect capabile să procedeze astfel și să obțină victoria dacă preferințele li s-ar fi schimbat.

Acesta era un element important în care abordarea Varșoviei diferea de cea a Bucureștiului și de a Hanoiului. Polonezii încă se bazau pe presupunerea că SUA puteau obține o victorie militară dedicând războiului mai multe resurse și mai mult timp. Această supoziție fusese exprimată fără menajamente în analiza pe care Varșovia o făcuse și o înaintase reprezentantului său la Hanoi: „O evaluare obiectivă a cursului războiului și a rezistenței RDV și a FNE (Frontul Național pentru Eliberare) indică guvernului SUA că victoria poate fi obținută doar printr-o sporire considerabilă a efortului militar și financiar".[2]

La polul opus, Hanoiul și Bucureștiul acceptaseră drept certă lipsa oricăror perspective de victorie militară a americanilor în Vietnam. Conform opticii poloneze (și sovietice), constrângerile aplicate modului de acțiune al SUA erau mai degrabă cele pe care alegeau să și le impună singure, decât de lipsa unor posibilități efective. Deși acest lucru „necesita mult timp" și presupunea „costuri politice" suplimentare, americanii puteau avea câștig

---

[1] *Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh leader*, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 8; *The Polish Analysis*, Document 10; și *Ciphered telegram from Lewandowski in Hanoi reporting on Conversation with North Vietnamese Premier Pham Van Dong*, 25 noiembrie 1966, Document 11 în *Cracking a Vietnam War Mystery* (2012); Hershberg (2012), p. 229.

[2] *Analiza poloneză* în *ibid.*

de cauză în plan militar, dacă alegeau această opțiune.[1] Astfel, pentru că Hanoiul voia să evite înfrângerea, compromisul cădea în sarcina sa.

Varșovia susținea, de asemenea, că administrația Johnson avea nevoie să încheie războiul înainte de alegerile prezidențiale din 1968 și nu privea cu ochi buni ideea de a plăti costurile escaladării – atât în termeni financiari, cât și de opinie publică internațională –, dar niciuna dintre aceste afirmații nu s-a dovedit a fi corectă. Un alt punct în care Varșovia sublinia în mod exagerat disponibilitatea pentru compromis a Washingtonului viza presupusa lui „îndepărtare de ideea atenuării conflictului, în care partea vietnameză ar fi trebuit să-și retragă forțele militare din Sud și să renunțe la infiltrări". Polonezii susțineau că SUA „nu aveau nevoie de nicio acțiune concretă, politică sau militară din partea RDV" pentru a opri necondiționat bombardamentele, ci doar de „un semnal din partea RDV".[2]

Aceasta era mai degrabă aceeași „gogoriță" pe care autoritățile americane încercaseră să le-o livreze românilor pe 22 octombrie 1966, insistând că Vietnamul de Nord „trebuia doar să dea «un indiciu cu privire la ce ar face ca răspuns la o încetare prealabilă a bombardamentelor americane»".[3] În realitate, afirmațiile Washingtonului cu privire la „reciprocitate" – anume că SUA ar înceta bombardamentele numai în schimbul retragerii forțelor nord-vietnameze din Vietnamul de Sud sau al opririi, ori măcar al reducerii, „infiltrării" nord-vietnameze în Sud – erau cât se poate de ambigue. Însă chiar și atunci când păreau clare, erau contrazise de alți oficiali de rang înalt ai administrației. Spre exemplu, mesajul ambasadorului SUA la ONU, care preciza că Washingtonul avea nevoie doar de un „semnal" oarecare, nespecificat, fusese contrazis în aceeași zi de Secretarul de Stat *ad-interim* Nicholas Katzenbach, care insistase că SUA aveau nevoie să cunoască în detaliu și dinainte răspunsul Hanoiului.[4] În realitate, insistența administrației Johnson cu privire la reciprocitate a rămas neclintită până în octombrie 1968.

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] USUN New York 1777 to SecState (Secret-NODIS), 22 octombrie1966, „Romanian-North Vietnamese Contacts, October 1966 – November 1967", *Pentagon Papers*, (1997), Part VI. C. 4, p. 248.

[4] STATE 71460 to AmEmbassy Manila, Manila TOSEC 52, 22 octombrie 1966 în *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 249.

Abordarea poloneză din a doua jumătate a lunii noiembrie era menită să stabilească un contact specific care, spera Varșovia, ar duce la convorbiri de pace. Ea a fost susținută pornind de la presupunerea că americanii erau dispuși să se angajeze în negocieri fără a solicita o capitulare din partea Hanoiului – presupunere care ulterior s-a dovedit incorectă. Cele zece puncte ale lui Lewandowski reafirmau sinceritatea și disponibilitatea americanilor pentru negocieri. Niciunul dintre ele nu se regăsește în niciuna dintre rezoluțiile vietnamezilor. Deși mai mulți dintre factorii despre care Varșovia considera că ar constitui constrângeri pentru deciziile politice ale SUA apar în aceste rezoluții, niciunuia nu-i este atribuit nivelul de influență sau de importanță sugerat de polonezi.

Modul în care a folosit Hanoiul argumentele Bucureștiului

Deși recomandările românilor nu erau legate de o anumită inițiativă americană și nu se bazau pe presupunerea că autoritățile americane erau sincere sau flexibile, ele nu negau pur și simplu sinceritatea SUA. Dimpotrivă, Bucureștiul îndemna Hanoiul să testeze situația răspunzând în mod public la inițiativele de pace americane. Elementul central al ambelor rezoluții era abordarea negocierilor ca pe o armă de atac, menită să demascheze probabila lipsă de sinceritate a americanilor, să mobilizeze opinia publică americană și internațională împotriva bombardamentelor americane și a continuării războiului și să submineze mai mult capacitatea administrației Johnson de a conduce operațiuni militare în Vietnam.

Românii oferiseră trei argumente în favoarea acceptării negocierilor ca răspuns la încetarea bombardamentelor:

(1) pentru a diminua comportamentul de tip „abatere de la normă" al aliaților și a preîntâmpina orice așa-zis „fapt împlinit" menit să lipsească Hanoiul de inițiativă și să impună o soluție utilă intereselor non-vietnameze;

(2) pentru a preîntâmpina diminuarea simpatiei internaționale ca urmare a lipsei de răspuns;

(3) pentru a susține opoziția din interiorul SUA față de război și opiniile anti-conflict din cadrul administrației americane.

Aceste puncte s-au reflectat în discuțiile din ianuarie, septembrie și octombrie (și în deliberările care au avut loc în cadrul Comitetului Politic Executiv al PCR în urma discuțiilor), fiind apoi repetate în dialogurile din noiembrie cu Trinh.[1]

În cadrul convorbirilor din 3-4 octombrie 1966, autoritățile vietnameze le-au spus interlocutorilor români că încetarea „permanentă și necondiționată" a bombardamentelor americane împotriva Vietnamului de Nord era testul de bază al sincerității SUA în vederea unor posibile negocieri viitoare. După părerea lor, conflictul putea fi limitat „numai prin oprirea actelor de agresiune împotriva Nordului", iar „buna credință a SUA putea fi pusă la încercare". Pham Van Dong a adăugat însă că, deoarece „nu există nicio fărâmă de bună credință din partea americanilor", era „imposibil pentru noi să începem negocierile".[2]

Neîncrederea în administrația Johnson se dovedise a fi obstacolul de neclintit din calea mai multor eforturi de mediere. Hanoiul fusese martor la escaladările militare și la desfășurările de trupe în Vietnamul de Sud, care însoțiseră până atunci, fără excepție, toate inițiativele de pace americane. Misiunea de a-i convinge pe vietnamezi că SUA doreau cu adevărat pacea, când evaluările lor cu privire la comportamentul american arătau contrariul, s-a dovedit imposibilă pentru o serie de intermediari autoproclamați. Alții intraseră în dizgrația Hanoiului asumându-și rolul de purtători de cuvânt ai Washingtonului și susținând prea îndârjit că SUA erau sincere, dar și că Hanoiul trebuia să accepte solicitările americanilor.

Soarta eforturilor depuse de canadieni este grăitoare în acest sens. Pham Van Dong i-a relatat lui Maurer că avusese, în două rânduri, „contacte cu canadianul (Chester) Ronning". La primul:

> L-am primit și ne-am definit pozițiile – cele patru puncte – ca și pretențiile noastre referitoare la Nord. Înainte de a pleca, a lăsat de înțeles că ar exista o vagă șansă de a se ajunge la o soluție. A comunicat toate acestea prim-ministrului (Lester) Pearson și, pe urmă, americanilor. Apoi a primit din SUA o notă prin care nouă ni se

[1] Le Thanh Nghi-Ceaușescu (1966); Le Thanh Nghi-CC al PCR (1966); Întâlniri Hanoi II (1966); CPEx (1966); și Ceaușescu-Trinh (1966).
[2] Întâlniri Hanoi II (1966).

cerea, în schimbul încetării bombardamentelor, să punem capăt ostilităților din Sud (și) să ne retragem ajutorul către cei din Sud, sau ceva similar. De atunci nu l-am mai primit și i-am comunicat că nu e nevoie să vină aici ca purtător de cuvânt, cu un mesaj imposibil. N-a venit de fapt, așa cum pretinsese, ca un om de bună credință, ci ca un reprezentant al SUA.[1]

România evitase această capcană abordând problema dintr-o direcție diametral opusă. Militând pentru angajarea în negocieri și prezentând-o ca pe o „armă de luptă", ofensivă, care să ducă la continuarea luptei în locul încheierii unei păci cu consecințe nefaste, România eliminase necesitatea ca vietnamezii să se bazeze pe buna credință a americanilor sau să se expună – pe ei înșiși și credibilitatea lor – la o trădare neașteptată din partea administrației Johnson. Dacă americanii erau nesinceri, atunci un răspuns pozitiv al Vietnamului avea ori să-i forțeze să facă ceea ce susțineau că vor face – să se îndrepte spre convorbirile de pace și să reducă acțiunile agresive împotriva Nordului – ori să-i înfățișeze ca fiind ei cei care obstrucționau soluționarea pașnică a conflictului.

Hanoiul a considerat că această abordare este una tentantă. Deși avea probleme cu propria neîncredere în SUA și cu insistențele chinezilor pentru operațiunile militare, conducerea RDV era interesată să mute conflictul de pe plan militar pe plan politico-diplomatic, atât timp cât mutarea nu le compromitea obiectivele fundamentale de independență și unificare. Așa cum îi spusese Dong lui Maurer în octombrie:

> Suntem de acord cu dumneavoastră că trebuie să ne intensificăm acțiunile politice. Aveți perfectă dreptate în această privință. (...) Noi, vietnamezii, suntem conștienți că acest efort a fost insuficient și regretăm asta. (...) Cu privire la activitatea diplomatică, este adevărat că am fi putut să facem mai multe. În zilele și lunile care urmează vom studia mai bine problema.[2]

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

Maurer subliniase că afirmația insistentă a RDV conform căreia momentul și condițiile pentru negocieri nu erau „încă potrivite" constituia „singurul punct asupra căruia opiniile noastre nu coincid". După spusele lui Maurer:

> Noi considerăm că este avantajos să începeți dacă nu negocieri, măcar discuții, păstrând concomitent intact și chiar intensificând efortul de război. V-am prezentat avantajele. (...) Aceste avantaje sunt, fără îndoială, ipotetice. Nu există certitudini în acest domeniu și nu avem posibilitatea să demonstrăm matematic aceste avantaje, așa cum am spune că unu și cu unu fac doi. (...) Ne vom gândi în continuare la această problemă. Cred că și dumneavoastră veți face la fel.[1]

Lipsa de încredere a vietnamezilor în americani a continuat să blocheze progresele către negocieri, mai cu seamă că Hanoiul se temea de o demobilizare a populației vietnameze și, în consecință, de o subminare a poziției în eventualitatea că negocierile erau acceptate. Românii însă încercau să demonstreze că toate potențialele lor vulnerabilități puteau fi gestionate cu costuri minime. Reiterând aceste argumente, Pham Van Dong observa că românii erau de părere că:

- „Problema discuțiilor cu SUA putea fi ridicată independent de oricare alta, indiferent de importanța acestor probleme";
- „Discuțiile nu pot influența în niciun fel situația generală și mai ales pe cea militară. Pe de o parte, sunt discuțiile, iar pe de alta, lupta continuă";
- „Pot fi inițiate discuții pe orice alte teme, fiindcă nu ne leagă de mâini".[2]

Vietnamezii voiau însă „mai ales să punem la încercare buna credință a adversarului, fiindcă dacă adversarul nu este de bună credință, ce rezultate ar putea oferi discuțiile?" Astfel, era necesar ca acțiunile agresive împotriva RDV – în special, bombardamentele – să înceteze înainte ca discuțiile să

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*

poată fi luate în considerare. Pe de altă parte, sublinia delegația română, o abordare n-o excludea pe cealaltă:

> Problema care apare este aceasta: cunoscând intențiile americanilor, știind că ceea ce spun ei despre negocierile de pace are rolul de a le disimula acțiunile beligerante, de a ascunde noii pași făcuți spre escaladarea războiului, este sau nu necesar să trecem la acțiuni politice și diplomatice?

În conformitate cu opinia românilor:

> Nu avem nimic de pierdut dacă, în timp ce ducem lupta mai departe, învingem inamicul nu doar pe câmpul de bătălie, ci și pe teren politic și diplomatic. (...) Vedeți dumneavoastră, americanii își fac cunoscute intențiile într-un mod eficient. Ce avem de pierdut dacă, în vreme ce facem tot posibilul pentru a ne consolida capacitățile de luptă, le luăm această armă politică din mâini (și) îi demascăm prin mijloace politice și diplomatice pentru a arăta opiniei publice că nu tot ce spun americanii este adevărat. (...)
>
> Dacă reușim să dăm în vileag astfel planurile americanilor, le vom îngreuna și mai mult posibilitatea de a continua războiul și, fără îndoială, acest lucru va influența evoluția conflictului.[1]

Eleganța acestei abordări consta în faptul că nu depindea de sinceritatea americană – nici măcar nu se aștepta la ea – însă nici nu o scotea din calcul. Dacă Washingtonul trecea cu bine testul de sinceritate al Hanoiului și înceta bombardamentele, atunci avantajul pentru Vietnam era unul evident, populația nord-vietnameză avea să răsufle ușurată și ambele tabere vor fi ajuns cu un pas mai aproape de negocieri de pace autentice. Dacă americanii se dovedeau a nu fi sinceri, Hanoiul tot avea de câștigat, deoarece segmente mai largi ale opiniei publice ar fi conștientizat duplicitatea SUA și, astfel, asupra lor s-ar fi exercitat presiuni mai mari atât la nivel intern, cât și internațional. Această argumentație i s-a părut lui Pham Van Dong convingătoare:

---

[1] *Ibid.*

Ați subliniat ideea că putem profita de pe urma discuțiilor prin demascarea inamicului. Este o opțiune. Nu se pune problema să ajungem la un rezultat anume cu adversarul, dar acest lucru ne va permite să-l demascăm. Este o opțiune. În orice caz, vă spun sincer că vom studia toate aceste chestiuni.[1]

Pham Van Dong a mărturisit chiar că așa procedaseră și în lupta prin care Vietnamul devenise independent de Franța. „Negocierile (discrete) cu francezii începuseră în mod neoficial cu mult înainte de bătălia de la Dien Bien Phu" și culminaseră în cadrul Conferinței de la Geneva, organizate – subliniase Dong – la numai o zi *după* bătălia decisivă. Aproape același lucru îl făcuse Hanoiul un an mai târziu, după Ofensiva Tet din 1968. Premierul RDV era de părere că abordarea negocierilor ca o tactică ofensivă prezenta și alte aspecte de interes – îndeosebi faptul că „discuțiile vor fi de așa natură încât să provoace o mare tulburare în rândurile combatanților americani și ale celor din Saigon". Din aceste motive, declarase Dong, „în lunile care vin vom studia această chestiune în cel mai profund mod posibil".[2]

Bucureștiul subliniase că refuzul Vietnamului de a se angaja în negocieri din cauza campaniei de bombardamente strategice ale SUA împotriva Vietnamului de Nord era în avantajul celor care susțineau escaladarea militară. Dacă un canal de pace arăta chiar și cele mai firave semne de eficiență, el putea fi închis, pur și simplu, prin ordonarea unui alt atac aerian și, cum Hanoiul nu se angajase în mod public și nu acceptase măcar posibilitatea negocierilor, rămânea neclar pentru restul lumii cui aparținea vina pentru continuarea ostilităților. Pentru a remedia acest neajuns, era nevoie ca vietnamezii să-și exprime dorința de a se angaja în negocieri la fel de frecvent și de neechivoc ca americanii, subliniind că bombardamentele americane asupra Vietnamului de Nord constituiau unicul obstacol în calea discuțiilor. Conexiunea între încetarea bombardamentelor și negocieri exista deja, dar era exprimată într-un mod care oferea un avantaj Hanoiului, nu Washingtonului.

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

Niculescu-Mizil subliniase faptul că multe dintre țările lumii contestau deja bombardamentele americane, oferind astfel Hanoiului și aliaților săi „tot ce era necesar" pentru a „trece la o amplă acțiune politico-diplomatică la nivel internațional pe tema opririi bombardamentelor asupra Vietnamului de Nord":

> Nici chiar țările capitaliste care susțin SUA nu pot fi de acord cu un act atât de barbar. Când au fost bombardate orașele Hanoi și Haiphong, (prim-ministrul britanic) Wilson, altfel un prieten al SUA, a declarat că nu este de acord cu o asemenea escaladare a războiului. Astfel, bombardamentele americane asupra RD Vietnam constituie un act în jurul căruia poate fi construită o foarte serioasă campanie politică și diplomatică.[1]

La întrebarea lui Pham Van Dong: „Cum îi determinăm pe americani să plece?", românii au răspuns că era necesar un efort politico-diplomatic sporit în cadrul strategiei „luptă discutând", fiindcă niciuna dintre părți nu se afla în postura de a obține o victorie pur militară. După opinia lui Maurer:

> Nu există altă posibilitate decât prin forța armelor și forța luptei politice. Folosind doar forța militară, este evident că ne reducem mult mijloacele. Pentru a-i determina să se retragă în plan militar, trebuie să dispuneți de superioritate militară, iar obținerea superiorității necesare asupra americanilor pentru a-i împinge spre mare este un lucru dificil. Trebuie să combinăm aceste două forme de luptă. Trebuie să creăm condițiile necesare pentru a-i forța să părăsească Vietnamul, dat fiind că superioritatea militară n-o putem asigura.[2]

Dong a convenit cu Maurer că exact acest lucru se petrecuse în Algeria, unde „luptaseră, dar în același timp discutaseră". Abordarea de tip „luptă discutând" era, de fapt, una obișnuită în rândul statelor mai mici ocupate de forțe militare superioare numeric, atât românii, cât și vietnamezii recurgând la ea anterior, în decursul secolelor. Maurer a specificat apoi că,

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*

deși preferabilă, această strategie nu necesita o „personalitate pozitivă" ca aceea a lui de Gaulle în cazul retragerii franceze din Algeria. Factorul operativ nu era predispoziția personală a liderilor americani, ci „presiunea opiniei publice" atât internaționale, cât și din interiorul SUA.

Obținerea sprijinului internațional

Dat fiind că opinia publică internațională avea o perspectivă critică referitor la această strategie, preocupările comunității internaționale trebuiau abordate cât mai clar și fără echivoc. Tipică în privința confuziei cu care erau percepute obiectivele Vietnamului a fost reacția publică a premierului danez Jens Krag: „Nu înțeleg de ce vietnamezii refuză să discute". Adresându-i-se lui Maurer, prim-ministrul turc Suleyman Demirel s-a referit la această chestiune într-un mod similar:

> O să vă pun o întrebare și vă rog să-mi răspundeți sincer, fiindcă mă străduiesc să înțeleg lucrurile. De unde această rigiditate din partea vietnamezilor, nu e oare o consecință a unei concepții politice care vizează declanșarea unui război mondial pentru a accelera dominația comunistă?[1]

După ce vietnamezii s-au oprit din râs, Maurer i-a explicat că „această întrebare îmi este adresată mereu", chiar și în „țările care nu contestă caracterul agresiv al acțiunilor militare ale SUA în Vietnam și justețea rezistenței opuse de vietnamezi".[2] Pe scurt spus, faptul că Hanoiul respingea negocierile și rămânea inactiv în plan diplomatic îi submina poziția și risca să anihileze susținerea de care se bucura acum.

Partea pozitivă, a explicat Maurer, era aceea că „Vietnamul beneficiază de o simpatie considerabilă din partea multor țări, chiar și a celor angajate în alianțe politice și militare foarte strânse cu SUA".[3] În plus, „chiar și în cadrul opiniei publice americane poate fi observat un grad ridicat de

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*

respingere a războiului pe care SUA îl duc în Vietnam; există acolo numeroși oameni conștienți de caracterul stupid al acestui război". Astfel, „în circumstanțele actuale, este posibil să folosim această atmosferă pentru a exercita presiuni asupra SUA".[1]

Numai că, subliniau românii, americanii își comunicau punctul de vedere mult mai eficient decât vietnamezii, iar Hanoiul avea să sufere mai departe dacă nu se făcea „ceva pentru a contracara propaganda americană":

> Firește, privind lucrurile nu de la Hanoi, ci de la București, noi am apreciat că s-ar putea spune, de exemplu: „Poziția noastră politică, obiectivele și țelurile noastre sunt acestea. Și vom continua să ni le menținem cu arma în mână până în momentul când le vom împlini. Dar cum dumneavoastră spuneți că nu doriți să impuneți poporului vietnamez un regim anume, haideți totuși să stăm de vorbă".[2]

O asemenea abordare ar consolida susținerea actualilor simpatizanți și ar atrage alții, ducând treptat la un cvorum internațional „pe măsură ce se adaugă eforturile tot mai multor părți". De asemenea, această abordare ar atrage de partea sa și „opinia publică americană, în cadrul căreia un număr tot mai mare de indecișI s-ar alătura probabil celor care susțin că trebuie să pună capăt războiului, că americanii trebuie să se retragă din Vietnam".[3] Maurer repetase că această recomandare nu avea la bază o eventuală prezumție că SUA intenționau să abandoneze Vietnamul de Sud. Dar:

> Dacă se vor găsi mijloacele de a aduce această dezbatere mai mult în atenția publicului, s-ar putea dovedi până la urmă care este adevărata valoare a declarațiilor făcute de americani. Cu alte cuvinte, americanii ar putea fi demascați și această demascare ar putea spori presiunile din partea acelor (americani) care doresc ca războiul să se încheie, (dar și) presiunile exercitate asupra SUA (din exterior).[4]

---

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] *Ibid.*

Prim-ministrul român a subliniat însă că acest efect nu avea „să fie unul imediat". Pe termen lung însă, acțiunile politice „în paralel cu lupta armată" aveau să-i aducă în mod cert pe vietnamezi mai aproape de îndeplinirea obiectivelor lor.

> Nu poți calcula șansele cu precizie, dar teoretic există posibilitatea ca americanii să ajungă la concluzia dictată de rațiune și să spună: „Acceptăm condițiile pe care le puneți în cadrul negocierilor noastre".[1]

Inițiative inadecvate și comportament deviant de la normă

O altă problemă aflată în centrul preocupărilor românilor încă din momentul în care vietnamezii i-au informat cu privire la ea, în mai 1965, era aceea a inițiativelor și acțiunilor contraproductive ale altor state socialiste aliate. Aceastea erau, parțial, rezultatul lipsei de unitate în tabăra socialistă, îndeosebi – dar nu numai – al rupturii sino-sovietice. În parte, problema era, de asemenea, o consecință a gravelor obsesii de mare putere ale sovieticilor, iar pe de altă parte, era cauzată de eforturile incorect orientate ale aliaților „frățești" de a determina Vietnamul să pună capăt războiului.

Tendințele Moscovei de a acționa ca o mare putere erau evidente în sfatul oferit Hanoiului, în februarie 1965, de a trece de la lupta militară la negocieri pe baza premisei că victoria avea să revină, în mod inevitabil, taberei superioare din punct de vedere militar. Acest „adevăr indiscutabil" era parte integrantă din gândirea liderilor politici și militari sovietici, inclusă în planurile sovietice pentru Pactul de la Varșovia și reflectată în gândirea și în planurile aliaților loiali Moscovei.

Așa cum am menționat, evaluările polonezilor și ale cehoslovacilor stipulau că Hanoiul supraestima reușitele militare și capacitatea de rezistență vietnameze, subestimând concomitent capacitățile americane și consecințele

[1] *Ibid.*

operațiunilor SUA.[1] Aceste aprecieri pesimiste – din partea polonezilor și a cehoslovacilor – ale capacităților și moralului vietnamezilor erau similare cu cele ale Statului Major Interarme și ale oficialilor din administrația americană, reflectând o atitudine părtinitoare comună cu privire la posibilitățile unei forțe militare superioare. Desigur, în vreme ce Blocul sovietic percepea cu pesimism aceste „supraestimări" și „subestimări", autoritățile americane le priveau cu optimism, considerând că vestesc succesul final al operațiunilor militare ale SUA. Așa cum s-a dovedit, atât Moscova, cât și Washingtonul au greșit.

Referindu-se la evaluarea poloneză, după ce a subliniat că era puțin probabil ca Gomulka să susțină efortul vietnamezilor, Maurer a remarcat că „modul de a gândi în privința acestor probleme" al liderului polonez includea orientările sovietice:

> Nu este un secret pentru dumneavoastră, de exemplu, că unii tovarăși, precum tovarășul Gomulka, au unele idei deosebite. Impresia mea este că el crede că o victorie a americanilor va deveni realitate în momentul în care vor folosi suficiente mijloace militare. Acest lucru implică o anumită orientare. Așa se explică ideea pe care mi se pare că o are cu privire la necesitatea negocierilor, și ideea de a înlocui lupta armată cu negocierile.[2]

Maurer avea o opinie similară cu privire la inițiativele maghiarilor – că aveau la bază „idei mai degrabă confuze cu privire la definirea precisă a situației, a obiectivelor și țelurilor de atins, ca și a mijloacelor care ar trebui folosite".[3] Chiar și Beijingul submina poziția Hanoiului, deși într-un mod diferit. Maurer cita o declarație recentă a președintelui chinez Liu Shaoqi,

---

[1] *Reception by Soviet Vice Foreign Minister V.V. Kuznetsov for the General Director of the PRP FMA, Cde. Jerzy Michalowski*, 24 ianuarie 1966, Document 16 în *CWIHP Bulletin* no. 16 (Fall 2007-Winter 2008): pp. 387-388; Hershberg (2012), p. 58; și „Information on the Visit of a Czechoslovak Party and Government Delegation Headed by [Prime Minister] Comrade Lenart in North Vietnam, 24-28 september 1966", http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117740.

[2] Întâlniri Hanoi II (1966).

[3] *Ibid.*

conform căreia Acordurile de la Geneva „își pierduseră orice valoare". După spusele lui Maurer:

> Acordurile de la Geneva sunt foarte importante. Ele constituie justificarea esențială a poziției dumneavoastră, a poziției noastre. În lipsa acestor acorduri, problema s-ar putea pune astfel: aveți dreptul să existați sau nu? Astfel, orice declarație trebuie privită cu cea mai mare atenție, evitându-le pe cele care nu doar că nu ne servesc, ci se întorc împotriva noastră.[1]

Pham Van Dong îi întrebase pe chinezi despre remarca lui Liu Shaoqi și i se spusese „că, dacă uneori ei fac anumite afirmații, o fac doar în scopuri propagandistice, valabile pentru o situație specifică".[2] La auzul acestui răspuns, Maurer replicase că vârsta lui înaintată îi afectase probabil facultățile mentale, fiindcă „nu înțeleg această explicație":

> Americanii nu fac parte din Acordurile de la Geneva. Nu le-au semnat, nu și-au asumat obligații și, prin urmare, nu le pot contesta. (...) Dar dacă există un reprezentant al unei țări socialiste care spune să „nu mai păstrăm Acordurile de la Geneva", americanilor le este ușor să vină și să răspundă: Dacă voi vă puteți lipsi de acordurile pe care le-ați semnat, ce vreți să facem noi cu ele?
>
> Acordurile de la Geneva sunt acorduri internaționale. (...) Ele trebuie respectate deoarece atunci când au fost încheiate, părțile interesate le-au semnat. Aceste lucruri trebuie percepute așa cum sunt, fiindcă altfel ne-am putea trezi cu unele surprize neplăcute. Nu putem permite *ad infinitum* fantezii juridice. Trebuie să continuăm cu mare atenție, fiindcă există unele lucruri care pot fi întoarse împotriva noastră.[3]

Punerea de acord a acestor abordări divergente și contraproductive necesita, după părerea românilor, o mai bună comunicare între Hanoi,

---

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*

Moscova și celelalte state prietene „pentru a le furniza acestor tovarăși datele care să-i ajute să facă aprecieri mai exacte".[1] Prevenirea divergențelor de idei privind tactica și strategia putea fi, de asemenea, realizată cerând aprobarea prealabilă a Hanoiului pentru toate inițiativele sau analizele legate de conflict. Așa cum subliniase Maurer, „eforturi mai mari trebuie dedicate asigurării unui punct de vedere unitar asupra problemei vietnameze".[2]

Evidențierea caracterului adevărat sau fals al ofertelor SUA privind negocierea avea să contribuie, de asemenea, la stoparea acțiunilor de abatere de la normă ale aliaților socialiști ai Vietnamului. Românii avuseseră uneori discuții „destul de aprinse" cu iugoslavii, ungurii, polonezii și cehoslovacii cu privire la susținerea lor *de facto* pentru inițiativele de pace americane care subminau politica Hanoiului.[3] Spre exemplu, continuase Maurer, înțelesul propunerii făcute de Gomulka la întrunirea Pactului de la Varșovia din iulie 1966 fusese acela de „a presa Vietnamul să accepte negocieri cu țări nesocialiste – o referire clară la Statele Unite ale Americii – fără nicio bază principială" și de a „înlocui lupta militară" cu negocierile.[4] Românii respinseseră propunerea cu argumentul că „a accepta acest punct de vedere înseamnă a-i împinge pe vietnamezi spre capitulare".[5]

Discuția din cadrul Pactului de la Varșovia fusese într-adevăr „aprinsă", așa cum confirmă rapoartele celorlalți membri ai Pactului.[6] Conform spuselor liderului maghiar János Kádár refuzul singular al României de a accepta „faptul împlinit" sovietic privitor la o declarație pe tema Vietnamului dusese la „o dispută inumană, de aproape o zi și jumătate sau două", în cursul căreia Gomulka se plânsese că „nu cele șase partide încercau să exercite presiuni asupra lor (românilor), ci ei exercitau presiuni asupra celor șase

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

[4] *Ibid.*

[5] *Minutes of the Romanian Party Politburo Meeting, Report on the PCC Meeting by the General Secretary of the PCR,* 12 iulie 1966, PHP.

[6] Așa cum recunoscuse un membru al Biroului Politic maghiar, „din unele puncte de vedere", românii „au dreptate, poziția lor a avut câștig de cauză". *Minutes of the Hungarian Politburo Session – Report on the PCC Meeting by the First Secretary of the Hungarian Socialist Workers' Party (János Kádár),* 12 iulie 1966, PHP. Vezi și *Bulgarian Minutes of the PCC Meeting,* 4 iulie 1966, PHP.

partide".[1] Concomitent însă, Bucureștiul susținea în mod insistent debutul cât mai rapid posibil al negocierilor:

> Date fiind cele de mai sus, noi considerăm că, fără a înceta niciun moment lupta armată, este bine să se găsească mijloacele de a începe convorbirile, care vor contribui, printre altele, și la a le deschide acestor tovarăși ochii. Noi suntem de părere că această tactică este utilă pentru întărirea solidarității țărilor socialiste cu lupta poporului vietnamez.[2]

Românii respinseseră propunerile polone și maghiare de a discuta și coordona ajutorul oferit Vietnamului fără participarea Hanoiului (și a Beijingului), din același motiv:

> (O astfel de) propunere poate fi suspectată că ar fi o încercare de a constitui un organism supranațional și o modalitate de a exercita presiuni pentru a determina un anumit curs al politicilor guvernului vietnamez sau ale Frontului Național pentru Eliberare. Ca atare, am spus că noi nu suntem de acord, că nu se poate discuta acest lucru fără acordul vietnamezilor și fără să avem acceptul tuturor statelor socialiste care ajută Vietnamul.[3]

Pentru a evita măsuri nepotrivite similare, Hanoiul trebuia să preia inițiativa. RDV trebuia să arate dacă era de acord sau nu cu inițiativele referitoare la război propuse de „țările prietene"; altfel risca fie sabotajul continuu, fie, cel mai adesea, unul accidental:

> Noi considerăm că problema vietnameză este o problemă a vietnamezilor; că tovarășii vietnamezi se află într-o poziție mai bună decât oricine altcineva să decidă asupra deziderateloor lor și a

---

[1] *Minutes of the Hungarian Politburo Session – Report on the PCC Meeting by the First Secretary of the Hungarian Socialist Workers' Party (János Kádár)*, 12 iulie 1966, PHP.
[2] Întâlniri Hanoi II (1966).
[3] *Ibid.* Kádár a prezentat propunerea maghiară în cursul vizitei sale în România (10-11 mai 1966).

modalităților de a-și atinge obiectivele. Vietnamul este țara lor. Ei sunt cei care au fost/agresați. Dreptul poporului vietnamez de a-și hotărî soarta și destinul este pus în discuție și nimeni altcineva decât poporul vietnamez nu se află în postura de a stabili obiectivele și modalitățile de luptă. Aceasta este poziția noastră principială cu privire la neamestecul în treburile altora și este (aplicabilă), mai presus de toate, chestiunii vietnameze.[1]

Vizita lui Trinh la București: 21-23 noiembrie 1966

Controlul acțiunilor care presupuneau „abaterea de la normă" din partea aliaților săi era în mod limpede o prioritate pentru Hanoi și, totodată, unul dintre cele trei motive prezentate atât în rezoluția plenului din ianuarie 1967, cât și în instrucțiunea către COSVN pentru momentul ales al strategiei „discută luptând". Rezoluția din ianuarie făcea referire la tendința aliaților de a „o lua în direcții diferite", „compromițând" astfel eforturile Hanoiului, pe când în instrucțiunea către COSVN se vorbea despre aliați care „se abat de la cale" și „fac mai dificilă" lupta Vietnamului. Le Duc Tho se plânsese de acest comportament când fusese la București, în mai 1965, iar românii făcuseră, în mod activ, demersuri împotriva acestei probleme cel puțin din ianuarie 1966.[2] Așa cum remarcase Ceaușescu la mijlocul lui ianuarie, intenția „clară" a Moscovei și a Varșoviei, atunci când insistau pentru organizarea unei conferințe pe tema conflictului era aceea de „a atrage China și Vietnamul" și apoi de „a le presa să accepte negocierile".[3]

Abordarea Moscovei era puternic influențată de ostilitatea sa față de Beijing, încercând să stabilească o legătură între presupusa culpabilitate a chinezilor pentru amânările și dificultățile înregistrate în transportul proviziilor către Vietnam, pe de o parte, și necesitatea unui efort coordonat care

[1] Întâlniri Hanoi II (1966).

[2] Audiența lui Hoang Tu (1965); Ceaușescu-Czesak (1966); PMUP-Ceaușescu (1966); Ceaușescu-Gomulka (1966); Cisar-Ceaușescu (1966); Ceaușescu-Basov (1966); Ceaușescu-Șelepin (1966).

[3] Note din întrunirea Prezidiului Permanent al PCR, 16 ianuarie 1966; ANR, Dosare PCR, Secția Cancelarie, 5/1966, p. 11 citat în Munteanu (2012): p. 72.

să excludă China, pe de altă parte.[1] În mai 1966, șeful Securității de Stat a României îl întrebase pe însărcinatul cu afaceri sovietic dacă nu cumva criticile chinezilor la adresa Moscovei erau un „răspuns" la afirmația ministrului Apărării al URSS, Malinovski, conform căreia Beijingul „îngreuna transportul ajutoarelor către Vietnam".[2] Evitând întrebarea esențială, diplomatul sovietic insistase asupra faptului că „s-au înregistrat dificultăți în transportul ajutoarelor către RD Vietnam".[3]

Oficialii sovietici „reveniseră de multe ori la problema necesității coordonării și unității eforturilor depuse de toate țările socialiste pentru a oferi susținere și ajutor Vietnamului", în raportul lor asupra vizitei unei delegații vietnameze la Moscova în august 1966.[4] Problema, a insistat ambasadorul sovietic, nu era doar refuzul Beijingului de a participa sau „lipsa de unitate", ci și „poziția sa deschis contrară" propunerilor sovietice:

> Aceasta este poziția Chinei în condițiile în care URSS și țările socialiste din Europa sunt departe de Vietnam, când niciunul dintre statele prietene, cu excepția Chinei, nu dispune de aerodromuri și baze militare în apropiere de Vietnam, lipsind statele socialiste de posibilitatea de a concentra volumul necesar de unități de aviație și alte mijloace de apărare capabile să dea o ripostă agresorilor americani și să apere RD Vietnam.[5]

Împreună cu problema cu caracter mai general a lipsei de unitate a comunității socialiste, modul de gestionare a inițiativelor disfuncționale pentru strategia Vietnamului venite din partea terților fusese un subiect de prim

---

[1] Revoluția Culturală a avut un efect negativ asupra transporturilor, dar fenomenul a fost unul marginal și temporar și, în mod cert, nu a fost unul intenționat de autoritățile de la Beijing.

[2] Notă asupra discuției; tov. Alexandru Drăghici l-a primit în audiență pe însărcinatul cu afaceri al URSS la București, tov. Iliușin; ANR, CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 181/1966, 20 mai 1966/22 iulie 1966, filele 81-82.

[3] *Ibid.*

[4] Informare a CC al PCUS referitor la discuțiile de la Moscova cu delegația de partid și de stat a RD Vietnam, 10-16 august 1966, Anexa la *Transcrierea primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a tov. A.V. Basov, ambasador al URSS la București*, 19 septembrie 1966; ANR, CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 118/1966, fila 17.

[5] *Ibid.*

ordin al discuțiilor româno-vietnameze din mai și din octombrie. Aceasta a fost, totodată, principala chestiune pe care au abordat-o Ceaușescu, Maurer și Bodnăraș în discuția cu Trinh de pe 21 noiembrie, și este posibil să fi constituit prima cauză a lansării noii strategii. De la bun început, Bucureștiul fusese deranjat de ceea ce părea să fie o neîntemeiată presiune din partea celorlalți membri ai Blocului de a înființa o structură supranațională, menită să coordoneze toate ajutoarele pentru Vietnam. Asemănarea sa cu alte inițiative de „coordonare" sponsorizate de Kremlin pentru a-și reafirma sau consolida controlul asupra celorlalți membri ai Blocului și asupra forțelor lor armate, precum și asupra orientărilor lor politice și economice i-a iritat imediat pe români.

Pe tot parcursul anului 1966, Bucureștiul a intervenit pentru a preîntâmpina crearea oricărei entități sau a oricărui proces care să poată fi folosit pentru a influența politica Hanoiului și a-i reduce capacitatea de a lua independent decizii cu privire la război. Deja la sfârșitul lui octombrie, insistența Blocului sovietic pentru coordonarea ajutorului oferit Vietnamului, în ciuda refuzurilor primite de la Hanoi și Beijing, părea să confirme intenția de a modifica în mod forțat politica Vietnamului, ostracizând și izolând concomitent China. Relatările Budapestei cu privire la întâlnirea extraordinară a liderilor comuniști la Moscova în perioada 19-22 octombrie susțineau impresia românilor cu privire la realizarea în cadrul Blocului a unui cvorum în favoarea coordonării ajutorului și a influențării politicii vietnameze.

Conform afirmațiilor liderului maghiar János Kádár, chinezii erau de condamnat fiindcă „sabotează eforturile noastre comune", iar „țările socialiste ar trebui să cadă de acord pentru a-și coordona transportul de bunuri spre Vietnam".[1] Liderul bulgar Todor Jivkov blama China pentru că „ne obstrucționează unitatea" și făcea apel la o politică a Blocului care să nu mai țină seama de cea a Hanoiului, „care nu reflectă decât opinia partidelor vietnamez și chinez". Brejnev, Gomulka și liderul cehoslovac Antonin Novotni ceruseră denunțarea publică a Chinei și chemaseră la o mai mare „coordonare" a ajutorului.[2] Gomulka a combătut mai departe ajutorul sporit adresat Vietnamului, afirmând:

---

[1] *Hungarian Report on the Summit Meeting of Nine Communist Countries' Leaders of 16-22 October 1966*, 27 octombrie 1966, PHP.

[2] *Ibid.*

> Vasele poloneze sunt andocate în portul Haiphong fără să fie descărcate de luni întregi. Multe dintre bunurile neexpediate se alterează fiindcă tovarășii vietnamezi sunt incapabili să le transporte la destinație.[1]

Kremlinul a făcut aceleași acuzații cu privire la consumul internațional. În conformitate cu CIA, „în cadrul comentariilor neechivoce de săptămâna trecută, Kosîghin a blamat Pekinul pentru continuarea «agresiunii americane» în Vietnam, iar Brejnev a sugerat că China, «singura țară socialistă care are graniță cu Vietnamul», continua să obstrucționeze transportul ajutoarelor militare sovietice către Vietnamul de Nord".[2]

Maghiarii au raportat că Ceaușescu apărase insistența vietnamezilor de a-și „proteja patria", afirmând că Hanoiul era pe deplin mulțumit cu volumul ajutoarelor primite și sugerând că timpul și eforturile puteau fi mai eficient direcționate spre mobilizarea opiniei publice, decât către încercarea de a controla centralizat asistența materială pentru Vietnam:

> Vietnamezii i-au spus tovarășului Maurer că toate țările socialiste îi ajutau și au accentuat în mod deosebit că toate proviziile provenite din țările socialiste ajunseseră la destinație la timp și în întregime. Partea română nu dorește să pună la îndoială cuvântul vietnamezilor, și deci nu vrea să condamne niciuna dintre țările socialiste în această chestiune. Vietnamul ar putea fi mai bine ajutat dacă opinia publică din lumea întreagă ar fi mobilizată.[3]

În conformitate cu aceste dovezi, România a deținut rolul-cheie în blocarea eforturilor sovietice de a controla proviziile trimise Vietnamului. În vreme ce ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia deciseseră să „se reunească pentru a discuta despre conținutul și metodele ofensivei

---

[1] *Ibid.*

[2] *Central Intelligence Bulletin*, 19 octombrie 1966, „USSR: Gathering of Communist leaders represents Soviet victory over Peking", p. 2.

[3] *Hungarian Report on the Summit Meeting of Nine Communist Countries' Leaders of 16-22 October 1966*, 27 octombrie 1966, PHP.

diplomatice menite să ajute Vietnamul", opoziția din partea României îi constrânsese să renunțe la acest efort:

> Ținând seama că, după respingerea din partea României, și tovarășii polonezi o consideră indezirabilă, Biroul Politic retrage de pe agenda de lucru propunerea care viza organizarea unei întâlniri interpartinice pentru a discuta probleme legate de transportul proviziilor către Vietnam.[1]

Încă de la începutul războiului, Hanoiul se confruntase cu presiuni venite atât de la Beijing, cât și de la Moscova, fiecare insistând pentru a rupe relațiile cu cealaltă țară. Instituționalizarea coordonării ajutoarelor pentru Vietnam, sponsorizată de sovietici, ar fi împlinit deziderатul Moscovei excluzându-i pe chinezi, consolidând controlul sovietic asupra politicilor externe ale membrilor Blocului socialist și determinând, fără îndoială, contramăsuri din partea Beijingului, consecințele acestora fiind resimțite în primul rând de Vietnam. În ciuda afirmațiilor iresponsabile ale sovieticilor, cum că existența unei granițe a Chinei cu Vietnamul de Nord nu era strict necesară pentru transportul ajutoarelor, rutele alternative prin porturile vietnameze ori pe teritoriul altor țări erau ori foarte nesigure, ori extraordinar de complicate.

Atât Hanoiul, cât și București percepeau controlul sovietic al ajutoarelor materiale ca pe o capcană. Românii mai ales considerau accentul insistent pus de Moscova pe coordonarea centralizată ca o dovadă a iminentului „fapt împlinit" care avea să limiteze independența Hanoiului în adoptarea propriilor politici, dar și pe cea a Bucureștiului. În cursul întâlnirii lor din noiembrie, Ceaușescu l-a informat pe Trinh cu privire la discuțiile de la Moscova, din 19-22 octombrie, și a stabilit o legătură între ele și tendințele care s-au conturat la congresul Partidului Muncitorilor Albanezi (1-8 noiembrie) și la congresul Partidului Comunist Bulgar (15-19 noiembrie).[2] Sugestia lui prevestea evoluții viitoare mai mult decât îngrijorătoare dacă

---

[1] *Ibid.* pp. 8-9.

[2] Nici raportul românesc asupra întâlnirii de la Moscova, nici briefingul referitor la această întâlnire trimis de București Hanoiului și nici rapoartele de la congresele albanez și bulgar nu sunt încă disponibile.

Hanoiul nu prelua inițiativa diplomatică, incluzând aici și acceptarea ideii de negocieri în viitorul apropiat. După opinia lui Ceaușescu:

> Lucrările celor două congrese – cel albanez și cel bulgar – ne-au consolidat părerea pe care v-am expus-o după conferința de la Moscova. Acolo a existat o preocupare vizibilă de a ajunge la ceea ce este numită acum o soluționare „politică" a situației conflictuale din Vietnam cât mai rapid posibil, și a reieșit că problema a fost discutată la întâlnirea dintre Gromîko, Johnson și Dean Rusk. Între timp am primit, direct și indirect, o serie de rapoarte din diverse surse care confirmau acest lucru și sugerau că, într-o anumită măsură cel puțin, chestiunea fusese tranșată.[1]

Bodnăraș sugerase că un acord privind forțarea Hanoiului să accepte negocierile fusese stabilit „între sovietici și americani și între sovietici și alte părți". Ceaușescu își comunicase impresia că existența unui acord fusese demonstrată „prin felul în care a fost abordată problema vietnameză" la congresul bulgar:

> Aș vrea să subliniez că (referitor la) solicitările de a ajunge la o coordonare a ajutoarelor pentru Vietnam, cel puțin între țările socialiste din Europa, care la prima vedere par să aibă scopul de a spori acest ajutor, din felul în care problema a fost ridicată îndeosebi la Moscova a reieșit că scopul coordonării nu a fost în totalitate acesta, fiindcă aproape toți cei care au vorbit la Moscova – toate delegațiile din Europa, de fapt liderii de partid – au exprimat o anume îndoială cu privire la necesitatea unui volum atât de mare al ajutoarelor și în orice caz nu erau siguri dacă ajutoarele respective ajungeau în Vietnam și dacă erau folosite de vietnamezi. Firește, întotdeauna trebuie să căutăm sensul din spatele cuvintelor și impresia noastră a fost aceea că în această direcție ar putea exista unele intenții de restricționare mai avansată a acestei asistențe, în anumite condiții.[2]

---

[1] Ceaușescu-Trinh (1966).

[2] *Ibid.*

Românii împărtășeau cu Hanoiul „cele mai intime gânduri" și suspiciuni cu privire la intențiile aparente ale celorlalți membri ai Blocului sovietic „de a utiliza această (asistență) pentru a aplica o anumită presiune asupra liderilor vietnamezi", determinându-i să-și modifice politicile față de negocieri, astfel încât să corespundă intereselor sovietice.

> Acestea sunt impresiile cu care am rămas după discuții. Mai mult decât atât, în conformitate cu rapoartele serviciilor de informații pe care le avem cu privire la unele dintre discuțiile la care m-am referit, se pare că impresiile noastre nu sunt complet lipsite de un anume fundament.[1]

Acest lucru contravenea drastic scopurilor sovietice și nu era inclus în niciuna dintre abordările la adresa Hanoiului făcute de Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia. Argumentul că inițiativele Blocului sovietic erau de natură să limiteze opțiunile Vietnamului în domeniul politicii sale, dacă Hanoiul nu prelua inițiativa, s-a regăsit doar la români. Faptul că Hanoiul l-a inclus atât în rezoluția Plenului din ianuarie 1967, cât și în instrucțiunea către COSVN este, poate, cea mai frapantă dovadă care atestă influența exercitată de România asupra schimbării de strategie vietnameze.

Bucureștiul susținea că un „fapt împlinit" al celorlalți membri ai Blocului sovietic putea fi evitat și independența politică a Vietnamului putea fi asigurată dacă liderii RDV își reafirmau controlul și își lansau propriile eforturi de pace, incluzând aici și posibilitatea negocierilor conform propriilor termeni. Românii afirmau că încercările sponsorizate de sovietici de a crea o entitate supranațională de ajutorare a Vietnamului nu erau doar nerecomandabile; erau chiar imposibil de realizat ca urmare a lipsei de unitate care exista. Așa cum se exprimase Maurer, „unitatea nu poate fi realizată pe bază organizațională fiindcă există o multitudine de obstacole foarte greu de surmontat".[2]

Încercarea de a face acest lucru ducea în sine la o divizare și mai pronunțată, riscând să oficializeze schisma, ca urmare a eforturilor sponsorizate de sovietici de excludere a Beijingului. Cel mai important

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

pentru Hanoi era faptul că o asemenea mișcare ar fi subminat – dacă nu chiar ar fi distrus – relațiile Vietnamului cu China, a căror bună funcționare era esențială. Cel mai important pentru București, pe de altă parte, era faptul că această inițiativă semăna îndeaproape cu acțiunile anterioare ale sovieticilor de a subordona și mai mult, în fața voinței Moscovei, politicile externe și de securitate ale statelor aliate și clientelare, ceea ce afecta negativ independența tuturor statelor socialiste mai mici și, în primul rând, a celor din Pactul de la Varșovia.

Bucureștiul era sensibil mai cu seamă la posibilitatea unei înțelegeri a marilor puteri în detrimentul statelor mici – în acest caz, înțelegerea sovieto-americană asupra Vietnamului. În avertismentul pe care i-l dăduse pe 21 noiembrie ministrului de Externe Trinh, Ceaușescu se referise, aparent, la întâlnirea dintre Rusk și Gromîko, din data de 6 octombrie 1966, și la eforturile lui Johnson de a-l implica pe Kosîghin în proces în cadrul întâlnirii de la Glassboro. Totuși, în ciuda dorinței americanilor de a ajunge la un asemenea acord, sovieticii n-au acceptat propunerea în forma respectivă.

Admiterea unei asemenea cooperări ar fi confirmat justețea acuzațiilor de „revizionism" lansate atât de des de chinezi la adresa URSS și ar fi făcut ca Moscova să-și piardă cel puțin unii dintre aliați, îndeosebi din Lumea a Treia. Dovezile atestă că Moscova voia să dețină o influență mai puternică asupra ajutoarelor pentru Hanoi și că avea un interes considerabil să preseze Vietnamul să înceapă negocierile. Totuși nu sugerează și că Moscova dorea sau că acceptase să facă acest lucru în colaborare cu SUA.[1]

Transmiterea semnalului lui Trinh

Canalul românesc nu a fost identificat anterior ca posibilă sursă de inspirație pentru semnalul lui Trinh și nici nu a fost primul anunțat cu privire la acest semnal. Faptul este întrucâtva demn de mirare deoarece, cu câteva ore înainte ca plenul CC al PMV să adopte rezoluția de instituire a noii politici de acceptare a posibilității negocierilor, președintele și ministrul

[1] Vezi, de pildă, *Memorandum of Conversation,* New York, 24 septembrie 1966, 6.30-11 p.m., Document 247, *Foreign Relations of The United States*, 1964-1968, volume IV, *Vietnam, 1966.*

de Externe al României îl anunțaseră pe ambasadorul SUA „că ei îi dădeau acum «semnalul» pe care americanii îl așteptau de atâta timp din partea Hanoiului".[1]

Intenția de a face oficial acest pas fusese semnalată de RDV Bucureștiului la primele ore ale zilei de 23 ianuarie (între orele 2.00 și 3.00). Ținând cont de diferența de fus orar de patru ore, mesajul fusese primit „în jurul orei 22.00", cu o seară înainte în România (pe 22 ianuarie). La scurt timp după aceea, când se retrăgea pentru noapte după o partidă diplomatică de vânătoare organizată de români, ambasadorul american Richard Davis fusese chemat din cușeta lui la o audiență privată neprogramată la președintele Consiliului de Stat Chivu Stoica și la ministrul de Externe Corneliu Mănescu.

Remarcabil este faptul că analiștii care au redactat *Pentagon Papers* nu au făcut nicio legătură între anunțul Bucureștiului cu privire la acest „semnal" și semnalul propriu-zis, anunțat de Trinh cinci zile mai târziu. Dimpotrivă, Pentagonul raporta că episodul din România era doar un spectacol lipsit de substanță și deci încă un motiv pentru a pune la îndoială credibilitatea Bucureștiului ca intermediar.[2] După spusele analistului Pentagonului care scria despre acest canal:

> La un moment dat pretindeau că au primit „semnalul" de la Hanoi ca răspuns la discursul la ONU al lui Goldberg din toamna anului 1966. (Goldberg afirmase că Hanoiul trebuia doar să dea un indiciu cu privire la „ce va face Hanoiul ca reacție la încetarea bombardamentelor americane".) Ulterior au recunoscut că nu primiseră niciun „semnal" explicit.[3]

---

[1] Sublinierea se regăsește în original. Un fragment din raportul ambasadorului cu privire la discuție este reprodus ca „Bucharest 892 to SecState (SECRET-NODIS), 23 January 1967", în *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 250. Pentru raportul integral, vezi *Telegram From the Embassy in Romania to the Department of State,* Bucharest, 23 ianuarie 1967, 1500Z, Document 154 în *FRUS*, 1964-1968, volume XVII, *Eastern Europe.*

[2] *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 252.

[3] *Ibid.*, p. 5.

Apoi, *Pentagon Papers* au identificat în mod greșit canalul SUNFLOWER (SUA–Marea Britanie–URSS) ca fiind sursa de inspirație pentru primul semnal al lui Trinh deoarece o solicitare trimisă la Hanoi prin intermediul acestui canal, via Ambasada RDV la Moscova, ajunsese pe 20 ianuarie 1967, cu numai câteva zile înainte de rezoluția plenului din 23 ianuarie și cu o săptămână înainte de semnalul public al lui Trinh privind schimbarea de politică.[1] În plus, în interviul său din 28 ianuarie 1967, Trinh se referise la noua direcție a politicii ca la un „răspuns" la solicitarea americană, ceea ce poate fi interpretat ori ca fiind cea mai recentă solicitare prin canalul SUNFLOWER, ori ca fiind mai vechea cerere a SUA de a primi „un semnal" cu privire la ce ar face Hanoiul dacă SUA ar înceta să bombardeze Vietnamul de Nord.

Studii mai recente au dovedit, fără îndoială, că, de fapt, nu canalul SUNFLOWER se aflase la originea semnalului lui Trinh.[2] Nefiind nicidecum o schimbare cu o sută optzeci de grade, bruscă, realizată în decurs de câteva zile la începutul lui 1967 prin intermediul canalului moscovit, semnalul fusese rezultatul unei dezbateri aprinse asupra acțiunilor diplomatice și a negocierilor, dezbatere aflată deja în desfășurare în cadrul Biroului Politic al PMV încă din octombrie 1966.[3]

Contrar aserțiunilor despre superficialitatea Bucureștiului făcute în *Pentagon Papers*, Secretarul de Stat tratase cu seriozitate semnalul românesc.[4] Rusk a răspuns imediat, pe 25 ianuarie, cu o serie de întrebări prin care cerea lămurire, declanșând o serie de interviuri, rapoarte și răspunsuri derulate pe parcursul săptămânii care a urmat.[5] Ținând seama că semnalul românesc inițial provocase mai multe runde de schimburi de telegrame între Ambasada de la București și Departamentul de Stat, plus trei întâlniri cu

---

[1] Pentru supoziția din *Pentagon Papers* că semnalul lui Trinh fusese dat ca răspuns la un mesaj al SUNFLOWER, vezi, de pildă, *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, pp. 5 și 8.

[2] Hershberg (2012), pp. 236-237.

[3] *Ibid.*

[4] Din păcate, în *Pentagon Papers* (STATE 125269 to AmEmbassy Bucharest (SECRETNODIS), 25 ianuarie 1967), răspunsul lui Rusk este reprodus doar începând de la punctul „3" și nu include evaluarea canalului realizată de Rusk. Este menționată însă cererea lui ca România să contacteze Hanoiul.

[5] Cinci rapoarte (23, 25, 28, 31 ianuarie și 1 februarie) sunt redate în extras în *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, pp. 250-254.

oficiali români de rang înalt (ministrul de Externe, președintele Consiliului de Stat și Secretarul General al partidului) în decurs de o săptămână, concluzia denigratoare a Pentagonului pare nefondată[1] – mai cu seamă că difuzarea semnalului lui Trinh la Radio Hanoi, pe 28 ianuarie, confirma semnalul transmis inițial de București cu aproape o săptămână înainte, reafirmat apoi de ministrul de Externe român în aceeași zi.[2]

Extrasele din comunicările românilor reproduse în *Pentagon Papers* evită orice referire la semnalul lui Trinh. Exceptând raportul inițial al ambasadorului Davis, de pe 23 ianuarie 1967, niciuna dintre aceste comunicări nu a fost localizată în Arhivele Naționale ale SUA (NARA).[3] Documentele Departamentului de Stat ne informează că „nu s-a găsit niciun răspuns" la întrebarea lui Davis din 23 ianuarie – dacă ar trebui să încerce să clarifice mesajul cu Ceaușescu – „Davis s-a întâlnit cu Ceaușescu pe 3 februarie".[4]

Dar la întâlnirea de pe 3 februarie s-a discutat doar despre relațiile bilaterale, chestiunea Vietnamului fiind menționată doar o dată, de Davis, ca „un fel de impediment".[5] Între timp, ambasadorul Davis avusese întâlniri pentru discuții suplimentare cu Mănescu, pe 28 ianuarie, și apoi cu Ceaușescu, pe 31 ianuarie, ambele fiind dedicate Vietnamului și „semnalului".

Transcrierea făcută de partea română a întâlnirii din 31 ianuarie dintre ambasadorul american și Ceaușescu sugerează pregnant – dacă nu chiar confirmă categoric – că „semnalul" transmis de București era, de fapt, același cu cel dat de Trinh. Așa cum remarca limpede ambasadorul Davis pe 31 ianuarie, solicitarea unei audiențe la liderul român era motivată de

---

[1] După mesajele din 23 și 25 ianuarie, Davis a raportat despre întâlnirea cu Mănescu în BUCHAREST 913 to SecState (SECRET-NODIS), 28 ianuarie 1967; despre întâlnirea cu Macovescu și Ceaușescu în BUCHAREST 925 to SecState (SECRET-NODIS), 31 ianuarie 1967; plus un alt raport în BUCHAREST 932 to SecState (SECRET-NODIS), 1 februarie 1967. În toate aceste cazuri, în *Pentagon Papers* este reprodus mai puțin de jumătate din mesajul original.

[2] BUCHAREST 913 to SecState (SECRET-NODIS), 28 ianuarie 1967 în *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 253.

[3] *Airgram from the Embassy in Romania to the Department of State,* Bucharest, 3 februarie 1967, Document 155 în *FRUS*, 1964-1968, volume XVII, *Eastern Europe.*

[4] Vezi nota #6 la raportul lui Davis din 23 ianuarie în *ibid.*

[5] *Airgram from the Embassy in Romania to the Department of State,* Bucharest, 3 februarie 1967, Document 155 în *FRUS*, 1964-1968, volume XVII, *Eastern Europe.*

discuția sa din 22 ianuarie cu președintele Consiliului de Stat Stoica și cu ministrul de Externe Mănescu „în tren, după partida de vânătoare".

> Ministrul Mănescu a spus că, în legătură cu necesitatea încetării bombardamentelor asupra Vietnamului de Nord, SUA au cerut întotdeauna un semnal care să arate ce se va întâmpla după aceea. El a explicat că oprirea bombardamentelor ar putea duce la negocieri pentru a se ajunge la o soluționare pașnică și că, de fapt, un asemenea semnal fusese dat deja.[1]

Citând instrucțiunile primite de la Washington, Davis a explicat că nu era suficientă „o simplă declarație că ar fi urmat să se întâmple ceva dacă noi încetam bombardamentele".[2] Cu numai câteva zile înainte, Trinh declarase că discuțiile „ar putea" începe dacă încetau bombardamentele asupra Vietnamului de Nord. Totuși, a continuat ambasadorul american, oprirea bombardamentelor era posibilă chiar și „înainte ca tabăra cealaltă să adopte reacții oportune", cu „condiția să avem asigurări, oferite chiar și pe căi neoficiale, cu privire la faptul că tabăra cealaltă va trece la acțiuni similare".[3]

Primul semnal al lui Trinh este considerat un jalon important pe calea încheierii conflictului din Vietnam.[4] Conform spuselor unei autorități în domeniu, „majoritatea analiștilor, atât atunci, cât și mai târziu, considerase-ră interviul lui Trinh ca fiind un moment important în evoluția atitudinii Hanoiului față de negocieri".[5] Prim-ministrul nord-vietnamez Pham Van Dong a confirmat mai târziu acest lucru într-o discuție cu premierul Maurer, explicându-i omologului său român că decizia din ianuarie „marcase un punct de cotitură în privința politicii noastre diplomatice".[6]

---

[1] *Transcrierea discuțiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a ambasadorului SUA la București, Richard H. Davis*, 31 ianuarie 1967 (de aici înainte: Ceaușescu-Davis (1967)), ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 2/1967, filele 1-20.

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

[4] Cel de-al doilea semnal al lui Trinh a fost dat în decembrie 1967, când Hanoiul a trecut de la simpla acceptare a posibilității negocierilor în cazul în care SUA încetau bombardamentele, la angajamentul său în acest sens dacă bombardamentele erau oprite.

[5] Hershberg (2012), p. 539.

[6] *Transcrierea discuției dintre delegația PCR și delegația vietnameză*, Hanoi, 29-30 septembrie 1967; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 82/1967, fila 47.

Analiștii Pentagonului au motivat că subestimarea raportului românesc în *Pentagon Papers* avea drept cauză refuzul președintelui și al ministrului de Externe român „de a oferi mai multe informații", atunci când ambasadorul american i-a presat să dezvăluie identitatea și poziția sursei lor. Reticența Bucureștiului era însă motivată nu de „lipsa de substanță", așa cum declarau analiștii Pentagonului, ci de aceeași restricție pe care Hanoiul le-o impusese reprezentanților polonezi când conducerea RDV acceptase să ia contact direct cu americanii în Varșovia, la începutul lui decembrie 1966 (MARIGOLD).[1] În ambele cazuri, intermediarul trebuia să poarte unilateral întreaga răspundere, fără o autorizare explicit recunoscută primită din partea Hanoiului sau a lui Pham Van Dong. Dacă știrea despre acest efort devenea informație publică, Hanoiul putea să nege și chiar avea să nege existența lui, iar singura reputație care urma să fie afectată avea să fie cea a intermediarului.

Constrângerea Washingtonului: „orice indiciu" versus reciprocitate

În esență, analiștii Pentagonului ridiculizau Bucureștiul fiindcă păstra confidențialitatea strict necesară pentru o intermediere eficientă. Dat fiind că Secretarul de Stat Rusk le ceruse în mod explicit românilor să le transmită orice semnal pe care Hanoiul ar accepta să-l trimită în octombrie 1965, că SUA insistase pe lângă ei, în octombrie 1966, pentru a le comunica „orice indiciu" din partea Hanoiului, și că Bucureștiul nu lansase alarme false niciodată până atunci, solicitările din partea Ambasadei SUA de la București și ale Departamentului de Stat ca românii să „dovedească" veridicitatea semnalului îi prinseseră, firește, nepregătiți.

Raportul românilor cu privire la discuțiile din 23 ianuarie nu este încă disponibil. Dar cel american, parțial reprodus în *Pentagon Papers*, sugerează că ministrul de Externe român Corneliu Mănescu mai întâi a evitat să răspundă la întrebare, dar apoi aproape că a recunoscut că nu se baza pe nimic precis pentru a putea afirma că existase vreun semnal.[2] Este posibil ca

[1] Hershberg (2000), p. 23.

[2] *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 250.

Mănescu să fi fost iritat de insistența ambasadorului Davis cu privire la sursa semnalului, întrucât era de presupus că transmiterea unui asemenea mesaj, care corespundea atât de mult repetatelor solicitări ale Washingtonului, n-ar fi trebuit privită cu îndoială și suspiciune. Scepticismul ambasadorului american era atât de mare, încât Davis a continuat să considere că raportul românesc nu avea o bază anume chiar și după ce Trinh s-a exprimat public în interviul din 28 ianuarie oferit ziaristului australian Wilfred Burchett.[1]

Și atunci, de ce s-au mai obosit românii? În mod limpede, Bucureștiul era mânat de propriul interes într-o soluționare pașnică a conflictului cât mai curând posibil. Totodată însă, își îndeplinea și un angajament făcut unei mari puteri cu care voia să cultive relații aparte. Bucureștiul a transmis semnalul ca urmare a repetatelor ocazii cu care SUA și-au exprimat interesul față de „un semnal de orice natură" venit din partea Hanoiului, mai întâi prin Secretarul de Stat Rusk, în 1965, și apoi prin ambasadorul Goldberg, un an mai târziu, dar și fiindcă un raport dat cât mai curând despre un nou semnal vietnamez ar fi ajutat (în mod obișnuit) la confirmarea seriozității românilor.[2]

În acest scop, Bucureștiul i-a recomandat Hanoiului să anunțe schimbarea de politică atât prin canale private, cât și publice, pentru a reduce riscul ca anunțul să se piardă sau să fie grav distorsionat.[3] În conformitate cu analiștii de la Pentagon, când românii l-au informat pe Goldberg despre discuțiile lor de la Hanoi, din octombrie, și au afirmat că „o încetare a bombardamentelor americane era necesară pentru a crea «un climat mai propice» negocierilor", ambasadorul Goldberg a răspuns că „Hanoiul trebuia doar să dea «un indiciu cu privire la ceea ce va face ca răspuns la încetarea anterioară a bombardamentelor americane»".[4] Deși exprimarea sa sugerează că un „indiciu încurajator" era singura cerință pentru încetarea bombardamentelor, Goldberg a ocolit cu abilitate solicitările de a defini mai clar

---

[1] *Ibid.*, pp. 253-254.

[2] În conformitate cu nota la discuția anterioară: „Dacă România primea un semnal, (Rusk) îi cerea domnului Mănescu să se asigure că semnalul nu avea să fie blocat". *Memorandum of Conversation*, Washington, 14 octombrie 1965, 8 p.m., Document 168, *Foreign Relations of the United States 1964-1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*.

[3] Întâlniri Hanoi II (1966); Ceaușescu-Trinh (1966).

[4] *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 248.

respectivul „indiciu", cu argumentul că Washingtonul nu voia să fie acuzat că „pune condiții":

> „Ne-am bucura să avem din partea Hanoiului, prin bunele dumneavoastră oficii – dacă ei doresc acest lucru așa cum dorim noi – sau, dacă nu, prin orice alt canal ales de ei, un indiciu privind ce anume va face Vietnamul de Nord ca răspuns la încetarea anterioară a bombardamentelor americane". Goldberg a repetat apoi această afirmație. Mănescu a întrebat în continuare ce considera Goldberg nou în această afirmație, comparativ cu pozițiile anterioare. Alegându-și cuvintele cu prudență, Goldberg a răspuns că nu voise să spună că exista ceva nou, dar că, după părerea sa, cel mai important termen era „indiciu".[1]

Ocolind întrebarea directă a ministrului de Externe român, anume dacă SUA erau „gata să înceteze bombardamentele în schimbul acelui indiciu", Goldberg a dat un răspuns ambiguu:

> Noi spunem doar că suntem dispuși să suspendăm bombardamentele dacă primim indicii încurajatoare. Desigur, dacă nu va urma nimic și Vietnamul de Nord va continua războiul ca până acum, SUA nu vor suspenda bombardamentele.[2]

Dornic de clarificări suplimentare, Mănescu a întrebat dacă ar fi corect din partea sa să raporteze la București că SUA „ar lua în considerare" o încetare a bombardamentelor „pe baza unui indiciu dat de Vietnamul de Nord". Goldberg a insistat însă că „nu putea defini chestiunea mai detaliat", dincolo de faptul că indiciul „ar trebui să dovedească dorința de progres către o soluționare pașnică".[3] În aceeași zi, Secretarul de Stat în funcție, Nicholas Katzenbach, făcuse o afirmație aproape contrară, conform căreia

---

[1] USUN New York 1777 to SecState (Secret-NODIS), 22 octombrie 1966, *Pentagon Papers*, (1997) Part VI. C. 4, p. 248.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*

guvernul SUA „trebuie să afle dinainte, în termeni specifici, pe căi oficiale sau nu, ce răspuns ar fi de așteptat".[1]

La scurt timp după ce românii au transmis semnalul în seara de 22 ianuarie (primele ore ale zilei de 23 ianuarie la Hanoi), Secretarul de Stat Rusk a declarat cât se poate de limpede că administrația americană aștepta demersuri militare similare, nu doar „un semnal oarecare", pentru a opri bombardamentele.[2] Referindu-se la discuția sa din 22 ianuarie cu Mănescu și Stoica, ambasadorul Davis i-a „servit" lui Ceaușescu, pe 31 ianuarie 1967, formularea lui Rusk:

> Ministrul Mănescu a spus că, în legătură cu necesitatea de a stopa bombardarea Vietnamului de Nord, SUA solicită continuu un semnal care să arate ce se va întâmpla după aceea. El a explicat că oprirea bombardamentelor ar putea duce la negocieri în vederea ajungerii la o soluționare pașnică și că, de fapt, un asemenea semnal fusese dat deja. Aici trebuie să menționez două puncte esențiale. Statele Unite ale Americii nu pot opri în niciun caz bombardamentele în schimbul unui simplu acord de angajare în discuții. Răspunsul reciproc pe care îl așteptăm din partea Hanoiului trebuie să fie concret și să conțină, într-o formă oarecare, promisiunea unor pași reali către începerea unui proces în direcția atenuării conflictului.[3]

Transcrierea întâlnirii lui Davis cu Ceaușescu pe 31 ianuarie stabilește în mod clar o legătură între „semnalul" anunțat de români în

---

[1] STATE 71460 to AmEmbassy Manila, Manila TOSEC 52, 22 octombrie 1966 în *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 249.

[2] Instrucțiunile lui Rusk către Davis pe 25 ianuarie fuseseră ca acesta să le explice „clar românilor că SUA nu puteau în niciun caz să înceteze bombardamentele în schimbul unui simplu acord de a discuta" și că reciprocitatea acceptabilă presupunea o oprire a „infiltrării și o reducere a confruntărilor în Vietnamul de Sud". *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, p. 251. Vezi și „Telegramă a Departamentului de Stat către Ambasada sa în URSS", Washington, 31 ianuarie 1967, 5.16 p.m., Document 32 în *FRUS, 1964-1968*, volume V, *Vietnam, 1967*.

[3] Ceaușescu-Davis (1967). Sublinierea ne aparține.

seara de 22 ianuarie și semnalul lui Trinh.[1] Pe toată durata întâlnirii, Ceaușescu a subliniat că o oprire a bombardamentelor „fără nicio condiție" era cea mai bună cale „de a ajunge, prin acțiuni bine gândite din partea Statelor Unite, la o soluție acceptabilă atât pentru SUA, cât și pentru Vietnam". Când Davis a insistat că SUA aveau nevoie de „unele asigurări" privind măsuri similare, Ceaușescu a replicat că el nu putea obține „asigurările pe care le dorește SUA", dar că putea „spune că încetarea bombardamentelor va deschide calea către negocieri".[2]

Liderul român se întrebase apoi cu glas tare de ce nu puteau recunoaște americanii avantajele acestui pas, chiar ignorând ocazia de a opri pierderea de vieți omenești și risipa de fonduri:

> Ce vă împiedică să opriți bombardamentele ca să vă puteți întâlni? Aveți o diplomație foarte dezvoltată. Puteți găsi modalități diplomatice de așa natură încât această măsură, luată la inițiativa SUA, să întărească autoritatea SUA și să vă atragă mai mulți prieteni.[3]

Mai departe, Ceaușescu l-a informat pe Davis că RD Vietnam voia „să aibă cât mai puțini intermediari posibil și să discute cât mai direct cu putință". Deși deseori era acuzat că se interpunea ca mediator, Ceaușescu subliniase că Hanoiul „avea dreptate să nu accepte" intermediari, deoarece aceștia „întotdeauna complică situația". Experiența lui, a adăugat Ceaușescu, l-a învățat că „indiferent ce vrei, e întotdeauna dificil să găsești intermediari cu adevărat dezinteresați, care nu caută să obțină anumite foloase" din implicarea lor.[4]

Secretarul de Stat Rusk era de aceeași părere, instruindu-l pe ambasadorul american să-i informeze pe români că „vrem să avem un contact direct și discret cu Hanoiul" și să le ceară acestora să le transmită vietnamezilor această doleanță. Ceaușescu a fost de acord. Spre deosebire de ceea ce se

---

[1] Așa cum a declarat Davis, solicitarea audienței fusese motivată de „discuția pe care am avut-o pe 22 ianuarie cu președintele Consiliului de Stat, Chivu Stoica, și cu ministrul de Externe Mănescu, în tren, după partida de vânătoare organizată pentru șefii misiunilor diplomatice acreditate la București". *Ibid.*

[2] Ceaușescu-Davis (1967)

[3] *Ibid.*

[4] *Ibid.*

afirmă în general, el a stipulat că România va face acest lucru nu ca un intermediar al unei părți sau al celeilalte, ci datorită bunelor relații pe care le avea cu ambele:

> Referitor la solicitarea de a transmite dorința SUA către RD Vietnam, nu vrem să lăsăm în vreun fel impresia că intenționăm să devenim intermediari între SUA și Vietnam. Ținând cont însă de relațiile noastre cu SUA, pe care le considerăm bune, și de relațiile pe care le avem cu RD Vietnam, le vom transmite această doleanță.[1]

Deși aluzii cu privire la o schimbare apropiată în strategia și politica vietnameză circulau încă de la începutul lunii, canalul românesc a fost, se pare, primul care a transmis acest semnal reprezentanților SUA. De ce a ales Departamentul de Stat să recunoască transmiterea semnalului de la Moscova pe 27 ianuarie, ignorând conținutul și relevanța aceluiași semnal venit de la București, de pe 22-23 ianuarie – iată o întrebare încă fără răspuns.[2] Dar modul în care a abordat Washingtonul ambele mesaje corespundea în mare măsură cu răspunsul la semnalul dat de Trinh în interviul său din 28 ianuarie, difuzat de Radio Hanoi în aceeași zi. În încercarea de a ignora presiunile publice crescânde pentru încetarea bombardamentelor și angajarea în negocieri, administrația Johnson a bagatelizat schimbarea de politică a Hanoiului printr-o serie ametitoare de metafore, de la „bezele" și „mingi de baseball" până la „iepuri", „cai" și „uși trântite în nas", pentru a lăsa impresa că semnalul lui Trinh era unul „greșit".[3]

Convingându-i pe americani

Documentele din arhivă sugerează că Hanoiul a luat în considerare, în principiu și în fapt, argumentele României în favoarea acceptării negocierilor.

---

[1] *Ibid.*

[2] Vezi Documentele 29 („Editorial Note") și 32 („Telegramă a Departmentului de Stat către Ambasada sa în URSS") în *FRUS*, volume V, *Vietnam*, 1967. Aluziile apărute la începutul lui ianuarie sugerau o iminentă schimbare de politică.

[3] Vezi, de pildă, Hershberg (2012), p. 539.

Dar a avut oare Bucureștiul succes, în 1965-1966, în încercările de a convinge Washingtonul că o soluție militară era iluzorie și că angajarea în negocieri era unica opțiune viabilă? Este imposibil ca, în lipsa unor indicii clare în acest sens ale oficialilor americani, să identificăm un anumit efect al demersurilor României asupra gândirii administrației americane. Procesul de concepere și dezvoltare a politicilor în SUA este prea complex pentru a permite distingerea cu precizie a unui input extern specific în orice schimbare de politică.

Iar identificarea cauzalității în această situație este și mai dificilă, dat fiind numărul uriaș de entități, interne și externe deopotrivă, care recomandau (mai mult sau mai puțin) tacit o reconsiderare fundamentală a politicii într-o direcție similară.[1] Inițial, Washingtonul a contactat, pentru a-i fi oferită asistență, 147 de persoane, state și organizații internaționale, și mulți alți aliați, prieteni și simpatizanți ai SUA au atenționat administrația americană, în mod neoficial, cu privire la nesăbuința ei, păstrându-și în mod public solidaritatea cu SUA. După afirmațiile unuia dintre membrii administrației în perioada 1961-1968, „se poate să fi existat chiar și 2 000 de tentative de a iniția convorbiri de pace între 1965 și 1967".[2]

În plus, numeroși membri ai administrației au exprimat față de Johnson, în particular, opinii similare, deși, în mod public, susțineau și puneau în aplicare politici în care nu credeau. Subsecretarul de Stat George W. Ball a dus poate cea mai eroică luptă în acest sens, dezvăluind erorile din gândirea administrației cu privire la război, în note scrise interne și în întâlniri oficiale, încă din 1961 – cu ani înainte ca vreun terț să se implice în căutarea unei soluționări negociate a războiului.[3] Predecesorul lui Ball în funcția de

---

[1] *Pentagon Papers* oferă detalii cu privire la treisprezece contacte și inițiative de pace. Așa cum remarca o autoritate în domeniu, „erau purtate dialoguri simultane, prin intermediul mai multor canale" și „ambele părți recurgeau la multiple canale diplomatice, atât prin intermediul oficialităților, cât și prin intermediul unor persoane particulare", ceea ce face ca identificarea relației de cauzalitate să fie „foarte dificilă". Thies (1980), pp. 143-144.

[2] David L. DiLeo, *George Ball, Vietnam, and the Rethinking of Containment*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1991, p. 84.

[3] În *Pentagon Papers* sunt reproduse extrase lungi din memorandumurile lui Ball către președintele Johnson, printre care: „How Valid Are the Assumptions Underlying Our Vietnam Policy", 6 octombrie 1964, și „A Compromise Solution in South Vietnam", 1 iulie 1965. Vezi și Ball (1982) și DiLeo (1991).

Subsecretar de Stat, Chester Bowles, făcuse același lucru, și chiar vicepreședintele Hubert Humphrey li se alăturase în acest demers.[1]

Pe lângă disidenții cunoscuți din cadrul administrației, ca Ball, Humphrey și Arthur Goldberg, existau personalități de prim rang din partidul lui Johnson, precum senatorii Mike Mansfield, William Fullbright și Robert Kennedy, care se opuneau în mod deschis politicii sale. Iar ca și cum acest lucru nu ar fi fost suficient pentru ca problema să fie greu de elucidat, unii dintre cei mai vocali susținători ai politicii lui Johnson în domeniul Vietnamului îl sfătuiau în particular să-și regândească abordarea. Două exemple ilustrative ale acestui comportament de tip „belicos în public, pacifist în particular" erau McGeorge Bundy, consilierul prezidențial pe probleme de securitate națională în perioada 1961-1966, și Robert McNamara, Secretarul Apărării între 1961-1968.

Secretomania și supracompartimentarea caracteristice canalului românesc îngreunau și mai mult identificarea oricăror legături de cauzalitate între recomandările Bucureștiului și gândirea americană. Așa cum remarca un fost membru al „echipei de negociere" a lui Harriman, grupul celor informați cu privire la orice „efort specific se limita în general la nu mai mult de douăzeci de persoane de la Departamentele de Stat și al Apărării și de la Casa Albă", consecința fiind că „aceia care căutau pacea și partizanii războiului citeau texte diferite".[2] Într-o „scurtă recapitulare" din februarie 1968 a eforturilor depuse de administrație în ultimii ani, Averell Harriman identificase pe nume canalele polonez (MARIGOLD), sovietic (SUNFLOWER) și francez (PENNSYLVANIA). Totodată, a menționat eforturile secretarului general al ONU și ale canadienilor, dar și contacte care îi implicau pe italieni, suedezi, birmanezi, japonezi etc. Canalul românesc era descris însă ca acela al unui „stat străin" neprecizat.[3]

---

[1] Chester Bowles, *Promises to Keep*, New York, Harper and Row, 1971, pp. 407-416, 486, 575-576; Hubert H. Humphrey, *The Education of a Public Man*, New York, Doubleday, 1976, pp. 320-324.

[2] Cooper (2005), p. 245.

[3] W. A. H., „Our Efforts To Seek a Peaceful Settlement of the Vietnam Conflict", 20 februarie 1968, în Special Files, Public Service, JFK-LBJ, Chronological Files, februarie 1968, Box 571, Folder 2, Harriman Papers, Manuscript Division, U.S. Library of Congress (de aici înainte: LOC). Harriman a apelat la un mic subterfugiu prin faptul că a inclus România în lista mai lungă de contacte, fără a dezvălui că aceasta era un canal important.

În martie 1968, Harriman l-a avertizat pe președintele Johnson că, deja circulau zvonuri privind implicarea Bucureștiului, drept care secretul „putea să iasă la iveală treptat. Era nevoie să fie pregătite" planuri de rezervă „pentru momentul în care ar putea deveni necesar să recunoaștem că am făcut eforturi prin intermediul românilor".[1] În mod similar, Harriman i-a avertizat pe interlocutorii români că secretul nu mai era secret și că publicul american avea să fie (și probabil că trebuia să fie) informat:

> Până acum, veștile au venit de la New York, nu de la Washington. Rușii știu despre asta. Avem motive să credem că Hanoiul este sincer cu francezii. (...) La un moment dat, difuzarea veștii ar putea fi de dorit și pentru noi, și pentru voi. Rolul vostru este unul care vă poate face să vă bucurați de respect.[2]

Răspunsul românilor a fost cu totul diferit de cel pe care aveau să-l prezinte ulterior dezinformările insistente ale Blocului sovietic. Ei nu erau interesați de propria glorie, reprezentantul României explicând: „Noi dorim, și este în interesul nostru, ca secretul să fie păstrat. (...) Noi nu avem alte interese decât cel de a vedea războiul încheindu-se. Nu dorim publicitate pentru eforturile noastre."[3] Rolul lor nu trebuia deci făcut public.

De fapt, secretul a fost păstrat în primul rând deoarece canalul românesc continua să opereze. Mulți analiști au conchis în mod eronat că acesta își încetase funcționarea la mijlocul lui februarie 1968, motivul fiind comentariul făcut de Secretarul de Stat Rusk pe 12 februarie, în discuția cu Averell Harriman, că „el credea că ar trebui să închidem acest canal, mulțumind guvernului".[4] În absența oricăror alte dovezi, aceste concluzii păreau logice, mai cu seamă că Harriman se arătase de acord cu Rusk în cursul aceleiași

---

[1] „Romanian Approach to Hanoi on U.S. Behalf", 2 martie 1968, p. 2, și „Memorandum of Conversation", 2 martie 1968, p. 10, Chronological File, martie 1968, Box 571, Folder 3, Harriman Papers, LOC.

[2] „Memorandum of Conversation", 2 martie 1968, pp. 10-11, în *ibid.*

[3] *Ibid.*

[4] *Memorandum of Conversation*, Washington, 12 februarie 1968, Document 71 în *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, volume VI, *Vietnam, January–August 1968.*

discuții. Dar consultările SUA–România și România–Vietnam au continuat pe tot parcursul anului 1968, precum și în 1969.[1]

Președintele Nixon a cerut apoi personal redeschiderea canalului, în cadrul unei alte discuții detaliate pe tema Vietnamului (și a Chinei), pe care a avut-o în timpul vizitei sale în România, din august 1969.[2] Consultările cu Washingtonul au continuat cu o discreție similară timp de cel puțin câțiva ani.[3] În iulie 1972, spre exemplu, Secretarul de Stat William Rogers a spus despre discuția sa de două ore cu Ceaușescu pe tema Vietnamului că a fost „considerabil de semnificativă".[4]

De departe, cel mai mare obstacol în calea identificării legăturilor cauzale este faptul că președintele Johnson, Secretarul de Stat Dean Rusk, consultantul pe probleme de securitate națională Walter Rostow, secretarul Apărării Robert McNamara (cel puțin până la sfârșitul anului 1965) și mai ales Statul Major Interarme au subestimat sau au ignorat în mod constant evaluările care contraziceau principiile politicii adoptate de administrația Johnson, chiar și pe cele emise de instituțiile aflate în subordinea lor.[5] Astfel,

---

[1] Vezi, de exemplu, discuțiile lui Dean Rusk cu viceprim-ministrul român, 9 iulie 1968, cu ministrul de Externe, 1 oct. 1968, cu ambasadorul român la Washington, 12 dec. 1968, toate incluzând segmente dedicate Vietnamului. Însă până la data scrierii acestei cărți, niciuna dintre aceste secțiuni „referitoare la Vietnam" nu a fost dată publicității de Departamentul de Stat. Dar referirile la ele (în Documentele 162, 170 și 174 în *FRUS, 1964-1968*, volum XVII, *Eastern Europe*), menționează că se află în Johnson Library, National Security File, Country File, Romania, Cables, vol. 3 (Document 162) și Department of State, Central Files, POL 27 VIET S (Documentele. 170 și 174).

[2] Pentru discuțiile din 1969 pe tema Vietnamului între Nixon și Kissinger, respectiv Ceaușescu și Maurer, vezi *Memorandum of Conversation*, București, 3 aug. 1969, Document 184 în *FRUS, 1969-1976*, volum XXIX, *Eastern Europe; Eastern Mediterranean*, 1969-1972, și Document 183, *ibid.*

[3] Vezi, de pildă, *Memorandum of Conversation*, Washington, 26 octombrie 1970, 10.55 a.m.–12.55 p.m., notă de subsol #1, Document 199 în *FRUS, 1969-1976*, volum XXIX, *Eastern Europe, Eastern Mediterranean, 1969-1972.*

[4] *Telegram from Secretary of State Rogers to President Nixon*, Belgrad, 7 iulie 1972, 1755Z, Document 213 în *FRUS, 1969-1972*, volum XXIX.

[5] Vezi, de pildă, *Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study* (2004), http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/; și Harold P. Ford, *CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968*, Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence, U.S. Central Intelligence Agency, 1998, Episode 2, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/cia-and-the-vietnam-policymakers-three-episodes-1962-1968/epis2.html. Vezi și Thomas A. Reinstein, „The Way A Drunk Uses A Lamp Post: Intelligence and the Bombing of North Vietnam", lucrare prezentată la a XX-a Conferință Anuală James A. Barnes Graduate, Temple University, Philadelphia, PA, 27-28 martie 2015.

Biroul pentru Informații și Cercetare (BIC) din cadrul Departamentului de Stat a atras atenția pe întreaga durată a anilor '60 asupra erorilor aflate la baza respectivelor principii.[1] De asemenea, în perioada anilor '60, CIA a lansat avertismente clare, deși mesajul său era uneori bruiat de părerile contrare ale directorilor CIA.[2] S-au înregistrat de câteva ori chiar și diferende serioase între BIC și CIA.[3]

Până în 1966 însă, chiar și Biroul Secretarului Apărării – dar *nu* și Statul Major Interarme (SMRI) sau serviciile de informații ale armatei – efectuase studii ale căror concluzii reliefau eroarea din principiile administrației americane.[4] Astfel, deja în 1966, evaluările pe care românii le împărtășeau Washingtonului erau în general în acord cu concluziile BIC, ale CIA și, cel puțin, cu unele dintre evaluările Departamentului Apărării. Însă nici conducerea administrației – Johnson, Rostow și Rusk –, nici cea militară – SMRI și nici Comanda pentru Asistență Militară în Vietnam (CAMV) – n-au permis ca erorile de raționament să le fie zdruncinate, indiferent de cei care ar fi încercat s-o facă. Așa cum explica un fost analist CIA, evaluările agenției aveau un „impact redus" asupra politicii urmate de Johnson și de principalii săi consilieri, pentru simplul motiv că ele „nu erau ceea ce doreau

---

[1] Vezi, de pildă, *Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study*, George Washington University, 2 mai 2004, National Security Archive Electronic Briefing Book no. 121, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/; Thomas L. Hughes, „INR'S Vietnam Study in Context: A Retrospective Preface Thirty-five Years Later", în *Ibid.*

[2] Ford, *CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968*, (1998), https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/cia-and-the-vietnam-policymakers-three-episodes-1962-1968/epis2.html.

[3] Vezi, de pildă, dezacordul BII, exprimat ca notă de subsol de 8 pagini, față de *Special National Intelligence Estimate 10-11-65: Estimative Products on Vietnam*, 22 septembrie 1965, pp. 10-18. Vezi și *Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency*, „Comments on the Secretary of Defense's 26 June 1965 Memorandum, *Program of Expanded Military and Political Moves with Respect to Vietnam*", 30 iunie 1965, Document 34 și *Special Intelligence Supplement: An Appraisal of the Bombing of North Vietnam*, 21 decembrie 1965, Document 239, în *FRUS, 1964-1968*, vol. III, *Vietnam July-December 1965*.

[4] Vezi, de pildă, Divizia JASON a Institute for Defense Analyses, IDA TS/HQ66-49, *The Effects of US Bombing on North Vietnam's Ability to Support Military Operations in South Vietnam and Laos: Retrospect and Prospect*, 29 august 1966, fragmente prezentate în *Pentagon Papers*, IV.C.7. (b), „Volum II: The Air War in North Vietnam", pp. 122-127.

acești decidenți să audă la momentul respectiv".[1] După cum remarca mai târziu un istoric militar (el însuși ofițer superior al armatei), informațiile strategice ale americanilor cu privire la războiul din Vietnam erau „remarcabil de corecte în mod constant, dar liderii militari rareori le dădeau crezare sau acționau pe baza lor".[2]

Astfel, simplul fapt că Rusk și Rostow erau informați cu regularitate despre evaluările românilor nu constituie o garanție că respectivele evaluări au avut vreun efect asupra politicii americane. Pe de altă parte, este evident că opiniile românilor prezentau un anume interes pentru Rusk. În mod repetat, Secretarul de Stat Rusk și reprezentanții săi recunoscuseră „sinceritatea și claritatea" dialogurilor cu românii și solicitaseră opinia Bucureștiului pe tema respectivă, în ciuda premiselor mult diferite și în esență opuse ale poziției românești.[3]

Gradul în care argumentele și recomandările prezentate de români Washingtonului se deosebeau de alte inițiative ale membrilor Blocului sovietic necesită o examinare mai riguroasă. Pe de altă parte însă, una dintre deosebirile evidente era faptul că recomandările românilor aveau la bază o politică externă și de securitate care se baza pe negociere în cazul conflictelor.[4] La polul opus, celelalte țări din cadrul Blocului reflectau politica sovietică (de tip mare putere), în care folosirea forței sau a amenințărilor cu forța constituia o modalitate de soluționare a conflictelor la fel de importantă.

O a doua deosebire era faptul că românii nu apelau numai la canale diplomatice. În rândul celorlalți membri ai Blocului, negocierea era domeniul diplomaților care tindeau să „fie amabili" făcând un pas înapoi atunci când se confruntau cu reacții dure și cosmetizând faptele pentru a face ca anumite inițiative să pară mai tentante. În România, conducerea superioară – îndeosebi liderul partidului, prim-ministrul și viceprim-ministrul – erau

---

[1] Ford, *CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968*, (1998), https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/cia-and-the-vietnam-policymakers-three-episodes-1962-1968/epis2.html.

[2] Herbert Y. Schandler, „U.S. Military Victory in Vietnam: A Dangerous Illusion?" în Robert S. McNamara, James G. Blight, Robert K. Bingham, Thomas J. Biersteker și col. Herbert Y. Schandler, *Argument Without End: In Search of Answers To The Vietnam Tragedy*, New York, Public Affairs, 1999, p. 369.

[3] Bodnăraș-Davis (1966).

[4] Le Thanh Nghi-Ceaușescu (1966); Bodnăraș-Davis (1966); Ceaușescu-Davis (1967).

principalii „mediatori" (un termen de care acești înalți oficiali se fereau ca de ciumă). Deși ministrul de Externe și adjunctul său erau folosiți ca emisari în cadrul acestor eforturi, medierile erau controlate de Secția Relații Externe din cadrul Comitetului Central al PCR. Această secție organiza toate contactele, redacta toate propunerile și formula toate temele de discuție.[1] În consecință, interlocutorii români își expuneau rapid punctul de vedere și rareori o făceau cu menajamente.

Maurer a afirmat că-și expune „părerea ca om", nu în calitate de prim-ministru al țării sale atunci când l-a avertizat pe ambasadorul american, în octombrie 1965, că, bombardând RD Vietnam, SUA se plasaseră singure în poziția unei țări agresoare. Nu numai că erau pe larg percepute ca încălcând dreptul internațional și amenințând securitatea altor națiuni, dar poziția respectivă nu servea niciunuia dintre interesele americane. Așa cum îi declarase el ambasadorului, „nicio persoană rațională care acceptă ideea coexistenței pașnice nu poate înțelege" campania SUA împotriva Vietnamului de Nord. „Vă rog să pricepeți", a continuat Maurer, „că veți ajunge să vă confruntați cu o opoziție tot mai tenace" fiindcă există, numai în SUA, „sute de mii de oameni" care „nu acceptă o asemenea situație", iar acest lucru, împreună cu reacția la nivel global, „constituie pentru dumneavoastră o sursă de inconveniente":

> Ceea ce faceți în Vietnam este mult mai grav decât o greșeală considerabilă. Este o aventură nesăbuită, ceva lipsit de sens; este absurdă și irațională, mai periculoasă decât orice altă aventură. Afișați astfel o orientare care ne împinge înapoi în trecut cu 2 000 de ani, (distrugând) încrederea în posibilitatea coexistenței pașnice într-un cadru rațional, iar acest lucru este mai periculos decât orice altceva.[2]

Când reprezentantul SUA i-a cerut părerea cu privire la Vietnam, Bodnăraș a subliniat faptul că respectul reciproc îi impunea să răspundă cu

---

[1] Interviu al autorului cu Mircea Răceanu, fost șef al Departamentului pentru America de Nord din cadrul Ministerului Afacerilor Externe de la București, 9 februarie 2012. La momentul respectiv, departamentul din minister care răspundea de relațiile cu SUA „nu avea idee" că era în curs de desfășurare o vizită la nivel înalt în legătură cu eforturile de mediere și nu cunoștea conținutul mesajelor cu privire la Vietnam.

[2] Fang-Bodnăraș (1965).

„deplină sinceritate". Ca fost militar și șef în serviciile de securitate, care comandase el însuși „insurgenți" la un moment dat, Bodnăraș s-a străduit să explice adevăratul caracter al războiului și starea de spirit reală a vietnamezilor – pe care Washingtonul le interpreta atât de greșit:

> Vietnamezii sunt un popor vechi, cu o civilizație unitară și tradiții culturale de peste patru milenii. Conștiința valorilor create și perpetuate de-a lungul secolelor și memoria bătăliilor îndârjite duse în întreaga istorie a țării pentru apărare, pentru păstrarea identității naționale, sunt elemente importante, care nu pot fi trecute cu vederea atunci când evaluăm capacitatea de luptă a poporului vietnamez. Trecutul ne arată că vietnamezii au luptat de nenumărate ori împotriva invadatorilor și a ocupației străine, ei fiind cei care au ieșit victorioși. În ultimii douăzeci și ceva de ani s-au confruntat cu colonialiștii francezi, apoi cu japonezii și iarăși cu francezii, de această dată susținuți de dolarii americani, și toată lumea știe cum s-au sfârșit aceste confruntări. Acum, vietnamezii luptă împotriva americanilor, animați fiind de aceeași conștientizare a justeții cauzei lor și de convingerea că vor fi victorioși.[1]

„Într-adevăr", a subliniat Bodnăraș, era „greu să-ți imaginezi o cauză mai mobilizatoare", a cărei justețe era „definită prin însuși conținutul său – lupta pentru independența și suveranitatea patriei împotriva agresiunii externe, pentru libertatea și integritatea teritorială, pentru eliminarea diviziunilor artificiale din cadrul unui popor unitar (și) pentru afirmarea dreptului său legitim de a-și decide propria soartă, în conformitate cu voința și cu aspirațiile sale". Din păcate, a explicat oficialul român, SUA s-au alăturat taberei greșite și, în acest proces, transformaseră conflictul. Acesta devenise acum un război împotriva unei agresiuni din exterior; numai că agresorii nu erau nord-vietnamezii, așa cum insista Washingtonul.

> Din momentul în care SUA au adus în Vietnamul de Sud un corp expediționar, de când trupele americane au intrat în lupta directă, când n-a mai fost un război al vietnamezilor împotriva vietnamezilor,

[1] Bodnăraș-Davis (1966).

ci al americanilor împotriva vietnamezilor, din acel moment caracterul conflictului a suferit o modificare fundamentală, războiul a căpătat un nou conținut calitativ, transformându-se într-un război popular, al întregului popor vietnamez împotriva invadatorilor externi.[1]

Ceaușescu a fost și mai direct, nu numai fiindcă avea „prea puțină diplomație" (așa cum repeta adesea), ci și deoarece conflictul din Vietnam era „o problemă în care lucrurile trebuie spuse cât mai limpede". „Motivul pentru care SUA au pătruns pe teritoriul Vietnamului", a declarat Ceaușescu în fața interlocutorului său american, „nu e înțeles nici măcar de toți cetățenii americani, ca să nu mai spunem de celelalte popoare și guverne."[2]

Nu exista, a afirmat el mai departe, „nicio justificare pentru aserțiunile SUA conform cărora ele acționau „în apărarea Vietnamului împotriva agresiunii externe":

> Prin continuarea acestor acte de război nu faceți altceva decât să demonstrați că nu se poate avea încredere în politica externă a SUA și să fie întărite acele forțe care sunt pe o poziție mai fermă.[3]

De mai multe ori în cursul războiului, președintele Johnson declarase că SUA „vor merge oriunde, oricând", în căutarea păcii. Au existat însă câteva locuri în care Washingtonul n-ar fi putut sau n-ar fi dorit să meargă (și nici Moscova, dacă tot a venit vorba). Așa cum atenționa un oficial al administrației, „esențial este că, dacă Hanoiul dă un «semnal» clar că este gata pentru discuții, noi vom ajunge într-o poziție foarte dificilă dacă nu vom răspunde în conformitate cu declarația președintelui (repetată recent și de Cyrus Vance într-un discurs) că vom merge «oriunde, oricând, fără condiții prealabile»".[4] La polul opus, românii chiar au mers „oriunde", discutând cu toți cei implicați, pentru a facilita negocierile.

În 1965-1966, România a fost alături de Hanoi și de FNE nu doar împotriva operațiunilor militare americane în Vietnam, ci și împotriva încercărilor chineze și sovietice de a limita independența Vietnamului.

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] Ceaușescu-Davis (1967).

[4] *Memorandum From Chester L. Cooper of the National Security Council Staff to the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy)*, Washington, 20 octombrie 1965, Document 174 în *FRUS, 1964-1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965.*

Concomitent, Bucureștiul era presat de Hanoi și de Moscova pentru a media relațiile sino-sovietice, iar Washingtonul îi solicitase ajutorul pentru promovarea negocierilor americano-vietnameze (și îi solicitase „bunele oficii" cu privire la conflictul greco-turc din Cipru). Și în tot acest timp, românii intermediau relațiile Chinei cu o serie de țări europene și în curs de dezvoltare și făceau lobby pentru ca RP Chineză să-și recapete drepturile în cadrul ONU. Complexitatea acestor eforturi avea să crească exponențial în 1967, când Washingtonul a solicitat „bunele oficii" ale României și pentru stabilirea de contacte cu RP Chineză, iar Bucureștiul s-a implicat în medierea relațiilor arabo-israeliene.[1]

Deși se poate ca unii oficiali din administrația SUA să nu fi fost încântați de abordarea românească, cel puțin au avut cunoștință de ea. Implicarea Bucureștiului în negocierile în cinci cu Washingtonul, Hanoiul, Beijingul și Moscova făcea imposibilă orice agendă ascunsă sau manevră clandestină care risca să dezavantajeze vreuna dintre părți, fără ca ele să fie imediat date în vileag. Secretul succesului înregistrat de eforturile României rezida în echilibrul fin dintre confidențialitate și transparență. Faptul că niciuna dintre relațiile bilaterale ale Bucureștiului cu cei patru nu au avut de suferit și că atât Washingtonul, cât și Hanoiul au continuat să apeleze la ajutorul lui după ce administrația Johnson a ieșit din scenă este cât se poate de sugestiv

---

[1] Vezi, de pildă, *Memorandum of Conversation*, Washington, 26 iunie 1967, Document 157 în *FRUS, 1964-1968*, volume XVII, *Eastern Europe*; discuția mai detaliată a lui Mănescu cu Rusk pe tema Vietnamului de pe 23 iunie 1967 poate fi găsită la Department of State, Central Files, POL 27 VIET S. Decizia echipei editoriale de la Departamentul de Stat de a exclude din culegerea sa de documente publicate discuțiile româno-americane asupra Războiului din Vietnam care au avut loc în cursul unor convorbiri mai ample în perioada 1966-1968 a stârnit confuzii în rândul cercetătorilor. Munteanu, de exemplu, citează Documentul 156 din *FRUS, 1964-1968*, vol. XVII, *Eastern Europe* ca sursă pentru trimiterea pe care o face la discuția Rusk-Maurer din 23 iunie 1967 cu privire la medierea în Orientul Mijlociu, discuție care, subliniază el, se referise la Orientul Mijlociu, nu la Vietnam. (Munteanu (2012), pp. 75-76 și nota de subsol 43). Dar Documentul 156 nu menționează nici Orientul Mijlociu, nici Vietnamul. Deși convorbirea din 23 iunie 1967 s-a referit într-adevăr detaliat la Orientul Mijlociu și la Vietnam, memorandumurile acestor convorbiri nu au fost încă date publicității. Citatele oferite de Munteanu din discuțiile pe tema Orientului Mijlociu proveneau, de fapt, din documente depozitate la Departamentul de Stat, Central Files, POL 7 ROM. Acum ele se află la U.S. National Archives and Records Administration (NARA). Munteanu greșește și atunci când conchide că românii au discutat problema negocierii numai în legătură cu Orientul Mijlociu. Memorandumul discuțiilor referitoare la Vietnam din cadrul acelor convorbiri, încă nedat publicității, se află la POL 27 VIET S grup, la NARA.

în privința activității României.[1] Referindu-se explicit la discuțiile din august 1969 pe tema Vietnamului și a Chinei, Kissinger a declarat, în 1974:

> Am avut privilegiul de a vizita România cu cinci ani în urmă, când l-am însoțit pe președintele Nixon. Am avut atunci una dintre cele mai importante discuții în compania președintelui, discuție ale cărei consecințe au depășit cu mult sfera convorbirilor bilaterale.[2]

Bucureștiul a susținut avantajele tactice și de principiu ale angajării în negocieri atât față de Washington, cât și față de Hanoi. Încă de la început, și-a exprimat limpede poziția cu privire la justețea luptei vietnameze și a lipsei oricărei justificări pentru prezența SUA și operațiunile lor militare în Vietnam. Dar n-a făcut-o pentru avantaje de ordin politic sau pentru a câștiga puncte propagandistice împotriva SUA. De fapt, deși, din tot Blocul sovietic, în 1966 și 1967, ajutorul nonmilitar al României pentru Vietnam a fost cel mai mare pe cap de locuitor, Bucureștiul nu s-a alăturat furiei antiamericane înfocate, caracteristice celorlalți adepți ai „politicii de pace sovietice".

Washingtonul remarcase această echidistanță. De exemplu, când și-a exprimat, în cadrul întâlnirii sale cu premierul român, în iunie 1967, „regretul" pentru faptul că opiniile lor despre Vietnam erau diferite, președintele Johnson „a apreciat poziția rezonabilă a României".[3] Cu aproape un an mai târziu, în vreme ce administrația americană căuta locul potrivit pentru desfășurarea convorbirilor de pace care să pună capăt războiului, William

---

[1] Așa cum menționa Henry Kissinger la o întâlnire a Senior Review Group, în martie 1973, „România și-a pus pielea în joc pentru noi", iar președintele Nixon plasa România cu mult „înaintea" celorlalți membri ai Blocului în privința cooperării în politica externă. *Minutes of Senior Review Group Meeting*, Washington, 7 martie 1973, 3.13-3.44 p.m., Document 3, *Documents on Eastern Europe, 1973-1976*, volume E-15, *Foreign Relations, 1969-1976*. Pentru aprecierile vietnamezilor, vezi, de pildă: *Transcrierea discuțiilor dintre tov. Nicolae Ceaușescu și Le Duan, prim-secretar al CC al Partidului Muncitorilor din Vietnam*, București, 14-15, 17 noiembrie 1975; ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 211/1975, filele 1-50.

[2] The *Department of State Bulletin*, vol. LXXI, no. 1848, 25 noiembrie 1974, p. 731.

[3] *Memorandum of Conversation*, 26 iunie 1967, Document 157 în *FRUS, 1964-1968*, volume XVII, *Eastern Europe*.

Bundy descria activitatea României ca fiind „echitabilă și imparțială", despre protestele sale antiamericane spunând că erau „de importanță redusă".[1]

România se arăta la fel de sinceră față de Hanoi cu privire la voința sa de a avea relații bune cu SUA. Așa cum relata Maurer în octombrie 1966, țara sa începuse să-și îmbunătățească relațiile cu SUA în urmă cu câțiva ani, ajungând să încheie acorduri culturale și economice. Deși aceste relații fuseseră afectate odată cu agresiunea SUA asupra Vietnamului, România „nu lua în calcul" întreruperea lor. Dimpotrivă, declara Maurer, am conchis „că trebuie să ne exprimăm clar dezacordul și, mai mult decât atât, să condamnăm atitudinea lor în problema Vietnamului". După spusele premierului, „noi credem că trebuie să păstrăm aceste relații" și pentru a le arăta americanilor „care sunt, după părerea noastră, posibilitățile de a ieși din situația actuală".

> Am insistat să ne exprimăm sincer părerea cu privire la această agresiune și n-am rata niciun prilej de a le comunica opinia noastră într-un mod civilizat și politicos, dar ferm. Eu, personal, am avut două asemenea discuții. Prima a fost cu ambasadorul Crawford cu ocazia plecării sale definitive din țara noastră (în octombrie 1965), când m-a vizitat pentru a-și lua la revedere. I-am explicat ambasadorului, care este o persoană foarte inteligentă, poziția noastră și ceea ce considerăm noi că trebuie făcut pentru soluționarea conflictului. Le-am demonstrat americanilor că este necesar să plece din Vietnam.
>
> Este evident că demonstrația noastră nu i-a convins. Totuși am spus aceste lucruri într-o manieră foarte categorică. Am avut încă o altă discuție de acest fel, în urma căreia au existat indicii că observațiile noastre au fost înaintate Departamentului de Stat american, fiindcă am primit un mesaj din partea lui Dean Rusk, în care spunea lucruri pe care le cunoașteți, fiindcă v-am informat noi la momentul respectiv.[2]

---

[1] *Memorandum From the Assistant Secretary of State for East Asian and Pacific Affairs (Bundy) to Secretary of State Rusk*, Washington, 22 aprilie 1968, Document 203 în *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, volume VI, *Vietnam, January-August 1968.*

[2] Întâlniri Hanoi II (1966). Maurer se referă la dialogul cu Crawford de pe 3 octombrie 1965 și la discuțiile Mănescu-Rusk de pe 14 octombrie 1965, 10 mai 1966 și 5 octombrie 1966.

Aprecierea acurateții recomandărilor din partea României

După opinia oficialilor români, în evaluările americane existau trei erori majore.

Prima era aceea a „subestimării continue" a capacității militare vietnameze, a moralului și a voinței de a rezista a vietnamezilor. Cea de-a „doua eroare majoră comisă de americani", așa cum s-a exprimat prim-ministrul român, era socoteala lor greșită „că se puteau baza pe faptul că țările socialiste nu vor interveni sau vor manifesta doar o solidaritate foarte limitată". Iar „a treia eroare majoră era aceea de a crede că pot soluționa această problemă prin mijloace militare".[1]

Aceste erori au avut la bază două cauze strâns legate între ele: eșecul Washingtonului de a recunoaște „caracterul agresiv al acțiunilor militare americane în Vietnam", atribuindu-și rolul de parte vătămată sau, cel puțin, de sponsor și aliat al părții vătămate; și faptul că americanii identificaseră greșit războiul pentru independență și unificare al poporului vietnamez drept un atac convențional al unui stat împotriva altuia. Așa cum explicase Maurer, țara sa dorea să convingă Washingtonul cu privire la erorile comise și să mobilizeze țările aliate SUA și țările neutre prietene ale SUA să procedeze la fel, pe baza a ceea ce România considera a fi o analiză mai corectă a situației:

> Am subliniat caracterul special al acestui război, pe care SUA trebuie să-l asume. Deși recunoaștem superioritatea forței militare a Statelor Unite, am atras atenția asupra situației contradictorii în care se află SUA, incapabile fiind să pună capăt acestui conflict prin mijloace militare. Am afirmat că, în cele din urmă, americanii se vor bloca în această acțiune și că vor fi înfrânți.[2]

Aceasta a fost într-adevăr abordarea pe care România a folosit-o în relațiile cu celelalte state socialiste, cu țările neutre și cu țările aliate SUA, îndemnându-le pe toate să se adreseze SUA până când combinația adecvată dintre mesaj și mesager avea să penetreze zidul încăpățânării americane și să arunce o rază de lumină asupra problemei:

---

[1] Întâlniri Hanoi II (1966).

[2] *Ibid.*

Subliniind această serie de erori, le-am spus diferiților noștri interlocutori că este necesar ca toate țările care doresc pacea să facă tot ce este posibil pentru a-i convinge pe cei în ale căror mâini se află acum soluționarea problemei să ia toate măsurile necesare pentru a pune capăt acestui conflict, adică să-i sfătuiască pe americani să reconsidere problema. Astfel, am insistat în mod deosebit asupra interesului țărilor mici de a se implica în această acțiune, fiindcă țările mici sunt cele care vor plăti pentru oalele sparte.[1]

În paralel cu discuțiile repetate purtate cu autoritățile americane despre caracterul războiului, românii analizau, totodată, fiecare dintre supozițiile pe care Washingtonul își baza politica. De exemplu, le-au explicat că moralul ridicat și voința puternică ale vietnamezilor de a rezista, în ciuda bombardamentelor, se întemeiau pe faptul că își considerau cauza ca fiind justă și aveau deplină încredere în conducerea care îi învinsese pe francezi și pe japonezi în decenii de război. Aceeași conducere își dovedise competența și în scurta perioadă de reconstrucție dinaintea actualului război și continua să facă acest lucru prin gestionarea judicioasă a resurselor și politicilor sale.[2]

Bucureștiul a reliefat în paralel competența și responsabilitatea impresionantei conduceri de la Hanoi, pe de o parte, și incompetența, incoerența și instabilitatea manifestate de Saigon, pe de altă parte. În vreme ce regimul din Nord era puternic și foarte popular, cel din Sud continua să fie doar o fațadă, disprețuit de cea mai mare parte a populației și aflat, în mod repetat, în pragul colapsului. Așa cum remarca Bodnăraș în luna mai:

---

[1] *Ibid.* Ceaușescu-Couve de Murville (1966); Ceaușescu-Zagari (1966); Ceaușescu-șahul Pahlavi (1966); Notă a delegației române la cea de-a XXI-a sesiune a Adunării Generale a ONU, adresată tov. Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, (Partea a IV-a – Interviu Brown), 10 octombrie 1966 (de aici înainte: RoDel ONU despre Interviu Brown (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 176/1966, 10 octombrie 1966, filele 1-7; Ceaușescu-Luns (1967); și *Transcriere a primirii la tov. Nicolae Ceaușescu a ministrului de Externe al Olandei, Joseph Luns*, 13 ianuarie 1967 (de aici înainte: Maurer-Luns (1967)); ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 1/1967, 27 ianuarie1966, filele 1-19.

[2] Bodnăraș-Davis (1966), Ceaușescu-Davis (1967).

Liderul guvernului de la Saigon nu este altceva decât o marionetă care își datorează existența și rămânerea la putere exclusiv ajutorului american în arme și dolari. Este detestat și respins de propriul popor. (...) Budiștii, catolicii, intelectualii, studenții – practic, întreaga populație a Vietnamului de Sud – este angajată într-o formă sau alta în lupta împotriva regimului-marionetă și a ocupației americane. Slăbiciunea și lipsa de realism a formulei politice susținute de SUA în Vietnamul de Sud sunt evidente și există numeroase indicii că, odată început, procesul de dezagregare politică se va accentua rapid și se va accelera.[1]

Bucureștiul a subliniat că, dimpotrivă, Hanoiul își demonstrase realismul, seriozitatea și capacitatea vizionară concepând planuri pentru toate etapele escaladării pe care SUA păreau că o adoptaseră ca rezultat al unor circumstanțe pe care nu le putuseră prevedea. Așa cum îl informa viceprim-ministrul pe interlocutorul său american în luna mai 1966:

(Vietnamezii) sunt pregătiți să abordeze problemele care vor apărea în eventualitatea că se va trece la noi faze ale „escaladării" – bombardarea orașelor Hanoi și Haiphong sau invadarea terestră a Nordului. Nicio eventuală extindere americană a războiului spre țările vecine Vietnamului nu ar constitui o surpriză, deși – iar acest lucru trebuie subliniat – conducerea vietnameză nu dorește internaționalizarea conflictului și se străduiește să mențină războiul în limitele sale actuale. În aceeași ordine de idei, conducerea RD Vietnam nu intenționează să solicite trimiterea de voluntari din țările prietene, fiindcă are suficienți voluntari în țară – întregul popor vietnamez.[2]

Bodnăraș a subliniat că „teoria dominoului" era complet eronată și că era o greșeală gravă „să consideri că politica RD Vietnam și cei care au conceput-o sunt tributari unei influențe externe". În același sens, el a susținut că:

---

[1] Bodnăraş-Davis (1966).

[2] *Ibid.*

Frontul Național de Eliberare nu este o extindere în sud a autorității nord-vietnamezilor, ci constituie forumul central al unei largi coaliții de forțe și grupări politice din Vietnamul de Sud, care conduce lupta armată împotriva ocupației militare americane, pentru eliberarea și independența țării. În cadrul acestei coaliții, cu un larg caracter patriotic și de masă, comuniștii, după cum se știe, reprezintă doar o mică parte, fapt care face ca reticența guvernului american de a intra în contact direct cu conducerea FNE să fie și mai greu explicabilă.[1]

Firește, chestiunea caracterului războiului, a validității teoriei dominoului și a recunoașterii FNE ca fiind cea mai populară și mai semnificativă forță politică din Vietnamul de Sud sunt strâns legate de ideile preconcepute profund înrădăcinate, care motivaseră inițial intervenția și operațiunile militare americane în Vietnam. Până ce administrația Johnson nu avea să decidă să-și reconsidere implicarea în Vietnam, argumentele de acest tip ale românilor nu aveau să fie luate în seamă.

Dar România nu era singură în acest demers. Așa cum observa o autoritate în domeniu, „nicio agenție guvernamentală din SUA nu putea recunoaște la acel moment că RDV și FNE erau entități distincte, dat fiind că, în mare parte, justificarea americană a războiului se baza pe aserțiunea că apăra Vietnamul de Sud împotriva invaziei venite din partea Vietnamului de Nord".[2]

Exista, de fapt, o strânsă similitudine între argumentele României, evaluările curente (și chiar anterioare) ale serviciilor de informații americane și dezacordurile exprimate în particular în cadrul administrației americane.[3]

---

[1] *Ibid.*

[2] John Prados, „The Mouse that Roared: State Department Intelligence in the Vietnam War", în „Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study", National Security Archive Electronic Briefing Book no. 121, 2 mai 2004, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/.

[3] *Memorandum for the Record sent to the DCI*, „Comment on the Vietnam War Games, SIGMA I-64, 6-9 April 1964", 16 aprilie 1964, citat în Harold P. Ford, „The US Decision to Go Big in Vietnam", *Studies in Intelligence*, vol. 29, nr. 1 (Spring 1985): pp. 7-8. Autorii analiști remarcau că simulările militare erau pline de supoziții eronate și „subestimau considerabil" impactul negativ al acțiunilor SUA asupra opiniei publice internaționale.

Așa cum se exprimase Subsecretarul de Stat Ball în 1964, în vreme ce „Hanoiul are un guvern, un țel și o disciplină", așa-numitul „«guvern» de la Saigon este o caricatură".[1] Într-un memorandum din aprilie 1965, adresat directorului CIA, politica SUA era descrisă ca „din ce în ce mai ruptă de realitatea din Vietnam" și ca „avansând – cu mai mult curaj decât înțelepciune – spre un final necunoscut". Autorii memorandumului subliniau „realitatea îngrijorătoare că – în ciuda ponderii crescânde a ingredientului RDV – insurecția VC (Viet Cong-ului) rămâne în esență un fenomen local, produsul ineficienței GVS (guvernului Vietnamului de Sud), al forței VC și al disperării populației rurale", astfel că „sunt șanse mult mai mari decât oricând ca SUA să fie nevoite până la urmă să se retragă din Vietnam, și s-o facă aflându-se foarte departe de îndeplinirea obiectivelor noastre actuale."[2]

În iulie 1965, Subsecretarul de Stat Ball scria că ajutorul american încă nu schimbase caracterul războiului civil din Vietnam, dar că „odată ce vom desfășura în luptă un număr considerabil de trupe, va deveni un război între SUA și o mare parte a populației Vietnamului de Sud". Iar atunci, SUA vor avea de-a face „în mod aproape cert" cu un „război extins, care va implica o angajare nelimitată de forțe americane, un număr crescând de victime în rândul americanilor (și) lipsa oricărei siguranțe privind o soluționare satisfăcătoare a conflictului".[3] Chiar mai rău decât atât, în scurt timp procesul de escaladare va scăpa de sub control, cu costuri mari, și va duce tot la eșec:

> Odată ce un număr mare de trupe americane vor fi angajate în lupte directe, vor începe să înregistreze pierderi umane grele într-un război pentru care nu sunt suficient de bine pregătite, într-o regiune deloc cooperantă, dacă nu chiar ostilă. Când vom începe să înregistrăm

[1] Harold P. Ford, „Why CIA Analysts Were so Doubtful about Vietnam", vol. 40, nr. 5 (1997) *Studies in Intelligence*: 92, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol40no5/pdf/v40i5a10p.pdf.

[2] Memorandum sent to the DCI, „Into the Valley", 8 aprilie 1965, citat în Ford (1985): pp. 10-11; Ford (1998).

[3] George W. Ball, *Memorandum: A Compromise Solution in South Vietnam*, 1 iulie 1965 reprodus în *The Pentagon Papers*, Gravel Edition, volume 4, Boston: Beacon Press, 1971, pp. 615-619.

pierderi omenești importante, vom fi declanșat un proces aproape ireversibil. Implicarea noastră va fi atât de mare, încât, fără o umilire la nivel național, nu ne vom mai putea opri până când nu ne vom împlini pe deplin obiectivele. Dintre cele două posibilități, cred că umilirea este mai probabilă decât îndeplinirea obiectivelor – chiar și după ce vom fi plătit un preț cumplit.[1]

După misiunea sa de strângere de informații în Asia de Sud-Est în noiembrie-decembrie 1965, care a inclus și discuții în România, Mansfield a emis un avertisment similar:

Pe baza politicii actuale, capătul drumului nu se zărește nici sub forma unei soluții militare, nici a uneia obținute prin negocieri. Comuniștii nu dau niciun semn că ar fi de acord cu cerința fundamentală a politicii noastre actuale care, în esență, stipulează ca Vietnamul de Nord ori să accepte, ori să fie obligat, „să-și lase vecinii în pace". Acest concept este însă o interpretare hipersimplificată a situației. În cea mai mare parte, efectivele comuniste din Vietnamul de Sud sunt încă sud-vietnameze. În acest conflict, sud-vietnamezii și nord-vietnamezii sunt amestecați în ambele tabere. Adversarii nu sunt doar „vecini", ci și „rude". (...)

Acesta este un conflict în care toate opțiunile noastre sunt defavorabile. Avem de pierdut în Vietnam dacă dovedim cumpătare; dar avem de pierdut mult mai mult acasă și în restul lumii printr-o urmărire militară și mai extinsă a unui obiectiv iluzoriu în Vietnam.[2]

La câteva luni după ce Bodnăraș l-a informat, în mai 1966, pe ambasadorul Davis cu privire la forța și sursele moralului ridicat al vietnamezilor și la aparent inepuizabila lor capacitate de a rezista, CIA, un studiu al Pentagonului și o analiză RAND independentă au conchis la unison că evaluările administrației tindeau să „supraestimeze" impactul forței militare

[1] *Ibid.* Vezi și DiLeo (1991), pp. 75-76.

[2] *Memorandum from Senator Mike Mansfield to President Johnson*, Washington, 18 decembrie 1965, Document 233 în *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*.

a SUA și să „subestimeze tenacitatea și capacitățile de recuperare ale nord-vietnamezilor".[1]

Așa cum se remarca în studiul Pentagonului, această tendință reflecta „neputința de a aprecia faptul, bine documentat în lucrările istorice și de științe sociale, că un atac direct și frontal asupra unei societăți are puterea de a întări fibra socială a națiunii respective, de a spori sprijinul popular pentru guvernul existent (și) de a consolida hotărârea de a riposta a conducerii și a populației deopotrivă".[2]

Eforturile de a demonstra că „teoria dominoului" era falsă par fanteziste, ținând cont că Rusk, Rostow și McNamara credeau în ea. Rusk a fost cel care a conturat „teoria dominoului" pe când era încă Secretar de Stat adjunct pentru Orientul Îndepărtat, în 1951, iar McNamara a inclus-o în politica americană în 1964.[3] Niciunul dintre ei nu era persoana potrivită pentru a da ascultare unor apeluri la încetarea bombardamentelor în

---

[1] Vezi CIA: *Memorandum: The Vietnamese Communists Will to Persist*, 26 august 1966, http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0001169545.pdf; Institute for Defense Analyses, IDA TS/HQ66-49, „U.S. Bombing in Vietnam: The Effects of US Bombing on North Vietnam's Ability to Support Military Operations in South Vietnam and Laos: Retrospect and Prospect", 29 august 1966; și Oleg Hoeffding, *Bombing North Vietnam: An Appraisal of Economic and Political Effects*, Memorandum RM-5213-1-ISA, pregătit pentru biroul Secretarului adjunct al Apărării/Probleme de Securitate Internațională, Santa Monica: RAND, decembrie 1966. Vezi și *Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency*, „North Vietnamese Intentions and Attitudes toward the War", Washington, 25 iulie 1966, Document 191, *FRUS, 1964-1968,* volume IV, *Vietnam, 1966.*

[2] IDA, „U.S. Bombing in Vietnam: The Effects of US Bombing on North Vietnam's Ability to Support Military Operations in South Vietnam and Laos: Retrospect and Prospect", 29 august 1966, pp. 56, 65, 69. Această concluzie a fost reconfirmată în evaluări ulterioare. Vezi, de asemenea, IDA JASON Division, „The Bombing of North Vietnam", volume I, „Summary", IDA Log Nr. TS/HQ 67-217, 16 decembrie 1967, *ibid.*, pp. 149-155; și *Bombing as a Policy Tool in Vietnam: Effectiveness*, A Staff Study Based On The Pentagon Papers Prepared for the Use of the Committee on Foreign Relations, United States Senate, Study no. 5, 12 octombrie 1972, Washington: U.S. Government Printing Office, 1972.

[3] *Memorandum by the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Rusk) to the Deputy Undersecretary of State (Matthews)*, 31 ianuarie 1951, în *Foreign Relations of the United States,* 1951, volume IV, *Asia and the Pacific*, Part 1, pp. 16, 20; National Security Action Memorandum 288, 17 martie 1964; și *Memorandum from the Secretary of Defense (McNamara) to the President*, 16 martie 1964, Document 84 în *FRUS, 1964-1968*, vol. 1, *Vietnam 1964.*

Vietnamul de Nord. În mod paradoxal, lipsa de temeinicie a „teoriei dominoului", dar și a „tezei Rostow", care susținea că bombardarea Nordului avea să „salveze" Sudul, fusese demonstrată deja în 1964 de comunitatea serviciilor de informații din SUA și în două simulări politico-militare organizate de Statul Major Interarme, „fără niciun efect vizibil de temperare" asupra decidenților în domeniul politicii.[1]

Faptul că administrația ceruse CIA o evaluare a teoriei dominoului numai după ce o adoptase ca politică și apoi ignorase repetatele cazuri în care i se constatase netemeinicia confirmă aparenta inutilitate a eforturilor depuse de români, dar indică totodată acuratețea prezentărilor pe care Bucureștiul i le oferise Washingtonului.[2]

Într-adevăr, fiecare contestare adusă de București la adresa supozițiilor pe care se baza politica administrației Johnson în Vietnam își găsise ecou în opiniile unor oficiali de rang înalt din serviciile de informații și din Departamentul de Stat al SUA. În mai 1966, Bodnăraș explica astfel efectul contraproductiv al politicii americane tradus într-o apropiere între țările socialiste, altfel aflate pe poziții antagonice:

> Este știut faptul că toate țările socialiste au oferit Vietnamului, și îi vor oferi în viitor într-un grad mai ridicat, susținere morală și ajutor material concret. În acest sens, pariul pe divergențele existente în cadrul mișcării comuniste și în relațiile dintre țările socialiste se va dovedi o iluzie inutilă și periculoasă. Există diferențe de opinii între țările socialiste, dar în privința Vietnamului și a ajutoarelor pentru Vietnam există o singură percepție, fiindcă ceea ce se întâmplă în prezent în Vietnam s-ar putea întâmpla mâine în Albania sau în

---

[1] Ford, *CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968*, (1998), episodul 2, nota 115; Special National Intelligence Estimate (SNIE 53-2-64): *The Situation in South Vietnam*, 1 octombrie 1964, http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0001166521.pdf și Special National Intelligence Estimate (SNIE 10-3-64): *Probable Communist Reactions to Certain Possible US/GVN Courses of Actions*, 9 octombrie 1964, http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0001166418.pdf. Pentru simulările militare SIGMA din 6-9 aprilie 1964 și 8-17 septembrie 1964, vezi Ford (1998).

[2] *Memorandum from the Board of National Estimates to the Director of Central Intelligence (McCone)*, Washington, 9 iunie 1964, Document 209 în *FRUS, 1964-1968*, volume I, *Vietnam*.

Europa Centrală. Poziția tuturor țărilor socialiste în această privință este lipsită de orice echivoc, și a conta pe dezintegrarea comunității socialiste în aceste circumstanțe ar fi o greșeală de calcul cu repercusiuni tragice pentru agresor.[1]

În august 1966, divizia JASON a Institute for Defense Analises (IDA), din subordinea Pentagonului, conchidea că Vietnamul de Nord devenise mai puternic de când începuseră bombardamentele – o concluzie confirmată ulterior de BIC, de CIA și de evaluări independente. În conformitate cu evaluările IDA și RAND, spre exemplu:

În unele privințe, relațiile politice ale Hanoiului cu aliații săi au fost consolidate de bombardamente. Atacurile au dus la un ajutor politic și material din partea URSS mai mare decât ar fi fost în alte condiții.[2] (...) Hanoiul a reușit să atragă o susținere militară și economică tot mai substanțială din partea aliaților săi, a Chinei și a URSS.[3]

Pe lângă încercarea de a convinge Washingtonul cu privire la adevăratul caracter al războiului, concentrându-se pe premisele individuale, Bucureștiul i-a prezentat condițiile esențiale și principalele obstacole în calea negocierilor pe care le identificase în cadrul îndelungatelor discuții cu ambele părți. Deși, în cursul vizitei sale din mai 1966, Hanoi nu a dorit să discute despre negocierile de pace, Bodnăraș l-a informat după aceea pe ambasadorul american că delegația sa identificase două obstacole principale care, dacă ar fi fost îndepărtate, situația s-ar fi îmbunătățit semnificativ și progresele spre negocieri ar fi fost înlesnite:

(1) În primul rând, după părerea noastră, este necesar să opriți definitiv și necondiționat bombardarea Vietnamului de Nord, ca o măsură strict necesară pentru crearea condițiilor elementare în

---

[1] Bodnăraş-Davis (1966).

[2] IDA, JASON Division, IDA TS/HQ66-49, *U.S. Bombing in Vietnam: The Effects of US Bombing on North Vietnam's Ability to Support Military Operations in South Vietnam and Laos: Retrospect and Prospect*, 29 august 1966, și *Pentagon Papers*, IV .C. 7(b), „Volume II: The Air War in North Vietnam", pp.122-127.

[3] Hoeffding (1966), p. vi.

vederea începerii cu calm a discuțiilor. Este de neconceput ca guvernul RD Vietnam să accepte fie și numai ideea negocierilor sub presiunea exercitată de teroarea bombardamentelor. Bombardamentele trebuie să înceteze fără a lega acest lucru de niciun alt fel de condiție.

(2) În al doilea rând, este necesară stabilirea de contacte directe cu conducerea Fondului Național de Eliberare, principala forță politică și militară care se opune americanilor în Vietnamul de Sud. Poate fi făcută o distincție clară între problemele ce vor fi discutate cu guvernul RD Vietnam și cele care privesc FNE din Vietnamul de Sud. Este necesar să fie foarte bine înțeles faptul că, privitor la problemele Vietnamului de Sud, Frontul (nu Hanoiul) este unicul factor care are competența și răspunderea necesare pentru a purta discuțiile.[1]

Românii au declarat foarte limpede că „o oprire necondiționată a bombardamentelor" însemna să nu fie pusă nicio condiție pentru a înceta bombardamentele. Așa cum îi explica ministrul de Externe Mănescu Secretarului de Stat Rusk: „Desigur, încetarea bombardamentelor nu trebuie să fie condiționată sau încadrată într-un interval de timp limitat", fiindcă nicio „limitare și oprire condiționată a bombardamentelor, cu amenințarea iminentă a reluării lor, nu poate fi considerată de natură să creeze premisele necesare pentru începerea unor discuții cu calm".[2]

Bucureștiul susținuse avantajele adoptării acestor pași și posibilele repercusiuni în lipsa lor – știind foarte bine că atenția SUA era direcționată spre evaluările exagerate ale dezavantajelor pe care le-ar fi putut implica pașii respectivi. Pe lângă reducerea costurilor umane și materiale, românii subliniaseră câștigul în materie de reputație pe care-l obținuse Franța în regiune și pe plan internațional după retragerea sa militară din Vietnam și surprinzător de bunele relații pe care le avea cum Parisul cu Hanoiul, după patruzeci de ani de război. Franța și de Gaulle personal se bucuraseră de o sporire similară a prestigiului când forțele franceze fuseseră retrase din Algeria. După spusele lui Ceaușescu, SUA aveau să obțină aceleași beneficii dacă își încetau campania de bombardare a Vietnamului de Nord:

---

[1] Bodnăraș-Davis (1966).

[2] RoDel ONU despre Interviu Rusk (1966).

Încetarea necondiționată a bombardamentelor nu va aduce Statelor Unite ale Americii decât avantaje. Nu este un secret pentru nimeni că niciun stat nu susține continuarea acestor bombardamente, iar eu nu cred că, dacă vor continua, vor atrage susținerea cuiva în viitor. RD Vietnam nu solicită ca încetarea bombardamentelor să fie considerată o renunțare obligatorie sau forțată din partea SUA, ci ca ea să rezulte în urma unei decizii voluntare a lor. Acest lucru nu va duce la o scădere a prestigiului SUA. Dimpotrivă, îl va spori. Eu cred că foarte multă lume va percepe această acțiune ca pe o măsură înțeleaptă, rațională și utilă pentru cauza păcii și, concomitent, va crea condițiile pentru angajarea în negocieri.[1]

Dovezile sugerează că această argumentație fusese rodul strategiei mai degrabă decât al tacticii, al convingerii, nu al prilejului care i se oferea României. „Această măsură", insistase Ceaușescu, „luată la inițiativa SUA, va întări autoritatea Statelor Unite ale Americii și le va aduce mai mulți prieteni."[2] „Desigur, continuase secretarul general al partidului, ați putea spune: «Dar SUA sunt o putere mai mare decât Franța!» Adevărat, însă acesta este un motiv și mai bun pentru a acționa, ca să spun așa, mai generos". Astfel, atât guvernul, cât și președintele SUA vor „dobândi un plus de prestigiu atât în țară, cât și în străinătate, și veți câștiga mai mulți prieteni în Vietnam decât aveți acum".[3]

În urma vizitei lor din mai la Hanoi, românii au conchis că erau necesare contacte directe între SUA și FNE. După discuții repetate în perioada 1965-1966, Bucureștiului i-a devenit clar că Hanoiul nu avea control asupra FNE și nu se afla în poziția de a „soluționa" unilateral lupta din Vietnamul de Sud. Ostracizarea FNE a avut ca efect secundar obstrucționarea capacității Hanoiului de a avansa pe calea negocierilor fără să pară că-i trădează pe sud-vietnamezi. Cooptarea FNE avea să remedieze această problemă și să le elimine pe cele auxiliare: interpretările greșite și distorsiunea provocată de ideea unor scopuri proprii, care caracteriza de obicei intermedierea printr-un terț.

---

[1] Ceaușescu-Davis (1966).

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

Când lipsa de interes a SUA pentru recunoașterea FNE și, cu atât mai puțin, pentru contactarea sa a devenit evidentă, Bucureștiul a repetat condițiile necesare – încetarea campaniei de bombardamente și contactele directe între SUA și Vietnamul de Nord – bazându-se pe faptul că, probabil, limitele influenței Hanoiului asupra FNE aveau să fie una dintre primele chestiuni care se doreau clarificate în respectivele contacte. Așa cum îi explicase Ceaușescu ambasadorului Davis în ianuarie 1967:

> Dacă vreți părerea mea sinceră, acum există condițiile pentru a ajunge, prin acțiuni bine gândite ale Statelor Unite ale Americii, la o soluție acceptabilă atât pentru SUA, cât și pentru Vietnam. Totuși pot interveni evenimente care să facă acest lucru imposibil. (...)
>
> Cred că, atunci când se va ajunge la masa negocierilor, vor fi dezbătute numeroase probleme. Nu se poate altfel: când două tabere se așază să discute, trebuie ascultate opiniile amândurora, iar în final se va ajunge la o soluție acceptabilă pentru ambele părți.[1]

Într-adevăr, așa cum avea să recunoască mai târziu un militar american expert în problemele Războiului din Vietnam:

> În orice moment după 1964, Statele Unite ar fi putut obține pacea prin negocierea unui acord cu Hanoiul sau cu FNE, pentru un guvern de coaliție în Sud care, până la urmă, ar fi vizat unificarea cu Nordul. O asemenea pace ar fi putut fi încheiată cu mult mai puține consecințe negative asupra prestigiului internațional al SUA, asupra siguranței naționale și a unității interne decât cele cauzate de un dezastru militar costisitor și umilitor.[2]

Oficialii americani erau interesați cu deosebire de recomandările pe care Bucureștiul le oferea Hanoiului. Pe lângă preocuparea firească pentru sinceritatea și acuratețea recomandărilor românești adresate Washingtonului, un alt motiv în acest sens era insistența Blocului sovietic că Bucureștiul nu

---

[1] *Ibid.*

[2] Schandler, „U.S. Military Victory in Vietnam: A Dangerous Illusion?" în McNamara, Blight, Bingham, Biersteker și Schandler (1999), p. 369.

era de încredere, insistență determinată nu atât de chestiunea vietnameză, cât de îngrijorarea sovieticilor față de independența aliatului lor rebel și de influența crescândă a acestuia pe plan internațional. În cadrul întâlnirii de pe 5 octombrie 1966 dintre Mănescu, pe de o parte, și Secretarul de Stat Rusk și ambasadorul Goldberg, pe de alta, Rusk a revenit asupra recomandării românilor ca „SUA să înceteze imediat bombardarea Vietnamului de Nord" și a întrebat: „Acesta este sfatul pe care ni-l oferiți nouă, dar vietnamezilor ce sfat le dați?"[1]

Procedura urmată de români presupunea să-și afirme în mod deschis susținerea pentru vietnamezi și apoi să treacă la chestiunea esențială, a deplasării luptei din planul pur militar în cel politic și diplomatic. Așa cum explica Mănescu: „Atât timp cât acțiunile agresive ale SUA împotriva independenței și suveranității Vietnamului continuă, singurul sfat care poate fi oferit poporului vietnamez este acela de a continua lupta".[2] Dacă SUA doresc însă pacea cu adevărat, este necesar să abordeze în mod realist „problemele care trebuie rezolvate", iar primul pas în acest sens era acela „de a opri bombardamentele aeriene împotriva RD Vietnam".[3]

În mod ironic, eforturile continue ale românilor de a prezenta corect condiția principală a Hanoiului – aceea de oprire necondiționată a bombardamentelor – și politica lor de tip „discută luptând", a făcut ca ambasadorul american la București și mai mulți oficiali ai administrației să considere, în mod eronat, că oprirea bombardamentelor și politica de tip „discută luptând" reprezentau poziția României, și nu descrierea corectă a pozițiilor și politicilor Vietnamului de Nord. Așa cum raporta ambasadorul Davis la o zi după discuția sa cu Ceaușescu de pe 31 ianuarie 1967, el „nu așteptase și nici nu primise vreun semn al vreunei schimbări în poziția României", anume că „primul pas spre o soluționare pașnică ar trebui să fie încetarea necondiționată a bombardamentelor asupra Nordului".[4]

După discuțiile cu conducerea nord-vietnameză din mai 1966, românii înțeleseseră necesitatea de a sublinia că discuțiile nu puteau începe decât după încetarea bombardamentelor. Dar înainte de mai 1966, existaseră alții

[1] RoDel ONU despre Interviu Rusk (1966).
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] *Pentagon Papers* (1969) Part IV. C. 4, p. 254.

care susținuseră ideea și mai insistent. Așa cum raporta senatorul Mansfield după misiunea sa din decembrie 1965:

> În discuțiile cu românii, dar mai ales cu polonezii și sovieticii, s-a subliniat în mod repetat că ei nu puteau face nimic atât timp cât bombardamentele asupra Vietnamului de Nord și „acțiunile agresive ale SUA" continuau. Au insistat mai cu seamă cu privire la bombardarea Nordului.[1]

Percepția greșită că apelul la oprirea bombardamentelor reprezenta poziția românilor, nu a nord-vietnamezilor, era însoțită de o altă interpretare greșită a Pentagonului, anume că „obiectivul românesc" era acela de a determina „începerea negocierilor «fără a întrerupe acțiunile armate în Vietnamul de Sud»".[2] În realitate, Bucureștiul încercase în mod constant să convingă Hanoiul să se angajeze în acțiuni diplomatice și în negocieri în paralel cu eforturile militare, într-o perioadă în care nord-vietnamezii respingeau atât ideea acțiunilor diplomatice, cât și pe cea a negocierilor. Continuarea luptelor era deja o realitate necontestată (asupra căreia Beijingul insista fără încetare că era *singura* opțiune legitimă). Hanoiul trebuia convins de avantajele negocierii, care nu începuse încă.

Argumentul de succes al Bucureștiului fusese acela că Hanoiul se putea angaja în discuții fără să oprească operațiunile militare – deci fără a-și periclita poziția politică sau pe cea militară. Erau însă necesare eforturi politico-diplomatice suplimentare. Obiectivul principal al românilor, exprimat în

---

[1] *Telegram from the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy) to President Johnson, in Texas*, Washington, 10 decembrie 1965, 11.55 a.m., Document 227 în *Foreign Relations Of The United States, 1964-1968*, volume III, *Vietnam, June-December 1965*. Întrebat ce părere are despre o altă întrerupere a bombardamentelor, Mansfield i-a răspuns lui Dean Rusk, în decembrie 1965, că, dacă se apela la o astfel de măsură, „n-ar trebui să fie un gest de tip «aşteaptă să vezi», ci să fie cuplat cu alte inițiative americane directe, cu polonezii, românii şi, poate chiar cu chinezii la Varşovia".

[2] *Pentagon Papers* (1969) Part IV. C. 4, p. 262. Aceeași sursă pretinde că „românii au fost sinceri când au recunoscut că erau interesați numai de oprirea bombardamentelor americane". (pp. 2-3.)

mod repetat în fața interlocutorilor americani, era acela de a „determina cele două tabere să înceapă discuțiile".[1]

Obstacole: Reciprocitate și unificare

Bucureștiul încercase în repetate rânduri să zdruncine convingerea interlocutorilor americani că „reciprocitatea" militară concretă în cazul încetării bombardamentelor era posibilă. În ciuda acestor eforturi, Washingtonul a rămas categoric fidel acestei idei nu numai în cursul anului 1965, ci și în 1966, 1967 și până în ultimele luni ale anului 1968. Deși în 1965 încă nu se referea la ea cu termenul de „reciprocitate", administrația a continuat să mențină această abordare în politica sa până la mijlocul anului 1966, poate și în urma încurajării date de concluziile lui Jean Sainteny, afirmate cu inocență, dar la fel de greșite. Sainteny era un diplomat francez, specialist în problemele asiatice, care avea acces la conducerea superioară a Vietnamului. El se deplasase la Hanoi ca emisar personal al președintelui de Gaulle în iulie 1966 și apoi, la întoarcere, îl informase pe ambasadorul american de la Paris, Charles Bohlen. Conform afirmațiilor ambasadorului Bohlen:

> Mi-a relatat că Pham Van Dong îi spusese, în prezența lui Ho Chi Minh, că SUA ar trebui să oprească bombardarea Vietnamului de Nord și că, în final, după o serie de discuții, Sainteny declarase că, dacă voiau să fie cât de cât realiști, trebuia ca și nord-vietnamezii să ia, la rândul lor, anumite măsuri. Pham Van Dong a recunoscut, în final, că va exista un asemenea răspuns din partea Nordului, care ar putea lua forma încetării „infiltrărilor".[2]

---

[1] În conformitate cu raportul ambasadorului Davis pe marginea discuției între Harriman și Maurer din 29 noiembrie 1967, românii „s-au concentrat pe un singur obiectiv – declanșarea negocierilor «și nimic mai mult»". *Ibid.*, p. 269. Accentul pus de Maurer asupra acestui lucru apare în întreaga transcriere americană. *Memorandum of Conversation (Harriman-Maurer)*, Bucharest, 28 noiembrie 1967, 10.00 a.m., în Box 555, „21-30 Nov., Asia and Eastern Europe", Special Files: Public Service, 1918-1986, Harriman Papers, LOC.

[2] *Telegram from the Embassy in France to the Department of State*, Paris, 21 iulie 1966, 1533Z, Document 182 în *FRUS, 1964-1968*, volume IV, *Vietnam, 1966*.

„Opinia personală" a lui Sainteny era aceea că SUA ar fi trebuit să „ia legătura cu Hanoiul" și să propună „încetarea bombardării Nordului în schimbul unui angajament de a opri infiltrările în Sud".[1] La Washington, ideea a fost îmbrățișată cu căldură, iar confirmarea independentă din partea lui Sainteny că nord-vietnamezii o considerau rezonabilă, se poate să fi contribuit la includerea sa în politica SUA. Ideea promitea nu doar încheierea războiului, ci și păstrarea divizării dintre Vietnamul de Nord și Vietnamul de Sud, plus existența în continuare a regimului de la Saigon, susținut de americani. Din păcate, era cu totul de neacceptat pentru Hanoi, dat fiind că echivala cu o capitulare *de facto*.

Excepție făcând supoziția lui Sainteny, nu există dovezi care să ateste că Pham Van Dong și Ho Chi Minh au luat măcar în calcul o asemenea idee, dar există numeroase dovezi care sugerează contrariul[2] – exact cu o lună înainte ca tentativa canadiană a lui Chester Ronning să fi eșuat din cauza cerinței „imposibile" a unor măsuri echivalente.[3] Faptul că Pham Van Dong i-a relatat acest trist episod lui Maurer, în cursul vizitei acestuia din octombrie, sugerează că ideea nu fusese reanalizată în cele trei luni care trecuseră de la eșecul lui Ronning.[4]

Pe de altă parte, se poate ca liderii de la Hanoi să fi recunoscut necesitatea de a răspunde la un gest care atesta buna credință a americanilor. Poate chiar sugeraseră să fie luată în calcul eventualitatea unei restrângeri a „infiltrărilor" – un subiect mult discutat la Washington. Nord-vietnamezii consideraseră însă întotdeauna bombardarea unilaterală a țării lor ca fiind un act de teroare și intimidare și, din acest motiv, refuzaseră orice „ramură de măslin" întinsă de SUA atât în perioada escaladării militare și a bombardamentelor intense, cât și după aceea. Vizita lui Sainteny la Hanoi, în iulie 1966, a survenit în toiul unei asemenea escaladări, cu bombardamente

---

[1] *Ibid.*

[2] La dovezile prezentate aici am mai putea adăuga mărturiile principalilor factori de decizie vietnamezi menționate în McNamara, Blight, Bingham, Biersteker și Schandler, *Argument without End: In Search of Answers to the Vietnam Tragedy* (1999).

[3] Respingerea clară și repetată a necesității unor măsuri echivalente din partea Hanoiului, la sfârșitul lui iunie 1966, este redată în *Pentagon Papers* (1997), Part IV., C., 1, pp. 149-152.

[4] Întâlniri Hanoi II (1966).

intense asupra Rutei Ho Chi Minh, cu ample operațiuni la sol în provincia Quang Tri și, la nici o săptămână după briefingul lui Sainteny, primul bombardament american asupra forțelor nord-vietnameze din Zona Demilitarizată. De aceea, reconsiderarea la care făcuse aluzie diplomatul francez era improbabilă.

Aparent, liderii nord-vietnamezi plecaseră urechea la sfatul lui Sainteny de a nu insista prea mult pentru o oprire a bombardamentelor, ceea ce ar putea explica de ce SUA înțeleseseră greșit că încetarea bombardamentelor reprezenta poziția Bucureștiului, nu a Hanoiului. După cele afirmate de Pham Van Dong:

> Nu noi suntem cei care trebuie să sublinieze prea mult acest lucru. În cursul celei de-a doua vizite (din iulie 1966) a lui Sainteny, el a spus: „Dacă insistați asupra opririi bombardamentelor, faptul ar putea fi interpretat ca un semn de slăbiciune."[1]

Conceptul de reciprocitate era strâns legat de refuzul administrației Johnson de a reconsidera caracterul conflictului și de a înțelege că războiul se transformase dintr-un război civil, în care majoritatea populației din ambele tabere dorea unificarea, într-un război de independență împotriva unei agresiuni externe (americane), acum că SUA duceau greul luptelor. Când ambasadorul Davis a întrebat limpede dacă o încetare a campaniei de bombardamente ar pune capăt fluxului de resurse și trupe din Vietnamul de Nord către Sud, Bodnăraș i-a atras atenția asupra erorilor care pot decurge dintr-o abordare de acest tip:

> Cu privire la așa-numita problemă a „infiltrărilor", în legătură cu care s-a stârnit multă agitație atât în pozițiile oficiale, cât și în întreaga presă americană, este necesar ca situația să fie privită cu luciditate și realism. Vietnamul este o singură țară, iar poporul vietnamez este unul și același, atât în Nord, cât și în Sud. Mulți dintre liderii RD Vietnam (de exemplu Pham Van Dong și Le Duan) provin din Sud, așa cum există fără îndoială numeroși lideri și luptători din Frontul Național pentru Eliberare din Vietnamul de Sud care sunt originari

[1] ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 127/1966, 31.XII.1966, fila 68.

din Nord. Astfel, este firesc ca vietnamezii din Nord să-i susțină pe concetățenii lor din Sud în lupta împotriva ocupației străine. (...) (Mai mult decât atât), ajutorul din Nord nu este chiar atât de însemnat, așa că nu el este și nu el poate fi cauza și forța motrice a amplului război popular din Vietnamul de Sud, ale cărui motive trebuie căutate în altă parte.[1]

Așa cum am menționat mai sus, administrația Johnson făcuse eforturi, în septembrie și octombrie 1966, pentru a acredita ideea că disponibilitatea SUA de a se angaja în negocieri era condiționată doar de existența unui „indiciu" sau „semn" oarecare cu privire la ceea ce va urma.[2] Bucureștiul era extrem de neîncrezător în sinceritatea acestor afirmații.[3] În conformitate cu procedurile lor standard, românii au acționat ca și când ar fi crezut în cuvântul americanilor, astfel încât unui terț i-ar fi fost greu să-și dea seama dacă acționau astfel fiindcă îi considerau sinceri sau voiau ca aceștia să-și dea arama pe față. Washingtonul avea două opțiuni: să acționeze după cum declara și să-și confirme astfel sinceritatea, sau să dea înapoi și să se demaște încă o dată ca nesincer. Astfel, deși dezamăgiți, românii nu au fost surprinși când Davis i-a informat că SUA „nu pot în niciun caz să oprească bombardamentele în schimbul unui simplu acord de angajare în discuții", și nu au putut „fi mulțumite cu o simplă declarație că s-ar putea întâmpla ceva dacă noi am înceta bombardamentele" și îi cereau Hanoiului să se angajeze în gesturi „concrete", menite să oprească „infiltrările".[4]

Și de această dată, opiniile din guvernul american declaraseră deja adoptarea unor măsuri echivalente ca fiind lipsită de orice șanse. În octombrie 1965, serviciile de informații ale Departamentului de Stat explicaseră că nord-vietnamezii erau „foarte îngrijorați să nu pară slabi sau gata de un

---

[1] Bodnăraş-Davis (1966).

[2] Vezi mai sus subcapitolul Transmiterea semnalului lui Trinh.

[3] Aserțiunile transmise românilor îndeosebi de ambasadorul Goldberg, care sugerau că SUA renunțaseră la ideea reciprocității stricte în schimbul opririi bombardamentelor s-au dovedit a fi mai mult „fum" decât substanță. Așa cum relata analistul responsabil pentru *Pentagon Papers*: „Poziția americană referitoare la reciprocitatea RDV era fermă". Leslie H. Gelb și Richard K. Betts, *The Irony of Vietnam: The System Worked*, Washington, D.C.: Brookings Institute, 1979, pp. 161-162.

[4] Ceaușescu-Davis (1966).

compromis cât timp bombardamentele continuau" și că „această sensibilitate avea să împiedice Hanoiul să răspundă pozitiv la întreruperile bombardamentelor, însoțite de cereri explicite sau implicite pentru o atenuare de către ambele părți a conflictului în Sud".[1]

> BIC era de părere că Hanoiul nu avea să facă nicio concesie înainte ca bombardamentele să înceteze și că nu avea să ofere nimic în schimbul încetării. De asemenea, avea să respingă sau să ignore o întrerupere a bombardamentelor pe baza reciprocității sau a unei sistări însoțite de un ultimatum explicit. Nici chiar o întrerupere neanunțată nu va determina rapid un răspuns.[2]

Românii se arătaseră la fel de expliciți cu privire la faptul că susțineau unificarea Vietnamului, oferind o serie de motive pentru care SUA ar trebui să facă la fel. Această chestiune era una cum nu se putea mai importantă pentru români, deoarece și țara lor era una divizată.[3] Deși nu se opuneau în mod deschis ideii, unificarea era, de fapt, inacceptabilă din punctul de vedere al americanilor conform căruia Vietnamul de Nord era un „agresor extern".[4] Administrația Johnson afirmase adesea că susținea unificarea, atât timp cât aceasta era realizată în mod pașnic și democratic, însă înțelegea că o unificare ar fi însemnat sfârșitul politicii sale în Vietnam, dată fiind lipsa de popularitate a regimului de la Saigon, sprijinit de americani.

Bucureștiul susținea că, în ultimă instanță, SUA nu vor putea împiedica uriașa majoritate a vietnamezilor să adopte sistemul politic dorit, și că nici n-ar trebui să încerce să-i oprească. De asemenea, afirma – la fel ca

---

[1] Section C-IV: „Thematic Study: Prospects for Beginning Talks and Negotiating A Settlement", în *Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study* (2004), pp. 3-4, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/.

[2] Section V: „Trial by Force: March 1965-Febrary 1966", în *Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study* (2004), p. 24, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/. Vezi și Research Far East (RFE)-Memorandum (MM), „Hanoi's Responses to US Political Initiatives", 8 octombrie 1965 și RFE-MM, „Possible DRV Responses to a Pause", INR, 8 octombrie 1965, citate *Ibid.*

[3] Watts (2010), pp. 5, 14-16, 93-95, 214, 255-257, 283-284, 439-450; Watts (2012b), http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHP_Working_Paper_65_Watts_Romanian_Interkit_0.pdf

[4] Schandler în McNamara, Blight, Bingham, Biersteker și Schandler (1999), pp. 368-369.

nord-vietnamezii înșiși – că nici Hanoiul și nici FNE nu intenționau să-și impună imediat sistemul politic în Sud și că liderii de la Hanoi cunoșteau foarte bine considerentele legate de prestigiu ale SUA și „nu erau interesați" să-i umilească pe americani forțând o schimbare de sistem imediat ce forțele americane se retrăgeau. În vreme ce oficialii SUA percepeau aceste afirmații ca pe un argument în folosul românilor, specialiștii în problemele asiatice care aveau legături excelente cu conducerea de la Hanoi raportau cam același lucru, iar mărturiile ulterioare ale unora dintre respectivii lideri confirmă acuratețea spuselor românilor. Așa cum explica Bodnăraș în mai 1966:

> Impresia că eliberarea Vietnamului de Sud ar presupune extinderea imediată și automată a regimului socio-politic existent în RD Vietnam este greșită. După retragerea trupelor americane, în condițiile în care vietnamezii din Sud își vor putea exercita libera voință, va fi constituit probabil un guvern care să includă principalele forțe politice din Vietnamul de Sud și, ca rezultat, formula politică de reunificare a Vietnamului va fi stabilită prin contacte directe între reprezentanții celor două părți. Este evident că, prin susținerea de care se bucură în rândul maselor și prin controlul efectiv pe care îl exercită asupra celei mai mari părți a teritoriului și populației Vietnamului de Sud, Frontul Național Pentru Eliberare reprezintă acum factorul militar și politic cu cea mai mare pondere în această regiune a țării. În orice caz, oricare ar fi formula la care se va ajunge, poporul vietnamez este cel care va deține ultimul cuvânt în viitorul sistem politic al Vietnamului.[1]

În ianuarie 1967, Nicolae Ceaușescu îl informase pe ambasadorul american:

> Din ceea ce știu eu, nici Frontul Național pentru Eliberare și nici Republica Democrată Vietnam nu propun reunificarea imediată a țării și ambele o consideră o problemă pentru viitor. În acest sens, pozițiile lor sunt aproape identice cu poziția SUA, ceea ce înseamnă că unificarea trebuie să fie rezultatul deciziilor luate de cele două state

[1] Bodnăraș-Davis (1966).

vietnameze și trebuie pusă în practică pe o cale pașnică. Astfel, se pare că și dumneavoastră aveți puncte de vedere similare cu cele ale vietnamezilor, inclusiv cu privire la structura Vietnamului de Sud.

Așa că, iată, sunt două probleme asupra cărora aveți același punct de vedere; inclusiv privitor la soluționarea politică a conflictului aveți punctele de vedere apropiate.[1]

Când Davis a sugerat că divizarea Vietnamului era o realitate acceptabilă, referindu-se la existența a „două Vietnamuri, două Corei și două Germanii" și remarcând că Washingtonul „nu crede că reunificarea lor poate fi realizată prin folosirea forței", Ceaușescu i-a reamintit de războaiele pentru independență duse de americani și de români și a subliniat instabilitatea esențială creată în cadrul sistemelor internaționale de menținerea forțată a unor state divizate de către puteri externe:

În ceea ce ne privește, avem același punct de vedere ca dumneavoastră referitor la reunificare. Nici Vietnamul, nici Coreea și nici Germania nu vor fi reunificate prin forța armelor. Dar din ceea ce știu eu, aceasta este și părerea guvernului RD Vietnam. Trebuie să înțelegem realitățile, însă nu ne putem opune proceselor firești prin care se va ajunge, în final, la reunificarea acestor popoare.

Există un exemplu similar în istoria SUA, deși este adevărat că e ceva mai vechi. Am avut și noi un asemenea exemplu în istoria României, când, în ciuda tuturor eforturilor marilor puteri de a împiedica unirea Țărilor Române, aceasta s-a realizat, iar faptul că România a devenit atunci un stat național unitar nu a constituit și nu constituie o amenințare pentru nimeni. Dimpotrivă, după părerea mea, acesta este un factor de stabilitate în această regiune a lumii.

Dacă Vietnamul va ajunge la unificare, acest lucru va servi interesului păcii în această parte a lumii. (...) Dacă apelăm la istorie, istoria ne dovedește că nu trebuie să ne temem de această unificare, fiindcă, atât timp cât acest popor rămâne divizat, vor exista permanent motive de discuții și agitație.

Dacă vreți să știți părerea mea, până la urmă nici Coreea nu va putea rămâne pentru totdeauna divizată, și atât timp cât va fi divizată în două, va constitui un factor de tulburări și un risc de conflicte.

[1] Ceaușescu-Davis (1967).

(...) Vor exista mereu oameni atât în Coreea de Nord, cât și în Coreea de Sud care nu se vor mulțumi cu actuala stare de fapt, (așa cum vor exista) și oameni preocupați să găsească o cale spre reunificare. Desigur, pot apărea momente în care unii să creadă că pot face acest lucru prin forță. Atât timp cât se păstrează această stare de fapt, acest risc va continua să existe. Nimeni nu poate oferi garanții în acest sens. Credeți că, dacă Germania va rămâne mult timp împărțită în două, nu vor exista probleme permanent?! (...) Germanii nu se vor împăca la infinit cu împărțirea lor în două.[1]

Când i-a fost expus acest raționament, pe care românii îl repetau mereu în discuțiile cu americanii, ambasadorul SUA și-a exprimat convingerea că guvernul său era perfect de acord cu respectivele considerente. Dar, deși Washingtonul accepta în principiu faptul că „niciun popor nu putea fi mulțumit cu o divizare a sa pe termen lung și că acest lucru va constitui întotdeauna o sursă de tulburări", aceasta, a subliniat ambasadorul, continua să fie „o problemă de viitor".[2]

Concluzie

Au avut oare recomandările românilor o influență semnificativă asupra modului în care Hanoiul a formulat și a transmis primul semnal al lui Trinh? Pe de o parte, conducerea RDV nu a adoptat imediat recomandările Bucureștiului privitoare la o asemenea declarație explicită. Pe de alta, și-a exprimat deplinul acord cu ele. Iar deja în octombrie-noiembrie 1966, se angajase să le pună în practică imediat ce împrejurările aveau să-i permită.

---

[1] *Ibid.* Bodnăraş a subliniat ulterior, în discuţia cu un alt ambasador american, că sovieticii „respinseseră cu brutalitate întrebările românilor" cu privire la un tratat de pace german şi insistaseră că „chestiunea germană fusese rezolvată, că divizarea era permanentă şi că politica dusă de (cancelarul vest-german Willy) Brandt era o garanţie în acest sens: «De parcă germanii din Est şi din Vest nu se vor unifica în cele din urmă!»". Memorandum al discuţiei dintre Emil Bodnăraş şi Harry G. Barnes, ambasadorul SUA în România, 24 mai 1974, obţinut de Mircea Munteanu, Cold War International History Project, de la National Archives, College Park, Nixon NSC Box 701/703, pentru George Washington Cold War Conference on the Sino American Opening and the Cold War (1969-1972), George Washington University, 8-9 februarie 2002. http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110457.

[2] Ceaușescu-Davis (1967).

Delegația română nu se arătase extrem de optimistă cu privire la urmările efective ale argumentelor sale, deoarece fiecare rundă de discuții, mai ales în octombrie 1966, se încheiase cu același refren al Hanoiului, că momentul și condițiile nu erau încă „prielnice". Concomitent, delegației i s-a dat de înțeles clar că recomandările sale vor fi serios cântărite și dezbătute de conducerea RDV în săptămânile și lunile următoare. Pham Van Dong a exprimat foarte explicit acest lucru:

> Tovarăși, noi considerăm că discuțiile noastre au dat rezultate. (...) Cea mai bună modalitate de a vă mulțumi este să luăm în serios tot ce ne-ați spus – subiectul și rezultatul reflecțiilor dumneavoastră. (...) Vom acorda cea mai mare atenție luptei în arena internațională și în sfera diplomatică, pe care o vom dezvolta.[1]

Strânsa corelație dintre recomandările românilor cu privire la forma și momentul semnalului lui Trinh, sfatul dat la București, în același an, ministrului de Externe vietnamez și angajamentul lui Trinh la acea întâlnire că va pune în practică recomandările românilor constituie dovezi circumstanțiale convingătoare cu privire la faptul că argumentele românilor exercitaseră o influență asupra Hanoiului. Prim-ministrul Pham Van Dong a oferit o altă confirmare în acest sens, care a indicat amploarea influenței românilor asupra conceperii și lansării semnalului lui Trinh în septembrie 1967, la aproape un an de la discuțiile sale cu premierul Maurer, în octombrie 1966.

În prima vizită a lui Maurer la Hanoi după 1966, prim-ministrul RDV a stabilit clar o legătură între anunțul public al semnalului lui Trinh din ianuarie 1967 și recomandările oferite de români la începutul lui octombrie 1966.[2] Mulțumindu-le românilor în numele Biroului Politic al PMV, Dong sublinia, la sfârșitul lui septembrie 1967, că „ceea ce ne-ați spus anul trecut, aproape în aceeași zi, s-a dovedit a ne fi fost foarte util":

---

[1] Întâlniri Hanoi II (1966).

[2] Pe lângă prim-ministrul Pham Van Dong, printre participanți s-au numărat ministrul de Externe Nguyen Duy Trinh, secretarul CC pentru Relații Externe Xuan Thuy, adjunctul lui Trinh, Hoang Van Tien, și ambasadorul Vietnamului de Nord în România, Hoang Tu.

Iată de ce susținem că ceea ce ne-ați spus ne-a fost foarte util. Știți ce s-a întâmplat pe 28 ianuarie 1967,[1] referitor la declarația ministrului de Externe al RD Vietnam cu privire la războiul din Vietnam; eu consider că această declarație a fost o acțiune eficientă, care a influențat opinia publică, mobilizând eforturile generale pentru a-i determina pe americani să părăsească această țară.[2]

Exact acesta a fost raționamentul folosit de români în vizita lor la Hanoi din octombrie 1966 și apoi din nou în discuțiile cu Trinh la București de la sfârșitul lui noiembrie. Prim-ministrul vietnamez a remarcat de mai multe ori înalta considerație pe care o acordaseră recomandărilor românilor, subliniind „de la bun început", și cu această ocazie, că „urechile noastre au fost gata să asculte și mințile noastre gata să judece serios" tot ce spuneau românii:

Vă vom asculta cu mare atenție, vom lua în considerare tot ce aveți de spus, fiindcă ați făcut acest efort, ați venit la noi în țară nu ca să debitați banalități, nu pentru a ne spune lucruri pe care ni le-ar fi putut spune oricine, ci dimpotrivă. Este posibil să puneți accent pe anumite elemente esențiale sau pe anumite nuanțe. Vom lua în considerare toate aceste lucruri.[3]

Pham Van Dong și-a repetat aprecierea pentru sfaturile Bucureștiului, stabilind din nou o legătură între recomandările anterioare și semnalul lui Trinh:

---

[1] Interviul oferit de Trinh lui Wilfred Burchett pe 28 ianuarie a fost difuzat în engleză în aceeași zi, pentru publicul american și internațional, firește. Serviciul internațional al Agenției de Știri Vietnameze de la Hanoi, 28 ianuarie 1967, reprodus în *Foreign Broadcast Information Service*, Far East, 30 ianuarie 1967. Interviul a fost intens dezbătut, în zilele următoare, în cadrul administrației Johnson și al Departamentului de Stat. Deși a fost reprodus în cotidianul vietnamez *Nan Ghan* pe 29 ianuarie 1967, nu a apărut într-un ziar de limbă engleză decât o săptămână mai târziu. Vezi *New York Times* și *Washington Post* din 8 februarie 1967.

[2] *Transcrierea discuțiilor dintre delegația PCR și delegația vietnameză*, Hanoi, 29-30 septembrie 1967, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 82/1967, filele 5-6.

[3] *Ibid.*, fila 6.

> Pe 28 ianuarie în acest an, la câteva luni după vizita dumneavoastră (din octombrie 1966), noi am declarat că, dacă americanii încetează necondiționat bombardarea Nordului, vom începe discuțiile. Acest moment a marcat un punct de cotitură în poziția noastră diplomatică. (...) Trebuie să spun că, deși nu e nevoie s-o repet, între contribuțiile statelor socialiste la gestionarea acestui război, a voastră a fost cea mai semnificativă. Ajutorul vostru este important și extrem de eficient. Este important datorită calității și eficacității lui. Și a dat rezultate foarte bune.[1]

Trebuie subliniat că orice evaluare definitivă a rolurilor relative jucate de intermediarii terți în conturarea reacțiilor Hanoiului și în abordarea negocierilor necesită consultarea arhivelor vietnameze pentru a confirma sau a infirma acuratețea diverselor elemente prezente în arhivele interlocutorilor vietnamezilor. Trebuie respectate, de asemenea, formalitățile protocolului diplomatic și eticheta vietnameză. Acestea fiind spuse, momentul și caracterul dezbaterii din cadrul Biroului Politic al PMV care a dus la rezoluția din noiembrie 1966 sugerează convingător că România a exercitat cea mai puternică influență externă în acest sens. Iar discuțiile Bucureștiului cu Hanoiul pe tema acceptării negocierilor cu SUA corespund în mai mare măsură cu explicațiile date de vietnamezi privind schimbarea lor de politică din 23 ianuarie 1967 și cu rezoluția care a generat primul semnal al lui Trinh, comparativ cu argumentele și raționamentele folosite de Varșovia (și de alți interlocutori din cadrul Blocului sovietic) în discuțiile sale cu vietnamezii.

Dovezile sunt însă ambigue referitor la întrebarea dacă Bucureștiul a avut mai mult succes decât ceilalți terți (și decât serviciile de informații americane) în încercarea de a convinge Washingtonul că interpretase greșit caracterul războiului și, prin urmare, că trebuia să-și reconsidere politicile și acțiunile. Documentele atestă însă faptul că rapoartele românilor au fost în mod constant corecte și eforturile lor cu adevărat sincere, confirmând aprecierile președintelui Johnson, ale Secretarului de Stat Dean Rusk, ale ambasadorului Averell Harriman și ale altor oficiali ai administrației, direct implicați în căutarea unei soluționări negociate a războiului, cu privire la

[1] *Ibid.*, filele 47, 50.

seriozitatea eforturilor depuse de București. Dovezile prezentate aici indică faptul că medierea exercitată de români în 1965-1966 a fost mult mai semnificativă, mai constantă și mai influentă decât s-a crezut până acum. Acest rol a creat apoi bazele pentru ceea ce a fost doar aparent o ieșire la rampă „bruscă" a României în toamna anului 1967, ca principal canal, cunoscut sub numele PACKERS.

CAPITOLUL 4

MĂSURI ACTIVE ALE SOVIETICILOR ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI: MODELUL INTERKIT, 1965-1989

În 1965, Moscova i-a solicitat sistemului său neoficial de supraveghere a Chinei din ambasadele sovietice și sistemelor similare ale „partenerilor săi apropiați" să treacă de la postura de observatori și analiști pasivi la una cu caracter mai pregnant operativ.[1] Din acest grup al partenerilor făceau parte Germania de Est, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria și Mongolia. Prin urmare, în grup erau incluși toți membrii Pactului de la Varșovia, cu excepția României.[2] Patru ani mai târziu, autoritățile sovietice au prezentat structura unei campanii coordonate de „măsuri active", cunoscută sub numele de „Internaționala China" sau INTERKIT – un atac ideologic, propagandistic și de dezinformare îndreptat împotriva Chinei, care a durat de la sfârșitul anilor '60 până în 1986.[3] Campania a fost descrisă drept

---

[1] Xiaoyuan Liu și Vojtech Mastny, editori, *China and Eastern Europe, 1960-1980s*, Proceedings of the International Symposium: Reviewing the History of Chinese-East European Relations from the 1960s to the1980s, Beijing, 24-26 martie 2004, pp. 108-109, *Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact*, www.isn.ethz.ch/php, cu permisiunea Center for Security Studies la ETH Zurich și National Security Archive la George Washington University, pentru rețeaua PHP (de aici înainte: PHP).

[2] O versiune anterioară a acestui studiu, însoțită de douăzeci și șapte de documente, a apărut ca: Larry L. Watts, „A Romanian Interkit? Soviet Active Measures and the Warsaw Pact Maverick, 1965-1989", CWIHP Working Paper #65, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 3 decembrie 2012, https://www.wilsoncenter.org/publication/romanian-interkit-soviet-active-measures-and-the-warsaw-pact-maverick-1965-1989.

[3] Document 8 în James Hershberg, Sergey Radchenko, Peter Vamos, și David Wolff, *The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship*, CWIHP Working Paper #63, februarie 2011, pp. 61-65. Vezi și *op.cit.*, pp. 8, 11-12.

ultima „Internațională", precedată fiind de Comintern (1919-1943) și, mai apoi, de efemerul Cominform (1948-1955).[1]

Numai că, în aceeași perioadă în care era structurat INTERKIT-ul, Moscova dezvolta o structură similară, îndreptată împotriva „devierii" Bucureștiului (deși România era vizată și în cadrul INTERKIT-ului).[2] La începuturile sale, între anii 1965-1968, structura a fost una internă a Uniunii Sovietice, implicând în principal organele de partid și de stat ale URSS și ale RSS Moldovenești, dar la care participau, ocazional, și cele din RSS Ucraineană.[3] Până în august 1971, Brejnev le propusese deja celorlalți membri ai Pactului de la Varșovia ca, în structura departamentelor lor pentru ideologie și relații internaționale (departamente internaționale) din cadrul Comitetelor Centrale, să creeze o structură separată dedicată operațiunilor vizând România, așa cum procedaseră „cu privire la China și la România" – a subliniat Brejnev – referindu-se la INTERKIT.[4] Brejnev a făcut această propunere la scurt timp după ce a declarat despre liderul român că acesta „conduce lupta împotriva noastră" și că reprezintă „principalul obstacol în calea politicii noastre" și după ce toți ceilalți membri ai

---

[1] Hershberg, Radchenko, Vamos și Wolff (2011), pp. 1-2.

[2] Vezi *Analysis of the Romanian Attitude toward Maoism*, posted as *Maoism and Romania*, mai 1974, PHP.

[3] Vezi, de pildă, *Telegrama Bodiul*, Secret, CC al PC Moldovenesc, nr. 101s, iulie 1966 (Chișinău) către CC al PCUS; Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM), Fond 51, inv. 27, Dosar 98, filele 35-45 (de aici înainte: Propunerea Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966)). Vezi și Document 3 în Elena Negru și Gheorghe Negru, „PCM și Naționalism (1965-1989): Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova", *Destin românesc*, vol. 16, 5-6 (2010), pp. 31-37. Pentru traducerea în engleză și originalul în rusă, vezi Document 1 în, *A Romanian INTERKIT?* (decembrie 2012), https://www.wilsoncenter.org/publication/romanian-interkit-soviet-active-measures-and-the-warsaw-pact-maverick-1965-1989. Vezi și *Despre măsurile referitoare la implementarea deciziei CC al PCUS „Cu privire la măsurile de asistență a RSS Moldovenești pentru îmbunătățirea muncii ideologice", Transcrierea nr. 53 a ședinței Biroului Politic al CC al PCM,* Strict Secret, PCUS, CC al PCM, 3 iunie 1968, Chișinău; AOSPRM, Fond 51, inventar 29, Dosar 13, filele 3, 9-16 (de aici înainte: Decizia CC al PCUS de asistență pentru RSSM (1968)). Vezi și Document 4 în Negru și Negru (2010), pp. 37-44; Document 2 în Watts, (2012).

[4] *Record of the Meeting Between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea*, 2 august 1971, pp. 40-43, PHP.

Pactului s-au arătat de acord că România trădase alianța în mod repetat prin faptul că urmase politici care erau „îndreptate, toate, împotriva Uniunii Sovietice, împotriva Pactului de la Varșovia și împotriva CAER".[1]

Strategii de angrenare, blocare și izolare

Operațiunile antiromânești au fost concepute în vederea acelorași obiective ca și INTERKIT-ul: să izoleze țara vizată de restul comunității socialiste, în interiorul căreia influența negativă a „devierii" sale amenința controlul deținut de sovietici, și, de asemenea, s-o izoleze pe plan internațional, mai ales de SUA și de ceilalți parteneri occidentali, retezându-i astfel susținerea din exterior, obținută pentru îndelungatul său comportament „deviant". Și, la fel ca în cazul Chinei, atingerea acestor obiective ar fi sporit vulnerabilitatea României în fața presiunilor și a influenței sovietice.

Pe lângă diferența uriașă de dimensiuni – și lipsa oricărei amenințări militare din partea României – existau două deosebiri majore între operațiunile sovietice împotriva țintei chineze și cele îndreptate împotriva României. În primul rând, când a fost lansat INTERKIT-ul China se afla deja într-o izolare ostilă față de Occident – o izolare sporită de retragerea Chinei de pe scena politică internațională în perioada Revoluției Culturale, între 1966-1969. Prin urmare, dezinformările sovietice puteau profita de antagonismul preexistent și de prejudecățile care au prins să se înrădăcineze în SUA în timpul Războiului din Coreea și al atacului chinez inexplicabil (pentru americani) – fiecare nou avertisment al iminentului „pericol galben" părând să confirme temerile americane privind comportamentul agresiv irațional al Beijingului.

România, pe de altă parte, avea legături profunde cu Occidentul. Acestea erau vizibile mai cu seamă în orientarea sa economică spre Vest, deja evidentă în ultima parte a anilor '50. Criticile lansate de Gheorghe Gheorghiu-Dej, în dialogul cu președintele Kennedy, la adresa amplasării de rachete sovietice în Cuba, în 1963, urmate de faptul că România și-a

[1] *Op.cit.*, pp. 27-29, 31-32, 36-37, 40-43. Aceste afirmații, făcute de Leonid Brejnev și de János Kádár, au fost însoțite de condamnări similare ale comportamentului trădător al României, lansate de Edward Gierek, Gustáv Husák și Todor Jivkov.

oferit bunele auspicii în privința situației din Vietnam în 1965, în timpul mandatului lui Lyndon Johnson, subliniază nivelul surprinzător al implicării politice a Bucureștiului în relația cu „principalul adversar" al Kremlinului.[1] De aceea izolarea României de noii ei parteneri necesita o abordare ușor diferită.

În al doilea rând, adversari declarați fiind, nici Moscova și nici Beijingul nu se simțeau îndemnate să mimeze prietenia și cooperarea, ambele fiind libere să-și expună vădit adevăratele atitudini – lucru pe care îl și făceau în general. România, pe de altă parte, rămăsese în mod oficial membru cu drepturi depline al sistemului de alianțe sovietic – atât în varianta sa economică, a CAER-ului (Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc, numit deseori COMECON în documentele americane), cât și în varianta politico-militară, a Pactului de la Varșovia. Atacul deschis la adresa României ar fi sporit în mod inevitabil gradul de conștientizare pe plan internațional a amplorii diferendelor sovieto-române, împingând probabil și mai mult România spre Vest și captând simpatia Occidentului, dacă nu chiar și ajutorul efectiv.

Același șir de evenimente se petrecuse deja în privința Iugoslaviei în perioada 1948-1957, fapt care atrăsese spre Belgrad nu numai 750 de milioane de dolari sub forma asistenței militare din partea SUA, dar și acorduri de asistență cu membrii NATO Grecia și Turcia între 1952-1958.[2]

Deși contextul era mult diferit, Moscova se temea și de posibila apropiere a Chinei de Occident și cheltuia resurse considerabile pentru ca acest lucru să nu se întâmple, făcând din împiedicarea lui chiar o prioritate de vârf pentru ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia.[3]

---

[1] Vezi, de pildă, Raymond L. Garthoff, „When and Why Romania Distanced itself from the Warsaw Pact", *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 5 (Spring 1995), p. 35; și *New York Times*, 22 și 23 noiembrie 1965.

[2] *The Yugoslav Military Elite (U)*, R-2131, februarie 1977, publicație RAND pregătită pentru Office of Regional and Political Analysis, Central Intelligence Agency, 1 februarie 1977, pp. 8, 28, CIA.

[3] Acest lucru este confirmat de mai mulți foști ofițeri cu responsabilități de informații și securitate din cadrul Pactului de la Varșovia. Vezi, de exemplu, Jan Sejna, *We Will Bury You*, London, Sedgwick și Jackson, 1982, pp. 120, 151-153; Ladislav Bittman, *The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare*, Syracuse, Syracuse University Research Corporation, 1972, p. 158.

Pentru a preîntâmpina apropierea lor de Occident, Kremlinul a pus în practică o strategie dual în privința tuturor celor trei țări. Primul element al strategiei viza să mențină ținta izolată de sursele sale exterioare de susținere, prezentând-o ca pe un aliat sovietic în esență loial, deși temporar pornit pe căi greșite (sau membru cu drepturi depline al comunității socialiste), implicând-o într-o încrengătură de aranjamente multilaterale care îi confirma, în aparență, participarea loială. Față de China, în cazul căreia politica de angrenare și blocare nu era o opțiune viabilă, Kremlinul adoptase atitudini publice de reconciliere.

Cel de-al doilea element al strategiei era menit să-i izoleze și să-i alunge de la putere pe liderii regimului recalcitrant printr-o combinație de propagandă, ideologie, dezinformare și elemente de operațiuni sub acoperire incluse în campanii ample de „măsuri active". O astfel de campanie a fost pusă în aplicare împotriva Belgradului, cu implicarea Cominformului, între 1948-1955 și, într-o formă mai atenuată, după alți câțiva ani, până când a fost înlocuită treptat de o serie tot mai amplă de interconectări militare și economice.[1] Așa cum remarca CIA la vremea respectivă, Kremlinul voia deopotrivă să-l izoleze pe Tito, „să evite strângerea relațiilor Iugoslaviei cu Occidentul și modificarea opiniilor țărilor neutre" care ar fi putut rezulta în urma unei rupturi deschise.[2]

INTERKIT-ul a fost o altă campanie de acest tip. La fel ca în cazul relațiilor sovieto-iugoslave în anii '50, apelurile Moscovei la reconcilierea cu Beijingul mascau eforturile necontenite de „a izola China din punct de vedere ideologic", de a „susține excluderea ei pe mai departe din comunitatea internațională" și de a spori „vulnerabilitatea Chinei în fața presiunilor politice și militare ale sovieticilor".[3]

Atât în cazul Iugoslaviei, cât și în cel al Chinei, ruptura de Moscova era evidentă și oficializată (totuși, chiar și așa, unele curente influente din cadrul

---

[1] Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, București, Editura RAO, 2011, pp. 354-355, 389-400, și 638-644.

[2] *Stability of the Soviet Satellite Structure (NIE 12-57)*, 19 februarie 1957, p. 8, pe www.foia.cia.gov (de aici înainte: CIA).

[3] *Sino-Soviet Relations After a Year of Talking*, CIA Directorate of Intelligence Special Report (SR), Weekly Review, 23 octombrie 1970, p. 9, CIA.

comunității americane de informații s-au arătat, încă mult timp după aceea, neîncrezătoare în legătură cu aceasta). În cazul României, persistența alianței oficiale cu URSS și semnalele de conciliere venite deopotrivă din partea Moscovei și a Bucureștiului i-au făcut în mod firesc pe observatorii americani să fie mai circumspecți. Astfel, comunitatea de informații din SUA a conchis că liderii de la Kremlin „căutau, în mod mai mult sau mai puțin constant, o modalitate de a-i impune României să se conformeze și de a-i reduce independența", fiind de așteptat să folosească „presiuni politice sau militare, ori pe ambele", dar că preferau angrenarea și blocarea, plus izolarea, în defavoarea unei confruntări vădite în speranța că „timpul și geopolitica vor rezolva într-o zi problema".[1]

În perioada 1972-1983, serviciile de informații est-germane și șeful pentru sectorul românesc al Departamentului pentru relațiile cu partidele socialiste aflate la putere din cadrul CC al PCUS au făcut referiri repetate la „politica externă față de România convenită" în cadrul Pactului de la Varșovia. Obiectivul acestei politici coordonate era „crearea altor elemente care să lege România de comunitatea socialistă", oprirea „alunecării românilor pe panta antirusismului și antisovietismului" și „atragerea României și neutralizarea consecințelor cursului ei separat în domeniul politicii externe, dăunător pentru întreaga comunitate socialistă".[2] Așa cum remarca Moscova la sfârșitul anilor '70, „politica elaborată anterior de CC al PCUS în vederea opririi acestei alunecări trebuie continuată, dar mai insistent, mai calculat, mai eficient, prin toate mijloacele de comunicare".[3] Aceeași politică a fost menținută până la mijlocul anilor '80, perioadă în care, spre exemplu, Stasi (din RDG) a exploatat „toate posibilitățile statelor socialiste de a

[1] Vezi, de pildă, *Soviet Foreign Policies and the Outlook for Soviet-American Relations (NIE 11-72)*, 20 aprilie 1972, pp. 20-21, și *The USSR and the Changing Scene in Europe (NIE 12-72)*, 26 octombrie 1972, pp. 17-18, CIA.

[2] *Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest*, 18 decembrie 1972, pp. 7, 9, PHP; Documentele 1 și 2 în Larry Watts, *The Soviet-Romanian Clash over History, Identity and Dominion*, februarie 2012, *Cold War History Project*, e-Dossier no. 29, http://www.wilsoncenter.org/publication/e-dossier-no-28-the-soviet-romanian-clash-over-history-identity-and-dominion

[3] Document 1 în Watts (2012).

acționa (asupra României) în activitatea politico-operativă, cu scopul de a-i menține și de a-i strânge legăturile cu Pactul de la Varșovia și cu CAER".[1]

Relațiile româno-chineze ca subiect al preocupărilor speciale ale sovieticilor anterior anului 1967

România a început să devieze serios de la linia Kremlinului la scurt timp după moartea lui Stalin, mai întâi făcând presiuni pentru închiderea întreprinderilor mixte sovieto-române (SOVROM-uri) după care a „păcătuit" și mai grav, când a cerut retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul țării, în 1955. Așa cum avea să noteze Hrușciov ulterior: „Pentru români, termenul «SOVROM» era o înjurătură".[2] În paralel, o relație cu adevărat extraordinară se formase deja între București și Beijing în 1954, când șeful statului român, Petru Groza, a vizitat Beijingul ca invitat al lui Mao Zedong.[3] Emil Bodnăraș, viceprim-ministru și ministru al Apărării, avea o relație mai veche cu șeful securității maoiste, Kang Sheng.[4] La congresul al IX-lea al Partidului Comunist Chinez, din 1956, Mao l-a așezat pe liderul comunist român Gheorghe Gheorghiu-Dej la stânga sa (în vreme ce reprezentantul URSS se afla la dreapta lui). Angajat la vremea respectivă în soluționarea problemelor financiare cu SUA rămase nerezolvate în urma celui de-al

---

[1] *Informational Note Drawn Up by the Chief of Service [HVA VII] on the Current Situation and Policy of Romania*, BStU, MfS, ZAIG 6267, S. 9-11, 15 decembrie 1983; Georg Herbstritt și Stejărel Olaru, *Stasi și Securitatea*, București, Humanitas, 2005, p. 367.

[2] Sergei Khrushchev, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953-1964*, volume 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, p. 389.

[3] Vezi, de pildă, Romulus Ioan Budura, *Politica independentă a României și relațiile româno-chineze 1954-1975: Documente*, București, Arhivele Naționale ale României 2008, volumul I, pp. 8-27, 85-92. La întoarcerea lui Groza de la Beijing, în 1954, românii au publicat, sub semnătura lui Groza, o lucrare, evident pro-chineză, *În Țara celor șase milioane*.

[4] Bodnăraș și Sheng s-ar fi întâlnit în anii '30, la o școală sovietică unde se țineau cursuri privind lupta de partizani și sabotajul. Roger Faligot și Remi Kauffer, *The Chinese Secret Service: Kang Sheng and the Shadow Government in Red China*, New York, William Morrow and Company, 1989, pp. 94-96, 102, 114-115.

Doilea Război Mondial, liderul român s-a oferit să-l ajute pe Mao Zedong să facă același lucru.[1]

În cursul întrunirilor Pactului de la Varșovia și ale CAER care s-au succedat fără pauză în mai 1958, în care sovieticii au anunțat laconic retragerea trupelor lor din România, Gheorghiu-Dej a subliniat că partidul său respingea principiul „centrelor de conducere" și al controlului supranațional – o sfidare a eforturilor integraționiste ale sovieticilor în sfera economică și în cea politico-militară similară cu poziția adoptată la momentul acela de Beijing.[2] De atunci, România a insistat pentru controlul național asupra armatei sale, oprind în scurt timp instruirea personalului său militar în URSS (după ce Moscova folosise ofițeri pregătiți în URSS pentru a pune trupele românești în alertă în 1958 și în 1961 fără consultarea prealabilă a conducerii PCR, cu încălcarea articolului 3 din Tratatul Pactului de la Varșovia, semnat în 1955).[3] Așa cum li se plânsese Hrușciov, dintr-un impuls nestăpânit, colegilor săi de drum sovietici în cursul călătoriei spre SUA făcute împreună cu liderii din Balcani, în 1960, „în România, și chiar în interiorul Partidului Comunist Român, s-au dezvoltat atitudini naționaliste și antisovietice periculoase, care trebuie smulse din rădăcini".[4] Se pare că incidentul a fost atât de stânjenitor pentru Hrușciov, încât l-a

[1] Burdura (2008), Document 2, pp. 95-96.

[2] Vojtech Mastny, „Second Meeting of the PCC: 24 May 1958, Moscow: Editorial Note", Records of the Warsaw Pact Committee: Records of the Political Consultative Council, august 2001, p. 2, PHP. Hrușciov s-a referit în memoriile sale la reacția sa furioasă stârnită de cererea de retragere a trupelor. Strobe Talbott, editor, *Khrushchev Remembers*, Boston, Little, Brown & Company, 1970, p. 514. Participanții români au raportat o înghețare de trei luni a relațiilor sovieto-române ca urmare a reacției violente a lui Hrușciov. Vezi, de pildă, Mihai Retegan, *In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 18-20.

[3] Watts (2010), pp. 162-165, 215-216, 260-261. Prim-ministrul Maurer a denunțat practica în mod public după ce Moscova a folosit-o pentru ultima dată în timpul Crizei Rachetelor din Cuba. Dennis Deletant și Mihail Ionescu, „Romania And The Warsaw Pact: 1955-1989", *Cold War International History Project*, Working Paper #43, aprilie 2004, p. 74.

[4] Arkady Shevchenko, *Breaking with Moscow*, New York, Alfred A. Knopf, 1985, p. 97-98. Hrușciov și-a scris memoriile cu opt ani înainte de fuga lui Șevcenko în SUA.

făcut să pretindă apoi că delegația română nu venise la plecarea peste ocean și „călătorise singură spre America".[1]

În scurt timp, România a devenit un coșmar strategic pentru URSS. Refuza să considere China sau pe membrii NATO ca fiind „dușmani". Își reorienta consecvent economia spre Occident. Urma o politică externă tot mai clar aliniată cu cea a adversarilor Moscovei. Adoptase și susținea o politică de securitate care amenința controlul militar sovietic asupra celorlalți membri ai alianței.

Bucureștiul a făcut cea mai elocventă demonstrație a simpatiilor sale când a pus capăt operațiunilor de bruiaj îndreptate asupra emisiunilor radio occidentale și a renunțat la sistematica „portretizare ca inamic", pe linie ideologică, a SUA și NATO, în 1963.[2] Budapesta i-a urmat parțial exemplul câteva luni mai târziu, oprind bruierea programelor occidentale destinate populației maghiare, dar a continuat să participe la rețelele de bruiaj sovietice menite să împiedice recepționarea programelor în celelalte țări membre ale Pactului de la Varșovia și în URSS.[3] Ungaria și-a continuat, de asemenea, propaganda internă antiamericană.

Concomitent, România era angajată într-un program complet de „derusificare", prin care a renunțat la predarea în mod obligatoriu a limbii ruse în școli și a sistat sau a redus drastic influențele culturale sovietice (de exemplu librăria rusă, Institutul „Maxim Gorki" și asociațiile de prietenie româno-sovietice).[4] A făcut apel chiar la desființarea rețelelor sovietice de spionaj pentru care acestea constituiau un paravan. Așa cum raporta Gheorghiu-Dej

---

[1] Sergei Khrushchev, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953-1964*, volume 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, p. 259.

[2] Atitudinea proamericană singulară a propagandei românești chiar și în cadrul discursului oficial a devenit evidentă un deceniu mai târziu, cu ocazia bicentenarului american. Personalul RAD, „East European Reactions to the US Bicentenary", RAD Background Report/156, 7 iulie 1976b, OSA, Box 99, Folder 6, Report 62, pp. 1-4.

[3] István Rev, „Just Noise? Impact of Radio Free Europe in Hungary", în A. Ross Johnson și R. Eugene Parta, editori, *Cold War Broadcasting: Impact on the Soviet Union and Eastern Europe. A Collection of Studies and Documents*, Budapest, Central European University Press, 2010, pp. 239-257. Vezi și Documentele 34 și 35 în *op.cit.*, pp. 487-493 și 494-500.

[4] Lista de probleme a românilor cu sovieticii (1964). Vezi și William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 28-33, John F. Kennedy Library Oral History.

Biroului Politic în august 1963, nu doar că l-a informat pe Hrușciov că nu exista niciun motiv logic pentru ca URSS să „organizeze rețele de agenți de informații într-un stat socialist, în care există un partid care militează pentru exact aceeași cauză", dar a și recomandat conducerii sovietice să ia în calcul ideea de a „nu păstra rețele de agenți în niciuna dintre țările socialiste", ca un semn de respect reciproc.[1]

Solicitarea lui l-a determinat pe Hrușciov să-i numească pe români „ticăloși", așa cum a declarat Gheorghiu-Dej. La fel de îngrijorătoare pentru liderul sovietic era simpatia evidentă pe care Bucureștiul continua s-o manifeste față de RP Chineză.[2] Această apropiere crescândă determinase deja Kremlinul, în 1962, să impună restricții asupra colaborării Pactului de la Varșovia cu România în domeniul informațiilor – chiar înainte ca România să se retragă singură din asemenea colaborări.[3] Beijingul a renunțat la suspiciunile sale privind motivațiile României de a media conflictul sino-sovietic atunci când Bucureștiul a blocat încercarea Moscovei de a primi Mongolia în Pactul de la Varșovia, în 1963.[4] Deși toți ceilalți membri ai Pactului, inclusiv Polonia, acceptaseră inițial propunerea sovietică, refuzul României de a ceda a provocat o avalanșă de renunțări – o reușită pe care România avea s-o obțină din nou în 1969 și, într-un context diferit, referitor la Vietnam, în 1978.[5]

---

[1] Watts (2010), pp. 196-201; *Transcript of Meeting of RWP CC Political Bureau of 2 April 1963* în Mircea Munteanu, ed., *Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989: CWIHP Document Reader*, pentru conferința internațională „România și Pactul de la Varșovia", 3-6 octombrie 2002, București, pp. 157-176.

[2] *Transcrierea Ședinței Biroului Politic din 30 august 1963* care redă reacția lui Hrușciov este reprodusă în Petru Otu, „În Biroul Politic, despre agentura sovietică: Vin vremuri grele", *Magazin istoric*, nr. 7, iulie 1999.

[3] Sejna (1982), p. 66-67; Bittman (1972), pp. 146-147. Vezi și Watts (2010), pp. 183-201.

[4] Așa cum remarca liderul maghiar János Kádár: „Singura reacție negativă a venit din partea românilor". *Excerpts of Report to the Hungarian Politburo on the PCC Meeting by the First Secretary of the MSzMP (János Kádár)*, 31 iulie 1963, PHP. Sursele din RDG arată același lucru. Liu și Mastny (2004), p. 140.

[5] Pentru absența criticilor poloneze la întâlnirea Pactului, vezi *Memorandum by the Polish Foreign Minister (Adam Rapacki)*, 20 iulie 1963, PHP. Argumentația românilor se regăsește în *Transcrierea Ședinței Biroului Politic al CC al PMR din 18 iulie 1963*; ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 9/1963, filele 122-128, în Munteanu (2002), pp. 177-183.

În primăvara anului 1964, România și-a expus declarația cu privire la ruptura sino-sovietică, neoficial cunoscută ca „declarația sa de independență", criticând ambele părți pentru efectele negative pe care polemica lor publică le exercita asupra solidarității comuniste internaționale.[1] Mai important încă, „declarația" României condamna în mod explicit Cominternul și ideea oricărui „centru de conducere" sau „supranațional", și adopta cu foarte puține modificări, ca bază a politicii sale internaționale, cele cinci principii ale coexistenței pașnice ale Chinei (*Panch Shilla*) – ele însele desprinse parcă din tratatul de drept internațional al lui Hugo Grotius. *Panch Shilla* făcea apel la „respect reciproc față de suveranitatea și independența teritorială, neagresiune și neamestec în treburile interne, egalitate și avantaj reciproc și coexistență pașnică".[2] În viziunea românilor, principiile relațiilor interstatale includeau: respectul pentru suveranitatea și independența națională, integritatea teritorială, drepturile egale, neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc. Românii discutaseră anterior despre declarație cu chinezii, în cursul vizitei făcute de Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu și Ion Gheorghe Maurer în China, în martie 1964.[3]

Bucureștiul prevăzuse de asemenea medierea tensiunilor și conflictelor internaționale ca o „obligație sacră" ce revenea tuturor statelor, îndeosebi celor mici și mijlocii, încurajând astfel mobilizarea și implicarea independentă a puterilor mici în ceea ce în mod tradițional fusese un domeniu de activitate al marilor puteri. Aceeași argumentație justifica viitoarele contacte, pe aceleași premise, ale Bucureștiului chiar și cu statele capitaliste, contacte în apărarea cărora românii susțineau acum că „nu trădează socialismul, ci servesc cauza coexistenței pașnice".

România constituia deci o triplă provocare la adresa Kremlinului – una în Est, alta în Vest și cea de-a treia în cadrul Pactului de la Varșovia și al CAER, toate având la bază „devierile ideologice" stipulate în declarația din aprilie 1964. În cadrul Pactului de la Varșovia, aceste „devieri" erau însoțite de eforturile persistente de a transforma alianța în așa fel încât controlul militar și politic al sovieticilor să fie diminuat – de exemplu, prin apeluri la adoptarea în comun a deciziilor și la accederea la posturile de comandă, prin rotație,

---

[1] *Scînteia*, 23 aprilie 1964. Pentru traducerea în engleză, vezi William E. Griffith, *Sino-Soviet Relations, 1964-1965*, Cambridge, MIT Press, 1967, pp. 269-296.

[2] Hershberg et. al. (2011), p. 16.

[3] Vezi, de pildă, J.F. Brown, „The Rumanian Visit to Peking", 5 martie 1964, RFER Background Report, OSA, Box 50, Folder 2, File 128, pp. 1-5.

a tuturor membrilor.[1] Autoproclamata independență a României, cuplată cu reorientarea ei economică spre Occident, amenința s-o scoată din Pactul de la Varșovia.

Autoritățile sovietice, de la Hrușciov la Cernenko, au conchis că retragerea României ar avea un efect demonstrativ catastrofal, prin pierderea contactului terestru cu über-aliatul Bulgaria și prin faptul că, probabil, ar fi atras după ea și alți membri ai alianței.[2] Brejnev, Andropov și Cernenko și-au exprimat și ei aceleași temeri cu privire la retragerea României din Pactul de la Varșovia. În 1989, Moscova încă mai credea într-o posibilă retragere a României din Pactul de la Varșovia, urmată de un substanțial ajutor occidental, deși Kremlinul, în mandatul lui Gorbaciov, nu se mai temea că și alți membri ai Pactului îi vor urma exemplul.[3]

Aceste efecte „subversive" nu erau limitate la membrii Pactului de la Varșovia care nu făceau parte din URSS. Pentru Moscova, unul dintre cele mai problematice aspecte ale politicii independente a României erau consecințele asupra URSS și mai cu seamă asupra RSS Moldovenești.[4] Istoricii ruși pre-sovietici recunoscuseră că cea mai mare parte a populației de pe teritoriul respectiv era de etnie română, iar această

---

[1] România a lăsat să se scurgă spre presa internațională apelurile sale la „noi modalități" de adoptare a deciziilor în cadrul Pactului de la Varșovia. Vezi, de exemplu, *New York Times*, 14 decembrie 1964. Pentru o variantă mai detaliată a acestor propuneri, vezi *New York Times*, 11-14, 16 și 22 mai 1966. Alte surse din cadrul Pactului au confirmat, în cadrul discuțiilor internaționale, acuratețea articolelor din *New York Times*. Vezi, de pildă, *Report to the Hungarian Socialist Worker's Party Political Committee on the Meeting of the Deputy Foreign Ministers [and on the Meeting of the Deputy Ministers of Defense in Moscow]*, 11 februarie 1966, PHP.

[2] Pentru Hrușciov, vezi Sejna (1982), p. 76. Pentru opinia ministrului sovietic al Apărării, mareșalul Greciko, vezi Matthew J. Ouimet, *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, Chapel Hill, University of Northern California, 2003, p. 17.

[3] „Changes in Eastern Europe and Their Impact on the USSR", *Memorandum to Alexander Yakovlev from the Bogomolov Commission (Mariana Sylvanskaya)*, februarie 1989, Document 1 în Jacques Levesque, „Soviet Approaches to Eastern Europe at the Beginning of 1989", *Cold War International History Bulletin*, nr. 12/13 (toamna/iarna 2001), pp. 57-59.

[4] Înainte de 1989, SUA foloseau termenii „Moldavia" și „Moldova" pentru a face deosebirea între RSS Moldovenească și provincia de nord-est a României, Moldova. După 1989, geograful Departamentului de Stat a stabilit în mod oficial numele în engleză al noului stat independent ca Republica Moldova, pentru provincia română folosind numele „Moldavia", în scopuri de diferențiere, inversând astfel practica anterioară.

„eroare" a fost prezentă în diverse lucrări sovietice, de la *Marea enciclopedie sovietică* până la o varietate de lucrări istorice și etnografice sovietice de la mijlocul anilor '70.[1]

Lipsiți de drepturi culturale și politice într-o republică menținută intenționat – după toate aparențele – în partea întunecată a spectrului dezvoltării economice, cei mai mulți dintre etnicii români din RSS Moldovenească – formând două treimi din populația acestei republici – rămâneau sensibili la atracția exercitată de statul vecin, a cărui populație, de aceeași etnie, se bucura de drepturi depline (în context comunist). Discriminarea era fățișă, dat fiind că „moldovenii" constituiau 65% din populația RSS Moldovenești, dar numai 28% din componența Comitetului său Central, restul de 72% fiind de etnie slavă.[2]

În cadrul orientării spre Est, relațiile dintre București și Beijing se dezvoltau într-un ritm uluitor, prefigurând amenințarea formării unui alt centru socialist, concurent. Chinezii susțineau activ noua istoriografie a României, mai ales în discuțiile deschise despre acaparările teritoriale ruse și sovietice și despre alte „subiecte tabu" ale relațiilor ruso-românești și sovieto-românești.[3]

În august 1944, liderul albanez Enver Hodja – cel mai apropiat protejat al Chinei după ruptura dintre Tirana și Moscova, din 1961 – deplângea amarnic faptul că fusese înlocuit ca partener politic preferat al Beijingului de românii „centriști".[4]

---

[1] *Memorandum privind falsificarea evenimentelor istorice în RS România și măsurile de prevenire a consecințelor ei negative în Moldova*, Secret, CC al PCM nr. 189 s, 27 iunie 1975 [Chișinău], către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 36, Dosar 110, filele 144-158 (de aici înainte: Limitarea consecințelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975)). Vezi și Document 11 în Negru și Negru (2010), pp. 55-65; Document 4 în Watts (2012).

[2] Robert R. King, „The Escalation of Rumanian-Soviet Historical Polemics over Bessarabia", RAD Background Report/38, RFER, 12 februarie 1976, OSA, Box 115, Folder 5, Report 164, p. 11. Vezi și Zev Karz et. al, editori, *Handbook of Major Soviet Nationalities*, New York, The Free Press, 1975, pp. 441, 449-451.

[3] Vezi, de pildă, Charles King, *The Moldovans: Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford, Hoover Institution Press, 1999, îndeosebi capitolul 5, „A Stipulated Nation".

[4] Enver Hodja, *Reflecții despre China 1962-1972: Extrase din jurnalul politic*, vol. 1, Tirana, editura 8 Nentori, 1979, pp. 71-79, 96-97, 104-105, 108, 113, 425, 496-503, 510-513, 531-538, 550-551, 573, 586, 590-591, 653-655, 661, 667.

Relațiile sino-române deveniseră atât de strânse până la jumătatea anului 1965, încât liderii români se simțeau liberi să discute cu omologii chinezi Deng Xiaoping și Kang Sheng despre eforturile lor de reducere a nivelului controlului sovietic asupra armatelor naționale ale celorlalți membri ai Pactului de la Varșovia.[1] Concomitent, așa cum remarca mai târziu un diplomat chinez, România era „entuziastă" în eforturile sale de a determina China și SUA „să-și normalizeze relațiile cât mai curând posibil".[2] Hodja, care îi considera de mult timp pe români „o portavoce a imperialiștilor americani" și vinovați pentru că împinseseră China în brațele SUA, i-a denunțat ulterior pe Ceaușescu și pe Bodnăraș ca „«nași» ai prieteniei sino-americane".[3] Așa cum susținuse, în octombrie 1965, prim-ministrul român în discuția cu ambasadorul american aflat la sfârșit de mandat, atât interesele americane, cât și cele ale păcii internaționale impuneau ca Washingtonul „să nu uite de China" în politica externă a SUA.[4]

Temerile Kremlinului în privința relației dintre București și Beijing au fost exprimate limpede în instrucțiunile sale inițiale adresate, în decembrie 1965, autorităților sovietice din RSS Moldovenească, în ceea ce avea să devină cunoscut ca INTERKIT. Pe lângă numeroase alte chestiuni referitoare la politicile Chinei, Moscova dorea să obțină informații despre interesul Chinei cu privire la „problema Basarabiei", la gradul și „tipul de influență" exercitată de conducerea Partidului Comunist Chinez asupra PCR și la motivele pentru care la radioul românesc „se vorbea mai întâi despre progresele din China și din Albania și abia după aceea" despre

---

[1] *Transcrierea discuțiilor cu delegația PCC la cel de-al IX-lea Congres al PCR*, 26 iulie 1965; ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 105/1965, filele 2-15; *Stenographic Transcript of Ceaușescu-Deng Conversation*, PHP.

[2] Ambasadorul Chen Denlai în Liu și Mastny (2004), pp. 132-133.

[3] Hodja, vol. 1 (1979); și *Jurnalul politic al lui Enver Hodja, Reflecții despre China*, vol. 2 (1979), p. 151, http://www.enverhoxha.ru/Archive_of_books/English/enver_hoxha_reflections_on_china_volume_II_eng.pdf

[4] Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane*, București, Silex, p. 196. Vezi și *Memorandum of Conversation*, Washington, 14 octombrie 1965, 8 p.m., Document 168, *FRUS 1964-1968*, volume III, *Vietnam*, iunie-decembrie 1965. Cinci luni mai târziu, în martie 1966, vicepreședintele american Hubert Humphrey a lansat o nouă politică față de Beijing, una de „constrângere fără izolare".

progresele înregistrate în URSS.[1] După toate aparențele, convingerea că Beijingul și Bucureștiul complotau împotriva Moscovei era deja bine înrădăcinată, determinând URSS să întrebe „ce poziții adoptă PCR în evaluarea politicilor duse de PCC" și dacă existau „perspective de creare a unei noi Internaționale Comuniste, care să coordoneze politica și practica mișcării comuniste internaționale".[2] Până la sfârșitul aceluiași an, interesul Moscovei viza alte întrebări: „Care partide muncitorești și comuniste susțin politica schismatică a conducerii PCC?" Ce „atitudine are PCR față de ceea ce se întâmplă în China?" „Ce legături economice are Republica Socialistă România (RSR) cu China?"[3]

Perspectivele americane cu privire la conexiunea româno-chineză

În mod paradoxal, judecând doar după rapoartele declasificate ale serviciilor de informații, nici sinologii din cadrul CIA și nici specialiștii săi în probleme est-europene nu au acordat o atenție deosebită relației sino-române, evaluând-o în mod constant ca nesemnificativă, chiar și la câțiva ani după ce dobândise un loc central în relațiile Chinei cu Blocul sovietic. Unul dintre motivele acestei lipse de interes a serviciilor de informații americane cu privire la conexiunea dintre Beijing și București era gradul extraordinar de confidențialitate impus de administrațiile americane succesive asupra relațiilor SUA–România – o confidențialitate pentru care românii înșiși insistaseră la vremea aceea. Practica începuse în administrația Kennedy, care a păstrat atât de secretă ruptura Bucureștiului cu URSS în privința Crizei Rachetelor din Cuba, încât informații despre ea nu au

---

[1] Moldavian Communist Party CC [illegible], *Information on the results of familiarization of communists of the Moldavian republic with the letter of the CPSU CC of 30 December 1965*, 12 februarie 1966, în AOSPRM, Fond 51, inventar 27, cutia 11, filele 43-47.

[2] *Ibid.*

[3] Secretarul CC al PCM, A. Cornovan, *Questions: Communist tasks regarding familiarization with the information materials of the CPSU Central Committee*, 16 noiembrie 1966, în AOSPRM, Fond 51, inventar 27, cutia 11, filele 110-113.

apărut decât 30 de ani mai târziu.[1] Practica a continuat în timpul administrației Johnson, atât cu privire la relațiile SUA–România, cât și referitor la bunele oficii românești în privința Vietnamului.[2]

Administrațiile Nixon și Ford au continuat această practică, mai ales cu privire la China, la convorbirile de pace în Orientul Mijlociu, la securitatea europeană și, de asemenea, referitor la chestiunile de cooperare militară. Deși poate că la începutul relațiilor româno-americane această confidențialitate era necesară, ea s-a dovedit în cele din urmă, la mijlocul anilor '70, dăunătoare propriilor interese – după ce „contractul" neoficial prin care Congresul SUA oferea susținere bipartizană politicii externe a administrației prezidențiale a fost anulat ca urmare a Războiului din Vietnam și a scandalului Watergate. Așa se face că strângerea de informații despre relațiile sino-române și despre atitudinea sovietică față de acestea nu au constituit o prioritate.

Inerentă oricărui proces analitic instituționalizat, „tendința de a considera totul ca fiind predictibil " *(hindsight bias)*, care face ca analizele anterioare să le influențeze pe cele actuale, a făcut ca strângerea de informații pe această temă să nu fie considerată o prioritate, cu excepția unor evenimente deosebite, așa cum a fost spectaculoasa primire organizată de autoritățile de la Beijing pentru vizita liderului român, în 1971. În consecință, comunitatea de informații americană a ajuns la un set de concluzii eronate, cu efect pe termen lung asupra modului în care a fost înțeleasă în SUA relația sino-română. Spre exemplu, serviciile americane de informații au conchis că „drept urmare a Revoluției Culturale, singurii aliați ai Chinei erau albanezii" și că relațiile de partid dintre China și România dintre anii 1966-1967 „au fost doar cu puțin mai bune decât cele cu alți comuniști est-europeni".[3]

Promisiunea publică a Beijingului că va acorda asistență României în cazul unei agresiuni sovietice în perioada invaziei din 1968 în Cehoslovacia nu este abordată în acest raport (și, de fapt, în niciunul dintre rapoartele

---

[1] Vezi, de pildă, Garthoff (1995), p. 35.

[2] *FRUS, 1964-1968*, volume XVII, *Eastern Europe*, Washington D.C., 1996, folder nr. 140, citat în Retegan (2000), p. 47. Vezi și Interviul Laviniei Betea cu Gaston Marin, „De la Kremlin spre Vest și Casa Albă", *Jurnalul Național*, 6 martie 2007.

[3] *Intelligence Report: The International Liaison Department of the Chinese Communist Party*, decembrie 1971, POLO XLIV, pp. v, 14-17, 20, CIA.

despre China și România declasificate până în 2018). Sinologii de la CIA au considerat că dezgheţarea relaţiilor sino-române din 1969-1971 avea origini „relativ recente", cu toate că au remarcat că „chinezii au părut deosebit de preocupaţi de menţinerea unor relaţii bune cu România" – o preocupare aparte, care nu a fost interpretată ca indicând o relaţie specială.[1] În mod similar, nicio semnificaţie deosebită nu a fost atribuită faptului că, la fiecare vizită a lui Ceaușescu, a viceprim-ministrului Bodnăraș sau a premierului Maurer, a participat și Kang Sheng, până la moartea acestuia, în 1971.

Pe de altă parte, administraţiile care i-au urmat preşedintelui Lyndon Johnson au fost mult mai conştiente de relaţia dintre Bucureşti şi Beijing şi mai ales de eforturile românilor de a facilita buna înţelegere între China şi SUA. În iunie 1967, în cursul unei întâlniri pe o largă gamă de teme, care au inclus şi perspectivele comune cu privire la Orientul Mijlociu şi la eforturile Bucureştiului de a media încheierea războiului din Vietnam (nume de cod *Packers*), preşedintele Lyndon B. Johnson a solicitat serviciile de mediere ale României în privinţa RP Chineze:

> Johnson i-a spus lui Maurer că SUA nu vor un război cu China, nu doresc să schimbe sistemul de guvernământ al Chinei, nu au pretenţii asupra teritoriului chinez şi nu doresc decât să aibă relaţii comerciale cu China şi să se înţeleagă, în măsura în care China va permite acest lucru. A declarat că ar vrea să discute cu chinezii despre un tratat de neproliferare şi să „stabilească reguli de bază pentru a putea evita războiul nuclear". A mai adăugat că ar fi „culmea nebuniei" ca SUA să dorească un război cu China; nici prin minte nu i-ar putea trece aşa ceva. Remarcând că Maurer se pregătea să viziteze şi alte ţări, Johnson l-a înştiinţat că avea libertatea de a vorbi despre discuţia dintre ei şi de a cita tot ce spusese el, dacă acest lucru ar putea fi util.[2]

Cu exact o lună în urmă, Iuri Andropov, anterior şef al Departamentului CC al PCUS pentru relaţiile cu conducerile de partid est-europene şi recent

---

[1] *Ibid.*

[2] *Editorial Note*, Document 271, *FRUS, 1964-1968*, vol. XXX, *China*. Textul memorandumului, în *FRUS, 1964-1968*, vol. XVII, pp. 430-435.

numit șef al KGB a desemnat, în mod oficial, culegerea de informații privind orice „«negocieri secrete» între SUA și China" ca fiind o cerință cu „prioritate absolută" pentru KGB și pentru omologii săi est-europeni.[1] Serviciile de informații ale țărilor din Pactul de la Varșovia, care monitorizau „numeroasele vizite la nivel înalt" făcute de oficialii români la Beijing, au raportat despre deplasarea făcută în 1967 de către premierul român pentru a-i informa „pe chinezi despre discuțiile sale anterioare cu Johnson".[2] În consecință, personalul diplomatic sovietic și cel al KGB au exercitat presiuni, în mod deschis, oficial și neoficial, asupra mai multor americani, pe tema zvonurilor despre discuții secrete care „aveau deja loc între americani și diplomații comuniști chinezi" în perioada 1967-1971.[3] KGB a lansat imediat o operațiune de tip „măsuri active", menită să submineze relația sino-română, operațiune care, în parte, presupunea note chineze false cu privire la o întâlnire dintre Zhou Enlai și liderii români, în care se afirma despre prim-ministrul chinez că îl „concediase disprețuitor" pe Ceaușescu, considerându-l un îngâmfat și un „parvenit incult", care „nu deținea, de fapt, nicio influență în cadrul Biroului Politic".[4]

Autoritățile chineze au recunoscut ulterior că în vremea aceea românii contribuiseră la medierea relațiilor Beijingului cu Italia, Austria și cu „mai multe țări nord-europene", fără să fie, după toate aparențele, detectați de radarul sovietic.[5] Bucureștiul era într-o opoziție directă cu Moscova în acest efort. La sfârșitul anilor '60, Kremlinul a lansat o campanie prin care, „inițial indirect și mai apoi direct", avertiza guvernele austriac, italian și

---

[1] Directiva KGB „Cerințe de orientare" *Referitor la unele aspecte ale politicii SUA cu privire la PCR*, 26 mai 1967, citată în *Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement*, Reference Title: ESAU LI, februarie 1971, autor Arthur A. Cohen, pp. 7-9.

[2] BStU, MfS, ZAIG 5481, pp. 1-38; Herbstritt și Olaru (2005), pp. 259-287.

[3] Directiva KGB „Cerințe de orientare" *Referitor la unele aspecte ale politicii SUA cu privire la PCR*, 26 mai 1967, în *Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement* (1971), p. 24.

[4] Christopher Andrews și Vitalyi Mitrokhin, *The World Was Going Our Way: The KGB and the Battle for the Third World*, New York, Basic Books, 2005, p. 290

[5] Liu și Mastny (2004), pp. 98, 112, 132-133.

vest-german, prin multiple canale, „să nu treacă la stabilirea de relații diplomatice" cu Beijingul.[1]

Activitățile României în calitate de Minister de Externe chinez „prin procură" în perioada de izolare autoimpusă a Beijingului au inclus un lobby considerabil pentru intrarea RP Chineze în ONU și, mai ales, în Consiliul de Securitate al ONU.[2]

În conformitate cu un raport al serviciilor de informații est-germane, în cadrul Pactului de la Varșovia obiectivele Bucureștiului în acest efort erau cât se poate de evidente:

> România consideră că prezența Chinei în ONU reprezintă o contrapondere a Uniunii Sovietice în cadrul organizației și oferă o posibilitate pentru activitățile și interpretările sale naționaliste, care deviază de la cele ale celorlalte state socialiste. (...) Relația româno-chineză dăunează abordării convenite între statele socialiste cu privire la principalele probleme internaționale și afectează negativ dezvoltarea unității și a coeziunii în cadrul sistemului socialist internațional.[3]

Pe acest fond, faptul aparent neașteptat că Beijingul a sărit în apărarea României în perioada invaziei sovietice în Cehoslovacia din 1968 pare mai puțin surprinzător. RP Chineză își declarase public intenția de a susține România și promisese, în particular, să-i furnizeze arme; după care să continue prin transferul unor tehnologii defensive și al unor uzine întregi din Beijing la București (și, poate, invers).[4] În mai 1979, șeful secției pentru România din cadrul Departamentului de Relații Internaționale al CC al PCUS raporta că România „a furnizat și continuă să-i furnizeze Chinei arme și muniție, inclusiv unele pe care le primise anterior din partea

---

[1] *Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement* (1971), pp. 14, 27, CIA. Serviciile est-germane de informații erau în mod evident conștiente că, în 1971, România media relațiile între Beijing și Bonn. *Evaluation by the East German Embassy in Bucharest of Ceaușescu's Visit to China*, 11 iunie 1971, PHP.

[2] Beijingul i-a mulțumit României pentru eforturile sale în privința ONU. Vezi, de pildă, fostul ambasador al Chinei în Iugoslavia și Ungaria, Zhu Ankang, în Liu și Mastny (2004), pp. 98, 112, și 132, PHP.

[3] *Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest*, 18 decembrie 1972, pp. 7-9, PHP.

[4] Vezi, de pildă, cele trei telegrame în Document 7 în Hershberg et. al. (2011).

URSS", și că „România construiește acum, împreună cu China, o mare uzină pentru fabricarea tancurilor după modelul sovietic".[1] Pe lângă canonierele chineze pe care românii le fabricau sub licență, RP Chineză construise o fabrică de praf de pușcă fără fum în regiunea muntoasă în care forțele române plănuiseră să se retragă în cazul unei invazii conduse de sovietici.[2] Pe de altă parte, în anii '60, '70 și până la restabilirea bunelor relații sino-sovietice la mijlocul anilor '80, România a continuat să militeze, în interiorul Pactului de la Varșovia, împotriva expulzării oficiale a Chinei din cadrul comunității socialiste.[3]

În martie 1967, cu trei luni înainte ca președintele Johnson să-i ceară Bucureștiului medierea relației cu Beijingul, Richard M. Nixon sublinia, în timpul vizitei sale la București, nevoia de a îmbunătăți relațiile americano-chineze. Viitorul președinte descria cu mare uimire atât mulțimile entuziaste care se strânseseră să-i vadă alaiul motorizat, cât și deschiderea pe care a arătat-o Ceaușescu față de ideile sale privind apropierea sino-americană.[4] Prin urmare, președintele Nixon avea motive serioase pentru a repeta solicitarea privind medierea de către români a apropierii sino-americane în primul său an de mandat.[5] În conformitate cu rezumatul întâlnirii lor din 2 august, consemnat de Departamentul de Stat:

> Președintele a reliefat că SUA nu intenționează să se implice în conflictul sino-sovietic și că nu „se va alătura unui bloc menit să izoleze China". În final, Nixon i-a spus președintelui Ceaușescu că „dacă

---

[1] Vezi Document 4 în Watts (2012). Conform afirmațiilor conținute în jurnalul liderului albanez, Enver Hodja criticase virulent ajutorul militar chinez pentru România. Hodja (1979), vol. I, pp. 500, 571, 589.

[2] Pentru planurile defensive concepute de România ca răspuns la invadarea Cehoslovaciei, vezi Watts (2010), pp. 329-413. Vezi și Retegan (2000).

[3] Vezi, de pildă, raportul lui Henry Kissinger pentru președintele Nixon în „Establishment of the Kissinger-Dobrynin Channel: Dialogue on the Middle East; and the Sino-Soviet Dispute, 23 aprilie - 10 decembrie 1969", *FRUS, 1969-1971*, volum XIII, pp. 218-221.

[4] Richard Nixon, *The Memoirs of Richard Nixon*, New York, Grosset & Dunlap, 1978, pp. 281-282.

[5] Johnson i-a spus președintelui ales, Nixon, că „era pregătit să meargă mai departe cu aceste măsuri asumându-și răspunderea" sau „să le predea pur și simplu viitoarei administrații pentru a le folosi așa cum credea de cuviință". William Bundy, *A Tangled Web: The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency*, New York, Hill and Wang, 1998, p. 103.

este în interesul dumneavoastră și al guvernului dumneavoastră ne-am bucura să jucați un rol de mediere între noi și China".[1]

Două săptămâni mai târziu, în cadrul unei reuniuni a Consiliului pentru Securitate Națională, Nixon a sugerat ceva ce amintea de poziția României față de Moscova și Beijing. SUA, a explicat el, „au presupus dintotdeauna că chinezii sunt inflexibili și că sovieticii sunt mai rezonabili", dar „Ceaușescu spune că sovieticii sunt mai duri și mai agresivi decât chinezii".[2]

Directorul CIA Richard Helms și președintele Nixon s-au arătat de acord cu această apreciere.

Autoritățile sovietice au făcut tot ce au putut pentru a descuraja cooperarea SUA cu România în privința Chinei, încercând concomitent să discrediteze România ca intermediar util în relația cu Vietnamul.[3] Moscova a mers până acolo încât a încheiat înțelegeri cu anticomuniștii fervenți din Republica Națională a Chinei pentru a împiedica o apropiere între SUA și China, iar autoritățile naționaliste chineze au încercat să convingă Washingtonul să nu ia în calcul folosirea canalului românesc, forțându-i pe oficialii americani să nege utilizarea sau intenția de a utiliza România ca intermediar pentru convorbirile cu Beijingul.[4] În cadrul acestui efort, Moscova a lăsat să apară în Praga rapoarte care aminteau de medierea exercitată de România în privința relațiilor sino-americane pe 10 și 15 iulie

---

[1] *Editorial Note: 24 July-3 August 1969 Nixon trip. Memorandum of conversation between President Nixon and President Ceaușescu*, 2 august 1969, Document 20 în *FRUS, 1969-1976*, volum XVII, pp. 51-53.

[2] *Minutes of Meeting of the NSC, San Clemente*, 14 august 1969, Document 74, *FRUS, 1964-1968*, volum XXX, *China*, p. 221.

[3] *Telegram from President Johnson to Prime Minister Wilson*, Washington, 24 ianuarie 1968, 0530Z , Document 24, *FRUS, 1964-1968*, volume VI, *Vietnam*, ianuarie-august 1968. Vezi și Documentele 206 și 211-216, în *op.cit.* Cu privire la medierea românească, vezi, de pildă, Transcript, Dean Rusk Oral History Interview II, 9/26/69, by Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, Tape 1, p. 14, and Tape 2, p. 4, disponibil la www.lbjlib.utexas.edu

[4] *Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement* (1971), pp. 11-13, 62; *Memorandum of Conversation (Kissinger, John H. Holdridge, Senior Staff Member, and GRC Ambassador Chow Shu-kai*, 6 august 1969, Document 21 în *FRUS, 1969-1976*, volum XVII, p. 53; *Memorandum from the President's Assistant for NSA (Kissinger) to President Nixon*, Washington, 10 iulie 1969, Document 65, *FRUS, 1969-1976*, vol. XII, pp. 197-198, 200-202.

1969, la nici două săptămâni după ce Nixon și-a anunțat intenția de a vizita Bucureștiul. Sugerând atât o paranoia, cât și o mai bună cunoaștere a relațiilor dintre Beijing și București, liderul bulgar Todor Jivkov li s-a plâns ulterior altor membri ai Pactului că „chinezii se bazează pe România, iar românii susțin politicile chineze", astfel că, „în Vest, Mao și Ceaușescu sunt priviți ca doi gemeni".[1]

Un precursor românesc al INTERKIT-ului?

În vreme ce operațiunile sovietice și cele ale Pactului împotriva „cursului separat" al României în privința Chinei se desfășurau în INTERKIT, în cadrul operațiunii antiromânești, aparent lipsită de nume de cod, pe care a inspirat-o INTERKIT în 1971 și în cadrul operațiunilor conduse de Moscova–Chișinău împotriva „propagandei și subversiunii" românești, acestea din urmă erau axate pe România și pe relațiile ei cu SUA, Germania de Vest și Israel.

Această focalizare îngustă era determinată parțial de reforma post-stalinistă a istoriografiei românești de la începutul anilor '60, reformă care a realiniat-o la ceea ce autoritățile sovietice de la Kremlin și de la Chișinău aveau să numească, în mod repetat, „mistificările" istoriografiei „burgheze occidentale". În consecință, majoritatea etnică română din RSS Moldovenească (și sutele de mii de co-etnici din RSS Ucraineană) aveau un acces tot mai larg la relatările istorice care afirmau identitatea lor comună cu aceea a românilor, aceste relatări fiind confirmate de istoriografia occidentală și de cea rusă pre-sovietică (pentru cei care aveau acces la ea).

Ca reacție la faptul că, în 1964, Bucureștiul ridicase unilateral problema „subiectelor tabu" rezultate în urma politicii lui Stalin, spre exemplu, prim-secretarul PC Moldovenesc Ivan Ivanovici Bodiul, protejat al lui Brejnev de pe vremea în care liderul sovietic fusese prim-secretar al PC Moldovenesc, între anii 1950-1952, a acuzat autoritățile române că răspândesc „minciuni" și „deformări" cu privire la RSS Moldovenească și a calificat publicarea în România a însemnărilor lui Karl Marx despre confiscarea de către sovietici

[1] *Record of the Meeting between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea*, 2 august 1971, pp. 21, 23-24, PHP.

a Basarabiei ca fiind „propagandă naționalistă".[1] Primele reacții sovietice și moldovenești au vizat limitarea tuturor contactelor și a comunicării dintre România și RSS Moldovenească. În scurt timp însă, această abordare a inclus și o componentă mai activă.

Deja în 1966, Bodiul făcea apel la autoritățile centrale de la Moscova pentru a-i determina pe români să-și retracteze declarațiile și să păstreze tăcere pe tema problemelor istorice. Bodiul a sugerat, de asemenea, conceperea unor publicații care să combată interpretările românești burgheze „de pe o poziție de clasă și în interesul comunității națiunilor socialiste".[2]

Istoriografia română era percepută ca o amenințare serioasă inclusiv de către Securitatea de Stat sovietică. La sfârșitul lui 1966, președintele KGB din RSS Moldovenească nota că „principala sa misiune fusese aceea de a combate propaganda verbală și cea tipărită din străinătate, îndeosebi pe cea care vine direct de peste graniță", adică din România.[3]

În apelul său, Bodiul solicita ajutor „din partea Institutului pentru Marxism-Leninism din subordinea CC al PCUS, din partea unei serii de instituții ale Academiei de Științe a URSS și din partea aparatului CC al PCUS" pentru „a pregăti și a da publicității în limba moldovenească, în limba rusă și în alte limbi străine o serie de studii istorice (monografii, broșuri, atlase etc.) și de articole în periodicele centrale, în emisiunile de radio și de televiziune, care să aducă în atenția unui public mai larg" punctul de vedere sovietic.[4] Bodiul considera că acest lucru era necesar „pentru a preveni apariția unor fenomene negative în RSS Moldovenească", fenomene cauzate de „revizuirea și falsificarea celor mai importante teze referitoare la prezentul și trecutul istoric al poporului moldovenesc" vehiculate în „cercurile sociale și de partid din România".[5]

După mai bine de un an, în decembrie 1967, la Moscova a avut loc prima întâlnire a INTERKIT. Această reuniune, cu durata de o săptămână,

---

[1] Mark Kramer, „Moldova, Romania, and the Soviet Invasion of Czechoslovakia", *Cold War International History Project (CWIHP) Bulletin*, nr. 12/13 (toamna/iarna 2001), p. 326.

[2] Propunerea lui Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966). Vezi și Document 3 în Negru și Negru (2010), pp. 31-37; Document 1 în Watts, (2012).

[3] *Sovetskaia Moldavia*, 20 decembrie 1966.

[4] Propunerea lui Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966).

[5] *Ibid.*

a avut ca preocupare principală mai curând temele conceptuale decât chestiunile organizatorice mai practice, ținând de aplicarea lor. În vreme ce detaliile organizatorice au fost soluționate în cursul anului următor, abordarea celor șase membri ai Pactului de la Varșovia (URSS, RDG, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria), plus Mongolia, suferise deja o modificare, trecând de la o înțelegere comună a politicii chineze la dezvoltarea „tacticilor pentru a combate orientarea de renegat al lui Mao Zedong".[1] Reuniunea din decembrie 1967 s-a încheiat cu un acord al tuturor participanților cu privire la necesitatea de a se consulta reciproc și de a-și coordona eforturile în privința „grupului Mao Zedong și a luptei împotriva ideologiei și a activității lui divizioniste".[2]

În februarie 1967, cu aproape un an înainte de prima ședință a INTERKIT, conducerea sovietică a RSS Moldovenești a făcut un apel public la o campanie de contrapropagandă care să mobilizeze „specialiști calificați și activiști culturali, dar și înalți oficiali ai partidului și sovietului și organe economice" și care să se coordoneze cu „ziare și reviste, emisiuni de radio și televiziune, cărți, broșuri și alte publicații" pentru a combate subversiunea românească.[3] Problematic nu era doar faptul că subversiunea românească pătrundea în RSS Moldovenească, ci și că avea deja consecințe nedorite. După afirmațiile liderului PC Moldovenesc:

> (...) persoanele individuale cad cu ușurință sub influența propagandei derutante, deseori o răspândesc ele însele și, în același timp, nu sunt mustrate. Trebuie să spunem că tăcerea și pasivitatea noastră sunt exploatate de falsificatorii burghezi ai istoriei care, în publicațiile

[1] Această modificare poate fi observată în raportul maghiar din iulie 1967, anterior primei întâlniri, și în raportul polonez de după ea. Vezi Documentele 4 și 5 în Hershberg et al. (2011).

[2] Extras din raportul est-german. Documentul 6 în Hershberg et al. (2011).

[3] *Sovetskaia Moldavia*, 16 februarie 1967; P. T. O., „Moscow Claims Bessarabia Was «Illegally Attached to Romania»", RFER, 28 iulie 1967, OSA, Box 50, Folder 6, Report 138, p. 1; Fritz Ermarth, „Soviet Historian on Rumania's Prewar Foreign Policy", RFER, 17 iulie 1967, OSA, Box 50, Folder 6, Report 146, p. 3. Ermarth a fost peste puțin timp recrutat în cadrul Consiliului pentru Securitate Națională al SUA, ajungând în cele din urmă să gestioneze producerea *National Intelligence Estimate*, care detalia modul în care Moscova și aliații ei grupau consecvent România alături de China în atacurile lor în presă, în ciuda caracterului diferit al criticilor aduse celor două state.

lor, (...) suprimă în mod conștient fapte și evenimente care au caracterizat străvechile aspirații ale poporului moldovenesc la unirea cu Rusia și la reunirea cu statul rus.[1]

La scurt timp după aceea, în perioada în care se contura structura INTERKIT-ului și i se defineau misiunile operative, documente secrete emise de CC al PCM au început să detalieze modul în care o operațiune similară ar fi putut fi pusă în practică împotriva României.

Trebuie să remarcăm că utilizarea unor termeni ca „naționalist" sau „șovin" în discursul autorităților sovietice nu reflecta intoleranța etnică, așa cum era ea înțeleasă în Occident. De fapt, era vorba despre frustrarea pe care le-o provoca ideea că „internaționalismul proletar" – adică subordonarea în fața centrului conducător sovietic – nu avea prioritate în fața intereselor naționale. De exemplu, autoritățile sovietice atacau concomitent, pe aceeași bază, lucrări clasice ale specialiștilor americani despre România:

> În lupta ideologică împotriva comunismului, împotriva unității țărilor socialiste, apologeții capitalismului exploatează în mod constant arma otrăvită a naționalismului. Acest lucru este limpede manifestat în felul în care interpretează istoria României burghezo-moșierești așa cum a fost ea consemnată de alte surse decât cele românești. În ultimii ani, în Vest au apărut nu puține cărți ai căror autori calomniază politica externă sovietică față de România.[2]

Prima prezentare explicită a sistemului general INTERKIT a fost oferită la cea de-a doua sa reuniune din Berlinul de Est, în decembrie 1969. Dar cu mai bine de un an și jumătate înainte, în mai 1968, CC al PCUS adoptase o decizie cu un titlu aparent inofensiv, „Cu privire la măsurile de asistență a RSS Moldovenești pentru îmbunătățirea muncii ideologice", instituind prin ea măsuri care prefigurau îndeaproape structura, misiunile și obiectivele INTERKIT.

---

[1] *Sovetskaia Moldavia*, 16 februarie 1967.

[2] Nikolai Ivanovich Lebedev, „Some Questions of the Foreign-Political History of Rumania in the Light of Bourgeois Historiography", *Novaia i noveshaia istoriia*, nr. 3 (1967), p. 146; Ermarth (1967), p. 3.

Instrucțiunea Partidului Comunist Moldovenesc (PCM) din iunie 1968 referitoare la decizia sovietică descria un efort coordonat în care erau implicate Comitetul URSS pentru Emisiuni de Radio și Televiziune, Comitetul de Stat al Planificării, Ministerul Telecomunicațiilor, Academia de Științe, Ministerul de Externe, Comitetul de Stat pentru Știință și Tehnologie, Comitetul pentru Presă, Ministerul Culturii, Uniunea Organizațiilor și Societăților Sportive (DOSAAF), Uniunea Societăților de Prietenie și pentru Legături Culturale cu Țările Străine, editurile Știința și Nauka, agențiile de presă Novosti, APN și Tass, ziarele *Pravda, Izvestia, Komsomolskaia Pravda, Selskaia jizin, Ekonomiceskaia gazeta*, revistele *Kommunist, Partiinaia jizin, Voprosi istorii KPSS* etc.[1] Colaborând cu o listă la fel de lungă de instituții omologe din RSS Moldovenească, acestor organizații li s-a cerut să reducă și să reglementeze strict accesul publicațiilor, al emisiunilor, al informațiilor și turiștilor din România pe teritoriul RSS Moldovenești; să creeze în republică o bază de propagandă care să includă mai multe publicații și emisiuni, plus noi infrastructuri pentru emisiunile de radio și televiziune; și să lanseze o nouă ofensivă ideologică menită să combată influența românească.

Pentru PCM, acest lucru necesita eforturile reunite ale nou-createi Case a Educației Politice de la Chișinău cu Secția pentru Propagandă și Agitație a CC al PCM, Ministerul pentru Păstrarea Ordinii Publice, Direcția pentru Turism Extern și Comitetul de Control al Statului, dar și cu Prezidiul Academiei de Științe a RSS Moldovenești, care urma să organizeze „conferințe, sesiuni științifice, simpozioane, colocvii și școli științifice internaționale pentru științe sociale și ale naturii", pe subiecte pertinente.[2] De asemenea, se stipula că această activitate avea să fie pusă în practică împreună cu Prezidiul Academiei de Științe a URSS (mai ales în privința numirii personalului și a lucrărilor de elaborat), cu Comitetul de Stat al Planificării din RSS Moldovenească, Ministerul pentru Emisiuni Radio și Televizate, un preconizat Birou Editorial Special pentru Informații Externe, Comitetul de Stat pentru Presă și Uniunea Tineretului Comunist. O ofensivă ideologică similară urma să

[1] Decizia CC al PCUS de a asista RSS Moldovenească (1968). Vezi și Document 4 în Negru și Negru (2010), pp. 37-44; Document 2 în Watts (2012).

[2] Decizia CC al PCUS de a asista RSS Moldovenească (1968).

fie implementată de „comitetele de partid municipale și raionale, departamentele din ministere și cele ale republicii, organizații de partid, sindicate și organizații ale Komsomolului".[1]

Șapte luni mai târziu, ședința INTERKIT din ianuarie 1969 a prevăzut o structură organizațională similară, cu aceleași obiective, care avea drept obiect China:

În domeniul radio și TV:

- Schimburi de materiale radio și TV (...) pentru programe interne și externe.
- Organizarea unor emisiuni în comun, mai ales a unora operaționale, în scopuri de contrapropagandă pe cele mai importante și de actualitate probleme.
- Producerea, în viitorul apropiat, a unui documentar despre evenimentele din China.
- Coordonarea eforturilor țărilor noastre în cadrul Organizației Internaționale pentru Radio și TV (OIRT) și la Intervision.[2]
- Trimiterea de specialiști pentru schimburi de opinii în domeniul propagandei pe problema Chinei.
- Informări reciproce cu privire la direcția fundamentală a propagandei radio pe problema Chinei.

Propaganda scrisă direcționată către terțe țări:

- Coordonarea în terțe țări a activităților de presă, a agențiilor de presă și ale altor organe de propagandă ale țărilor prietene pentru distribuirea materialelor pe problema Chinei.
- Pregătirea unei serii de materiale despre „evenimentele din China". Seria va trebui tradusă (în engleză, franceză, spaniolă și arabă) și distribuită în terțe țări.

---

[1] *Ibid.*

[2] Organizația Internațională pentru Radio și TV (OIRT) a fost fondată inițial de Moscova pentru a instituționaliza accesul sovieticilor la presa occidentală. Finlanda era singurul ei membru occidental.

- Coordonarea viitoarei planificări a propagandei antimaoiste.
- Schimbul regulat de materiale curente despre problema Chinei.

În domeniul cercetării:

- Organizarea unui simpozion (...) pe tema „Probleme fundamentale ale evoluțiilor socio-economice din China actuală" și publicarea materialelor acestui simpozion.
- Schimbul de oameni de știință, personal asociat, aspiranți și studenți implicați în probleme legate de China.
- Organizarea, în vara anului 1969, a unei consultări a șefilor de instituții de cercetare, pentru schimbul de informații și pentru a conveni asupra unui plan privind publicațiile și lucrările științifice.[1]

Aceste eforturi, atât cele în privința României, cât și cele referitoare la China au dus la crearea de noi instituții destinate acestei misiuni.[2] Efortul antiromânesc includea generarea de noi forme instituționale și de instituții complet noi, care să pună în aplicare campania cât mai curând.[3] Începând din 1968, odată cu înființarea unei noi Case a Educației Politice, operațiunile antiromânești au oferit pretextul pentru transformarea, în 1970, a Sectorului pentru Relațiile Externe din cadrul CC al PCM într-o Secție independentă, pentru crearea unui Birou Editorial Special pentru Informații Externe (de trimis în exterior), în 1967, pentru fondarea, în același an, a unui nou Sector pentru Istoria Mișcării Comuniste Internaționale în cadrul Institutului de Istorie al Partidului din subordinea CC al PCM și pentru înființarea unui

---

[1] *Second* INTERKIT *Meeting*, East Berlin, 28 ianuarie 1969, PHP, pp. 6-7. Vezi și Document 8 în Hershberg et. al. (2011).

[2] Hershberg et. al. (2011), p. 11.

[3] Vezi, de pildă, Gheorghe Negru, „Campanii împotriva României și a naționalismului românesc din RSSM în anii '60-'80 ai sec. XX (Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova), *Destin românesc*, vol. 16, nr. 1 (2010), pp. 135-157, și Elena Negru și Gheorghe Negru, „PCM și naționalism (1965-1989): Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova", ediție specială, *Destin românesc*, vol. 16, nr. 5-6 (2010), pp. 1-333.

nou Consiliu pentru Propagandă Politică Externă, în 1982, printre altele.[1] Toate aceste entități au fost create anume pentru a combate propaganda românească.

În 1972, citând „intensificarea activităților subversive îndreptate de serviciile speciale și centrele ideologice ale țărilor occidentale", ale Israelului și României, împotriva republicii, autoritățile RSS Moldovenești au cerut să fie „suplimentat KGB-ul RSS Moldovenești cu 59 de rezidențe și 38 de ofițeri" pentru a popula cu personal „noile aparate ale KGB și a consolida subunitățile KGB existente, care luptă împotriva diversiunilor ideologice ale adversarului".[2]

Vizitatorii veniți din România erau considerați deosebit de periculoși, ca urmare a eforturilor lor de „a le insufla cetățenilor noștri un spirit naționalist". O „considerabilă parte a lor" aduceau clandestin „materiale și literatură periculoase din perspectivă politică", în vreme ce alții „popularizau cursul separat al conducerii românești, ideea de a desprinde fosta Basarabie de URSS și de a o uni cu România".[3]

---

[1] Decizia CC al PCUS de asistență pentru RSSM (1968); *Temele aproximative pentru intervențiile presei, radioului și televiziunii republicii orientate spre neutralizarea propagandei românești naționaliste care dăunează intereselor URSS*, ianuarie 1967, Anexa nr. 1, *Transcrierea nr. 100*, §3; AOSPRM, Fond 51, inventar 39, Dosar 16, filele 26-32 (de aici înainte: Contramăsuri ale presei, radioului și TV împotriva României (1976)); *Propunerea lui Zamiatin pentru editorul special al informațiilor pentru străinătate,* Secret, Agenția Telegrafică a URSS, TASS, nr. 105s, 10 februarie 1976 (Moscova), către prim-secretarul CC al PCM, tov. I.I. Bodiul; AOSPRM, Fond. 51, inv. 40, Dosar 26, fila 13 (de aici înainte: Propunere pentru editorul special al informațiilor pentru străinătate (1976); și Despre crearea unui sector pentru istoria mișcării comuniste internaționale în cadrul Institutului de Istorie al Partidului din cadrul CC al PCM, Secret, CC al PCM, nr. 125s, aprilie 1976 (Chișinău), către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 40, Dosar 24, fila 86 (de aici înainte: Crearea unui nou sector în cadrul Institutului de Istorie al Partidului din cadrul CC al PCM (1976)). Vezi și Documentele 17, 19, 22 în Negru și Negru (2012), pp. 37-44, 78-83, 86, 90-91; Documentele 2,7, 9, 10 în Watts (2012).

[2] *Cererea ca CC al PCUS să examineze propunerea CC al PCM de organizare a unor noi organe KGB în raioanele de frontieră ale RSS Moldovenești*, Secret, CC al PCM, nr. 210s, 3 iulie 1972 (Chișinău) către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 33, Dosar 82, filele 1-4 (de aici înainte: Cererea CC al PCM pentru suplimentarea KGB lângă frontiera cu România (1972)). Vezi și Document 8 în Negru și Negru (2010), pp. 51-53; Document 3 în Watts (2012).

[3] Cererea CC al PCM pentru suplimentarea KGB lângă frontiera cu România (1972).

În perioada 1968-1972, numărul trecerilor ilegale ale frontierei din URSS în România crescuse considerabil. Existaseră peste 80 de incidente în care 62 de persoane fuseseră arestate în vreme ce încercau să traverseze granița sovieto-română (câteva dintre ele fiind condamnate pentru „trădare de patrie").[1] În RSS Moldovenească au apărut și mișcări naționaliste organizate – de exemplu, Frontul Național Patriotic pentru Eliberarea Basarabiei, a Bucovinei și a raioanelor Tiraspol, Dubăsari și Rîbnița de sub Jugul Sovietic" (pe scurt, Frontul Național Patriotic, FNP) și Renașterea Națională a Moldovei – ai căror membri fuseseră arestați și își așteptau judecata. Odată cu arestarea membrilor FNP, autoritățile sovietice confiscaseră și exemplarele în limba română ale discuțiilor și deciziilor adoptate la primul congres al acestuia, „și ciornele de scrisori adresate guvernului RSSM, lista locuitorilor moldoveni care fuseseră persecutați de organele sovietice și peste cinci mii de pagini cu diferite note sub formă de tratate, studii (și) scrisori cu o pronunțată tendință ostilă, judecând după conținutul lor".[2]

Ambivalența sovietică, identitatea moldovenească și „propaganda subversivă" românească

În perioada interbelică, Moscova dezvoltase mai multe strategii contradictorii referitoare la asimilarea fostelor teritorii românești în URSS, unele dintre ele alimentând conflictele din interiorul Uniunii Sovietice pe temă teritorială, a populației și a istoriei/identității. Unul dintre conflicte s-a iscat pe marginea întrebării dacă trebuia să fie eradicată identitatea română și înlocuită integral cu una slavă – în primul rând, prin asimilări forțate și deportări în masă ale majorității etnice române – sau să fie consolidată o identitate etnică, redefinită folosind baza latină preexistentă (și predominantă): crearea unei etnicități „moldovenești". Politica sovietică a oscilat între cele două abordări.[3]

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] Pentru documente sovietice pe această temă, vezi Gheorghe E. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului"*, Chișinău, editura Civitas, 2009.

Pe lângă acest conflict, existau două deosebiri cât se poate de reale între partidele comuniste ucrainean și cel moldovenesc. Liderii ucraineni sovietici și bolșevici controlaseră pentru scurt timp teritoriul basarabean/moldovenesc la sfârșitul Primului Război Mondial, din nou în perioada 1940-1941 și iarăși la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (păstrând posesia asupra Bucovinei de Nord, unde etnicii români constituiau o majoritate relativă, și dobândind posesia asupra regiunii sudice – Bugeac – în 1952, prin decizia lui Stalin). În această ultimă perioadă, generalii – pe atunci – Hrușciov și Brejnev (împreună cu șeful NKVD-ului ucrainean Ivan Serov și cu locotenentul lui Hrușciov, A.A. Epișev, originar din Odesa) au încurajat în mod activ mișcările separatiste din regiune și au susținut anexarea ei la RSS Ucraineană.[1]

Conducătorii „clanului moldovenesc" – Hrușciov, Brejnev și Cernenko – care s-au aflat în fruntea URSS timp de circa 28 de ani în perioada Războiului Rece aveau frecvente disensiuni între ei în privința politicilor față de republică și față de identitatea populației ei. De aceea, publicațiile sovietice rusești, moldovenești și ucrainene cu continuat să emită, până la mijlocul anilor '70, afirmații contradictorii cu privire la identitatea populației majoritare de pe teritoriul republicii și cu privire la caracterul istoric și la dreptul legitim de proprietate asupra respectivului teritoriu.[2]

Pentru autoritățile sovietice ale RSS Moldovenești, care încercau să creeze o nouă identitate neromânească, cea mai deranjantă era practica frecvent întâlnită în istoria și etnologia sovietică de a ignora etnicitatea „moldovenească" artificial fabricată, numind-o, simplu, românească.[3]

Pentru a remedia această problemă, liderii PCM au susținut necesitatea unui „plan unic coordonat și amănunțit", care să implice nu doar „organizația de partid a republicii, comunitatea ei științifică și întregul popor

[1] Vezi, de pildă, Sergei Khrushchev, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev: Commissar 1918-1945*, volume 1, Philadelphia, Penn State Press, 2005, pp. 610-611; NARA, RG 59, Research and Analysis Branch, Office of Strategic Services, Report #3013.5, *Secessionist Movement in Maramureş (Transylvania)*, 24 mai 1945.

[2] Limitarea consecințelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975). Vezi și Document 11 în Negru și Negru (2010), pp. 55-65; Document 4 în Watts (2012).

[3] Limitarea consecințelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975).

moldovenesc", ci și extinderea „instituțiilor științifice din domeniul științelor sociale și a organelor de informații ale republicii", și crearea unei noi „organizații competente mai ales în domeniul practicilor informative și de publicitate".[1] „În primul rând" – a subliniat conducerea RSS Moldovenești în memorandumul său adresat CC al PCUS în 1975, cu privire la „falsificările" românești ale istoriei și la „măsurile de prevenire a consecințelor lor negative în RSS Moldovenească" – era necesar să „se elimine imediat confuzia existentă în domeniul editurilor" în conformitate cu „o poziție limpede și unitară cu privire la trecutul istoric".[2]

Ca de obicei, neutralizarea „influenței negative a României" necesita o restricționare și mai drastică a influxului de periodice, literatură și turiști români în republică.[3] În plus, trebuia ca turiștii români care totuși veneau în RSS Moldovenească să fie ținta unor operațiuni ample ce impuneau pregătirea unificată a ghizilor turistici, a translatorilor și a specialiștilor români. Și erau necesare investiții mult mai mari pentru a crea o instituție de radio și TV menită să ducă războiul ideologic și de propagandă cu inamicul.[4]

Așa cum preciza prim-secretarul PCM, acest efort subversiv „intensificat" era pus în practică „de organizații ideologice din România" și de:

> Biblioteca Centrală de Stat din București (și) de unele instituții care trimit pe adresele bibliotecarilor, editorilor de ziare și reviste, ale bisericilor și ale preoților din RSS Moldovenească ziare, reviste, cărți și alte materiale care conțin idei naționaliste și antirusești. Printre altele, în RSS Moldovenească au fost trimise lucrările în opt volume ale lui N. Ceaușescu, incluzând aici discursurile sale din Beijing, cunoscutul protest împotriva asistenței acordate poporului cehoslovac în timpul evenimentelor contrarevoluționare din acea țară și alte discursuri în care liderul politic român contravine pozițiilor marxist-leniniste ale țărilor socialiste din Europa, ale mișcărilor muncitorești și

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

[4] *Ibid.* Vezi și Propunerea lui Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966) și Decizia CC al PCUS de asistență pentru RSSM (1968).

comuniste progresiste din lume și afișează o ideologie ostilă, burgheză și marxistă [sic!].[1]

Între anii 1970-1975, editurile din RSS Moldovenească au dat publicității peste 80 de lucrări care îi combăteau pe „autorii români și pe contemporanii lor care falsifică trecutul și prezentul poporului moldovenesc", fără să mai adăugăm sutele de articole din ziare și reviste.[2]

Operațiunile antiromânești au cunoscut o substanțială extindere la mijlocul anilor '70, precipitată de decizia CC al PCUS din 15 octombrie 1975: cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în relație cu intensificarea propagandei naționaliste române care dăunează intereselor URSS.[3] Planul pentru perioada 1976-1980 includea editarea a patruzeci și două de titluri de istorie, etnologie și lingvistică în categoria „Lista de lucrări pe probleme legate de istoria formării și dezvoltării statalității și națiunii moldovenești și a relațiilor ruso-române, sovieto-române și moldo-române".[4] Alte șaptesprezece subiecte distincte – unele cu mai multe subpuncte – au fost incluse în instrucțiunea privind „Teme aproximative pentru

---

[1] Limitarea consecințelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975).

[2] *Ibid.*

[3] *Decizia CC al PCUS cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în relație cu intensificarea propagandei naționaliste române care dăunează intereselor URSS*, *Transcrierea nr. 100 a Ședinței Biroului Politic al CC al PCM*, Top Secret, PCUS, CC al PCM, 12 ianuarie 1976 (Chișinău); AOSPRM, Fond 51, inv. 39, Dosar 16, filele 1-6 (de aici înainte: Contramăsuri sovietice împotriva propagandei românești dăunătoare (1976)); *Activitățile CC al PCM cu privire la aplicarea deciziei CC al PCUS cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în relație cu intensificarea propagandei naționaliste române care dăunează intereselor URSS*, ianuarie 1976, *Transcrierea Nr. 100*, §3 Anexă; AOSPRM, Fond 51, inv. 39, Dosar 16, filele 22-25 (de aici înainte: PCM, Aplicarea contramăsurilor împotriva României (1976); și *Lista de lucrări pe probleme legate de istoria formării și dezvoltării statalității și națiunii moldovenești și a relațiilor ruso-române, sovieto-române și moldo-române care vor fi pregătite și publicate în 1976-1980*, ianuarie 1976, Anexa nr. 2, *Transcrierea nr. 100*, §3; AOSPRM, Fond 51, inv. 39, Dosar 16, filele 33-36 (de aici înainte: Lucrări comandate pentru 1976-1980 despre istoria moldovenească și relațiile României (1976)). Vezi și Documentele 15-18 în Negru și Negru (2010), pp. 70-85; Documente 5-8 în Watts (2012).

[4] Lucrări comandate pentru 1976-1980 despre istoria moldovenească și relațiile României (1976).

intervenții în presa, radioul și televiziunea republicii orientate spre neutralizarea propagandei naționaliste române care dăunează intereselor URSS", împreună cu următoarea instrucțiune suplimentară:

> Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri al RSSM pentru emisiuni de radio și TV (și) editorii de ziare din republică trebuie să transmită sistematic la radio și la televiziune și să publice în presă materiale și articole care să demaște eforturile organelor de informații române și occidentale de a reprezenta în mod eronat trecutul și prezentul poporului moldovenesc, esența relațiilor ruso-române și sovieto-române, cele mai importante evenimente ale vieții contemporane internaționale și problemele de politică internă și externă a PCUS.[1]

Directorul general al agenției TASS, Leonid Zamiatin, a aprobat în cele din urmă crearea unui nou post de „editor special pentru informațiile destinate străinătății", pentru contracararea „tentativelor active ale mijloacelor de informare occidentale de reprezentare eronată a trecutului și prezentului poporului moldovenesc, de combatere a anumitor tendințe ale propagandei românești".[2]

Seria de instituții implicate în această ofensivă este impresionantă. Printre cele din partea RSS Moldovenești se aflau: Comitetul de Stat pentru Emisiuni Radio și Televizate, editorii ziarelor naționale, ministerele Educației Publice, Culturii și Afacerilor Externe, Academia de Științe, Institutul de Istorie al Partidului din cadrul CC al PCM, Comitetul de Stat pentru Edituri, Tipografii și Comerțul cu Cărți, instituții de învățământ superior și de învățământ secundar specializat, uniuni de creație, Cinematografia de Stat, Uniunea Cineaștilor, Direcția pentru Turism Extern, Consiliul Sindicatelor, Uniunea Tineretului Comunist, Societatea pentru Prietenie și Legături Culturale cu Țările Străine, secțiile pentru Propagandă, Informații și Legături cu Țările Străine din cadrul CC al PCM, Agenția de Informații (ATEM), filiala moldovenească a agenției de

---

[1] Contramăsuri ale presei, radioului și televiziunii din RSSM împotriva României (1976).

[2] Propunerea lui Zamiatin pentru un editor special al informațiilor pentru uz extern (1976).

presă Novosti și noua filială a Institutului pentru Marxism și Leninism din cadrul CC al PCUS deschisă la Institutul de Istorie a Partidului din cadrul CC al PCM. Din partea sovietică, printre instituțiile implicate se numărau: Academia de Științe a URSS, Ministerul Afacerilor Interne, secțiile din cadrul CC al PCUS omologe celor implicate de partea moldovenească, Comitetul de Stat al Planificării, Ministerul Telecomunicațiilor și Comitetul de Stat pentru Emisiuni Radio și Televizate din cadrul Consiliului de Miniștri al URSS. Acest efort coordonat trebuia să pregătească, să publice, să transmită și să monitorizeze ampla și constanta contraofensivă împotriva României, acoperind zeci de subiecte din istoria, arheologia, etnologia, lingvistica și politicile externă și de securitate ale României.[1]

În mai 1976, după ce subliniase abordarea comună a istoriografiei occidentale burgheze, imperialiste, maoiste și românești, CC al PCM sublinia că România devenise punctul de lansare de unde „pătrunde în Uniunea Sovietică, pe diferite canale, literatura reacționară publicată în SUA, RFG, Israel, China și alte țări în care prosperă cel mai deșănțat antisovietism".[2]

Acest mod de grupare reflecta perspectiva sovietică deja încetățenită conform căreia România era, dacă nu o parte componentă, cel puțin în cârdășie cu „principalul adversar".

Arhivele Stasi sugerează că, în 1968, această opinie era deja predominantă.[3]

În ceea ce este probabil cea mai succintă descriere a disensiunilor sovieto-române cu privire la RSS Moldovenească, CC al PCM nota că „principiul fundamental" al poziției române „se reduce la argumentul unității etnice a populațiilor care trăiesc între Dunăre și Nistru, la

---

[1] *Contramăsuri sovietice împotriva propagandei românești dăunătoare* (1976); *PCM, Aplicarea contramăsurilor împotriva României* (1976); și *Contramăsuri ale presei, radioului și televiziunii din RSSM împotriva României* (1976).

[2] Informare despre noile falsificări ale relațiilor ruso-române și sovieto-române în publicațiile RSR, Strict Secret, CC al PCM, nr. 145ss, 26 mai 1976 [Chișinău], către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 40, Dosar 24, filele 98-109 (de aici înainte: Noi falsificări ale relațiilor ruso- și sovieto-române în RSR (1976)). Vezi și Document 23 în Negru și Negru (2010), pp. 91-98; Document 11 în Watts (2012).

[3] Vezi, de pildă, Georg Herbstritt, „Eine feindliches Bruderland: Rumänien im Blick der DDR-Staatssicherheit" [O țară-soră dușman: România percepută de securitatea de stat a RDG], *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* (Berlin), nr. 1 (mai 2004).

comunitatea de tradiții, culturi, limbi etc." La polul opus, poziția sovietică susținea că orice referire la, și orice afirmare a acestei etnicități comune și a circumstanțelor ei istorice „neagă legitimitatea existenței independente a națiunii moldovenești și a statalității sale în afara granițelor României".[1] Astfel, insistau oficialii sovietici, această afirmare nu era doar „naționalistă" și „șovină", ci reprezenta o pretenție agresivă asupra teritoriului URSS.[2]

Încă de pe vremea lui Gheorghiu-Dej, liderii români susținuseră, în discuțiile cu Washingtonul și cu Moscova, că istoria și realitățile politice curente erau două chestiuni distincte. În iunie 1976, spre exemplu, ministrul român de Externe i-a adus la cunoștința președintelui american Gerald Ford următoarele:

> Știți că suntem în favoarea menținerii integrității teritoriale a statelor din Europa, în favoarea respectării tratatului din 1947 și a acordurilor de la Helsinki pe care le-am semnat. Considerăm că RSS Moldovenească este parte a URSS. (...) Președintele nostru a declarat public că recunoaștem că RSS Moldovenească este parte integrantă a URSS, dar nu putem accepta ideea că moldovenii nu sunt români, când cea mai mare parte a Moldovei face parte din România.[3]

Liderul român insistase în același sens în discuția cu Brejnev, subliniind că, deși țara sa nu avea pretenții teritoriale asupra RSS Moldovenești, nu putea „în niciun caz să accepte teza, care contravine flagrant adevărului istoric, că românii și moldovenii sunt două popoare diferite, că limba română și cea moldovenească sunt două limbi diferite".[4]

Pentru oficialitățile de la Chișinău și, deopotrivă, de la Moscova problema era ecoul favorabil pe care această abordare îl avea în republică. În conformitate cu CC al PCM, unii tineri și intelectuali „insuficient pregătiți" cădeau „sub influența propagandei occidentale și românești" și făceau „afirmații proromânești demagogice" în „cercurile de rude și prieteni și,

---

[1] Noi falsificări ale relațiilor ruso- și sovieto-române în RSR (1976). Vezi și Document 23 în Negru și Negru (2010), pp. 91-98; Document 11 în Watts (2012).

[2] *Ibid.*

[3] Memorandum of Conversation, Tuesday, 22 iunie 1976, 3.35-4.05 pm, The White House, volume E-15, *Documents on Eastern Europe*, 1973-1976, *FRUS, 1969-1976.*

[4] Vezi, de pildă, Documentele 1, 2, 3, 4, 7, în Watts (2012).

uneori, în locuri publice". Chiar și unii membri ai „naționalităților iudaică și germană, care așteptau să plece din URSS, dar cărora, din varii motive, nu le era permis să plece" foloseau „insinuările românești burgheze referitoare la RSS Moldovenească" și „trimiteau prin intermediul delegaților din diverse instituții numeroase scrisori calomnioase către ONU și către ambasadorii țărilor capitaliste acreditați la Moscova". Recunoscând involuntar discriminarea împotriva populației majoritare a republicii, CC al PCM afirma:

> ...crește influența negativă a propagandei burgheze asupra persoanelor de naționalitate moldovenească. Esența manifestărilor nesănătoase ale moldovenilor marginalizați la nivel național este exprimată în spiritul publicațiilor românești și al propagandei occidentale burgheze antisovietice.[1]

Documentele moldovenești lasă clar de înțeles că această campanie era îngrijorătoare nu numai pentru autoritățile centrale ale PCUS, ci și pentru conducerile RSS Moldovenească și RSS Ucraineană, aceasta din urmă fiind preocupată mai cu seamă de cele câteva sute de mii de etnici români din „regiunea Cernăuți". În consecință, Moscova ordonase tiraje mai mari de materiale și emisiuni radio și TV noi, mai numeroase și mai sugestive, pentru „a demasca tentativele organelor de informații occidentale și românești" și a combate „propaganda naționalistă română" de pe o „poziție științifică marxist-leninistă".[2] Raportul menționa că, din 1968 „până în acest moment, peste 150 de monografii, culegeri de articole, documente și alte publicații" fuseseră realizate în cadrul acestui efort, fără a include aici articolele din ziare și reviste.[3] Oficialii ruși și sovietici rescriseseră istoria regiunii încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, limitându-și eforturile „creatoare" la perioada anterioară secolelor al XVIII-lea – XX. Acum, Moscova considera necesar să renunțe la „atenția exagerată" acordată perioadei feudale în manualele școlare – o perioadă în care identitatea comună a domnitorilor români (valahi și moldoveni) fusese evidentă.

---

[1] Noi falsificări ale relațiilor ruso- și sovieto-române în RSR (1976).
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*

Această abordare era însoțită de o campanie reînnoită de îndoctrinare antiromânească pe teritoriul republicii:

> CC al PCM este pe deplin conștient de importanța deosebită a măsurilor luate în legătură cu propaganda românească naționalistă și șovină, care dăunează intereselor URSS, și transpune în practică, în mod responsabil, directivele CC al PCUS referitoare la educația patriotică și internaționalistă a clasei muncitoare, la formarea în cadrul ei a unor înalte calități morale și a loialității patriotice față de marea patrie-mamă sovietică.[1]

În a doua jumătate a anilor '70 s-a depus un efort concertat de reducere a comunicării și contactelor între RSS Moldovenească și România.[2] Astfel, au fost impuse restricții tot mai draconice asupra fluxului de cărți și periodice în republică și s-au îngreunat extrem de mult contactele de la om la om, de exemplu prin oprirea vizitelor în scop personal și turistic în ambele direcții și prin eliminarea posibilității ca grupurile de turiști români să viziteze doar RSSM, fără să-și petreacă cea mai mare parte a timpului în alte republici sovietice.[3] Moscova permitea și încuraja nu doar Ungaria și Bulgaria, ci și Mongolia, să stabilească legături mult mai strânse cu RSS Moldovenească decât cele pe care i le permitea României.[4] Obiectivul

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid. Despre implementarea deciziilor adoptate cu privire la consolidarea bazei tehnico-materiale a emisiunilor de radio și TV în RSSM, reglementarea abonamentelor la literatură și periodice din RSR și la pătrunderea în RSSM a turiștilor și cetățenilor români în scopuri personale*, Secret, Consiliul de Miniștri al RSSM, nr. 16-115, 7 aprilie 1978 [Chișinău], către CC al PCM; AOSPRM, Fond 51, inventar 47, Dosar 11, filele 63-67 (de aici înainte: Reducerea fluxului de literatură, periodice și turiști din România (1978)); și Cu privire la sosirea turiștilor români în RSS Moldovenească, Secret. Direcția Principală pentru Turism Extern din cadrul Consiliului de Miniștri al URSS, nr. 53/492, 20 februarie 1981, [Moscova], către Secretarul general al CC al PCM, tov. P.P. Petric, AOSPRM; Fond 51, inventar 56, Dosar 7, fila 8 (de aici înainte: Turiștii români în RSSM (1981)). Vezi și Documentele 66 și 81 în Negru și Negru (2010), pp. 201-205, 254; Documentele 12, 16 în Watts (2012).

[3] Fritz Ermarth, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling in Moldavia", 17 martie 1967, Radio Free Europe Research (RFER), OSA, Box 110, Folder 2, File 163, p. 5.

[4] Ermarth, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling in Moldavia" (1967), p. 5.

evident era acela de a împiedica orice consolidare a etnicității și moștenirii românești a populației majoritare din RSS Moldovenească.

Multitudinea și caracterul variat al așa-ziselor amenințări subversive românești au fost examinate în detaliu în cursul anilor '70. Despre mesajul emisiunilor, spre exemplu, s-a spus că este „pătruns de spiritul naționalismului, al antirusismului și antisovietismului", că ar conține „calomniile ostile ale maoiștilor", că ar răspândi „ideile eurocomunismului" și că ar transmite „diverse informații occidentale" și idei „burgheze".[1] Autoritățile sovietice erau îngrijorate mai cu seamă cu privire la rolul Bucureștiului în tentativa de consolidare a eurocomunismului antisovietic și de aparenta încurajare pe care o ofereau eforturilor României entități media occidentale ca *Deutsche Welle* din Germania, *Il Popolo* din Italia, *Die Presse* din Austria și Radio Europa Liberă din SUA.

Ziarul vienez manifestase entuziasm față de capacitatea României de a promova „o politică externă extraordinară, chiar și la nivel de partid", iar Radio Europa Liberă și *Deutsche Welle* apreciaseră eforturile României de a media între liderul Partidului Comunist Francez, Georges Marchais, și liderul comunist spaniol, Santiago Carillo, pentru a se ajunge la o „solidaritate eurocomunistă menită să contrabalanseze influența sovietică".[2] În aceeași perioadă, România era angajată într-o tentativă de mediere – în final reușită – pe care, dacă ar fi știut despre ea, Moscova ar fi considerat-o mult mai odioasă din punct de vedere ideologic și inacceptabilă din punct de vedere strategic. Prin intermediul emisarului său, Manolo Prado y Colon de Carvajal, viitorul rege al Spaniei, Juan Carlos, îi ceruse lui Ceaușescu să medieze discuțiile cu Santiago Carillo – mediere pentru care Juan Carlos i-a mulțumit ulterior liderului român.[3]

---

[1] Informare privind intensificarea în România a unei campanii de propagandă care dăunează intereselor URSS, Strict Secret, CC al PCM, nr. 179 ss, 20 iulie 1978 [Chișinău], către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 47, Dosar 3, filele 79-84 (de aici înainte: Propaganda românească dăunătoare intereselor sovietice (1978)). Vezi și Document 28 în Negru și Negru (2010), pp. 109-112; Document 13 în Watts (2012).

[2] Propaganda românească dăunătoare intereselor sovietice (1978).

[3] *Ibid.*, Charles Powell, *Juan Carlos of Spain: Self-Made Monarch*, London and Basingstoke, Macmillan Press, 1995.

Ca de fiecare dată însă, campania antiromânească a URSS era mai preocupată de consecințele „cursului separat" al Bucureștiului asupra RSS Moldovenești. Autoritățile sovietice erau furioase fiindcă:

> Organele ideologice ale RSR continuă să trimită pe adresa instituțiilor de învățământ superior, a bibliotecilor și a persoanelor private din republică un volum mare de literatură istorică, filosofică, artistică etc. (în general aproximativ 100 de pagini lunar), literatură care conține idei și concepții periculoase pentru poporul moldovenesc.[1]

România vizată în cadrul INTERKIT în anii '70

Deși obiectivul central al operațiunilor INTERKIT diferea considerabil de cel al operațiunilor antiromânești conduse de republicile sovietice, deseori ele se suprapuneau. Explicația oferită de Ceaușescu lui Mao în iunie 1971, conform căreia pericolul care se aflase la baza invaziei conduse de sovietici în Cehoslovacia, în 1968, fusese teama Kremlinului de „criticile serioase la adresa politicii de dominație" care se auzeau în interiorul comunității socialiste, reliefa nivelul ridicat în care România răspundea cu aceeași monedă la ostilitatea Moscovei.[2] În conformitate cu informațiile est-germane, vizita lui Ceaușescu la Beijing avusese un „caracter eminamente antisovietic".

> Vizita nu constituie, așa cum susține PCR, o contribuție la buna înțelegere, la prietenia și unitatea tuturor statelor socialiste, ci este îndreptată împotriva unității și solidarității țărilor din cadrul Pactului de la Varșovia și împotriva coeziunii Mișcării Muncitorești și Comuniste Internaționale. „Rolul de mediere", pe care PCR și l-a

[1] Propaganda românească dăunătoare intereselor sovietice (1978).

[2] Minută a discuțiilor dintre Nicolae Ceaușescu și Mao Zedong la Beijing, 3 iunie 1971, Document 10 în Mircea Munteanu, „Romania and the Sino-American Rapprochement, 1969-1971: New Evidence from the Bucharest Archives", *CWIHP Bulletin*, nr. 16 (2008), pp. 444-445; ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 39/1971; Budura (2005), pp. 1064-1071.

asumat, servește doar politicilor naționaliste ale RSR și ar trebui să demonstreze rolul crescând al statelor mici și mijlocii în relație cu marile puteri. Nu trebuie să omitem faptul că, în cursul acestei vizite, RSR și-a asumat un rol de „mediere" în relațiile dintre China și SUA, respectiv RFG.[1]

Sovieticii, polonezii, bulgarii, maghiarii și cehoslovacii împărtășeau concluziile colegilor est-germani, descriind discursurile din timpul vizitei ca fiind „antisovietice" și „îndreptate împotriva coeziunii strânse a comunității statelor socialiste și a Mișcării Muncitorești și Comuniste Internaționale", iar sovieticii subliniau că „între China–RSR și Uniunea Sovietică contradicțiile se adâncesc".[2]

La întâlnirea din Crimeea, în august 1971, Brejnev declara că, „în cursul călătoriei sale în China, Ceaușescu n-a reprezentat interesele comunității noastre, ci a acționat împotriva lor".[3]

Ceaușescu, a adăugat liderul sovietic:

...conduce lupta împotriva noastră, el este obstacolul fundamental în calea noastră. A arătat acest lucru în legătură cu deschiderea relațiilor diplomatice între România și RFG, iar acum l-a demonstrat în vizita sa la Beijing. Am avut răbdare cu purtarea României. Trebuie să încercăm să influențăm evenimentele din interiorul țării sale.[4]

Liderul maghiar János Kádár descria astfel diversitatea „trădărilor" României:

Ceaușescu ne-a abandonat de fiecare dată în situații critice. Ne-a abandonat în aplicarea politicii noastre coordonate față de Germania

---

[1] *Evaluation by the East German Embassy in Bucharest on Ceausescu's Visit to China,* 11 iunie 1971, pp. 1-3, PHP. Această evaluare o repetă aproape literal pe cea făcută de Stasi în 1969. BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstritt și Olaru (2005), p. 268.

[2] *Evaluation by the East German Embassy in Bucharest on Ceausescu's Visit to China,* 11 iunie 1971, pp. 4-7, PHP.

[3] *Record of the Meeting between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea (Including Discussion on China),* 2 august 1971, p. 14, PHP.

[4] *Op.cit.*, pp. 40-43.

de Vest și împotriva a ceea ce fusese hotărât în privința stabilirii relațiilor diplomatice cu RFG. Ne-a abandonat în lupta împotriva contrarevoluției în RS Cehoslovacă. Acum ne-a trădat prin vizita sa la Beijing. A trădat poziția noastră comună pe care am adoptat-o la consultările internaționale din 1969. (...) Acum există o axă Beijing–București–Tirana–Belgrad. Toate acestea sunt îndreptate împotriva URSS, împotriva Pactului de la Varșovia și împotriva CAER.[1]

Liderul polonez Edward Gierek a oferit sugestii privind modalitățile prin care românii rebeli puteau fi readuși la ordine, cheia problemei fiind o „ofensivă" activă:

Nu pot să cred că nu putem exercita nicio influență asupra activului de partid român. Trebuie să vorbim sincer cu oamenii, cu cei care ne cunosc acolo. Când ne vom exercita influența, Ceaușescu nu va putea evita această problemă. Trebuie să-i identificăm chiar începând de acum pe acei oameni din România pe care ne vom putea baza în viitor.[2]

Liderul cehoslovac Gustav Husak a subliniat că era inutil să se discute cu Ceaușescu, susținând recomandarea lui Gierek de a căuta alți parteneri printre „oamenii care ne vor sprijini în viitor".[3] Ceaușescu, a adăugat el, s-a depărtat atât de „categoric de linia convenită", încât a negat „escaladarea luptei ideologice" și faptul că „imperialiștii duceau o campanie de subminare ideologică".[4] Se pare că această formulare „aprobată" i-a aparținut inițial șefului KGB Andropov, fiind menționată prima dată în raportul anual al KGB din 1967, prezentat în mai 1968, apoi repetată în fața cadrelor KGB într-un discurs dat publicității în octombrie 1968.[5]

---

[1] *Op.cit.*, pp. 27-29.

[2] *Op.cit.*, pp. 31-32.

[3] *Op.cit.*, pp. 35-36.

[4] *Ibid.*

[5] „New Evidence on Soviet Intelligence: The KGB's 1967 Annual Report, with Commentaries by Raymond Garthoff and Amy Knight", *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 10 (martie 1998), pp. 215, 218.

Cu privire la inițiativele independente ale României în Balcani, Kádár a învinovățit Bucureștiul pentru formarea unei axe Beijing–Balcani antisovietice, îndreptată împotriva Pactului de la Varșovia.[1] Husak a condamnat de asemenea „blocul Beijing–București–Tirana–Belgrad".[2] Liderul bulgar Todor Jivkov a descris modul în care China preluase „ideea Pactului din Balcani" la instigarea României, adăugând că ideea respectivă era susținută deopotrivă de „SUA și de chinezi". Nu exista nicio îndoială, sublinia Jivkov, că Pactul din Balcani lansat de România fusese stabilit pentru a fi „împotriva Pactului de la Varșovia, cu o orientare antisovietică".[3]

Rezumând opinia unanimă referitoare la necesitatea de a influența politicile României din interiorul acesteia, Brejnev a susținut că „există și tovarăși buni în România", că țările partenere „în strânsă cooperare" trebuie să acționeze prin intermediul „ambasadelor lor acolo și prin alte contacte". Apoi s-a referit aprobator la un nou efort comun al secretarilor Departamentului Ideologic și Departamentului Internațional din cadrul Comitetului Central de a „coordona activitatea noastră comună, (așa cum am făcut) spre exemplu în legătură cu China și România".[4]

Lista priorităților de culegere de informații din România, trimisă agenților KGB de către Centrul de la Moscova în 1971, plasa în mod firesc relațiile acesteia cu SUA și China pe primul plan, dată fiind iminenta apropiere sino-americană, de care sovieticii erau conștienți.[5] Politica Bucureștiului cu privire la teritoriul și populația din RSS Moldovenească și RSS Ucraineană era trecută pe listă imediat după aceea și oglindea teama sovieticilor de implicarea chineză și de cea occidentală:

> Conducerea PCR nu-și exprimă deschis pretențiile teritoriale; dar face totul pentru a demonstra că, istoric, etnic și din alte puncte de vedere, Moldova și Cernăuți Oblast aparțin României. Afirmația făcută de Mao (în 1964) în discuția cu socialiștii japonezi despre

[1] *Record of the Meeting Between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea (Including Discussion on China)*, 2 august 1971, pp. 27-29, PHP.

[2] *Op.cit.*, pp. 35-36.

[3] *Op.cit.*, pp. 21, 23-24.

[4] *Op.cit.*, pp. 40-43.

[5] Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive And The Secret History Of The KGB*, New York, Basic Books, 2001, p. 270.

faptul că URSS ar fi dobândit Basarabia ilegal a fost dezvoltată de România. Ziarul francez *Le Monde* a publicat în două ediții articole care pun la îndoială legalitatea includerii Basarabiei în Uniunea Sovietică.[1]

Prioritățile KGB-ului în privința culegerii de informații continuau cu „bazele economice și politice ale opoziției față de URSS"; poziția minorităților germană și maghiară; cultul personalității în cazul lui Ceaușescu; și apoi politica internă și disputele din PCR.[2] Anul 1971 a marcat sfârșitul oficial al cooperării româno-sovietice în domeniul informațiilor, activitate care, din 1963, se desfășurase superficial. Așa cum remarca ulterior un fost șef al contrainformațiilor externe din KGB, în vreme ce „Securitatea de Stat a României rupsese legăturile cu KGB, serviciile secrete ale celorlalte țări est-europene deveniseră și mai puternic subordonate sovieticilor".[3]

Într-adevăr, instrucțiunea KGB-ului din 1971 era similară cu cea înaintată ofițerilor Stasi la începutul lui 1969. Dar varianta Stasi includea și culegerea de informații pe tema posibilelor nemulțumiri în rândul minorității sârbe concentrate în Banatul românesc, de la granița cu Iugoslavia până dincolo de Timișoara.[4] După ce descria „politica externă convenită", de angrenare și blocare *(entanglement policy)* a României în interiorul Pactului de la Varșovia, un raport est-german din 1972 nota că, pentru terți și, mai precis, pentru China în acest caz – România părea „în mod obiectiv" să se afle „sub influența continuă și puternică a Uniunii Sovietice și a altor state semnatare ale tratatului de la Varșovia", fiind deci un partener incert pentru chinezi.[5] Privită exclusiv din această perspectivă, susțineau est-germanii,

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] Oleg Kalugin, „A Window of Opportunity: Russia's Role in the Coalition Against Terror", *Harvard International Review*, vol. 24, nr. 3 (toamna 2002), www.hir.harvard.edu/articles/1063/2/.

[4] *Situation of the Socialist Republic of Romania and the Imperialist Influence on This Country*, 2 februarie 1969, BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38.

[5] *Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest*, 18 decembrie 1972, p. 2, PHP.

politica de angrenare și blocare „micșorase în mod obiectiv spațiul de manevră" al Bucureștiului.[1]

În realitate, impactul politicii de angrenare și blocare asupra comportamentului românesc era neglijabil. Așa cum se explica în raportul respectiv, politica de angrenare și blocare dusă de ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia determinase România să-și „intensifice activitățile prin contacte bilaterale mai numeroase" cu China, ca o „contrapondere".[2] Iar Bucureștiul a continuat să aibă disensiuni cu ceilalți membri ai Pactului în legătură cu „problemele fundamentale" ale mișcării comuniste internaționale și ale „Internaționalei Socialiste", dar și în legătură cu „concepțiile referitoare la politica internă și externă". Așa cum conchidea raportul, „atitudinea negativă" generală a României față de politica internă și externă sovietică și a Pactului, oferta sa de „a acorda chinezilor asistență politică" și faptul că „dezvolta o cooperare neprincipială și dăunătoare cu antisovietismul chinez" rămăseseră neschimbate.[3]

Într-un efort evident de a pretinde că înfrângerea era, de fapt, o victorie, raportul trăgea următoarele concluzii, care se băteau cap în cap:

> Politicile coordonate ale statelor din cadrul Pactului de la Varșovia și CAER și angrenarea mai puternică a României în relațiile comune constituie o contrapondere considerabilă, care reduce problema influenței chineze asupra României și consolidează sistemul socialist internațional. (...) În ciuda conexiunilor pe care le are România și a necesității obiective, pentru România, a unei strânse cooperări cu Uniunea Sovietică și cu celelalte țări socialiste, orientarea naționalistă a PCR nu exclude dezvoltarea lipsită de constrângeri a unor relații oportuniste cu China și nici sprijinul acordat punctului de vedere chinez.[4]

---

[1] *Op.cit.*, pp. 3, 9.

[2] *Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest*, 18 decembrie 1972, pp. 1, 3, PHP.

[3] *Op.cit.*, p. 9.

[4] *Ibid.*

Eșecul tentativei de a îndepărta China de România s-a reflectat în concluzia că „relația dintre România și China dăunează abordării, convenite între țările socialiste, a principalelor probleme internaționale" și afectează negativ „unitatea și coeziunea sistemului socialist mondial".[1]

Erich Honecker deplângea, în aprilie 1974, faptul că era „cu totul de neînțeles cum pot tovarășii români să considere dezvoltarea relației lor cu conducerea de la Pekin «ca pe o contribuție semnificativă la întărirea forțelor socialismului și a unității tuturor forțelor antiimperialiste»".[2]

> ...Ne întrebăm cum împacă tovarășii români principiile și obligațiile alianței noastre cu faptul că mențin legături strânse și o camaraderie militară cu conducerea armatei chineze, care nu ascunde că se înarmează pentru o confruntare militară cu armata sovietică, aceasta din urmă fiind coloana vertebrală a coaliției noastre defensive.[3]

Raportul INTERKIT din mai 1974 – *Analiza atitudinii românești față de maoism* – critica în mod similar „dezvoltarea demonstrativă" a relațiilor României cu China în domeniile politic, militar, economic, cultural și ideologic, ca „un front deschis împotriva statelor semnatare ale Tratatului de la Varșovia".[4] Bucureștiul, continua raportul, era motivat de „poziția sa specială național-oportunistă" și „deviaționistă" să-și alinieze politicile cu „obiectivele Beijingului" și „în opoziție cu linia comună a statelor din comunitatea socialistă". De asemenea, nu numai că elogia apropierea „dintre China și statele imperialiste" ca „un succes al socialismului", ci promova și apăra în mod activ „cursul actual al politicii externe a Beijingului":

Conducerea României s-a opus în mod repetat, deschis și deopotrivă indirect, perspectivei critice colective a partidelor frățești împotriva cursului maoist. Ea evită nu doar să emită propriile comentarii critice la adresa

---

[1] *Op.cit.*, pp. 7, 9.

[2] *On the Position of the Socialist Republic of Romania: Additions to the Speech by the East German Head of State (Erich Honecker)*, 4 aprilie 1974, pp. 1-9, PHP.

[3] *Ibid.*

[4] *Analysis of the Romanian Attitude Toward Maoism*, mai 1974, pp. 1-6, PHP.

politicilor conducerii chineze, ci se opune în mod activ condamnării maoismului de către alte partide.[1]

În cursul unei întâlniri cu Todor Jivkov în 1976, Fidel Castro menționase că țara sa, Cuba, adoptase, „față de China și România, o poziție similară" cu cea a Bulgariei. După spusele lui Castro, România sabota „unitatea" partidelor comuniste latinoamericane în privința condamnării Chinei:

> Mexicanii au, într-o anumită măsură, relații prietenești cu românii. Ori de câte ori își exprimă cineva dezacordul cu privire la politica noastră față de China, românii încep să-i spele creierul respectivului, încercând să stârnească conflicte; incită la scepticism față de URSS și la scindarea mișcării.[2]

Șeful sectorului pentru România din cadrul Departamentului pentru Legăturile cu Partidele Socialiste Conducătoare din subordinea CC al PCUS, V.I. Potapov, a explicat, în iulie 1978, în fața conducerii RSS Moldovenești, pozițiile pe care le adoptase România împotriva politicii sovietice și a Pactului de la Varșovia în cadrul alianței, în Europa, în Orientul Mijlociu, în Asia și în Africa. Toate „tendințele negative" ale politicii românești, a afirmat Potapov, nu doar că „încurajau" și „susțineau din toate punctele de vedere" politicile Washingtonului și Beijingului, dar erau și „exploatate" de către SUA și China:

> Nu este doar o coincidență faptul că în cursul vizitei lui N. Ceaușescu în aceste țări i s-a organizat o primire caldă, cordială și generoasă, cu discursuri în care era lăudat. În ceea ce-l privește, N. Ceaușescu a făcut – dar nu de pe o poziție de clasă – o serie de evaluări ale acțiunilor (președintelui) Carter și ale (prim-ministrului) Hua Guo-Feng.[3]

---

[1] *Ibid.*

[2] *Minutes of the meeting between Todor Zhivkov and Fidel Castro in Sofia,* 11 martie 1976, CSA, Sofia, Fond 1-B, Record 60, File 194, în „Bulgaria and the Cold War", CWIHP.

[3] Document 2 în Watts (2012).

Cu două zile înainte, Brejnev îi transmisese lui Erich Honecker același mesaj, chiar mai limpede. Explicându-i că Washingtonul și Beijingul foloseau „o abordare diferențiată a țărilor socialiste" pentru a „le aduce la o confruntare cu Uniunea Sovietică", liderul sovietic subliniase:

> În acest scop, ei profită în mod activ de devierile naționaliste ale unor politicieni cum e Ceaușescu și fac diferite promisiuni. E dificil să spui ceva despre comportamentul lui. În esență, e un trădător. Dracu' știe de ce altceva ar mai putea fi în stare.[1]

Discuția din cadrul reuniunii INTERKIT organizate în decembrie 1978 la Havana, cu privire la „abordarea diferențiată" practicată de China și la obiectivul ei de a crea „o grupare politică separată în cadrul sistemului socialist" amintea pregnant de una dintre temerile fundamentale exprimate de Moscova în 1965 când, după ce solicitase informații referitoare la relațiile de partid româno-chineze, Kremlinul întrebase dacă existau planuri de creare a unui nou centru de coordonare a „politicii și practicii mișcării comuniste internaționale".[2] Participanții la reuniunea INTERKIT deciseseră să-și concentreze eforturile „pentru a expune influența pe care o exercită Beijingul asupra politicii României" (și asupra politicilor Iugoslaviei și Coreei de Nord) și „să exploateze activ contradicțiile existente între conducerea chineză și conducerile acestor țări".[3] Într-un document sovietic pregătit pentru reuniune era subliniat „locul aparte" al României în politica de diferențiere a Chinei, obiectivul ei de extindere a relațiilor politice,

---

[1] *Transcript, Meeting of East German leader Erich Honecker and Soviet leader Leonid Brezhnev*, 25 iulie 1978, Document 8, „U.S.-Soviet Relations and the Turn Toward Confrontation, 1977-1980 – New Russian & East German Documents", *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 8/9 (iarna 1996), p. 123, CWIHP.

[2] *Tenth* INTERKIT *Meeting, Report on 10th Internal China Deliberations of the International Department Delegations*, 11 decembrie 1978, pp. 4, 6, PHP; Informare despre rezultatele familiarizării comuniștilor din RSS Moldovenească cu scrisoarea CC al PCUS din 30 decembrie 1965, 12 februarie 1966, în AOSPRM, Fond 51, inventar 27, cutia 11, filele 43-47.

[3] *Tenth INTERKIT Meeting, Report on 10th Internal China Deliberations*, *op.cit.* Vezi și *Tenth INTERKIT Meeting, Record of Meeting with Fidel Castro*, 14 decembrie 1978, p. 3, PHP.

economice și militare, de partid și de stat cu RP Chineză și eforturile sale de a forma un grup politic separat în Balcani, în afara Pactului de la Varșovia și în afara controlului Moscovei.[1]

Astfel, conchidea studiul sovietic, „rezistența concretă (și) reacțiile din partea statelor prietene, ale organelor lor colective, schimbul de informații și coordonarea operațiunilor" ar fi trebuit îndreptate asupra țintei române.

Măsuri active în prima jumătate a anilor '80

Autoritățile RSS Moldovenești raportau creșteri anuale „abrupte" ale frecvenței operațiunilor ostile occidentale și românești la adresa republicii, mai cu seamă a celor de tipul „diversiunii ideologice". La sfârșitul anilor '70, spre exemplu, își justificau solicitarea de a spori personalul KGB (cu 40 de ofițeri), adresată președintelui KGB Andropov, prin necesitatea unor „mijloace specifice Securității de Stat" de „atenuare a activității subversive".[2]

> Recent, intensificându-și activitatea de informații și subminând activitatea împotriva Uniunii Sovietice, serviciile speciale și centrele ideologice ale statelor imperialiste și-au sporit considerabil eforturile ostile la adresa RSS Moldovenești.[3]

„Aceste acțiuni provocatoare", se sublinia în solicitare, erau „împărtășite la nivel fundamental" de conducerea României.[4] Această „subversiune ideologică" era răspândită mai departe de presa scrisă și audiovizuală din

---

[1] Vezi și *The Politics of the Chinese Leadership after the 11th Congress of the Chinese CP [Politika kitaiskovo Rukovodstva posli XI Syezd a KPK]*, Havana, decembrie 1978, pp. 15-16, PHP.

[2] Cu privire la necesitatea de a spori numărul personalului KGB în RSS Moldovenească, Secret, CC al PCM, nr. 294s, 6 decembrie 1978, Chișinău, Către membrul Biroului Politic al CC al PCUS, președintele Comitetului pentru Securitatea Statului al URSS (KGB), tov. Andropov I.V., Moscova; AOSPRM, Fond 51, inventar 47, Dosar 4, filele 20-21 (de aici înainte: Prezență sporită a KGB necesară în RSSM (1978)). Vezi și Document 31 în Negru și Negru (2010), pp. 119-120; Document 14 în Watts (2012).

[3] Prezență sporită a KGB necesară în RSSM (1978). Vezi și Document 31 în Negru și Negru (2010), pp. 119-120; Document 14 în Watts (2012).

[4] *Ibid.*

România, prin expedieri poștale directe (corespondența „depășind 500 000 de scrisori pe an"), și de cetățenii români care vizitau republica și doreau să îndoctrineze poporul sovietic „într-un spirit antisovietic, antirusesc".[1]

România continua, de asemenea, să fie percepută ca un focar al agitației sioniste și clericale, din interiorul căruia astfel de organizații, folosind „aceleași canale", duceau „o intensă activitate subversivă în rândul persoanelor de naționalitate evreiască", complicând astfel „situația operativă în RSS Moldovenească".[2]

La sfârșitul anului 1979, lista necesităților de culegere de informații din România pentru Grupul de Interceptare Radio din cadrul CC al PCM semăna bine cu acelea ale KGB și Stasi din deceniul anterior:

- relațiile sovieto-române;
- relațiile româno-chineze;
- relațiile americano-române;
- legăturile RSR cu țările vest-europene și mai ales tendințele occidentale de a crea scindări între URSS și RSR;
- relațiile RSR cu Israelul și cu Egiptul pe probleme care țin de inițiativa conducerii române de soluționare a crizei din Orientul Mijlociu;
- situația internă din RSR, realitatea românească;
- despre conducerea română.[3]

Principala deosebire consta în trei categorii suplimentare:

(1) „probleme legate de falsificarea istoriei RSS Moldovenești și de economia și cultura republicii (și) alte momente care au legătură cu realitățile sovietice";

(2) discursurile „foștilor cetățeni ai URSS care au emigrat din RSS Moldovenească";

---

[1] Prezență sporită a KGB necesară în RSSM (1978).

[2] *Ibid.*

[3] *Informare despre activitatea Grupului de Interceptare Radio al Comitetului de Stat pentru Radio și Televiziune al RSS Moldovenești,* Strict Secret, Secția pentru Informații și Relații cu Țările Străine din cadrul CC al PCM, 3 decembrie 1979 (Chișinău), către CC al PCM; AOSPRM, Fond 51, inventar 51, Dosar 7, filele 2-4 (de aici înainte: Activitatea Grupului de Interceptare Radio în RSSM (1979)). Vezi și Document 68 în Negru și Negru (2010), pp. 206-208; Document 15 în Watts (2012).

(3) acțiuni planificate „să fie implementate în Occident de sioniști și de alte centre".[1]

La sfârșitul anului 1979, „continua intensificare a luptei împotriva propagandei burgheze și revizioniste vizând RSS Moldovenească" a primit un nou imbold, mobilizând întregul sistem educațional, presa scrisă și cea audiovizuală să impulsioneze și să consolideze „o concepție științifică asupra lumii", să reafirme „convingerile ideologice", să întărească „ferma vigilență politică" și să asigure o „intransigență cu orientare de clasă la adresa propagandei burgheze și revizioniste".[2] Deși China era menționată ca fiind una dintre entitățile răspunzătoare de această propagandă, principalii vinovați de „acțiunile ostile brusc intensificate" care tindeau „să întoarcă poporul moldovenesc împotriva rușilor și a altor popoare din cadrul URSS" se aflau în Occident și dincolo de granița dintre RSS Moldovenească și România.[3]

> Naționalismul a devenit unul dintre principalele mijloace folosite de serviciile secrete imperialiste în acțiunile lor subversive împotriva socialismului adevărat. Punând în aplicare o diversiune ideologică bazată pe naționalismul burghez, centrele străine antisovietice răspândesc ideile „exclusivității naționale" și ale „spiritului național". A fost remarcată similaritatea perspectivelor împărtășite de istoricii reacționari din Occident și de unii cercetători din RSR cu privire la așa-numita chestiune basarabeană și la o serie de probleme care dăunează intereselor țării noastre.[4]

Un an mai târziu, la Chișinău a fost înființat Consiliul pentru Coordonarea Propagandei în Politica Externă, care să se achite de misiunea

---

[1] Activitatea Grupului de Interceptare Radio în RSSM (1979).

[2] *Cu privire la continua intensificare a luptei împotriva propagandei burgheze și revizioniste vizând RSS Moldovenească,* în *Transcrierea nr. 24 a Ședinței Biroului Politic al CC al PCM*, Strict Secret, PCUS, CC al PCM, 29 decembrie 1981 (Chișinău); AOSPRM, Fond 51, inventar 55, Dosar 121, filele 1, 12-15 (de aici înainte: Combaterea propagandei burgheze și revizioniste vizând RSSM (1981)). Vezi și Document 33 în Negru și Negru (2010), pp. 125-129; Document 17 în Watts (2012).

[3] Combaterea propagandei burgheze și revizioniste vizând RSSM (1981); Document 33 în Negru și Negru (2010), pp. 125-129; Document 17 în Watts (2012).

[4] Combaterea propagandei burgheze și revizioniste vizând RSSM (1981). Referirea la „țara noastră" care apare în aceste documente vizează, invariabil, URSS și nu vreuna dintre republicile din componența sa.

„extrem de importantă" a propagandei în politica externă „în condițiile luptei ideologice tot mai aprige în plan internațional". O justificare mai exactă a existenței noului consiliu era „sarcina de a contracara permanent activitatea subversivă a oricăror falsificatori ai istoriei poporului, ai statalității, ai limbii și ai culturii moldovenești", subliniindu-se că politicile românești „exercitau" continuu „o influență negativă asupra societății moldovenești".[1]

În perioada 1983-1984, Moscova a lansat două mari campanii menite să combată „noua concepție istorică" din România și să contracareze „falsificările sociologilor români". Prima decizie, adoptată în martie 1983 de prezidiul Academiei de Științe a URSS, anunța o largă ofensivă pentru a combate perspectivele românești asupra „istoriei, limbii, literaturii, etnografiei și culturii poporului moldovenesc" și pe cele asupra „relațiilor ruso-române și sovieto-române".[2] Acest lucru urma să fie realizat printr-o îmbunătățire substanțială a „calității analizelor" emise de Academia de Științe a RSS Moldovenești și printr-o sporire masivă a „publicării de materiale referitoare la istoria relațiilor ruso-române și sovieto-române și la problemele-cheie din istoria României și RSS Moldovenești, dar și de recenzii scrise de istorici sovietici pe marginea lucrărilor unor autori români, care conțin aprecieri istorice eronate".[3]

---

[1] *Despre crearea Consiliului pentru Coordonarea Propagandei în Politica Externă,* Secret, Ministerul Afacerilor Externe al RSS Moldovenești, nr. 24 s, 3 noiembrie 1982 [Chișinău] către CC al PCM; AOSPRM, Fond 51, inventar 59, Dosar 7, filele 69-71 (de aici înainte: Crearea Consiliului pentru Coordonarea Propagandei în Politica Externă (1982)). Vezi și Document 41 în Negru și Negru (2010), pp. 149-150; Document 18 în Watts (2012).

[2] *Campania sovietică împotriva „noii concepții istorice" a României*, Secret, Academia de Științe a RSSM, nr. 0266, 17 iunie 1983, Chișinău, către vicepreședintele Academiei de Științe a URSS, academician P.N. Fedoseev (Moscova), [cc] CC al PCM; AOSPRM, Fond 51, inv. 62, Dosar 4, fila 71 (de aici înainte: Campania împotriva noii istoriografii a României (1983)). Vezi și Document 43 în Negru și Negru (2010), p. 152; Document 19 în Watts (2012).

[3] Campania împotriva noii istoriografii a României (1983); *Decizia privind măsurile Secției de Științe Sociale a Academiei de Științe a RSSM pentru îndeplinirea dispoziției prezidiului Academiei de Științe a URSS, 24.03.1983, nr. 068: Despre măsurile Academiei de Științe a URSS în legătură cu „noua concepție istorică" din RSR*, Anexă secretă, Prezidiul Academiei de Științe a RSSM, nr. 04, 8 iunie 1983, Chișinău; AOSPRM, Fond 51, inventar 62, Dosar 4, filele 72-73 (de aici înainte: RSSM, măsuri ordonate de Academia sovietică pentru combaterea noii istoriografii a României (1983)). Vezi și Document 44 în Negru și Negru (2010), pp. 153-154; Document 20 în Watts (2012).

Lista de lucrări ce ar fi trebuit publicate de la mijlocul anului 1983 până în 1986 includea patruzeci și cinci de titluri noi, multe dintre ele în mai multe volume, și multiple „serii de articole și recenzii referitoare la segmente-cheie ale lucrărilor unor autori români, pentru presa științifică centrală și la nivel de republică".[1]

Cea de-a doua campanie, inițiată la Moscova de prezidiul Academiei de Științe a URSS în noiembrie 1984, fusese determinată de o „recentă" creștere numerică a publicațiilor românești care tolerau „încălcarea principiilor fundamentale ale comunismului științific" și „interpretările în spirit naționalist".[2] După toate aparențele, provocarea ideologică lansată de București asupra conceptelor de „socialism real", „comunitate socialistă", „trecerea de la capitalism la socialism" și „noul echilibru de forțe în lume" îngrijora atât de rău autoritățile sovietice, încât au decis să mobilizeze cât mai multe instituții de cercetare și educaționale din Moscova, din RSS Moldovenească și RSS Ucraineană pentru a o combate împreună:

> Prezidiul Academiei de Științe a însărcinat Institutul de Istorie al URSS, Institutul de Istorie Militară, Institutul de Studii Slave și Balcanice, Institutul pentru Literatură Universală, Institutul de Istorie Generală, Institutul Lingvistic, Institutul de Filosofie. Institutul de Economie a Sistemului Socialist Mondial, Institutul de Etnografie al Academiei de Științe a URSS, în contact strâns cu instituțiile științifice omologe ale AS (Academiei de Științe) ucrainene, ale AS moldovenești, cu punerea în aplicare a măsurilor de intensificare a contracarării

---

[1] *Măsurile proiectate pentru instituțiile științifice ale Secției de Științe Sociale a Academiei de Științe a RSSM pentru îndeplinirea dispoziției prezidiului Academiei de Științe a URSS, 24.03.1983, nr. 068: Despre măsurile științifice ale Academiei de Științe a URSS în legătură cu „noua concepție istorică" din RSR*, Anexă secretă la Decizia prezidiului Academiei de Științe a RSSM din 8 iunie 1983, nr. 04; AOSPRM, Fond 51, inventar 62, Dosar 4, filele 74-77 (de aici înainte: Măsurile proiectate ale Academiei RSSM împotriva noii istoriografii a României (1983)). Vezi și Document 45 în Negru și Negru (2010), pp. 154-158; Document 21 în Watts (2012).

[2] *Decizia privind contracararea falsificărilor sociologilor români,* Secret, prezidiul Academiei de Științe a RSSM, nr. 178/02, 13 noiembrie 1984, Chișinău; AOSPRM, Fond 51, inventar 71, Dosar 221, filele 269-270 (de aici înainte: Contracararea falsificărilor sociologilor români (1984)). Vezi și Document 48 în Negru și Negru (2010), pp. 165-167; Document 22 în Watts (2012).

falsificărilor în lucrările sociologilor români ([prin] publicarea de cărți, broșuri [și] articole cu caracter contrapropagandistic).[1]

Și de această dată, Secția de Științe Sociale a Academiei era îndemnată să-și „sporească nivelul calitativ" al activității, să adopte o perspectivă coerentă privind toate problemele contemporane de istorie și politică ale României și să „mărească nivelul de re-cenzurare" cu privire la ele.[2] În plus, prezidiul Academici de Științe a URSS îi ceruse Consiliului pentru Colaborare Internațională în Domeniul Științelor Sociale din URSS și Direcției pentru Colaborarea Științifică cu Țările Socialiste din cadrul Academiei să acționeze direct asupra „colegilor români", implicându-i în mai multe schimburi de idei și activități.[3]

În cadrul acestei campanii au fost identificate șapte măsuri care trebuiau implementate în intervalul 1985-1987, inclusiv redactarea și publicarea a peste douăsprezece cărți și articole ale Academiei de Științe, concepute pentru a fi „ultimul cuvânt în domeniu", cu autoritate științifică, al Academiei sovietice. În efortul de sporire a eficienței acestui proces, o *Descriere a istoriei politice a României (1859-1944)* urma să fie publicată în cinci periodice sovietice (*Probleme de istorie, Istoria URSS, Istoria nouă și contemporană, Moldova comunistă, Analele AS a RSSM*), iar cicluri de articole distincte aveau să fie publicate pentru fiecare dintre cele șase subiecte referitoare la relațiile ruso-române și sovieto-române și la istoria, cultura, etnografia și lingvistica României. Articole special concepute urmau să abordeze și teme legate de filosofie, Biserică (și distrugerea ei), economia în RSS Moldovenească și etnografia „valahă" – legat de aceasta urmând să „dovedească" faptul că românii erau slavi, și nu aveau origini dacice.[4] A fost, de asemenea, planificată alcătuirea unor culegeri de articole despre politicile internă și externă

[1] Contracararea falsificărilor sociologilor români (1984).

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

[4] *Măsuri ale instituțiilor de educație ale Secției pentru Științe Sociale a Academiei de Științe a RSSM cu privire la aplicarea deciziei prezidiului Academiei de Științe a URSS*, 07.06.84, nr. 174, Pentru uz intern, Anexă la Decizia prezidiului AS a RSSM din 13 noiembrie 1984, nr. 178; AOSPRM, Fond 51, inventar 71, Dosar 221, filele 271-273 (de aici înainte: RSSM, măsuri instituționale de combatere a noii istoriografii a României (1984)). Vezi și Document 49 în Negru și Negru (2010), pp. 167-169; Document 23 în Watts (2012).

ale României moderne și contemporane, despre etnografia slavă și cea valahă, și au fost puse la punct emisiuni radio și TV despre lingvistica moldovenească.[1] În plus, urma să fie creat „un grup pentru contrapropagandă și pentru propagarea realizărilor științei filologice moldovenești", în cadrul Institutului de Lingvistică și Literatură al Academiei de Științe a RSS Moldovenești – pentru a „dovedi" că „moldoveneasca" și româna erau două limbi distincte.[2]

În anii '80, autoritățile sovietice au folosit în mod eficient etichete ca „naționalist", „șovin" și „falsificare" pentru a se referi la istoriografia română (deseori împreună cu Ungaria, care pusese în aplicare campanii similare vizând istoria și etnografia României). Încă de la începutul anilor '60 însă, istoriografia română ridicase în fața URSS două probleme extrem de spinoase. În primul rând, deoarece avea la bază documente istorice reale, nu dictatele ideologiei marxist-leniniste așa cum o interpreta Moscova, semăna îndeaproape și coincidea în punctele ei esențiale cu istoriografia „burgheză occidentală", fiind susținută chiar și de chinezi, cu privire la comportamentul expansionist și imperialist al Rusiei țariste și al Uniunii Sovietice. În al doilea rând, mai important, moldovenii (dar nu numai ei) din cadrul Uniunii Sovietice o considerau mai convingătoare decât istoriografia în stil Lîsenko, impusă de ideologii sovietici încă de pe vremea lui Stalin.

De exemplu, într-un raport despre „noile falsificări" românești de la mijlocul anului 1976, CC al PCM informa CC al PCUS despre o evidentă „creștere numerică a materialelor publicate" și despre „intensificarea orientării lor antiruse, antimoldovenești și antisovietice", în care „mulți istorici din RSR împărtășesc concepțiile burgheze naționalist-șovine ale actualilor imperialiști și ale adepților maoiști ai antisovietismului".[3] Așa cum i se plângea liderul PCM Ivan Bodiul președintelui KGB Andropov în decembrie 1978, exista o unitate de perspectivă între români și „imperialiștii burghezi occidentali":

---

[1] RSSM, măsuri instituționale de combatere a noii istoriografii a României (1984). Vezi și Document 49 în Negru și Negru (2010), pp. 167-169; Document 23 în Watts (2012).
[2] RSSM, măsuri instituționale de combatere a noii istoriografii a României (1984).
[3] Noi falsificări ale relațiilor ruso-române și sovieto-române în RSR (1976).

Recent, serviciile speciale și centrele ideologice ale statelor imperialiste, intensificându-și activitatea subversivă și de informații împotriva Uniunii Sovietice, și-au sporit considerabil activitățile ostile față de RSS Moldovenească. Adversarul acordă o atenție deosebită divizării ideologice, inclusiv pe temele așa-numitei „probleme basarabene". Aceste acțiuni provocatoare sunt împărtășite la nivel fundamental de conducerea RSR.[1]

În 1980, Ambasada URSS în România raporta către Moscova că „similaritatea sau identitatea opiniilor române actuale cu evaluările istoriografiei burgheze occidentale față de numeroase evenimente referitoare la relațiile ruso-române și sovieto-române" sporeau dificultatea de a le contracara și necesitau o abordare specială, care – recomanda ea – să fie „coordonată" cu Ungaria și Bulgaria.[2] Un an mai târziu, CC al PCM sublinia „răul" făcut intereselor URSS de această „coincidență a punctelor de vedere împărtășite de istoricii reacționari din Occident și de unii cercetători din RSR".[3] În 1982, șeful Biroului Politic al CC al PCM afirma că, deși insistența cu care „ideologia burgheză" reprezenta în mod eronat sau nega „în toate modurile posibile succesele poporului moldovenesc, relațiile frățești vechi de secole cu poporul rus" și „importanța crescândă a unirii Basarabiei cu Rusia" provoca probleme prin ea însăși, chestiunea era considerabil „agravată de faptul că RSR adoptă o abordare comună cu aceea a istoriografiei burgheze în tratarea chestiunilor sus-menționate".[4]

Situația a continuat să se înrăutățească până în 1986, când CC al PCM s-a plâns din nou în fața CC al PCUS, că „propaganda burgheză și revizionistă și-a intensificat puternic acțiunile împotriva republicii noastre". În conformitate cu CC al PCM, istoriografia română se alăturase celei occidentale, iar „istoricii, publiciștii și mijloacele de informare în masă din

[1] Necesitatea unei prezențe sporite a KGB în RSSM (1978).

[2] Document 32 în Negru și Negru (2010), pp. 120-125: AOSPRM, Fond 51, inv. 54, Dosar 7, filele 13-19.

[3] Combaterea propagandei burgheze și revisioniste vizând RSSM (1981).

[4] Document 36 în Negru și Negru (2010), pp. 137-138; AOSPRM, Fond 51, inv. 59, Dosar 3, filele 75-76.

RSR" se „alăturaseră calomniilor falsificatoare ale ideologiei burgheze", făcând cauză comună cu ea.[1]

Printre principalii vinovați instituționali din România se aflau Institutul de Istorie al Partidului din subordinea CC al PCR, Centrul pentru Teorie și Istorie Militară al Ministerului Apărării și Academia de Științe a României, iar Asociația pentru Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI) din cadrul Ministerului Apărării era și ea puternic implicată.

Finalul INTERKIT, intensificarea operațiunilor care vizau „Ținta 24"

INTERKIT-ul, care, din 1983, devenise din ce în ce mai șubred, a fost dizolvat trei ani mai târziu, după demiterea șefului Departamentului Internațional din cadrul CC al PCUS Oleg Rakhmanin, adept al liniei dure.[2] Într-un contrast evident, în aceeași perioadă au luat un nou avânt operațiunile antiromânești din interiorul URSS. Deși aveau la bază aceleași preocupări fundamentale care le motivaseră încă de la început – disensiunile privind identitatea moldovenească și legitimitatea pretențiilor sovietice asupra teritoriului RSS Moldovenești – acest efort sporit era determinat acum și de temerile privind incapacitatea Moscovei de a păstra RSS Moldovenească în cadrul Uniunii, dată fiind recrudescența, oficializarea și amplificarea mișcărilor naționaliste din interiorul său.

Deși cu nimic mai puțin categorice decât cele anterioare, după 1985 aceste operațiuni au căpătat un aspect mai schizofrenic. În 1986, de exemplu, s-a înregistrat o recunoaștere indirectă a faptului că cetățenii RSS Moldovenești de etnie română erau privați de drepturi civile, odată cu relativul liberalism care începuse să caracterizeze politicile lui Mihail Gorbaciov,

---

[1] *Cu privire la situația și măsurile de intensificare a educației patriotice și internaționaliste a populației republici (și) lupta împotriva manifestărilor naționaliste*, în *Transcrierea nr. 14 a Ședinței Biroului Politic al CC al PCM*, Strict Secret, PCUS, CC al PCM, 19 august 1986 (Chișinău); AOSPRM, Fond 51, inventar 64, Dosar 489, filele 1, 10-17 (de aici înainte: Apelul CC al PCM de intensificare a educației „patriotice" împotriva propagandei române (1986)). Vezi și Document 99 în Negru și Negru (2010), pp. 290-299; Document 24 în Watts (2012).

[2] Hershberg et. al. (2011), pp. 28-31.

încercându-se o dezvinovățire care plasa culpabilitatea în sarcina liderilor locali ai RSS Moldovenești.[1] Pe de altă parte, planul pentru perioada 1986-1990 stabilea ca sarcină „permanentă o creștere prin toate mijloacele a rolului limbii ruse ca limbă de comunicare interetnică și ca o modalitate importantă de consolidare a unității internaționale a poporului sovietic", o „atenție deosebită" urmând să fie acordată „predării în rândul tinerilor militari (recruți) și premilitari a limbii ruse".[2]

Ca de obicei, cauza noii directive era „recenta" și „brusca intensificare a operațiunilor de propagandă burgheză și revizionistă" susținute din plin de o „serie de istorici, publiciști și mijloace de informare în masă din RSR" și de turiștii români care, „educați în spiritul calomniilor naționaliste și șovine ale istoriografiei burgheze și revizioniste române, încearcă să-și răspândească ideile în rândul populației republicii".[3] Și de această dată, principala problemă nu era aceea că românii erau implicați, cât faptul că moldovenii se arătau atât de receptivi. În consecință, în raport erau criticate Academia de Științe a RSS Moldovenești, institutele sale de cercetare și Universitatea din Chișinău pentru că tolerau „opinii naționaliste și de tip localist în discuții, recenzii și tratate științifice", pentru că deviau de la „pozițiile clare de clasă și ideologia de partid" în evaluarea evenimentelor și personalităților din trecut și pentru că nu se conformau cerințelor impuse de PCUS și PCM privind „educația internaționalistă și patriotică, contrapropaganda ofensivă și demascarea la timp a celor care falsifică și distorsionează trecutul istoric și construcția socialistă și comunistă".[4] Printre lecturile, emisiunile și publicațiile recomandate pentru perioada 1986-1990 (incluzând aici și o nouă *Istorie a RSS Moldovenești* în șase volume) care indicau

---

[1] Apelul CC al PCM de intensificare a educației „patriotice" împotriva propagandei române (1986)); Document 99 în Negru și Negru (2010), pp. 290-299; Document 24 în Watts (2012).

[2] *Măsuri referitoare la intensificarea educației patriotice și internaționaliste a populației republicii, lupta împotriva manifestărilor naționalismului*, anexă strict secretă, *Transcrierea nr. 14*, § 3; AOSPRM, Fond 51, inventar 64, Dosar 489, filele 24-31 (de aici înainte: Măsuri de intensificare a educației „patriotice" pentru a combate propaganda românească (1986)). Vezi și Document 100 în Negru și Negru (2010), pp. 300-306; Document 25 în Watts (2012).

[3] Apelul CC al PCM de intensificare a educației „patriotice" împotriva propagandei române (1986).

[4] *Ibid.*

preocupările principale ale autorităților sovietice se numărau, de exemplu: *Importanța istorică a unirii Basarabiei și Malului Stâng al Transnistriei cu Rusia,* „Apărarea patriei – obligația constituțională a familiei sovietice" și „Modul de viață – calea sovietică".[1]

Interesant este că, deși această republică era arhicunoscută în URSS pentru poziția sa codașă în privința dezvoltării economice și a investițiilor în infrastructură, autoritățile centrale de la Moscova considerau necesar s-o critice pentru faptul că era insuficient motivată în „îndeplinirea contractelor de livrare dincolo de granițele republicii" și făceau apel la „creșterea contribuției muncitorilor din RSS Moldovenească la dezvoltarea complexului unitar al economiei naționale a URSS".[2]

Un alt element care deosebea campania antiromânească de după anul 1985 de precedentele era cerința unei confidențialități sporite, impuse de Kremlin. Anterior, spre exemplu, atât deciziile CC al PCUS, cât și instrucțiunile de implementare a lor către CC al PCM făceau referire în mod deschis și explicit la ținta românească. Chiar și acele documente care se refereau la operațiunile KGB menționau România ca „adversar" alături de SUA, Germania de Vest și Israel.[3] După 1985, România a primit un nume de cod și referirile deschise la numele real al țării au dispărut treptat din rapoartele KGB (cel puțin, în cadrul acestei campanii), deși acțiunile românești considerate ostile de către KGB au continuat să fie menționate în mod explicit.

Ordine de la nivel central, pentru o securitate sporită, care să mascheze operațiunile antiromânești, le fuseseră date serviciilor de informații est-germane încă din primăvara anului 1983. În conformitate cu cel transmis de șeful departamentului de analiză (ZAIG), Stasi trebuia să...

---

[1] Măsuri de intensificare a educației „patriotice" pentru a combate propaganda românească (1986)); Document 100 în Negru și Negru (2010), pp. 300-306; Document 25 în Watts (2012).

[2] Apelul CC al PCM de intensificare a educației „patriotice" împotriva propagandei române (1986); Măsuri de intensificare a educației „patriotice" pentru a combate propaganda românească (1986).

[3] Solicitarea CC al PCM pentru o prezență sporită a KGB aproape de granița cu România (1972); Noi falsificări ale relațiilor ruso-române și sovieto-române în RSR (1976); și Activitatea Grupului de Interceptare Radio în RSSM (1979).

...folosească numai surse de absolută încredere, operând în cele mai stricte condiții de confidențialitate și discreție, pentru a obține informații cu privire la principalele probleme și evenimente din RSR. În niciun caz nu trebuie să reiasă că MfS (Ministerium für Staatssicherheit – Ministerul pentru Securitatea Statului) a adoptat măsuri specifice (care le vizează); sursele nu trebuie să recurgă la culegeri de informații care ar putea permite altor persoane sau organe să descopere ori să recunoască obiectivele pe care le urmăresc".[1]

Deja în 1986, în documentele lor interne, KGB central al URSS și KGB din RSS Moldovenească se refereau la România numind-o „Ținta 24" (Объектив 24).[2] Spre exemplu, atunci când raporta, în iulie 1987, cu privire la gradul în care implementase deciziile din anul anterior ale Colegiului KGB al URSS, KGB din RSSM nota că „regimul modificat al intrărilor și ieșirilor din URSS" era folosit de „centrele religioase și de propagandă ale Țintei 24" pentru a-și conduce activitățile subversive.[3] Lista țintelor KGB al RSSM includea, pe lângă aceste centre „subversive" ale „Țintei 24", și Secția în limba română a Radio Europa Liberă, institutul din Italia al bogatului român exilat Iosif Constantin Drăgan, Uniunea Evreicelor din

[1] *Notă a șefului Grupului de Informare și Evaluare către șefii unităților Stasi solicitând evaluarea posibilităților ca Stasi să se informeze cu privire la situația internă din RSR,* 29 martie 1983, BStU, MfS, ZAIG 7120, S. 282-283; Document 25 în Herbstritt și Olaru (2005), p. 354.

[2] *Decizia Colegiului KGB al RSSM asupra implementării de către Secția 5 a KGB al RSSM a deciziilor Colegiului KGB al URSS din 26 iunie 1986, „Cu privire la participarea serviciilor de securitate a statului la implementarea directivelor celui de-al XXVII-lea Congres al PCUS referitoare la intensificarea activității ideologic-educative"*, Secret, KGB al RSSM, 24 iulie 1987 (Chișinău); Arhiva Serviciului de Informații și Securitate din Republica Moldova (ASISRM), inventar 7502, Dosar 6, filele 76-80 (de aici înainte; Directivele KGB de intensificare a activității ideologic-educative (1987); și *Decizia asupra măsurilor referitoare la decizia Colegiului KGB al URSS din 5 septembrie 1989 „Despre sarcinile serviciilor de securitate a statului din URSS cu privire la apărarea regimului constituțional sovietic"*, Secret, Colegiul KGB al RSSM, 28 noiembrie 1989 (Chișinău); ASISRM, inventar 8169, Dosar 6, filele 157-161 (de aici înainte: Măsuri KGB de apărare a regimului constituțional sovietic (1989)). Vezi și Documentele 101, 106 în Negru și Negru (2010), pp. 307-310, 328-332; Documentele 26, 27 în Watts (2012).

[3] Directivele KGB de intensificare a activității ideologic-educative (1987). Vezi și Document 101 în Negru și Negru (2010), pp. 307-310; Document 26 în Watts (2012).

Canada, Misiunea Slavă și Secția NTS din Londra, aceasta din urmă fiind o organizație a anticomuniștilor ruși emigrați.[1]

Secția 5 a KGB din RSSM, care răspundea de operațiunile anticler și anti-Biserică (printre altele), era criticată fiindcă:

> ...nu a utilizat încă toate posibilitățile de intensificare a activității ideologic-educative cu scopul de a contracara activ acțiunile subversive ale serviciilor speciale și ale centrelor ideologice ale adversarului și de a opri activitățile negative ale unor persoane pe teritoriul republicii. Această activitate nu a avut suficientă agresivitate, viziune și orientare spre centrele subversive și organizațiile antisovietice străine, ceea ce le-a permis frecvent acestora să-și pună în aplicare planurile privind incitarea la manifestări naționaliste și la prosionism ostil.[2]

Președintele KGB al RSS Moldovenești, general-locotenent G.M. Volkov, declarase că era necesară o ofensivă pe toate planurile pentru a combate acest nou atac. O asemenea ofensivă ar fi trebuit să includă folosirea unor „persoane de încredere din rândul oamenilor de știință, de cultură și de artă" pentru a neutraliza „activitatea subversivă a adversarului" prin identificarea și izolarea „emisarilor adversarului" și impunerea asupra lor a unui „control operativ eficient și permanent".[3]

Caracterul noilor operațiuni în condițiile unei situații operative „agravate", împreună cu noile „modificări în tactica adversarului" și trecerea „de la conceptul de luptă împotriva diversiunii ideologice la cel de apărare a regimului constituțional sovietic" fuseseră descrise de noul șef al KGB din RSS Moldovenească, Gheorghi Lavranciuk, în noiembrie 1989.[4] După ce adusese în discuție „tensiunile sociale crescânde, confruntările în domeniul relațiilor interetnice și tentativele de a forma o autoritate politică paralelă", Lavranciuk raporta:

---

[1] Directivele KGB de intensificare a activității ideologic-educative (1987).

[2] *Ibid.*

[3] Directivele KGB de intensificare a activității ideologic-educative (1987).

[4] Măsuri KGB de apărare a regimului constituțional sovietic (1989). Vezi și Document 106 în Negru și Negru (2010), pp. 328-332; Document 27 în Watts (2012).

Pe baza proceselor care au loc în republică, a fost remarcată reorientarea aspirațiilor serviciilor speciale ale adversarului, în principal ale SUA, RFG și Israel, și ale organelor speciale ale Țintei 24, ca și ale altor centre subversive străine aflate în legătură cu ele pentru a obține informații de natură politică. Folosindu-se de modificările în domeniul relațiilor internaționale, de caracterul deschis al societății noastre, reprezentanții lor încearcă, de pe pozițiile artificial exagerate privind problemele basarabeană și evreiască, dar și sub masca religiei, să aducă prejudicii politice, să creeze o rețea de informatori, o bază pentru realizarea unor acțiuni anticonstituționale și a altor acțiuni ostile, pentru a le transfera pe teritoriul moldovenesc.[1]

Lavranciuk blama „aripa extremistă" a Frontului Popular din Moldova ca fiind principalul vinovat, susținând că provoca „sistematic tulburări în masă, acțiuni antisociale" și „nesupunere față de autorități".[2] Citând două decizii ale KGB al URSS – prima din septembrie 1989 intitulată „Despre sarcinile organelor Securității de Stat a URSS cu privire la apărarea regimului constituțional sovietic", și a doua, neintitulată, emisă tot de KGB al URSS în octombrie 1989 referitoare la punerea în practică a deciziei anterioare – KGB al RSS Moldovenești decisese:

Inspectoratele, împreună cu subunitățile operative, trebuie să elaboreze, până în primul trimestru al anului 1990, propuneri pentru continua îmbunătățire a interacțiunii și coordonării activităților pentru lupta împotriva acțiunilor serviciilor speciale adverse și ale centrelor străine antisovietice folosite de acestea. De asemenea, să completeze până la același termen, cu măsuri operative și organizaționale, planurile comitetelor generale pentru lupta împotriva serviciilor speciale din SUA, RFG, Israel („Кедр", „Вектор", „Фотон") și împotriva organelor speciale ale „Țintei 24" („Заслон").

Conducerea și personalul operativ ale Secției 1 și ale Secției 3 trebuie numite în funcție până la 1 martie 1990, cu scopul de a revigora lupta împotriva adversarului, a centrelor subversive din SUA,

[1] Măsuri KGB de apărare a regimului constituțional sovietic (1989).
[2] *Ibid.*

RFG, Israel, și din alte țări, dar și a organelor propagandistice ale Țintei 24, care vizează republica.[1]

Poate dintr-o coincidență, chiar și numele de cod atribuite operațiunilor împotriva „Țintei 24" sugerează un grad ridicat de confidențialitate cu privire la caracterul și scopurile acestora. În vreme ce operațiunile împotriva SUA, a RFG și a Israelului au primit nume de cod banale, precum CEDRU („Кедр"), VECTOR („Вектор") și FOTON („Фотон"), celor împotriva României li s-au atribuit ca nume de cod ECRAN sau PARAVAN („Заслон").

O prioritate explicită era aceea de a identifica mijloacele prin care informațiile antisovietice erau introduse în URSS și mai ales „emisarii și misionarii centrelor și organizațiilor antisovietice". KGB dorea „să paralizeze operațiunile de culegere de informații politice" și „să obstrucționeze operațiunile destabilizatoare, în primul rând în domeniul relațiilor internaționale".[2] Dacă Secția 5 a KGB-ului a fost desființată în cadrul procesului de reformă, se pare că noua Secție 3 moștenise obiectivele anticlericale de a preveni „tentativele unor centre clericale străine" de a insufla grupurilor și cetățenilor sovietici „o atitudine antisocialistă pe baza clericalismului".[3]

În lumina evaluărilor făcute în Vest după 1989 cu privire la identificarea civilizațiilor cu comunități religioase și având în vedere datele aflate din arhive, anume că nivelurile ierarhice superioare ale Bisericii Ortodoxe Ruse lucrau pentru serviciile de informații sovietice, faptul că Biserica Ortodoxă Română era identificată de KGB ca fiind un „centru subversiv" pare cel puțin interesant.[4] Instrucțiunea din 1989 a KGB din RSS Moldovenească către noua sa Secție 3, de a „neutraliza țelurile Patriarhiei Țintei 24 de a-i

[1] Măsuri KGB de apărare a regimului constituțional sovietic (1989).

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

[4] Pentru asimilarea „civilizației" ortodoxe române cu cea ortodoxă rusă, vezi Samuel P. Huntington, „The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, vol. 72, nr. 3 (vara 1993). Vezi și edițiile următoare ale cărții sale cu același titlu, inclusiv cea din 2011. Huntington a încadrat regiunea Transilvaniei, în proporție de 80% ortodoxă, în „civilizația" catolică și protestantă. Pentru agenții KGB din interiorul Bisericii Ortodoxe ruse, vezi Andrew și Mitrokhin (2001), pp. 486-507.

influența pe clerici într-un spirit naționalist proromânesc" sugerează că starea de conflict clandestin, și nu spiritul comunitar, caracteriza până și relația dintre ortodoxia rusă și cea română.[1]

Concluzie

Momentul ales pentru lansarea INTERKIT sugerează că dezvoltarea campaniei „Internaționala China", menită să contracareze activitățile subversive ale Beijingului, și dezvoltarea totodată a operațiunilor antiromânești, în care au fost implicate mai multe republici din cadrul URSS, au fost preocupări concomitente pentru Moscova. Documentele sovietice sugerează că este posibil ca experiența anterioară în structurarea operațiunilor antiromânești în perioada 1964-1968 să fi influențat evoluția structurală a INTERKIT între anii 1965-1969.

Volumul resurselor direcționate către eforturile întreprinse pe teritoriul URSS de a contracara politica și acțiunile României este impresionant. Moscova a implicat instituțiile de educație sovietice, moldovenești și ucrainene și organismele de informare, ideologice, economice și de securitate într-un efort comun vizând combaterea curentelor „subversive" provenite din România și direcționate de ea. Volumul acestor resurse sugerează că România era un motiv de îngrijorare și o prioritate mai stringentă pentru politica de securitate a sovieticilor decât înțeleseseră occidentalii la momentul respectiv.

„Prezentarea ca inamic" a României, schițată de URSS și de ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia, care a devenit evidentă în planul activității de informații la mijlocul anilor '60 s-a extins în scurt timp și la nivelul conducerii de partid. Deși în 1971 a fost propusă, în interiorul Pactului, o structură pe baza modelului INTERKIT, sunt necesare studii suplimentare pentru a identifica elementele specifice ale operațiunii dinăuntrul Pactului față de București și soarta acesteia. Aluziile frecvente la o politică față de România decisă de comun acord la nivelul Pactului de la Varșovia, aluzii care au apărut pe tot parcursul anilor '70 și, cel puțin, până la jumătatea deceniului următor, subliniază că obiectivele ei principale erau

[1] Măsuri KGB de apărare a regimului constituțional sovietic (1989).

limitarea daunelor cauzate de „cursul separat" al României și angrenarea și blocarea ei în cadrul alianței, cu triplul scop de a limita daunele, de a restricționa alte comportamente nedorite ale românilor și de a izola Bucureștiul de sursele sale externe de presupus ajutor antisovietic – îndeosebi de China și de Occident.

Interesant este că perestroika introdusă de Mihail Gorbaciov și liberalizarea relațiilor între URSS și celelalte țări ale Europei de Est nu au avut un efect sesizabil asupra modului în care sovieticii percepeau România – ca pe un inamic subversiv activ, încadrat în aceeași categorie cu SUA, RFG și Israel. Chiar dacă INTERKIT-ul a fost, într-adevăr, ultima „Internațională" lansată de URSS, nu a fost și singura în vigoare la sfârșitul Războiului Rece. Operațiunile coordonate împotriva României – desemnată acum în documentele KGB ca „Ținta 24" – au continuat și după 1986, cel puțin până la finalul anului 1989. Dacă au continuat și după acest moment, și pentru cât timp – iată întrebări la care rămâne să aflăm răspunsul.

În ciuda supozițiilor occidentale că diferendele sovieto-române în ultima parte a anilor '80 erau motivate de ciocnirea dintre reformismul relativ liberal al lui Gorbaciov și ortodoxia politică antireformistă a lui Ceaușescu, documentele sovietice sugerează că motivele conflictului dintre Moscova și București nu se schimbaseră din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Antagonismul era motivat de eforturile sovieticilor de a păstra controlul asupra teritoriului moldovenesc/basarabean și de a defini pentru populația majoritară din această regiune o identitate etnică potrivită să legitimeze acest control. Sunt necesare cercetări suplimentare pentru a determina dacă această continuitate politică, evidentă în rapoartele KGB și ale conducerii de partid din RSS Moldovenească până la sfârșitul anilor '80, reflectă în mod corect politica de la nivelul central al conducerii sovietice sau dacă indică, de fapt, amploarea rupturii dintre tabăra lui Gorbaciov și adepții linei dure sovietice, deja vocali la Moscova.[1]

Un studiu meticulos al operațiunilor sovietice vizând România poate arunca, de asemenea, o rază de lumină, cel puțin indirect, asupra obstinației antireformiste, altfel anormale, a regimului Ceaușescu. În vreme ce adierea

[1] Pentru amploarea acestui conflict, vezi, de pildă, *Gorbachev's Growing Confrontation with the KGB: A Coming Showdown?* (SOV 88-10045X), 1 iunie 1988 (declasificat pe 20 ianuarie 2001), CIA.

caldă a liberalizării facilitate de Gorbaciov se simțea în toate celelalte țări din cadrul Blocului sovietic, atmosfera politică la granița sovieto-română era la fel de glacială ca întotdeauna, fără perspective de dezgheț. În lumina antagonismului constant al politicii sovietice în acest colț de lume, neschimbat din perioada anilor '60, nu este deloc surprinzătoare tendința Bucureștiului de a considera că *perestroika* lui Gorbaciov abia dacă era ceva mai mult decât un simplu exercițiu de retorică.

Capitolul 5

Transformarea alianței și trecerea la dezarmare (1980-1985)

Acest studiu tratează rolul principal pe care l-a jucat România în modificarea agendei de securitate sovietice în prima jumătate a anilor '80.[1] În mod paradoxal, în cursul aceleiași perioade, atenția opiniei internaționale, anterior atrasă de politicile externă și de securitate rebele ale Bucureștiului, era îndreptată din ce în ce mai mult asupra problemelor interne ale țării. Pe măsură ce „autenticitatea" independenței României față de Moscova era tot mai des pusă sub semnul întrebării, observatorii occidentali au început să extrapoleze disfuncțiile interne asupra politicii externe și de securitate românești. Până la prăbușirea regimului, în 1989, negarea oricărui efect de durată al acțiunilor României asupra politicii internaționale devenise o practică uzuală.[2] Acest studiu urmărește să arunce o rază de lumină asupra influenței pe care România a exercitat-o asupra agendei de securitate a alianței sovietice în privința transformării Pactului de la Varșovia, a dezarmării nucleare și a confruntării Est-Vest de la sfârșitul anilor '70 până la finele lui 1985.

---

[1] O versiune anterioară a acestui studiu, scrisă înainte ca Arhivele Naționale ale României să desecretizeze culegerea de documente ale Pactului de la Varșovia (Fond Tratatul de la Varșovia), a apărut în Larry L. Watts, *Extorting Peace: Romania and the End of the Cold War, 1978-1989*, București, editura RAO, 2013, pp. 489-526.

[2] De la începutul anilor '60 până în a doua jumătate a anilor '80, anvergura internațională a politicii românești și a principalilor ei exponenți, în special Gheorghiu-Dej și Ceaușescu, a fost confirmată public de președinți americani și de lideri europeni și ai unor țări în curs de dezvoltare, ca și de presa internațională. La sfârșitul Războiului Rece însă, a devenit de bonton negarea acestui fapt. La data scrierii cărții de față, această amnezie analitică este încă evidentă în modul în care sunt privite politica de securitate și cea externă a României.

Riscul real al unei confruntări militare între Est și Vest și al unui conflict nuclear în timpul crizei de la Berlin, din 1961, și al Crizei Rachetelor din Cuba, în 1962, determinase Bucureștiul să intre pe terenul medierii internaționale, al dezangajării militare și al dezarmării.[1]

Una dintre premisele aflate la baza politicii românești, funcțională până în vremea lui Gorbaciov, era aceea că Moscova provoca în mod intenționat tensiuni în plan internațional, pentru a-și extinde puterea și influența. Un corolar al acestei premise, și care a constituit totodată temeiul relației strategice dintre SUA și România timp de aproape două decenii, afirma că Washingtonul era mai sincer interesat în soluționarea tensiunilor internaționale decât Moscova.

În consecință, Bucureștiul a adoptat un alt mod de abordare față de Pactul de la Varșovia, încercând să-l transforme prin schimbare, obstrucționare sau deconstrucție – altfel spus, ori să-l transforme, ori să-l limiteze, ori să-l desființeze („transform it, tie it up, or tear it down") – pentru a împiedica URSS să folosească forța militară după bunul său plac. În cadrul acestui efort, românii au încercat, de asemenea, să oprească și să îngreuneze utilizarea unilaterală, de către sovietici, a arsenalului lor nuclear. Inițial au făcut acest lucru sub masca activităților Pactului, în campania pentru un aranjament „cu două chei" similar cu cel din cadrul NATO, conform căruia utilizarea oricăror rachete sovietice amplasate pe teritoriul unui stat aliat trebuia să fie aprobată de aliatul respectiv.[2] Una dintre componentele eforturilor Bucureștiului era aceea de a obține posibilitatea de a avea un cuvânt mai important de spus pentru membrii non-sovietici ai Pactului în privința deciziilor sovietice de ordin militar și mai ales nuclear care implicau alianța.[3] Bucureștiul urmărea aceleași scopuri și prin faptul că milita pentru

---

[1] Vezi capitolul 2 al acestei lucrări, „Criza din Cuba: zorii unei politici de securitate independente (1962-1966)".

[2] Peter Grosse, „Rumania Opposes Soviet on Control of Armies", *New York Times*, 18 mai 1966.

[3] În conformitate cu afirmațiile unei autorități române în domeniu, „Dorim să evităm o situație ca aceea a Crizei Rachetelor din Cuba, din 1962, în care rachete străine pot fi acționate de pe teritoriul nostru, fără acceptul nostru". *Ibid.* Bucureștiul începuse să ceară „noi modalități" de adoptare a deciziilor în cadrul alianței la scurt timp după ce respinsese public poziția de conducător al comunității socialiste pretinsă de Moscova, în aprilie 1964. Max Frankel, „Rumanians Widen Independent Line: Seek «Spiritual» Tie to West", *New York Times*, 19 decembrie 1964, pp. 1, 4.

implicarea statelor mici și mijlocii în medieri și în dezamorsarea tensiunilor și a conflictelor internaționale.[1]

Amenințări iminente și disciplina în cadrul alianței versus dezarmare 1978-1981

Alături de reformarea Pactului de la Varșovia și de medierea internațională, un element la fel de important al politicii de constrângere *de facto* a Bucureștiului era dezarmarea. Deja la sfârșitul anilor '60, România insista pentru importanța dezarmării în Europa ca răspuns direct la eforturile Kremlinului de a crea o „psihoză a războiului", care ar fi putut duce la izbucnirea incidentală a unui conflict nuclear. Din punctul de vedere al Bucureștiului, modul în care Kremlinul promovase isteria războiului din 1978 până la mijlocul anilor '80 era un exemplu clasic al celei mai periculoase și mai neplăcute politici sovietice.

Pe de o parte, Moscova insista că exista un risc clar și actual privind un atac nuclear american, așa cum o ilustrau operațiunile sale RYAN și VRYAN.[2] Pe de altă parte, impusese tuturor celorlalți membri ai Pactului de la Varșovia *Statutul Situațiilor de Război*, care consfințea legal și oficial comanda și controlul sovietice asupra forțelor armate naționale ale acestora.[3] Moscova limitase anterior prejudiciile suferite când România respinsese autoritatea (supranațională) sovietică asupra forțelor sale armate naționale, încheind acorduri speciale bilaterale cu ceilalți membri ai Pactului, la sfârșitul anilor '60 și începutul deceniului următor. Apoi subordonase direct comenzii sovietice serviciile de informații și armatele celorlalte țări est-europene, forțându-le, în 1980, să adopte *Statutul Situațiilor de Război*.

---

[1] Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în legătură cu problemele Internaționalei Comuniste și ale mișcării muncitorești, *Scînteia*, 26 aprilie 1964. Pentru criticile aduse de Stasi, vezi *Situația Republicii Socialiste România și influența imperialistă asupra acestei țări*, 7 februarie 1969, BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38, reprodus în Georg Herbstritt și Stejărel Olaru, *Stasi și Securitatea*, București, Humanitas, 2005, pp. 270-287.

[2] VRYAN – *Vnezapnoye Raketno-Yadernoe Napadenie*: Atac-surpriză cu rachete nucleare, și RYAN – *Raketno-Yadernoe Napadenie*: Atac cu rachete nucleare. Kremlinul a obligat KGB și GRU să-și coordoneze operațiunile în cadrul VRYAN și RYAN, în ciuda rivalității acerbe dintre ele.

[3] Ceilalți membri ai Pactului au semnat noul statut în cadrul unei ceremonii neoficiale (non-Pact) în 1980.

Pe când ceilalți membri ai Pactului aceptaseră ca inevitabile comanda și controlul sovietice, românii încercaseră să blocheze acest efort realizând „o revizuire integrală, rând cu rând", a *Statutul Situațiilor de Război*. Acest lucru reiese din documentele cadrelor care se ocupau de planificare în cadrul Pactului de la Varșovia, documente obținute de CIA:

> Românii au remarcat că structura pe timp de război trebuie să atribuie cea mai înaltă comandă politico-strategică a războiului unui organism de coaliție definit în mod explicit, care să reprezinte interesele tuturor statelor membre. (...) „Flotele Aliate" nu vor fi scoase în mod operațional de sub controlul național, ci își vor coordona activitățile prin intermediul unui comandant al Flotelor Aliate, care va fi desemnat prin rotație. Activitatea politică în conformitate cu statutul va rămâne o responsabilitate națională. Deși acceptau controlul centralizat asupra operațiunilor la nivelul Pactului, românii considerau că acest control trebuie să fie unul de coaliție, o extindere directă a mecanismelor folosite pe timp de pace.[1]

Comunitatea de informații din SUA tindea să „împartă" aceste eforturi exclusive ale României, interpretându-le ca reflectând „schimbări dorite" de Statele Majore est-europene și ca pe „o descriere utilă a preocupărilor est-europene".[2] Așa cum explica însă colonelul Ryszard Kuklinski, principalul agent al CIA în Statul Major General polonez, lucrurile stăteau cu totul altfel:

> Deși am putea presupune că liderii naționali ai unui stat membru sau ai altuia s-ar putea opune acțiunilor (ordonate de sovietici) în situația unei crize, (acest lucru) este extrem de improbabil. Liderii militari și cei din Apărare din statele non-sovietice membre ale Pactului de la Varșovia erau instruiți cu regularitate în aceste proceduri și erau obișnuiți să primească ordine direct de la Moscova. În plus, Statutul și toate directivele și protocoalele sale asociate fuseseră

---

[1] *The Soviet Union's Control of the Warsaw Pact Forces: An Intelligence Assessment* (SOV 83-10175CX), octombrie 1983, p. 18, CIA, *ibid.* Vezi și CIA Intelligence Information Report: *(1979) Romania's Proposed Revisions to the Draft „Statute on the Combined Armed Forces of the Warsaw Pact Member States and Their Command Organs for Wartime"*, 22 mai 1980, pp. 1, 3, CIA, http://www.foia.cia.gov/collection/wartime-statutes-instruments-soviet-control.

[2] *Ibid.*

acceptate de statele membre în perioada cea mai bună, când existaseră condiții propice pentru organizarea unei opoziții față de cerințele și presiunile sovietice și când românii deschiseseră calea.

Nu existau motive serioase pentru a crede că, în situația presantă a unei crize, când exista o amenințare reală la adresa Pactului de la Varșovia și când sovieticii ar fi fost clar hotărâți să recurgă la arme, acești lideri ar fi dovedit tăria morală necesară pentru a li se opune sovieticilor. Românii sunt singurii care au arătat o oarecare tendință de a li se opune sovieticilor, încă din 1969.[1]

Odată ce izbutise să-și scoată forțele armate de sub controlul sovietic, Bucureștiul își continuase eforturile de transformare a organizației militare a aliantei într-o coaliție autentică de parteneri egali. Subordonarea celorlalți aliați în fața autorităților sovietice accelerase campania României pentru dezarmare și dezangajare militară atât în interiorul reuniunilor Pactului, cât și în afara lor. În cursul anilor '80, Moscova și aliații ei loiali au denunțat propunerile de reformă ale românilor ca fiind un efort de a „distruge" și „dezmembra" organizația și operațiunile militare ale Pactului de la Varșovia.[2]

---

[1] *CIA Intelligence Information Report: (Late 1981) The Unified Wartime Command System for the Combined Armed Forces of the Warsaw Pact*, 1982, p. 6, CIA; *CIA Intelligence Information Report: (Late 1981) Background Information on the Development of the Unified Wartime Command System for the Combined Armed Forces of the Warsaw Pact*, 10 iunie 1983, pp. 8, 12, CIA, https://www.cia.gov/library/readingroom/collection/wartime-statutes-instruments-soviet-control.

[2] Vezi, de exemplu, raportul ministrului sovietic de Externe Eduard Șevardnadze și al secretarului CC Vadim Medvedev, *Romanian Proposal For Warsaw Pact Reform: Information Regarding The Romanian Proposal*, 8 iulie 1988, p. 2, Documentele Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varșovia, 1955-1990, prin amabilitatea Parallel History Project on European Cooperation (PHP), www.php.isn.ethz.ch, cu permisiunea Centrului pentru Studii în Domeniul Securității, ETH Zurich pentru rețeaua PHP (de aici înainte: PHP). Vezi și *Evaluation of the Romanian Proposal for Reform of the Warsaw Pact in Preparation of the PCC Meeting, by the East German Minister of Defense (Heinz Kessler)*, iulie 1988, PHP; *Memorandum to Alexander Yakovlev from the Bogomolov Commission (Mariana Sylvanskaya)*, februarie 1989, Document 1 în Jacques Levesque, „Soviet Approaches to Eastern Europe at the Beginning of 1989", *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 12/13 (toamna/iarna 2001), pp. 57-59; și *Memorandum of the Soviet Ministry of Foreign Affairs, „The Political Processes in the European Socialist Countries and the Proposals for Our Practical Steps Considering the Situation Which Has Arisen in Them"*, 24 februarie 1989, Document 3 în *ibid.*, p. 69.

În acel moment, conducerea română folosea mai des apeluri directe, adresate – atât pe canale publice, cât și private – Moscovei, Washingtonului, membrilor NATO (de pildă, RFG și Spania) și statelor neutre din Europa. Dacă definirea situației și determinarea contramăsurilor adecvate ar fi fost lăsate la latitudinea Kremlinului, considerau românii, atunci situația nu ar fi putut decât să se agraveze. Temerile în acest sens erau cu atât mai mari, cu cât Moscova era pe punctul de a înăbuși orice dezacorduri cu privire la chestiunile militare în cadrul Blocului – cu excepția celor ale românilor. Pentru a împiedica acest lucru, presiunile pentru schimbare ar fi trebuit exercitate atât din interior, cât și din exterior.

Pentru mulți dintre analiștii occidentali era dificil să perceapă sau să înțeleagă acest lucru, parțial deoarece pur și simplu nu-i acordau atenție. La urma urmei, URSS deținea și controla toate focoasele nucleare ale Blocului sovietic și era de presupus – corect în fiecare caz, cu excepția românilor – că toate inițiativele exprimate în acest domeniu de alți membri ai Pactului fuseseră concepute de Moscova sau aveau deja aprobarea ei. De aceea, apelurile românilor la dizolvarea blocurilor militare, atât de controversate în cadrul Pactului, erau considerate, în mod eronat, doar propagandă sovietică.[1] La fel se întâmpla și cu îndemnurile Bucureștiului la înghețarea și reducerea unilaterală a cheltuielilor militare și la reducerea efectivelor militare și a armamentului.

Solicitări aparent similare apăreau în propaganda pacifistă a sovieticilor și câteva dintre ele fuseseră incluse în declarațiile și comunicatele oficiale ale Pactului de la Varșovia. Ca regulă însă, România era răspunzătoare pentru inserarea în texte a acelor idei, deseori prin amenințarea că va bloca declarațiile oficiale ale Pactului, atunci când tentativele de convingere nu dădeau roade. Odată ce formulările apăreau în declarațiile oficiale ale alianței, românii aveau libertatea să le facă publicitate, și nu rareori se întâmpla ca, atunci când o făceau, să sublinieze aspecte sau implicații nedorite de Moscova.[2]

---

[1] Vezi, de pildă, Vladimir Socor, „Gorbachev's First Warsaw Pact Meeting", RAD Background Report/133, RFER, 22 noiembrie 1985, OSA, Box 69, Folder 5, Report 21, pp. 2-6. Vezi și Larrabee (1984), p. 28.

[2] Pentru capacitatea României de a influența declarațiile și comunicatele Pactului de la Varșovia în anii '60, vezi A. Ross Johnson, *The Warsaw Pact's Campaign for „European Security"*, R-565-PR, Santa Monica, RAND Corporation, noiembrie 1970, pp. v, vi, viii, 8-9, 11-15, 21, 33-34, 40-41, 52-55. Vezi și Fritz Ermarth, *Internationalism, Security, and Legitimacy: The Challenge to Soviet Interests in East Europe, 1964-1968*, Memorandum RM-5909-PR, Santa Monica, The RAND Corporation, martie 1969.

Astfel, putem identifica momentele în care România a influențat direct politica Pactului de la Varșovia (deci și pe cea sovietică) analizând contribuțiile Bucureștiului la declarațiile oficiale emise la diversele întruniri ale alianței sovietice, îndeosebi la cele ale Comitetului Politic Consultativ (CPC) și ale Comitetelor Miniștrilor Apărării și de Externe.[1] Cum Moscova se asigura dinainte că preferințele sale erau acceptate de ceilalți membri ai Pactului, diferendele limitându-se în general la chestiuni de nuanță și formă, nu de conținut, la cele mai multe din întrunirile Pactului erau vizibile numai „două poziții": „norma" dictată de sovietici și „devierea" românilor, aceștia din urmă impunându-le sovieticilor compromisuri substanțiale.[2]

În cadrul acestor consilii ale Pactului, România făcea tot ce-i stătea în putință pentru a aborda rațional discuțiile privind amenințările curente și măsurile militare necesare în cazul lor. Uneori, românii combăteau direct interpretările sovietice ale realității, așa cum s-a întâmplat când au respins statisticile militare ale sovieticilor cu privire la presupusa sporire a forțelor armate americane și ale NATO în 1978. La întrunirea respectivă, Ceaușescu le-a spus comandantului suprem al Pactului de la Varșovia, mareșalul Viktor Kulikov, liderului de partid sovietic, Leonid Brejnev, și celorlalți lideri prezenți că datele militare prezentate de Kulikov erau „eronate" și nu țineau cont de inflație și de devalorizare.[3] În particular, conducerea română s-a exprimat și mai dur, descriind cifrele înaintate de Kulikov ca fiind false și mincinoase, intenționat născocite pentru „a justifica așa-zisul curs de urgență", în care:

---

[1] Acest lucru este ușor de făcut acum, când în Arhivele Naționale ale României a devenit disponibilă „Culegerea de documente ale Ministerului Afacerilor Externe în legătură cu Pactul de la Varșovia", deoarece practica standard era aceea de a prezenta ciorna sovietică a comunicatului pentru fiecare întrunire a CPC, urmată de un tabel cu amendamentele propuse de ceilalți membri ai Pactului (identificați de obicei prin numele țării) și cele propuse de România, însoțite apoi de un exemplar al versiunii finale a comunicatului. Vezi, de exemplu, relatarea punct cu punct a dezbaterii asupra comunicatului de la întrunirea CMAE de la Berlin, în decembrie 1984, Fond Tratatul de la Varșovia. Ministerul Afacerilor Externe (MAE), Dosar 117/1984, filele 90-98, 131-204.

[2] Anna Locher, „Shaping the Policies of the Alliance: The Committee of Ministers of Foreign Affairs of the Warsaw Pact, 1976-1990", mai 2002, p. 18, Records of the Committee of the Ministers of Foreign Affairs, PHP.

[3] Vezi, de pildă, discuția din capitolul 3, „Clandestine Conflict Goes Public", în Watts (2013), pp. 160-192.

Comanda trupelor statelor participante la Tratatul de la Varșovia ar trebui transferată Statului Major General sovietic, cu toate consecințele care ar deriva de aici cu privire la independența și suveranitatea țării noastre și a altor țări socialiste din cadrul Tratatului de la Varșovia. Acest lucru ar da Uniunii Sovietice posibilitatea de a interveni în treburile interne ale țărilor noastre.[1]

Uneori, Bucureștiul încerca să abată de la subiect delirul liderilor militari și de partid sovietici ca Brejnev, Andropov, ministrul de Externe Gromîko și mareșalii Greciko, Ustinov și Ogarkov, recunoscând legitimitatea temerilor lor, dar propunând apoi renunțarea la politica de escaladare și dezarmarea ca fiind cele mai bune modalități de abordare – exact opusul planurilor Moscovei. Alteori, Bucureștiul își susținea opinia direct în fața publicului internațional. Așa cum declarase Ceaușescu reporterului de la ziarul spaniol *El País* în 1979:

România acordă o importanță deosebită problemelor dezarmării, în general, și în special dezarmării în Europa. (...) Noi credem că este necesar să facem tot ce se poate ca să oprim cursa înarmărilor și să adoptăm pași concreți pentru reducerea cheltuielile militare și efectivele trupelor, pentru retragerea trupelor străine staționate pe teritoriul altor state, pentru desființarea bazelor militare și pentru luarea altor măsuri care să ducă la o dezarmare reală pe continentul nostru.

Dată fiind existența celor două blocuri militare, NATO și Pactul de la Varșovia, trebuie acordată o importanță deosebită creării unor zone demilitarizate, care să separe trupele acestor două blocuri, ca un pas spre consolidarea încrederii reciproce și spre crearea condițiilor necesare pentru continuarea dezarmării și pentru adoptarea unor măsuri mai puternice, care să ducă la dizolvarea simultană a celor două blocuri militare.[2]

---

[1] ANR; Fond CC al PCR, Secția Cancelarie/2611, 11 decembrie 1978, DR, vol. 2; *Transcrierea ședinței Comitetului Politic Consultativ al CC al PCR*, 24 noiembrie 1978, în Deletant, Ionescu și Locher (2004), PHP; Watts (2013), p. 167.

[2] Interviu luat lui Nicolae Ceaușescu de Juan Luis Cebrián, „Ceaucescu, hombre clave del equilibrio internacional" [Ceaușescu, omul-cheie al echilibrului internațional], *El País*, 16 mai 1979.

În mai 1981, Ceaușescu reafirma poziția țării sale „împotriva staționării rachetelor nucleare în Europa și pentru un rezultat pozitiv al Conferinței de la Madrid pentru Securitate și Cooperare în Europa".[1] Exprimându-și „îngrijorarea față de deteriorarea climatului politic internațional", el declara că era necesar ca eforturile internaționale să fie direcționate spre „oprirea cursei înarmărilor" și spre „continuarea procesului început la Helsinki".[2] Chiar înainte de negocierile SUA–URSS pe tema armelor strategice desfășurate la Geneva în noiembrie 1981, Ceaușescu adresase un apel public președinteluui american Ronald Reagan și liderului sovietic Leonid Brejnev, pentru o „Europă fără arme nucleare", cerându-le să „suspende amplasarea de noi rachete cu rază medie de acțiune și să le retragă pe cele deja desfășurate", reiterând astfel „opțiunea zero" a președintelui Reagan.[3] Comentariul făcut de Brejnev în prezența lui Todor Jivkov în vara aceea a fost extrem de sugestiv. Pentru Moscova, declarațiile românilor pe teme de politică internațională lăsau „un gust amar".[4]

Încercări de contracarare a isteriei războiului întreținute de Blocul sovietic

Întrunirea Pactului de la Varșovia de la începutul anului 1983, considerată apogeul „psihozei războiului" în privința unui atac nuclear american preventiv, i-a oferit lui Iuri Andropov cadrul pentru cea mai dramatică portretizare a unei lumi aflate în pragul războiului.[5]

Statele Unite și întregul bloc NATO, susținea el, erau angajate într-o acțiune „necruțătoare" și „periculoasă" de militarizare pentru a dobândi

---

[1] „Ceaucescu y Carrillo, contra el despliegue de los euromisiles" [Ceaușescu și Carrillo, împotriva amplasării eurorachetelor], *El País*, 28 mai 1981.

[2] *Ibid.* Vezi și „Ceaucescu, interesado en el éxito de la Conferencia Europea de Seguridad de Madrid" [Ceaușescu, interesat de succesul Conferinței pentru securitate în Europa de la Madrid], *El País*, 8 martie 1980.

[3] „Ceaucescu lanza un llamamiento en pro de una Europa libre de armas nucleares" [Ceaușescu lansează un apel pentru o Europă fără arme nucleare], *El País*, 29 noiembrie 1981.

[4] *Leonid Brezhnev-Todor Zhivkov Crimean meeting*, 7 august 1981, PHP.

[5] Vezi, de pildă, Christopher Andrew și Oleg Gordievsky, *Comrade Kriuchkov's Instructions: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975-1985*, Stanford, Stanford University Press, 1993, pp. 67-90.

„superioritatea militară".[1] În conformitate cu spusele lui Andropov, SUA distrăsese atenția opiniei publice cu a sa „opțiune zero" ca să-și ascundă vinovăția pentru blocarea controlului armamentelor și a convorbirilor în vederea dezarmării atât la Geneva, cât și la Viena.[2] Dacă SUA insistau să desfășoare rachete Pershing II în Europa, a declarat el, URSS va răspunde prin „măsuri similare" proprii.[3]

Susținând în fața celorlalți membri ai Pactului necesitatea absolută a desfășurării acelor rachete, el a subliniat că „nu există altă cale decât aceea de a răspunde la acțiunile provocatoare ale NATO prin contraacțiuni". Apoi Andropov a atacat pozițiile și propunerile României, ridiculizându-le ca fiind nesăbuite și periculoase:

> Tovarăși! Recent au existat încercări de a pune semnul egal între alianța noastră politică și militară defensivă și blocul NATO agresiv. Este un punct de vedere ciudat, mai ales în condițiile actuale. Comparația între comportamentul Pactului de la Varșovia și cel al NATO în diverse situații ar trebui să fie suficientă pentru a convinge pe oricine că alianța noastră a fost întotdeauna o contrapondere de bază la forțele agresiunii și expansiunii, (în vreme ce) dacă NATO poate să se laude cu ceva, acest ceva este talentul său de a crea tensiuni. (...)
>
> După părerea noastră, nici n-ar trebui să vorbim despre desființarea unilaterală a Tratatului de la Varșovia. A insista cu seriozitate asupra lichidării unilaterale a alianței noastre defensive ar însemna să punem în mod intenționat țările socialiste într-o situație sumbră, în care ele ar fi nevoite să acționeze singure în fața unui dușman bine organizat, care e înarmat până în dinți.[4]

Mareșalul Kulikov deplângea, de asemenea, „pregătirile de război" ale Americii, denunțând SUA și NATO ca fiind vinovate de escaladarea cursei înarmărilor, de „accelerarea amplasării de rachete nucleare de atac preventiv în Europa" și ca fiind decise să obțină superioritatea nucleară „cu orice

---

[1] *Statement by the General Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, Comrade Yu. V. Andropov*, 4 ianuarie 1983, p. 1, PHP.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] *Op.cit.*, pp. 10-11, PHP.

preț".[1] Liderii militari sovietici pretindeau în mod fals că toate „celelalte țări socialiste" susțineau recenta amplasare a rachetelor sovietice SS-20 în RDG și Cehoslovacia, instruindu-le să-și reechipeze armatele cu arme și tehnologii de luptă noi, sovietice, să-și sporească gradul de pregătire pentru luptă și capacitatea de a trece mai rapid în stare de război, să-și intensifice „vigilența politică" și pregătirea psihologică pentru un conflict militar și „să construiască posturi de comandă mobile cu protecție antirachetă" și „centrale de transmisiuni modernizate" sovietice.[2]

În vreme ce sovieticii susțineau că o situație internațională cvasiapocaliptică impunea ca toți membrii Pactului să-și sporească eforturile militare pentru a nu rămâne în urmă în competiția escaladării, românii militau pentru o abordare diametral opusă. Scopul întrunirii din 1983, afirma liderul român, era acela de „a preveni înrăutățirea situației internaționale, de a face trecerea la dezarmare, în special la dezarmarea nucleară, și de a asigura pacea în lume".[3] În timp ce Andropov și generalii lui reluau iar și iar ideea războiului ca urmare a iminentei amenințări a unei agresiuni din partea SUA și NATO, Ceaușescu reafirma percepția cu totul diferită a țării sale privind modul în care apăruse această criză și cine era vinovat de ea. Subliniind în ce anume consta greșeala de percepție a sovieticilor și care era cauza acesteia, el explica:

> Situația este prezentată în așa fel de parcă tot ce se întâmplă în lume este din cauza imperialismului și a SUA. Dar nu astfel stau lucrurile. Țările socialiste au un cuvânt important de spus în situația internațională și totodată poartă o parte din răspundere pentru tensiunile iscate. De asemenea au un cuvânt de spus în eliminarea politicilor care contribuie la intensificarea acestor tensiuni.[4]

---

[1] *Summary of the Speech by the Supreme Commander of the Unified Armed Forces, Marshal of the Soviet Union V. G. Kulikov, at the Consultative Session of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States „On the State of the Unified Armed Forces and Measures for further Increasing their Combat Readiness"*, ianuarie 1983, pp. 1, 3, PHP.

[2] *Op.cit.*, pp. 5, 8.

[3] *Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 4 ianuarie, p. 1, PHP.

[4] *Op.cit.*, p. 5.

Situându-se pe o poziție disidentă dintre cele mai grave, Ceaușescu sublinia că principala confruntare nu era una ideologică. Nu era una de tip capitalism versus comunism. Era pur și simplu o ciocnire între imperialiști, pe de o parte, și țările progresiste care se opuneau colonialismului, intervenției militare și cursei înarmărilor, pe de altă parte. Exista, adăugase liderul român:

> O ciocnire la nivel mondial între două direcții politice categoric contradictorii: politica imperialistă a forței, dictaturii, armamentului și intervenției în treburile interne ale altor state, și politica forțelor și a maselor progresiste, antiimperialiste, care își spun cu hotărâre cuvântul împotriva politicilor imperialiste și neocolonialiste, în favoarea opririi cursei furibunde a înarmărilor, pentru apărarea independenței naționale și a păcii.[1]

Numărul „uriaș" de arme, „îndeosebi arme nucleare", declarase Ceaușescu la începutul anului 1983, „punea în pericol însăși existența civilizației și chiar a vieții pe planeta noastră". România însă credea că existau motive serioase pentru a fi optimiști. În primul rând, conștientizarea pericolului era acum atât de extinsă, încât lumea întreagă putea fi mobilizată împotriva înarmărilor:

> (Există) pretutindeni în lume forțe capabile să schimbe cursul politicii internaționale, să oprească politicile care riscă să ducă la dezastru și distrugere și să faciliteze pacea. Este mai necesar ca oricând să acționăm pentru cooperarea tuturor forțelor realiste și antiimperialiste din rândul popoarelor.[2]

Referindu-se la prezentările mai mult decât alarmiste susținute de președintele Andropov și de mareșalul Kulikov, liderul român afirma că era necesară o abordare mult diferită de cea pe care o susținuseră ei:

> Este adevărat că SUA și celelalte state NATO urmează o politică de superioritate militară și de intimidare, și că intenționează să

[1] *Op.cit.*, p. 2.
[2] *Op.cit.*, p. 5; p. 41a.

amplaseze în Europa rachete cu rază scurtă de acțiune și să continue dezvoltarea armelor de distrugere în masă. Dar statele socialiste, cele membre ale Tratatului de la Varșovia, nu trebuie să se lase împinse pe această cale, care duce la distrugerea omenirii, la distrugerea civilizației. (...) Trebuie să evităm această politică și să punem în aplicare una aflată în interesul popoarelor, una a dezarmării și păcii.[1]

Trecerea de la cursa înarmărilor la dezarmare
Ianuarie 1983

Poziția românilor, conform căreia escaladarea militară, creșterea cheltuielilor pentru apărare și o integrare sporită (a se citi: subordonare) **nu** constituiau răspunsul adecvat la situația internațională, a fost unică în cadrul întâlnirii CPC din 1983. Niciunul dintre ceilalți lideri nu a susținut-o, toți având grijă să-și exprime acordul deplin cu poziția sovietică.[2] Recunoscând necesitatea de a asigura „capacitatea defensivă" și „echilibrul" militar, Ceaușescu respinsese apelurile sovieticilor la sporirea efortului militar și la escaladare. Conform celor susținute de liderul român:

> Echilibrul nu trebuie ridicat la un alt nivel printr-o intensificare a cursei înarmărilor și prin acumularea mai multor arme, inclusiv a armelor nucleare. Echilibrul trebuie păstrat prin reducerea la minimum a numărului armelor nucleare, sub un foarte strict control internațional. Este în interesul țărilor noastre, în interesul socialismului și

---

[1] *Op.cit.*, p. 6.

[2] Vezi, de pildă, *Speech by the General Secretary of the KSČ (Gustáv Husák)*, 4 ianuarie 1983, PHP; *Speech by the General Secretary of the BCP (Todor Zhivkov)*, 4 ianuarie 1983, PHP; *Speech by the First Secretary of the Hungarian Socialist Workers' Party (János Kádár)*, 4 ianuarie 1983, PHP; *Speech by the President of the Republic of Poland (Wojcech Jaruzelski)*, 4 ianuarie 1983, PHP; *Speech by the East German Head of State (Erich Honecker)*, 5 ianuarie 1983, PHP; *Report by the Chairman of the Council of State of East Germany (Willi Stoph) on the Results of the PCC Meeting*, 13 ianuarie 1983, PHP; și *Report on the PCC Meeting to the Czechoslovak Party Presidium*, ianuarie 1983, PHP.

al păcii, să militäm cu hotărâre pentru dezarmare și să nu permitem sub niciun pretext o creștere a cheltuielilor militare.[1]

În slujba acestui țel, liderul PCR a afirmat devotamentul „ferm" al țării sale pentru „oprirea furibundei curse a înarmărilor și pentru trecerea la dezarmare, în primul rând la dezarmare nucleară". Pe lângă subiectul denuclearizării, supus controlului, el a susținut totodată reformarea alianței, pentru ca prioritățile ei să se modifice de la cele militare la unele economico-sociale, solicitând CPS să decidă asupra unor „linii directoare concrete" și a unor măsuri care „să reducă substanțial caracterul militar al celor două Blocuri și să le limiteze sferele de activitate".[2] Pentru început, el recomanda „reducerea cheltuielilor militare ale NATO și ale Tratatului de la Varșovia" și reducerea simultană a volumului de arme și de trupe ale ambelor alianțe – măsuri pe care Bucureștiul le susținea de multă vreme ca fiind „cruciale" pentru oprirea cursei înarmărilor și pentru trecerea la dezarmare.[3]

Bazându-se pe experiența deja considerabilă a României în privința importanței discuțiilor directe în cadrul medierii, Ceaușescu propusese imediata „inițiere a negocierilor directe între statele Tratatului de la Varșovia și NATO cu privire la dezarmare și la evitarea pericolului de război".[4] Amintind iar de „opțiunea zero" a lui Reagan pentru rezolvarea problemei

---

[1] *Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 4 ianuarie 1983, p. 3, PHP. În versiunea est-germană a acestui discurs, cuvântul „cheltuieli" (*Ausgaben*) a fost scris greșit ca „declarații" (*Aussagen*).

[2] *Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 4 ianuarie 1983, p. 4, PHP. Deși Ceaușescu nu a făcut nicio referire explicită la ceea ce ar fi putut înlocui „caracterul militar" al alianței, afirmația sa că „înrăutățirea situației internaționale și criza economică mondială sunt cauzate în principal de uriașele costuri militare" sugerează în mod clar preferința pentru cheltuieli vizând dezvoltarea economică în defavoarea creșterii numărului de arme. Propunerile sale ulterioare au făcut apel în mod explicit la reorientarea Pactului de la prioritățile militare către cele economico-sociale.

[3] România propusese „un termen-limită de maximum doi ani pentru încheierea negocierilor de la Viena pe tema reducerii armamentelor și a forțelor în Europa Centrală", anticipase reduceri „ale numărului de efective NATO cu 30 000 până la 40 000 și a echipamentelor militare cu 20 000 până la 30 000" și militase pentru o înghețare unilaterală a cheltuielilor militare ale Pactului de la Varșovia la „nivelul anului 1983 până în 1985".

[4] *Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 4 ianuarie 1983, p. 4, PHP. Cu privire la experiența de mediere a României, vezi capitolul 3, „Medierea între America și Vietnam" din acest volum.

forțelor nucleare cu rază medie de acțiune (FNRM), el le explicase celorlalți membri ai Pactului:

> Deoarece chestiunea rachetelor cu rază medie de acțiune privește toate țările din Europa, noi considerăm că este necesar să înființăm o comisie formată din reprezentanții tuturor statelor membre ale Pactului de la Varșovia și ale NATO, dar și din reprezentanți ai statelor neutre și nealiniate ale Europei. Această comisie va trebui să colaboreze cu URSS și cu SUA pentru încheierea unui tratat în decursul acestui an, cu scopul de a nu mai amplasa alte rachete cu rază medie de acțiune și de a trece la retragerea și distrugerea rachetelor care au fost deja amplasate.[1]

Un efort multilateral de această amploare nu ar fi putut fi coerent în lipsa unui dialog funcțional între principalii susținători ai alianțelor și ceilalți membri ai lor. Dar, deși asemenea consultări constituiau procedura operațională standard în cadrul NATO, ele lipseau cu desăvârșire în Pactul de la Varșovia. Problematice mai cu seamă erau consultările în privința chestiunilor militare tehnice, ca numărul armelor deținute de fiecare parte și capacitățile lor specifice. Acestea erau teme pe care liderii sovietici le discutau rareori chiar și cu conducerea de partid civilă sovietică.[2]

Repetând o propunere făcută încă din anii '70, românii insistaseră că „înființarea unei comisii speciale a statelor socialiste din cadrul Tratatului de la Varșovia, care să facă eforturi pentru a reduce cursa înarmărilor și să elaboreze măsuri în vederea dezarmării – în primul rând a dezarmării nucleare –, va avea o mare importanță politică și va corespunde intereselor popoarelor din Europa și din lumea întreagă".[3] Ceaușescu susținuse,

---

[1] *Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 4 ianuarie 1983, p. 5, PHP.

[2] Analiștii americani erau conștienți de puterea discreționară de care se bucurau liderii militari sovietici în conceperea politicilor militare și de apărare, deși puțini înțelegeau amploarea acestei puteri discreționare, chiar monopoliste, asupra acestor politici. Pentru o descriere de la fața locului, vezi Mihail Gorbaciov, *Memoirs*, New York, Doubleday, 1996, pp. 203-204, 405, 415-416. Vezi și Jeremy R. Azrael, *The Soviet Civilian Leadership and the Military High Command, 1976-1986*, R-3521, Santa Monica, RAND, iunie 1987, pp. 30-42.

[3] *Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 4 ianuarie 1983, PHP.

de asemenea, „că succesul ne va aparține și va duce spre trecerea la dezarmare" numai dacă membrii Pactului puteau conveni asupra unei abordări care să includă „dezarmarea, reducerea cheltuielilor militare, încetarea cursei furibunde a înarmărilor și consolidarea luptei (pentru dezarmare) pe o scară largă".[1]

Ca un prim obiectiv, România propunea restructurarea echilibrului militar, și mai ales a celui nuclear, la un nivel numeric mai redus – un nivel care să fie determinat prin negocieri directe între statele membre NATO și cele din Pactul de la Varșovia, nu doar între liderul american și cel sovietic. Un asemenea proiect nu avea șanse să stârnească entuziasm nici la Washington, nici la Moscova. Chiar și în cel mai bun caz, o implicare a încă douăzeci și una de părți avea să complice convorbirile, care, altfel, ar fi fost doar discuții bilaterale între sponsorii celor două alianțe.

Dar propunerea avea un potențial mult mai amenințător pentru URSS și pentru Pactul de la Varșovia, decât pentru SUA și NATO. În vreme ce SUA se consultau deja cu aliații lor, ca practică generală înaintea acestui tip de discuții, răspunzând la preocupările lor și luându-le în considerare opiniile, Moscova obișnuia să-și informeze aliații numai *post factum*. Introducerea în cadrul Pactului de la Varșovia a unor consultări de felul celor din NATO ar fi conferit o legitimitate sporită pozițiilor României și ar fi lăsat posibilitatea unui cuvânt de spus partenerilor care păstraseră, până atunci, tăcerea.

Propunerea pentru o „comisie specială" menită să discute dezarmarea nucleară și convențională în cadrul Pactului de la Varșovia era la fel de supărătoare pentru Kremlin și mai ales pentru liderii militari sovietici care controlau aceste chestiuni ca pe un cvasimonopol, excluzându-i chiar și pe superiorii lor pe linie de partid.[2] În mod inevitabil, românii ar fi dominat o astfel de comisie, deoarece ei erau singurii din cadrul Pactului de la Varșovia care dispuneau de o experiență considerabilă în domeniul controlului dezarmării și al armamentelor.[3]

Începând de la sfârșitul anilor '50, românii se implicaseră intens în activitatea comitetelor ONU pentru dezarmare, iar experiența dobândită pe

---

[1] *Op.cit.*, p. 6.

[2] Gorbaciov (1996), pp. 203-204, 405.

[3] Pentru „grupurile consultative" (*think tanks* în limba engleză), vezi capitolul 8, „Ținta: «Grupul consultativ» al armatei", în Watts (2010), pp. 344-371.

parcurs fusese dovedită pentru prima dată prin propunerea lor din 1965 pentru o dezarmare unilaterală.[1]

Deja la finele anilor '60, România avea două „grupuri consultative" preocupate să genereze inițiative pentru dezarmare și dezangajare militară: Centrul pentru Istorie și Teorie Militară din subordinea Ministerului Apărării și Asociația pentru Drept Internațional și Relații Internaționale, din subordinea Ministerului de Externe.[2] La acestea se adăugau secții și publicații științifice ale altor instituții, care abordau același subiect. În nicio altă țară din Blocul sovietic nu existau entități similare.

Cu excepția unui număr mic de angajați din cadrul „grupurilor consultative" sovietice, care tratau doar tangențial chestiunea controlului armelor în SUA, experiența în domeniu în URSS se limita aproape în întregime la corpurile de ofițeri superiori, profund conservatoare.[3] Iar această experiență era focalizată aproape exclusiv pe combaterea, eludarea sau lăsarea în umbră a inițiativelor de control al armamentelor venite din SUA. Conducerea militară sovietică nu era preocupată să genereze inițiative menite să faciliteze în mod real dezarmarea. Simpla idee de a le permite altora – chiar și civililor sovietici – accesul în această arenă până atunci privilegiată era de neconceput pentru conducerea militară sovietică. De asemenea, nici propunerea românilor pentru o înghețare imediată a cheltuielilor militare în următorii trei ani nu avusese rolul de a le aduce acestora prieteni noi și de

---

[1] România era membru fondator al Comitetului celor Zece Națiuni pentru Dezarmare al ONU (1959-1960), al Comitetului Celor Optsprezece Națiuni pentru Dezarmare al ONU (1963-1968), al Conferinței Comitetului pentru Dezarmare (1969-1978) și al Conferinței pentru Dezarmare (începând cu 1979), care număra 66 de membri. *Speech by the Romanian Head of State (Gheorghe Gheorghiu-Dej)*, 19 ianuarie 1965, PHP. Vezi și *Memorandum of Discussion between First Secretary of PZPR (Władysław Gomułka), Polish Prime Minister (Józef Cyrankiewicz), First Secretary of PCR (Gheorghe Gheorghiu-Dej) and Romanian Prime Minister (Ion Gheorghe Maurer)*, 18 ianuarie 1965, PHP.

[2] Centrul pentru Istorie și Teorie Militară este strâns asociat cu generalul Ilie Ceaușescu, fratele președintelui. Fondatorul și primul conducător al acestuia a fost generalul Eugen Bantea. „Grupul consultativ" al ministerului era cunoscut sub acronimul ADIRI (Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale).

[3] România a început să acumuleze o experiență amplă în domeniul controlului armamentelor chiar înainte de Criza Rachetelor din Cuba, din 1962. Aparent, URSS i-a urmat exemplul circa douăzeci de ani mai târziu, în primul rând ca reacție la Inițiativa de Apărare Strategică („Star Wars") a lui Ronald Reagan, în preajma anului 1983. De aceea, atenția sa în privința controlului armamentelor era îndreptată, în cea mai mare parte, asupra armamentelor amplasate în spațiu.

a-i influența pe ofițerii din mult lăudata ierarhie a forțelor armate sovietice și din cea a industriei de apărare a URSS.

Fără ideologie: relațiile interstatale și „indiferența față de poziția de clasă"[1]

Dacă am spune că reacția celorlalți membri ai Pactului la inițiativa românilor de *Trecere la dezarmare* a fost negativă, ne-am face vinovați de un eufemism. Concomitent, modul în care a fost redactat comunicatul pentru întrunirea din 1983 subliniază abilitatea extraordinară a României de a influența politica oficială a alianței. Așa cum reiese din descrierea făcută de polonezi, în conformitate cu punctul de vedere al românilor, „aspectul de Bloc al Tratatului a fost redus, conferindu-i un caracter mai deschis și accentuând disponibilitatea pentru dizolvarea celor două blocuri, începând cu structurile lor militare".[2] Pentru prima dată în istoria sa, Pactul de la Varșovia acceptase „delimitarea clară a planului ideologic de sfera relațiilor interstatale", deși sursele poloneză și est-germană au prezentat în mod eronat această delimitare ca fiind o inițiativă sovietică – aprobarea fiind de fapt sovietică, nu și inițiativa.[3] Bucureștiul a extins totodată posibilitatea aplicării propunerii pentru o zonă liberă de arme chimice, de la cea limitată inițial la RFG, RDF, Polonia, Cehoslovacia și Benelux, la una vizând „retragerea armelor chimice de pe întreg teritoriul Europei, fără referire separată la Europa Centrală".[4]

Românii s-au arătat excepțional de activi în blocarea oricărei declarații a Pactului de la Varșovia în sensul că desfășurările de rachete americane ar

---

[1] Prin „indiferența României față de poziția de clasă" se înțelegea refuzul acesteia de a lua o poziție ideologică sau de a judeca lucrurile din perspectiva ideologiei marxist-leniniste. Politica externă și de securitate românească a ignorat statutul de țară socialistă sau capitalistă al unei țări și a insistat în schimb pe cele cinci principii non-ideologice ale relațiilor interstatale sănătoase. Ignorarea „pozițiilor de clasă" a fost deosebit de evidentă atunci când românii vorbeau despre „imperialism", care, în experiența istorică românească, era reprezentat de Imperiul țarist și Imperiul Austro-Ungar – deci Moscova și Budapesta, mai degrabă decât Washington, Londra, Paris și Bonn.

[2] *Note Regarding the Documents Prepared for the PCC Meeting in Prague*, 3 ianuarie 1983, p. 1, la *Polish Preparatory Report for the PCC Meeting*, PHP. Nota era semnată de secretarul de stat polonez, M. Dmochowski.

[3] *Op.cit.*, p. 2.

[4] *Op.cit.*, p. 13.

fi fost cele care i-ar fi determinat pe ceilalți membri ai Pactului „să adopte măsuri corespunzătoare pentru a-și asigura securitatea", motivând că astfel ar copia „abordarea conflictuală a NATO".[1] Așa cum se plângea un angajat de rang înalt al Ministerului de Externe al Poloniei, opoziția „decisivă" a României îi zădărnicise lui eforturile de a-i blama pe vest-germani pentru că permiseseră amplasarea de rachete americane pe teritoriul țării lor. Același diplomat polonez lăudase abilitatea delegației sale de a respinge propunerea României ca toți membrii Pactului să declare că treburile interne ale Poloniei „priveau doar statul polonez, nu și statele socialiste prietene".[2]

Dar „cea mai mare dificultate" în finalizarea declarației CPC fusese provocată de insistența României ca în aceasta să fie cuprinse trei propuneri. Prima făcea apel la „o înghețare unilaterală a bugetelor militare" la nivelurile din 1983, urmată de o reducere până la sfârșitul lui 1985. Cea de-a doua era o „propunere către NATO de a iniția «negocieri imediate și directe»"; iar cea de-a treia viza înființarea unei „comisii speciale a statelor OTV (Organizația Tratatului de la Varșovia – Pactul de la Varșovia) care să limiteze cursa înarmărilor și să înceapă dezarmarea, și, totodată, să înceapă negocieri directe cu statele NATO".[3]

Aceasta a fost esența conflictului care l-a înfuriat pe Brejnev și apoi a pus bețe în roate eforturilor sovietice de înarmare și de integrare a alianței în cursul mandatelor lui Andropov (1982-1984) și Cernenko (1984-1985) –

---

[1] *Op.cit.*, p. 10.

[2] *Op.cit.*, p. 12.

[3] *Note Regarding the Documents Prepared for the PCC Meeting in Prague*, 3 ianuarie 1983, pp. 2-3, PHP. Atunci a fost înființat un Grup de lucru pe tema convorbirilor NATO–Pactul de la Varșovia pentru înghețarea și reducerea cheltuielilor militare, cea de-a doua întrunire a acestuia având loc în septembrie 1983. Expunerile românilor pe marginea *Inițiativei pentru dezarmare* sugerau negocieri directe între NATO și Pactul de la Varșovia pe problema dezarmării și mai ales a dezarmării nucleare. Pentru discuțiile Grupului de lucru pe problema înghețării și reducerii cheltuielilor militare în 1983, vezi *Prima întâlnire a grupului de lucru pentru negocieri directe între statele membre ale Pactului de la Varșovia și statele NATO cu privire la înghețarea și reducerea cheltuielilor militare*, 1983; ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, Ministerul Afacerilor Externe (MAE), inv. 3381, Dosar 109, filele 1-86; și *Cea de-a doua întâlnire a grupului de lucru la București, 19-23 septembrie 1983, pentru negocieri directe între statele membre ale Pactului de la Varșovia și statele NATO cu privire la înghețarea și reducerea cheltuielilor militare, înființat în cadrul Pactului; Transmiterea propunerilor către statele NATO; Reacții ale statelor NATO*, 1983-1984; ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, inv. 3381, Dosar 113, filele 1-207.

având apoi același efect asupra eforturilor similare depuse de Gorbaciov în primul său an de mandat. După cum raporta un diplomat polonez de rang înalt:

> Propunerile românilor au făcut ca lucrările să intre în impas timp de câteva zile. URSS, Polonia și celelalte state le-au respins. Ele au susținut că un astfel de pas unilateral va duce la o slăbire a OTV (Pactul de la Varșovia); nu exista nicio șansă de reciprocitate, date fiind cunoscutele rezoluții ale NATO de sporire a cheltuielilor militare; și puteau chiar să faciliteze realizarea intenției NATO de a obține superioritatea în raport cu Pactul de la Varșovia. (URSS) a acceptat o formulă generală în favoarea înghețării și reducerii de ambele părți a cheltuielilor militare, fără aplicarea lor unilaterală la Pactul de la Varșovia și fără să fie specificat nivelul de reducere.
>
> Timp de mai multe zile, delegația URSS a respins de asemenea pregătirea unei oferte către NATO, de negociere pe această temă, dar a acceptat-o în ultima zi cu condiția ca România să-și retragă propunerea de convocare a unei comisii speciale a Pactului de la Varșovia pentru dezarmare. Tovarășii sovietici ne-au informat bilateral că acceptarea acestei propuneri ar însemna să i se acorde României dreptul de a superviza convorbirile de la Geneva între URSS și SUA pe tema armelor nucleare strategice și din Europa.
>
> Ca rezultat al discuțiilor intense multilaterale și bilaterale, mai ales între sovietici și români, problema cheltuielilor militare a fost soluționată cu puțin timp înainte de sosirea delegațiilor pentru CPC. Declarația urma să includă o formulă generală de compromis, care să conțină o ofertă de negociere cu NATO, dar nu va prevedea convocarea unei comisii speciale a Pactului de la Varșovia.[1]

Est-germanii au fost oripilați. Delegația lor a denunțat poziția Bucureștiului, numind-o „indiferentă față de poziția de clasă, distructivă și

[1] *Note Regarding the Documents Prepared for the PCC Meeting in Prague*, 3 ianuarie 1983, pp. 3, 10.

șantajistă".[1] Conform opiniilor RDG, România „deviase considerabil" în raport cu opiniile celorlalți membri ai Pactului, mai mult decât oricând înainte, referitor la „problemele fundamentale ale poziției de clasă internaționale, mai ales cu privire la dezarmare și la oprirea cursei înarmărilor".[2]

Propunerile românești, s-au plâns ei, contraveneau tendinței colective „clar vizibile de cooperare politică strategică mai eficientă în cadrul Tratatului de la Varșovia, îndeosebi în termeni de coordonare a politicii externe și a mecanismelor politice".[3] Bucureștiul avusese chiar îndrăzneala să nege „importanța Pactului de la Varșovia și a existenței sale pe mai departe pentru siguranța socialismului și pentru menținerea păcii".[4]

După spusele est-germanilor, colegii români insistaseră pe „bine-cunoscuta lor evaluare, indiferentă față de poziția de clasă" conform căreia „cauzele deteriorării situației internaționale" puteau fi atribuite Uniunii Sovietice și Pactului de la Varșovia în egală măsură în care puteau fi atribuite SUA și NATO. De asemenea, au îndulcit criticile aduse Statelor Unite și „au minimalizat vinovăția (SUA) pentru creșterea pericolului de război".[5] Delegația Bucureștiului fusese „foarte intransigentă în insistența ei ca statele socialiste să adopte măsuri unilaterale de reducere a arsenalelor militare, de limitare a armamentelor și de dezarmare".[6] Au îndrăznit chiar să ceară să poată avea „un cuvânt de spus în problemele dezarmării, mai ales ale dezarmării nucleare – care sunt negociate bilateral între URSS și SUA".[7]

În cazul în care ceilalți membri ai Pactului doreau să mențină România în rândul lor, erau nevoiți să treacă de la escaladare și cursa înarmărilor susținute de Moscova, la implicare și discuții directe cu „principalul adversar" și cu aliații lui. Autoritățile RGD (și nu numai acestea) s-au ridicat împotriva solicitărilor înaintate de români „ca negocierile cu NATO pe tema «dizolvării blocurilor» să înceapă imediat" și s-au simțit profund

---

[1] *Report on the Regular Meeting of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States on 4 and 5 January 1983 in Prague*, pp. 2,4, PHP.
[2] *Ibid.*
[3] *Op.cit.*, p. 3.
[4] *Op.cit.*, pp. 3-4.
[5] *Op.cit.*, pp. 4-5.
[6] *Op.cit.*, p. 5.
[7] *Ibid.*

jignite de refuzul inițial al Bucureștiului de a „confirma încă un mandat pentru Comandantul Suprem al Forțelor Armate Unificate".[1]

De data aceasta, apelurile românilor la negocieri între Pactul de la Varșovia și NATO pe tema dezarmării și pentru înghețarea și reducerea unilaterală a cheltuielilor militare au fost acceptate la nivel propagandistic și au dus la decizia oficială a Pactului de a înființa un grup de lucru. Aplicarea în practică a deciziei a fost însă amânată încă o dată. Trecerea propunerilor de inspirație sovietică de la statutul de propagandă la cel de politică și apoi la implementarea lor practică nu a fost niciodată nici simplă, nici directă.

Forțarea convorbirilor pe tema rachetelor cu rază medie de acțiune (FNRM): ianuarie-noiembrie 1983

România a continuat să exercite presiuni asupra statelor Pactului de la Varșovia, atât în particular, cât și public. La sfârșitul lui ianuarie, în principala revistă de politică externă a PCR, *Lumea*, a apărut o „Declarație a României", rezumând principalele puncte ale inițiativei *Trecerea la dezarmare*, printre care și înghețarea și reducerea cheltuielilor militare.[2] Aceleași probleme au fost ridicate la reuniunea Comitetului Miniștrilor de Externe (CME) de la Praga, din aprilie 1983, făcând apel la „încheierea cu succes a discuțiilor URSS–SUA pentru dezarmare" și solicitând ca sumele economisite prin reducerea cheltuielilor militare să fie redirecționate către programe sociale și economice.[3]

Dintre cele trei teme principale abordate la Praga, una, „reducerea bugetelor militare", fusese pusă pe agendă de București. O alta, „eliminarea armelor chimice din Europa" fusese transformată de români, dintr-o inițiativă îngustă, regională, concepută în scopuri propagandistice (și respinsă de NATO ca urmare a ușurinței cu care armele ar fi putut fi transferate

---

[1] *Report on the Regular Meeting of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States on 4 and 5 January 1983 in Prague* [GDR], p. 8, PHP. RDG remarca, de asemenea, că declarația „Despre starea Forțelor Armate Unificate ale statelor membre ale Tratatului de la Varșovia" fusese adoptată doar „după discuții îndelungate" cu românii.

[2] Vezi, de pildă, Juan Fernández Elorriaga, „Rumanía vuelve a distanciarse de la política del Pacto de Varsovia" [România se distanțează din nou de politica Pactului de la Varșovia], *El País*, 25 ianuarie 1983.

[3] *Speech by the Romanian Foreign Minister (Stefan Andrei)*, 6 aprilie 1983, PHP.

clandestin între membrii vecini ai Blocului, dacă Moscova ar fi dorit acest lucru), într-una extinsă la nivelul întregii Europe. Iar cea de-a treia, „coordonarea activităților Pactului de la Varșovia", fusese o eludare, inspirată de Moscova, a obiecțiilor ridicate de România față de instituționalizarea și consolidarea alianței sovietice.[1]

În aprilie 1983, la numai trei luni după ce Moscova transformase apelul la înghețarea și reducerea cheltuielilor militare într-un slogan propagandistic, CME din cadrul Pactului înființase primul său grup de lucru format din experți, care să analizeze inițiativa României, *Trecerea la dezarmare*.[2] Delegația română la grupul de lucru pe tema înghețării și reducerii cheltuielilor militare fusese instruită să „sublinieze în mod deosebit rolul special care le revine statelor socialiste membre ale Pactului de la Varșovia în determinarea unui curs care să ducă la o încetare a creșterii bugetelor militare și să treacă la o reducere semnificativă a acestora".[3] Pentru a-și atinge obiectivul discuțiilor directe, delegația primise misiunea de a căuta „angajarea ambelor părți pentru negocierea cu bună-credință a reducerilor și pentru un acord vizând înghețarea cheltuielilor într-un interval de timp rezonabil și apoi unul pentru reduceri substanțiale ale cheltuielilor".[4]

Deși a fost în general apreciat și s-a discutat despre el pe larg, tot acest efort a eșuat atunci când s-a confruntat cu refuzul sovieticilor de a participa la sistemul standardizat al ONU de raportare a bugetelor militare.[5] Așa cum declaraseră oficialii români, SUA și aliații lor susținuseră, în mod logic, că era imposibilă determinarea cotelor de buget în lipsa transparenței, la fel de imposibilă fiind discutarea „altor aspecte" atunci când „membrii Pactului de la Varșovia se abținuseră să transmită către ONU datele referitoare la bugetele lor militare și (cu excepția României) votaseră împotriva propunerii

---

[1] *Minutes of Meeting*, 6 aprilie 1983, PHP.

[2] *Ibid.* CME a creat apoi trei grupuri de lucru: unul pentru reducerea bugetelor militare, altul pentru „eliminarea armelor chimice din Europa" și al treilea pentru „coordonarea activităților Pactului de la Varșovia".

[3] *Mandatul delegației din RSR la grupul de lucru al Pactului de la Varșovia pentru înghețarea și reducerea cheltuielilor militare* (aprobat pe 4 iunie 1983); ANR, Fond Tratatul de la Varșovia. Ministerul Afacerilor Externe (MAE), Dosar 109/1983, fila 5.

[4] *Ibid.*, fila 6.

[5] Pentru rapoarte privind propunerea către NATO, inspirată de români, de înghețare și reducere a cheltuielilor, vezi AFP, UPI, AP, Reuters, TASS, *Quotidian de Paris*, *Le Figaro*, *Le Monde*, *El País* (Madrid) din 6 martie 1984, și *The Washington Post*, *New York Times*, *Hurriyet* (Istanbul) din 11 martie 1984.

suedezilor cu privire la stabilirea unui sistem standardizat de raportare a acestor date".[1]

Experiența îi învățase pe români că negocierile directe începeau cu o expunere clară a regulilor de confruntare (*rules of engagement*). Prin urmare și în mod necesar, orice convorbiri directe pe tema cheltuielilor militare ar fi trebuit să abordeze, ca primă prioritate, o metodă de evaluare comun acceptată. Bucureștiul știa, de asemenea, că Moscova era era singura care refuza să facă parte din sistemul standardizat al ONU și era încrezător în faptul că această poziție unică a Moscovei avea să devină, în scurt timp, evidentă în cadrul unui forum în care era obligatoriu ca fiecare aliat să adopte o poziție proprie și să și-o justifice.

Românii puseseră, de fapt, ochii pe o reușită și mai mare. Bucureștiul credea că discuțiile directe, instituționalizate, între toți membrii ambelor alianțe, îndeosebi pe tema controlului armamentelor și a dezarmării, aveau să se dovedească, în cele din urmă, devastatoare pentru dominația sovieticilor asupra celorlalți membri ai Pactului. Deloc surprinzător, convorbirile directe – pe tema reducerii cheltuielilor, a dezarmării, a renunțării la folosirea forței ca prim resort – au devenit un laitmotiv al românilor în cadrul Pactului, în perioada anilor '80. Deși deseori atribuite, în mod eronat, altor membri ai alianței, verificările dezbaterilor interne din cadrul Pactului au scos la iveală faptul că, de cele mai multe ori, aceste propuneri au avut la bază inițiative românești.

În vara anului 1983, România a contracarat argumentele prin care Moscova și alți membri ai Pactului susțineau că amplasarea de noi rachete sovietice în Europa era necesară pentru a împiedica SUA și NATO să dobândească superioritatea în plan militar.[2] Ceaușescu trimisese scrisori către președintele american Reagan și către liderul sovietic Andropov în noiembrie 1981 și în august 1983, urmate de o alta în septembrie 1983, prin

---

[1] *Sinteză a răspunsului dat de Belgia, Statele Unite, Spania, RFG, Marea Britanie, Norvegia, Franța și Danemarca la propunerea de a începe negocieri directe pentru înghețarea și reducerea cheltuielilor militare*, iulie 1984; ANR; Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 113/1983-1984, filele 206-207. Existau și alte motive pentru care propunerea ar fi eșuat, chiar dacă Washingtonul ar fi acceptat-o. Așa cum notaseră românii, în vreme ce SUA erau de părere că era preferabil ca problema reducerii și înghețării cheltuielilor să fie abordată în cadrul unei conferințe ONU sau internaționale, Franța insista că nu putea fi discutată decât bilateral. Spania, pe de altă parte, preocupată de creșterea rapidă a bugetelor militare în Africa de Nord, nu voia să discute despre o reducere a bugetului său.

[2] *East German Summary of Warsaw Pact Summit in Moscow*, 28 iunie 1983, PHP.

intermediul vicepreşedintelui George Bush Sr., explicând poziţia României cu privire la armele nucleare din Europa.[1] Până la data întocmirii lucrării de faţă, niciuna dintre aceste scrisori nu a fost dată publicităţii.

Dar atât ambasadorul RDG în România, cât şi Comandantul Suprem sovietic al Forţelor Armate Unificate (FAU) ale Pactului de la Varşovia fuseseră informaţi despre această din urmă scrisoare, pe care Ceauşescu i-a înmânat-o personal vicepreşedintelui Bush în cursul vizitei acestuia la Bucureşti. Conform afirmaţiilor ambasadorului est-german, în scrisoare erau expuse condiţiile României pentru un acord de înnoire a Pactului de la Varşovia şi recomandări privind derularea convorbirilor FNRM, „subliniind şi clarificând" următoarele poziţii:

- Uniunea Sovietică trebuia să renunţe să mai amplaseze alte rachete, fiindcă altfel situaţia ar deveni şi mai tensionată.
- România nu se pronunţă în favoarea contramăsurilor adoptate de URSS, RDG şi RSC (Republica Socialistă Cehoslovacă).
- România, şi Ceauşescu în mod special, sugerează ca URSS să renunţe să includă în negocieri rachetele britanice şi franceze, dat fiind că, în aceste condiţii, SUA ar fi dispuse să continue negocierile la Geneva.
- Pe teritoriul Republicii Socialiste România nu vor fi niciodată amplasate rachete nucleare, nici ale Uniunii Sovietice, nici ale SUA.[2]

Concomitent, Bucureştiul le recomanda celorlalţi aliaţi NATO să rămână pe poziţii, sfătuindu-l, de pildă, pe cancelarul vest-german Helmut Kohl să continue să insiste pentru excluderea armelor franceze şi britanice non-NATO din negocierile cu Moscova pe tema FNRM.[3] Revenind la problema

---

[1] Vezi, de pildă, „Reagan envía al presidente rumano una carta sobre los euromisiles" [Reagan îi trimite preşedintelui român o scrisoare despre eurorachete], *El País*, 19 septembrie 1983.

[2] *Telex from the East German Ambassador to Romania (Bock) of 14 October 1983,* 14 octombrie 1983, PHP. Vezi şi *Telex from Viktor Kulikov (Supreme Commander of the United Armed Forces) to Heinz Hoffmann (East German Minister of Defense) of 14 October 1983*, 14 octombrie 1983, PHP.

[3] *Scrisoarea lui Ceauşescu către Kohl*, noiembrie 1983, Document 91 în *The Euromissiles Crisis and the End of the Cold War, 1977-1987*, Document Reader, p. 236, CWIHP; *Traduzione della lettera di Nicolae Ceauşescu a Helmut Kohl sugli euromissili* [11/1983], Arhiva Fundaţiei Craxi, Roma.

înnoirii alianței, ambasadorul RDG raporta că România condiționase „viitoarea sa cooperare" cu alianța și calitatea sa de membru în Pactul de la Varșovia de îndeplinirea următoarelor cerințe:

- Încheierea unei convenții între statele membre ale Pactului de la Varșovia în care să se stipuleze că nu este permisă pătrunderea de trupe pe teritoriul unui alt stat fără aprobarea din partea autorităților legitime ale teritoriului respectiv.
- Existența unui acord care să acopere toate problemele de ordin legal, material, tehnic, financiar și logistic local pentru cazul în care, la cererea guvernului statului afectat, trupele unei alte țări intră pe teritoriul său. (...)
- Comanda Unificată nu are validitate pe teritoriul și asupra forțelor armate ale RS România pe timp de pace.
- RS România nu va participa cu trupe la exerciții desfășurate în alte țări și nu va aproba ca alte țări să desfășoare exerciții pe teritoriul românesc.
- Participarea pe timp de război a forțelor armate române în luptele pe teritoriu străin va fi condiționată de cererea de asistență din partea țării în chestiune.[1]

Ceaușescu, nota ambasadorul est-german, îi informase pe ceilalți aliați că „poziția României îi fusese prezentată vicepreședintelui Bush în timpul ultimei sale vizite", în septembrie 1983. Dar „Ceaușescu îi ceruse ministrului Apărării, general-colonelul Olteanu, să prezinte aceeași poziție a României la întrunirea miniștrilor Apărării de la Berlin" abia în decembrie 1983, la trei luni după ce le-o prezentase americanilor.[2]

Paralelele dintre scrisoarea lui Ceaușescu pentru Reagan și mesajul trimis de Gheorghiu-Dej lui Kennedy după Criza Rachetelor din Cuba sunt frapante. Scrisoarea către Reagan a fost expediată la aproape douăzeci de ani după mesajul către Kennedy.[3] Ambele misive ilustrau ruptura dintre

---

[1] *Telex from the East German Ambassador to Romania (Bock) of 14 October 1983*, 14 octombrie 1983, PHP.

[2] *Op.cit.*, p. 3.

[3] Vezi capitolul 2, „Criza din Cuba: zorii unei politici de securitate independente", în volumul de față.

România și politica nucleară a URSS, prima exprimând opoziția față de amplasarea rachetelor sovietice în Cuba, iar cea de-a doua, opoziția față de desfășurările rachetelor sovietice SS-20 în Europa. Ambele subliniau că România nu permisese și nu avea să permită amplasarea de arme nucleare sovietice pe teritoriul său. Mesajul către Kennedy chiar invita o echipă americană să facă verificări la fața locului – lucru pe care SUA nu l-au considerat necesar, dată fiind capacitatea lor de a monitoriza situația cu ajutorul mijloacelor tehnice de culegere a informațiilor (de exemplu, sateliți). Deși oferta nu este redată în descrierea pe care ambasadorul est-german a făcut-o scrisorii înmânate lui Bush, România era o susținătoare neobosită a măsurilor obligatorii de edificare a încrederii și a programelor invazive de verificare a armamentelor.

În ambele mesaje se insista pe faptul că forțele armate române răspundeau doar în fața autorităților naționale, iar în scrisoarea către Reagan erau detaliate unele dintre modalitățile prin care românii asigurau acest lucru. De asemenea, ambele subliniau că armata română era disponibilă doar pentru operațiuni defensive. Scrisoarea adresată lui Kennedy repeta faptul că armata română nu va participa la o ofensivă sovietică împotriva SUA. Cea către Reagan stipula că, chiar și atunci când avea să participe la misiuni pur defensive ca parte a obligațiilor sale în cadrul alianței, România avea să examineze cu atenție orice solicitare de asistență dincolo de propriile frontiere și avea să evalueze ea însăși legitimitatea și autoritatea respectivei solicitări.

Această stipulare era motivată de convingerea că nici János Kádár și nici Vasili Bilak nu fuseseră autorități legitime atunci când invitaseră trupele sovietice în Ungaria, în 1956, respectiv în Cehoslovacia, în 1968.

România a reluat iar și iar aceste probleme în discuțiile cu ceilalți membri ai Pactului în cadrul reuniunii CME din 1983, la Sofia. Drept urmare, a fost atacată fiindcă îi împiedica „pe ceilalți participanți să-i condamne pe liderii SUA", fiindcă refuza să susțină desfășurările sovietice în chip de „contramăsuri", fiindcă refuza să intervină pe lângă statele NATO din Europa ca acestea să nu permită amplasarea de rachete americane, fiindcă nu eticheta respectivele rachete ca fiind un efort al SUA de a-și asigura „superioritatea

militară", și fiindcă cerea în continuare îndeplinirea „condițiilor în care România dorește să rămână membru" al Pactului de la Varșovia.[1]

Potrivit spuselor unui fost ofițer superior al KGB, pozițiile României contraveneau direct cel puțin uneia dintre principalele trei priorități ale KGB stabilite în noiembrie 1983 și erau problematice pentru celelalte două. Bucureștiul respingea complet prioritatea KGB de „expunere în fața comunității internaționale a planurilor SUA de a declanșa un război" și de a expune, totodată, presupusul „refuz (al SUA) de a negocia cu URSS, cu bună-credință, pe tema limitării armamentelor".[2] Românii au depus eforturi substanțiale pentru a exprima o poziție aproape diametral opusă – aceea conform căreia Washingtonul nu se pregătea să declanșeze un război mai mult decât o făcea Moscova.

Bucureștiul a subminat, de asemenea, obiectivul prioritar al KGB de „contracarare a tentativelor SUA și NATO de a distruge echilibrul militar strategic existent și de a obține superioritatea militară față de URSS".[3] Așa cum o percepea Bucureștiul, problema era cursa înarmărilor în sine, nu cine anume o „câștiga". Încercând să redirecționeze eforturile sovietice de la înarmare spre dezarmare, românii susțineau că o reducere unilaterală ar crea pentru tabăra adversă o presiune publică uriașă și eficientă de a proceda la fel, și totodată i-ar oferi Moscovei o sporire extraordinară a prestigiului.

Politica României se afla exact la polul opus față de cea de-a treia prioritate a KGB – „adâncirea dezacordurilor în interiorul NATO". Bucureștiul înțelegea bine că tensiunile acutizate între state erau contrare intereselor sale și de aceea se străduia să-i implice în mod direct pe toți membrii NATO în dialog cu cei ai Pactului de la Varșovia, pentru a relativiza caracterul dominant al sponsorilor celor două alianțe și mai ales pe cel al URSS.

Comitetul Central al PCUS percepea această străduință ca pe o acțiune dușmănoasă, plângându-se deseori că Bucureștiul „atrăgea de partea sa, în

---

[1] *Information Report*, 13 octombrie 1983, PHP; *Telex from Viktor Kulikov (Supreme Commander of the United Armed Forces) to Heinz Hoffmann (East German Minister of Defense) of 14 October 1983*, 14 octombrie 1983, PHP; și *Communiqué*, 13 octombrie 1983, PHP. Vezi și *Telex from the East German Ambassador to Romania (Bock) of 14 October 1983*, 14 octombrie 1983, PHP.

[2] Christopher Andrew și Oleg Gordievsky, *The KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*, New York, HarperCollins, 1990, pp. 19-20. În conformitate cu Gordievsky, la mijlocul anilor '80, dintre toate regimurile est-europene, cel român a provocat KGB cele mai mari îngrijorări. *Ibid.*, p. 481.

[3] Andrew și Gordievsky (1993), pp. 19-20.

acțiuni antisovietice", conducerile țărilor din Europa de Est și încerca să convingă „alte state socialiste să-i urmeze exemplul negativ și să se opună împreună Uniunii Sovietice în cadrul CAER, în Pactul de la Varșovia și în numeroase alte chestiuni".[1] Tributari unei paradigme interpretative care califica independența României ca fiind „parțială" și „limitată", analiștii occidentali aveau dificultăți în a percepe amploarea reală a independenței României în domeniul politicii externe și de securitate.

În decursul unui an în care a susținut introducerea unor aspecte ale inițiativei sale, *Trecerea la dezarmare*, în declarațiile Pactului, insistențele continue ale României pe această temă în întrunirile alianței și în presa internațională au convins Comitetul Miniștrilor de Externe să anunțe în mod oficial crearea unui grup de lucru pe tema dezarmării.[2] Inițial respinsă categoric, inițiativa progresase acum, de la propagandă retorică la o temă de discuție legitimă și obligatorie a unui grup de lucru al Pactului de la Varșovia. În decembrie 1983, CME și-a reafirmat decizia de a crea „un grup de lucru pe problema procesului de dezarmare în Europa", deși trecerea de la un grup de lucru la un „comitet special" avea să necesite alți câțiva ani.[3] Frustrat de neprevăzuta reacție adversă la desfășurările de rachete SS-20 în Europa și eșuând în efortul său de a alcătui un front unit capabil să blocheze desfășurările de rachete NATO ca răspuns, Andropov s-a retras de la negocierile sovieto-americane desfășurate la Geneva la sfârșitul lui noiembrie 1983.

La rubrica „pozitive", reducerea cheltuielilor pentru apărare devenise unul dintre principalele subiecte de discuție la întrunirea CMA din

---

[1] *Ibid*; *Information Regarding the Meeting and Conversation of L.I. Brezhnev with N. Ceaușescu, on 1 August 1979 in the Crimeea*, 20 august 1979, Document 5 și *Exposition on Discussions with Cde. V.I. Potapov, Chief of the Romanian Sector of the CPSU CC Section*, 27 iulie 1978, Document 2 în Larry Watts, *The Soviet-Romanian Clash Over History, Identity and Dominion*, Cold War International History Project e-Dossier no. 29, March 2012a, at http://www.wilsoncenter.org/publication/e-dossier-no-29-the-soviet-romanian-clash-over-history-identity-and-dominion; Negru (2010), pp. 187-192, 201-203; AOSPRM, Fond 51, inv. 47, Dosar 11, filele 70-80 și inv. 50, Dosar 6, filele 80-85.

[2] *Minutes of CMFA Meeting in Sofia*, 13 octombrie 1983, PHP.

[3] Comitetul Special pentru Dezarmare a fost creat în 1987 și s-a întrunit pentru prima dată în 1988. *Comisia Specială pentru Dezarmare din cadrul Pactului de la Varșovia, ședința I la Varșovia, 2-6 februarie 1988. Ședința a II-a la Varșovia, 10-12 mai 1988*, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 174, filele 1-61. *Comisia Specială pentru Dezarmare din cadrul Pactului de la Varșovia, ședințele a III-a și a IV-a la București*, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 168, filele 1-187.

decembrie 1983, iar ambele propuneri oficiale lansate la încheierea întrunirii făceau trimitere la elementele fundamentale ale inițiativei românești de *Trecere la dezarmare*. Una dintre ele era „Propunerea de a elibera Europa de arme nucleare" și sugera organizarea unei întruniri în 1984 pentru a discuta posibilitatea de a se ajunge la „un acord multilateral între statele NATO, ale Pactului de la Varșovia și alte state europene" – în esență, o repetare a propunerii românești pentru convorbirile între Pactul de la Varșovia și NATO pe tema dezarmării.[1] Cealaltă era o „Propunere de reducere a bugetelor militare".[2]

Pe Andropov, conducerea de la București îl exaspera din ce în ce mai mult – o situație aparent imposibilă, date fiind repetatele sale disensiuni cu românii în cursul carierei sale politice.[3] Perseverența lor îi zădărnicea eforturile de a mobiliza Pactul și opinia internațională împotriva SUA și a NATO, entități pe care Andropov se străduia cu obstinație să le înfățișeze ca pe o periculoasă amenințare militară la adresa păcii în lume. Toamna anului 1983 este considerată apogeul „psihozei războiului" induse de sovietici, care debutase la sfârșitul anilor '70 (și trenase apoi vreme de câțiva ani ca urmare a inerției birocratice).[4] Un obiectiv principal al acestui exercițiu, poate cel mai important, fusese sporirea pregătirii militare a aliaților din Pactul de la Varșovia și înregimentarea lor mai puternică sub comanda centrală sovietică.[5]

Oricum însă, oricare ar fi fost măsurile de limitare a prejudiciilor adoptate de Moscova și de partenerii ei loiali, menținerea României în alianță îi

---

[1] *Proposal to Free Europe from Nuclear Weapons*, octombrie 1983, PHP.

[2] *Proposal to Reduce to Military Budgets*, octombrie 1983, PHP.

[3] Aparent, România i-a provocat lui Andropov „tot mai multe probleme" în perioada în care el a condus Departamentul pentru Relațiile cu Țările Socialiste din cadrul CC al PCUS, între 1957-1967. *The KGB's Role in Soviet Politics: CIA Intelligence Report*, 1 aprilie 1972, p. 43, CIA. În mod similar, ca șef al KGB, Andropov a lansat ample măsuri active împotriva României la sfârșitul anilor '60 și la începutul și la sfârșitul deceniului următor. Vezi capitolul 4 al acestei lucrări, „Măsuri active ale sovieticilor împotriva României: Modelul INTERKIT (1965-1989)".

[4] Vezi, de pildă, Benjamin B. Fischer, *A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare*, Washington, D.C., Central Intelligence Agency, 1997; Fritz Ermarth, *Observations on the „War Scare" of 1983 From and Intelligence Perch*, 6 noiembrie 2003, în Bernd Schaefer și Christian Nuenlist, „Stasi Intelligence on NATO", PHP.

[5] Fostul ofițer al CIA Fritz Ermarth susține că Andropov se folosea de psihoza războiului în alte scopuri, și că nu se temea, de fapt, de un atac al SUA. În mod evident, Ceaușescu nu se temea de un prim atac nuclear american.

expunea pe ceilalți membri la cel puțin o parte din „devierea" ei. Fostul agent-șef KGB era disperat să obțină din partea aliaților săi o declarație lipsită de echivoc în sensul că lumea fusese adusă „în pragul războiului" din cauza comportamentului agresiv al SUA și al NATO. El intenționa să folosească această declarație pentru a justifica necesitatea unei competiții militare intensificate, a unei curse a înarmărilor tot mai accelerate și a unei integrări mai puternice a alianței.

Și totuși, liderul sovietic pus în dificultate se confrunta cu ambivalența crescândă a declarațiilor și comunicatelor oficiale ale Pactului de la Varșovia pe măsură ce acestea încorporau propunerile de dezangajare militară și dezarmare ale Bucureștiului. Includerea lor fusese considerată un rău necesar pentru a preîntâmpina sporirea opoziției opiniei publice și posibila retragere a României din organizația militară a Blocului. Moscova n-a reușit să le limiteze însă consecințele, așa că acum ajungeau să schimbe, în mod inexorabil, orientările fundamentale ale alianței.

Ridiculizare sovietică versus fermitate românească

Ceea ce Moscova considera a fi efectul „nociv" al influenței românești devenise evident la Conferința Miniștrilor Apărării din Pactul de la Varșovia (CMA), la sfârșitul lui octombrie 1983, în cadrul căreia ceilalți membri ai Pactului au încercat din nou să impună o sporire a „capacităților militare ale Forțelor Armate Unificate până în anul 1985" și o îmbunătățire a sistemelor de comandă și control ale FAU ca răspuns la „amenințările la adresa securității care vin dinspre SUA și NATO".[1] Abordând formatul tipic folosit în cadrul Pactului pentru a masca sfidarea românească, ministrul Apărării din RDG, generalul Heinz Hoffmann, și-a început raportul susținând existența unei „abordări colective și a unei aprecieri unanime a problemelor ce aveau să fie discutate" de către toți participanții, recunoscând abia la final

[1] *Decision of 20 October 1983 (Draft)*, 20 octombrie 1983, PHP; *Draft Resolution (Including Romanian Proposals for Modifications)*, 20 octombrie 1983, PHP. Principala amenințare remarcată la această întrunire era faptul că NATO desfășurase „rachete balistice cu rază medie de acțiune Pershing II" și „rachete de croazieră în Europa de Vest".

„marile probleme cu ministrul Apărării din România și cu delegația sa".[1] În ciuda efortului coordonat al Pactului de a-i determina să se răzgândească, prelungit pe toată durata nopții, românii au eliminat din comunicat toate încercările de a justifica înarmarea prin blamarea SUA și a NATO pe motiv că ar urmări intenționat declanșarea unui război. Moscova a reintrodus apoi formulările „cu care românii nu au fost de acord", folosindu-se de subterfugiul „clarificării" și al „sporirii preciziei" comunicatului, ducând astfel la etalarea în public a diferendelor din interiorul Pactului, adică exact la ceea ce Moscova dorise să evite.[2]

Așa cum îi raporta generalul Hoffmann mareșalului Kulikov, comandantul Pactului de la Varșovia:

> Olteanu a eliminat formulările care condamnau statele NATO, în special pe cele care afirmau că aceste state NATO depuneau toate eforturile pentru a obține supremația militară fără a lua în considerare inițiativele de pace ale Pactului de la Varșovia; au fost eliminate de asemenea propunerile referitoare la adoptarea măsurilor adecvate în interesul păcii și al securității, pentru a preîntâmpina supremația militară a NATO și pentru a păstra egalitatea de forțe.[3]

Generalul Olteanu nu acceptase niciuna dintre formulările care justificau desfășurările de rachete sovietice SS-20 ca „modernizare" sau ca fiind impuse de „amplasarea de noi rachete nucleare americane cu rază medie de acțiune în Europa".[4] Românii, afirma generalul Hoffmann, se opuneau în continuare ferm „contramăsurilor" sovietice, exprimându-și acordul doar cu momentul și locul următoarei întruniri a CMA. Pe lângă tentativele standard ale liderilor militari sovietici de a-l convinge și/sau intimida pe ministrul român al Apărării să accepte, Moscova aplica și presiuni diplomatice directe asupra Bucureștiului; astfel, îl trimisese pe ministrul de Externe

---

[1] *Memorandum from Heinz Hoffmann (East German Minister of Defense) to Erich Honecker (East German Head of State) about Problems with Romania*, 20 octombrie 1983, PHP.

[2] *Ibid.*

[3] *Telex from Viktor Kulikov (Supreme Commander of the United Armed Forces) to Heinz Hoffmann (East German Minister of Defense) of 14 October 1983*, 14 octombrie 1983, PHP.

[4] *Ibid.* Generalul Olteanu a cerut totodată și eliminarea oricăror referiri la presupusele „măsuri anterior convenite de îmbunătățire a sistemelor de informații și de comandă ale FAU".

Gromîko, în ianuarie 1984, să rezolve „discrepanțele dintre cele două țări pe tema dezarmării nucleare".[1]

În ciuda abundenței și a diversității mijloacelor de care dispuneau, Moscova și ceilalți membri ai Pactului n-au putut abate România de la cursul ei. Așa cum relata presa occidentală, Ceaușescu reușise să provoace dificultăți politicii sovietice „pe scena internațională cu o ingeniozitate iritantă", ultima dată „punând semnul egal între eurorachete și amplasarea rachetelor sovietice SS-20 în Cehoslovacia și Republica Democrată Germană (RDG)".[2] Semnalând intenția de continuare a acestei politici, unul dintre cele două cotidiane românești principale reafirma poziția Bucureștiului pe tema dezarmării în prima zi a discuțiilor dintre Ceaușescu și Gromîko:

> România crede că trebuie să facem tot posibilul pentru a ajunge la un acord în cadrul negocierilor de la Geneva pentru a evita desfășurarea de noi rachete și pentru a le îndepărta și distruge pe cele amplasate deja.[3]

În ajunul convorbirilor, Moscova făcuse ceea ce presa numise „un gest semnificativ", anunțându-și intenția „de a furniza petrol și energie în aceleași condiții ca și celorlalte țări din CAER, peste obligațiile conforme acordului bilateral pe termen lung dintre cele două țări".[4] Necesitățile economice ale României conferau un caracter plauzibil măsurilor active sovietice, care lăsau de înțeles că regimul de la București renunța la independența sa în schimbul promiselor avantaje economice.[5] Influențați parțial de

---

[1] Juan Fernández Elorriaga, „Gromiko tratará en Rumanía las discrepancias con Nicolae Ceaucescu sobre desarme nuclear" [Gromîko va discuta în România despre discrepanțele asupra dezarmării nucleare cu Nicolae Ceaușescu], *El País*, 30 ianuarie 1984.

[2] *Ibid. El País* relata că Gromîko urma să „abordeze și posibilitatea ca Uniunea Sovietică să instaleze rachete SS-20 în Bulgaria", când baza NATO din Sicilia avea să primească rachete de croazieră americane, în primăvara următoare.

[3] *Românía liberă*, 30 ianuarie 1984.

[4] „Ceaucescu y Gromiko comienzan a abordar las diferencias rumano-soviéticas" [Ceaușescu și Gromîko încep să discute despre diferendele româno-sovietice], *El País*, 31 ianuarie 1984. Gromîko era așteptat să lanseze „un avertisment serios" la adresa Bucureștiului, „pentru a susține mai viguros pozițiile Moscovei".

[5] Christian Nünlist, „Cold War Generals: The Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969-1990", Records of the Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969-1990, (2001), p. 8, PHP.

această dezinformare, mulți analiști tindeau să „supraestimeze subsidiile acordate de sovietici României".[1] Unul dintre ei, spre exemplu, a susținut ulterior că, în perioada anilor '80, „problemele economice severe ale României și dependența de sprijinul sovietic au fost exploatate cu succes de Uniunea Sovietică, aceasta mituind România cu energie pentru a-i obține acordul cu deciziile Pactului de la Varșovia, sau cel puțin consimțământul".[2]

În realitate, România a continuat să fie „penalizată pentru independența politicii sale externe" și exclusă „din termenii de comerț preferențial acordați altor membri ai Blocului".[3] În ciuda poveștilor, răspândite cu mare băgare de seamă, despre mitele primite din partea sovieticilor, România era obligată să „plătească prețurile de pe piața internațională în valută forte pentru petrolul sovietic" și, neavând valută forte, „nu-i era permis să achiziționeze petrol sovietic decât cu bunuri fizice", în principal cu alimente strict necesare pentru consumul intern.[4]

Bucureștiul a respins cu consecvență orice legătură între demersurile sale economice și cele politice, avertizând Moscova, încă din anii '50, să înceteze „amestecul" în treburile sale interne prin folosirea „presiunilor economice" pentru a „schimba cursul" deciziilor sale în domeniul politic.[5] În acest sens, Departamentul de Stat al SUA raporta „dovezi repetate" ale unui „sever război economic dus de sovietici împotriva României" la sfârșitul anilor '60.[6] KGB și serviciile partenere vizau cu regularitate „bazele economice ale opoziției (românești) față de Uniunea Sovietică" în anii '70, sabotându-i relațiile economice cu Occidentul și cu țările în curs de dezvoltare și încercând să lege economia românească de cea a Blocului sovietic.[7] Astfel, afirmația că Bucureștiul renunțase la independența sa politică în schimbul beneficiilor economice sovietice era din ce în ce mai frecvent utilizată. Dar

---

[1] Keith Crane, *The Soviet Economic Dilemma of Eastern Europe*, R-3368-AF, Santa Monica, RAND Corporation, mai 1986, pp. 4-5.

[2] Nünlist, „Cold War Generals..." (2001), p. 8, PHP.

[3] Crane, *The Soviet Dilemma...* (1986), pp. 19, 31, 56.

[4] *Ibid.*

[5] Vezi, de pildă, R. Salloch, „Themes of Three Years: Before Budapest... And After", RFER, 8 martie 1958, OSA, Box 134, Folder 1, Report 171, p. 26; *Scînteia*, 7 mai 1967.

[6] *Memorandum From the Chairman of the Interdepartmental Regional Group for European Affairs (Leddy) to the Under Secretary of State (Katzenbach)*, Washington, 1 octombrie 1968, Document 23 în *FRUS, 1964-1968*, vol. XVII, *Eastern Europe*.

[7] Andrew și Mitrokhin (1999), p. 270; *Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest*, 18 decembrie 1972, p. 2, în Nuenlist și Locher (2004), PHP.

cel puțin până în a doua jumătate a anilor '80, serviciile de informații americane au verificat aceste rapoarte și, de fiecare dată, au conchis că românii „refuzaseră" să „cedeze" în privința independenței lor, indiferent de presiunile sau stimulentele economice ale sovieticilor.[1]

Moscova și-a „redus" livrările de petrol și gaze naturale către România cu o regularitate previzibilă în ultimii cinci ani ai Războiului Rece, fără să țină seama că Bucureștiul plătea prețul de piață atât pentru petrolul, cât și pentru gazele naturale sovietice.[2] În loc să beneficieze de o imaginară larghețe sovietică în schimbul unei la fel de imaginare atenuări a politicilor sale independente, România era „generos" ajutată de Moscova să înainteze pe un drum care exacerba în mod inevitabil nemulțumirile populare – un drum pe care Ceaușescu pornise în 1981, odată cu decizia neinspirată de a achita datoria națională, decizie care dusese deja la raționalizarea alimentelor.

În cursul anului 1984, Kremlinul și ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia și-au continuat demersurile prin care doreau să plaseze întreaga vină „pentru dezechilibrarea balanței de putere și pentru deteriorarea situației internaționale" doar pe umerii Statelor Unite, să îndemne celelalte „state semnatare NATO să oprească amplasarea de rachete americane" și să justifice desfășurările de rachete sovietice și eforturile sporite pentru integrare și pregătire de război în cadrul Pactului de la Varșovia.[3] Iar România a continuat să blocheze aceste demersuri, eliminând în mod repetat din declarațiile Pactului orice formulări care plasau vinovăția exclusiv pe umerii SUA și ai NATO, și îndemnând la dezarmare în locul înarmării, chiar și la dezarmarea unilaterală a Blocului sovietic, considerând că aceasta era cea mai adecvată modalitate de rezolvare a crizei.

Așa cum raportau cehoslovacii în aprilie, în vreme ce toate celelalte delegații „fuseseră de acord" cu descrierea sumbră a situației internaționale „făcută de partea ungară după consultările cu URSS", România propusese

---

[1] CIA Directorate of Intelligence, *Soviet Use of Economic Relations for Political Purposes*, 9 mai 1983, p. 6, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000515688.pdf.

[2] Vezi, de pildă, *Minutes of the Meeting between Nicolae Ceausescu and Mikhail S. Gorbachev, Moscow, 4 December 1989*, în Mircea Munteanu, „The Last Days of a Dictator", *CWIHP Bulletin*, nr. 12/13 (toamna-iarna 2001), pp. 217-220. Vezi și „Romania: Energy Emergency Declared" în *National Intelligence Daily*, 19 octombrie 1985, p. 10, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001367617.pdf.

[3] *Speech by the Soviet Foreign Minister (Andrei A. Gromyko)*, 19 aprilie 1984, PHP; *Communiqué*, 19 aprilie 1984, PHP; *Information Report*, 26 aprilie 1984, PHP; *Information Report*, 3 decembrie 1984, PHP; *Communiqué*, 3 decembrie 1984, PHP; *Report on the 17th Session of the CMD*, 6 decembrie 1984, PHP.

„o schimbare totală a conținutului documentelor negociate". Conform afirmațiilor cehoslovacilor:

> Deși este clar că unele țări au manifestat anumite nuanțe naționale, se poate spune că poziția RSR a deviat până acum într-o asemenea măsură de la linia comună a Pactului de la Varșovia, în atâtea privințe, încât efectiv nimeni n-o poate susține, și că pozițiile Uniunii Sovietice, RPB (Bulgaria), RSC (Cehoslovacia), RPU (Ungaria), RDG (Germania de Est) și RPP (Polonia) erau, în esență, aceleași.[1]

În loc să-i adune pe ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia sub stindardul sovietic într-un front comun menit să combată eforturile SUA de a dobândi „superioritatea militară", Andropov și-a petrecut ultimele luni de viață privind cum declarațiile succesive ale alianței purtau din ce în ce mai pregnant amprenta inițiativei românești de *Trecere la dezarmare*.[2] Succesorul său, Konstantin Cernenko, s-a confruntat cu aceeași problemă. Condamnarea militarismului american și apelurile la oprirea desfășurărilor de rachete americane din documentele Pactului de la Varșovia aveau ca preț acceptarea apelurilor românești la retragerea rachetelor sovietice și la „dezarmarea în continuare" a Blocului sovietic.[3]

Înnoirea Pactului de la Varșovia drept condiție: ianuarie 1983 - decembrie 1984

Apropiata expirare a Pactului de la Varșovia nu făcea decât să agraveze situația, dat fiind că România continua să-și mențină ferm condițiile pentru a rămâne în alianță, blocând chiar și discuțiile privind înnoirea lui dacă respectivele condiții nu erau atent examinate. Problema devenise deja evidentă la întrunirea CPC din ianuarie 1983 când, așa cum remarcau autoritățile est-germane:

---

[1] *Information Report*, 26 aprilie 1984, PHP. Vezi și *Speech by the Romanian Foreign Minister (Stefan Andrei)*, 3 decembrie 1984, PHP; și *Information Report*, 3 decembrie 1984, PHP.

[2] Andropov a fost secretar general al PCUS din noiembrie 1982 până în februarie 1984. În acest răstimp au existat cel puțin șase întruniri ale Pactului de la Varșovia care s-au soldat cu declarații și comunicate de presă.

[3] *Communiqué*, 19 aprilie 1984, PHP. Vezi, de asemenea, *Speech by the Czechoslovak Foreign Minister (Bohuslav Chnoupek)*, 3 decembrie 1984, PHP; *Communiqué*, 3 decembrie 1984, PHP.

A devenit limpede că Republica Socialistă România încearcă deja – având în vizor expirarea oficială a Tratatului de la Varșovia în 1985 – să-și slăbească legăturile cu alianța. Acesta este scopul solicitării sale ca negocierile cu NATO pe tema „dizolvării Blocurilor" să înceapă imediat și motivul refuzului său inițial de a confirma încă un mandat al Comandantului Suprem al Forțelor Armate Unificate.[1]

În aprilie 1984 – la solicitarea Moscovei, evident – Republica Populară Polonă (RPP) propusese „să se creeze un grup de lucru care să redacteze un protocol pentru extinderea validității Pactului de la Varșovia". După afirmațiile autorităților cehoslovace:

Această propunere a fost susținută de toți reprezentanții tuturor statelor membre, cu excepția RSR. În acord cu celelalte delegații, RPP a înaintat apoi două propuneri de compromis, și ele inacceptabile pentru RSR. Românii au respins toate abordările pe motivul că subiectul depășea atribuțiile echipei lor și asupra lui trebuia luată o decizie la cel mai înalt nivel.[2]

După ce ministrul de Externe român a refuzat chiar să accepte propunerea scrisă, „problema nu a mai fost menționată în minuta ședinței".[3]

Pentru a masca această amenințare la adresa unui „interes de securitate sovietic crucial", măsurile active ale Kremlinului au disimulat sfidarea românească, prezentând-o ori ca pe un fenomen general în rândul membrilor alianței, ori ca fiind limitată doar pe durata înnoirii Pactului, ori drept o stratagemă într-o „negociere aprigă" de ordin economic.[4] Într-adevăr, caracterul delicat al acestei dezbateri este sugerat de lipsa aproape totală a discuțiilor pe tema sa în documentele Pactului de la Varșovia disponibile în

---

[1] *Report on the Regular Meeting of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States on 4 and 5 January 1983 in Prague* [GDR], p. 8, PHP.

[2] *Information Report*, 26 aprilie 1984, PHP.

[3] *Ibid.*

[4] Vezi, de pildă, A Ross Johnson, *The Impact of Eastern Europe on Soviet Policy Toward Western Europe*, R-3332-AF, Santa Monica, RAND, martie 1986, pp. 50-51. Faptul că analiștii occidentali au ignorat aproape integral condițiile românilor pentru înnoirea Pactului de la Varșovia este reflectat, spre exemplu, în Vladimir V. Kusin, „Impending Renewal of the Warsaw Pact", RAD Background Report/36, RFER, 22 aprilie 1985; Vladimir Socor, „Warsaw Pact Summit Renews the Warsaw Treaty", RAD Background Report/53, RFER, 19 iunie 1985; și Ronald D. Asmus, „Differences at Warsaw Pact Defense Ministers' Meeting?" RAD Background Report/143, Studiu Radio Europa Liberă, 9 decembrie 1985.

prezent, cu excepția celor cehoslovace și românești. Dar măsurile operative ale Blocului sovietic au avut un succes atât de mare, încât modificările fundamentale în politica de securitate a sovieticilor, aflate în centrul dezbaterilor, au rămas neremarcate de analiștii americani, iar faptul că România a fost singurul membru al alianței care s-a opus propunerii sovieto-poloneze de înnoire a trecut neobservat.

Sugestivă pentru acest succes este concluzia la care au ajuns participanții la o conferință fără precedent pe tema Pactului de la Varșovia, co-sponsorizată de Corporația RAND, Institutul Kennan și Centrul Internațional Woodrow Wilson, în mai 1984. Într-o majoritate covârșitoare, nouăzeci și șapte (97) de specialiști în domeniu, civili și militari deopotrivă, s-au declarat de acord cu următoarea afirmație:

> Mulți au pus un accent prea puternic pe independența României în cadrul Pactului de la Varșovia, spre deosebire de cei „cinci loiali". Până la urmă însă, politica externă a României este doar semiautonomă față de Uniunea Sovietică și de Pactul de la Varșovia. (...) Analizele care subliniază aspectele politice ale relațiilor sovieto-românești tind să exagereze loialitatea celorlalți membri ai Pactului de la Varșovia.[1]

Disperat să înnoiască Pactul de la Varșovia înainte de aniversarea celor 30 de ani de funcționare (pe 14 mai 1985) și mai ales înainte de data expirării acestuia (4 iunie 1985), Cernenko a organizat o întrunire a liderilor de partid din țările aliate, în iunie 1984. Deși a obținut acordul lor de principiu pentru înnoire, din cauza condițiilor impuse de români nu s-a putut decide nici forma și nici durata înnoirii. Participanții au autorizat însă constituirea

---

[1] Acest citat este preluat dintr-o conferință care, în mai 1984, a dezbătut studiul coordonat de Teresa Rakowska-Harmstone și Christopher D. Jones pentru Departamentul Apărării din Canada – *The Warsaw Pact and the Question of Cohesion: Volume I, The Greater Socialist Army: Integration and Reliability* (1983). Vezi „Remarks of Robert Hutchings" în „Part II: The Warsaw Pact Forces: Fragmentation and Reintegration", *The Warsaw Pact and the Question of Cohesion: A Conference Report*, co-sponsorizat de Institutul Kennan pentru Studii Ruse Avansate și de Centrul Internațional Woodrow Wilson pentru Savanți, 1985, p. 25. Persoana care a ținut prelegerea a fost numită Ofițer Asistent al National Intelligence pentru Europa și apoi Director pentru Probleme Europene în Consiliul Național pentru Securitate, pe toată durata Războiului Rece. La conferința respectivă, Christopher Jones a fost singurul care a insistat asupra deosebirii dintre comportamentul României în domeniul politicii externe și de securitate și comportamentul celorlalți membri ai Pactului.

unui grup de lucru al Pactului de la Varșovia pe tema prelungirii valabilității alianței, grup care s-a reunit inițial în iulie și septembrie 1984.

La niciuna dintre aceste întâlniri nu s-a înregistrat vreun progres. Românii identificaseră, la scurt timp după întâlnirea la nivel înalt din iunie 1984, mai multe chestiuni esențiale care ar fi trebuit abordate în cadrul oricărei discuții referitoare la prelungirea validității alianței. Moscova le-a considerat pe toate inacceptabile, iar ceilalți membri ai Pactului i-au urmat exemplul, motivând lipsa unui mandat din partea liderilor lor pentru a discuta orice chestiuni neincluse în propunerea „poloneză" inițială. Printre cele mai importante erau „încălcările obiectivelor, prevederilor și spiritului Pactului de la Varșovia în cursul celor 30 de ani de existență a sa".[1] Bucureștiul enumerase, printre cele mai flagrante:

- Folosirea Pactului pentru „intervenția armată într-una dintre țările participante", pentru care nu exista „nicio justificare".
- Tentativele „de a extinde sfera operațională a Pactului în afara Europei".
- Emiterea de declarații așa-zise ale Pactului de către doar „unele dintre statele membre".
- Organizarea de întruniri ale Pactului „fără invitarea tuturor statelor membre".
- Adoptarea unilaterală de măsuri politice și militare „fără consultarea prealabilă a celorlalte state membre, ceea ce a contribuit la sporirea tensiunilor, la agravarea situației internaționale și la escaladarea cursei înarmărilor, contrar spiritului și prevederilor Tratatului".[2]

De o gravitate similară era faptul că „transformările la nivel global în cursul ultimilor 30 de ani nu s-au îndreptat în direcția consolidării blocurilor militare și a politicii de Bloc, ci, dimpotrivă, spre politici de independență națională și spre dizolvarea blocurilor militare".[3] Bucureștiul făcea comparații defavorabile între modul în care funcționa curent Pactul de la

---

[1] „Câteva considerații despre funcționarea Pactului de la Varșovia în perspectiva prelungirii validității sale", iulie 1984, Fond Tratatul de la Varșovia. Ministerul Afacerilor Externe (MAE), Dosar 121, *Referitor la Prelungirea Valabilității Tratatului de la Varșovia 1985 (Negocierea Protocolului)*, filele 54-55.

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*, filele 54-55.

Varșovia și practicile NATO, exprimându-și deschis admirația pentru „largul mecanism de consultare politică" pe care NATO îl pusese la punct în 1956 și care „stabilea bazele consultărilor pe toate problemele de interes ale Alianței Nord-Atlantice «în etapa formativă a procesului decizional al guvernelor participante»".[1]

Astfel, au conchis românii, pe baza „lecțiilor învățate după 30 de ani de existență a Pactului, este necesară o adaptare sau o clarificare a conținutului și metodei folosite în operațiunile alianței", înainte ca ei să poată fi de acord cu prelungirea validității acesteia.[2] Ca primă prioritate, românii încercau să stabilească fără echivoc egalitatea tuturor partenerilor din alianță, printr-o combinație de angajamente oficiale și practici implementate care să garanteze „respectarea strictă în cadrul Tratatului a principiilor care trebuie să guverneze relațiile dintre statele membre".[3] În particular, Pactul „nu trebuie nici să pună la îndoială, nici să limiteze în vreun fel suveranitatea și independența statelor membre"; și să nu atragă „niciun stat membru, în orice fel, în operațiuni care nu sunt conforme cu Constituția și legislația sa națională".[4] Mai mult decât atât, „răspunderea pentru dotarea, instruirea, educarea și comanda fiecărei armate naționale trebuie să aparțină, în mod obligatoriu, partidului și guvernului respectivului stat membru".[5] Și, de asemenea, toate „deciziile luate în cadrul și în numele Pactului trebuie adoptate numai cu participarea și în interesul legitim al tuturor statelor membre".[6]

O a doua prioritate era „continua întărire a aspectului politic al operațiunilor Pactului" deoarece „complexele probleme internaționale nu pot fi soluționate prin achiziția de noi arme sau decise prin mijloace militare, ci numai și exclusiv prin lupta politică".[7] Bucureștiul considera că o „mare importanță" o avea crearea unei „comisii speciale a țărilor socialiste membre ale Pactului de la Varșovia care să acționeze în direcția atenuării cursei înarmărilor și, mai presus de toate, pentru dezarmarea nucleară".[8] Membrii

---

[1] *Ibid.*, fila 59. Titlul oficial al raportului NATO din 1956 era „Report of the Three Foreign Ministers on Non-Military Cooperation".

[2] *Ibid.*, fila 56.

[3] *Ibid.*, fila 59.

[4] *Ibid.*, fila 56.

[5] *Ibid.*

[6] *Ibid.*

[7] *Ibid.*, fila 57.

[8] *Ibid.*

Pactului „trebuie să respingă politica achiziției de noi arme și să nu se lase atrași pe această cale", ci „să acționeze decisiv pentru reducerea numărului de arme și a cheltuielilor militare" și „pentru prevenirea proliferării la nivel global a armelor nucleare, inclusiv în cadrul Pactului de la Varșovia".[1]

Ca o a treia prioritate, Bucureștiul pleda pentru o mai amplă colaborare economică și o susținere reciprocă în cadrul Pactului de la Varșovia, ca unica modalitate reală de sporire a capacității de apărare. Era „necesar", insistau românii, „să acordăm o atenție mai mare problemelor de ordin economic în cadrul colaborării generale între țările noastre și chiar în interiorul Comitetului Politic Consultativ".[2]

În ultimul rând, Pactul înnoit trebuia să-și sporească acțiunile „pentru dizolvarea blocurilor militare", dat fiind că scopul central al alianței – motivau românii – era „continua reducere a caracterului militar al blocurilor și a organizațiilor și activității lor militare", pentru a se ajunge la „dizolvarea blocurilor militare" și la sfârșitul divizării Europei.[3] Până la îndeplinirea acestui obiectiv, membrilor Pactului le revenea misiunea de a adopta „măsuri de tranziție pentru a preveni pericolul confruntării militare între blocuri și pentru sporirea încrederii reciproce (de pildă, zone demilitarizate de-a lungul liniei de contact între blocurile militare)".[4] Aceasta era cheia către „dezvoltarea unui nou sistem de relații și către materializarea noului concept de securitate și cooperare în Europa".[5]

Aceste recomandări urmau să fie promovate în toate „discuțiile bilaterale cu URSS" și la fiecare întrunire a membrilor Pactului „care va avea loc în cursul perioadei 1984-1985". Urmând exemplul Kremlinului, „toți ceilalți delegați" din cadrul grupului de lucru „s-au declarat împotriva" propunerii Bucureștiului, afirmând că nu aveau mandat să discute altceva decât proiectul de propunere polonеză pentru o înnoire pe 20 de ani. Spre deosebire de ei:

> Delegația română a argumentat că, ținând cont de condițiile în care blocurile militare au apărut în Europa, de consecințele negative pe care crearea lor le-a avut pentru relațiile dintre țările europene,

---

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*, fila 58.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*

dar și de procesul de reînnoire început pe continentul european odată cu convocarea Conferinței pentru Cooperare și Securitate în Europa, care are ca obiectiv final depășirea divizărilor de pe continent, perioada propusă în proiectul polonez este prea mare.[1]

Românii au susținut apoi necesitatea de „a oferi lumii o alternativă la politica armamentului și la permanența blocurilor" și „o perspectivă mai optimistă privind viitorul Europei", una în care țările socialiste aliate să acționeze „pentru a depăși divizările de pe continentul nostru", nicidecum pentru a le perpetua.[2] În acest scop, au insistat ca preambulul să reflecte decizia lor „de a lucra la dizolvarea concomitentă a celor două alianțe și, ca prim pas, la lichidarea organizațiilor lor militare, pentru a depăși divizarea Europei în blocuri militare adversare".[3] Românii au propus în continuare ca preambulul să reafirme faptul că „statele semnatare se ghidează după principiile și obiectivele ONU", la fel ca Tratatul original.[4]

Refuzul celorlalți membri de a lua măcar în considerare propunerile românești și refuzul părții române de a accepta o înnoire fără modificări au făcut ca primele două întâlniri ale grupului de lucru din iulie și septembrie 1984 să se încheie cu un eșec. La începutul lui octombrie 1984, consilierul sovietic Igor Iakovlev a informat Ambasada română că URSS credea „necesar ca tratatul să fie extins pe o perioadă de 20 de ani", ca urmare a „situației existente în Europa și a lipsei oricărei perspective, în viitorul apriopiat, care să permită dizolvarea blocurilor militare".[5] Această idee, a declarat Iakovlev, era „susținută de toate celelalte state din

---

[1] *Notă referitoare la prelungirea validității Pactului de la Varșovia*, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 121, *Referitor la Prelungirea Valabilității Tratatului de la Varșovia 1985 (Negocierea Protocolului)*, filele 148-152. Vezi și *Notă privind propunerile pentru ministrul Afacerilor Externe Ștefan Andrei*, nr. 743, 3 iunie 1985, în *ibid.*, filele 142-145.

[2] *Notă referitoare la prelungirea validității Pactului de la Varșovia*, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 121, fila 150.

[3] *Ibid.*

[4] *Ibid.*, fila 151.

[5] Telegrama nr. 022.865, Budapesta, către MAE, 1 octombrie, 1984, *Ibid.*, Dosar 123/1985, *Referitor la pregătirea consfătuirii Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia*, Sofia, decembrie 1984 - ianuarie 1985 (Consfătuirea a fost amânată pentru 12-13 octombrie 1985, Sofia), fila 1.

cadrul Pactului, cu excepția României".[1] Așa cum nota ambasadorul României în răspunsul său:

> Date fiind propunerile și eforturile țărilor socialiste pentru dizolvarea blocurilor militare și pentru crearea unui sistem de securitate în Europa, pare ilogic și nefiresc ca aceleași țări socialiste să ofere o asemenea perspectivă pe termen lung pentru menținerea acestor alianțe militare.[2]

Bucureștiul a propus apoi organizarea de discuții bilaterale, menite să depășească blocajul, hotărând să vină în întâmpinarea Kremlinului cu privire la perioada de prelungire, pentru a determina Moscova să treacă la problemele mai semnificative ale transformării necesare a alianței. Delegația română s-a întâlnit cu prim-adjunctul ministrului de Externe sovietic, Boris Ivanovici Aristov, pe 9 octombrie 1984. Conform afirmațiilor lui Aristov, „propunerile românești ignorau cursa către confruntare a SUA și a aliaților lor", „ignorau pozițiile de clasă", ignorau „politica imperialistă agresivă" și „planurile de înarmare pe termen lung ale NATO", și „puneau un semn de întrebare asupra existenței pe mai departe a alianței".[3] Caracterizând propunerea României, de prelungire pe 5 ani, ca fiind doar „simbolică", prim-adjunctul ministrului de Externe sovietic a afirmat că ea ar „paraliza colaborarea pe termen lung în domeniul apărării" și „ar fi interpretată ca o lipsă de fermitate a țărilor membre, ca un pas către capitularea lor, ceea ce ar putea crea un climat de neîncredere în rândul mișcărilor pentru eliberare și al forțelor revoluționare din lume".[4]

Aristov a lăudat apoi „proiectul polonez", susținând că ar corespunde întru totul „obiectivului, spiritului și literei" Tratatului original, și a subliniat așteptările Moscovei ca validitatea Pactului să fie extinsă „în forma curentă, pe baza schiței de proiect poloneze a protocolului, fără

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] *Notă referitoare la prelungirea validității Pactului de la Varșovia*, 3 iunie 1985, *ibid.*, Dosar 121/1985, filele 148-166. Vezi și *Notă privind propunerile pentru Ștefan Andrei, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR și ministrul Afacerilor Externe*, nr. 743, 3 iunie 1985, *ibid.*, filele 142-144.

[4] *Notă referitoare la prelungirea validității Pactului de la Varșovia*, 3 iunie 1985, *ibid.*, filele 151-152.

proceduri complicate și fără nicio tergiversare".[1] Folosindu-se de fragmente atent alese și prescurtate din dialogurile româno-sovietice la nivel de conducere de pe 4 iunie 1984, diplomatul sovietic a pretins, în mod mincinos, că Ceaușescu acceptase deja prelungirea pe 20 de ani, cu o reînnoire automată după 10 ani. Dar după „clarificările" pentru care insistase partea română, s-a văzut nevoit să recunoască faptul că „nici forma și nici perioada de prelungire a Tratatului nu au fost discutate" în convorbirile din iunie.[2]

Într-o încercare evidentă de a stabili o legătură între stimulentele economice oferite de Cernenko în luna iunie a anului precedent și acordul României pe tema înnoirii Pactului, adjunctul ministrului de Externe sovietic a subliniat ceea ce el numea „înțelegeri de bază în domeniul colaborării economice și al materiilor prime, apreciind ca excepțional de importante și subliniind eforturile pe care le face partea sovietică pentru a satisface, în spirit internaționalist, solicitările de combustibil și materii prime ale României".[3] După spusele lui Aristov, Kremlinul se aștepta ca românii să „aprecieze aceste eforturi" și insista asupra faptului că „aspectele economice și politice" ale colaborării lor „formează un întreg unitar, se influențează reciproc și trebuie tratate în strânsă legătură pentru ca problemele să fie rezolvate" și să se asigure „continua dezvoltare a relațiilor sovieto-române".[4] Cu alte cuvinte, dacă Bucureștiul nu era de acord cu termenii sovietici pentru înnoirea Pactului, nu se mai putea aștepta la materii prime și combustibili sovietici și nici la vreun fel de colaborare economică.

Aristov a afirmat limpede că era necesar acordul imediat al Bucureștiului pentru ca apropiata întrunire a Comitetului Miniștrilor de Externe de la mijlocul lui octombrie să poată propune prelungirea alianței, și ca reuniunea la vârf a Pactului de la Varșovia, programată pentru ianuarie 1985, să poată „aproba și soluționa definitiv problema".[5] De asemenea, a avertizat sumbru că refuzul de a aproba dorita prelungire ar crea „o situație deosebit de complicată", despre care „nu se știa cum ar putea fi soluționată în cadrul întâlnirii CPC", însă diplomatul sovietic n-a reușit să obțină decât o reafirmare a „motivației propunerilor românești și a argumentelor în favoarea

[1] *Ibid.*, fila 153.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*, filele 153-154.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*, fila 154.

promovării lor".[1] Românii i-au prezentat aceleași propuneri lui Boris Ponomoraev, membru al Biroului Politic și secretar al PCUS, când acesta a vizitat România, între 11-14 octombrie 1984, solicitând conducerii sovietice „să reflecteze" cu seriozitate asupra lor.[2]

Zece zile mai târziu, pe 24 octombrie 1984, Moscova a răspuns în mod oficial la propunerile Bucureștiului:

> Partea sovietică dorește să spună deschis și tovărășește că în lumina realităților din lumea contemporană, în fața agresivității crescânde a forțelor imperialiste conduse de SUA împotriva statelor socialiste și a necesității de a consolida continuu politicile defensive ale alianței, termenul propus de partea românească pentru prelungirea validității Pactului pare insuficient.[3]

După opinia Kremlinului, orice „apel la dizolvarea concomitentă a celor două blocuri militare ar crea o impresie nedorită cu privire la stabilitatea și durabilitatea alianței statelor socialiste în fața comportamentului agresiv al SUA și al partenerilor lor din NATO și ar putea influența nefavorabil planurile de colaborare pe termen lung între statele membre ale Pactului de la Varșovia".[4] Prin urmare, a insistat conducerea sovietică, „Pactul trebuie prelungit pe durata prevăzută în textul în vigoare acum", adică pentru douăzeci de ani, cu o prelungire automată pe încă zece. Răspunsul Moscovei se încheia subliniind că România era singura care se opunea, poziția sovietică fiind „împărtășită și de ceilalți membri ai alianței".[5]

În luna noiembrie a aceluiași an, în timpul celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român, Ceaușescu a subliniat personal că prelungirea era o chestiune aflată încă în dezbatere și, „chiar dacă se decide prelungirea" alianței:

> România se va pronunța cu toată hotărârea pentru a face tot posibilul pentru a crea condițiile necesare dizolvării celor două blocuri

[1] *Ibid.*, filele 154-155.
[2] *Ibid.*, filele 156-157.
[3] *Ibid.*, filele 155-156.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*, fila 156.

militare în cel mai scurt timp posibil. Acest lucru corespunde intereselor popoarelor noastre și cauzei păcii în Europa și în lumea întreagă.[1]

În deschiderea întrunirii Comitetului Miniștrilor de Externe din 3-4 decembrie, ministrul de Externe sovietic Gromîko declara că „nu sunt motive ca munca de pregătire a unui proiect de protocol pentru prelungirea Pactului să fie amânată" și făcea apel „la toți participanții să încheie această activitate cât mai curând posibil, înainte de apropiata întâlnire a CPC" de la mijlocul lui ianuarie.[2] Înnoirea pactului a fost de asemenea principalul subiect de discuție pe 29 decembrie 1984, în cursul vizitei la Moscova a lui Emil Bobu, secretar al CC al PCR, și a ministrului de Externe, Ștefan Andrei. Dar ambele „părți și-au păstrat pozițiile cunoscute cu privire la termenul prelungirii".[3] Oficialii sovietici și cei ai celorlalte țări din Pactul de la Varșovia au încercat să acopere de ochii lumii această ruptură insistând în mod fals asupra unei pretinse „dorințe a tuturor semnatarilor Pactului de la Varșovia de a extinde validitatea Tratatului de la Varșovia cu 20 de ani".[4] Între timp, rapoartele interne din decembrie 1984 ale celorlalți membri ai alianței fac trimitere la faptul că Bucureștiul era răspunzător pentru un alt angajament al Pactului de a înființa „un grup de lucru pe tema procesului de dezarmare în Europa".[5]

O alianță ce nu merita celebrată: decembrie 1984 – ianuarie 1985

Fermitatea opiniilor României cu privire la chestiunea înnoirii Pactului de la Varșovia a fost reflectată și în tonul atenuat pe care românii l-au conferit manifestărilor de celebrare a aniversării alianței. Bucureștiul a ignorat această aniversare pentru prima dată în 1966, provocând comentarii ale

---

[1] *Ibid.*, fila 156.

[2] *Ibid.*, filele 157-159.

[3] *Ibid.*, fila 159.

[4] *Speech by the Soviet Foreign Minister (Andrei A. Gromyko)*, 3 decembrie 1984, PHP; *Information Report*, 3 decembrie 1984, PHP.

[5] *Minutes of Meeting*, 3 decembrie 1984, PHP. Un „grup de lucru pe tema unei zone europene libere de arme nucleare" a fost, de asemenea, creat ca urmare a insistenței românilor. Vezi și *Information Report*, 3 decembrie 1984, PHP; și *Speech by the Romanian Foreign Minister (Stefan Andrei)*, 3 decembrie 1984, PHP.

presei internaționale și atrăgând atenția analiștilor occidentali.[1] Ignorarea devenind de atunci o practică regulată, firește că boicotul și-a pierdut și caracterul deosebit. În 1975 însă, România a fost cea care a dus la anularea reuniunii la vârf a Pactului din acel an și a galei de celebrare programate pentru a douăzecea aniversare a acestuia.[2] Sub coordonarea Moscovei, statele loiale sovieticilor au reușit în mare parte să ascundă aceste realități.

Anul 1985 nu avea să fie nici el diferit. Dacă analiștii occidentali considerau absolut improbabilă orice punere în discuție fundamentală a alianței, ceilalți membri ai Pactului raportau opoziția României ca având un caracter punitiv. Bucureștiul își manifestase atitudinea încă înainte de aniversarea de 30 de ani, pentru celebrarea căreia planificatorii sovietici, polonezi și est-germani intenționau să organizeze o gală care să proslăvească „tovărășia frățească" strâns legată de cea de-a patruzecea aniversare a victoriei împotriva fascismului.[3]

Dar, așa cum remarca ministrul est-german al Apărării, Heinz Hoffman, într-un amar raport din decembrie 1984, adresat liderului de partid al RDG, Erich Honecker, românii declaraseră clar că nu considerau că aniversarea de 30 de ani a Pactului merita sărbătorită. Refuzaseră să finanțeze producerea oricăror suvenire legate de aniversare (insigne, medalioane, ecusoane, drapele etc.); refuzau să producă orice „albume ilustrate, mărci poștale" sau „ediții aniversare"; nu aveau să organizeze niciun fel de „evenimente tematice, evenimente de informare politică, prezentări, conferințe sau discuții" pe tema respectivă în cadrul forțelor lor armate.[4] Nu aveau să fie produse filme sau documentare referitoare la alianță și la importanța ei; forțele armate române nu aveau să facă „schimb de conferențiari sau delegații militare", cu excepția celor prevăzute în aranjamentele bilaterale

---

[1] „Rumania Officially Ignores Warsaw Pact Anniversary", *The New York Times*, 15 mai 1966, p. 5.

[2] Vezi, de pildă, Vojtech Mastny „Editorial Note, XIV. Meeting of the PCC, Warsaw, 17-18 April 1974", PHP; *On the Position of the Socialist Republic of Romania: Additions to the Speech by the East German Head of State (Erich Honecker)*, 4 aprilie 1974, PHP; *East German Notes on the European Security Conference Project*, 17 aprilie 1974, PHP; și *Report by the First Secretary of the Hungarian Socialist Workers' Party (János Kádár) to the Hungarian Socialist Workers' Party Politburo on the PCC Meeting*, 26 aprilie 1974, PHP.

[3] *Report on the 17th Session of the CMD*, 6 decembrie 1984, p. 5, PHP.

[4] *Op.cit.*, p. 8. Hoffman descria răspunsul generalului Olteanu ca fiind „o opinie ieșită din comun".

anterioare. Nu aveau să accepte nici măcar „transferul de filme" nesolicitate de la ceilalți membri ai Pactului.[1]

România a refuzat de asemenea să participe la „schimburi reciproce de nave de război" în vizite în porturi sau la vizite similare ale escadroanelor aviatice; totodată, a refuzat să facă schimb de „colective de artă populară" și să organizeze „festivaluri de film" la care ar fi fost difuzate, în mod obligatoriu, pelicule bazate pe versiunea sovietică a evenimentelor istorice.[2] Mai mult decât atât:

- În cadrul Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România (RSR) ***nu*** vor fi organizate prezentări susținute în fața trupelor (românești) de către generali și ofițeri ai forțelor armate aliate sau de personalul reprezentativ al Comandamentului Suprem al Forțelor Armate Unificate. (...)
- În cadrul Forțelor Armate ale RSR, ***nu*** se va pune problema de a organiza și implementa întâlniri ale populației și soldaților din țările aliate cu cadre ale armatei din unitățile de frontieră, din departamentele militare și cu grupuri ale forțelor armate sovietice.[3]

De fapt, nicio prezentare specială privind aniversarea nu avea să fie pregătită pentru publicul larg din România. Informațiile despre ea urmau să apară în numai buletinele de știri obișnuite din acea zi. Bucureștiul a ales chiar să nu televizeze „discursul Comandantului Suprem al Forțelor Armate Unificate ale Pactului de la Varșovia" pe tema respectivă. Pentru a masca opoziția jenantă a României față de sărbătorirea aliantei și disensiunile majore în privința înnoirii Pactului pe care această opoziție o ilustra, URSS și aliații săi din cadrul Pactului, „în strânsă cooperare", s-au văzut nevoiți să reducă substanțial amploarea evenimentelor destinate celei de-a treizecea aniversări.

Dacă îngrijorările sovieticilor și ale aliaților lor loiali erau marcate de o disperare crescândă în mandatul lui Andropov, atmosfera la Kremlin în scurta perioadă a administrației Konstantin Cernenko era dominată, nici

---

[1] *Op.cit.*, p. 9.

[2] *Ibid.*

[3] *Op.cit.*, pp. 8, 9. Conform afirmațiilor lui Hoffman, singura concesie acceptată de ministrul Apărării Olteanu era aceea de a organiza „doar un festival" și *„numai într-o singură garnizoană"* a armatei române. Sublinierea se regăsește în original.

mai mult, nici mai puțin, decât de panică. La începutul lui 1985 încă nu exista un acord asupra ideii de a prelungi validitatea alianței, și cu atât mai puțin asupra duratei de prelungire și a condițiilor în care avea să se facă. Iar Pactul de la Varșovia mai avea doar patru luni de validitate.

De asemenea, 1985 a fost anul unei considerabile influențe a României, ceea ce explică într-o oarecare măsură neașteptata relaxare a atitudinii Moscovei cu privire la dezarmare.[1]

Bucureștiul pusese Moscova în corzi într-o măsură semnificativă. În toiul a ceea ce părea să fie o serie continuă de succesiuni la conducerea URSS – Andropov murise în februarie 1984, iar Cernenko era grav bolnav – România amenința implicit să se retragă din Pactul de la Varșovia dacă Kremlinul nu începea să-și schimbe întreaga abordare cu privire la alianță și la ruptura dintre Est și Vest.

Confruntate cu perspectiva retragerii României, autoritățile sovietice erau tot mai îngrijorate de probabila dezintegrare structurală care risca să se producă și de capacitatea lor de a o opri înainte să treacă granița pe teritoriul lor.[2] Acesta era principalul motiv pentru care reprezentanții KGB și ai armatei sovietice erau preocupați de posibilitatea retragerii României din Pact la mijlocul anilor '80.[3]

---

[1] Faptul că România purta răspunderea pentru acest lucru e sugerat în F. Stephen Larrabee, *The Challenge to Soviet Interests in Eastern Europe: Romania, Hungary, East Germany*, R-3190-AF, RAND Corporation, decembrie 1984, p. 54. După spusele unui fost ofițer al U.S. National Intelligence, Cernenko a arătat pentru prima dată deschidere față de președintele Reagan în martie 1984. Ermarth (2003), p. 5, PHP.

[2] Ministrul sovietic al Apărării, Greciko, afirmase în 1968 că Pactul de la Varșovia „nu poate suporta pierderea" României. Matthew J. Ouimet, *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, Chapel Hill, University of Northern California, 2003, p. 17; Carole Fink, Phillip Gassert și Detlef Junker, editori, *1968: The World Transformed*, New York and Cambridge, Cambridge University Press, 1998, pp. 136-137. Moscova se temea de efectul retragerii României asupra majorității etnice românești din RSS Moldovenească (dar și asupra ucrainenilor cu orientări independente): Vezi capitolul 4 în acest volum.

[3] În acest sens, vezi mai cu seamă Andrew și Gordievsky (1990), pp. 481, 641. Problema cu România nu putea fi rezolvată discret, dat fiind renumele ei deosebit la momentul respectiv. Faptul că au ignorat embargoul dictat de blocul sovietic asupra Jocurilor Olimpice de vară din 1984 le conferise românilor o popularitate excepțională în rândul americanilor. Sportivii români câștigaseră la acea ediție uluitorul număr de 53 de medalii, dintre care 20 de aur, situându-se pe locul al doilea din acest punct de vedere, după SUA.

Imediat după Crăciun, pe 26 decembrie 1984, comitetul de experți format din adjuncții miniștrilor de Externe din cadrul Pactului de la Varșovia s-a reunit la Sofia pentru a pregăti documentele în vederea apropiatei reuniuni a Comitetului Politic Consultativ, programată să înceapă peste două săptămâni și jumătate (15-16 ianuarie 1985) în capitala Bulgariei. Pe lângă alte chestiuni de pe agenda de lucru, autoritățile sovietice doreau ca la reuniune să anunțe aprobarea oficială pentru înnoire, iar în cel mai rău caz să aibă o dată oficială pentru prelungire. Însă așa cum raporta șeful delegației maghiare, ministrul adjunct de Externe István Roska, agenda prestabilită de membrii loiali ai Pactului „fusese deseori modificată ca număr de probleme, conținut și structură în timpul ședințelor experților" de către români. Aceștia aveau de obiectat cu privire la identificarea „celor care erau răspunzători pentru sporirea tensiunilor", la „importanța aniversării de 30 de ani a Tratatului de la Varșovia" și la „problemele viitoarei cooperări în cadrul Tratatului de la Varșovia".[1] Încă o dată, Bucureștiul refuza să culpabilizeze doar SUA și NATO; refuza să glorifice ca pe o mare victorie existența pe mai departe a unei alianțe la dizolvarea căreia lucra; și insista în continuare asupra condițiilor sale pentru a rămâne în cadrul Pactului de la Varșovia.

Românii se întâlniseră cu oficialii sovietici ceva mai înainte, în decembrie, la Moscova, pentru „consultări" pe problema respectivă, însă rezultatele fuseseră cu totul neglijabile.[2] În esență, poziția lor susținea că o alianță valabilă pe o perioadă mai scurtă și având un caracter fundamental schimbat ar fi servit mai bine intereselor păcii și socialismului. În acest sens, secretarul CC al PCR, Emil Bobu, îi propusese lui Mihail Gorbaciov ca proiectul declarației CPC din ianuarie 1985 să includă următorul text:

> Pornind de la dorința de a accentua mai mult caracterul politic al Pactului de la Varșovia, statele membre au convenit ca la viitoarele întruniri ale Comitetului Politic Consultativ să fie dezbătute nu numai problemele internaționale și cele de ordin militar, ci și o serie de probleme referitoare la construirea socialismului, la dezvoltarea

[1] Document 1, *About the Experts' Meeting held in preparation of the Warsaw Treaty's Political Consultative Committee meeting in Sofia*, 14 ianuarie 1985 în *Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 9 ianuarie 1985, PHP.

[2] Ministrul de Externe Ștefan Andrei și secretarul CC al PCR Emil Bobu participaseră la consultările de la Moscova.

economico-socială, la consolidarea democrației socialiste și la perfecționarea societății socialiste.[1]

Reprezentanții sovietici au făcut un ultim efort de a-i determina pe români să se răzgândească imediat ce au ajuns la întâlnirea experților, dar și de această dată fără rezultat. Pe 13 ianuarie 1985, cu nici 48 de ore înainte să înceapă întrunirea CPC, „președintele bulgar a afirmat că lucrările nu puteau continua din cauza românilor și a declarat întrunirea experților încheiată".[2] Conform celor afirmate de șeful delegației maghiare, Roska, nici „ședința planificată a grupului de lucru pe problema extinderii puterii Tratatului de la Varșovia nu a mai fost ținută". La fel de inutil a fost apelul polonezilor pentru ca grupul de lucru pentru prelungirea Pactului să „continue și să-și încheie activitatea la Varșovia cât mai curând posibil", în ciuda susținerii ferme din partea sovieticilor, est-germanilor, polonezilor, maghiarilor, cehoslovacilor și bulgarilor.[3] Cu toate că „nu avea niciun fel de rețineri în a-și trimite experții la Varșovia", Bucureștiul insistase și pentru o prelungire de cinci ani, ceea ce-i determinase pe polonezi să renunțe la propunerea lor.[4]

Împiedicarea reuniunii la vârf din ianuarie 1985

Interesant este că, a doua zi, în rezumatul ședinței și când întrunirea CPC era programată să înceapă în mai puțin de douăzeci și patru de ore, șeful delegației maghiare nu a lăsat să se întrevadă prin nimic că reuniunea la vârf a Pactului de la Varșovia urma să fie amânată. În ton cu modul în care sovieticii înfățișau România ca supunându-se voinței lor, nicio știre despre rolul singular al românilor în amânarea reuniunii nu a ajuns la

---

[1] ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, Dosar 123/1985, p. 2. Textul care trebuia înlocuit se afla în „ultimul capitol referitor la Pactul de la Varșovia, în paragraful 2 pe pagina 67a".

[2] Document 3, *Coded Telegram*, 13 ianuarie 1985 în *Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 9 ianuarie 1985, PHP.

[3] Document 1 în *Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 9 ianuarie 1985, PHP.

[4] *Notă despre prelungirea validității Pactului de la Varșovia*, 3 iunie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 121/1985, fila 159.

serviciile de informații americane sau la analiștii occidentali. Dimpotrivă, analizele americane erau puternic influențate de măsurile active ale Blocului sovietic, care prezentau amânarea reuniunii din ianuarie 1985 ca fiind determinată în primul rând de boala lui Cernenko și în al doilea rând de necesitatea unei reevaluări după întâlnirea dintre Gromîko și Shultz, care avusese loc în ziua precedentă, la Geneva.[1]

Dimpotrivă, rapoartele maghiare menționau foarte clar faptul că România era răspunzătoare pentru încheierea întâlnirii și pentru conținutul exact al solicitărilor sale. Exploatând dorința sovieticilor de a evita ca noul regim să debuteze cu un eșec al alianței, românii au insistat pentru includerea a patru propuneri pe care le înaintaseră din nou și le vehiculaseră în formă scrisă cu o săptămână în urmă (pe 6 ianuarie 1985). După afirmațiile ministrului adjunct Roska, românii propuseseră:

1. Tratatul de la Varșovia trebuie să recomande ca țările membre ale Tratatului de la Varșovia și ale NATO să se întâlnească după începerea negocierilor sovieto-americane pentru a pune pe agendă problemele legate de reducerea armelor nucleare și de eliminarea lor din Europa.[2]

2. Înființarea unui comitet consultativ în cadrul Tratatului de la Varșovia care să discute problemele legate de agenda întâlnirilor sovieto-americane (pe tema controlului armamentelor) și să facă recomandări.

3. Înghețarea unilaterală a bugetelor militare ale statelor membre ale Tratatului de la Varșovia în 1985-1986.

---

[1] Nu există de fapt nicio menționare a bolii lui Cernenko în documentele referitoare la pregătirea întrunirii CPC din ianuarie 1985. Starea sa de sănătate nu fusese menționată ca motiv de îngrijorare nici la întâlnirile comitetelor miniștrilor Apărării și de Externe organizate cu câteva săptămâni înainte, în decembrie 1984. Aparent, Gorbaciov voia să dea impresia că întâlnirile de la Sofia, din ianuarie 1985, nici nu avuseseră loc. *Speech of the General Secretary of the CPSU (Mikhail Gorbachev) at the Sofia Political Consultative Committee Meeting*, 22 octombrie 1985, Parallel History Project on European Cooperation, http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=15837&navinfo=14465.

[2] În Document 2 din *Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 9 ianuarie 1985, PHP. Roska notează punctul (1), stenografiat, ca „Întâlnirea Tratatul de la Varșovia – NATO". Elaborează ideea în Documentele 1 și 3, oferind această explicație.

4. Modificarea procedurilor pentru întrunirile CPC, cu lărgirea domeniului de competențe (pentru a include mai multe chestiuni de ordin economico-social, cu diminuarea aspectului militar).[1]

Mai mult decât atât, delegația română a continuat să insiste ca „pachetul" sovietic de FNRM, arme nucleare și arme amplasate în spațiu să fie „despachetat" și tratat pe componente, prioritate având eliminarea rachetelor din Europa. Oficialul maghiar a raportat apoi că discuțiile au ajuns într-un „impas" deoarece:

> Delegația sovietică a refuzat ferm să discute aceste propuneri și să includă aceste recomandări ale românilor în proiect fie și numai între paranteze, iar ceilalți s-au referit la lipsa instrucțiunilor în privința lor; „cei șase" au propus ca discuțiile despre sugestiile românilor să fie amânate pentru o dată ulterioară.[2]

Denunțând ca atare evidenta discriminare, românii „ceruseră" ca recomandările lor să „fie tratate în aceiași termeni și discutate". Dacă propunerile lor nu erau incluse măcar între paranteze în proiectul de comunicat, românii „nu erau dispuși să continue negocierile". În răspunsul său, principalul reprezentant sovietic a afirmat în mod absurd că nu existase niciun moment în care propunerile membrilor Pactului de la Varșovia „să nu fi fost tratate în aceiași termeni".[3]

Românii au rămas ferm pe poziție cu privire la condițiile lor pentru înnoirea Pactului și au ridicat miza, acceptând să ia în considerare o

---

[1] Document 2, *Coded Telegram*, 10 ianuarie 1985 în *Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 9 ianuarie 1985, PHP. Rapoartele lui Roska nu detaliază modificarea de „competențe" a CPC solicitată de români. Bucureștiul propusese însă trecerea de la aspectele militare la cele economico-sociale în mod repetat, începând din anii '70, insistând în mod explicit pentru o astfel de schimbare la întâlnirile CPC din 1983 și 1987. Această propunere a fost oficializată într-o circulară ca parte a propunerii românești de reformă a Pactului de la Varșovia din iunie 1988.

[2] Document 1, *„About the Experts" Meeting held in preparation of the Warsaw Treaty's Political Consultative Committee meeting in Sofia*, 14 ianuarie 1985 în *Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 9 ianuarie 1985, PHP.

[3] *Ibid.*

prelungire pe zece ani cu o reînnoire automată pe alți cinci ani (cu posibilitatea unei a doua reînnoiri automate).[1] Așa cum au relatat negociatorii români, „delegația sovietică, urmată de celelalte delegații, a încercat să ne învinovățească pe noi că blocăm activitatea", deși ei erau cei care „invocau lipsa de mandat ca explicație" pentru refuzul lor de a negocia.[2] Când președintele bulgar al grupului de experți i-a acuzat că obstrucționează procesul negocierilor, șeful delegației române „a luat cuvântul și a cerut ca realitatea să fie corect reflectată, respectiv ca și celelalte delegații să declare că nu au mandat".[3]

Cu nici 24 de ore înainte de momentul la care urma să înceapă, reuniunea la vârf a Pactului de la Varșovia din ianuarie 1985 a fost brusc anulată. Neașteptata amânare a fost „primită cu surprindere la Sofia" fiindcă, așa cum explica un diplomat bulgar, presa din țara lui publicase deja știrea despre sosirea lui Cernenko în Bulgaria pentru a prezida reuniunea.[4] Aproape concomitent, URSS a oprit furnizarea de gaze naturale către România (la prețul de piață) prin conduta sovietică Orenburg, în toiul unei ierni geroase.[5]

---

[1] Document 2, *Coded Telegram*, 10 ianuarie 1985 în *Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 9 ianuarie 1985, PHP.

[2] Telegrama #063.537, Sofia, către Ministerul Afacerilor Externe (MAE), secretarul CC al PCR Ion Stoian și ministrul de Externe, Ștefan Andrei, 12.01.1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 123/1985, fila 101.

[3] Telegrama #063.540, Sofia, către MAE, ministrul de Externe Andrei, 13.01.1985 (ora 23.00) în *ibid*, Dosar 123/1985, fila 108.

[4] Telegrama #022.056, Budapest, către MAE, Constantin Oancea, 18.05.1985, în *ibid*, Dosar 123/1985, fila 112.

[5] CIA prezisese în mod corect că sovieticii vor adopta măsuri economice punitive după sfidarea românească de la întrunirea CPC din noiembrie 1978. Serviciile americane de informații notau că „așa cum procedase și în trecut", URSS putea „întârzia sau tăia livrarea de gaze naturale către România prin recent finalizata conductă Orenburg". Livrarea de gaze a fost sistată cu nicio săptămână mai târziu. *National Intelligence Daily (Cable)*, 29 noiembrie 1978, pp. 1-3, CIA. Aceeași măsură a fost adoptată în iarna 1984-1985. Așa cum conchisese CIA anterior, era probabil că sovieticii vor „continua să caute modalități – inclusiv prin amenințarea cu măsuri punitive – de a-l convinge pe Ceaușescu să adopte poziții mai moderate". „USSR-Romania: Ceaușescu's New Challenge" în „Special Analysis" section, *National Intelligence Daily*, 14 ianuarie 1979, pp. 14-16, CIA.

România folosea aceste gaze naturale pentru încălzirea în principalele orașe și în primul rând în București.[1] Zecile de decese înregistrate în iarna aceea au fost atribuite expunerii la frig în cea mai mare zonă urbană a României, declanșând o migrare între urban și rural pentru supraviețuire, care a suscitat comentarii internaționale. Situația a fost atribuită – în mod justificat – politicilor economice și deciziilor politice ale lui Ceaușescu și asimilată – nu la fel de justificat – politicii de represiune prin privațiuni duse de regim.

Esența disputei viza transformarea alianței și trecerea la dezarmare. Așa cum afirma adjunctul ministrului sovietic de Externe Aristov la mijlocul lui ianuarie 1985, URSS nu avea să accepte niciun fel de transformare a alianței de la Varșovia. „Și noi ne pronunțăm pentru îmbunătățirea Pactului – a declarat Aristov – dar nu pentru transformarea lui. Știm că România a încercat și în trecut să propună o astfel de inițiativă".[2]

> Pentru URSS, Pactul continuă să rămână o alianță cu caracter politico-militar cu rol defensiv, iar acest fundament al său nu trebuie schimbat. (Propunerile românești) ar putea avea consecințe negative și ar slăbi caracterul și rolul pentru care Pactul a fost conceput, dacă acest caracter esențial al alianței nu este luat în considerare, și nici situația actuală. (...)
>
> Desigur, la întrunirile Comitetului Politic Consultativ pot fi discutate multe probleme, dar aceasta nu trebuie să ducă la transformarea Pactului.[3]

Autoritățile sovietice s-au simțit grav amenințate de apelurile României la înființarea unui comitet pentru dezarmare. Un astfel de comitet presupunea implicarea activă a aliaților URSS, și mai ales a României, în

---

[1] Orașele erau vulnerabile deoarece termocentralele care furnizau căldură trecuseră de la funcționarea cu petrol la cea cu gaze naturale în anii '70, fiind alimentate prin conducta sovietică. Din cauza costurilor de transport suplimentare, apelarea la alți furnizori era mai costisitoare. Chiar dacă ar fi putut fi găsiți alți furnizori care să acopere lipsa, numai o furnizare de urgență ar fi putut ajuta înainte de sfârșitul iernii orașele afectate.

[2] Telegramă urgentă și foarte importantă #063.538, Sofia, către MAE, secretarul CC al PCR Stoian și ministrul de Externe Andrei, 12.01.1985 (ora 22.15) în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 123/1985, filele 105-107.

[3] *Ibid.*

chestiunile de control al armamentelor, acordându-le acces la strategiile și pozițiile de negociere ale sovieticilor, legitimându-le aportul și recomandările pentru negocierile cu SUA și, probabil, influențând chiar agenda sovietică. Deși diverse forumuri ale Pactului de la Varșovia, printre care și CPC, conveniseră și chiar își anunțaseră intenția de a crea un comitet pentru dezarmare (de exemplu în ianuarie 1983, în octombrie 1983 și în decembrie 1984), Moscova a continuat să amâne aplicarea acelei inițiative până în 1987.

Pericolele unui astfel de comitet erau numeroase. Moscova ar fi putut pierde supremația în procesul de control al armamentelor. Ar fi fost posibil ca și alți membri ai alianței să se alăture României și să se opună mai ferm apelurilor sovietice la înarmare. Cifrele reale privind cheltuielile militare ale sovieticilor ar fi putut ajunge în atenția publicului – și deci a NATO – la fel ca existența focoaselor nucleare sovietice stocate clandestin pe teritoriul altor membri ai Pactului (spre exemplu în Ungaria și în Polonia). Era, de asemenea, foarte probabil ca activismul României să-i scoată în evidență poziția sfidătoare singulară în fața Occidentului și, mai grav, în fața populațiilor din cadrul URSS, în special din RSS Moldovenească și RSS Ucraineană. Refuzul sovietic de a lua măcar în considerare inițiativa și refuzul României de a înnoi Pactul de la Varșovia în situația în care nu erau luate în seamă modificările a dus la anularea reuniunii la vârf din ianuarie 1985.

Bucureștiul și-a păstrat poziția în dialogurile cu Moscova și cu Berlinul în ianuarie-februarie 1985. Înnoirea alianței pentru o perioadă mai scurtă, continuau să susțină românii, „ar avea o influență pozitivă considerabilă în plan internațional pentru politica de destindere și dezarmare, ar corespunde mai bine interesului statelor socialiste, ar da o perspectivă luptei pentru dezarmare (și) unei lumi a păcii, fără blocuri militare și fără arme nucleare".[1]

Moscova se simțea de asemenea amenințată de insistența României ca problema rachetelor cu rază medie de acțiune din Europa să fie abordată separat și ca o prioritate, fiindcă era un domeniu în care România se bucura de un sprijin uriaș nu numai din partea vest-europenilor, ci și din partea majorității est-europenilor. Spre deosebire de ce se întâmplase în ianuarie 1984, când Anatoli Gromîko venise la București într-o încercare nereușită

[1] *Notă referitoare la prelungirea validității Pactului de la Varșovia*, 3 iunie 1985, în *ibid.*, Dosar 121/1985, *Referitor la prelungirea valabilității Tratatului de la Varșovia 1985 (Negocierea protocolului)*, filele 159-160.

de a-i convinge pe români, de data aceasta el lansase o circulară larg difuzată împotriva acestor propuneri, ca și când ele ar fi fost susținute insistent de americani.

La numai câteva ore după ce îi anunțase pe ceilalți membri ai Pactului că reuniunea la vârf din ianuarie era amânată din cauză că românii insistau asupra propunerilor lor, Gromîko a dat un interviu fără precedent, de o oră și 50 de minute, la televiziunea sovietică, în care a respins „orice efort al Washingtonului de a muta accentul viitoarelor negocieri de la rachetele spațiale la cele strategice și cu rază medie de acțiune".[1]

> Fără a ajunge la un acord simultan și interconectat pe toate cele trei direcții, nu se poate face niciun progres în realizarea celor convenite la Geneva. (...) Este imposibil să examinăm în mod productiv chestiunile armamentelor nucleare strategice și ale armelor nucleare cu rază medie de acțiune fără a lua în considerare problemele spațiului, ale spațiului cosmic.[2]

Redefinirea dezbaterii privind FNRM: martie 1985

Pe 1 martie 1985, Moscova a convocat o reuniune a adjuncților miniștrilor de Externe din cadrul Pactului de la Varșovia, cu intenția de a preîntâmpina instituționalizarea ideii că est-europenii ar putea avea un cuvânt de spus în politica sovietică de control al armamentelor și de a minimaliza insistențele României pentru înființarea unui comitet al alianței pentru dezarmare. Prezentată ca o consultare cu privire la apropiatele negocieri de la Geneva cu SUA (programate să înceapă pe 12 martie), reuniunea se constituia de fapt într-o expunere a pozițiilor de negociere deja stabilite ale sovieticilor, pentru care Kremlinul își asigurase sprijinul celorlalți aliați. În esență, URSS încerca să-i convingă pe toți aliații săi că cea mai importantă chestiune era militarizarea spațiului și că toate celelalte chestiuni, inclusiv desfășurarea de rachete nucleare în Europa, trebuiau să se subordoneze acesteia.

---

[1] Serge Schmemann, „Gromyko Asserts Talks Must Deal with Space Arms", *The New York Times*, 14 ianuarie 1985.

[2] *Ibid.*

Moscova dorea să-i atragă pe români să accepte „consultările" sovietice voluntare ca înlocuitor al regimului obligatoriu de consultări pe care l-ar fi presupus existența unui comitet pentru dezarmare. În esență, Moscova se oferea să-și informeze aliații cu privire la negocierile bilaterale sovieto-americane pentru care ceilalți membri ai Pactului ar fi manifestat interes, dar la care ei nu aveau nicio autoritate și nicio contribuție pe care Moscova să n-o fi aprobat anterior. Anticipând un astfel de răspuns, românii insistau asupra tuturor elementelor din inițiativa lor de *Trecere la dezarmare*, punând întrebări și făcând recomandări ca și când în cadrul consultărilor chiar s-ar fi discutat despre înființarea unui comitet pentru dezarmare.

Ministrul adjunct de Externe maghiar Roska descria cum, după ce omologul său sovietic Gheorghi Kornîienko își susținuse foarte sumara informare pe tema discuțiilor bilaterale, românii ceruseră „mai multe detalii despre propunerile și inițiativele concrete pe care tovarășii sovietici intenționau să le avanseze", dat fiind că informarea oferise doar o „imagine generală a ideilor sovietice", și apoi sugeraseră „câteva amendamente și clarificări" despre care ei considerau că „ar fi utile".[1] Elogiind disponibilitatea pentru consultări a sovieticilor și exprimându-și admirația pentru deschiderea exprimată de către Moscova de a face tot posibilul pentru a asigura succesul negocierilor pe tema armamentelor, românii propuseseră în continuare recomandări care vizau însăși esența pozițiilor de negociere sovietice.

Așa cum menționaseră Roska și ambasadorul Ungariei în URSS Sándor Rajnai, ministrul adjunct de Externe sovietic rostise un discurs de o oră în care:

> Le-a amintit celor prezenți că scopul conferinței de la Geneva era prevenirea militarizării spațiului cosmic, pe de o parte, și atenuarea cursei înarmărilor nucleare, pe de alta, așa cum fusese declarat și în comunicatul comun emis după întâlnirea sovieto-americană la nivel de miniștri de Externe (Gromîko-Shultz) de la Geneva, pe 7-8 ianuarie 1985.[2]

---

[1] *Raportul asupra consultărilor între miniștrii adjuncți de Externe ai Tratatului de la Varșovia în legătură cu negocierile sovieto-americane de la Geneva* (Moscova, 1 martie 1985) al lui Roska este menționat sub titlul *Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 8 martie 1985, în PHP.

[2] *Ibid.* Anterior, Rajnai fusese șeful serviciilor de informații externe maghiare și apoi ambasador în România, înainte de numirea lui la Moscova.

URSS continuă să insiste ca rachetele britanice și franceze să fie luate în considerare. (...) Principiul complexității presupune că cele trei teme de negociere sunt reciproc interconectate. Acest lucru nu este negociabil. Trebuie subliniat că, în interconectarea acestor probleme, partea sovietică nu a fost mânată de considerente de ordin tactic: în acest caz, avem de-a face cu o interconexiune organică obiectivă. Aceasta este realitatea și nu există alternativă. A presupune că se poate ajunge la o înțelegere pe tema limitării cursei înarmării nucleare fără a interzice militarizarea spațiului cosmic este o iluzie.[1]

Așa cum subliniase Roska, toți „ceilalți vorbitori – cu excepția delegatului român – au susținut poziția de negociere sovietică", limitându-și comentariile la expresii de „mulțumire pentru informații și la descrierea schimbului de opinii ca fiind unul util".[2] Românii aveau însă o altă părere. Reliefând faptul că anul 1985 marca „un important punct de cotitură în campania noastră de a elimina cursa înarmărilor", adjunctul ministrului de Externe din România, Aurel Duma, explicase:

Țările noastre sunt parteneri egali în cadrul națiunilor europene (și) se așteaptă pe bună dreptate ca dreptul lor la pace și securitate să fie luat în considerare la negocieri. Deoarece Uniunea Sovietică este dispusă să facă tot posibilul pentru succesul negocierilor, noi suntem de părere că trebuie să modificăm unele detalii, precum abordarea în comun a celor trei chestiuni, spre exemplu. Noi credem că, ori de câte ori este posibil, trebuie semnate și acorduri parțiale în loc să așteptăm o soluționare globală a tuturor problemelor.[3]

Roska raporta ulterior Comitetului Central al partidului de la Budapesta că, „fără a contesta principiul interconexiunii reciproce", reprezentantul român insistase pentru separarea efectivă a componentelor și „îndemnase URSS să ajungă la câte un acord separat pe diversele probleme, în loc să

[1] *Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 8 martie 1985, PHP. Vezi și *Encoded Message, from Sándor Rajnai to István Roska*, 6 martie 1985, PHP.

[2] *Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 8 martie 1985, PHP.

[3] *Encoded Message, from Sándor Rajnai to István Roska*, 6 martie 1985, PHP.

aștepte o soluție globală pentru întreaga complexitate a problemelor".[1] Duma remarcase, de asemenea, că „decizia (Moscovei) de a continua amplasarea de rachete în Europa" provocase îndoieli serioase la nivel european cu privire la „hotărârea sa sinceră de a se ajunge la un acord".[2] După o foarte scurtă abordare de complezență a unei potențiale amenințări din partea Inițiativei de Apărare Strategică a SUA (IAS), diplomatul român declarase clar că Europa, nu spațiul cosmic, trebuia să fie prioritatea aliantei.

Românii dăduseră aceeași replică și în urmă cu două luni, după ce Moscova și ceilalți membri ai Pactului declaraseră la unison că o „importanță primordială" în negocierile sovieto-americane ar trebui acordată „prevenirii militarizării spațiului cosmic". Atunci, românii răspunseseră:

> În cadrul acestor negocieri, o atenție prioritară trebuie acordată opririi amplasărilor de noi rachete nucleare în Europa și încheierii unor înțelegeri corespunzătoare, care să ducă la eliminarea completă a armelor nucleare din Europa. (...) Principala direcție de luptă pentru îndepărtarea pericolului nuclear este oprirea cursului actual periculos al evenimentelor și reducerea nivelului de confruntare militară în Europa.[3]

Ministrul adjunct Duma reafirma acum această convingere. „Popoarele Europei consideră că desfășurarea de rachete cu rază medie de acțiune este cea mai importantă chestiune", iar România „crede că aceste arme periculoase trebuie eliminate complet din Europa" ca primă prioritate, mai presus de toate celelalte.[4] Duma a repetat apoi propunerea susținută de guvernul

---

[1] *Report on the Consultation between the Warsaw Treaty Deputy Foreign Ministers in Connection with the Soviet-American Negotiations in Geneva* (Moscova, 1 martie 1985), 8 martie 1985, PHP.

[2] Ca ambasador în China la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70, Aurel Duma fusese implicat mai mult în acțiunile de mediere ale Bucureștiului în relațiile dintre SUA și China și mai puțin în eforturile românești de a media între Washington și Hanoi în timpul Războiului din Vietnam.

[3] Telegramă urgentă #063.513, ambasadorul român Aurel Duma, Sofia, către Constantin Oancea, MAE, București, 05.01.1985 (ora 24.00); ANR, Fond Tratatul de la Varșovia. MAE, Dosar 123/1985, fila 57.

[4] *Report on the Consultation between the Warsaw Treaty Deputy Foreign Ministers in Connection with the Soviet-American Negotiations in Geneva* (Moscova, 1 martie 1985), 8 martie 1985, PHP.

său în ultimii cinci ani, de a înființa un comitet al Pactului de la Varșovia în cadrul căruia „statele membre să aibă posibilitatea de a-și prezenta pozițiile și a participa la redactarea propunerilor înainte ca acestea să fie înaintate către conferința de la Geneva" și către alte forumuri de control al armamentelor. Misiunea principală a comitetului urma să fie aceea de a „stabili detaliile în cooperare cu delegația sovietică".

Bucureștiul susținea, de asemenea, ideea unui sistem de „consultări regulate" și de creare a unor „platforme comune" – mult mai ambițios decât versiunea inițială a comitetului Pactului de la Varșovia pe tema dezarmării. Românii propuneau acum ca poziția oficială la nivelul negocierilor sovieto-americane și Pactul de la Varșovia–NATO să fie una care să presupună militarea activă pentru dezarmare, făcând un apel explicit la o complet „nouă strategie în domeniul dezarmării" pentru Pactul de la Varșovia.[1] Așa cum motiva Duma prezentând elementele acestei noi strategii:

- Este important ca țările socialiste să trimită observatori la Geneva, care să primească permanent informații actualizate de la șeful delegației sovietice.
- România a propus deja organizarea unei întâlniri între țările Tratatului de la Varșovia și statele membre NATO pentru a discuta problema limitării armamentelor.
- În paralel cu discuțiile sovieto-americane, trebuie totodată accelerate eforturile în cadrul altor forumuri internaționale pentru a exercita un efect favorabil asupra convorbirilor de la Geneva.
- Concomitent, România ar dori să reactiveze aceste negocieri pentru a dezamorsa impasul în negocierile internaționale.
  - Conferința de la Stockholm (pentru Securitate și Cooperare în Europa) ar putea aproba pași concreți spre avertizarea din timp cu privire la exercițiile militare etc.
  - La Geneva s-ar putea ajunge la un acord referitor la înghețarea nivelurilor de arme și la monitorizarea lor.
- România se oferă să găzduiască consultări regulate în legătură cu negocierile de la Geneva, Stockholm și Viena și, de asemenea, să joace un rol mai activ în campania de menținere a păcii

[1] *Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 8 martie 1985, PHP.

și securității. În viitor, România va continua să depună eforturi pentru a asigura succesul negocierilor.[1]

Din cauza faptului că făceau apel la un activism mai intens din partea instituțiilor occidentale și internaționale, în esență aceste propuneri sugerau că Blocul sovietic era principalul obstacol în calea dezarmării. Așa cum raportase Roska, românii erau de părere că:

Țările Tratatului de la Varșovia ar trebui să dovedească o abordare clar pozitivă la Conferința pentru Dezarmare de la Geneva, la Conferința de la Stockholm și la negocierile de la Viena, oferind un număr mai mare de inițiative concrete. Pentru a se ajunge la acest lucru, ei sugerează ca țările din Tratatul de la Varșovia să organizeze întâlniri și consultări pentru a discuta cele mai eficiente abordări ale tuturor problemelor prevăzute pentru a fi discutate la Geneva, Stockholm și Viena.[2]

Duma încheiase reafirmând hotărârea țării sale „de a juca un rol în încheierea cu succes a discuțiilor sovieto-americane de la Geneva și în inițierea altor convorbiri pe tema dezarmării".[3] Răspunsul sovieticilor fusese scurt, inflexibil și total dezinteresat. Ministrul adjunct de Externe sovietic începuse prin a insista că rachetele balistice strategice, rachetele cu rază medie de acțiune din Europa și IAS erau „organic legate între ele", astfel că nu permiteau încheierea de „acorduri separate" cu privire la niciuna dintre ele.[4]

Remarcile lui Kornîienko referitor la celelalte propuneri fuseseră și mai succinte. Deși ușor diferite, rapoartele lui Roska și Rajnai reflectau cu sârguință atitudinea zeflemitoare a Moscovei față de propunerile românilor. Conform reprezentanților Ungariei, Kornîienko susținuse:

Ideea propusă, referitoare la o întâlnire a secretarilor sau a șefilor de guverne nu este una adecvată în momentul de față. Problema

---

[1] *Encoded Message, from Sándor Rájnai to István Roska*, 6 martie 1985, PHP.

[2] *Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 8 martie 1985, PHP.

[3] *Ibid.*

[4] Sublinierea figurează ca atare în documentul original.

observatorilor trebuie analizată separat. Dar trebuie spus că, în anumite privințe, orice formă de cooperare este exclusă.[1]

(Unele) sunt inadecvate pentru consultări, ceea ce înseamnă că la acest nivel nu poate fi adoptată nicio decizie. Multe dintre propuneri nu constituie o noutate pentru celelalte state membre, care și-au exprimat deja îndoielile cu privire la caracterul lor practic.[2]

Denaturarea sfidării românești

Aparatul de măsuri active sovietice și ale Pactului de la Varșovia folosea același „manual de lucru" la care apelase pentru a atribui, în mod voit eronat, opoziția singulară a României față de desfășurarea rachetelor cu rază medie de acțiune în 1983-1984 unui grup mai larg de state ale Blocului sovietic, în principal Ungaria și RDG.[3] Se pare că ministrul adjunct de Externe maghiar István Roska fusese însărcinat cu denaturarea opoziției manifestate de România, așa încât să fie reatribuită, în presa internațională, parțial cel puțin, Ungariei (și Germaniei de Est).

La o zi după consultările din 1 martie și după raportul său în care descria poziția României, Roska publicase un interviu în cotidianul maghiar *Népszava*.[4] Interviul lui Roska a fost preluat imediat și publicat a doua zi în ziarul est-german *Neues Deutschland*.[5] Odată ce atenția le-a fost dirijată spre

---

[1] *Encoded Message, from Sándor Rajnai to István Roska*, 6 martie 1985, PHP.

[2] *Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 8 martie 1985, PHP.

[3] Această măsură activă este examinată detaliat în capitolul 10, „Criza eurorachetelor și independența Ungariei", în Watts (2010), pp. 407-452. Prezentarea eronată a Ungariei (și a RDG) ca opunându-se independent desfășurărilor de rachete sovietice a avut un impact considerabil asupra percepției Washingtonului cu privire la Ungaria în ultima parte a anilor '80 și la începutul anilor '90. Persoana desemnată de Departamentul de Stat să supervizeze prima rundă de extindere a NATO a fost o victimă importantă a acestei dezinformări. Vezi, de pildă, Ronald D. Asmus, „GDR Supports Hungarian Position on Bloc Relations", RAD Background Report/85 (Eastern Europe), *Radio Free Europe Research* (RFER), 9 mai 1984; și Ronald D. Asmus, *East Berlin and Moscow: The Documentation of a Dispute*, RFE Occasional Papers Nr. 1, München, Radio Europa Liberă, martie 1985. Vezi și Charles Gati, „Soviet Empire: Alive But Not Well", *Problems of Communism*, martie-aprilie 1985.

[4] *Népszava*, 2 martie 1985.

[5] *Neues Deutschland*, 5 martie 1985.

declarațiile „independente" maghiară și est-germană, care se susțineau reciproc, din timpul campaniei eurorachetelor din 1983-1984, analiștii occidentali au „prins" rapid mesajul dorit.

Deși Roska a fost corect afirmând că existau „unele diferende între membrii Pactului de la Varșovia asupra termenilor care ar fi trebuit consemnați în prelungirea tratatului existent de 30 de ani", el a trecut cu vederea principalele puncte de divergență și a atribuit în mod eronat opoziția singulară a Bucureștiului unui grup mai larg de aliați.[1] Apoi a afirmat că membrii Pactului erau „țări independente și suverane care, fără excepție, respectă principiile nonintervenției în treburile interne (ale altor state)", insinuând astfel că țara sa avea o poziție independentă pe care, în realitate, n-o adopta în reuniunile Pactului.[2]

RDG a beneficiat de un statut similar prin simpla republicare a remarcilor lui Roska și prin răspândirea dezinformărilor și prin intermediul zvonurilor referitoare la dezbaterile din cadrul Pactului. Pretinzând că diferențele de opinie „în practica politică și în metodele de construcție a socialismului" nu erau interzise în cadrul Pactului și că acordurile erau încheiate „doar cu respectarea intereselor reciproce", Roska a „parat" apelurile României la recunoașterea acestor principii, pe motivul că respectivele principii erau deja respectate.[3]

În realitate, toți ceilalți membri ai Pactului, inclusiv Ungaria, se grăbiseră să-și afirme susținerea față de pozițiile sovietice, în opoziție cu românii, încă de la consultările pregătitoare de pe 1 martie 1985.[4] După ce a blamat conștiincios SUA pentru „tensiunile internaționale în creștere" și a descris „febrila cursă a înarmărilor accelerată de SUA în diverse regiuni ale lumii", Roska însuși a rostit declarația Ungariei de susținere necondiționată a poziției Kremlinului asupra FNRM, în timpul consultărilor:

> Noi susținem pe deplin poziția Uniunii Sovietice, conform căreia aceste chestiuni complexe și interconectate nu pot fi analizate sau soluționate independent una de alta. (...) În activitățile sale internaționale

---

[1] „Alliances: Warsaw Pact Murmurs", *Time*, 18 martie 1985.

[2] *Népszava*, 2 martie 1985.

[3] *Ibid.* Vezi și *Hungarian Situation Report/3*, RFER, 8 martie 1985, item 5.

[4] Poziția fiecărui membru al Pactului este redată în *Report by Hungarian Ambassador in Moscow Sándor Rajnai on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 1 martie 1985, PHP.

viitoare, Republica Populară Ungaria dorește să joace un rol activ în susținerea și promovarea poziției sovietice în cursul negocierilor cu principalele cercuri ale membrilor NATO.[1]

Deși declarațiile rostite de miniștrii adjuncți de Externe ai României și Ungariei au fost formulate în termeni similari, deosebirile de sens pe care le conțineau erau considerabile. România și-a afirmat hotărârea „de a juca un rol în încheierea cu succes a discuțiilor sovieto-americane de la Geneva și în inițierea celorlalte convorbiri pe tema dezarmării".[2] Ungaria, pe de altă parte, și-a exprimat dorința „de a juca un rol activ în susținerea și promovarea poziției sovietice".[3] Bucureștiul dorea o încetare echitabilă a cursei înarmărilor. Budapesta intenționa să susțină politica sovietică, indiferent de alte considerente.

Cernenko a murit o săptămână mai târziu și a fost înlocuit de adjunctul său, Mihail Gorbaciov, un vechi protejat al lui Andropov. Într-una dintre primele sale acțiuni, în timpul ceremoniilor funerare pentru Cernenko, pe 16 martie 1985, noul lider de la Kremlin a încercat să forțeze o înnoire rapidă a Pactului de la Varșovia în termenii impuși de sovietici. Punând în mod greșit semnul egal între lipsa unui răspuns și un acord, Gorbaciov a prezentat în mod fals dialogul său cu Ceaușescu în timpul ceremoniilor ca fiind unul în care liderul român fusese obligat să renunțe la condițiile sale și să accepte înnoirea alianței.

Konstantin Rusakov, Secretarul CC al PCUS pentru relațiile cu Partidele Socialiste Conducătoare, care intra deseori în dispute cu Bucureștiul și nu era deloc prieten cu românii, a declarat apoi că problema nu fusese încă rezolvată.

Gorbaciov: În ansamblu, întâlnirea a decurs în spiritul deplinei unități și al înțelegerii reciproce. Abordând problema înnoirii Tratatului de la Varșovia, tovarășul Husák a propus ca înnoirea acestui tratat să aibă loc până la celebrările ocazionate de aniversarea de

---

[1] *Speech by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska*, 1 martie 1985, pp. 1-2.
[2] *Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers*, 8 martie 1985, PHP.
[3] *Speech by Hungarian Deputy Foreign Minister István Roska*, 1 martie 1985, pp. 1-2.

40 de ani a victoriei asupra Germaniei hitleriste (pe 9 mai).[1] Alți lideri ai țărilor prietene l-au susținut. Când a venit rândul lui Ceaușescu, acesta a început să ezite, declarând că perioada pentru care înnoim Tratatul nu este chiar atât de importantă. A spus că l-am putea înnoi pentru 10 ani, nu pentru 20. Prin urmare, a trebuit să-i răspundem ferm, spunând că gândeam cu toții la fel în problema semnării protocolului pentru înnoirea Tratatului de la Varșovia și că acesta era punctul nostru de vedere comun. Trebuie să adaug că Ceaușescu a înghițit aceste cuvinte și a rămas tăcut.

Rusakov: Însă când a părăsit încăperea, a spus că, la urma urmei, această chestiune va fi decisă definitiv după discuțiile pe care președintele Consiliului de Miniștri din România, Dăscălescu, le va avea la Moscova (pe 18 martie).[2]

În realitate, Bucureștiul a continuat să condiționeze înnoirea de o nouă abordare a relațiilor Est-Vest. Înnoirea pentru o perioadă mai scurtă ar fi fost interpretată ca un pas înapoi pentru planurile sovietice de integrare și un semn al existenței unor dezacorduri în alianță, constituind astfel un mijloc de influențare a procesului. Chiar în ziua înmormântării lui Cernenko, presa spaniolă menționa apelul liderului român la o „întâlnire a țărilor membre ale Pactului de la Varșovia cu cele ale NATO" și la „participarea activă a celor două blocuri militare la negocierile de la Geneva".[3] Această întâlnire între Pactul de la Varșovia și NATO, pentru care România insista ferm în cadrul consiliilor Pactului încă din anii '70, urma să fie dedicată eforturilor de a determina cele două părți să treacă de la declarații retorice la „negocieri reale și sincere", care să ducă la „acorduri pentru eliminarea rachetelor cu rază medie de acțiune și a celorlalte armamente din Europa".[4]

---

[1] Moscova celebra sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial pe 9 mai, în vreme ce Aliații occidentali o făceau pe 8 mai.

[2] *Minutes of Gorbachev's Meeting with CC CPSU Secretaries*, 15 martie 1985, Document 5, în „To the Geneva Summit: Perestroika and the Transformation of U.S.–Soviet Relations", *National Security Archive Electronic Briefing Book Nr. 172*, http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB172/Doc5.pdf.

[3] „Ceaucescu propone una reunión entre los países de la OTAN y los del Pacto de Varsovia" [Ceaușescu propune o întâlnire între țările membre ale NATO și cele ale Pactului de la Varșovia], *El País*, 16 martie 1985.

[4] *Ibid.*

Două zile mai târziu, șefii de guvern din URSS și România s-au întâlnit pentru negocieri, în cadrul cărora premierul sovietic s-a oferit să satisfacă cererile de petrol și gaze naturale ale omologului român și să vină în întâmpinarea propunerilor referitoare la dezarmare ale Bucureștiului. Moscova a făcut o publicitate considerabilă întâlnirii, cele două părți convenind să „furnizeze echipamente pentru industria petrolieră sovietică și alte bunuri din Republica Socialistă România, și să furnizeze petrol din URSS către România", dar și să „prelungească validitatea Pactului de la Varșovia pentru 20 de ani".[1] Apoi, măsurile active ale Blocului sovietic au răstălmăcit acordul ca pe o mită care a determinat România să renunțe la condițiile ei – o interpretare preluată și difuzată de analiștii occidentali.[2]

Influențarea politicii Pactului de la Varșovia anterior înnoirii lui: aprilie 1985

În realitate, în săptămânile dintre anunțul din 18 martie și semnarea înnoirii Pactului de pe 26 aprilie 1985, Bucureștiul a continuat să insiste pentru transformarea alianței și pentru trecerea la dezarmare. Deși sovieticii au inclus în acord apelurile României la dizolvarea blocurilor militare, la trecerea de la cursa înarmărilor la dezarmare și mai ales la dezarmarea nucleară, și principiile relațiilor interstatale, Moscova dorea să le atenueze, să sublinieze amenințarea reprezentată de SUA și de NATO și să accentueze necesitatea unor eforturi militare mai mari pentru a îmbunătăți nivelul de pregătire și capacitatea de luptă. Acest lucru a fost făcut în redactarea

---

[1] *Scrisoare a prim-ministrului Constantin Dăscălescu către Nikolai Tihonov, prim-ministrul sovietic (președintele Consiliului de Miniștri)*, Moscova, 18 martie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, Dosar 122/1985, fila 167. Tihonov, Gromîko și Rijkov s-au întâlnit cu Dăscălescu, Stoian, Andrei și Ștefan Bîrlea (șeful Comitetului de Stat al Planificării) pe tema „dezvoltării ascendente a relațiilor sovieto-române, a colaborării cu succes în domeniile economic, tehnico-științific și cultural, și a extinderii contactelor și relațiilor în diverse domenii", TASS, 18 martie 1985.

[2] Spre exemplu, așa cum se menționa într-o ediție a buletinului *National Intelligence Estimate* despre reînnoirea Pactului: „Gorbaciov a insistat pentru acest acord la înmormântarea lui Cernenko – efectiv în prima sa zi de mandat – dar numai cu prețul unor noi livrări de energie sovietică în schimbul acordului lui Ceaușescu". *Soviet Policy Toward Eastern Europe Under Gorbachev* (NIE 11/12-9-88), mai 1988, p. 7, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/at-cold-wars-end-us-intelligence-on-the-soviet-union-and-eastern-europe-1989-1991/16526pdffiles/NIE1112-9-88.pdf.

comunicatului pentru ceremonia de semnare, dat fiind că punctele importante puteau fi reluate în forme diferite de două sau trei ori, lăsând în plan secund elementele menționate o singură dată.

Românii au combătut această abordare insistând ca punctele lor de interes – dizolvarea blocurilor militare, dezarmarea, și în special dezarmarea nucleară, și trecerea la un echilibru militar la un nivel mai redus – să fie menționate într-o a doua frază pe care au înaintat-o imediat după ce sovieticii au renunțat la obiecțiile față de prima lor mențiune. Pe 18 aprilie, liderul delegației sovietice l-a informat pe ambasadorul român la Varșovia că Moscova „nu mai insistă pe formularea propusă de partea sovietică".[1] Românii au eliminat „partea din frază care califica Blocul NATO" ca o amenințare la adresa păcii, și au înlocuit apelul la „întărirea (alianței) prin toate mijloacele" – всемерно укрепить – cu formularea mai puțin vehementă „întărirea", renunțând la formula „prin toate mijloacele".[2]

Reacționând pe 19 aprilie la noua propunere românească, șeful delegației sovietice, ministrul adjunct de Externe Boris Aristov, s-a plâns că „nu e clar de unde vine amenințarea la adresa păcii" și a susținut că „ideea necesității luptei pentru dezarmare era deja menționată în text".[3] Ministrul de Externe polonez, Stefan Olszowski, a primit sarcina de a-l ruga pe omologul său român „să nu insiste pentru modificarea frazei referitoare la necesitatea existenței în continuare a Pactului de la Varșovia".[4] Preluând argumentul lui Aristov, el a subliniat că ideea românilor, „a necesității de a acționa pentru dezarmare fusese deja introdusă în text", la fel cum fusese introdusă, „în forma convenită" și „ideea necesității lichidării simultane a celor două blocuri militare".[5]

Ministrul polonez a repetat solicitarea prin intermediul ambasadorului său la București pe 19 și pe 20 aprilie, cerând „ca partea română să nu mai

---

[1] Telegrama #070.239, de la Gheorghe Dolgu și Ion Teșu, Varșovia, către ministrul de Externe Ștefan Andrei și ministrul adjunct de Externe Constantin Oancea, MAE, 18.04.1985 (ora 19.10), în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, Dosar nr. 120/1985, *Referitor la întâlnirea la nivel înalt a conducătorilor de partid și de stat ai țărilor participante la Tratatul de la Varșovia*, 26 aprilie 1985, Varșovia, fila 40.

[2] Telegrama #070224, de la Dolgu/Teșu, Varșovia, către Andrei/Oancea, MAE, în *ibid.*, Dosar 120/1985, filele 31, 35.

[3] Telegrama #070241, de la Dolgu/Teșu, Varșovia, către Andrei/Oancea, MAE, 19.04.1985 (ora 12.40), în *ibid.*, Dosar 120/1985, fila 41.

[4] Telegrama #070242, de la Dolgu, Varșovia, către Andrei/Oancea, MAE, 19.04.1985 (ora 12.40), în *ibid.*, Dosar 120/1985, fila 42.

[5] *Ibid.*

solicite modificări la textul proiectului de comunicat", dat fiind că asupra lui „se convenise la nivel de experți". Ministrul de Externe român, Ștefan Andrei, a replicat că propunerea nu avea cum să „ridice probleme deosebite", deoarece „lansează o chemare la acțiune pentru dezarmare, pentru destindere, pentru depășirea situației dintre cele două blocuri, idei cu care toate țările noastre sunt de acord".[1] Bucureștiul a insistat, de asemenea, pentru a fi eliminată din proiect înfățișarea NATO ca fiind principala amenințare la adresa păcii. Originalul stipula:

> Dar atât timp cât există blocul militar NATO, de la care emană amenințarea la adresa păcii în Europa și în lume, statele socialiste își vor menține și își vor consolida alianța defensivă.[2]

Deși acceptase să includă afirmația conform căreia membrii Pactului „nu caută să obțină supremația militară și în niciun caz nu vor accepta supremația militară asupra lor", se insista ca fraza respectivă să se încheie cu mențiunea „pentru asigurarea echilibrului de forțe la cel mai redus nivel posibil".[3] Românii au înlocuit totodată vagul angajament de a milita pentru eliminarea amenințării unui război nuclear „pentru a readuce comunitatea internațională pe calea destinderii și a cooperării", cu mai concreta exprimare „pentru a pune capăt cursei înarmării și, în primul rând, cursei înarmării nucleare pe pământ și în spațiu, și a trece la dezarmare, pentru a relua politica de destindere și cooperare".[4] De asemenea, au modificat oferta generală din proiect, de a „dezvolta un dialog constructiv cu alte state, de a răspunde cu bunăvoință la bunăvoință, cu încredere la încredere", cu o afirmare mai clară a disponibilității de a intra într-un dialog „pentru dezvoltarea largă a cooperării reciproc avantajoase, pentru asigurarea păcii și a securității internaționale".[5]

Pe 22 aprilie, ministrul de Externe polonez a făcut încă o încercare cu românii, atât la Varșovia, cât și la București, cerându-le să renunțe la noile

---

[1] *Ibid.* Vezi și Notă a Audienței, MAE, Direcția I Relații, nr. 1/826, 20.04.85, în *ibid.*, Dosar 120/1985, fila 47.

[2] Comparație între proiectul polonez și propunerile românești în „Comunicat cu privire la întâlnirea la nivel înalt a conducătorilor de partid și de stat ai statelor membre ale Pactului de la Varșovia", în *ibid.*, Dosar 120/1985, filele 81-82.

[3] *Ibid.*, fila 83.

[4] *Ibid.*, fila 86.

[5] *Ibid.*

lor amendamente. Polonezii au susținut că membrii ceilalți ai Pactului făcuseră deja concesii în fața românilor și le incluseseră punctele de interes în proiectul de comunicat, că repetarea acestora ar putea crea „disensiuni", „fricțiuni" și „complicații, mai ales dacă membrii ceilalți vin cu noi propuneri", și că „polonezii, fiind gazde, vor să evite redeschiderea dezbaterilor fundamentale asupra proiectului de comunicat".[1] Oficialii polonezi au insistat că se consultaseră cu toți ceilalți membri ai Pactului și că solicitau, „de asemenea în numele conducerilor celorlalte țări", ca România să renunțe la modificările propuse.[2]

După ce a respins afirmația că „fuseseră făcute concesii României" cu privire la propunerile sale, reprezentantul Bucureștiului la Varșovia a respins și calificarea amendamentelor ca fiind „noi" și repetarea lor ca fiind problematică. Așa cum a subliniat el, „dezarmarea și ideea necesității depășirii blocurilor" erau deja „unanim acceptate" și „prinse în alte paragrafe ale documentului convenit, iar repetarea nu poate fi un argument împotriva includerii lor, fiindcă și alte lucruri se repetă, unele lucruri fiind prezentate, în forme diferite, de trei ori".[3] România, a conchis ambasadorul, „va insista, orice ar fi, pentru amendamentul propus".

La București, Ministerul de Externe și-a exprimat clar intenția de a conferi alianței un alt scop:

> Elementele importante incluse în propunerea românească – respectiv lupta pentru pace, dezarmare și destindere, și pentru depășirea blocurilor militare – sunt obiective pentru care țările socialiste au militat și continuă să militeze și care trebuie să apară ca un mesaj pacifist clar, venit din partea acestor țări în momentul în care ele decid să-și prelungească Pactul de prietenie, alianță și ajutor reciproc.[4]

Nereușind să determine Bucureștiul să dea înapoi, ministrul adjunct de Externe polonez împreună cu omologul său sovietic, Boris Aristov, l-au

---

[1] Telegrama #070249, de la Dolgu/Teșu, Varșovia, către Andrei/Oancea, 22.04.1985 (ora 19.05), în *ibid.*, Dosar 120/1985, fila 51. Vezi și Notă a Audienței, pentru Ștefan Andrei, MAE, Direcția I Relații, nr. 1/838, 20.04.85, în *ibid.*, Dosar 120/1985, fila 21.

[2] *Ibid.*

[3] Telegrama #070249, de la Dolgu, Varșovia, către Andrei/Oancea, MAE, 22.04.1985 (ora 19.05), în *ibid.*, Dosar 120/1985, fila 51.

[4] Notă a Audienței, pentru Ștefan Andrei, MAE, Directia I Relații, nr. 1/838, 20.04.85, în *ibid.*, Dosar 120/1985, fila 21.

abordat pe reprezentantul României la Varșovia două zile mai târziu, pe 24 aprilie. Motivând că proiectul îi fusese deja „prezentat tovarășului Gorbaciov și aprobat de Biroul Politic al PCUS", și „consensul nu trebuie înțeles ca dreptul unei părți, al unei singure țări, de a le impune celorlalte țări propunerile proprii", Aristov a declarat că România trebuia să renunțe la propunerile sale. Diplomatul sovietic a susținut că problema cea mai stringentă era, pe de o parte, refuzul Bucureștiului de a eticheta NATO ca fiind principalul dușman și principala amenințare la adresa păcii și, pe de alta, sugestia implicită că răspunderea aparținea și Pactului de la Varșovia:

> Reprezentantul sovietic a explicat în esență că propunerea României este inacceptabilă, fiindcă nu permite o concluzie clară cu privire la sursa pericolului de război în Europa și în lume. Propunerea românească ar stârni confuzie în rândul opiniei publice internaționale, care nu-și poate da seama pe cine să considere răspunzător pentru agravarea situației internaționale și pentru pericolul de război – NATO, Pactul de la Varșovia, China, Japonia etc. În acest fel, răspunderea NATO este plasată la același nivel cu cea a Pactului de la Varșovia, ceea ce ar fi echivalent cu o renunțare la poziția de clasă în abordarea acestei probleme și ar atenua răspunderea care le revine țărilor NATO, lucru total inacceptabil pentru partea sovietică.[1]

Reprezentanții Poloniei și ai URSS au declarat apoi că „luaseră legătura și cu alte capitale și că poziția pe care ei o exprimaseră era împărtășită și de celelalte țări" – afirmație la care românii au replicat că în modificările propuse „nu putea fi acceptată nicio schimbare".[2] Criza cauzată de modificările românilor a dus la alte patru întâlniri pe 24 aprilie – două ale grupului de experți și două ale Comitetului adjuncților miniștrilor de Externe. În cele din urmă, sovieticii au cedat, subscriind la soluția de compromis

[1] Telegrama #070.259, de la ministrul adjunct Constantin Oancea, Varșovia, către ministrul de Externe Ștefan Andrei, 25.04.85 (ora 01.30), în *ibid.*, Dosar 120/1985, filele 61-63.

[2] *Ibid.*, fila 62.

prezentată de partea poloneză, care „lăsa neschimbată partea finală a formulării românilor, dar o modifica pe cea de început".[1]

> Dar atât timp cât există blocul militar al NATO și pericolul la adresa păcii în Europa se menține, statele socialiste își vor consolida alianța defensivă, intensificând concomitent lupta pentru pace și dezarmare, pentru depășirea blocurilor militare.[2]

NATO nu mai era identificată ca „principala amenințare la adresa păcii în Europa și în lume", ca în proiectul inițial (deși Moscova spera că alăturarea celor două fraze va transmite această idee). De asemenea, intensificarea eforturilor militare nu mai era singurul răspuns al Pactului de la Varșovia. Alianța era acum în situația de a dedica o energie cel puțin egală dezarmării și propriei desființări.

Este frapant faptul că un moment atât de semnificativ din istoria Pactului de la Varșovia lipsește din principalele documente de arhivă referitoare la alianța sovietică.[3] Unul dintre posibilele motive ale acestei omisiuni este caracterul stânjenitor al prezentării susținute de România la Conferința Statelor Membre ale Pactului de la Varșovia, de pe 26 aprilie 1985. Hotărât să transforme alianța și să forțeze trecerea la dezarmare, Ceaușescu a subliniat strânsa legătură dintre cele două:

> Concomitent cu prelungirea Pactului, trebuie să ne gândim nu numai la aspectul militar, ci și la necesitatea de a intensifica activitățile politico-diplomatice la nivel internațional, în direcția dezarmării și a păcii, și trebuie să adoptăm noi inițiative militare care să contribuie la realizarea dezarmării generale și, în primul

---

[1] Moscova era acum în criză de timp deoarece liderii de partid ai celorlalte state membre aveau să ajungă la Varșovia în dimineața următoare, pentru ceremonia de semnare. De aceea a fost lansat imediat un apel „către toate delegațiile, de a cere instrucțiuni în capitalele lor pentru a se conveni asupra unui text până în dimineața zilei de 25 aprilie, înainte de sosirea șefilor de delegații". *Ibid.*, fila 63.

[2] *Ibid.*, filele 62-63.

[3] Vezi, de pildă, hiatusul dintre aprilie și septembrie 1985 în documentele de la Parallel History Project on Cooperative Security, și cel din perioada 1984-1986 în colecția de documente ale Pactului de la Varșovia de la arhiva digitală a Woodrow Wilson Center's Cold War International History Project.

rând, a dezarmării nucleare, pentru asigurarea unei păci durabile, dorite nu doar de popoarele noastre, ci de toate popoarele.[1]

Pentru a atinge acest deziderat, România era de părere că:

> Este necesar să accentuăm şi mai mult caracterul politic al Pactului de la Varşovia şi în acest sens, fără a trece la modificarea sa acum, să convenim să dezbatem la următoarea întrunire a Comitetului Politic Consultativ nu doar problemele internaţionale şi cele de ordin militar, ci să discutăm totodată o serie de probleme ale dezvoltării economico-sociale şi ale construcţiei socialiste în ţările noastre şi ale adâncirii democraţiei socialiste şi ale perfecţionării societăţii socialiste în general.[2]

Mai important, a susţinut liderul român, rachetele cu rază medie de acţiune trebuie eliminate din Europa, iar negocierile sovieto-americane de la Geneva constituiau un forum adecvat pentru ca URSS şi aliaţii săi să poată obţine acest lucru:

> România consideră necesar ca ţările socialiste, ca Uniunea Sovietică să ofere continuu noi iniţiative şi propuneri prin care să demonstreze că sunt hotărâte să facă totul pentru a se ajunge la acordurile corespunzătoare în cadrul negocierilor de la Geneva. În acest sens, propunerea de a reduce numărul de rachete SS-20 ale Uniunii Sovietice la 140 ar putea fi prezentată din nou – aşa cum a fost propusă în 1983. În mod similar, se poate propune ca Statele Unite ale Americii să-şi retragă rachetele din Republica Federală Germania, iar Uniunea Sovietică să le retragă pe cele desfăşurate în Republica Democrată Germană.[3]

---

[1] *Propunerile conţinute în discursul tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român şi preşedintele Republicii Socialiste România, susţinute la întâlnirea la nivel înalt a conducătorilor de partid şi de stat ai ţărilor membre ale Pactului de la Varşovia* (26 aprilie 1985) (de aici înainte: *Propuneri* (26 aprilie 1985)), în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 120/1985, fila 116. Vezi şi Circulară, de la DCP (Direcţia de Cultură şi Presă, Ilie Rădulescu) către şefii de misiuni, 27.IV.1985, în *ibid.*, fila 142.

[2] *Propuneri* (26 aprilie 1985), în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 120/1985, fila 118.

[3] *Ibid.*, filele 116-117.

În plus, era necesar ca efectivele și bugetele militare ale ambelor alianțe să fie înghețate și reduse și ca URSS și aliații săi din Pactul de la Varșovia să fie primii care să facă acest lucru, unilateral. Așa cum sublinia Ceaușescu:

> Ar fi bine să ne adresăm țărilor NATO cu propunerea ca statele membre ale celor două blocuri militare să sisteze imediat, începând din acest an, creșterea cheltuielilor militare. În acest sens, ar avea o deosebită semnificație dacă țările socialiste membre ale Pactului de la Varșovia ar lua inițiativa și ar decide înghețarea cheltuielilor lor militare la nivelul din 1985 și chiar reducerea lor cu 5% în 1986.
>
> De asemenea, noi considerăm că ar avea o deosebită importanță și ne-am bucura de un ecou amplu dacă țările membre ale Pactului de la Varșovia le-ar propune statelor din NATO o reducere cu 10-20% a numărului de efective militare și dacă ar însoți această propunere cu o inițiativă concretă privitoare la reducerea (unilaterală) cu un anumit procent a propriilor efective.[1]

Liderul român a prezentat apoi propunerile țării sale pentru cooperarea aliată în diversele negocieri pe tema armamentelor, aflate în desfășurare la (1) Geneva, (2) Viena și (3) Stockholm, toate având potențialul de a amplifica implicarea est-europenilor și de a determina Moscova să le abordeze pe baza consensului în alianță. Așa cum declara Ceaușescu:

> 1. Având în vedere importanța negocierilor sovieto-americane de la Geneva și faptul că sunt pe termen lung, România propune să fie creată o comisie consultativă permanentă a țărilor membre ale Pactului de la Varșovia, care să organizeze consultări regulate – eventual săptămânal sau la fiecare 10 zile – cu delegația URSS la negocieri, pentru a fi informată cu privire la progresele înregistrate și a veni cu propuneri pe temele care fac obiectul negocierilor.
>
> 2. În legătură cu acest lucru, România propune crearea unui colectiv al țărilor din Pactul de la Varșovia care să analizeze și să prezinte la negocierile de la Viena propuneri concrete privind reducerea armamentelor și a efectivelor militare în Europa.

[1] *Ibid.*, fila 118.

3. În mod similar, noi considerăm necesară crearea unei comisii a țărilor membre ale Pactului de la Varșovia care să analizeze și să redacteze propuneri pe care țările noastre să le poată înainta la reluarea Conferinței de la Stockholm pentru încredere, securitate și dezarmare în Europa, astel încât să dea un nou impuls dezvoltării, cu bune rezultate, a acestor reuniuni importante.[1]

În cele din urmă, România propusese ca Pactul de la Varșovia să înlocuiască armele cu mesele de negociere, îndreptându-și eforturile spre medierea celor mai importante conflicte din lume. Așa cum declara liderul român:

Trebuie să înființăm o comisie, sau să încredințăm miniștrilor de Externe din țările Pactului de la Varșovia misiunea de a studia și a elabora propuneri concrete în legătură cu activitățile țărilor noastre pentru soluționarea globală, prin negociere, a conflictului din Orientul Mijlociu, pentru încheierea războiului dintre Iran și Irak și pentru rezolvarea politică a problemelor existente între aceste țări, ca și a altor probleme și litigii la nivel mondial.[2]

Analiștii occidentali care au studiat perioada premergătoare ceremoniei din 26 aprilie au remarcat prezența unor „declarații laconice" ale oficialilor din diverse state membre ale Pactului de la Varșovia, care evitau cu grijă orice întrebări referitoare la detaliile specifice și care au iscat astfel în presa internațională speculații „despre locul și momentul în care se vor reuni liderii de partid din Bloc și cum vor aborda problema prelungirii alianței lor politico-militare".[3] Această atitudine evazivă trebuia să ascundă dezbaterea cât se poate de reală asupra caracterului și viitorului alianței, care agita spiritele în interiorul Pactului, punând România în opoziție cu toți ceilalți membri.[4] Într-un contrast izbitor cu celebrările triumfaliste atât

[1] *Ibid.*, filele 117-118.

[2] *Ibid.*, fila 118.

[3] Vladimir V. Kusin, „Impending Renewal of the Warsaw Pact", RAD Background Report/36, RFER, 22 aprilie 1985, Box 118, Folder 4, Report 305, pp. 1-2.

[4] Nivelul de succes atins de măsurile active sovietice în mascarea acestei crize este sugerat de concluzia lui Kusin, că „problema duratei noului pact nu a părut niciodată să fie genul de problemă care să cauzeze ruperea alianței sau fie și numai disensiuni serioase între membrii ei". *Ibid.*

de dorite de URSS, RDG și Polonia, ceremonia pentru aniversarea de 30 de ani și înnoirea Pactului de la Varșovia a fost o întrunire anostă și rigid orchestrată, cu prea puțin fast și lipsită de strălucire.[1]

Presiunile pentru transformare și dezarmare înainte și după ratificare: mai-octombrie 1985

Reuniunea oficială de prelungire a Pactului de pe 26 aprilie 1985 nu a marcat sfârșitul disensiunilor. Bucureștiul a insistat pentru o înnoire însoțită de transformare nu numai până la ceremonia de semnare din aprilie, ci și pe parcursul procesului de ratificare, în urma căruia Tratatul înnoit a intrat în vigoare pe 22 mai 1985. Sub presiunea Moscovei, ceilalți aliați au ratificat noul Pact în prima săptămână din luna mai, pentru a satisface dorința sovieticilor ca ratificarea să fie celebrată pe 9 mai, odată cu aniversarea victoriei asupra fascismului. Bucureștiul a anunțat însă la începutul lui mai că nu va depune instrumentele de ratificare decât pe 22 mai, la o săptămână după aniversarea Pactului (14 mai) și cu o săptămână înainte de expirarea sa oficială (4 iunie). De asemenea, a declarat că instrumentele de ratificare vor fi însoțite de un mesaj oficial.

Mesajul cuprindea „Concepția României" cu privire la cel mai bun mod în care alianța putea proceda pentru „a opri cursa înarmărilor", a realiza „dezarmarea și pacea" și „a crea condițiile pentru dizolvarea concomitentă a blocurilor militare și pentru a elimina politica de forță".[2] În acest timp, celelalte țări din Blocul sovietic au continuat să riposteze, subliniind nevoia de a întări capacitățile militare ale alianței împotriva amenințării reprezentate de SUA și NATO. Astfel, la conferința organizată de Academia de Științe Sovietică, Ministerul de Externe și Ministerul Apărării din URSS la aniversarea Pactului (14-15 mai), reprezentanții sovietici și cei ai celorlalte țări „au vorbit pe larg și pe un ton foarte dur despre politica SUA, despre «militarismul belicos american» și despre «blocul agresiv al NATO», care inițiase «o cruciadă împotriva socialismului»".[3]

---

[1] Vezi, de pildă, Asmus, „Differences At Warsaw Pact Defense Ministers' Meeting?" (1985), p. 1; Socor, „Warsaw Pact Summit Renews the Warsaw Treaty" (1985).

[2] Notă a audienței, MAE, Direcția I Relații, nr. 1/1125, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, Dosar 125/1985, fila 8.

[3] *Informare cu privire la conferința științifică internațională consacrată împlinirii a 30 de ani de la semnarea Pactului de la Varșovia* (mai 1985), în *ibid.*, Dosar 125/1985, fila 212.

Sovieticii au susținut că „poziția negativă a SUA făcea ca un acord cu URSS să fie foarte dificil", că SUA și NATO „încălcaseră înțelegerile de la Teheran, Yalta și Potsdam" și că „din cauza politicii SUA în ultimii doi ani, lupta pentru păstrarea echilibrului de forțe în lume s-a intensificat".[1] Ceilalți membri ai Pactului au preluat apoi aceleași afirmații. Spre deosebire de ei, reprezentanții României au prezentat „Concepția românească" asupra „dezarmării și eliminării amenințării nucleare, un imperativ suprem al perioadei actuale", și s-au concentrat pe „Pactul de la Varșovia și lupta pentru dezarmare și pace".[2]

Pe 22 mai, în ziua ratificării, Ceaușescu a anunțat public preferința României „ca Pactul să fie prelungit pe o perioadă mai scurtă", pentru a „da o nouă perspectivă popoarelor, în lupta pentru dizolvarea blocurilor militare și pentru pace". Deși „circumstanțele actuale" făceau ca prelungirea pe 20 de ani să fie necesară, a continuat el, „noi trebuie să privim această prelungire ca nefiind necesară pe o durată de 20 de ani și trebuie să acționăm astfel încât să creăm condițiile pentru eliminarea concomitentă a celor două blocuri militare".

> Trebuie să limităm pactele militare la o durată cât mai redusă posibil! Nu vrem ca acest Pact să dureze încă 20 de ani; dimpotrivă, vrem să putem renunța la el – concomitent cu desființarea NATO – într-un timp cât mai scurt posibil. Cu cât facem acest lucru mai repede, cu atât e mai bine...[3]

În conformitate cu mesajul oficial care a însoțit instrumentele de ratificare ale României:

> Apărarea statelor membre ale Pactului de la Varșovia poate fi realizată cel mai bine printr-o politică de pace, de dezarmare, și în primul rând de dezarmare nucleară, de oprire a cursei înarmărilor, de destindere și de largă cooperare internațională. Provocarea fundamentală în întărirea forței și a capacității defensive a țărilor noastre, de

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.* Românii au rostit un al treilea discurs, subliniind rolul lor în „întărirea coeziunii între țările socialiste și a solidarității tuturor forțelor progresiste în lupta pentru asigurarea securității și cooperării în Europa".

[3] Pentru discursul lui Ceaușescu, vezi „Cuvîntarea Tovarășului Nicolae Ceaușescu", *Scînteia*, 23 mai 1985.

asigurare a independenței lor, constă în dezvoltarea economico-socială, în creșterea bunăstării materiale și spirituale a popoarelor lor. Forța socialismului constă nu atât în asigurarea unui număr mai mare de arme, inclusiv rachete nucleare, cât în dezvoltarea superioară a economiei, a științei și culturii, a tuturor domeniilor construcției socialiste.[1]

Din aceste motive, au susținut românii, „trebuie să punem un accent mai mare pe caracterul politic al Pactului de la Varșovia și trebuie să punem pe primul plan cooperarea noastră pentru accelerarea progresului economico-social".[2] Iar această cooperare nu trebuia să se limiteze la țările socialiste și nici să cimenteze mentalitatea de tip „noi/ei", care continua să divizeze Europa și lumea întreagă:

În același timp, trebuie să dezvoltăm relații cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniate și cu țările capitaliste. Trebuie să acționăm consecvent pentru ca relațiile internaționale să se dezvolte pe baza principiilor egalității în drepturi, a respectului pentru independența și suveranitatea națională, al neamestecului în treburile interne și al avantajului reciproc.[3]

Era esențial, continua mesajul, ca toți membrii Pactului să contribuie la încheierea „acordurilor corespunzătoare în negocierile de la Geneva între Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii", intensificându-și „cooperarea cu celelalte state de pe continent și din lume, pentru a contribui la succesul acestor negocieri, la eliminarea rachetelor nucleare și a tuturor armelor nucleare din Europa și din lume, și la prevenirea militarizării

[1] De la secretarul de stat în minister Aurel Duma către ambasadorul URSS E.M. Tiajelnikov, nr. 1/1104, 3 iunie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, Dosar 22/1985, filele 20-25. Duma a transmis mesajul în numele Consiliului de Stat al României „către consiliile de stat, prezidiile, consiliile prezidențiale și guvernele statelor membre ale Pactului de la Varșovia cu ocazia depunerii instrumentelor de ratificare pentru Protocolul de prelungire a duratei de validitate a Tratatului de prietenie, colaborare și asistență reciprocă semnat la Varșovia pe 14 mai 1955".

[2] De la secretarul de stat în minister Aurel Duma către ambasadorul URSS E.M. Tiajelnikov, nr. 1/1104, 3 iunie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, Dosar 22/1985, filele 23-24.

[3] *Ibid.*, fila 24.

spațiului".[1] Cu o zi înainte, Ceaușescu îi spusese în mod public regelui Juan Carlos al Spaniei că „problema fundamentală a epocii noastre" era aceea „a încheierii cursei înarmărilor" și a angajării în dezarmarea nucleară, și că „toate statele europene și, mai ales, membrii blocurilor militare – Spania face parte din NATO, iar România, din Pactul de la Varșovia – (trebuie) să ia parte activă la căutarea de soluții la Geneva".[2]

Mesajul care însoțea instrumentele românești de ratificare saluta, de asemenea, moratoriul unilateral al URSS asupra amplasărilor sale de rachete cu rază medie de acțiune în Europa, subliniind beneficiile în termeni de prestigiu pe care le dobândea Moscova pentru că îl adoptase, fără a mai aminti de timpul îndelungat în care Bucureștiul susținuse aceeași idee.[3] Totodată, reafirma convingerea României că „noi inițiative și noi măsuri erau necesare în direcția dezarmării și a păcii":

> Ar fi deosebit de important ca țările socialiste să ia unilateral inițiativa de a îngheța cheltuielile militare la nivelul anului 1985 și, după aceea, de a le reduce cu 5-10%, restrângând de asemenea efectivele militare cu 10%. Acest lucru nu ar fi nicidecum un pericol pentru capacitățile defensive ale țărilor noastre, ci, dimpotrivă, va demonstra voința pașnică a țărilor socialiste, înaltul lor simț de responsabilitate pentru destinul omenirii, și va exercita o puternică influență pozitivă asupra opiniei publice din Europa și din lumea întreagă.[4]

Românii nu-și făceau iluzii că Moscova le va adopta politicile altfel decât obligată. Dar evenimentele internaționale curgeau într-o direcție pe care Moscova n-o mai putea ignora, iar vremea pentru a determina Kremlinul

---

[1] *Ibid.* Vezi și „Cuvîntarea Tovarășului Nicolae Ceaușescu", *Scînteia*, 23 mai 1985.

[2] Sebastian García, „El Rey defiende las libertades en su visita oficial a Rumanía" [Regele apără libertățile în cursul vizitei sale oficiale în România], *El País*, 21 mai 1985. Regele Juan Carlos remarcase că eforturile României „pentru cauza păcii, a destinderii, a dezarmării și a dialogului dintre Nord și Sud" erau similare cu „principalele obiective ale acțiunilor externe ale Spaniei în prezent".

[3] Gorbaciov s-a oferit să sisteze desfășurarea de rachete cu rază medie de acțiune în Europa la începutul lui aprilie. Vezi, de pildă, Jeremiah O'Leary, „U.S. says it won't take Soviet bait on missiles", *Washington Times*, 8 aprilie 1985.

[4] De la secretarul de stat în minister Aurel Duma către ambasadorul URSS E.M. Tiajelnikov, nr. 1/1104, 3 iunie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varșovia, MAE, Dosar 22/1985, fila 254.

să facă aceste schimbări sosise. Cunoscând intențiile celorlalți membri ai NATO în urma contactelor repetate și recunoscând oportunitățile pe care ele le ofereau pentru transformarea arhitecturii de securitate a Europei, Bucureștiul presa necontenit Moscova spre poziții care-și găseau ecoul pe continentul european și în lume.

Astfel, spre exemplu, și-a continuat campania dedicată propunerilor sale înainte de reuniunea la vârf a Pactului de la Varșovia din octombrie 1985. Pe 6 octombrie, ambasadorul sovietic Evgheni Tiajelnikov a avertizat Bucureștiul că insistența pentru „reducerea unilaterală a cheltuielilor militare și a efectivelor militare", pe care România izbutise s-o insereze „în documentul comun" nu mai era acceptabilă și că avea să „influențeze negativ atmosfera" reuniunii fiindcă situația globală „s-a schimbat și s-a înrăutățit foarte mult".[1] Prezentat de Tiajelnikov, protestul Kremlinului indica eșecul Moscovei de a înțelege sensul și semnificația acestei acțiuni unilaterale:

> Ultima propunere a tovarășului Gorbaciov are același sens ca propunerile tovarășului Nicolae Ceaușescu și a fost exprimată într-un mesaj adresat de liderul PCUS președintelui american Ronald Reagan și ulterior dat publicității în cursul vizitei la Paris. Tovarășul Gorbaciov știe că tovarășul Ceaușescu apreciază personal în mod deosebit respectivele propuneri, dar în ciuda eforturilor depuse de Uniunea Sovietică, SUA și aliații lor nu au răspuns în niciun fel la aceste propuneri. În această situație, conducerea sovietică apreciază că nu mai este logic să insiste în a face pași noi unilateral, fără ca SUA să facă la rândul ei vreun pas corespunzător.[2]

Ambasadorul sovietic a invocat apoi aceeași justificare pentru a respinge „propunerea de a organiza o întâlnire a reprezentanților statelor din Pactul de la Varșovia și ai țărilor din NATO pentru a elabora propuneri pe temele care fac obiectul negocierilor sovieto-americane de la Geneva". Conform afirmațiilor lui Tiajelnikov, „o idee asemănătoare a fost expusă și de tovarășul Gorbaciov în discursul său în fața Adunării Naționale din Franța, fără să găsească ecoul pozitiv necesar" și, dat fiind că „nu a apărut niciun indiciu în acest sens din partea SUA și a aliaților lor", Moscova le ceruse

[1] Telegramă urgentă foarte importantă 11005796, MAE către ministrul de Externe Andrei în Beijing, 06.10.1985, în *ibid.*, Dosar 119, vol. I, fila 115.
[2] *Ibid.*

românilor „să renunțe la insistențe și să elimine problema de pe agenda dezbaterilor de la Sofia".[1]

Diplomatul sovietic a încheiat cu solicitarea Moscovei ca respectivele considerații să „fie analizate cu atenția adecvată și cu convingerea găsirii unei soluționări pozitive", pentru a evita „crearea de complicații" și pentru a asigura un „climat prietenesc" la reuniunea la vârf din Sofia.[2] Bucureștiul a răspuns cinci zile mai târziu, pe 11 octombrie, repetându-și argumentele și „subliniind necesitatea ca și partea sovietică să analizeze cu atenție propunerile României" și să „le vină în întâmpinare".[3]

Oficialitățile române aveau două mari îngrijorări cu privire la angajarea lui Gorbaciov în tranziția de la competiție militară la dezarmare. Prima se referea la seriozitatea și la intenția sa. Bucureștiul nu-și făcea mari speranțe că un lider de la Kremlin se va angaja – fără să fie obligat – într-un proces care ar fi periclitat poziția dominantă a Moscovei. În consecință, Bucureștiul a continuat să exercite presiuni la toate forumurile Pactului de la Varșovia. În al doilea rând, România dorea ca aliații est-europeni să ia parte activă la proces, nu să fie simpli spectatori (și cu atât mai puțin să se constituie într-un cor obedient). Îndelungata experiență cu URSS și Rusia (și cu alte mari puteri) îi învățase pe români că, pentru a nu fi obiect al tranzacțiilor dintre marile puteri, era necesar să fie actori pe scena relațiilor internaționale.

Într-adevăr, Bucureștiul avea toate motivele pentru a bănui că includerea pozițiilor românești standard în „Noua Gândire" a lui Gorbaciov era doar un truc de propagandă. Așa cum a recunoscut Gorbaciov ulterior, apelurile la dezarmare ale sovieticilor înainte de convorbirile de pace de la Geneva, din noiembrie 1985, avuseseră în mare parte un rol propagandistic, dar „de această dată nu am mai folosit chestiunea ca pe un mijloc de propagandă, așa cum făcusem în trecut".[4] Totuși, presiunea continuă și fluxul constant de inițiative din partea României îngreunau misiunea echipei lui Gorbaciov de „a-i lua fața" în problema transformării conceptului de securitate și nu aveau deloc darul de a face ca Bucureștiul să intre în grațiile unui Kremlin profund nemulțumit. Gorbaciov a exprimat clar în memoriile sale din 1996

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*, fila 116.

[3] Telegrama 1/05930, MAE către Andrei în Phenian, 11 octombrie 1985, în *ibid.*, Dosar 119, vol. I, fila 127.

[4] Gorbaciov (1996), p. 411.

multiplele sale resentimente personale față de Ceaușescu și România, pe parcursul mai multor pagini, pline de insulte puțin obișnuite.[1]

În ciuda repetatelor avertismente ale sovieticilor, Bucureștiul a continuat pe aceeași linie și a propus ca alianța „să înceapă (unilateral) o reducere cu 10% a efectivelor în anul curent" și „să reducă cheltuielile militare cu 15% anual din 1986".[2] De asemenea, a propus ca Moscova să se angajeze în noi „reduceri ale sistemelor de armament" și ca o „întâlnire a miniștrilor de Externe ai țărilor din Pactul de la Varșovia și din NATO" să fie organizată „cât mai curând" posibil.[3] Și într-adevăr, principala temă a declarației CPC din octombrie 1985 era aceea de a oferi „o alternativă la cursa înarmărilor și la războiul nuclear".[4] Și pentru prima dată (deși tot fără urmări), Mihail Gorbaciov și-a declarat intenția de a „desface" pachetul care blocase negocierile încă de la sfârșitul anului 1984, și să trateze „armele nucleare cu rază medie de acțiune din Europa și armele strategice din spațiu" în mod separat, așa cum recomanda România de mult timp.[5]

Concomitent însă, liderul sovietic continua să-și preseze aliații să „exploateze contradicțiile" dintre aliații NATO pentru a-i înstrăina și a-i exclude pe americani din Europa, subliniind succesul înregistrat de sovietici cu guvernarea Mitterand din Franța.[6] Cu excepția României, toți ceilalți membri ai Pactului de la Varșovia „au susținut fără rezerve poziția Uniunii Sovietice așa cum a descris-o tovarășul Gorbaciov".[7] Ca de obicei, ceilalți membri ai Pactului i-au ridiculizat pe români: pozau în „mari făuritori de pace", se foloseau de „șantaj" pentru a-și impune „ideile radicale" și insistau pe „teoriile românești bine cunoscute" care ignorau „pozițiile de clasă".[8]

---

[1] *Ibid.*, pp. 473-476.

[2] Vezi *East German Summary of the Romanian Position at the Forthcoming PCC Meeting*, 19 octombrie 1985, PHP.

[3] *Ibid.*

[4] Declarația CPC din octombrie 1985 era intitulată *Despre eliminarea amenințării nucleare și despre o schimbare pozitivă a situației din Europa și din lume.*

[5] *Speech of the General Secretary of the CPSU (Mikhail Gorbachev) at the Sofia Political Consultative Committee Meeting*, 22 octombrie 1985, pp. 1, 2, PHP.

[6] *Raportul RDG pe marginea CPC*, 22-23 octombrie 1985, p. 2.

[7] Vezi, de pildă, *ibid.*, p. 3, și *Speech by the East German Head of State (Erich Honecker)*, 22 octombrie 1985, PHP.

[8] *Bulgarian Report on the PCC Meeting*, 27 octombrie 1985, pp. 5, 6, PHP; *Evaluation of the PCC Meeting by the General Secretary of the BCP (Todor Zhivkov)*, 22-23 octombrie 1985, PHP.

Bulgarii au descris ca „total inacceptabile" propunerile de „organizare a unei întâlniri a reprezentanților statelor din Tratatul de la Varșovia și ai națiunilor membre NATO pentru a discuta și a face sugestii cu privire la chestiunile care sunt subiect al convorbirilor sovieto-americane de la Geneva" și pentru înghețarea „nivelului cheltuielilor militare și a forței armate în statele Tratatului de la Varșovia din 1986 și pentru reducerea lor ulterioară cu 10-15%".[1] Est-germanii au confirmat eforturile de pionierat ale României „pentru a le da membrilor posibilitatea de a avea cuvânt mai greu de spus în conceperea propunerilor pentru controlul armelor nucleare" și în implementarea unei „înghețări și reduceri unilaterale a bugetelor militare și a nivelului forțelor" în cadrul Pactului.[2] România obligase Pactul de la Varșovia să înființeze un grup de experți pe tema înghețării și reducerii bugetelor și efectivelor militare și să pună reducerile de cheltuieli pe agenda următorului CPC, ca una dintre cele trei teme principale de discuție.[3]

Recunoașterea faptului că Moscova ar fi trebuit să acorde atenție recomandărilor României a venit din cea mai neașteptată sursă. Adjunctul ministrului sovietic al Apărării și șeful Statului Major al Pactului de la Varșovia în perioada 1978-1989, generalul Anatoli Gribkov, a confirmat ulterior că Moscova a greșit considerabil atunci când a refuzat să ia în considerare inițiativele României, să trateze cu românii ca de la egal la egal și chiar să încerce o reconciliere asupra chestiunilor aflate în dispută. În conformitate cu spusele lui Gribkov, obstrucționismul României, împotriva căruia Blocul sovietic se revoltase atât de des, fusese provocat de atitudinea disfuncțională a Moscovei și a aliaților ei loiali:

> Iar timpul a demonstrat că, în privința anumitor principii, partea română a avut dreptate și că greșelile au fost rezultatul conducerii sovietice arbitrare. Spre exemplu, relațiile cu Albania, Iugoslavia, China (și) pătrunderea trupelor sovietice în Ungaria, Cehoslovacia și Afganistan.

---

[1] *Bulgarian Report on the PCC Meeting*, 27 octombrie 1985, p. 5, PHP.

[2] *GDR Report on PCC* 22-23 October 1985, pp. 4, 6. Vezi și *Information from the Bulgarian Minister of Foreign Affairs (Mladenov) to the Politburo of the CC of the BCP regarding the Bulgarian Position on the Romanian Proposal for the Reduction of Warsaw Treaty Forces*, 22 septembrie 1986, PHP.

[3] *Ibid.*, pp. 5, 6; *Evaluation of the PCC Meeting by the General Secretary of the BCP (Todor Zhivkov)*, 22-23 octombrie 1985, PHP.

(...) Disidența conducerii române a fost în mare parte rezultatul gafelor grosolane ale conducerii de partid și de stat a Uniunii Sovietice; celelalte state din Pactul de la Varșovia, urmând linia dictată de URSS, au repetat greșelile sovietice în privința României.[1]

În realitate, propunerile românești erau foarte raționale. Dar conducerile sovietice succesive erau atât de angajate în competiția militară cu Occidentul și atât de caustice la adresa aliatului lor român, încât nici măcar nu le-au analizat. Ca urmare a continuității în domeniul personalului și al mentalităților, conducerea sovietică a manifestat, și în cursul unei mari părți din primul an de mandat al lui Mihail Gorbaciov, aceeași ostilitate față de „pretențiile" românilor.

Însă în ciuda faptului că Bucureștiul fusese nevoit să șantajeze conducerea sovietică pentru a o face să-i accepte propunerile, exact aceleași propuneri au devenit rapid piloni principali în „Noua Gândire" a lui Gorbaciov.[2] Așa cum remarca un diplomat străin la vremea respectivă, Gorbaciov adoptase „principiile politice ale politicii externe a României, dintre care unele nu fuseseră considerate de către predecesorii săi ca fiind acceptabile".[3] În mod ironic, oficialii din jurul lui Gorbaciov au început să fie tot mai interesați să distanțeze politica „Noii Gândiri" de sursa ei de inspirație românească. Odată ce înțelesese, în sfârșit, valoarea propunerilor Bucureștiului pe tema negocierilor și a controlului armamentelor, Kremlinul era acum furios pe români fiindcă ei le înaintaseră primii.

---

[1] A.I. Gribkov, *Sud'ba varshavskogo dogovora: Vospominania, Dokumenty, fakty* [Parte a Pactului de la Varșovia: Rememorări, documente, fapte], Moskva, Russkaia Kniga, 1998, pp. 80-81.

[2] Vezi, în special, discursurile lui Gorbaciov din perioada 1986-1989 în Mikhail Gorbachev, *Memoirs*, New York, Doubleday, 1996, pp. 401-420, 427-435, 439-446 și 459-461. Vezi și Mikhail Gorbachev, *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World*, New York, Prentice-Hall, 2000.

[3] Yosif Govrin, *Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceausescu Era*, New York, Routledge, 2002, p. 133, nota de subsol 3. Govrin fusese șeful Departamentului sovietic pentru Europa de Est din cadrul Ministerului de Externe al Israelului în perioada 1976-1985 și apoi ambasador în România între anii 1985 și 1989.

Capitolul 6

Eforturile Blocului sovietic de a prezenta România ca pe un agresor: problemele maghiară și poloneză din 1989

În ultimele luni ale anului 1989, surse sovietice, poloneze și maghiare afirmau că liderul comunist român Nicolae Ceaușescu schimbase cu 180 de grade politica de peste un sfert de secol a țării sale împotriva intervenției militare străine, ca urmare a faptului că în Polonia, în urma alegerilor, *Solidaritatea* obținuse majoritatea în guvern, iar în funcția de prim-ministru fusese numit un anticomunist.[1] Partizanii acestei ipoteze susțin că dovada în acest sens este oferită de discuțiile avute de reprezentanți ai Ministerului român de Externe cu diplomați din cadrul Ambasadelor URSS, Poloniei, Ungariei, RDG, Cehoslovaciei și Bulgariei în noaptea de 19/20 august 1989.[2]

---

[1] O versiune anterioară a acestui studiu, însoțită de patru documente, a apărut ca Larry L. Watts, „Ceaușescu's Military Intervention against Poland" în „Did Nicolae Ceaușescu Call For Military Intervention against Poland in August 1989?", CWIHP e-Dossier Nr. 60, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 3 februarie 2015, https://www.wilsoncenter.org/publication/did-nicolae-ceausescu-call-for-military-intervention-against-poland-august-1989#watts.

[2] Ziarul PCR a reprodus apelul în ziua următoare. „De la Varșovia", *Scînteia*, 20 august 1989; Florin Anghel, „Considerente asupra României în discursul public din Polonia, în 1989", Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, *Caietele Revoluției*, nr. 4, vol. 6 (2006): pp. 45-53. Pentru versiunea poloneză vezi „Dokumenty Polska-Rumunia", *Gazeta Wyborcza*, 29 septembrie – 1 octombrie 1989. Versiunea sovietică poate fi consultată în Document 241 în Stefan Karner, Efim Iosifovich Pivovar, Natalya Georgievna Tomilina și Alexander Oganovich Chubaryan, Конец эпохи. СССР и революции в странах Восточной Европы в 1989-*1991 гг. Документы* [Sfârșitul unei epoci: URSS și revoluțiile din țările Europei de Est în 1989-1991. Documente], Moscova, Rosspen, 2015, pp. 823-825.

Problema poloneză

În conformitate cu versiunea poloneză a respectivelor discuții, românii declaraseră că evoluțiile din Polonia „îngrijorează toate țările socialiste", care „trebuie să ia atitudine și să insiste ca *Solidarității* să nu-i fie încredințată misiunea de a forma guvernul".[1] Conducerea României decisese, prin urmare, „să facă apel la conducerea PMUP (Partidul Muncitoresc Unit Polonez), la birourile politice (și la) liderii mai multor țări din Pactul de la Varșovia și ai altor țări socialiste, pentru a-și exprima gravele îngrijorări și pentru a acționa împreună în scopul de a preveni situația gravă din Polonia, în apărarea socialismului și a poporului polonez".[2] Astfel, românii condamnau aspru mișcările poloneze, avertizau cu privire la amenințarea extinsă la adresa socialismului și își anunțau intenția de a face apel la „țările din Pactul de la Varșovia și la alte țări socialiste" pentru a preveni iminenta prăbușire a socialismului în Polonia.

Afirmații scrise și verbale ale diverșilor oficiali din cadrul Blocului – mai cu seamă din URSS, Polonia și Ungaria – par să confirme interpretarea agresiv-militaristă a intențiilor României. Ceaușescu – susțin mai departe partizanii acestei ipoteze – solicita „o intervenție militară a Pactului de la Varșovia în Polonia", „îi îndemna în secret" pe ceilalți membri ai Pactului să i se alăture într-o astfel de operațiune; și chiar „susținea o intervenție militară comună a întregului Bloc estic".[3] Faptul că Brejnev citase și el „apărarea socialismului" pentru a justifica invazia militară sovietică în Cehoslovacia conferea acuzației

---

[1] „Dokumenty Polska-Rumunia", *Gazeta Wyborcza*, 29 septembrie – 1octombrie 1989.

[2] *Gazeta Wyborcza* (1989). Ultima frază din versiunea poloneză este: „*Kierownictwo RPK postanowiło zwrócić się do kierownictwa PZPR, do biur politycznych, do kierownictw partii krajów UW i innych krajów socjalistycznych, by wyrazić poważne zaniepokojenie oraz aby wspólnie zadziałać w sprawie zapobieżenia poważnej sytuacji w Polsce, w sprawie obrony socjalizmu i narodu polskiego*"

[3] Anatoly Dobrynin, *In Confidence: Moscow's Ambassador to Six Cold War Presidents*, Seattle, University of Washington Press, 1995, p. 632; Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War*, Washington D.C., Brookings Institute, 1994, p. 604; Jacques Levesque, *The Enigma of 1989: The USSR and the Liberation of Eastern Europe*, Berkeley, University of California Press, 1997, pp. 119-121; Philip Zelikow și Condoleezza Rice, *Germany Unified and Europe Transformed: A Study in Statecraft*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1998, p. 69; Mark Kramer, „The Collapse of East European Communism and the Repercussions within the Soviet Union (I)", *Journal of Cold War Studies*, vol. 5, nr. 4 (toamna 2003), pp. 197-198; Mircea Munteanu, „The Last Days of a Dictator", *Cold War International History Project* (CWIHP) *Bulletin*, nr. 12/13 (toamna-iarna 2001), p. 217.

un caracter plauzibil – la fel ca termenii alarmiști ai apelului românesc la „acțiune urgentă", apel care sugera că România accepta ideea măsurilor drastice, posibil chiar de ordin militar. În plus, antipatia pe care o resimțea Ceaușescu pentru *Solidaritatea*, pe care o considera „o agentură a imperialismului străin", era bine cunoscută în cadrul Pactului.[1]

Schimbarea cu 180 de grade a politicii – caracter plauzibil versus dovezi

Ipoteza este însă mai puțin plauzibilă dacă o privim pe fondul continuei politici românești de opoziție față de intervențiile militare străine și de militantism pentru retragerea trupelor străine – politică pe care România a continuat s-o susțină fără întrerupere în cadrul forumurilor interne și internaționale, inclusiv în cadrul Pactului de la Varșovia, în perioada respectivă. Acest principiu, considerat fundamental pentru politica de securitate a Bucureștiului, fusese reafirmat la Plenara PCR din noiembrie 1989, unde aproape o treime din discursul lui Ceaușescu se axase asupra lui, din nou la reuniunea din decembrie 1989 a liderilor Pactului de la Varșovia, organizată la Moscova, și de altfel la toate celelalte întruniri oficiale din ultimele patru luni ale regimului.

Caracterul plauzibil pălește, de asemenea, dacă ținem seama de faptul că românii nu au făcut în realitate apel la o intervenție „militară" și nici nu au susținut folosirea forței armate în niciuna dintre versiunile discuțiilor disponibile până la ora actuală. Astfel, spre exemplu, din discuția în cadrul Comitetului Central al PCUS (de pe 21 august 1989) cu privire la apelul lui Ceaușescu și din răspunsul lui Gorbaciov la acest apel reiese clar că Bucureștiul propusese „să se organizeze o întâlnire a liderilor partidelor comuniste și muncitorești", nu o operațiune militară.[2] De fapt, apelul României la o intervenție militară trebuie interpretat – în primul rând pe

---

[1] Arhivele Naționale ale României (ANR), *Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1989*, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 57/1989, filele 1-6; Ioan Scurtu, „Nicolae Ceaușescu și Evenimentele din Polonia (1981, 1989)", *Clio 1989*, nr. 1-2 (2005), pp. 168-170.

[2] *Resolution of the CPSU CC Politburo Nr. 132, „Regarding the Appeal of Cde. Ceaușescu"*, 21 august 1989, History and Public Policy Program Digital Archive, RGANI, F. 3, Op. 103, D. 180, L. 63, și Op. 103, D. 181, Ll. 140-141. Tradus pentru CWIHP de Mark Kramer.

baza faptului că amenințarea percepută era aceeași cu cea care justificase Doctrina Brejnev și, în al doilea rând, pe baza chemării ambigue a României la o „acțiune urgentă" – pe fondul refuzului generalizat din partea lui Ceaușescu privind orice tendințe de liberalizare, acest refuz servind ca un indiciu al atitudinii sale reacționare.

Absența oricărei menționări a unei asemenea propuneri în cadrul reuniunilor Pactului de la Varșovia, unde ne-am fi putut aștepta la o aluzie a membrilor Pactului la o propusă intervenție armată, contrazice ipoteza intervenției militare. Și într-adevăr, niciunul dintre documentele disponibile ale întrunirii Comitetului Miniștrilor de Externe ai Pactului de la Varșovia, din octombrie 1989, nu reflectă vreo critică sau vreo discuție cu privire la o intervenție susținută de România.[1] Subiectul nu a fost abordat nici la întrunirea Comitetului Miniștrilor Apărării organizată la Budapesta în noiembrie.[2] Nici documentele românești referitoare la Pactul de la Varșovia, care au devenit disponibile în 2015, nu includ nicio referire la o posibilă intervenție militară străină.[3] Dată fiind disponibilitatea declarată atât public, cât și în particular a autorităților poloneze și maghiare de a blama în gura mare presupusa agresivitate a României, faptul că nici unele și nici celelalte nu au făcut nici măcar o aluzie la ea în întrunirile organizate „pe teren propriu" ar fi cu adevărat remarcabil – dacă aserțiunea respectivă ar avea un substrat real.[4]

În plus, ipoteza este șubrezită și de faptul că niciuna dintre sursele citate până la ora actuală în sprijinul afirmației că România ar fi susținut o

---

[1] Vezi, spre exemplu, discursurile și rapoartele la „XXVI. Warsaw, 26-27 October 1989", „Records of the Warsaw Pact Committee of the Ministers of Foreign Affairs: 1976-1990", PHP. Vezi și Întrunirea Comitetului Miniștrilor de Externe, Varșovia, 26-27 octombrie 1989, la ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, Dosar 181/1989, filele 1-93. Din păcate, nu au existat întruniri oficiale ale Pactului în august-septembrie 1989.

[2] Vezi prezentările și rapoartele la „XXIV. Budapest, 27-29 November 1989", „Records of the Warsaw Pact Committee of the Ministers of Defense: 1969-1990", PHP.

[3] *Tratatul de la Varșovia. Ministerul Afacerilor Externe,* Seria de documente de la Arhivele Naționale ale României a devenit accesibilă publicului pe 26 martie, 2015. vezi http://www.arhivelenationale.ro/stiri.php?id_stire=249&lan=0.

[4] Vezi, de pildă, „Romania has called for military intervention in Poland", *Polityka* Weekly News Roundup, Warsaw, *Polityka* în limba poloneză, nr. 38, 23 septembrie 1989 (extrase), p. 2, JPRS-EER-89-130, 27 noiembrie 1989, p. 19. Comitetul Miniștrilor de Externe al Pactului de la Varșovia s-a reunit la Varșovia pe 26-27 octombrie 1989, iar Comitetul Miniștrilor Apărării s-a întrunit la Budapesta în 27-29 noiembrie 1989.

intervenție militară nu este românească. Situația ar fi fost suficient de problematică dacă ar fi fost evaluată o acțiune deja pusă în practică, dar devine cu atât mai dificilă când este evaluată o intenție nepusă în aplicare. Una dintre consecințele acestei recurgeri exclusive la surse non-românești din cadrul Blocului sovietic a fost aceea că a lăsat neexaminată o serie de fenomene de tip „câinele care n-a lătrat atunci când a trebuit", fenomene care ar fi impus un comportament mai precaut față de eventualele afirmații cu privire la o amenințare venită din partea armatei sau a aparatului Securității de Stat din România.[1] Până la data scrierii acestei lucrări, nu a apărut nicio probă care să sugereze că o asemenea eventualitate a fost menționată vreodată în discuțiile din cadrul armatei sau al partidului din România, și nici că ar fi existat o variantă de planificare pentru a face față unei asemenea situații.[2]

Autoritățile concep în general planuri chiar și pentru cele mai puțin plauzibile și indezirabile eventualități, pur și simplu pentru a nu fi prinse complet pe picior greșit dacă ar avea loc evenimente aproape imposibile. Dar în transcrierile disponibile ale ședințelor Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din iulie până în decembrie 1989 nu este menționată nicio susținere, nicio aprobare, instrucțiune, discuție și nici măcar vreo remarcă sumară care să sugereze că intervenția militară străină ar fi fost o măsură acceptată sau măcar luată în considerare. De asemenea, nicio aluzie la o astfel de reconsiderare nu există în niciuna dintre voluminoasele depoziții ale celor douăzeci și nouă de membri supraviețuitori ai Comitetului Politic Executiv – cel mai înalt for decizional al Partidului Comunist Român, ai cărui membri au fost arestați și judecați la scurt timp după Revoluția din decembrie 1989.[3] Absența oricărei reevaluări a politicii în această privință este confirmată și de interviurile luate după 1989 miniștrilor de Externe și

[1] Până la sfârșitul anului 1989, imprudența ajunsese să caracterizeze cele mai multe evaluări referitoare la România. Așa cum remarca un analist, era „oarecum ironic faptul că o revoluție care dorea să reimpună în România atitudinea rațională a creat o aparentă lipsă colectivă de gândire rațională în lumea largă". Peter Siani-Davies, *The Romanian Revolution of December 1989*, Ithaca, Cornell University Press, 2005, p. 282.

[2] Larry L. Watts, *Extorting Peace: Romania, The Clash Within The Warsaw Pact, And The End Of The Cold War*, Bucharest, editura RAO, 2014, capitolele 15 și 16.

[3] Au fost treizeci și șase de participanți la întrunirea din 21 august 1989, la care s-a discutat apelul, trei dintre ei nefăcând parte din comitet. Doi dintre ceilalți treizeci și trei, soții Ceaușescu, au fost executați, unul a fost declarat lipsit de discernământ (Constantin Dăscălescu), iar altul (Ion Ursu) a fost eliberat fără proces, din motive puțin cunoscute.

șefilor Secției pentru Relații Internaționale din cadrul Comitetului Central încă în funcție la sfârșitul anilor '80.[1]

Ministrul Apărării și șeful de Stat Major în funcție la momentul revoluției au reacționat cu sinceră surprindere când a fost adusă în discuție posibilitatea unei modificări a politicii în domeniul apărării.[2] În plus, arhiviștii militari nu au găsit în documentele Ministerului Apărării, ale Statului Major sau ale Comandamentului Armatei nimic care să sugereze că ar fi fost acceptată ideea unei operațiuni dincolo de granițele țării – și, cu atât mai puțin, că s-ar fi făcut pregătiri pentru așa ceva; problema nu s-a pus nici măcar la nivelul studiilor privind un plan de urgență în vederea unei eventualități de acest gen. Merită să ne amintim că, încă de la mijlocul anilor '60, forțele armate române fuseseră, în cea mai mare parte a lor, structurate, instruite, echipate și desfășurate în scopul apărării teritoriului național.[3] Bariere de ordin legal și constituțional fuseseră ridicate în mod special pentru a face ca desfășurarea lor în afara granițelor țării să fie imposibilă. Iar România a continuat să refuze ca trupele sale să ia parte la exerciții sau misiuni de pregătire comune ale Pactului de la Varșovia. Niciuna dintre aceste politici nu fusese modificată și nu era pe cale de a fi modificată în 1989.

---

[1] Pentru fostul ministru de Externe Ștefan Andrei (1978-1985), vezi emisiunea „Miezul Problemei", *NAȚIONAL TV* (București), 28 februarie 2007, ora 22.00; Paula Mihailov Chiciuc, „Ștefan Andrei – În anii '80, Franța a fost cel mai mare dușman al lui Ceaușescu!", *Jurnalul Național*, 24 ianuarie 2008; Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008; Lavinia Betea, *I se spunea Machiavelli: Ștefan Andrei în dialog cu Lavina Betea*, București, *Adevărul*, 2011. Pentru fostul ministru de Externe Ion Stoian (1986-1989) vezi Costache Codrescu, coord., *Armata Română în Revoluția din decembrie 1989: Studiu documentar*, ediția a doua revizuită, București, Editura Militară, 1998, pp. 41-42. Pentru fostul secretar CC pentru Relații Externe, generalul Constantin Olteanu (1989), vezi Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România: „Revoluția din decembrie 1989"*, vol. 4, partea a II-a, București, editura RAO, 2005, pp. 695-699; și Constantin Olteanu, *O viață de om: Dialog cu jurnalistul Dan Constantin*, București, Niculescu, 2013, pp. 540-550.

[2] Interviurile autorului cu generalul Victor Atanasie Stănculescu, iunie 2016, și cu generalul Dumitru Cioflină, București, 10 aprilie 1992.

[3] Excepția a constituit-o un număr mic de forțe destinate misiunilor Pactului de la Varșovia conform obligațiilor care îi reveneau României prin Tratat. Participarea aceasta nu era însă automată nici chiar în cazul unui atac NATO împotriva aliantei, ci necesita aprobarea explicită din partea României.

Cât de credibile sunt sursele Blocului sovietic cu privire la România?

Credibilitatea acordată autorităților comuniste sovietice, maghiare și poloneze cu privire la puțin probabila modificare a politicii românești este cu atât mai problematică cu cât se știe că toate trei deformau în mod intenționat adevărul atunci când descriau politica sau intențiile românilor atât în fața publicului intern, cât și internațional. Colonelul Ryszard Kuklinski, principalul agent al serviciilor de informații americane în Statul Major polonez, explica în cadrul raportului său în fața CIA că generalul Wojciech Jaruzelski distorsiona sistematic politica și intențiile românilor atunci când se adresa conducerii civile de la Varșovia. După afirmațiile lui Kuklinski, generalul Jaruzelski nu doar că respinsese ofertele românilor de a susține orice tentativă a regimului său de a dobândi mai multă independență față de Moscova, dar, mai mult decât atât, se angajase entuziast în măsuri împotriva Bucureștiului. Așa cum îi informase Kuklinski pe superiorii săi din cadrul CIA:

> Semnalele românești, pe care eu personal le-am transmis din România și care indicau că (românii) așteptau ca polonezii să adopte o poziție independentă la forumul Pactului de la Varșovia, – Jaruzelski le-a considerat a fi aproape un complot sau o mișcare contrarevoluționară și a respins ideea cu dispreț. Fără să clipească măcar, s-a lăsat însă atras de ruși într-o campanie de „solidaritate" împotriva românilor la întâlnirile Comitetului Miniștrilor Apărării. Mai mult decât atât, își exprima nemulțumirea când membrii delegației poloneze stabileau orice fel de contact mai strâns cu românii. În rapoartele înaintate liderilor politici și de partid de atunci ai Republicii Populare Polonia (liderul de partid Gierek și prim-ministrul Jaroszewicz) a distorsionat și denigrat poziția României.[1]

Aceasta nu era însă prima tentativă de a sugera că România și Ceaușescu insistau pentru o acțiune militară împotriva Poloniei. Consecvența cu care această idee a fost transmisă de sursele din Blocul sovietic în 1980 și 1981 a

[1] Vezi informarea de tip întrebări și răspunsuri a colonelului Kuklinski la CIA, „Report: Jaruzelski's Attitude, Behavior and Style, 1 January 1983", pe https://www.cia.gov/library/readingroom/document/report-jaruzelskis-attitude-behavior-and-style-1-january-1983.

determinat CIA să includă în rapoartele *National Intelligence Daily* pe care le pregătea pentru Casa Albă afirmația că Ceaușescu susținea „în particular" intervenția militară în Polonia.[1]

La polul opus, rapoartele interne maghiare și est-germane descriau în termeni mult mai corecți opoziția singulară a României față de o intervenție militară a Pactului de la Varșovia în Polonia în decembrie 1980 și, din nou, în decembrie 1981, când Ungaria, RDG, Cehoslovacia și Bulgaria își confirmaseră deja intenția de a participa la o astfel de operațiune anti-poloneză. Oficialii maghiari raportaseră că Ceaușescu avertizase cu privire la „pericolele foarte serioase" ale unei intervenții militare și „subliniase că Polonia trebuie să-și rezolve singură problemele".[2] Autoritățile est-germane raportaseră, de asemenea, „obiecția românilor la adresa unei campanii militare de asistență" ca fiind una aparte în cadrul Pactului.[3]

În cadrul întrunirii Comitetului Politic Consultativ (CPC) al Pactului de la Varșovia, desfășurate în 1983, la Praga, românii încercaseră să includă în declarația oficială o „respingere categorică a intervenției", stipulând că problemele interne ale Poloniei erau „o chestiune pur de competența Poloniei, nu a statelor socialiste prietene".[4] Este, într-un fel, o ironie faptul că propunerea lor, cu rolul explicit de a preveni o intervenție militară a oricărui membru al Blocului în Polonia, a fost respinsă, în primul rând, de delegația poloneză, la ordinele primite din partea generalului Jaruzelski.[5]

---

[1] „Poland" în *National Intelligence Daily*, 7 noiembrie 1980, pp. 5-6, și „Special Analysis: Romania: Repercussions of the Polish Crisis" în *National Intelligence Daily*, 11 aprilie 1981, CIA. Pentru opinia contrară și mai corectă a Departamentului de Stat, vezi Lawrence Eagleburger, „Ceausescu's Views on Outside Intervention in Poland", citat în Matthew J. Ouimet, *The Rise And Fall Of The Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, Chapel Hill and London, University of North Carolina Press, 2003, p. 282, nota de subsol 150.

[2] János Tischler, „The Hungarian Party Leadership and the Polish Crisis of 1980-1981", *CWIHP Bulletin*, nr. 11 (iarna 1998), p. 83.

[3] Michael Kubina, „Moscow's Man in the SED Politburo and the Crisis in Poland in Autumn 1980", CWIHP *Bulletin*, nr. 11 (iarna 1998), p. 93. Pentru intenția aliaților de a participa la o intervenție, vezi Mark Kramer, *The Kuklinski Files and the Polish Crisis of 1980-1981: An Analysis of the Newly Released CIA Documents on Ryszard Kuklinski*, Washington, Cold War International History Project Working Paper nr. 59, martie 2009, pp. 18-20.

[4] Vezi nota pregătită de ministrul de Externe polonez M. Dmochowski, în *Polish Preparatory Report for the PCC Meeting*, Praga, 3 ianuarie 1983, PHP.

[5] *Ibid.*

Preludiul maghiar

Chiar înainte de „Problema poloneză" din august 1989, Budapesta a condus în perioada mai-iulie o campanie eșuată prin care dorea să prezinte România ca pe o amenințare militară agresivă. Sursele maghiare au lansat o serie de afirmații, de la unele cu caracter general la altele foarte precise. Românii erau acuzați că (1) emiteau pretenții la teritoriul maghiar și amenințau cu invazia militară;[1] (2) construiau o armă nucleară și amenințau s-o folosească împotriva Ungariei;[2] (3) achiziționau rachete balistice pentru lansarea respectivului dispozitiv nuclear;[3] (4) țînteau uzina nucleară maghiară de la Paks cu rachete de la baza aeriană defensivă de la Florești, lângă Cluj.[4]

Toate acuzațiile au fost demontate când au fost examinate de analiștii americani și de responsabilii cu monitorizarea internațională.[5] Este însă

---

[1] Vezi, de pildă, Douglas Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary", RAD Background Report/130, *Radio Free Europe Research*, 27 iulie 1989; „Rumanian Threat Discounted", *New York Times*, 11 iulie 1989

[2] *Ibid.*, pp. 1-6. Interviul luat de Nestor Rateș purtătorului de cuvânt al parlamentului maghiar și fost șef al Departamentului Internațional al CC al PSMU Szűrös în Michael Shafir, „Matyas Szűrös's Interview with RFE's Romanian Service", RAD Background Report/127, *Radio Free Europe Research*, 20 iulie 1989, pp. 5-6. Vezi și Kevin Devlin, „Hungary's New Defense Doctrine: 'Enemy Not The West But Romania'", RAD Background Report/101, Radio Free Europe Research (RFER), 16 iunie 1989, pp. 1-2.

[3] Interviu luat ministrului maghiar de Externe Gyula Horn de Henry Kamm, „Hungarian Accuses Rumania of Military Threats", *New York Times*, 11 iulie 1989; *Magyar Hirlap*, 10 iulie 1989; MTI (Agenția de presă maghiară) în engleză, 10 iulie 1989; Andrea Tarquini, „Ceaușescu is Buying Missiles to Aim at Hungary", *La Repubblica*, 16/17 iulie 1989; MTI (Roma), 17 iulie 1989, p. 15. Vezi și János Juhani Nagy, „Bonn-Bucharest Missile Business", *Budapester Rundschau*, 29 mai 1989; MTI în engleză, 5 iunie 1989.

[4] Árpád Szőczi, *Timisoara: The Real Story Behind The Romanian Revolution*, Bloomington, iUniverse, 2013, pp. 315-316. Autorul, jurnalist și activist în cadrul organizației emigraților maghiari care acuzase România de practicarea genocidului în anii '70 și '80, citează un raport de informații din 13 decembrie 1989 al Ambasadei Ungariei în România, care includea și afirmația mai precisă că existau 7 (șapte) rachete cu această țintă. Vezi și interviul cu fostul prim-ministru Miklós Nemeth în Árpád Szőczi, „Former Hungarian PM Reveals Role Of Hungarian Secret Service in Toppling Ceaușescu", 30 ianuarie 2015, https://arpadoliverSzőczi.wordpress.com/2015/01/30/december-16-2014-former-hungarian-pm-reveals-role-of-hungarian-secret-service-in-toppling-Ceaușescu/.

[5] Vezi Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary" (1989).

instructiv să comparăm fiecare dintre aceste aserțiuni cu rezultatul obținut în urma verificărilor. Să le abordăm în ordine.

Nu au existat pretenții emise sau amenințări lansate de București la adresa teritoriului maghiar și nu au existat forțe românești desfășurate din interiorul țării în zona de graniță româno-maghiară care să indice o asemenea intenție.[1] Pe de altă parte, la granița cu România au fost desfășurate forțe sovietice și maghiare.[2] Deși aceste din urmă mișcări de trupe au fost prezentate ca făcând parte din inițiativa de pace maghiaro-sovietică desfășurată în apropierea Austriei, ele au avut loc în contextul în care Budapesta tocmai își anunțase noua strategie de apărare, în care România era identificată ca principala amenințare militară.[3]

Liderul de partid maghiar și prim-ministru la acea vreme, Karoly Grosz, a recunoscut ulterior că trupele fuseseră deplasate la granița cu România pentru operațiuni de asistență militară în Transilvania. După spusele lui Grosz:

> (1) La momentul respectiv, relațiile noastre cu România erau foarte tensionate, ca urmare a problemelor maghiarilor din Transilvania. Cum primisem amenințări nucleare din partea lui Ceaușescu, am ordonat ca trupele de la granița cu Austria să fie transferate la granița cu România. Se poate ca această mișcare de trupe să fi fost percepută de serviciile de informații occidentale ca preparative pentru o acțiune militară.[4]

---

[1] Vezi Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary" (1989), 1-6; Devlin, „Hungary's New Defense Doctrine: 'Enemy Not The West But Romania'" (1989), pp. 1-2; și Shafir, „Mátyás Szűrös's Interview with RFE's Romanian Service" (1989), pp. 5-6.

[2] Zoltan Barany, „Major Reorganization of Hungary's Military Establishment", RAD Background Report/230, RFER, 28 decembrie 1989, pp. 4-5, Open Society Archives (OSA), Box 37, Folder 6, Report 191; Douglas Clarke, „Hungary Proposes Border Security Zones", RAD Background Report/181, RFER, 27 septembrie 1989c, pp. 3-4, OSA, Box 37, Folder 6, Report 146.

[3] *Ibid.*; Devlin, „Hungary's New Defense Doctrine: 'Enemy Not The West But Romania'" (1989), pp. 1-2.

[4] Jacques Levesque, *The Enigma of 1989: The USSR and the Liberation of Eastern Europe*, Berkeley, University of California Press, 1997, p. 133.

Ministrul adjunct de Externe sovietic, Ivan Aboimov, care deținea pe atunci și funcțiile de Secretar General al Pactului de la Varșovia și șef al celulei de criză de la Kremlin cu privire la România în perioada Revoluției din decembrie 1989, a confirmat ulterior că Ungaria a încercat să atragă URSS într-o intervenție militară în România. Conform afirmațiilor lui Aboimov, „maghiarii voiau să le rezolvăm noi problemele din Transilvania".[1]

(2) România nu a avut niciodată focoase nucleare pe teritoriul său în perioada Războiului Rece și nici nu există dovezi care să sugereze că a efectuat vreodată cercetări în domeniul armelor nucleare. Așa cum raporta ulterior ambasadorul american la București în perioada 1986-1989, când, la mijlocul anilor '80, începuseră să circule zvonuri cu privire la intenția României de a achiziționa o bombă nucleară „serviciile americane de informații au acordat o prioritate sporită misiunii de a găsi dovezi concrete care să ateste că România era angajată într-un program de înarmare nucleară, însă nu au găsit nimic".[2] În 1990, șeful Comisiei române pentru Controlul Activităților Nucleare (CNCAN) a informat Agenția Internațională pentru Energie Atomică asupra faptului că țara sa nega afirmațiile conform cărora ar fi dispus de capacități în domeniul armelor nucleare și a declarat „oficial că România nu a luat niciodată măsuri pentru a-și asigura asemenea capacități și nici nu va adopta vreodată asemenea măsuri".[3] Cei care i-au urmat la conducerea CNCAN au confirmat, de asemenea, că „România nu a avut, nu are și nu va avea capacitatea de a produce bombe nucleare".[4]

La polul opus, Ungaria, la fel ca RDG, Cehoslovacia și Polonia, a găzduit în secret, pe teritoriul său, focoase nucleare sovietice.[5] După ce a

---

[1] Interviu luat de corespondenta Marina Kalașnikova fostului ministru adjunct de Externe Ivan Aboimov, „The Country's Leadership Regarded the GDR as Self-supporting Unit", *Vlast* (Moscova), 26 aprilie 2005. http://www.kommersant.com/p570876/r_1/The_Country_s_Leadership_Regarded_the_GDR_as_Self-supporting_Unit"/.

[2] Roger Kirk și Mircea Răceanu, *Romania Versus The United States: Diplomacy of the Absurd, 1985-1989*, New York, St. Martin's Press, 1994, p. 177.

[3] Alexandru Lupu, „România a încercat să producă pe șest plutoniu pentru bomba atomică", *Evenimentul zilei*, 24 mai 1993, p. 3.

[4] L.M., „România nu a avut bombe nucleare", *Ziua*, nr. 3289, 5 aprilie 2005.

[5] „Hungary: USSR Nuclear Weapons Formerly Stored in Country", tradus în U.S. Joint Publications Research Service, *Nuclear Proliferation*, JPRS-TND-91-007, 20 mai 1991, pp.14-16; *Minutes of Meeting of the HSWP Political Committee on 16 May 1989-Excerpt on WP issues*, 16 mai 1989, în Békés și Locher (2003), PHP

verificat afirmațiile maghiarilor, un analist american a conchis, la sfârșitul lui iulie 1989, că „nimeni – exceptându-i probabil pe maghiari – nu crede cu seriozitate că România are interesul politic, militar sau economic de a intra în clubul statelor deținătoare de arme nucleare".[1]

În 1992, autoritățile române au descoperit o cantitate „infimă" de plutoniu (0,1 grame) la reactorul nuclear de la Pitești, alimentat de SUA, unde era produs combustibilul pentru centrala nucleară româno-canadiană aflată încă în construcție.[2] Presa românească s-a grăbit să considere aceasta o „dovadă" a programului clandestin de arme nucleare, dar investigațiile conduse de autoritățile de reglementare nucleară post-comuniste din România au dus la concluzia că plutoniul respectiv rezultase din experimentele de determinare a compoziției izotopice desfășurate în decembrie 1985.[3] O „anchetă specială" efectuată de Agenția Internațională pentru Energie Atomică a confirmat că experimentele din decembrie 1985 nu se mai repetaseră.[4] Ancheta extinsă la fața locului, efectuată în a doua jumătate a anului 1992 la Institutul de Cercetări Nucleare de la Pitești, unde fusese descoperit plutoniul, și o investigație la nivel înalt inițiată de guvernul român în aceeași perioadă au identificat plutoniul rezultat în urma experimentului ca fiind de grad reactor, deci nefiind adecvat pentru arme nucleare.[5]

---

[1] Douglas Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary" (1989).

[2] Cantitatea de plutoniu a fost estimată inițial la aproximativ 0,1 grame. Vezi, de pildă, Ann MacLachlan, „Romania Separated Tiny Amount of Plutonium in Secret in 1985", *Nucleonics Week*, vol. 33, nr. 26, 25 iunie 1992, p. 16. În urma verificărilor ulterioare mai riguroase, s-a constatat că, de fapt, conținutul de plutoniu al eșantionului fusese de numai o cincime (0,02 grame) din estimarea originală. Vezi „Presidential Determination nr. 93-36 of August 30, 1993" în *Code of Federal Regulations: 1985-1999*, Washington, U.S. Government Printing Office, 1994, p. 770.

[3] Interviu cu fostul șef al Comisiei române pentru Controlul Activităților Nucleare, dr. Lucian Biro, Hotel Marriot, București, 19 decembrie 2016, ora 15.00.

[4] Pentru rezultatele inspecției speciale a instalațiilor nucleare ale României din mai 1992, efectuate de șeful IAEA Hans Blix, vezi „Letter dated 2 July 1992 from the Director General of the International Atomic Energy Agency to the Secretary-General", anexă la „Note by the Secretary General" to the 47th Session of the United Nations General Assembly and Security Council, A/47/320–S/24262, 10 iulie 1992, p. 2. Vezi și MacLachlan, „Romania Separated Tiny Amount of Plutonium in Secret in 1985" (1992), p. 16.

[5] *Ibid.* Presa din România a confundat plutoniul respectiv cu unul cu grad adecvat armelor nucleare.

(3) În anii '70, planurile militare românești implicau dezvoltarea de rachete balistice cu rază scurtă de acțiune pentru a înlocui vechile SCUD B, furnizate de sovietici, care fuseseră destinate exclusiv misiunilor Pactului de la Varșovia și îndreptate spre sud, împotriva unei posibile pătrunderi NATO prin Bulgaria. Înlocuirea fusese cerută, de fapt, de Moscova, care încercase să-i vândă Bucureștiului varianta îmbunătățită – racheta SS-23 („SPIDER") cu potențial nuclear și rază de acțiune de 500 de kilometri. În conformitate cu instrucțiunile lui Ceaușescu din octombrie 1976, „va fi elaborat un proiect de program pentru adăugarea în procesul de fabricație, în paralel cu rachetele tactice, a unei rachete cu rază maximă de acțiune de 500 de kilometri".[1]

Nu este clar dacă instrucțiunea fusese sinceră, sau emisă doar pentru ochii și urechile sovieticilor. În orice caz, programului nu i-au fost alocate fonduri, iar până în 1979 propunerea dispăruse din planificările militare. Deși discuția privitoare la un nou tip de rachetă s-a mai reluat de câteva ori, nicio alocare și niciun plan nu au fost inițiate odată ce România a început să-și ramburseze datoria națională, în 1981. Singurele rachete dezvoltate după aceea au fost cele tactice de artilerie, cu rază scurtă de acțiune (de pildă, rachete sol-aer), adecvate pentru apărarea teritoriului național, în „războiul popular".[2] Moscova, pe de altă parte, le-a furnizat în secret celorlalți membri ai Pactului rachete SS-23 pentru a înlocui vechile SCUD.[3] În a doua jumătate a anului 1989, România a fost mult mai vulnerabilă la atacuri cu rachetă din partea aliaților ei învecinați, decât au fost ei din partea României.

(4) Inspecțiile bazelor militare și ale inventarelor acestora efectuate de autoritățile militare române, americane și ale NATO imediat după revoluție au arătat că niciuna dintre rachetele de la Florești n-ar fi putut ajunge nici

---

[1] Vezi, de pildă, http://suntemromania.blogspot.ro/2013/10/285cum-facea-ceausescu-afacerile-pentru.html.

[2] „Hungarian Deception Before the Revolution: Romania Directed 7 Rockets Against Hungary. General Stănculescu: «Not True!»", *Adevărul*, 17 decembrie 2015. A existat, de asemenea, o tentativă eșuată de dezvoltare a unei rachete de croazieră folosind un vehicul aerian fără pilot aflat deja în inventarul românesc.

[3] Vezi Vojtech Mastny și Malcom Byrne, editori, *A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact, 1955-1991*, Budapest, Central European Press, 2005, p. 31; Alex Wagner, „U.S., Bulgaria Reach Deal To Destroy Missiles", *Arms Control Today*, iulie/august 2002, http://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/bulgariajul_aug02.

măcar la granița cu Ungaria, aflată la 170 de kilometri distanță și, cu atât mai puțin, să pătrundă în spațiul aerian maghiar și să lovească centrala nucleară de la Paks, aflată la peste 490 de kilometri. La Florești nu se afla niciuna dintre rachetele SCUD-B ale României. Și chiar dacă s-ar fi aflat, ținând cont de raza lor de acțiune de 300 de kilometri (de fapt 280, conform românilor), tot ar fi căzut cu vreo 200 de kilometri mai înainte de centrala nucleară maghiară. Inspecțiile de după 1989 au reconfirmat că toate rachetele aflate la baza de apărare aeriană de la Florești erau non-nucleare și aveau raze de acțiune de 5-17 kilometri, capabile doar să îndeplinească misiuni de apărare a teritoriului național, compatibile cu strategia „războiului popular".[1]

Prezentarea de către sovietici a „taberei agresive" românești

Etichetarea falsă a României ca o „tabără înarmată agresivă" avea o istorie îndelungată și vrednică de considerație în cadrul operațiunilor de informații ale URSS. Astfel, fusese un ingredient principal al dezinformărilor sovietice în perioada interbelică, menit fiind să justifice „necesitatea" invadării, ocupării și anexării unor părți din teritoriul românesc în al Doilea Război Mondial. Planurile sovietice de anexare a Basarabiei, teritoriu care constituie astăzi cea mai mare parte a Republicii Moldova, necesitau eforturi considerabile pentru a influența opinia publică internațională.

Operațiunile sovietice vizând România, desfășurate în SUA în anii '30 și '40, au avut la bază un set de trei teme simple. Românii erau prezentați ca agresori dedați la abuzuri criminale, „moldovenii" erau înfățișați ca fiind reprimați (și non-români din punct de vedere etnic), iar armata sovietică era descrisă ca un salvator al năpăstuiților „moldoveni".[2] Astfel, orice operațiuni sovietice de invadare, ocupare și anexare a teritoriului românesc apăreau ca

---

[1] Stefan Both, „Diversiunea maghiară înainte de Revoluție: România a îndreptat șapte rachete spre Ungaria. Generalul Stănculescu: «Nem igaz!»", *Adevărul*, 17 decembrie 2015, ora 19.57, http://adevarul.ro/locale/timisoara/exclusiv-document-secret-diversiunea-maghiara-revolutia-89-romania-indreptat-7-rachete-ungaria-generalului-stanculescu-nem-igaz-1_5672e3187d919ed50e53d58d/index.html.

[2] Pentru o evaluare mai obiectivă, vezi capitolele 26-29 în Charles Upson Clark, *Bessarabia: Roumania and Russia on the Dniester*, New York, Dodd, Mead & Co., 1927, http://depts.washington.edu/cartah/texts_archive. Vezi și Zaharia I. Huzărescu, *Mișcări subversive în Basarabia*, Kishineff, State Printing House, 1925.

fiind întreprinse din motivul pretins umanitar de a elibera o populație oprimată, ceea ce garanta susținerea din partea americanilor.

Sursele sovietice și cele românești din perioada respectivă confirmă deopotrivă că Moscova începuse să folosească în acest scop, în Europa și în SUA, „societăți basarabene" de tip front, după rezoluția Biroului Politic din martie 1925 „Despre munca în Basarabia", care detalia strategia de propagandă regională și externă pentru recuperarea ei.[1] Instrucțiunile adresate societăților basarabene care operau în SUA, situate în New York, Philadelphia, Baltimore, Detroit, Chicago, Saint Louis și San Francisco, erau cât se poate de explicite în acest sens. Moscova le cerea membrilor acestor societăți:

- Să obțină acceptul pentru separarea Basarabiei de România deoarece „această provincie a fost încorporată în Regatul României prin forță".
- Să acționeze continuu în presa americană pentru a descrie „nefericita situație a provinciei, înfometarea populației și necesitatea unui ajutor extern pentru a o scăpa de jugul represiunii românești".
- Să convingă opinia publică americană că intervenția militară sovietică în România era „asistență armată acordată de URSS ca răspuns la solicitările populației basarabene";
- Să strângă fonduri în SUA pentru a finanța „lupta de eliberare".[2]

---

[1] Vladimir Aleksandrovich Nevezhin, „The Making of Propaganda Concerning USSR Foreign Policy, 1939-1941" în Niels Erik Rosenfeldt, Bent Jensen, Erik Kulavig, eds, *Mechanisms of Power in the Soviet Union*, Palgrave Macmillan, 2000, p. 155; Yakov. M. Kopanski, *Obshestvo bessarabtsev v SSSR i soiuz bessarabskikh emigratnoye (1924-1940)*, [Societatea Basarabenilor în URSS și Uniunea Emigranților Basarabeni], Chișinău, 1978, pp. 24-27. Vezi și *Special Information Service [SIS] note regarding the reorganization of the Romanian-Bessarabian Section of the Comintern Agency in Odessa with the scope of directing and intensifying Communist agitation and propaganda in Romania*, 27 ianuarie 1938, Arhivele Serviciului Român de Informații; ASRI, Fond Documentar, Dosar 6669, filele 3-4; Document 1 în Vitalie Varatic, *Preliminarii la raptul Basarabiei și nordul Bucovinei*, București, Libra, 2000, pp. 33-34.

[2] *SIS Note regarding the actions of the Soviet government in the reorganization and reinvigoration of the activities of the „Bessarabian Societies" in the U.S.A.*, 2 aprilie 1940; ASRI, Fond Documentar, Dosar 6666, filele 65-67; și *SIS note regarding the reorganization and use of the „Bessarabian Societies" by the USSR for anti-Romanian aims*, 30 ianuarie 1940; ASRI, Fond Documentar, Dosar 6666, filele 43-46; Documentele 77 și 48 în Varatic (2000), pp. 247-249 și 189-190.

Deși temporar exclusă din repertoriul sovietic de propagandă și măsuri active, campania de a înfățișa România ca agresor a fost reluată în scrierile sovietice cu caracter istoric în anii '60.[1] În 1968, după invazia condusă de URSS în Cehoslovacia pe care Bucureștiul a condamnat-o în termeni lipsiți de echivoc, s-au manifestat considerabile temeri internaționale că avea să urmeze rândul României. La vremea aceea, serviciile de informații militare sovietice răspândeau pe larg zvonul că România „ar putea iniția provocări" care ar fi necesitat un răspuns militar, deoarece „se pretinde un «mare stat socialist»".[2]

După 1968 și mai apoi, pe întreaga durată a Războiului Rece, toate scenariile principale imaginate de Statul Major General român în domeniul apărării includeau un atac împotriva României venit din partea Uniunii Sovietice și/sau a aliaților din Pactul de la Varșovia. Cei mai mulți dintre analiștii occidentali au subestimat substanțial gradul de suspiciune și chiar de ostilitate care a existat de atunci în relațiile sovieto-române. Dar discuțiile interne ale celor mai înalte organisme decizionale ale României, disponibile acum, erau remarcabil de explicite și lipsite de echivoc.

În conformitate cu cei 26 de participanți la ședința Comitetului Executiv al CC al PCR organizată în ziua invadării Cehoslovaciei, pe 21 august 1968, Uniunea Sovietică, RDG, Polonia, Ungaria și Bulgaria „au amenințat însăși existența țărilor și a popoarelor".[3] Unul după altul, membrii

---

[1] Vezi, de pildă, „Yazkova On the Little Entente: Hungarian and Rumanian Response", *Radio Free Europe Research*, 10 februarie 1969, Open Society Archives, Box 65, Folder 2, Report 219, p. 4; Paul Lendvai, *Eagles in Cobwebs: Nationalism and Communism in the Balkans*, Garden City, NY, Doubleday and Company, 1969, p. 343.

[2] La sfârșitul lui august 1968, viitorul director general adjunct al CIA, Vernon Walters, pe atunci atașat militar în Franța, l-a întrebat pe omologul său sovietic dacă URSS va „înghiți" România așa cum făcuse cu Cehoslovacia. Când generalul sovietic s-a referit la pretinsa intenție agresivă a României, Walters și-a exprimat îndoiala „că micuța România va lansa provocări la adresa marii Uniuni Sovietice". U.S. Library of Congress, Manuscript Division, W. Averell Harriman Papers, John F. Kennedy/Lyndon B. Johnson Administrations (JFK/LBJ), Box 498 (Romania 1964-1968), Folder 3, Romania: 8/31/68, Confidential Memo by Averell Harriman's Assistant, Daniel I. Davidson.

[3] *Consemnare a ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR cu privire la situația din Cehoslovacia*, 21 august 1968, ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 133/1968, filele 6-26. Pe lângă versiunea românească originală, sunt disponibile traduceri în engleză. Vezi, de pildă, Retegan (2000), pp. 211-225; și colecțiile arhivei virtuale de la *Cold War International History Project* și *Parallel History Project on Cooperative Security*.

Comitetului au subliniat că nu mai puteau avea absolut nicio încredere în aliații lor din Pactul de la Varșovia, indiferent care ar fi fost problema. Invazia n-a făcut decât să accentueze ceea ce ei știau deja și să ofere:

> ...încă o dovadă că Uniunea Sovietică și celelalte patru state socialiste care fac cauză comună cu ea, care continuă să urmeze linia politică a PCUS și a Uniunii Sovietice, nu țin seama de părerile celorlalți și sunt capabile de orice. Aceasta este o nouă dovadă că nimic nu le va opri și că sunt în stare să încalce orice fel de acord și de declarație.[1]

Pe toată durata rămasă a Războiului Rece, principala amenințare militară la adresa țării lor le-a fost evidentă tuturor românilor și s-a reflectat în planurile militare. Așa cum remarcase Comitetul Executiv pe 31 august 1968, „tovarășii sovietici nu încetează niciodată să vorbească despre nevoia de a adopta măsuri defensive împotriva SUA și a RFG", dar ei sunt „cei care au intervenit în Cehoslovacia; nu SUA și RFG au intervenit, ci Uniunea Sovietică și celelalte patru state socialiste".[2] Relația militară româno-sovietică de după invazie a fost descrisă de generalul Anatoli Ivanovici Gribkov, pe atunci prim adjunct și, ulterior, șef al Statului Major General al Pactului de la Varșovia până în 1989, în termeni vehemenți:

Românii erau îngrijorați că vor avea soarta Cehoslovaciei. Așa că au adoptat o doctrină de „apărare a întregului popor". Treptat și în secret, și-au redesfășurat trupele. Diviziile cel mai bine echipate și capabile de luptă au fost desfășurate în apropiere de granița sovietică, la Porțile de Fier (la frontiera cu Iugoslavia), și aproape de granița cu Bulgaria. Mai târziu, a fost întărit frontul maghiar. Au desfășurat baterii antiaeriene cu încărcături de război la toate aeroporturile, inclusiv în capitală, pentru distrugerea aeronavelor și a trupelor aeropurtate. Comandantul-șef și șeful de Stat Major al forțelor armate ale Pactului de la Varșovia nu aveau dreptul să aterizeze pe aeroporturile românești sau să survoleze teritoriul României spre Bulgaria fără permisiunea scrisă a autorităților române. Când o aeronavă (sovietică)

[1] *Op.cit.*, filele 20-21.
[2] *Op.cit.*, filele 5-26.

s-a apropiat de România, a fost ca și când era gata să devină ținta focului inamic.[1]

Prin urmare, ideea că România ar fi apelat la ajutorul militar sovietic sau că s-ar fi alăturat unei intervenții militare împotriva unei terțe părți este exagerată, pentru a nu spune mai mult. Dar nu e și rar întâlnită. Fostul șef al serviciului de informații sovietic, Evgheni Primakov, spre exemplu, pretinde că „Ceaușescu a cerut să fie trimise trupe sovietice în România" în decembrie 1989, pentru a-i salva regimul – una dintre cele mai extravagante denaturări din lungul șir pus la cale de sovietici.[2]

Dimpotrivă, discuțiile interne ale autorităților române în decembrie 1989 arată că Ceaușescu a ordonat închiderea graniței cu URSS și adoptarea de măsuri defensive pentru ceea ce el a numit o „stare de război" cu aliații socialiști, în primul rând cu Uniunea Sovietică. Anunțând întreruperea „tuturor activităților turistice" din exterior spre România, Ceaușescu explica, pe 21 decembrie, în fața Comitetului Politic Executiv:

> Nici măcar un singur turist străin nu trebuie lăsat să pătrundă în țară, fiindcă toți au devenit agenți de spionaj. (...) Nimeni nu trebuie lăsat să pătrundă din țările socialiste, cu excepția celor din Coreea, China și Cuba. ***Fiindcă în niciuna dintre țările socialiste vecine nu mai putem avea încredere. Cei din țările socialiste învecinate sunt trimiși ca spioni.*** Oprim orice activitate turistică.
>
> E declarată stare de urgență în toate județele. Unitățile armatei, ale Ministerului de Interne, ale Securității de Stat sunt în stare de alertă.
>
> Trebuie să indicăm în teleconferință să se ia toate măsurile împotriva oricărei tentative, fiindcă trebuie să apărăm independența patriei și a socialismului împotriva oricui, oricine ar fi. (...)

---

[1] A.I. Gribkov, *Sud'ba varshavskogo dogovora: Vospominania, Dokumenty, fakty* [Parte din pactul de la Varșovia: Amintiri, documente, fapte], Moscova, Russkaia Kniga, 1998, pp. 75-76.

[2] Yevgheny Primakov, *Russian Crossroads: Toward the New Millenium*, New Haven, Yale University Press, 2004, p. 131.

Toată lumea trebuie să știe că suntem în stare de război. Tot ceea ce s-a întâmplat în Germania, în Cehoslovacia și în Bulgaria acum, și în Polonia și Ungaria în trecut, sunt lucruri organizate de Uniunea Sovietică, cu ajutorul americanilor și al occidentalilor.[1]

Toate sursele sovietice au confirmat afirmațiile maghiare cu privire la agresivitatea României, la producerea secretă de arme nucleare și la programele clandestine de rachete balistice în cooperare cu state cunoscute ca rebele, precum Coreea de Nord.[2] De fiecare dată, când au fost analizate de către serviciile americane de informații în perioada 1988-1989 sau în cea post-comunistă, toate aceste aserțiuni extrem de incriminatoare s-au dovedit a fi false.[3]

Firește, oficialii sovietici au făcut tot ce-au putut, independent de aliații lor, pentru a-i convinge pe omologii lor vest-europeni și americani că România constituia o amenințare militară agresivă. Astfel, Anatoli Dobrinin, consilierul lui Gorbaciov, pretindea că Ceaușescu „ceruse o intervenție a Pactului de la Varșovia în Polonia fiindcă anticomuniștii din *Solidaritatea* câștigaseră alegerile".[4] Departamentul Internațional al Comitetului Central

---

[1] *Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 17 decembrie 1989*, filele 20-21; Munteanu (2001) și *Transcrierea ședinței Comitetului Politic Executiv din decembrie*, reprodusă în Mircea Bunea, *Praf in ochi: Procesul celor 24-1-2*, București, editura Scripta, 1994, p. 34.

[2] Pentru afirmațiile ruseşti bazate pe informațiile sovietice anterioare, vezi Serviciul de Informații Externe al Federației Ruse (SVR), *Potențialul nuclear al fiecărei* țări, 6 aprilie 1995, www.fas.org/irp/threat/svr_nuke.htm. Vezi și A. Chichkin, „Бомба в Карпатах. 20 лет назад Румыния 'без пяти минут' была с атомным оружием. Но вряд ли оно стало бы 'просоветским'" (O bombă în Carpați. Cu 20 de ani în urmă, România a fost la „cinci minute" distanță de o armă atomică. Dar probabil că n-ar fi fost una „pro-sovietică"), *Rossiyskaya Gazeta*, 20 iulie 2009. Pentru afirmațiile sovieticilor privind cooperarea cu Coreea de Nord în domeniul rachetelor, vezi James Adams, reportaj din Londra pentru *South China Sunday Morning Post* (Hong Kong), 17 iunie 1990, p. 7, reprodus în „Paper Says Pyongyang Close to Nuclear Capability", Foreign Broadcast Information Service, *JPRS Arms Control*, JPRS-TAC-90-018 (21 iunie 1990), p. 4.

[3] Vezi Larry L. Watts, „Ceausescu's Vanishing Bomb: A Fact-Checking Exercise", Nuclear Proliferation International History Project Working Paper, Woodrow Wilson Center, în curs de apariție.

[4] Anatoly Dobrynin, *In Confidence: Moscow's Ambassador to Six Cold War Presidents*, Seattle, University of Washington Press, 1995, p. 632.

al PCUS, care răspundea de coordonarea „măsurilor active" sovietice și a campaniilor de dezinformare, promova aceeași idee în fața tuturor oficialilor și specialiștilor americani dispuși să o asculte. Un alt consilier, Gheorghi Șaknazarov, pretindea, în mod similar, că Ceaușescu îi sugerase lui Gorbaciov „ca Pactul de la Varșovia să ia în considerare folosirea de trupe" împotriva Ungariei și a Poloniei.[1]

Așa cum insista Rafail Fiodorov, prim adjunct al Departamentului Internațional din subordinea CC al PCUS în perioada 1989-1990 și fost ofițer al serviciilor de informații militare (GRU), în discuția cu un istoric american, „guvernul român a îndemnat în secret celelalte state ale Pactului de la Varșovia să i se alăture în a trimite trupe în Polonia".[2] Ministerul de Externe de la Moscova a urmat sârguincios aceeași linie. Serghei Tarasenko, unul dintre principalii consilieri ai lui Șevardnadze (și, în cele din urmă, adjunct al ministrului de Externe), a afirmat că liderul român „nu știa despre faptul că Gorbaciov încuraja" reformele din Polonia, atunci când lansase presupusul apel la „o intervenție militară a Pactului de la Varșovia în Polonia".[3]

Afirmația era cât se poate de neadevărată. Ceaușescu făcuse acel apel tocmai fiindcă era conștient că Moscova încuraja tendințele reformiste în Polonia. Așa cum declara în fața Comitetului Politic Executiv al CC al PCR în dimineața următoare, „orientarea polonezilor este acceptată de Uniunea Sovietică și cred că am putea spune chiar mai mult, că această orientare a fost adoptată la sfatul Uniunii Sovietice".[4] Astfel, toți oficialii și consilierii

---

[1] Jonathan Steele, *Eternal Russia: Yeltsin, Gorbachev and the Mirage of Democracy*, Cambridge, Harvard University Press, 1994, p. 185. Un alt consultant sovietic pretinde, de asemenea, că „în culise", Ceaușescu încerca „să ridice «problema poloneză»", în speranța că-i va convinge pe ceilalți membri ai Blocului de „necesitatea imperativă de a oferi Poloniei «ajutor frățesc» (de tipul intervenției Pactului de la Varșovia din 1968 în Cehoslovacia)". Andrei Grachev, *Gorbachev's Gamble: Soviet Foreign Policy and the End of the Cold War, Cambridge*, Polity Press, 2008, p. 173.

[2] Kramer (2003), pp. 197-198. Fiodorov mai făcuse și înainte afirmații complet neadevărate, fapt care ar fi trebuit să îndemne la precauție cu privire la veridicitatea îndoielnică a informațiilor sale.

[3] Serghei Tarasenko i-a spus acest lucru lui Raymond Garthoff, care lucra pe atunci la „grupul consultativ" al Brookings Institute. Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War*, Washington D.C., Brookings Institute, 1994b, p. 604.

[4] ANR, *Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR. din ziua de 21 august 1989*, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 57/1989, pp. 1-6.

sovietici fuseseră prinși în flagrant, în timp ce-i dezinformau pe interlocutorii lor americani și denaturau caracterul, intenția și consecințele comportamentului românilor, pentru a susține linia Moscovei.

Șaknazarov, spre exemplu, pretinsese că Andropov „refuzase categoric să accepte propunerea lui Ceaușescu" privitoare la aducerea unor schimbări declarației reuniunii la vârf a Pactului de la Varșovia din ianuarie 1983 și îi forțase pe români să „renunțe" la opoziția lor și să semneze comunicatul așa cum fusese conceput de sovietici.[1] Dar, conform spuselor unuia dintre participanții la reuniune, un militar de rang înalt, Andropov se dovedise incapabil „să țină piept refuzului românilor de a semna declarația convenită" și „cedase la obiecțiile românilor".[2] Rafail Fiodorov – familiarizat cu „măsurile active" sovietice pe care le gestionase împotriva țintelor occidentale pe când era ofițer GRU în RFG – răspândise activ minciuna cusută cu ață albă că „nimeni din RFG nu vrea reunificarea", în toiul negocierilor „doi plus patru" pe tema unificării Germaniei în 1990.[3] De asemenea, Serghei Tarasenko i-a indus în eroare pe analiștii americani, determinându-i să creadă că Budapesta nu avusese aprobarea prealabilă a sovieticilor pentru a-și deschide granița în fața fugarilor est-germani în 1989.[4]

Amploarea și perseverența campaniei duse de Blocul sovietic pentru a eticheta România ca agresor i-a convins pe unii analiști că Ceaușescu „susținea intervenția militară la nivelul Blocului estic", în ciuda lipsei

---

[1] Robert Service, *The End of the Cold War: 1985-1991*, New York, Macmillan, 2015, p. 62; G.K. Shaknazarov, *S vozdyami i bez nikh* [Alături de lideri și fără ei], Moscova, Vagrius, 2001, p. 263.

[2] Gribkov (1998), pp. 126-127.

[3] Gordon M. Hahn, *Russia's Revolution From Above 1985-2000: Reform, Transaction and Revolution in the Fall of the Soviet Communist Regime*, New Brunswick, Transaction, 2002, p. 285.

[4] Philip Zelikow și Condoleezza Rice, *Germany Unified and Europe Transformed: A Study in Statecraft*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1998, p. 69. Aprobarea sovietică a fost ulterior confirmată de diverse surse americane și din Blocul sovietic. Vezi, de pildă, Jim Hoagland, „Hungary Had Soviet Approval: U.S. Also Reportedly Informed of Plans for East Germans", *Washington Post*, 17 septembrie 1989; și Jeffrey Gedmin, *The Hidden Hand: Gorbachev and the Collapse of East Germany*, Washington D.C., AEI Press, 1992, pp. 88, 91, 110. Vezi și fostul ministru de Externe maghiar László Kovács în Jacques Levesque, *The Enigma of 1989: The USSR and the Liberation of Eastern Europe*, Berkeley, University of California Press, 1997, p. 163.

dovezilor în acest sens.[1] Noile afirmații erau deseori acceptate fără rezerve, deoarece le confirmau pe cele mai vechi ale acelorași surse din Blocul sovietic, standardele firești de verificare independentă fiind astfel ignorate.[2] Drept urmare, chiar și cele mai exagerate rapoarte ale terților părți cu privire la intențiile și politicile de securitate ale României au fost acceptate ca atare de unii analiști, care apoi le-au reluat ca fiind veridice, în lipsa unei verificări independente.[3]

Unul dintre analiști, spre exemplu, aparent fără a cunoaște amplasamentul instalațiilor nucleare românești și sovietice, a raportat ca fiind credibile „amenințările din partea agenției de securitate a statului din România (Securitatea) de a arunca în aer centralele nucleare din apropierea granitei româno-sovietice".[4] Acest lucru ar fi fost extrem de dificil, dat fiind că nu

---

[1] Vezi, de pildă, Mircea Munteanu, „The Last Days of a Dictator", *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 12/13 (toamna-iarna 2001), pp. 217, 220.

[2] Această deficiență nu se manifesta doar la analiștii americani. În monumentala sa lucrare bazată pe dovezi documentare și mărturii orale, spre exemplu, analistul canadian Jacques Levesque a consultat exclusiv surse sovietice, maghiare și poloneze cu privire la intențiile agresive ale României. Levesque (1997), pp. 119-121.

[3] Lipsa verificărilor și tendința de a se lua după punctele de vedere deja exprimate i-a determinat pe mai mulți analiști să interpreteze cu totul eronat dovezile existente. Astfel, spre exemplu, Mark Kramer afirmă că „doi specialiști bine cunoscuți", Dumitru Preda și Mihai Retegan, „cred că Ceaușescu solicita intervenția comună a Pactului de la Varșovia în Polonia, inclusiv o intervenție militară, dacă era necesar". (Vezi Kramer în Mark Kramer și Larry Watts, „Continuing Debate: Ceausescu's Appeal for Warsaw Pact Action on 19 August 1989", CWIHP e-Dossier #61, Woodrow Wilson Center, 3 februarie 2015, https://www.wilsoncenter.org/publication/continuing-debate-ceausescus-appeal-for-joint-warsaw-pact-action-19-august-1989#_ftnref4.) Dimpotrivă, profesorii Preda și Retegan afirmau clar că pe 19 august: „Nicolae Ceaușescu a trimis o scrisoare către comitetele centrale ale partidelor comuniste, în care solicita discutarea urgentă a situației din Polonia și le oferea susținere lui Jaruzelski și PMUP, pentru «victoria socialismului»". (Dumitru Preda și Mihai Retegan, editori, *1989: Principiul dominoului: Prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, Fundația Culturală Română, 2000, p. 26.) Dumitru și Retegan i-au confirmat autorului, ulterior, concluzia la care au ajuns, anume că Ceaușescu „nu a aprobat niciodată intervenția militară". Vezi Larry Watts, *A Rejoinder*, în *ibid.*.

[4] Vezi Kramer (2003): 23; și Mark Kramer, „The Demise of the Soviet Bloc", *Europe-Asia Studies*, vol. 63, nr. 9 (noiembrie 2011): p. 1585. Kramer nu menționează nicio sursă pentru afirmația sa, în niciunul dintre studii. Deși citează în ambele aceleași două articole din *New York Times*, o verificare în periodicul respectiv arată că în niciunul dintre cele două articole nu se face nicio aluzie la vreo amenințare din partea României la adresa instalațiilor nucleare din URSS sau din apropierea granitei sovieto-române.

existau instalații nucleare românești în relativa apropiere a granitei cu URSS. Toate aceste instalații erau amplasate în zona sudică a țării (la Pitești, Măgurele, Turnu Severin și Cernavodă). Cea mai apropiată instalație nucleară sovietică – Centrala Nucleară Ucraina Sud de la Yujnoukrainsk – se afla la peste 300 de kilometri (în linie dreaptă) de granița cu România a Uniunii Sovietice. Distanța până la centrală era însă mult mai mare (cel puțin 400 de kilometri) dacă un ipotetic comando ar fi folosit pentru a ajunge la ea drumurile, căile ferate sau căile navigabile existente.

Insistențele pentru o conferință a țărilor socialiste pe tema construcției socialiste

Alte două elemente relevante în context merită să fie incluse în orice analiză a intențiilor României și a posibilei schimbări totale de politică referitoare la intervenția militară în Polonia în august 1989. Primul este lungul șir de încercări ale României, în anii '80, de a convoca o conferință a „tuturor statelor socialiste europene" pentru a trata problemele și perspectivele „construcției socialiste". Ceaușescu a revenit la această temă la reuniunea CPC desfășurată în iulie 1989 la București, considerând-o drept o chestiune de mare urgență și susținând „cooperarea activă cu toate țările socialiste și, în primul rând, cu vecinii noștri, pentru continua dezvoltare socială și economică a țărilor noastre pe calea socialismului". În discursul său inaugural al ședinței din 7 iulie 1989, a făcut apel la toate statele socialiste să discute și să soluționeze în comun crizele, în primul rând liberalizările „exagerate" din Polonia și Ungaria, amintind pregnant de apelul său din 19/20 august:

> Noi suntem de părere că este deosebit de important ca statele membre socialiste ale Pactului de la Varșovia și toate țările socialiste să analizeze împreună și să stabilească împreună problemele actuale ale construcției socialiste, cum putem lucra mai bine împreună, pregătind populația pentru criză și asigurând dezvoltarea socială și economică a fiecărui popor pe calea socialistă.[1]

---

[1] *Transcrieri ale întrunirii CPC de la București: Discursul secretarului general al PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 7 iulie 1989, versiunea în limba germană, pp. 151-152, PHP. Din păcate, acest segment al discursului lui Ceaușescu lipsește din traducerea în engleză de pe site-ul PHP, fiind înlocuit cu puncte de suspensie.

Ceaușescu a insistat asupra caracterului urgent al acestei măsuri, cerând ca o astfel de întâlnire să fie organizată cât mai curând, cel târziu până în octombrie 1989. Și niciunul dintre ceilalți membri ai Pactului nu a menționat nici măcar existența vreunei aluzii cu privire la o posibilă acțiune militară. În mai 1989, liderul de partid maghiar Karoly Grosz a fost contrazis de ministrul de Externe Gyula Horn atunci când a afirmat că, la întâlnirea Pactului de la Varșovia din iulie, România va ataca procesul de reforme din Ungaria și va invoca împotriva lui Doctrina Brejnev. Așa cum a subliniat Horn, Bucureștiul voia să evite discutarea problemelor referitoare la construcția socialistă „în cadrul" Pactului de la Varșovia.[1]

Principiul Briciului lui Occam sugerează că linia politică neschimbată vreme de un deceniu, evidentă în iulie 1989 și manifestată în mod repetat în perioada septembrie-decembrie a aceluiași an, a continuat fără întreruperi și în luna august. Așa cum remarca o autoritate în domeniu, apelul „urgent" la „liderii mai multor țări din Pactul de la Varșovia și ai altor țări socialiste de a-și exprima serioasa îngrijorare și de a acționa împreună" pentru a rezolva criza din Polonia și a preveni prăbușirea socialismului în august 1989 e mai puțin probabil să fi constituit o chemare la intervenție militară și o bruscă schimbare radicală a unei politici de securitate cu lungi state de serviciu, ci, mai degrabă, o nouă încercare de a convoca o reuniune a tuturor statelor socialiste din Europa, îndelung solicitată.[2]

Insistențele pentru reformarea radicală a Pactului de la Varșovia

Un al doilea element care pune lucrurile în contextul corect se referă la intenția României de reformare radicală a Pactului de la Varșovia, diametral opusă față de consolidarea sau utilizarea forțelor militare ale alianței. Supusă atenției Moscovei în mod oficial pe 1 iulie 1988 și trimisă prin intermediul unei scrisori celorlalți membri ai Pactului, reformarea era menită să diminueze controlul sovietic și să transforme Pactul dintr-o alianță politico-militară într-una politică și socio-economică, atenuându-i aspectul militar și

[1] *Minutes of Meeting of the HSWP Political Committee on 16 May 1989 – Excerpt on WP issues*, 16 mai 1989, pp. 5, 9, în Békés și Locher (2003), PHP.

[2] Siani-Davies (2005), p. 49

reducând autoritatea ofițerilor superiori sovietici asupra ei.[1] Propunerea repeta apelurile lansate de România în ultimul sfert de secol pentru transformarea Pactului într-o coaliție veritabilă, ale cărei poziții de comandă să fie ocupate prin rotație.[2] Moscova a răspuns, la fel ca înainte, instruindu-i pe ceilalți membri ai Pactului să evite orice discuții pe tema acestei propuneri.

Deși oficialii sovietici le-au spus celorlalți membri ai alianței că reforma propusă de România avea să consolideze, de fapt, caracterul militar al Pactului de la Varșovia, este limpede că ei nu au crezut că așa stăteau lucrurile și că aceasta ar fi putut fi intenția românilor. Așa cum au explicat Eduard Șevardnadze și Vadim Medvedev, pe lângă transformarea CPC „într-un organism consultativ al statelor socialiste din Europa pe teme de cooperare politică și economică", România dorea schimbări care „să faciliteze deciziile colective pe problemele dezvoltării militare și ale utilizării în comun a forțelor armate în situații de război", astfel „slăbind sistemul actual de organizare militară a alianței".[3]

După spusele șefului de Stat Major al Germaniei de Est, România dorea deopotrivă „să facă mai dificilă pregătirea rezoluțiilor colective cu privire la problemele fundamentale de structură militară și asigurarea unei planificări uniforme pentru mobilizarea forțelor armate în situații de război", și să pună capăt „continuei prezențe la conducerea forțelor armate ale Tratatului de la Varșovia a unui comandant suprem sovietic".[4] Acest lucru, a subliniat generalul est-german, „corespundea (pe deplin) cu poziția din trecut a României, de a nu permite nicio consolidare a structurilor alianței".[5]

---

[1] *Romanian Proposal for Warsaw Pact Reform: Letter of the CC of the Romanian Communist Party*, 8 iulie 1988, Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact (PHP). Versiunea în limba engleză de pe site-ul PHP nu este o traducere a originalului în română, ci un „sumar" bulgar, care omite elemente-cheie ale originalului, nu le înlocuiește cu puncte de suspensie și conține modificări de mică amploare, dar extrem de semnificative ale textului. De exemplu, „politic și militar" apare în loc de „politic și economic" drept obiectiv al propusei transformări a alianței, iar propunerile de a deschide CPC tuturor statelor socialiste europene și de a institui rotația anuală la președinția CPC și a nou-propusului Comitet Militar pentru Apărare lipsesc integral.

[2] *Ibid.* Vezi și *The New York Times*, 8, 11, 16-18 mai 1966.

[3] *Romanian Proposal for Warsaw Pact Reform: Information Regarding the Romanian Proposal*, 8 iulie 1988, p. 3, PHP.

[4] *Evaluation of the Romanian Proposal for Reform of the Warsaw Pact in Preparation of the PCC Meeting, by the East German Minister of Defense (Heinz Kessler)*, iulie 1988, PHP.

[5] *Ibid.*

Oficialii maghiari au remarcat și ei că „într-un contrast evident" cu ceilalți membri ai Pactului, care doreau cu toții să „întărească" structura de comandă și capacitatea militară a alianței, eforturile României slăbeau alianța prin faptul că deschideau CPC către „toate țările socialiste europene (incluzând deci Albania și Iugoslavia)", prin reorientarea sa spre „cooperarea politică și economică" și prin „democratizarea mecanismului de cooperare militară".[1]

Ceaușescu a reafirmat fără echivoc toate aceste obiective în discursul său de deschidere a întrunirii CPC din iulie 1989, organizate la București:

> Trebuie să îmbunătățim activitatea Pactului de la Varșovia. Au fost înaintate multe propuneri. Desigur, noi ne pronunțăm în favoarea dizolvării acestui Pact, dar atâta vreme cât el există, trebuie să lucreze în condiții bune.[2] (...)
>
> Începând cu această ședință, CPC trebuie să-și facă datoria, separat de chestiunile militare, de a analiza mai pe larg problemele de dezvoltare economică și socială, pentru ca ele să devină, dacă o vor permite condițiile, probleme principale. (...)
>
> Firește că mai există o chestiune pe care noi am susținut-o întotdeauna – Comandantul Suprem să fie ales în fiecare an sau la fiecare doi ani, dintre reprezentanții (tuturor) statelor membre. Eu cred că așa trebuie făcut.
>
> Înțeleg bine că Uniunea Sovietică are nevoie de continuitate. Șeful (sovietic) al Înaltului Comandament oferă, desigur, această posibilitate, această continuitate, dar ea poate lua și alte forme; de exemplu, cu privire la rolul armatei sovietice în alianță, unul dintre adjuncții Comandantului Suprem poate fi întotdeauna un reprezentant al armatei sovietice. Pot fi găsite și alte soluții acceptabile.
>
> Hotărâtoare este necesitatea de a crea o reală încredere reciprocă și de a stabili limitele forțelor noastre armate, considerând

---

[1] *Joint Memorandum of the Foreign Ministry and the Ministry of National Defense on the Future of the Warsaw Treaty*, 6 martie 1989, p. 7, „Hungary and the Warsaw Pact", „National Perspectives", PHP. Așa cum se plângea și Ungaria la debutul campaniei românești de la mijlocul anilor '60, în „problemele militare a devenit clar că nimic nu s-a schimbat în atitudinea României", întrucât „conducerea lor de partid și de stat continuă să se opună unei activități mai susținute și unei mai bune coordonări a organelor militare ale Tratatului de la Varșovia". *Report to the Hungarian Politburo and Council of Ministers on the Politburo Meeting*, 9 martie 1968, PHP.

[2] *Records of the PCC Meeting in Bucharest: Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 7 iulie 1989, versiune în limba engleză, p. 13, PHP.

că protejarea independenței este asigurată atât timp cât apar situații dificile. Trebuie să năzuim la democratizare, așa cum este înțeles acest termen.[1]

Ca pentru a reliefa motivul pentru care nu constituiau surse de încredere cu privire la intențiile și comportamentul României, ceilalți aliați din cadrul Pactului de la Varșovia au făcut tot ce le-a stat în puteri pentru a ascunde de ochii publicului propunerea lui Ceaușescu, denaturând concomitent politica României. În raportul RDG asupra ședinței CPC se nega faptul că România deschisese măcar subiectul reformei. Conform afirmațiilor est-germanilor, România „nu și-a repetat ideile conținute în scrisoarea PCR către partidele surori cu privire la reorganizarea Pactului de la Varșovia".[2] În mod similar, Ministerul bulgar de Externe pretindea că Ceaușescu și-a „schimbat" poziția și că acum „și-a exprimat dezacordul față de desființarea Organizației Tratatului de la Varșovia".[3] Dimpotrivă, așa cum Ceaușescu a subliniat în mod repetat în discursul de deschidere, România continua să fie „în favoarea renunțării la divizarea Europei în blocuri „militare" și a „dizolvării" Pactului de la Varșovia.[4]

La ședința CPC din iulie, ambasadorului israelian la București, un observator interesat la fața locului, i s-a spus de către o „sursă est-europeană" neidentificată că Ceaușescu insista că „Războiul Rece există încă" atunci când Gorbaciov declarase că „epoca Războiului Rece s-a sfârșit", iar apoi „i-a surprins pe participanți" făcând apel la o înnoire a „validității

---

[1] *Ibid.* Versiunea est-germană, pp. 26/160 și 27/161, PHP.

[2] *East German Summary of the PCC Meeting*, 11 iulie 1989, p. 2, PHP; Mastny și Byrne (2005), p. 652.

[3] *Records of the PCC Meeting in Bucharest: Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 7 iulie 1989, versiunea în engleză, pp. 6-7, PHP; *Report to the Bulgarian Politburo by the Bulgarian Minister of Foreign Affairs (Petar Toshev Mladenov) on the PCC Meeting*, 12 iulie 1989, p. 5, PHP. Acest lucru era plauzibil doar fiindcă Ceaușescu acceptase ideea că o desființare „unilaterală" a Pactului nu era dezirabilă, ca să atenueze temerile sovietice. Dar și el și predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, insistaseră cu consecvență că Pactul de la Varșovia nu s-ar fi confruntat cu efecte negative dacă își reducea unilateral efectivele, armamentele și bugetele și dacă își retrăgea unilateral trupele.

[4] *Records of the PCC Meeting in Bucharest: Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 7 iulie 1989, versiunea în engleză, pp. 6-7, PHP.

Doctrinei Brejnev".[1] La o verificare a documentelor disponibile în prezent cu privire la discuțiile interne din cadrul Pactului de la Varșovia se constată că, în conformitate cu transcrierea est-germană a discursului său, Ceaușescu a declarat de fapt că țările socialiste, împreună cu „popoarele din lumea întreagă" înfrânseseră „politica Războiului Rece" și că deschiseseră calea „tranziției la o politică de destindere, către soluționarea problemelor dificile și complicate ale treburilor internaționale prin intermediul negocierii".[2] Cu alte cuvinte, Ceaușescu reafirmase politica deja tradițională a României. Așa cum indică în mod evident aceste exemple, sursele Blocului sovietic, altele decât cele românești, au denaturat frecvent intențiile și acțiunile românilor.

Intervenție militară sau neamestec în treburile interne?

În seara zilei de 21 august 1989, la nici 48 de ore după ce primiseră comunicarea verbală a Bucureștiului din 19/20 august, responsabilii cu problemele de politică externă de la Varșovia i-au comunicat ambasadorului român răspunsul lor oficial. Autoritățile poloneze s-au plâns că apelul contrazicea principiul tradițional al României de „neamestec în treburile interne ale altor state" (inclus și în declarația Bucureștiului din iulie 1989). „Conducerea română", continua răspunsul Varșoviei, „a afirmat întotdeauna acest principiu cu o forță deosebită referitor la țara sa, un exemplu neechivoc fiind neparticiparea României la intervenția din 1968 în Cehoslovacia".[3]

---

[1] Yosef Govrin, *Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceausescu Era*, New York, Routledge, 2002, p. 113. Govrin a fost șeful departamentului din Ministerul de Externe israelian care se ocupa de Europa de Est în perioada 1979-1985, și apoi a devenit ambasador în România (1985-1989), pentru a se întoarce după aceea la Tel Aviv ca secretar general în Ministerul de Externe.

[2] *Records of the PCC Meeting in Bucharest: Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceaușescu)*, 7 iulie 1989, versiunea în limba germană, pp. 2/135-3/136, PHP.

[3] „Raportul Ambasadei României la Varșovia către Ministerul Afacerilor Externe", 22 august 1989, ora 01.45, Documentul 72 în Dumitru Preda și Mihai Retegan, *1989 – Principiul dominoului: prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, editura Fundației Culturale Române, 2000, pp. 164-167; Archives of the Ministry of Foreign Affairs, Warsaw/1989, vol. 3, pp. 57-63. Întâlnirea avusese loc cu câteva ore înainte, în seara zilei precedente, 21 august 1989.

Astfel, Varșovia a stabilit o legătură între principiul neamestecului – invocat inițial de București pentru a condamna formula practicată de Comintern în anii '20 și '30 de a lichida conducerile celorlalte partide – și presupusa schimbare cu 180 de grade a politicii României împotriva intervenției militare străine, ceea ce implica, de asemenea, o schimbare la fel de radicală a poziției sale împotriva bazelor militare străine și pentru retragerea tuturor trupelor străine de pe teritoriul altor state. Deși Varșovia nu a acuzat în mod direct Bucureștiul că susținea intervenția militară, afirmația conform căreia România își schimbase cu 180 de grade politica de „neamestec", plasată în contextul invaziei conduse de sovietici în Cehoslovacia, sugera clar acest lucru.

Ceva mai devreme în aceeași zi de 21 august 1989, înainte de primele afirmații referitoare la așa-zisa intenție de a propune o intervenție militară, Ceaușescu le explicase celorlalți membri ai Comitetului Politic Executiv (CPEx) al CC al PCR originea și motivele apelului. Cu acea ocazie, pe lângă cei 33 de membri obișnuiți ai CPEx se aflau de față și trei invitați. Nici Ceaușescu și nici vreunul dintre ceilalți participanți nu au făcut vreo aluzie sau vreo referire cât de vagă la posibilitatea unei intervenții militare sau a vreunei măsuri armate ori coercitive de vreun fel sau altul. La începutul ședinței au fost citite comunicarea transmisă ambasadorului sovietic, răspunsul lui Mihail Gorbaciov și proiectul de replică al României la acest răspuns (documentele nu au fost încă găsite în arhivele românești). Așa cum relata Ceaușescu, apelul fusese unul *ad hoc*, încropit prin consultări cu câțiva „tovarăși care au putut fi găsiți imediat" în sâmbăta aceea (19 august), fiind destinat în primul rând Kremlinului, deoarece numai liderii sovietici, „dacă vor fi de acord, pot convinge Partidul Muncitoresc Unit Polonez să adopte o poziție mai fermă".[1]

Pentru Ceaușescu, important nu era dacă reprezentanții *Solidarității* puteau fi acceptați în guvernul polonez, ceea ce – menționase Ceaușescu – „ar putea fi o soluție" –, ci faptul că PMUP părea pregătit să cedeze

[1] ANR, *Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1989*, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 57/1989, filele 1-6. Ceaușescu i s-a adresat exact la fel lui Gorbaciov pe 3 decembrie 1989, exprimându-și convingerea că „Uniunea Sovietică, și mă refer în primul rând la Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, ar putea avea un anumit rol – nu prin forța armatei – în a contribui la o orientare mai bună (a Varșoviei). *Minută a întâlnirii dintre Nicolae Ceaușescu și Mihail S. Gorbaciov*, Moscova, 4 decembrie 1989, în Munteanu (2001): 217, 220.

Solidarității întreaga guvernare, cu încurajările Moscovei.[1] La ședința respectivă Ceaușescu a manifestat mai multă simpatie pentru poziția PMUP, care „se pronunțase în favoarea menținerii unui rol important în viața politică", decât pentru conducerea PCUS care, după părerea lui, îndemna autoritățile poloneze să renunțe la toate pozițiile deținute. Ținând seama că mișcările polonezilor fuseseră făcute la „sfatul Uniunii Sovietice", Ceaușescu nu era foarte optimist constatând că PMUP împărtășea „părerea sovieticilor" și că două formațiuni politice poloneze deja „își schimbaseră pozițiile din cauza Uniunii Sovietice".[2]

Dând citire proiectului de răspuns adresat lui Gorbaciov, Ceaușescu a reluat apelul la organizarea unei conferințe a tuturor partidelor socialiste din Europa pentru a soluționa criza cu care se confrunta socialismul. Astfel, înainte ca Varșovia și Budapesta să acuze Bucureștiul că susține o intervenție militară, Ceaușescu a spus conducerii de partid române că organizarea „unei asemenea întâlniri va constitui totodată o demonstrație remarcabilă a unității țărilor noastre socialiste, o afirmare a solidarității și a hotărârii lor de a întări această solidaritate".[3] Exprimând dorința României ca polonezii să depășească momentul de criză în care se aflau, Ceaușescu s-a referit la ajutorul oferit de țara sa Poloniei atunci când aceasta din urmă fusese invadată și împărțită între Germania și Uniunea Sovietică, în urmă cu 50 de ani.[4]

Acesta fusese un moment de care toți românii erau, pe drept, mândri. Referindu-se la faptul că francezii și britanicii „nu-și respectaseră convenția" de a ajuta Polonia să se apere la vremea respectivă, Ceaușescu menționa că „România i-a acordat întreaga sa asistență" și că a fost „singura" care a făcut acest lucru.[5] Această declarație ar fi fost extrem de bizară, ca să nu spunem mai mult, dacă Ceaușescu ar fi susținut concomitent o acțiune militară împotriva Poloniei, în comun cu una dintre țările – Uniunea Sovietică – răspunzătoare pentru împărțirea și dezmembrarea Poloniei în 1939. Cu atât

---

[1] ANR, *Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1989*, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 57/1989, fila 4.

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*, fila 3. Gorbaciov nu a acuzat România că susţinea sau favoriza intervenţia militară.

[4] ANR, *Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1989*, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 57/1989, filele 1-6.

[5] *Ibid.*, p. 5.

mai mult cu cât și-a încheiat ideea exprimându-și „deplina solidaritate cu partidul și poporul polonez" și dorința sa ca ele să „depășească această situație".[1]

Trei zile mai târziu, Budapesta i-a transmis ambasadorului român răspunsul oficial al Ungariei. Evident, răspunsul fusese coordonat cu Varșovia (și cu Moscova). După opinia autorităților maghiare, prin faptul că îndemna la „o acțiune comună urgentă" și la folosirea „tuturor mijloacelor pentru a împiedica distrugerea socialismului în Polonia", România susținea, de fapt, o intervenție militară.[2] Atât Varșovia, cât și Budapesta au avut grijă să omită faptul că, mai recent, România obstrucționase planurile și preparativele de intervenție a Pactului de la Varșovia împotriva Poloniei, în 1980 și 1981. În mod similar, nu au menționat nici efortul Bucureștiului de a impune principiul conform căruia polonezii erau singurii răspunzători pentru situația internă din țara lor în 1983, care a provocat scandal la vremea respectivă. Varșovia și Budapesta au omis, de asemenea, să facă referire la consecventele condamnări românești ale intervenției militare sovietice în Afganistan, începând din decembrie 1979, dar și la insistențele ei ca trupele sovietice să fie retrase.[3]

Apelul României din august 1989, pretindea Budapesta, era o chemare fără precedent la o intervenție militară:

Chestiunea amestecului unei țări prin mijloace militare sau de orice alt tip în problemele interne ale altei țări și-a pierdut în mod categoric validitatea odată cu sfârșitul așa-numitei dictaturi Brejnev. (...)

Punctul de vedere al României este de neînțeles dacă luăm în considerare mai cu seamă sistematica reafirmare publică din partea României a principiilor neamestecului în treburile interne, suveranității și relațiilor dintre statele socialiste. Poziția României este acum în totală contradicție cu

[1] *Ibid.*

[2] „Informare a Ambasadei României de la Budapesta către Ministerul Afacerilor Externe", 24 august 1989, ora 14.15, Document 74 în Preda și Retegan (2000), pp. 170-171; Arhivele Ministerului român al Afacerilor Externe (AMAE), Budapesta/1989, vol. 5, pp. 130-132.

[3] Pentru oferta României adresată autorităților afgane înainte de invazie și pentru reacțiile împotriva ei, vezi capitolul 5 „The Soviet Invasion of Afghanistan", în Watts (2014), pp. 245-265.

punctul de vedere exprimat de sus-menționatele principii, pe baza cărora, spre exemplu, România și-a fundamentat politica în 1968, cu referire la evenimentele din Cehoslovacia.[1]

Spre deosebire de omologul său de la Varșovia, ambasadorul român în Ungaria a dat un răspuns imediat. Amestecul în treburile interne, așa cum fusese descris de interlocutorul maghiar – a ripostat ambasadorul – nu era nicidecum ceea ce recomanda Bucureștiul, iar România continua să-și respecte vechile principii:

> Am insistat imediat să-i precizez interlocutorului meu că nu putem accepta acuzațiile conform cărora PCR, conducerea sa, are intenția de a interveni în problemele interne ale Poloniei și că astfel renunță la principiul neamestecului în treburile interne ale altor state și la cel al suveranității, așa cum se afirmă în mesajul PSMU (Partidul Socialist Muncitoresc din Ungaria).
>
> De asemenea, am adoptat o poziție fermă împotriva interpretărilor speculative care se fac pe marginea mesajului PCR, demonstrând că România nu a dat lecții nimănui și nici nu a stigmatizat țările și partidele frățești.
>
> PCR și guvernul României au așezat respectarea neștirbită a principiilor deplinei egalități în drepturi, suveranității, independenței și neamestecului în treburile interne ale altor state la baza politicii lor externe.
>
> Mesajul conducerii noastre de partid și de stat a izvorât din îngrijorările provocate de recentele evenimente din Polonia – un fapt recunoscut și în scrisoarea de răspuns către maghiari.[2]

Dovezile documentare nu susțin validitatea afirmațiilor sovietice, poloneze și maghiare cu privire la faptul că România ar fi pledat pentru intervenția militară. Discuțiile interne din România și declarațiile publice din perioada respectivă nu confirmă asemenea aserțiuni. În lipsa mărturiilor „din auzite" ale unor părți interesate să dovedească pretinsele intențiile agresive ale Bucureștiului, nu ar exista nicio „dovadă" în acest sens.

---

[1] „Informare a Ambasadei României de la Budapesta către Ministerul Afacerilor Externe", 24 august 1989, ora 14.15, Document 74 în Preda și Retegan (2000), pp. 170-171; AMAE, Budapesta/1989, vol. 5, pp. 130-132.

[2] *Ibid.*

Continuitatea în politica externă și de securitate a României

Există însă dovezi demne de luat în seamă care atestă că România punea un accent și mai viguros pe principiul neamestecului. Înainte, în timpul și după apelul lansat de Ceaușescu reprezentanților statelor din Pactul de la Varșovia în noaptea de 19/20 august 1989, conducerea PCR pregătea prezentări destinate celor trei evenimente de amploare așteptate în politica românească în ultimul trimestru al anului 1989. Cel mai important era cel de-al XIV-lea Congres al PCR din noiembrie, care presupunea un proces de documentare care se întindea de la începutul lui iulie până la finalul lui octombrie 1989 și care sublinia explicit principiile neamestecului în treburile interne și al renunțării la folosirea forței în relațiile dintre state.[1]

Cel de-al doilea eveniment ca importanță, judecând după numărul de ore dedicate și după volumul de documente produse, era cea de-a 44-a Sesiune a Adunării Generale a ONU, care urma să înceapă pe 19 septembrie 1989. Și aici esența propunerilor românești era diametral opusă ideii unei intervenții militare străine, vizând în schimb „promovarea unui nou mod de gândire și de abordare a soluționării problemelor internaționale, cu respectarea neabătută a principiilor care guvernează relațiile dintre state, în special egalitatea în drepturi, independența și suveranitatea națională, neamestecul în treburile interne, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța, avantajul reciproc".[2] Aceleași principii au fost reafirmate în toate documentele pregătitoare pentru Conferința Statelor Nealiniate, programată să înceapă la Belgrad pe 4 septembrie 1989, întâlnirile preliminare având deja loc pe 1 septembrie 1989.[3]

Consemnările discuțiilor de la începutul lui septembrie 1989 pe tema inițiativelor pe care România intenționa să le susțină la Adunarea Generală a ONU sugerează în mod clar că liderii PCR considerau că atașamentul neștirbit față de principiul neamestecului și față de cel al excluderii oricărei forme de intervenție străină coercitivă putea, într-adevăr, să constituie o soluție de ultimă instanță pentru persistența regimului comunist în România, acesta fiind cheia supraviețuirii lui. Conducerea României nu doar că

---

[1] Această subliniere apare în toate cele patru versiuni ale raportului lui Ceaușescu la al XIV-lea Congres, redactat în august-octombrie 1989. Ele pot fi găsite la ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 76/1989.

[2] ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 56/1989, filele 57-64.

[3] *Ibid.*, pp. 51-56.

menținea aceeași linie politică pe care o urmase în ultimul sfert de secol, dar se baza pe ea mai mult ca oricând.

Discuțiile pe marginea prezentării susținute de România la ONU, pregătită cam în același timp, sau cu puțin timp înainte de apelul din 19 august 1989 la organizarea unei întâlniri pe tema crizei poloneze, conturează o argumentație mai concludentă împotriva unei intervenții coercitive, decât cele ale Varșoviei, Budapestei sau Moscovei. Mai precis, românii cereau:

> Respectarea și aplicarea în practică de către toate statele a principiului coexistenței pașnice între state indiferent de orânduirea socială, eliminarea oricărei acțiuni și forme de intervenție menită să schimbe ordinea politico-socială în alte state. (...) Va fi înaintată către ONU o propunere de a se cere statelor implicate în acest tip de acțiuni să înceteze și să se renunțe, în relațiile interstatale, la orice acte sau măsuri care încearcă să impună schimbări ale politicilor interne ale altor state, să respecte cu strictețe și să aplice în practică politica de coexistență pașnică între statele cu orânduiri și sisteme socio-politice diferite.[1]

Aceeași tendință către un accent și mai puternic pus pe respectarea principiului neamestecului în treburile interne ale altor state era reflectată și în ședințele Comitetului Politic Executiv al CC al PCR de la sfârșitul verii și din toamna lui 1989.[2] În loc să sugereze o renegare a principiului neamestecului, documentele interne ale PCR de la începutul lui august confirmă o preocupare sporită pentru necesitatea de a implementa acest principiu, îndeosebi împotriva posibilelor interferențe străine menite să răstoarne ordinea socială internă.

Concluzie

Mai sunt încă multe lucruri de clarificat cu privire la ceea ce s-a întâmplat imediat înainte de Revoluția din decembrie 1989 (și mai cu seamă în

---

[1] ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 56/1989, pp. 60, 62. Prezentat la punctul 151 de pe agendă în colaborare cu statele nealiniate, ca „Proclamarea deceniului drepturilor omului".

[2] Vezi, de pildă, ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Dosar 60/1989, 12 octombrie 1989, p. 31.

timpul ei). Elucidarea necesită însă o analiză judicioasă a relațiilor pe termen lung și a intereselor și *parti pris*-urilor existente în cadrul Blocului sovietic atunci când se dorește evaluarea veridicității informațiilor provenite de la un membru al Pactului cu privire la altul. Să considerăm de la sine înțeleasă sinceritatea celorlalți membri ai Pactului atunci când raportau intențiile agresive ale României ar putea fi un act la fel de imprudent ca acela de a aștepta de la Damasc informații obiective despre Tel Aviv.

Bucureștiul a fost un oponent îndârjit al intervenției militare străine vreme de un sfert de secol, încă din 1963. Conducerea română a susținut public această poziție în iulie 1989 și, de asemenea, în septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie. Continuitatea tendinței existente – în termenii politicii de securitate a României, ai planificării militare și ai intenției reale a lui Ceaușescu – nu necesită explicații speciale. Este o prezumție *caeteris paribus*[1] care e fundamentată pe continuitatea motivațiilor aflate la baza unei politici instituite cu 25 de ani în urmă și respectate cu obstinație până la evenimentul în chestiune și după el.

Lăsând la o parte mărturiile „din auzite", toate dovezile indică faptul că Ceaușescu nu susținuse o intervenție militară a Pactului de la Varșovia și nici nu luase în calcul participarea României la o asemenea acțiune. Iar motivul nu era acela că respingea ideea utilizării forței coercitive indiferent de circumstanțe. La urma urmei, și-a exprimat în mod public susținerea pentru impunerea legii marțiale în Polonia, a acceptat represiunile autorităților chineze în Piața Tien An Men ca pe o necesitate regretabilă și, fără îndoială, n-a ezitat să ordone împușcarea protestatarilor români în decembrie 1989. În mod cert, a fost un dictator represiv, incapabil să înțeleagă suferințele poporului său și nevoia drastică de reforme interne și, foarte probabil, incapabil să părăsească funcția deținută altfel decât cu picioarele înainte. Acestea fiind zise însă, ideea că brusc ar fi început să susțină o intervenție militară străină când bănuia că măcar doi dintre vecinii săi nutreau dorințe similare față de România necesită un efort de imaginație prea mare.

Ținând cont de faptul că susținerea în august 1989 a intervenției militare ar fi constituit o discontinuitate radicală și o schimbare improbabilă a politicii – una care submina în mod direct interesele fundamentale de securitate, planificarea și strategia României –, afirmațiile că Bucureștiul

[1] Expresie în limba latină care se traduce prin „toate celelalte lucruri fiind neschimbate" și desemnează metoda științifică prin care se mențin neschimbate toate variabilele unei situații, cu excepția celei care trebuie studiată. (n.tr.)

s-ar fi angajat într-o astfel de susținere trebuie tratate cu o precauție extremă, dacă nu chiar cu scepticism, iar dovezile care le sprijină trebuie supuse unei analize riguroase. Altfel, analistul riscă să cadă victimă campaniei de dezinformări bine coordonate, care ar fi trebuit să dispară odată cu Uniunea Sovietică.

INDICE

a 44-a Sesiune a Adunării Generale a ONU, 400
Aboimov, Ivan, 395, 397
Abramson, Rudy, 110
Academia de Ştiinţe a României, 282
Academia de Ştiinţe a RSS Moldoveneşti, 272, 284
Academia de Ştiinţe a URSS, 262
Acordurile de la Geneva, 81, 159
Adams, James, 414
Afacerea austriacă, 84
Afganistan, 373, 397
AFP (Agence Frace-Presse), 306
Africa, 263, 308
Agenţia de Informaţii ATEM, Chişinău, 260
Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică, 397, 399
Aiken, George D., 97
al Doilea Război Mondial, 11, 16, 20, 24, 26, 37, 45, 53, 55, 143, 254, 281, 354, 403
al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român, 327
al XIV-lea Congres al PCR Albania, 400, 401
Alexandru, 25, 162, 398
Alexiev, Alex, 67
Alger, 136
Algeria, 155, 1, 219
Analele AS a RSSM, 276, 277
Analiza atitudinii româneşti faţă de maoism, 262
Andrew, Christopher, 32, 260, 295, 298, 313, 325, 332
Andropov, Iuri V., 15, 24, 25, 34, 83, 97, 111, 242, 253, 276, 266, 278, 295, 297, 299, 300, 301, 303, 317, 307, 314, 316, 317, 328, 329, 330, 331, 352, 417
Anghel, Florin, 377
angrenare şi blocare, 224, 228, 260, 262
Ankang, Zhu, 256
AP (Associated Press), agenţie, 306
aparatul Securităţii de Stat, 21, 27, 28, 29, 33, 37, 60, 95, 162, 213, 233, 256, 260, 239, 241, 260, 266, 288, 289, 292, 285, 289, 297, 333, 340, 344, 385, 413, 419
APN, 244
Apostol, Gheorghe, 98
aranjament cu două chei, 87, 105, 284
Arhivele Naţionale ale SUA (NARA), 41, 45, 48, 108, 173, 196, 255
Aristov, Boris Ivanovici, 342, 344, 343, 350, 354
Armata Populară de Eliberare, 127
arme nucleare, 45, 64, 71, 87, 88, 89, 95, 97, 105, 284, 286, 291, 297, 298, 299, 303, 305, 309, 317, 319, 321, 307, 310, 316, 320, 322, 338, 337, 339, 345, 339, 340, 341, 342, 352, 355, 361, 363, 371, 373, 395, 397, 398, 399, 400, 403, 413, 419, 420, 421
Asia, 96, 99, 141, 211, 214, 208, 263, 420
de Sud-Est, 97
Asmus, Ronald D., 331, 348, 349, 359
Asociaţia pentru Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale (ADIRI),

București, 60, 282, 314
asociații de prietenie româno-sovietică, 236
Aubrac, Raymond, 110
Axworthy, Max, 57
Azrael, Jeremy R., 310
Ball, George W., 110, 111, 112, 184, 185, 180, 181, 209, 210
Baltimore, 405
Bantea, Eugen, 314
Banu, Florian, 113, 116
Barnes, Harry G., 185, 3
Barnett, A. Doak, 135
Basarabia, 11, 143, 260, 404, 405
Basov, A.V., 109, 118, 164, 163
Beijing, 28, 59, 61, 68, 81, 90, 104, 114, 116, 121, 122, 126, 127, 130, 111, 114, 117, 127, 128, 129, 131, 133, 135, 136, 126, 132, 163, 162, 163, 166, 220, 232, 233, 234, 244, 246, 247, 248, 250, 252, 254, 255, 256, 260, 256, 272, 273, 274, 276, 259, 368
Békés, Csaba, 41, 83, 86, 398, 424
Belgia, 133, 307
Belgrad, 142, 184, 226, 276, 259, 400
Benelux, 315
Berlin, 32, 67, 78, 91, 248, 263, 284, 293, 308, 349
Berlinul de Est, 242
Betea, Lavinia, 60, 62, 63, 84, 251, 387
Betts, Richard K., 209
Biblioteca Centrală de Stat, București, 256
Biersteker, Thomas, 114, 188, 210, 211
Bîrlea, Ștefan, 357
Birmania, 55, 60
Biro, Lucian, 399
Biroul pentru Informații și Cercetare (BIC), 185, 187, 217, 210
Biroul Secretarului Apărării, 185
Biroul Țărilor Socialiste, 37
birouri comerciale, 133
Biserica Ortodoxă, 294
Bittman, Ladislav, 37, 93, 94, 89, 90, 94, 227, 238
Blight, James, 114, 188, 210, 211
Blix, Hans, 400
Bobu, Emil, 329, 333, 334
Bodiul, Ivan Ivanovici, 222, 262, 239, 240, 250, 257, 278
Bodnăraș, Emil, 33, 55, 68, 86, 92, 87, 100, 101, 110, 112, 114, 117, 120, 122, 126, 127, 130, 116, 129, 130, 131, 138, 163, 168, 188, 191, 192, 204, 205, 206, 211, 215, 217, 218, 220, 211, 208, 212, 213, 2, 3, 232, 233, 240, 246, 252
Boggs, Caleb J., 97
Bohlen, Charles, 207
bombardamente, 115, 152, 174, 217, 221, 202, 210, 211
bombardare, 220
Bondarenko, Pantelei, 29
Borhi, László, 87
Both, Stefan, 94, 403
Bottoni, Stefano, 11
Bowles, Chester, 180, 181
Brandon, Henry, 129
Brandt, Willy, 2
Brejnev, Leonid, 15, 109, 111, 142, 145, 164, 222, 225, 242, 262, 254, 264, 274, 259, 264, 293, 295, 297, 317, 379, 383, 423, 431, 397
Brigham, Robert, 114
Brown, J.F., 33, 204, 234, 241
Bucovina, nordul, 24
București, 13, 18, 19, 20, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 35, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 34, 37, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 71, 73, 84, 91, 97, 98, 103, 107, 80, 84, 85, 86, 87, 90, 94, 96, 98, 101, 102, 104, 106, 109, 110, 112, 116, 118, 124, 126, 128, 130, 109, 113, 117, 121, 131, 133, 134, 135, 140, 143, 134, 136, 138, 139, 2, 163, 162, 163, 167, 168, 171, 173, 176, 181, 182, 184, 190, 198, 215, 203, 213, 215, 219, 229, 232, 233, 238, 244, 246, 247, 248, 252, 256, 258, 260, 256, 276, 259, 274, 296, 281, 284, 285, 318, 304, 307, 315, 316, 322, 343, 346, 343, 350, 352, 387, 388, 395,

397, 399, 406, 413, 420, 421, 422, 427, 429, 432, 433
Budapesta, 78, 94, 96, 139, 126, 236, 315, 341, 352, 383, 384, 393, 395, 417, 435, 397, 398
Budura, Romulus Ioan, 28, 59, 60, 62, 64, 87, 102, 121, 122, 110, 128, 130, 131, 134, 135, 233, 273
Buga, Vasile, 18, 66, 94, 113
Bugeac, 254
Bulgaria, 7, 26, 66, 73, 118, 128, 129, 147, 148, 150, 220, 242, 240, 268, 264, 280, 323, 328, 341, 391, 401, 402, 407, 409, 411, 413
bune oficii, 84, 119, 195, 250
Bunea, Mircea, 413
Burchett, Wilfred, 101, 174, 215
Bureau of National Estimates, 42
Bush, George Sr., 97, 307, 308, 310
Byrne, Malcolm, 402, 429
Cairo, 136
cal troian, 47, 111
canalul românesc, 103, 105, 107, 88, 100, 116, 182, 181
Caraibi, 73
Carillo, Santiago, 270
Carol al II-lea, 24
Carter, Jimmy, 264
Casa Albă, 115, 85, 180, 251, 391
Castro, Fidel, 72, 263, 264, 265
Cătănuş, Dan, 18, 114
Ceauşescu, Ilie, 314
Ceauşescu, Nicolae, 21, 27, 29, 31, 34, 36, 37, 38, 57, 63, 65, 76, 93, 97, 99, 107, 100, 102, 103, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 118, 119, 125, 126, 128, 130, 131, 129, 133, 134, 137, 138, 140, 141, 142, 130, 132, 138, 139, 151, 163, 164, 163, 164, 166, 168, 169,168, 173, 174, 172, 175, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 188, 193, 194, 198, 203, 204, 220, 221, 202, 203, 209, 212, 1, 240, 246, 252, 254, 255, 258, 259, 260, 262, 256, 270, 272, 273, 274, 276, 260, 263, 264, 281, 282, 284, 293, 295, 296, 297, 298, 301, 302, 303, 305, 307, 308, 309, 310, 307, 308, 314, 317, 322, 323, 326, 344, 327, 342, 343, 352, 354, 355, 357, 356, 355, 356, 361, 362, 365, 367, 371, 377, 379, 381, 382, 383, 386, 387, 389, 391, 393, 394, 395, 401, 411, 415, 417, 419, 420, 421, 422, 423, 427, 428, 429, 430, 431, 433, 434, 435, 400, 401
Cebrián, Juan Luis, 296
CEDRU („Кедр"), 292, 294
Cehoslovacia, 66, 94, 109, 139, 145, 167, 220, 250, 256, 240, 272, 301, 315, 310, 322, 328, 373, 379, 391, 397, 407, 408, 409, 410, 413, 416, 431, 433, 398
cei şase, 339
Central Intelligence Agency, 18, 41, 42, 43, 47, 51, 52, 53, 67, 74, 75, 95, 100, 109, 93, 135, 142, 164, 185, 186, 187, 209, 210, 211, 213, 215, 217, 227, 228, 229, 230, 248, 250, 251, 255, 260, 282, 287, 288, 289, 316, 317, 326, 341, 342, 389, 390, 391, 392, 407
Centrala Nucleară Paks, Ungaria, 393, 403
Centrala Nucleară Ucraina Sud, Yujnoukrainsk, 421
Centrul Internaţional Woodrow Wilson, 332, 333
Cernăuţi, 266, 259
Cernavodă, 421
Cernenko, Konstantin U., 15, 242, 254, 317, 328, 332, 344, 330, 331, 337, 341, 352, 354, 357
Chichkin, A., 413
China, 13, 31, 59, 63, 67, 68, 81, 86, 88, 90, 104, 106, 108, 114, 130, 105, 111, 117, 125, 127, 129, 131, 133, 135, 136, 137, 139, 140, 163, 162, 163, 164, 168, 220, 222, 224, 228, 233, 236, 240, 245, 246, 247, 248, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 260, 241,246, 248, 262, 274, 275, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 270, 296, 281, 342, 354, 373, 411, 414

Chişinău, 10, 132, 222, 223, 244, 262, 244, 250, 251, 253, 258, 263, 264, 268, 271, 266, 269, 270, 272, 273, 275, 283, 284, 289, 405
Cioflină, Dumitru, 388
Cipru, 195
Cisar, Cestmir, 109, 164
Clark, Charles Upson, 404
Clarke, Douglas, 393, 394, 395, 399
Cluj, 113, 393
Codrescu, Costache, 387
coexistenţă paşnică, 240, 400
Cohen, Arthur A., 254
Cojocaru, Gheorghe E., 10, 253
comanda militară americană în Vietnam (MACV), 105
Comandantul Suprem al Forţelor Armate Unificate, 304
COMECON, 226
Cominform, 222
Comintern, 9, 24, 28, 30, 34, 222, 406, 433
Comisia Naţională română pentru Controlul Activităţilor Nucleare (CNCAN), 397
Comitetul Central al Partidului, 28, 64, 103
Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, 64
Comitetul Central al Partidului Comunist Român, 103
Comitetul Miniştrilor de Externe (CME), 304, 305, 311, 314
Comitetul pentru Presă, Chişinău, 244
Comitetului Celor Optsprezece Naţiuni pentru Dezarmare (1963- 1968), 313
Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, 124, 343, 381, 385, 413, 417, 434, 436, 400
Concepţia României, 359
conducta Orenburg, 341
Conferinţa de la Stockholm, 344, 346
Conferinţa Miniştrilor Apărării din Pactul de la Varşovia, 318
Conferinţa pentru Dezarmare (începând cu 1979), 346
Conferinţa Statelor Nealiniate, 400
Congresul SUA, 250
consilieri sovietici, 34
Consiliul pentru Propagandă Politică Externă, Chişinău, 35, 115, 127, 128, 129, 131, 141, 224, 226, 232, 234, 240, 276, 262, 314, 322
Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc, 115, 127
Constantin, Dan, 388
Convenţia asupra Naţionalităţii Femeilor Căsătorite, 24, 25
Convenţia asupra Reducerii Numărului de Cazuri de Naţionalitate Multiplă şi asupra Obligaţiilor Militare în Cazurile de Naţionalitate Multiplă, 25
Cooper, Chester, 109, 116, 79, 137, 195
Coreea de Nord, 127, 2, 413, 414
Courtney, Bruce J., 46
Couve de Murville, Maurice, 110, 118, 203
Crane, Keith, 324
Crawford, William A., 34, 28, 53, 54, 55, 56, 69, 70, 84, 86, 88, 91, 135, 199, 202, 237
Crimeea, 274, 314
Criza eurorachetelor, 308, 322, 348
Criza Rachetelor din Cuba, 1962, 13, 32, 39, 41, 60, 64, 73, 91, 99, 105, 115, 127, 235, 284, 285, 314, 308
Croaţia, 7
Croitor, Mihai, 113
Cuba, 5, 39, 63, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 95, 109, 225, 248, 263, 284, 309, 310, 411
cultul personalităţii, 260
cursa înarmărilor, 15, 295, 305, 309, 317, 321, 312, 341, 356, 359, 371
Czesak, I., 108, 118, 164
D'Orlandi, Giovanni, 134
Damasc, 401
Danemarca, 307

Dăscălescu, Constantin, 354, 356, 357, 386
datorie națională, 326, 401
Davies, Richard, 88
de Gaulle, Charles A.J. M., 1, 219, 207
Declarația de independență a României, 113, 114
Deletant, Dennis, 21, 36, 235, 296
Delhi, 59
Demirel, Suleyman, 1
democratizarea mecanismului de cooperare militară, 427
Denlai, Chen, 136, 247
Departamentul de analiză (ZAIG), Berlin, 232, 254, 275, 261, 286, 288, 285
Departamentul Internațional al Comitetului Central al PCUS, 415
derusificare, 29
Detroit, 405
Deutsche Welle, 270
Devlin, Kevin, 393, 395, 396
dezangajare militară, 89, 93, 289, 313, 318
dezarmare nucleară, 39, 307, 361
dezarmare unilaterală, 313
dezmembrarea Poloniei, 1939, 436
Die Presse, 95, 96, 270
Dien Bien Phu, 152
DiLeo, David L., 185, 181, 212
Direcția de Studii și Analiză, Departamentul de Stat, 53
Direcția pentru Turism Extern, Chișinău, 244, 260
divizia JASON a Institute for Defense Analises (IDA), 186, 213, 217, 218
Divizia Tudor Vladimirescu, 28, 29
dizolvarea blocurilor militare, 291, 334, 338, 340, 356, 350, 361
Dmochowski, M., 316, 392
Drăgan, Iosif Constantin, 288
Drăghici, Alexandru, 162
Dragomir, Elena, 110, 116, 128
Dubcek, Aleksandr, 111
Duma, Aurel, 121, 341, 342, 343, 344, 346, 363, 364, 366
Eagleburger, Lawrence, 391
echilibru militar, 350
Eisenhower, Dwight D., 51, 82, 83
Ekonomiceskaia gazeta, 244
El Pais, 98, 295, 296, 298, 305, 306, 308, 322, 323, 355, 366
Elorriaga, Juan Fernández, 305, 322
Engels, Friedrich, 7, 8
Enlai, Zhou, 68, 86, 92, 102, 112, 113, 114, 122, 127, 116, 131, 140, 254
Epișev, A.A, general, 47, 49, 50, 254
Ermarth, Frit, 38, 240, 243, 269, 292, 317, 331
Europa, 9, 12, 16, 44, 53, 54, 81, 97, 110, 119, 109, 129, 141, 162, 168, 217, 256, 264, 270, 263, 288, 285, 291, 295, 297, 298, 299, 305, 308, 309, 315, 319, 304, 305, 307, 310, 311, 314, 316, 319, 320, 331, 333, 338, 340, 342, 329, 337, 339, 345, 340, 342, 344, 346, 349, 354, 352, 354, 356, 355, 357, 362, 363, 365, 366, 371, 372, 376, 405, 423, 425, 431, 435
exploatarea contradicțiilor, 105
Faligot, Roger, 233
Fang, Liu, 31, 67, 80, 81, 92, 96, 87, 100, 109, 116, 130, 131, 192
Felkay, Andrew, 87
Fink, Carole, 331
Finlanda, 247
Finney, John W., 95
Fiodorov, Rafail, 415, 416, 417
Fischer, Benjamin B., 317
Florești, 393, 401, 403
Ford, Gerald, 185, 187, 208, 210, 215, 216, 250, 264
Ford, Harold P., 185
Forțele Armate Unificate (FAU), 307, 318, 321
FOTON („Фотон"), 294
Frankel, Max, 80, 81, 85, 93, 285
Franța, 11, 22, 96, 136, 152, 219, 221, 307, 368, 371, 387, 408
Freedman, Lawrence, 78
Frolik, Josef, 94, 89, 90

Frontul Naţional Patriotic pentru Eliberarea Basarabiei, a Bucovinei şi a raioanelor Tiraspol, Dubăsari şi Rîbniţa de sub Jugul Sovietic, 252
Frontul Naţional pentru Eliberare, 149, 212
Fukuyama, Francis, 121
Fullbright, William, 180
García, Sebastián, 365
Garthoff, Raymond, 37, 95, 99, 100, 226, 251, 277, 379, 416
Gassert, Phillip, 331
Gaston Marin, Gheorghe, 84, 251
Gati, Charles, 349
Gavrilovici, Mihail, 29, 30
Gedmin, Jeffrey, 418
Gelb, Leslie H., 209
Germania, 24, 73, 89, 109, 133, 1, 2, 220, 262, 270, 274, 286, 322, 328, 355, 413, 435
Ghana, 135
Gheorghiu, Dumitru, 59, 130, 131
Gheorghiu-Dej, Gheorghe, 16, 18, 34, 27, 30, 31, 30, 31, 41, 43, 45, 47, 49, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 67, 69, 71, 73, 80, 81, 87, 89, 90, 93, 95, 96, 97, 99, 102, 105, 107, 109, 113, 130, 138, 224, 232, 234, 238, 264, 284, 313, 308, 430
Gierek, Edward, 225, 276, 389
Gittinger, Ted, 78
Glass, Leslie, 133, 134
Glassboro, 168
Gnoinska, Margaret K., 76
Golîţin, Anatoli, 92
Gomulka, Wlasislaw, 63, 75, 87, 108, 109, 118, 157, 159, 164
Gorbaciov, Mihail, 15, 242, 282, 281, 283, 284, 310, 312, 319, 333, 337, 352, 357, 354, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 375, 381, 415, 429, 433, 434, 435, 436
Gordon, Jess, 22, 92
Govrin, Iosif, 376, 431
Grecia, 226
Greciko, Andrei, 242, 295, 331
Gribkov, Anatoli, 373, 375, 409, 412, 417
Griffith, William E., 90, 241
Gromîko, Anatoli, 128, 139, 168, 295, 322, 323, 329, 337, 346, 339, 341, 356
Grosse, Peter, 88, 105, 284
Grosz, Karoly, 395, 423
Grotius, Hugo, 240
Groza, Petru, 232, 233
GRU, 20, 27, 286, 415, 417
Grupul de Interceptare Radio, Chişinău, 268
guvernul din Vietnamul de Sud (GVS), 209
Hahn, Gordon M., 418
Haiphong, 154, 164, 205
Halmesvirta, Ansii, 87
Hanoi, 13, 103, 105, 109, 111, 112, 113, 115, 78, 82, 88, 90, 94, 98, 100, 101, 104, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 115, 116, 118, 119, 120, 126, 137, 139, 145, 127, 128, 130, 132, 133, 134, 137, 138, 140, 142, 140, 146, 148, 149, 150, 151, 154, 2, 158, 160, 161, 163, 164, 163, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 178, 182, 195, 197, 199, 201, 202, 203, 205, 217, 221, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 343
Harriman, Averell W., 108, 109, 110, 111, 112, 77, 78, 92, 106, 119, 180, 181, 182, 183, 207, 208, 219, 408
Harrington, Joseph F., 45, 46
Haslam, Jonathan, 26
Havana, 65, 75, 77, 264, 266
Helms, Richard, 260
Herbstritt, Georg, 37, 94, 90, 233, 254, 263, 275, 288, 285
Herring, George C., 102, 115, 116
Hershberg, James G., 76, 84, 94, 115, 129, 124, 132, 127, 129, 133, 135, 139, 143, 137, 148, 150, 158, 172, 183, 221, 222, 241, 257, 240, 248, 283
Herspring, Dale, R., 22
Hitler, Adolf, 85

Hlihor, Constantin, 19, 33, 35
Ho Chi Minh, 82, 122, 124, 207, 209, 211
Hoagland, Jim, 418
Hoang Van Hoan, 122
Hoang Van Tien, 122, 214
Hodja, Enver, 244, 245, 246, 247, 257
Hoeffding, Oleg, 213, 218
Hoffmann, Heinz, general, 308, 313, 318, 320, 321
Honecker, Erich, 262, 263, 264, 306, 320, 331, 372
Horn, Gyula, 393, 423
Hruşciov, Serghei, 32, 33, 25, 27, 31, 29, 30, 34, 35, 43, 44, 61, 63, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 86, 91, 92, 232, 234, 235, 238, 242, 254
Hua Guo-Feng, 264
Hughes, Thomas L., 185
Humphrey, Hubert, 135, 180, 181, 247
Huntington, Samuel P., 295
Hurriyet, 306
Husák, Gustáv, 225, 305, 353
Hutchings, Robert, 332
Huzărescu, Zaharia I., 404
Iakovlev, Igor, 340
Il Popolo, 270
India, 55, 59, 60, 133
Indonezia, 55, 60
îngheţarea şi reducerea unilaterală a cheltuielilor militare, 291, 308, 304
Iniţiativa de Apărare Strategică („Star Wars"), 314
Inouye, Daniel K., 97
Institutul „Maxim Gorki", 236
Institutul de Cercetări Nucleare, Piteşti, 399
Institutul de Economie a Sistemului Socialist Mondial, Moscova, 274
Institutul de Etnografie al Academiei de Ştiinţe a URSS, 274
Institutul de Istorie al URSS, 274
Institutul de Istorie Militară, Moscova, 274
Institutul de Studii Slave şi Balcanice, Moscova, 274
Institutul Kennan, 332, 333
instrucţiunea către COSVN, 140, 141, 143, 163, 167
Insula Şerpilor, 11
INTERKIT, 5, 131, 143, 220, 222, 224, 228, 246, 262, 239, 240, 242, 246, 248, 272, 262, 264, 265, 282, 296, 281, 317
intervenţie militară, 32, 109, 379, 381, 383, 385, 391, 397, 415, 419, 423, 433, 435, 397, 401
Intervision, 246
întrunirea miniştrilor Apărării, 308
Ionescu, Ghiţă, 10, 27, 67
Ionescu, Mihail, 235
Ioniţă, Ion, 36, 122
Irak, 357
Iran, 357
Islamov, Trofik M., 12, 44
Istoria nouă şi contemporană, 276
Istoria URSS, 276
Italia, 133, 254, 270, 288
Iugoslavia, 26, 51, 118, 256, 260, 373, 409, 427
Izvestia, 244
înnoirea Pactului de la Varşovia, 306, 307, 317, 318, 319, 322, 323, 325, 327, 329, 331, 334, 337, 346, 347, 348, 357, 392
Jakarta, 135
Janusz, 134
Jaroszewicz, Piotr, 389
Jaruzelski, Wojciech, 306, 389, 390, 391, 420
Jensen, Bent, 405
Jivkov, Todor, 75, 163, 225, 260, 259, 263, 297
Johnson, A. Ross, 236, 292
Johnson, Lyndon B., 99, 100, 105, 107, 108, 109, 110, 115, 77, 78, 80, 83, 84, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 115, 135, 141, 136, 137, 2, 146, 148, 150, 149, 168, 182, 184, 180, 181, 183, 185, 187, 193, 197, 199, 212, 215, 205, 211, 208, 210, 215, 219, 226, 250, 252, 254, 258, 259, 260, 330, 408
Juan Carlos, 270, 271, 365, 366

Junker, Detlef, 331
Kádár, János, 81, 82, 85, 87, 159, 160, 161, 162, 163, 225, 239, 274, 259, 305, 310, 331
Kalaşnikova, Marina, 397
Kalmár, Melinda, 41, 83, 86
Kalugin, Oleg, 261
Kamm, Henry, 88, 393
Karner, Stefan, 378
Karnow, Stanley, 106
Karz, Zev, 244
Katzencach, 107
Kauffer, Remí, 233
Kennan, George F., 9
Kennedy, Robert, 34, 28, 53, 54, 65, 70, 74, 77, 78, 93, 97, 99, 110, 115, 91, 92, 121, 180, 225, 237, 248, 308, 310, 408
Kent, Sherman, 42
KGB, 15, 20, 30, 33, 34, 25, 27, 30, 31, 33, 37, 50, 93, 94, 88, 89, 90, 92, 108, 253, 254, 255, 239, 250, 251, 276, 277, 259, 260, 266, 267, 268, 278, 280, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 281, 282, 286, 298, 312, 313, 316, 318, 324, 331
Kim Il-Sung, 107
Kirk, Roger, 398
Kissinger, Henry, 108, 110, 184, 197, 258, 261
Knight, Amy, 37, 277
Koch, Stephen, 30
Kohl, Helmut, 307, 308
Kommunist, 244
Komsomolskaia Pravda, 244
Kopanski, Yakov M., 405
Kornîienko, Gheorghi, 341, 346
Kostyal, Ştefan, 36, 37
Kovacs, Laszlo, 418
KPSS, 244
Krag, Jens, 1
Kramer, Mark, 263, 380, 382, 392, 416, 419, 420
Krasser, William, 97
Kremlin, 28, 35, 43, 61, 71, 77, 95, 85, 94, 131, 139, 138, 146, 163, 230, 251, 262, 286, 311, 330, 352, 369, 397
Kronenbitter, Rita T., 30
Kubina, Michael, 392
Kuklinski, Ryszard, 287, 389, 390, 392
Kulikov, Viktor, 293, 299, 301, 303, 308, 313, 320, 321
Kusin, Vladimir V., 331, 357, 358
Larrabee, Stephen F., 97, 292, 331
Lavranciuk, Gheorghi, 290, 292
Le Duan, 110, 111, 116, 126, 132, 198, 212
Le Duc Tho, 141, 138, 163
Le Figaro, 306
Le Monde, 117, 260, 306
Le Thanh Nghi, 111, 122, 128, 130, 131, 151, 188
Lebedev, Nikolai Ivanovici, 243
legaţia americană, 47, 53
Leminitz, Lyman, general, 54
Lendvai, Paul, 73, 407
Leonard, Raymond W., 26
Leseciko, Mihail Avksentievici, 35
Levesque, Jacques, 243, 290, 379, 396, 418, 419
Lewandowski, Janusz, 134, 138, 139, 142, 145, 147, 148, 150, 148
Liu, Xiaoyuan, 81, 136, 220
Locher, Anna, 81, 111, 112, 294, 296, 325, 398, 424
Lodge, Henry Cabot, 134, 135, 147
Logevall, Fredrik, 102, 137
Lumea a Treia, 168
Luns, Joseph, 117, 119, 120, 204
luptă discutând, 137, 140, 145, 154, 155
Lupu, Alexandru, 398
Macedonia, 7
Macierewicz, Antoni, 22, 31
MacLachlan, Ann, 399, 400
Macovescu, Gheorghe, 98, 99, 173
Măgurele, 421
Malinovski, Rodion I., 123, 125, 162
Maliţa, Mircea, 74, 75, 85
Mănescu, Corneliu, 55, 59, 60, 61, 62, 63,

67, 79, 93, 95, 96, 97, 85, 86, 88, 96, 98, 104, 110, 116, 120, 124, 169, 173, 172, 174, 175, 176, 178, 181, 195, 202, 219, 203
Mansfield, Mike, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 180, 211, 212, 205
Marchais, Georges, 270
Marcovitch, Herbert, 110
Marea Britanie, 11, 45, 110, 92, 171, 307
Marea enciclopedie sovietică, 244
Marea Neagră, 73
MARIGOLD, 128, 134, 136, 138, 141, 173, 180
Martin, David C., 92, 398
MARUCLA, 77
Marx, Karl, 7, 8, 262
Mastny, Vojtech, 81, 82, 83, 136, 220, 234, 239, 247, 255, 257, 331, 402, 429
măsuri active, 220, 228, 254, 316, 348, 407
măsuri unilaterale de reducere a arsenalelor militare, 321
Maurer, Ion Gheorghe, 34, 22, 24, 34, 55, 61, 67, 79, 80, 83, 89, 90, 84, 86, 90, 94, 95, 96, 98, 99, 110, 111, 114, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 107, 117, 118, 119, 120, 123, 125, 128, 135, 140, 141, 130, 131, 138, 150, 149, 151, 154, 155, 1, 2, 157, 159, 163, 164, 167, 173, 184, 189, 195, 199, 201, 204, 207, 208, 209, 213, 235, 240, 252, 313
McCone, John, 42, 100, 216
McKnight, David, 26
McNamara, Robert, 77, 114, 116, 82, 180, 183, 188, 213, 214, 203, 210, 211
mediator, 88, 94, 96, 137, 180
medierea egipteano-israeliană, 39
Medvedev, Vadim, 289, 425
Mevius, Martin, 105
Mihailov Chiciuc, Paula, 387
militarizarea spațiului cosmic, 341
Militaru, Nicolae, 31, 34
Ministerul pentru Emisiuni Radio și Televizate, Chișinău, 244
Misiunea Slavă, 290
Mitrokhin, Vasili, 32, 255, 260, 295, 325
Mitterand, François, 371
Mohammad Reza Pahlavi, șah, 111
Moldova, 29, 132, 222, 243, 244, 263, 248, 259, 276, 289, 292, 403
Monkevitz, Nicholas de, 9
Moscova, 9, 11, 13, 16, 18, 20, 26, 28, 30, 32, 34, 24, 25, 26, 27, 31, 29, 30, 32, 35, 43, 45, 49, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 71, 73, 75, 76, 81, 83, 85, 87, 89, 91, 90, 94, 100, 101, 106, 110, 111, 116, 125, 126, 127, 128, 130, 105, 107, 109, 113, 117, 118, 121, 127, 129, 131, 132, 137, 139, 141, 143, 145, 134, 136, 138, 157, 159, 162, 163, 166, 167, 168, 171, 182, 193, 195, 197, 220, 222, 226, 228, 230, 234, 235, 242, 244, 246, 254, 260, 262, 239, 241, 247, 250, 252, 264, 266, 268, 269, 270, 259, 264, 266, 272, 274, 278, 280, 286, 296, 281, 284, 285, 287, 289, 291, 293, 297, 311, 315, 321, 305, 307, 312, 316, 318, 320, 322, 324, 326, 334, 342, 327, 329, 331, 333, 334, 345, 339, 341, 342, 343, 354, 356, 350, 356, 365, 367, 368, 371, 373, 378, 381, 389, 398, 401, 405, 412, 415, 417, 425, 434, 397
Moss, William W., 34, 28, 54, 70, 91, 237
Mulhollan, Paige E., 108, 109, 78, 261
Münnich, Ferenc, 85
Munteanu, Mircea, 35, 84, 103, 108, 107, 113, 164, 195, 196, 3, 238, 239, 273, 326, 380, 413, 419, 434
Muntenegru, 7
Murashko, Galina, 44
Muskie, Edmund S., 97
Nagy, Imre, 57
Nagy, János Juhani, 393
National Intelligence Daily, 327, 342, 390, 391
National Intelligence Estimate, 41, 47, 51, 67, 186, 215, 241, 357
NATO, 38, 83, 87, 89, 105, 108, 109, 117, 220, 226, 236, 284, 291, 293, 295, 297,

299, 301, 303, 307, 308, 309, 311, 317, 319, 321, 304, 306, 307, 311, 312, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 323, 326, 330, 336, 342, 327, 333, 337, 338, 345, 344, 348, 352, 354, 355, 356, 350, 352, 354, 356, 359, 361, 365, 367, 371, 373, 388, 401, 425
negocieri de pace, 80, 82, 137, 139, 1
negocieri imediate şi directe, 317
negocierile de la Viena, 346, 357
Negru, Elena, 222, 249
Negru, Gheorghe, 217, 222, 228, 238, 241, 243, 244, 246, 248, 250, 251, 253, 254, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 310
Nemeth, Miklos, 393
Neues Deutschland, 348, 349
Nevezhin, Vladimir Aleksandrovich, 405
New York, 8, 22, 33, 25, 46, 78, 80, 81, 85, 87, 88, 96, 106, 108, 110, 111, 114, 116, 77, 78, 83, 85, 90, 92, 93, 95, 96, 97, 104, 105, 111, 116, 120, 126, 127, 111, 147, 169, 177, 181, 188, 216, 226, 233, 235, 242, 244, 255, 259, 285, 310, 306, 313, 331, 340, 375, 376, 393, 394, 398, 404, 405, 417, 420, 425, 431
Nguyen Van Tran, 122
Nicolau, Sergiu, 29
Niculescu-Mizil, Paul, 107, 90, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 130, 131, 138, 154
Nikolai, 34, 29, 93, 243, 356
Nikonov, Serghei, 29
Nistru, 262
Nixon, Richard M., 99, 137, 183, 184, 197, 198, 3, 250, 258, 259, 260, 261
NKVD, 27, 29, 254
Norvegia, 307
Noskova, Albina, 44
noua concepţie istorică, 273, 275
Noua Gândire, 15, 369, 375
noua strategie în domeniul dezarmării, 344
Novosti, 244, 260
Novotni, Antonin, 164
NTS, 290
Nuenlist (Nünlist), Christian, 111, 112, 317, 323
O'Leary, Jeremiah, 366
Oberdorfer, Don, 98, 101
ofensiva de pace, 106
ofensiva Tet, 113, 115
Ogarkov, Nikolai, 295
OGPU, 29
Olaru, Stejărel, 37, 94, 233, 254, 275, 288, 285
Olson, Gregory A., 98
Olszowski, Stefan, 350
Olteanu, Constantin, 387, 388
oprirea cursei înarmărilor, 297, 307, 321
opţiunea zero, 297, 307
Organizaţia Internaţională pentru Radio şi TV, 247
Organizaţia Internaţională pentru Radio şi TV (OIRT), 246, 247
Organizaţia Naţiunilor Unite, 24, 25, 60, 79, 77, 116, 119, 120, 126, 133, 146, 169, 180, 195, 203, 204, 220, 204, 256, 266, 312, 313, 305, 307, 308, 340, 400
Orientul Mijlociu, 195, 250, 252, 263, 268
oriunde, oricând, 193, 195
Oşca, Alexandru, 69
Otu, Petru, 238
Ouimet, Matthew J., 242, 331, 391
Pacepa, Ion Mihai, 31
PACKERS, 108, 110, 99, 128, 219
Pactul de la Varşovia, 7, 11, 35, 79, 83, 84, 91, 88, 109, 121, 127, 129, 156, 168, 232, 238, 242, 254, 284, 293, 295, 309, 311, 315, 317, 319, 304, 308, 314, 316, 332, 329, 331, 335, 345, 344, 354, 356, 357, 361, 365, 367, 371, 373, 375, 379, 383, 407, 409, 415, 423, 430, 400
Pactul din Balcani, 259
PARAVAN („Заслон"), 294
Paris, 9, 18, 51, 111, 136, 207, 208, 316, 306, 367

Parta, R. Eugene, 236
Partidul Comunist Român, 28, 43, 85, 131
Partidul Muncitoresc Român, 32, 43
Partidul Muncitoresc Unit Polonez, (PMUP), 108, 164, 379, 420, 433, 435
Partidul Muncitorilor din Vietnam, (PMV), 110, 111, 122, 124, 125, 126, 128, 130, 129, 130, 132, 134, 136, 138, 139, 140, 169, 171, 214, 217
Partidul Socialist Muncitoresc din Ungaria, (PSMU), 398
Partiinaia jizin, 244
Pearson, Lester, 150
PENNSYLVANIA, 110, 180
Pentagon Papers, 102, 103, 105, 106, 107, 115, 99, 114, 115, 116, 117, 124, 126, 127, 146, 147, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 173, 174, 177, 178, 179, 184, 181, 186, 210, 214, 218, 204, 206, 210, 209
Perestroika, 355, 376
Pershing II, rachete, 299, 319
Peter, Janos, 88, 105, 221, 284, 385
petrolierul BUKAREST, 71, 72, 73, 75, 77
Pham Thi Vinh, 133
Pham Van Dong, 111, 100, 122, 124, 128, 115, 125, 137, 131, 130, 132, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 143, 147, 148, 150, 151, 1, 152, 154, 159, 172, 173, 207, 209, 211, 213, 214, 217
Phenian, 370
Philadelphia, 44, 185, 233, 236, 255, 405
Piteşti, 399, 421
Pivovar, Efim Iosifovici, 378
Podgornîi, Nikolai, 34, 24, 29, 34, 33, 35, 37, 93
Polonia, 51, 66, 73, 81, 96, 118, 111, 139, 145, 148, 167, 220, 238, 240, 315, 319, 328, 345, 359, 377, 379, 382, 389, 391, 397, 407, 413, 415, 417, 419, 420, 421, 423, 435, 397, 398, 401
Ponomoraev, Bori, 327
Poole, Ithiel de Sola, 41
Popa, Vasile, 69
Porţile de Fier, 409
Potapov, V.I., 263, 314
Potsdam, 24, 361
Powell, Charles, 271
Prados, John, 207
Praga, 94, 111, 123, 139, 260, 304, 391, 392
Pravda, 75, 244
Preda, Dumitru, 419, 420, 432, 398
Preoteasa, Grigore, 57
Pribbenow, Merle, 103, 133, 142, 138, 141, 142
Primakov, Evgheni, 411, 412
Probleme de istorie, 276
Propunerea de a elibera Europa de arme nucleare, 316
psihoza războiului, 317
Răceanu, Mircea, 86, 135, 190, 247, 398
rachete cu rază medie de acţiune, 297, 309, 304, 319, 320, 345, 339, 342, 346, 348, 354, 355, 365, 366, 371
Radchenko, Sergey, 132, 221, 222
Rajnai, Sandor, 341, 342, 346, 348, 351
Rakhmanin, Oleg, 282
Rakowska-Harmstone, Teresa, 332
RAND, 38, 67, 97, 122, 211, 213, 217, 227, 292, 310, 324, 330, 332, 331
Rangoon, 136
Rapacki, Adam, 84, 129, 142, 145, 147, 150, 239
Rateş, Nestor, 393
Răutu, Leonte, 34
Războiul din Vietnam, 85, 86, 121, 202
războiul popular, 121, 401
Read, Benjamin, 109, 79
Reagan, Ronald, 97, 98, 99, 297, 307, 314, 307, 308, 310, 331, 367
reciprocitate, 146, 173, 207, 211, 319
Reinstein, Thomas A., 185
Renaşterea Naţională a Moldovei, 252
Republica Democrată Vietnam, 68, 90, 102, 104, 106, 111, 114, 120, 122, 126, 128, 143, 140, 3, 140, 141, 143, 145,

147, 149, 146, 149, 151, 152, 161, 167, 169, 171, 173, 207, 209, 213, 2, 213
Republica Federală Germania, 262, 274, 276, 292, 294, 281, 291, 315, 307, 409, 417
Republica Naţionalistă a Chinei, 260
Republica Populară Bulgaria, 328
Republica Populară Chineză, 102, 113, 127, 135
Republica Populară Polonă, 328, 330
Republica Populară Română, 24, 31, 32, 34, 83
Republica Populară Ungaria, 328, 352
Republica Socialistă Cehoslovacă, 307, 328
Republica Socialistă România, 248, 262, 263, 265, 267, 268, 272, 274, 268, 270, 273, 275, 278, 279, 280, 282, 284, 287, 288, 305, 328, 330, 356
Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, 11, 223, 248, 250, 252, 257, 260, 261, 262, 268, 269, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 287, 288, 289, 290
Retegan, Mihai, 19, 33, 43, 79, 235, 251, 258, 410, 419, 420, 432, 398, 399
reţele de spionaj, 34
retragerea trupelor sovietice, 32, 49, 56, 58, 232
Revoluţia Culturală, 162
Ribbentrop-Molotov, Pactul, 16
Rice, Condoleezza, 380, 418
Richelson, Jeffrey T., 38, 94
Rijkov, Nikolai Ivanovici, 356
Rogers, William, 183, 184
Rogovaia, L., 44
Rokossovski, Konstantin, 20
Ronning, Chester, 136, 150, 209
Rosenfeldt, Niels Erik, 405
Rosetti, Radu R., 24
Roska, István, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 341, 342, 346, 347, 348, 350, 353
Rostow, teza, 215
Rusakov, Konstantin, 352, 354
Rusia, 7, 16, 125, 240, 280, 286, 369
Rusk, Dean, 86, 93, 95, 96, 99, 100, 107, 108, 109, 77, 78, 82, 84, 85, 86, 88, 96, 104, 118, 119, 120, 121, 124, 126, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 178, 180, 183, 187, 195, 199, 200, 202, 213, 214, 219, 220, 203, 204, 205, 219, 261
RYAN, operaţiuni, 285, 286
Saharovski, Aleksandr, 31
Saigon, 108, 106, 152, 203, 205, 209, 210
Saint Louis, 405
Şaknazarov, Gheorghi, 415, 417
Salloch, R., 324
San Francisco, 405
Schaefer, Bernd, 317
Schandler, Herbert, 114, 188, 203, 210, 211
schimbare, obstrucţionare sau deconstrucţie, 284
Schmemann, Serge, 340
Schröter, Joachim, 81
Schueller, George K., 41
Schuyler, Courtland V.R., general, 41
SCUD B, rachete, 401, 403
Scurtu, Ioan, 19, 33, 35, 382
Sejna, Ian, 34, 35, 50, 93, 94, 89, 90, 227, 238, 242
Şelepin, Aleksandr, 106, 108, 109, 118, 133, 164
Selskaia jizin, 244
Selvage, Douglas, 91
Semiceastnîi, Vladimir, 34
Semnalul lui Trinh, 101
Şerb, Ioan, 31, 34
Serbia, 7
Serov, Ivan, 254
Service, Robert, 110, 181, 208, 215, 232, 233, 394, 395, 398, 405, 414, 417
serviciile de informaţii est-germane, 230
Serviciul de Informaţii Externe al Federaţiei Ruse, (SVR), 413
Şevardnadze, Eduard, 289, 415, 425

Şevcenko, Arkadi, 90, 235
Shafir, Michael, 393, 395
Shaoqi, Liu, 157, 159
Slovenia, 7
Smith, Abbot, 43
societăţi basarabene, 405
Socor, Vladimir, 291, 331, 360
Sofia, 120, 128, 129, 130, 146, 128, 134, 136, 142, 147, 148, 150, 264, 311, 314, 341, 333, 334, 337, 340, 341, 344, 343, 369, 372
Solidaritatea, 377, 381, 415
SOVROM, 18, 43, 45, 232
Spania, 125, 291, 307, 365
Şperlea, Florin, 29, 44
SS-20, rachete, 301, 310, 314, 320, 322, 323, 355
SS-23 („SPIDER"), rachete, 401
Stalin, Iosif, 7, 8, 11, 16, 18, 20, 26, 32, 43, 55, 85, 90, 115, 232, 262, 254, 278
Stănculescu, Victor Atanasie, 388, 402, 404
stare de urgenţă, 413
Stasi, 37, 230, 233, 262, 275, 260, 268, 286, 288, 285, 317
state divizate, 1
state mici şi mijlocii, 79, 117, 240, 274
Statele Unite ale Americii, 11, 13, 18, 41, 45, 47, 51, 53, 65, 70, 72, 74, 77, 80, 89, 94, 95, 99, 103, 105, 109, 110, 111, 113, 115, 77, 80, 82, 84, 86, 88, 89, 90, 92, 94, 99, 104, 106, 108, 110, 114, 116, 117, 118, 121, 124, 126, 127, 105, 109, 123, 124, 135, 136, 137, 139, 141, 145, 129, 135, 140, 2, 3, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 146, 148, 149, 150, 151, 149, 151, 1, 152, 154, 1, 2, 3, 157, 159, 168, 169, 171, 173, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 180, 182, 184, 183, 189, 190, 191, 193, 195, 197, 199, 201, 203, 205, 207, 208, 209, 213, 215, 219, 220, 221, 202, 203, 205, 207, 209, 211, 208, 210, 212, 213, 1, 2, 3, 217, 224, 226, 230, 232, 234, 235, 236, 243, 246, 248, 250, 252, 254, 255, 258, 260, 262, 241, 262, 270, 274, 259, 263, 286, 292, 293, 294, 281, 284, 287, 297, 299, 301, 303, 309, 311, 313, 319, 321, 304, 305, 307, 308, 307, 310, 311, 312, 316, 317, 318, 320, 324, 326, 328, 342, 327, 332, 333, 345, 339, 342, 343, 350, 356, 355, 359, 361, 363, 367, 368, 399, 403, 405, 409
Statul Major Interarme, 185, 187
Statutul Situaţiilor de Război, 285, 287
Steele, Jonathan, 415
Stern, Sheldon M., 78
Stoenescu, Alex Mihai, 387
Stoian, Ion, 341, 344, 357, 387
Stoica, Chivu, 55, 110, 111, 118, 169, 172, 178, 181
Stringer, William H., 117
Sulzberger, Cyrus, 111
SUNFLOWER, 110, 171, 172
superioritate militară, 154
Suslov, Mihail, 90
Suvorov, Viktor, 22, 26
Szőczi, Árpád, 393
Szulc, Tad, 92
Szűrös, Matyas, 393, 395
tabără înarmată agresivă, 15, 403
Talbot, Strobe, 33, 234
Tarasenko, Serghei, 415, 416, 417
Tarquini, Andrea, 393
Taşkent, 61
TASS, 35, 250, 260, 306, 357
Teheran, 361
Tel Aviv, 431, 401
teoria dominoului, 205, 213
Thayer, Robert, 45, 47, 49, 51, 56
The New York Times, 86, 88, 93
Thies, Wallace J., 101, 129, 185
Tiajelnikov, Evgheni, 363, 364, 366, 367, 368
Tien An Men, Piaţa, 401
Tihonov, Nikolai, 356
Timişoara, 260
Tirana, 128, 127, 132, 133, 141, 244, 245, 276, 259
Tischler, János, 391

Tito, Iosif Broz, 120, 142, 228
Tomilina, Natalia Georgievna, 378
Tran Quy Hai, 122
Tran Tinh, 133
transformarea Pactului de la Varşovia, 15, 343
Transilvania, 29, 395, 397
trecerea la dezarmare, 5, 301, 307, 311, 343, 356
Trinh, Nguyen Duy, 101, 100, 122, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 126, 132, 134, 136, 138, 139, 140, 142, 137, 142, 143, 147, 148, 150, 151, 163, 166, 169, 168, 169, 171, 172, 173, 172, 173, 174, 175, 180, 182, 208, 2, 213, 214, 215, 217
Troncotă, Cristian, 21, 28
Troţki, Lev, 9
Tu, Huang, 102
Turcia, 133, 226
turişti români, 256, 268
Turnu Severin, 421
„Ţinta 24" (Объектив 24), 282, 288, 281
UM 0920/A, 37
Ungaria, 9, 26, 28, 51, 55, 57, 66, 96, 111, 139, 145, 126, 167, 220, 236, 256, 240, 268, 278, 280, 310, 328, 345, 348, 350, 352, 373, 379, 391, 397, 403, 407, 413, 421, 423, 427, 398
Uniunea Organizaţiilor şi Societăţilor Sportive (DOSAAF), Chişinău, 244
Uniunea Sovietică, 11, 13, 15, 18, 20, 26, 30, 32, 34, 22, 23, 24, 29, 32, 35, 33, 35, 37, 45, 55, 57, 61, 71, 75, 77, 79, 81, 89, 91, 95, 110, 90, 94, 96, 102, 105, 109, 121, 123, 129, 131, 141, 143, 145, 140, 145, 162, 163, 168, 171, 179, 183, 217, 222, 230, 232, 234, 236, 238, 242, 248, 256, 239, 240, 242, 244, 250, 252, 254, 258, 260, 262, 264, 266, 268, 269, 271, 272, 274, 276, 260, 262, 263, 264, 266, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 280, 282, 286, 288, 289, 292, 294, 296, 281, 284, 291, 297, 299, 309, 311, 313, 314, 315, 319, 321, 304, 307, 310, 312, 323, 324, 326, 332, 338, 340, 330, 331, 341, 343, 345, 339, 341, 356, 354, 355, 356, 359, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 375, 377, 378, 379, 397, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 417, 420, 421, 427, 434, 435, 436, 403
UPI (United Press International), agenţie, 306
Ursu, Ion, 386
Uruguay, 133
Ustinov, Dmitri, 295
Vámos, Péter, 132
Vance, Cyrus, 195
Varatic, Vitalie, 406
Varşovia, 11, 14, 15, 23, 27, 30, 37, 39, 49, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 79, 81, 87, 88, 89, 91, 90, 92, 94, 104, 106, 118, 130, 111, 113, 115, 121, 123, 129, 131, 139, 141, 128, 135, 136, 149, 146, 148, 159, 164, 173, 205, 217, 220, 222, 224, 226, 227, 230, 234, 236, 238, 240, 242, 246, 256, 258, 240, 272, 276, 259, 260, 262, 263, 266, 296, 284, 285, 287, 289, 291, 292, 293, 295, 297, 299, 305, 307, 308, 309, 311, 315, 317, 319, 320, 321, 304, 305, 308, 307, 308, 312, 314, 315, 316, 318, 320, 324, 326, 328, 329, 330, 332, 334, 336, 338, 340, 341, 343, 344, 327, 329, 330, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 343, 344, 345, 346, 339, 342, 343, 344, 346, 348, 350, 352, 354, 355, 356, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 355, 356, 357, 360, 361, 363, 364, 366, 367, 369, 371, 373, 375, 377, 379, 381, 383, 384, 387, 388, 389, 391, 395, 401, 409, 411, 412, 415, 416, 417, 419, 421, 423, 425, 427, 428, 429, 431, 432, 433, 435, 397, 398, 401
VECTOR („Вектор"), 294
Viet Cong, 209
Vietnam, 5, 13, 78, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 109, 111, 114, 115, 116, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 87, 88, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 110,

112, 114, 118, 119, 121, 122, 124, 126, 127, 128, 129, 117, 123, 124, 143, 127, 129, 142, 143, 137, 3,140, 141, 142, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 148, 1, 154, 1, 2, 158, 163, 162, 163, 164, 166, 168, 172, 175, 179, 180, 182, 183, 185, 181, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 202, 203, 205, 208, 210, 211, 209, 210, 212, 1, 215, 226, 238, 247, 250, 252, 261, 308, 343
Vietnamul de Nord, 80, 101, 80, 88, 127, 145, 141, 146, 164, 166, 171, 176, 211, 215, 217, 202, 209, 211, 210
Vietnamul de Sud, 98, 133, 137, 146, 150, 2, 179, 193, 205, 207, 209, 211, 219, 221, 205, 209, 212, 208, 212
Vnukovo, Charles, 57
Voitec, Ştefan, 98
Volkov, G. M., 290
Volokitina, Tatiana, 12, 44
Voprosi istorii, 244
Wagner, Alex, 402
Walters, Vernon, 407, 408
Washington, 13, 17, 18, 22, 38, 39, 42, 48, 54, 57, 78, 86, 94, 99, 103, 105, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 83, 84, 85, 89, 90, 92, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 115, 119, 120, 136, 172, 175, 179, 181, 183, 184, 185, 195, 197, 198, 200, 212, 213, 214, 216, 205, 209, 216, 220, 247, 251, 261, 311, 315, 306, 317, 325, 343, 366, 379, 392, 399, 415, 416, 418
Washington Post, 106, 111, 112, 95, 97, 216, 306, 418
Watergate, scandalul, 250
Westmoreland, 105, 106
Willis, David K., 117
Wolf, Markus, 37, 94
Woodrow Wilson International Center for Scholars, 20, 40, 92, 101, 109, 122, 221, 377
Xiaoping, Deng, 103, 112, 129, 139, 142, 246
Xuan Thuy, 124, 132, 214
Yalta, 361
Zagari, Mario, 110, 118, 203
Zamiatin, Leonid, 250, 260, 261
Zelikow, Philip, 380, 418
Zhai, Qiang, 104
zonă liberă de arme chimice, 315

Lucrare sponsorizată de

TOHANI ROMÂNIA
VINURI DE CREAȚIE

De ce a insistat Bucureștiul atât de energic să ridice obstacole în calea politicii militare sovietice?

Ce rol a jucat România în medierea din perioada Războiului din Vietnam?

Care a fost impactul României asupra politicii sovietice?

Cum și de ce a tăiat Moscova legăturile României cu RSS Moldovenească?

La aceste întrebări și la altele, deopotrivă de importante, răspunde Larry Watts în *Oaia albă în turma neagră. Lupta pe frontul intern: politica de securitate a României în perioada Războiului Rece.*

„Watts are o percepție pătrunzătoare asupra gândirii strategice și oricine este interesat de politica de alianțe va găsi disertația sa [*Aliați incompatibili*] foarte incitantă."

***Cooperation and Conflict* (1999)**

„*Cei dintâi vor fi cei din urmă*, continuarea lui *Ferește-mă, Doamne, de prieteni*, se constituie într-un demers absolut necesar al istoriei recente a României ca actor pe scena internațională."

General dr. Ioan Talpeș

„Istoricul Larry L. Watts a deschis un capitol cu totul nou în istoriografia românească. Cele două volume ale sale schimbă radical perspectivele solid statornicite privind raporturile dintre Blocul răsăritean și Republica Socialistă România."

Prof. acad. Dinu C. Giurescu

„Watts ne oferă argumentele istorice decisive pentru înțelegerea orientării geostrategice a României în era comunistă. O lectură obligatorie pentru toți cei interesați de istoria Războiului Rece și aceea a Pactului de la Varșovia."

***Parameters* (2011)**

„Începând cu 1989, o literatură foarte bogată a prins contur în privința Războiului Rece. Niciunul dintre studiile publicate până la această dată nu se ridică la nivelul atins de cele două volume în care Larry Watts analizează relațiile României cu principalii actori implicați în Războiul Rece."

***Studies in Intelligence* (2014)**

„Larry Watts a scris cel de-al doilea volum dintr-o serie de trei lucrări de importanță capitală pentru profesioniștii din domeniul securității naționale și, mai cu seamă, pentru cei interesați de Europa de Est după cel de-al Doilea Război Mondial."

***American Intelligence Journal* (2015)**

ISBN 978-606-006-094-9

9 786060 060949

www.rao.ro